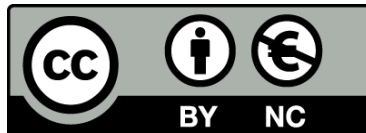

L'avaluació de programes socials en polítiques de regeneració urbana: el cas del Servei Socioeducatiu L'Albada (Lleida), en el marc de la Llei de barris

Montserrat Simó Solsona

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial 3.0. Spain License.**

**L'AVALUACIÓ DE PROGRAMES SOCIALS EN POLÍTIQUES DE
REGENERACIÓ URBANA: EL CAS DEL SERVEI SOCIOEDUCATIU
L'ALBADA (LLEIDA), EN EL MARC DE LA LLEI DE BARRIS**

Montserrat Simó Solsona

Director: Dr. Salvador Carrasco Calvo

Programa de Doctorat en Sociologia (bienni 2000-2002)

Departament de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions
Facultat d'Economia i Empresa
Universitat de Barcelona

Juny 2012

Als meus padrins i al Manel gran,
que tots junts em van ensenyar
que cal anar llaurant per aconseguir fruits.

AGRAÏMENTS

Dir gràcies sovint és força difícil. A vegades hem banalitzat tant aquesta paraula, que ens oblidem del sentit que té, i a vegades, en canvi, ens costa dir realment que estem agraïts. Ara, en aquest moment, quan ja faig balanç de tot el temps que he estat en aquest camí de la tesi doctoral, m'adono que sola, no ho hagués aconseguit. Per això aquí vull dir a tots els meus: **MOLTES GRÀCIES**. Amb la màxima amplitud que pugui tenir la paraula i en tots els sentits: per la comprensió, pels consells, pels ànims, pels ajuts, pels somriures i també, perquè no reconèixer-ho, gràcies pels retrets. I donar-los gràcies és dir-los que aquí ho teniu, que ja he finalitzat aquest projecte, que espero que us en sentiu molt orgullosos i que aquesta tesi també és per vosaltres.

En primer lloc, al Dr. Salvador Carrasco, director de tesi, per haver estat pacient, esperançat que arribaria a bon port i per tots els savis consells que m'ha donat durant tots aquests anys. Vull agrair també el Departament de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions de la Universitat de Barcelona, per brindar-me l'oportunitat d'aprendre la sociologia, no solament des de la vessant teòrica, sinó també la pràctica. També donar les gràcies al grup de recerca Creativitat, Innovació i Transformació Urbana de la mateixa Universitat, per poder participar en un grup interdisciplinari i aprendre a investigar des de d'altres perspectives.

Un agraïment per l'Ajuntament de Lleida, representada pels seus professionals, qui no només m'han facilitat el poder fer una avaluació, sinó que han estat sempre interessats. Gràcies a la Míriam, el Carles, la Clara, la Tere i l'Anna, per la seva predisposició i actitud col·laborativa cap algú que els venia a "avaluar". També gràcies a Prosec, el Carles, la Xesca, la Meri, la Blanca, la Mari i l'Àfrica, per obrir-se a la universitat, això que tant sovint costa. I moltes però moltes gràcies als joves i a les mares d'aquests, per no tenir recança davant d'una estranya i haver-me deixat formar part de les seves vivències. Que aquesta tesi sigui una petita contribució a "creure's el projecte", a aprendre d'aquesta actitud davant les adversitats. Aquesta tesi vol ser un esperonament, a part d'un agraïment a aquests joves, per dir-los que hi ha molta gent que creu en ells, i que sobretot, hi creguin ells.

Pels col·legues de batalles sociològiques, l'Anna, l'Andrés, la Gemma, la Lidia, el Màrius i la Vanessa. Ells d'una manera o una altra, sempre han estat allí, ajudant-me a escriure i escriure, a no defallir quan semblava que res tenia sentit.

Pels amics que he fet durant aquesta aventura de l'avaluació, especialment l'Ana de Leeds, que tot i els cafès dolents de Gran Bretanya, va saber donar-me el caliu necessari (i l'orientació) per trobar el camí avaluatiu. Pels amics de cada dia, de fora la universitat, aquells que t'ajuden a tocar de peus a terra. Per l'Ana, el Jordi, el Toni, la Mentxu i la Neus, i tots els de la colla que sempre preguntaven quan s'acaba això de la tesi!

També un **MOLTES GRÀCIES** pels meus pares, la meva germana i la resta de família, contribuint-hi a la seva manera, semblava que les dificultats ja no eren tan insuperables. Especialment als meus pares, que quan els vaig dir (ja fa molts anys!) que volia estudiar sociologia, van mirar-me una mica sorpresos i incrèduls pensant: "què en farem d'aquesta xiqueta!". I ara, espero que la

sorpreses sigui una altra. I un record molt entranyable per als meus padrins, que quan fa temps els vaig dir que començava els estudis de doctorat, es van emocionar pensant que curaria algú. Espero que sí, però d'una altra forma.

I per al Manel, que junts n'hem vist de tots els colors, i que potser ara és hora de disfrutar-ho. Gràcies per ser pacient, per deixa'm explicar-te els meus models avaluatius quan les preocupacions, de ben segur eren unes altres.

Arribat aquest moment, una sempre té por de si ho ha escrit tot, de si s'entendrà, si el treball fet durant aquest projecte de recerca amb moltes implicacions personals quedarà prou reflectit. Amb l'ànim de no avorrir, de què les paraules puguin desprendre un mínim de l'entusiasme amb què he fet aquesta tesi, la presento. Amb el desig de què aquesta tesi, aquesta avaluació, sigui un punt de partida per aportar una mica de coneixement a la sociologia. Però també que sigui un homenatge a tots els professionals que cada dia miren als ulls dels usuaris, intentant donar-los una sortida, i que a vegades, no sempre se'n surten. Una avaluació que els vol demostrar els efectes que senten aquells que tenen un ulls preocupats.

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	1
1. Preàmbul	1
2. L'objecte d'estudi	2
3. Objectius generals i específics	3
4. Perspectiva d'anàlisi i orientació metodològica	4
5. Estructura de la recerca	6
Part I. Fonaments Teòrics	9
Regeneració urbana i Avaluació de Polítiques Públiques	9
Capítol 1	11
LA REGENERACIÓ URBANA: ESTAT DE LA QÜESTIÓ	11
1.1. La realitat multiproblemàtica de les ciutats occidentals	12
1.1.1. Principals problemes dels barris	13
1.1.2. La segregació com a resultat dels problemes urbans	15
1.2. Les polítiques públiques de regeneració urbana com a solució	23
1.2.1. El concepte de regeneració urbana	23
1.2.2. Les polítiques de regeneració urbana: cap a una visió integral de la regeneració	30
1.2.3. Les experiències de regeneració urbana a Espanya i Catalunya	42
1.2.4. Implicació dels actors en les polítiques de regeneració urbana	44
1.3. Reflexions. La regeneració urbana, un concepte dinàmic	47
Capítol 2	49
AVALUACIÓ DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES	49
2.1. Les polítiques públiques i l'avaluació: la fase final de l'anàlisi o quelcom més? ..	50
2.2. Avaluació: diferències i semblances amb altres conceptes	56
2.3. Definició de la pràctica avaluativa: una revisió	60
2.4. Les aproximacions teòriques a l'avaluació de programes	64
2.4.1. Primera generació: Reformisme i Eficiència	66
2.4.2. Segona generació: l'Edat de la Innocència	66
2.4.3. Tercera generació: l'Expansió i llur Professionalització	68
2.4.4. Quarta generació: els Dubtes	78
2.5. Reflexions. L'avaluació de programes socials: tasca impossible?	86
Part II. Contextualització	89
El Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna de l'Albada	89
Capítol 3	91
LA LLEI DE BARRIS I EL PROJECTE D'INTERVENCIÓ INTEGRAL DEL CENTRE HISTÒRIC DE LLEIDA	91
3.1. La Llei de barris: un exemple de política de regeneració urbana	92
3.1.1. Els objectius de la Llei de barris	92
3.1.2. Antecedents a la Llei de barris: els PERIS i els Programes de Remodelació de Barris	94
3.1.3. Funcionament i criteris de selecció	97
3.1.4. Actors i rols desenvolupats	99
3.1.5. Finançament	100
3.1.6. Comitè d'Avaluació i Seguiment: una innovació de la Llei	102
3.2. La Llei de barris: passos endavant, amb imperfeccions i, un futur incert	103
3.3. El Barri del Centre Històric de Lleida	111
3.3.1. Justificació de l'elecció	111
3.3.2. Lleida: capital de província, capital de serveis, entre la plana i la muntanya ...	112
3.3.3. El Centre Històric de Lleida: el cor de la ciutat, barri d'acollida	113
3.3.4. El Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida	126
3.4. Reflexions. El Pla de Barris al Centre Històric de Lleida: entre l'urbà i lo social	143

Capítol 4	145
L'ALBADA: EL PROJECTE SOCIOEDUCATIU OBJECTE D'AVALUACIÓ	145
4.1. El Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna de Lleida: el projecte Albada	146
4.2. El projecte Albada: un programa social en una realitat complexa	154
4.2.1. La complexitat de l'Albada: la situació de risc	155
4.2.2. La realitat estratificada del projecte Albada	166
4.3. Reflexions. L'Albada, un repte social a avaluar	171
Capítol 5	173
L'AVALUACIÓ BASADA EN LA TEORIA I HIPÒTESIS DE TREBALL	173
5.1. La perspectiva escollida: l'Avaluació basada en la teoria	174
5.1.1. Què és l'avaluació basada en la teoria?	174
5.1.2. Principals contribucions	183
5.1.3. Principals limitacions	186
5.2. Hipòtesis de treball	190
5.3. Reflexions. El perquè de l'elecció de l'avaluació basada en la teoria	194
Part III. Anàlisi de cas	197
Una Proposta Avaluativa per l'Albada	197
Capítol 6	199
DISSENY DEL PLA AVALUATIU DEL PROJECTE ALBADA	199
6.1. Propòsits de l'avaluació: per a què avaluar el projecte Albada?	199
6.2. El projecte d'avaluació per al projecte Albada	201
6.3. Primera fase: Identificar el Marc General de Referència	203
6.4. Segona fase: Disseny del Pla Avaluatiu	207
6.4.1. Elements influents del Disseny Avaluatiu	208
6.4.2. Etapa 1. El procés de fer emergir la teoria del programa	210
6.4.3. Etapa 2. Testar la teoria del programa: establir mecanismes causals i factors contextuals	214
6.4.4. Etapa 3. Redefinició de la teoria del programa	216
6.5. Reflexions. El desafiament d'aplicar el "receptari" a la realitat	217
Capítol 7	219
EXECUCIÓ DEL DISSENY AVALUATIU (I): EL PROCÉS D'EMERGÈNCIA DE LA TEORIA DEL PROGRAMA	219
7.1. Model lògic de l'Albada: allò que explica la documentació oficial	221
7.2. Objectius: el trencament del relleu generacional del risc	225
7.3. Teoria de la implementació i principals actors implicats	229
7.4. El full de ruta per al canvi: la Teoria del programa segons els gestors	241
7.4.1. Teoria del programa (agrupada) segons els gestors	242
7.4.2. Teoria del programa i principals mecanismes segons els gestors	248
7.5. Reflexions. Molts resultats i molts mecanismes per a què es donin (una primera visió)	278
Capítol 8	279
EXECUCIÓ DEL DISSENY AVALUATIU (II): TESTAR LA TEORIA DEL PROGRAMA DE L'ALBADA	279
8.1. El full de ruta de l'equip de professionals: les educadores de l'Albada	281
8.1.1. Elements previs a l'assoliment dels objectius de la teoria del programa ...	282
8.1.2. Principals resultats dels joves de l'Albada segons les educadores	285
8.1.3. Mecanismes segons les educadores	294
8.2. La teoria del programa segons els joves i les mares	304
8.2.1. Àmbit Educatiu i Orientació Laboral: "Que sense la ESO no tenia futur" ...	305
8.2.2. Àmbit Cura Personal: "se levanta, se escucha su música, y canta y baila..." ..	309
8.2.3. Àmbit Emocional: "Tu necesitas del món i el món necessita de tu"	312
8.2.4. Àmbit Interacció social: "[...] Porque, no sé, antes era como que yo iba por libre, pero ahora estoy más conectada a ella"	316

8.2.5.	Àmbit Família: “Ya hemos estado bailando, ella y yo”	322
8.3.	Reflexions. Assoliment de resultats, però resta molta feina per fer	340
Capítol 9	.....	341
EXECUCIÓ DEL DISSENY AVALUATIU (III): REDEFINICIÓ DE LA TEORIA DEL PROGRAMA DEL PROJECTE ALBADA		341
9.1.	La rellevància de la teoria de la implementació pel projecte Albada	342
9.2.	Teoria del programa definitiva: resultats i mecanismes	344
9.3.	Anàlisi dels trencaments de la teoria del programa: resultats i mecanismes trencats	348
9.4.	La Participació dels joves en les activitats del barri: la pregunta específica avaluativa	353
9.5.	Reflexions. El romanent d'alguns reptes per l'avaluació de programes socials	355
PART IV. CONCLUSIONS		359
CONCLUSIONS I RECOMANACIONS EN CLAU AVALUATIVA		359
Capítol 10	.....	361
CONCLUSIONS I RECOMANACIONS EN CLAU AVALUATIVA		361
10.1.	Una proposta de disseny avaluatiu per al projecte Albada.....	362
10.2.	Resultats del projecte Albada: trencar el relleu generacional del risc	367
10.2.1.	L'Albada: un recurs per incidir sobre la família a través del jove.....	369
10.3.	Una mirada més enllà del projecte Albada: la regeneració urbana del Centre Històric de Lleida	370
Referències Bibliogràfiques		375
Annexos		391
ANNEX		393
	Annex I. Índex de Taules.....	393
	Annex II. Índex de Figures.....	394
	Annex III. Acrònims i Abreviatures	395
	Annex IV. Llistat d'Entrevistes i Identificadors.....	396
	Annex V. Guió d'entrevista corresponent a la primera etapa del disseny avaluatiu	397
	Annex VI. Guió d'entrevista corresponent a la segona etapa del disseny avaluatiu	402
	Annex VII. Fitxes dels canvis dels Joves segons àmbits	408

INTRODUCCIÓ

Introducció

INTRODUCCIÓ

1. Preàmbul

Escriure sobre què m'ha portat a fer aquesta tesi doctoral requereix tirar endarrere en el temps i reflexionar sobre quins esdeveniments vitals, més o menys conscients, m'han fet anar llaurant aquest camí.

Tirar endarrere en el temps vol dir remuntar-me als cursos de doctorat en Sociologia de la Universitat de Barcelona, a una assignatura on ens van explicar l'avaluació de les polítiques públiques però des d'una òptica de la política pública en si, com una fase final de l'anàlisi. Em va quedar la curiositat de saber-ne més, de com l'avaluació de polítiques públiques també tenia una part pràctica, i com d'aquesta forma es resolien els interrogants sobre l'assoliment dels objectius inicialment plantejats.

I és a partir d'aquí que es va convertir en el meu tema de tesi: l'avaluació de polítiques públiques. Però altres reptes es van plantejar en aquell moment: una temàtica nova, de la qual en desconeixia molt i que tampoc en tenia cap experiència.

La meva formació en docència i recerca em van aplanar una mica el camí. Les classes que impartia i imparteixo, principalment de tècniques d'investigació social, em van ajudar a trobar instruments per aquesta aplicabilitat pràctica de l'avaluació. Però em continuava faltant "l'on" aplicar-ho. Em faltava, una anàlisi de cas, i aquí va ser quan va aparèixer la Llei de barris.

Al 2004, quan el govern d'aleshores va aprovar la Llei de barris, la curiositat sobre què incloïa i pretenia aquesta Llei era totalment una altra: les meves inquietuds investigadores. Part de les recerques en què participava en aquell

moment estaven relacionades amb els estudis urbans: regeneració de barris, els efectes de viure en el dispers i la seva comparació amb la ciutat compacta, la sostenibilitat social segons les formes urbanes i models de competitivitat urbana en base a la creativitat i el coneixement.

Però llegint la normativa de la Llei, reflexionant com d'agosarada era la seva finalitat, com es volia que mitjançant unes actuacions encaminades a la regeneració sobre unes àrees sensibles afavorissin la cohesió social, vaig topar amb l'article 12 de la mateixa Llei. Allí es feia referència que a la Llei incloïa el requeriment de què es fes avaluació i seguiment d'aquesta. Era la primera vegada que veia reflectida en un base legal la voluntat de fer una avaluació sobre com s'haurien implementat les diverses actuacions. Aquest va ser el moment on vaig pensar que ja tenia "l'on": la Llei de barris.

Si la Llei contemplava fer avaluació, això significaria que definiria quines implicacions tindria i com s'organitzaria aquesta mateixa avaluació. Va ser així en certa forma, s'explicava com seria però no satisfieia els meus objectius. La Llei era massa àmplia per poder avaluar-la en tota la seva globalitat, sense que quedés com un simple informe descriptiu. Recordo que aquesta era l'opinió dels col·legues dels congressos de la Societat Europea d'Avaluació quan presentava el meu projecte de tesi. És per això que calia centrar-se altre cop: calia aprofundir en un projecte d'intervenció integral d'un barri, tocar la realitat "concreta" em permetria desenvolupar la fase de l'avaluació d'una política pública a través d'un disseny del pla avaluatiu. El següent pas era clar: calia escollir un barri.

L'elecció del barri va ser la tasca més senzilla, per diversos motius. Al marge de l'arrelament a les terres lleidatanes, triar el Centre Històric de Lleida era tot un altre repte: una ciutat capital de província, però amb una idiosincràsia força diferent de la resta de capitals de Catalunya. Amb un centre de la ciutat, històricament focus de transformacions urbanes i de concentració de segregació. L'observació sociològica de les transformacions que estava i està sofrint avui encara el barri, i poder apreciar la visió estàtica i dinàmica eren l'ocasió perfecta per poder dir si aquell barri s'havia transformat. Però altre cop vaig topar amb la immensitat de la temàtica. Massa ampli, massa àmbits, lògic i evident si es considera la Llei de barris i els projectes d'intervenció integrals com a instruments de regeneració urbana, per tant, que actuen simultàniament en molts àmbits fent participar múltiples actors. Calia tornar a fer tria per poder avaluar: el Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna va ser l'escollit. Anomenat també l'Albada, era el recurs del Pla de barris de més concreció i amb més dosi de contingut social que hi ha en tot el projecte.

El desafiament estava servit: dissenyar i executar un model avaluatiu per al Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna l'Albada en el marc de la Llei de barris, una política de regeneració urbana.

2. L'objecte d'estudi

Al nostre país hi ha una escassa tradició en avaluar polítiques públiques, i menys encara, quan els objectes a avaluar són projectes socials. La sociologia malauradament, ha contribuït poc en aquest camp, així que el traspàs cap a un territori multidisciplinar de les ciències socials es fa necessari i també temptador.

L'avaluació és una tasca complexa per la multitud d'elements que s'han de tenir en compte: existeixen dificultats de comprensió i de conceptualització, amb la presència de múltiples actors amb diversos rols. I cal afegir-hi també una dificultat d'obtenció i accés a dades, d'observació de resultats i d'impacte d'aquestes polítiques. Així doncs, la pregunta de recerca que guia aquesta tesi doctoral és la següent: Quin és el disseny avaluatiu i els resultats d'aquest aplicat a un projecte social en el marc d'una política de regeneració urbana?

El disseny avaluatiu s'ha centrat en el projecte Albada. És un recurs socioeducatiu nascut en el marc del Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida i obeeix a la necessitat de donar una sortida als joves adolescents (ara no només del Centre Històric sinó de tota la ciutat) que es troben en situació de risc lleu o moderat. A través del treball que es du a terme en aquest equipament, es pretén dotar-los de capacitats i habilitats per a una millor preparació per a la vida adulta. Durant un any, els joves estan immersos en un pla de treball intens que s'adequa a les seves necessitats més urgents i els hi pretén donar resposta.

La concepció de la realitat és un element de context molt present en el projecte. Els joves estan un any al centre, però no es vol trencar la vinculació amb els agents socialitzadors que li són de referència. La idea és treballar per poder distingir els efectes positius dels negatius d'aquestes influències i poder construir una alternativa a la situació de risc. És d'aquesta manera doncs, que els joves continuen vivint amb la seva família, anant al mateix centre educatiu, tenint els mateixos amics i realitzant les mateixes activitats que feien fins llavors. Després d'un any de treball, no hi ha d'haver un trencament, sinó una major preparació en el procés de creixement del jove.

3.Objectius generals i específics

Els objectius generals d'aquesta tesi són dos. Primerament, aportar un disseny avaluatiu per a una actuació concreta com és el servei socioeducatiu d'atenció diürna l'Albada, del Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida. En segon lloc, conèixer de primera mà els resultats derivats i el procés de com s'han assolit aquests efectes a través d'aquest disseny avaluatiu. Ambdós objectius estan relacionats en la mesura que el primer permet assolir el segon, ja que el disseny avaluatiu proposat es vol dur a la pràctica per comprovar la seva idoneïtat. A més, per aconseguir els objectius generals, en aquesta tesi doctoral es proposen assolir uns determinats objectius específics:

- Descriure el concepte de regeneració urbana i les polítiques de regeneració urbana com a marc de contextualització de la Llei de barris, per presentar quina és la problemàtica que pretén pal·liar aquesta política
- Aprofundir en el concepte d'avaluació i les diferents aproximacions teòriques amb la finalitat d'acotar aquella perspectiva més òptima al disseny del recurs objecte d'estudi
- Contextualitzar la Llei de barris i el cas concret del Centre Històric de Lleida com a marc territorial del projecte social que es vol avaluar
- Analitzar el projecte Albada en base a tres finalitats: aportar una descripció del projecte, analitzar-lo com a solució d'una problemàtica complexa i justificar l'elecció de l'aproximació avaluativa d'acord a aquestes finalitats

- Dissenyar i executar un pla avaluatiu d'acord amb la peculiaritat del projecte Albada sota l'aproximació orientada a la teoria, la perspectiva teòrica considerada més adequada per oferir informació de quins són els resultats en base al procés de com han estat assolits

Derivats d'aquests objectius s'han establert unes determinades hipòtesis de treball. Aquestes queden recollides i explicitades al capítol 5, fruit de tota una construcció de l'objecte d'estudi, sota una visió teòrica com també amb una visió pràctica, de cara als capítols successius. Les hipòtesis establertes s'estructuren en base a tres temàtiques: la regeneració urbana, el disseny avaluatiu i els resultats del projecte Albada.

4.Perspectiva d'anàlisi i orientació metodològica

Aquesta tesi doctoral és una recerca *aplicada* que té la finalitat d'aportar coneixements en el marc de l'avaluació de polítiques públiques. Especialment proporcionar instruments que permetin avaluar aquelles intervencions públiques amb un fort component social, és a dir, on els màxims beneficiaris són les persones i el seu benestar.

Un tret fonamental d'aquesta tesi doctoral és el pes que té el disseny avaluatiu i l'execució d'aquest disseny de forma completa, des de la primera fins a la darrera. Per tant, es tracta d'una tesi que té un fort component metodològic amb tècniques tant de recollida de la informació com d'anàlisi.

Les fonts de dades amb les quals es compta són tan *primàries*, amb la realització del treball de camp; com *secundàries*, aquelles que s'utilitzen provinents d'altres documents, treballs, notes recollides per altres persones i institucions. Cal dir que les fonts primàries han tingut un protagonisme essencial en la part de verificació empírica i, les fonts secundàries, s'han utilitzat principalment durant l'elaboració del marc teòric i la descripció del context on s'emmarca aquesta tesi doctoral.

Així doncs, d'acord al primer objectiu (proporcionar un disseny avaluatiu), s'ha fet primerament, una tasca de recerca bibliogràfica i consulta de documentació de referència sobre l'avaluació de les polítiques públiques, la regeneració urbana des del marc de les polítiques públiques i la normativa que englobava el cas d'anàlisi, el Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna de l'Albada.

Amb la informació recollida s'han elaborat els capítols més teòrics de la part I i II de la tesi doctoral, és a dir, el marc teòric i la contextualització dels objectius d'avaluació. Per a tal propòsit s'ha complementat una revisió bibliogràfica amb diverses entrevistes exploratòries i consulta de fonts estadístiques.

Concretament, les entrevistes s'han realitzat a experts per tal d'entendre els paràmetres generals de la Llei de barris i el Pla de barris del Centre Històric de Lleida. En primer lloc, s'ha entrevistat a representants de l'Institut Català del Sòl, com a institució encarregada de supervisar l'execució dels PII per part de la Generalitat de Catalunya. En segon lloc, i com a informant clau de la realitat del barri lleidatà objecte d'estudi, també es van entrevistar al gerent de l'Empresa Municipal d'Urbanisme de Lleida i a la responsable de l'Àrea Social Pla de barris Mariola, Centre Històric i Portal Magdalena-Noguerola, de la mateixa empresa municipal. Aquesta empresa pública s'encarrega de la gestió dels plans de barris a la ciutat.

Pel que fa a la consulta de dades estadístiques, aquesta s'ha utilitzat per a la descripció del Centre Històric de Lleida. La seva anàlisi ha permès oferir un perfil demogràfic, social i econòmic del barri, amb un aprofundiment sobre els joves del barri (aquells que tenen entre 12 i 18 anys), ja que són els beneficiaris del projecte social a avaluar.

Un cop proposat el disseny avaluatiu, resta el segon objectiu: l'execució d'aquest disseny. Així, per a la verificació empírica, s'han implementat unes determinades tècniques per recollir la informació considerada necessària d'acord a les preguntes avaluatives. Aquestes preguntes avaluatives estan justificades segons l'objecte d'estudi i l'aproximació teòrica que guia el disseny avaluatiu.

Tal com s'aprecia des dels capítols 6 fins al 9, s'han desplegat majoritàriament tècniques de recollida de la informació pròpies de la metodologia qualitativa. Aquesta elecció obeeix clarament a l'objecte d'estudi i al tipus d'informació que es volia recollir: què genera el programa (resultats d'acord a uns objectius) i el com (procés de com es produeixen aquests resultats). S'han realitzat entrevistes en profunditat als gestors del projecte, als tècnics d'aquest com també als usuaris directes i indirectes, joves i familiars d'aquests últims. En tots els casos s'ha optat per realitzar una entrevista en profunditat semiestructurada¹, partint d'un procés de dimensionalització segons els objectius de l'etapa avaliativa, el tipus d'informació que es volia conèixer i la persona a entrevistar. Això ha comportat dissenyar diferents guions d'entrevista i utilitzar tècniques de suport especials per aquells col·lectius més mancats d'habilitats comunicatives (un exemple d'aquests es troba a l'annex).

D'aquesta manera, les entrevistes en profunditat (al marge de les exploratòries que han servit per als capítols 1 i 3, s'han realitzat sota el paraigües del disseny avaluatiu i amb diferents propòsits: fer emergir la teoria que guia el programa, testar-la i redefinir-la. Són propòsits orientats per l'aproximació orientada a la teoria (aproximació avaliativa escollida en aquesta tesi).

Totes les entrevistes en profunditat realitzades es desenvolupen en base a tres processos: el procés d'interacció, el d'extracció de la informació i el de registre. En el procés d'interacció, allò que predomina és l'acte conversacional entre l'entrevistadora i la persona entrevistada. L'empatia és una condició essencial per a què es generi una conversa el màxim de fluïda i sincera. La comunicació es veu especialment dificultada en el cas dels joves, ja que es mostren més tímids i amb més reticències per reflexionar sobre diversos esdeveniments de la seva vida. Com en tota entrevista, mirar als ulls de la persona entrevistada, la naturalitat, les respostes i els comentaris i els silencis, entre d'altres, han estat estratègies utilitzades per afavorir un clima de confiança.

---

¹ L'entrevista és una conversa entre dues persones, almenys, en que una és l'entrevistador i un altre/s l'entrevistat. Aquestes persones dialoguen d'acord a certs esquemes o pautes sobre un problema o qüestió determinada, tenint un propòsit professional. Suposa doncs un procés d'interacció verbal. Com a tècnica de recollida d'informació va des de la interrogació estandarditzada fins a la conversació lliure; en ambdós casos s'empra una guia o pauta que pot ser un formulari o un esquema de qüestions que han d'orientar la conversació. Un aspecte clau és que és el propi investigador l'instrument de la investigació, i no ho és un protocol o formulari d'entrevista (Taylor i Bogdan, 1987).

El procés d'extracció de la informació aplica el guió preparat prèviament per a què la persona entrevistada expliqui la seva experiència, la definició de la seva situació i el significat que hi atorga. El relat que es dona permet recollir la construcció social de l'experiència de la persona entrevistada. En aquest cas, primerament s'ha utilitzat preguntes per "trencar el gel" per tal de guanyar-se la confiança: eren preguntes senzilles com el seu nom, edat, a quin barri vivien i amb qui. Posteriorment se li preguntava com era un dia habitual per a ell/a. Se li anava guiant a través de preguntes concretes que anessin configurant les diferents dimensions del guió de l'entrevista. Exemples d'aquestes són, a quina hora es llevava, qui el despertava, què feia després, si esmorzava, qui preparava l'esmorzar, etc. Més tard, ja s'anava preguntant sobre els canvis en la seva vida quotidiana envers el seu pas per l'Albada. Silencis, ressò, ús dels resums i diferents estimulacions també han estat utilitzats com a tècniques de conversa per obtenir una entrevista de qualitat.

El procés de registre i de conservació de la informació és l'enregistrament i l'anotació de notes. Totes elles van ser enregistrades, sota el consentiment de la persona entrevistada i transcrites. Totes han estat anonimitzades, per tant, en el cas dels joves i familiars, cap nom coincideix amb la realitat. En aquest cas s'ha considerat oportú no fer un enregistrament de vídeo per no coaccionar la interacció social entre la persona entrevistada i l'entrevistadora.

Amb tota aquesta informació registrada i posteriorment transcrita s'ha analitzat el contingut d'aquestes, amb el suport del programa informàtic de tractament de dades qualitatives Atlasti 6.2. per obtenir la informació sintetitzada i organitzada en base a aspectes claus. L'anàlisi de contingut dels diferents documents de text aconseguits té la finalitat d'establir les connexions existents entre el nivell sintàctic del textos i les referències semàntiques i pragmàtiques que hi figuren (Navarro i Díaz, 2007, p. 180). Més que analitzar, l'objectiu ha estat descobrir el sentit que rau en les paraules, construccions i discursos de la persona entrevistada sota un marc teòric de referència, en aquest cas avaluatiu.

5. Estructura de la recerca

L'ordre en què es presenten els capítols d'aquesta tesi no reflecteix del tot el procés de recerca que s'ha dut a terme. Sovint, el coneixement es construeix simultàniament d'una forma deductiva i inductiva. En aquesta tesi, s'ha donat aquest intercanvi d'estratègies, a més d'afegir-hi una retroalimentació constant entre els continguts més teòrics i aquells més empírics. El procés d'investigació executat en diferents parts dona idea de globalitat sobre l'objecte d'estudi seleccionat, admetent que totes les parts estan profundament relacionades. Així que encara que es presenti un ordre, la realitat mostra que el procés d'investigació és lluny de ser un procés lineal, sinó fruit de l'acumulació de coneixement, imprevistos i noves dificultats aparegudes en diferents parts de la investigació que modifiquen i influencien les altres, complementant-les o bé desafiant-les.

Tanmateix, el procés de recerca seguit en aquesta tesi doctoral té quatre parts ben diferenciades: una primera part corresponent al marc teòric i conceptual, una segona de contextualització del cas on es vol aplicar la proposta avaluativa, una tercera part de verificació empírica i una quarta de conclusions i recomanacions.

La primera part comprèn els fonaments teòrics de la recerca. Els capítols inclosos dins d'aquesta primera part ajuden a situar la problemàtica d'estudi. El **capítol d'Introducció** comprèn la presentació de la recerca, els objectius i la metodologia utilitzada.

El **capítol un** descriu quin és l'estat de la qüestió sobre el concepte de regeneració urbana i dels diferents enfocaments de les polítiques de regeneració urbana. Aquests conceptes serveixen per ubicar la Llei de barris, política on es concentra l'avaluació.

El **capítol dos** se centra en el concepte d'avaluació, primerament fent una revisió d'allò que significa política pública i quin paper hi desenvolupa l'avaluació de les polítiques públiques i; en segon terme, l'avaluació analitzada des de la pràctica en si. Hi ha una revisió acurada dels diferents significats del concepte com també un repàs a les diferents tendències històriques i teòriques de l'avaluació de programes.

La segona part de la tesi comprèn la contextualització del cas on es vol aplicar el disseny avaluatiu. El **capítol tres** aprofundeix sobre allò tractat al capítol de regeneració urbana. Aquí s'escull un exemple concret de política de regeneració urbana de tipus integral: la Llei de barris de 2004. Aquesta Llei és un exemple d'intervenció política sobre una àrea molt determinada amb ares d'afavorir la cohesió social de les persones que hi viuen. Davant l'amplitud de cobertura de la Llei, al 2010 hi ha més d'un centenar de barris que se'n beneficien, s'ha decidit concentrar l'anàlisi en un barri concret per poder aplicar el disseny avaluatiu. És per això que la segona part del capítol tres comprèn la descripció del Centre Històric de Lleida i el Projecte d'Intervenció Integral que s'hi està executant.

El **capítol quatre** concreta encara més allò que es vol avaluar amb la descripció del Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna, el projecte Albada. És un projecte clarament social nascut de l'oportunitat del Pla de barris del Centre Històric. L'Albada és la confirmació de la integralitat de les actuacions de la Llei de barris com a política de regeneració urbana. En aquest capítol s'explica la problemàtica que el motiva i la realitat complexa que l'emmarca i a què vol fer front.

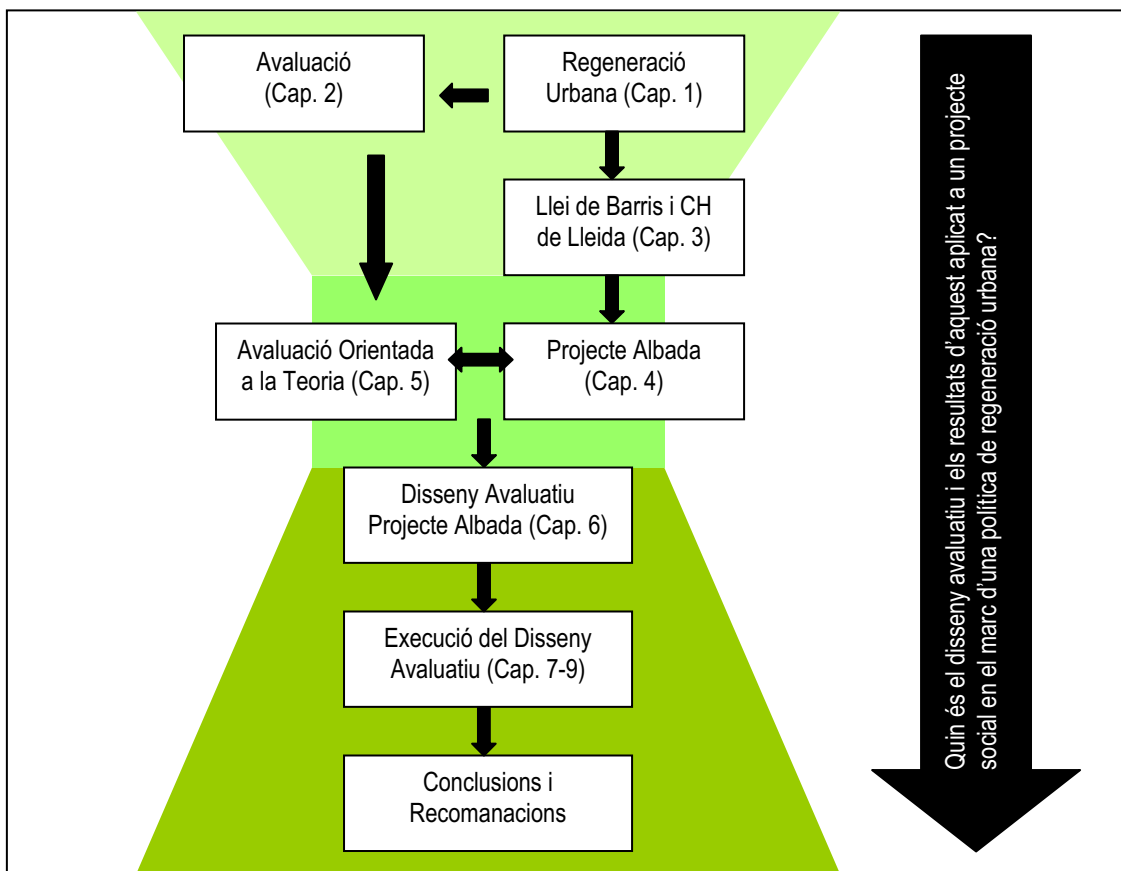
El **capítol cinc** és el lligam entre els dos grans àmbits teòrics d'aquesta recerca: l'avaluació i la regeneració urbana. Puntualitzar però, que hi ha una subordinació: la regeneració urbana és el perímetre per aplicar l'avaluació que s'ha projectat. S'aprofundeix sobre l'avaluació basada en la teoria, perspectiva teòrica que guia el disseny avaluatiu del Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna, objecte d'aquesta avaluació i les hipòtesis de treball que guien la recerca avaluativa.

La tercera part és empírica i comprèn el disseny avaluatiu de l'Albada i l'execució d'aquest. Aquesta part aporta informació rica no tan sols dels resultats i el procés de com han estat generats els efectes, sinó també altres informacions correlacionades al projecte que contribueixen a la seva millora. Així, el **capítol sis** inclou el plantejament del disseny avaluatiu. Aquest comprèn la descripció i justificació del disseny avaluatiu específic per al projecte Albada d'acord amb els factors de l'entorn que influencien el Projecte i la perspectiva teòrica que guia l'avaluació. En ell s'exposa el disseny, les finalitats avaluatives de cada etapa, juntament amb les estratègies de recollida i

d'anàlisi de la informació esperada. El **capítol set** posa a prova tot aquest disseny. En aquest capítol, a través de la informació analitzada, es fa emergir la teoria del programa. El capítol **vuit** contrasta aquesta teoria del programa del tot provisional amb l'opinió de les educadores, els joves i els seus familiars. El capítol **nou** completa la informació recollida de la implementació del disseny i tracta de redefinir la teoria del programa veient tota la informació analitzada en els dos capítols anteriors. Amb aquest capítol es clou l'execució del disseny avaluatiu.

Per finalitzar, la tesi doctoral finalitza amb una quarta part on hi pertany el capítol de **conclusions, reflexions i recomanacions** de tot el procés avaluatiu dut a terme com també d'algunes reflexions envers la Llei de barris i el seu desplegament cap a la regeneració de barris. Tota aquesta estructura que guia aquesta tesi doctoral queda reflectida en la Figura 1.

Figura 1. Estructura de la investigació

Font: Elaboració pròpia.

PART I. FONAMENTS TEÒRICS

**REGENERACIÓ URBANA I AVALUACIÓ DE POLÍTIQUES
PÚBLIQUES**

Capítol 1

LA REGENERACIÓ URBANA: ESTAT DE LA QÜESTIÓ

El creixement de les ciutats i l'aparició de barris degradats va anar parell a la Primera Revolució Industrial. En situar-se la indústria en els centres urbans, va canviar tota la fesomia de la ciutat i l'estructura urbana. Els llocs on s'ubicaven les fàbriques —sovint en el propi cor de la ciutat— patien els efectes de la contaminació i, al seu entorn, els barris obrers, suportaven l'oblit de les inversions en habitatge i equipaments. Els espais resultants eren sens dubte àrees degradades. El posterior creixement de les ciutats ha aguditzat encara més les desigualtats. La idea segons la qual “a un barri degradat i van els que no poden escollir. És una regla mundial” (Tort i Català, 2011, p. 266).

Ara bé, arriba un moment que ja sigui per justícia social i lluita contra la desigualtat, ja per interessos especulatius dels inversors, es pot decidir actuar sobre una àrea degradada, regenerant-la. Aquí la intervenció pública és clau, tant si la iniciativa és pública, privada o mixta, i les polítiques i decisions depenen del marc sociopolític en què es desenvolupen. Tanmateix, els elements diferenciadors de la multiplicitat de ciutats i barris existents condicionen les mesures que es prenen.

Aquest capítol és el “vestíbul” d'entrada a la Llei de barris, emmarcada en l'àmbit de la política urbana, hi pertany el programa social que es vol avaluar. Els seus continguts han de servir per situar l'espai públic que es vol avaluar — el projecte socioeducatiu de l'Albada— com a recurs que facilita un projecte social. Un espai públic creat dins d'un procés de regeneració urbana del Centre Històric de Lleida que es dóna en el marc de la Llei de barris, que es considera important entrar primer en l'àmbit de la regeneració urbana. El barri és un espai

físic de trobada entre les persones, saludable i de relació que, a través del treball que s'hi du a terme, es proposa dignificar el barri.

Per poder entendre i, sobretot valorar, tant la importància del projecte socioeducatiu de l'Albada com el propi projecte de regeneració, en aquest capítol es farà una revisió conceptual del binomi problema-solució, referit a la degradació-regeneració urbanes, analitzant quins són els problemes predominants en els barris degradats de les ciutats avançades i estudiant-ne una de les principals conseqüències: la segregació involuntària. A continuació, s'entrarà en la consideració de les polítiques urbanes de regeneració. Primer aprofundint en el mateix concepte de regeneració urbana i, després de presentar algunes de les aportacions teòriques sobre la qüestió, s'analitzaran diferents solucions, des d'una visió històrica de les polítiques aplicades. També es considerarà l'articulació entre els diferents actors que hi participen.

1.1. La realitat multiproblemàtica de les ciutats occidentals

Les ciutats desenvolupades, des de la Segona Guerra Mundial fins l'actualitat, han viscut canvis radicals. Canvis provocats per les reestructuracions econòmiques, les conseqüències dels conflictes bèl·lics, els interessos públics i privats i per les noves formes de desigualtat econòmica i social. Noves formes que s'han manifestat amb l'agudització de la polarització social, i que han generat una forta segmentació territorial. Dins de cada ciutat, hi ha barris rics i barris pobres; barris cèntrics i barris perifèrics; barris ben comunicats i barris poc accessibles. Amb mancances materials, els uns i, sovint amb problemes de cohesió els altres. La realitat urbana és, sense cap mena de dubte, multiproblemàtica.

De tota manera l'afirmació anterior és molt general. La realitat en canvi és concreta i enormement diversa. Els aspectes naturals —situació, clima, orografia, etc.—, l'evolució històrica de cada territori, la idiosincràsia de cada indret són elements que modelen les possibilitats i problemàtiques que té i que ha d'afrontar cada ciutat. També cada barri, entès com a una unitat veïnal diferenciada.

Cenyint-nos a les ciutats europees, mentre algunes ciutats, i sobretot alguns barris, presenten problemes derivats de les destrosses de la Segona Guerra Mundial i la necessària reconstrucció ulterior, altres —entre aquestes s'hi troben gran part de les ciutats i barris espanyols—, arrosseguen problemes derivats de la ràpida urbanització com a resposta a la migració interna des de les zones més agràries a les ciutats. Així van aparèixer primer, els barris perifèrics d'autoconstrucció i barraquisme; després els polígons d'habitatge on s'ubicava la població recent arribada, que buscava una millor oportunitat de vida. També els centres de les ciutats van ser porta d'entrada dels nous treballadors.

L'antiguitat dels habitatges dels centres de les ciutats, la mala construcció del perifèrics i l'escassa o nul·la intervenció dels governs, han anat potenciant una àmplia problemàtica social, econòmica i urbanística que, en cap cas permet referir-se a una monocausalitat. Ben al contrari, els problemes s'apilen igual com ho fan les causes que els han provocat. El pròxim apartat entra en la consideració d'aquesta qüestió. Paral·lelament, s'anota la capacitat d'adaptació dels barris als nous reptes que se'ls presenten i es mostra com de diferents són les circumstàncies de partida de cada un d'ells. La conjugació de determinats

factors, juntament amb el context on es donen, marquen situacions totalment oposades en barris amb semblants característiques: mentre uns poden ser llocs atractius per a viure, d'altres són focus de marginació social (Pareja Eastaway, 2008). Les conseqüències de viure en un barri amb problemes de múltiples tipus són àmplies, i afecten des de l'estructura del barri fins la població que hi viu.

1.1.1. Principals problemes dels barris

Entre els problemes que es poden enumerar, poden ser des de la qualitat física del barri i els problemes mediambientals, fins el desenvolupament econòmic, o problemes de tipus social i d'estigma.

Els **problemes relacionats amb l'estat físic del barri** són de diversa índole. Potser els més importants són els que tenen a veure amb l'habitatge. Es poden citar aquells derivats de l'estat en què es troba l'habitatge, la baixa qualitat dels materials de construcció, la presència d'humitats o falta d'aïllament entre parets. També la grandària de l'habitatge pot esdevenir un problema. Els habitatges petits no s'adapten a les necessitats de la població que hi viu, alguna d'elles plurifamiliar, no permetent la distribució dels membres de la família en diferents habitacions. Els serveis és un element a considerar. Molts habitatges no compleixen ni amb els serveis mínims, com poden ser disponibilitat d'aigua corrent, la calefacció o el bany amb totes les peces indispensables. Els blocs d'edificis sovint no estan preparats per a les eventualitats, com per exemple, disposar de prou espai per instal·lar-hi ascensor o sortides d'emergència en cas d'incendi (Murie et al., 2003). A més, sol donar-se una manca de manteniment general dels immobles.

L'estat físic no s'acaba amb el pis. Més enllà de l'habitatge hi ha els espais públics i els equipaments. Els barris que es troben en situació de degradació pateixen un dèficit de manteniment o d'existència de serveis i equipaments adequats a les necessitats. Alguns d'ells tenen un paviment en males condicions, forts desnivells que dificulten la mobilitat de les persones, les voreres són estretes, i hi falta aparcament per als residents de la zona. Igualment manquen serveis de proximitat com escoles, biblioteques, centres sanitaris o espais que afavoreixen la participació de la ciutadania. La falta de zones verdes o l'escàs manteniment de les existents també és un dèficit generalitzat entre els barris amb necessitat de regeneració.

A més, alguns barris pateixen un aïllament físic sigui per la localització on estan ubicats, per la falta de transport públic o per la presència d'elements que divideixen el barri o que el separen de la ciutat. Barreres com les vies de tren, una carretera o una autopista són elements que trenquen la unitat del barri.

La suma dels elements físics determina en bona part la qualitat del barri i té una influència decisiva en el mercat de l'habitatge. La seva inexistència devalua la zona i afavoreix la segregació espacial, ja que els únics que accedeixen a aquells habitatges són la població amb pocs recursos.

Els **problemes relacionats amb el desenvolupament econòmic** són àmpliament estudiats i són considerats sovint com a factors clau per explicar l'origen de la segregació². Els canvis en el sistema productiu afecten de ple les

² En els següents apartats es desenvoluparà aquesta qüestió amb les aproximacions teòriques que l'expliquen.

persones que viuen en aquests barris. Generalment es caracteritzen per tenir una alta taxa de desocupació, juntament amb la poca qualificació dels llocs de treball, fan difícil l'accés al mercat laboral, i per tant, disminueixen les possibilitats d'una participació plena a la societat. Paral·lelament, són barris amb una presència d'activitat econòmica molt dèbil, en alguns casos, molt vinculada al comerç de proximitat per als veïns però sense poder oferir possibilitats d'ocupació.

Els problemes econòmics també estan relacionats amb els **problemes socials** que caracteritzen aquests barris. Entre aquestes, es pot citar una estructura demogràfica descompensada: forta presència de persones dependents, ja siguin persones grans o infants, amb llurs necessitats. La població gran, majoritàriament autòctona, no ha pogut anar a algun altre barri millor perquè té pocs recursos. Molts cops la seva vida quotidiana queda reduïda a l'habitatge, ja que tenen una mobilitat reduïda pel seu estat de salut com també per la no adaptació de l'habitatge i de l'espai públic. Pel que fa als joves, molts d'ells són immigrants i/o població amb pocs recursos, atrets per uns habitatges accessibles als seus ingressos. Hi ha unes taxes elevades de rotació residencial entre els immigrants i al mateix temps, es dona una baixa mobilitat entre els autòctons (Pareja Eastaway, 2008). Simultàniament, en aquests barris també hi ha un alt índex de persones en situació de risc social, ja sigui per la situació de pobresa en què viuen, o perquè pateixen algun problema social que dificulta la seva plena integració: dependència de les prestacions socials com a única font d'ingressos, problemes de salut mental, drogodependència, problemes amb la justícia, casos de violència domèstica, absentisme escolar dels infants, etc.

L'estigmatització és un altre problema del barri, entès com unitat. La imatge tant interna com externa que es projecta és de lloc no desitjable per viure, sense oportunitats per a la mobilitat social i amb problemes de convivència. Les conseqüències d'aquesta estigmatització es manifesten tant a nivell individual com de barri, i això acaba afectant la creació de la vida comunitària. La no participació en actes, la no confiança amb els veïns i la sensació d'inseguretat en són algunes d'aquestes conseqüències.

En darrer terme, cal afegir els **problemes de tipus mediambiental**. Tot i que la bibliografia més antiga no ha incorporat aquesta temàtica i queda sovint inclosa dins les problemàtiques socials o físiques, tal com es veurà en aquesta tesi doctoral, la Llei de barris fa una aposta seriosa per a la millora de la qualitat de vida del barri a través de millores mediambientals. És una estratègia totalment innovadora: espais bruts, el mal aprofitament de l'aigua, la falta de l'hàbit de reciclatge i l'ús inadequat dels contenidors de les escombraries, la contaminació acústica, etc., són exemples de la problemàtica ambiental que presenten.

La idea rellevant a remarcar és que els barris no destaquen per tenir una problemàtica sola i aïllada, sinó que en concentren més d'una i que entre aquestes, es dona un efecte d'interdependència que agreuja la situació. Per tant, la llista és llarga, i a més, no hi ha una única causa que expliqui l'origen dels problemes (Van Kempen, 2000, p. 197).

Aquestes problemàtiques produeixen un efecte barri que implica que es centri sobre uns grups poblacionals vulnerables i en situació de desigualtat

(Leal, 2007, pp. 18-19). Aquests són els joves, els immigrants, la gent gran i altres col·lectius amb pocs recursos. Tota aquesta comunitat de problemes juntament amb una ajuda pública que no pot assistir la totalitat de la població, fan emergir situacions d'exclusió social, provocant la segregació espacial d'aquests barris (Clark i Southern, 2006, p. 175).

1.1.2. La segregació com a resultat dels problemes urbans

El terme segregació significa separació. O, segons una de les accepcions del Diccionari de la llengua catalana, “*distribució no uniforme dels diferents elements d'un aliatge, que dona lloc a concentracions localitzades*” (Institut d'Estudis Catalans, 1995, p. 1650). Es pot parlar d'una zona segregada quan aquesta constitueix l'ancoratge d'una població de determinades característiques en proporcions molt superiors a la resta del territori. Tot i que, el terme té un cert caràcter neutre i pot aplicar-se a població de qualsevol tipus (rics, pobres, de determinat origen, etc.), certament quan es parla de “segregació”, es sol utilitzar referint-se a barris o àrees amb població de nivell socioeconòmic baix i/o immigrades³.

D'acord amb la definició que s'acaba d'explicitar, la segregació és sempre l'expressió espacial de les desigualtats. Quan, com és habitual, s'aplica a les classes més dèbils de la societat, llavors es pot afirmar que la segregació es el resultat de problemàtiques urbanes múltiples i greus. A més, com escriu Jesús Leal, “l'existència de «l'efecte barri» a les zones segregades (...) implica que en les zones on predominen els grups d'escassos recursos, la segregació contribueix a empitjorar les condicions de vida i de treball” (2007, p. 18). L'espiral de pobresa està servida. Els barris es converteixen en marginals i a l'extrem, la població esdevé exclosa i socialment desintegrada⁴.

Com que el problema dels barris segregats no solament ha tendit a aguditzar-se a mesura que les ciutats han crescut sinó que, a més, és una qüestió que afecta la majoria de grans conurbacions del món occidental, s'ha convertit en una temàtica que ha induït estudis i propostes. No es pretén aquí fer un repàs exhaustiu de totes les contribucions sobre la segregació urbana, sinó distingir aquells elements més cabdals que ajuden a entendre la situació actual dels barris que han sofert processos de segregació. En fer-ho, s'ha diferenciat entre les teories clàssiques i les més recents.

Entre les teories clàssiques es presenten dos grups de perspectives, unes centrades en determinar quin és **l'origen de la segregació espacial dels barris** i les seves conseqüències a través de factors externs a l'individu, i un segon grup, on es presenta la “**teoria dels vidres trencats**”, que es fixa en els resultats tangibles provocats pel desordre social.

Per fer sols una pinzellada sobre les contribucions més “clàssiques” en explicar el perquè de les ciutats estan dividides, s'ha d'esmentar, en primer lloc, **l'Escola de Ecologia Humana** (Escola de Chicago) que va donar els primers passos cap a una teoria sistemàtica de la ciutat. No obstant això, les seves aportacions —fins i tot les teòriques— es van centrar més en *descriure* el que

³ Quan hom es refereix als barris exclusius de classe alta, s'acostuma a parlar de “segregació voluntària”, diferenciant-la de la segregació que es sotmet les classes dominades.

⁴ Cal remarcar que “integració” no és l'oposat a segregació. La segregació sobretot la territorial; la integració i també l'exclusió són socials (Leal, 2007, p. 18).

hi havia i els mecanismes que ho generaven que *en explicar* per què la ciutat havia arribat a ser, es mantenia o canviava d'una determinada manera. En tot cas, els ecologistes humans, es van mantenir dins d'una perspectiva naturalista: la ciutat apareixia com una sèrie de grups que competien *en* el territori i *pel* territori, la dinàmica dels quals podia ser entesa a partir de la lògica ecològica. S'oblidava, en canvi, tota responsabilitat social i es prescindia de l'anàlisi sociopolítica com a element explicatiu de la dinàmica i realitat urbanes (Alabart, 2011, p. 534).

Ara bé, tot i que les causes de la progressiva complexitat de la ciutat o les de segregació territorial i la separació de funcions urbanes, no foren mai objecte d'anàlisi ni van orientar les teories de Burgess (teoria del cercles concèntrics), Homer Hoyt (teoria dels sectors) i Harris i Ullman (teoria dels nuclis múltiples); els seus models de creixement i estructura de les ciutats resulten útils per sistematitzar una primera descripció de les urbs existents. Igualment resulten útils els seus conceptes d'*àrees funcionals* o *àrees naturals*, *competència*, *dominació*, *invasió* i *successió*, i és cert que són realitats o processos que actuen a la ciutat, però tot això té poc a veure amb la *naturalesa biòtica* i molt en canvi, amb la lògica del benefici i l'especulació (Alabart, 2011, pp. 534-535).

Descriure no és explicar com es generen els canvis, o per dir-ho en d'altres paraules, l'Escola de Chicago, basa la seva proposta teòrica en el model biològic, sense tenir en compte la potencialitat explicativa dels processos culturals i socials (Van Kempen i Sule Özüekren, 1998). Per comprendre, per explicar la morfologia de la ciutat, la seva estructura, els seus canvis i dinàmica cal relacionar-los amb el conjunt del sistema social, econòmic i polític on s'insereixen. Dues teories competeixen en aquesta explicació: la dels **neomarxistes** i la dels **neoweberians**. Per als primers la variable explicativa són les relacions de propietat; per als segons, el mercat i les institucions. Entre els primers, Castells, Borja, Capel, Harvey; entre els segons, Rex, Moore, Pahl i Saaunders.

Per acabar amb les aproximacions clàssiques, és interessant introduir un comentari sobre l'obra de Jane Jacobs que porta com a títol *The Death and Life of Great American Cities* (1961). El punt clau de la seva anàlisi és quin **ordre social** hi ha als barris.

L'ordre social s'aconsegueix no tant per l'exercici de poder que fan les autoritats, sinó aquell exercit per les mateixes comunitats que hi resideixen a través del control social informal sobre els espais públics. Molts cops aquest exercici de poder ve afavorit pel disseny arquitectònic del barri com per la diversificació de l'ús del territori que s'hi dona. Jacobs afirma per tant, que no és aconsellable separar el territori en espais funcionals: àrees residencials, comercials i de lleure, ja que trenca una visió molt més integradora i "vibrant" de la ciutat compacta⁵.

---

⁵ En la línia de com ho explicita l'ex-Secretari de Planificació Territorial de la Generalitat de Catalunya, Oriol Nel·lo (Boira, 2001). Borja també afirma que ciutat i espais públics, juntament amb ciutadania no poden anar diferenciats. Els valors vinculats a la ciutat, com llibertat, cohesió social, protecció i desenvolupament dels drets individuals, reconeixement de les identitats col·lectives, democràcia participativa i d'igualtat no són possibles si aquesta ciutat no és un tot, és a dir, existeix físicament però també cal que funcioni com espai públic en sentit físic (centralitat, mobilitat, accessibilitat) i també en sentit polític i cultural (facilitadora de l'expressió i

A nivell local, la supervisió informal (els “ulls del carrer”) exercit pels residents, comerciants i la gent que hi treballa ajuden a mantenir aquest control social que protegeix el bon desenvolupament del barri (Page, 2006, p. 23). Hi ha diverses corrents teòriques dins d'aquest enfocament. Es presenten molt succintament:

- **La teoria conductual** és una proposta que dóna importància a les preferències, percepcions i al procés de decisió que té l'individu envers el lloc on vol viure i la seva mobilitat residencial. Els models conductuals es focalitzen en la part de la demanda del mercat residencial. La discrepància entre la satisfacció o insatisfacció envers la seva residència juntament amb la perspectiva de millora residencial, poden motivar la mobilitat de les persones. Les decisions de la mobilitat a més, també venen constretes pel cicle de vida de la família (Clark i Dielemann, 1996; Clark, 1992). Les característiques de la família com les edats, la grandària d'aquesta, el moment vital en què es troben són els principals condicionants per a la mobilitat residencial i les preferències de l'habitatge desitjat. Per tant, és d'entendre que es doni una “jerarquia subjectiva” on diferents llars tinguin diferents motivacions per a moure's (Van Kempen i Sule Özüekren, 1998). Les crítiques cap a la teoria conductual venen de l'oblit per les constriccions per accedir a aquest tipus d'habitatge, ja sigui l'oferta d'habitatges com la possibilitat econòmica.
- **La teoria ètnicocultural** constitueix una forma específica de la perspectiva conductual. La segregació espacial es deu a les diferències culturals dels diferents grups poblacionals. Sota aquesta perspectiva ja es consideren les dificultats, per exemple, de l'accés al mercat de l'habitatge, i per tant, com aquesta dificultat obliga a localitzar-se en unes determinades zones alienes a les seves preferències, o com també hi ha una dificultat imposada pel funcionament del mercat de treball o de les institucions (Musterd i Ostendorf, 2005).

Les contribucions més recents per explicar la segregació espacial d'alguns barris de les ciutats remetent a la influència de l'economia, l'estat del benestar i l'ordre social. Dins de les anàlisis més econòmiques es subratllen principalment dues teories: la primera és la de la **“globalització” de Sassen** i la segona és la **teoria del desajust** (*mismatch theory*).

Per a la primera, el fenomen de la globalització i de l'economia internacionalitzada són els elements que expliquen la mobilitat de capital, de persones i d'informació. Les perspectives amb un rerefons més econòmic són les que expliquen la influència de la globalització en els barris de les ciutats globals. Sassen esmenta que de la mateixa forma que hi ha un creixement de la demanda de feines per a persones altament qualificades, hi ha també una demanda de feines no qualificades. Però mentre que per a les primeres, l'oferta de llocs de treball supera la demanda; per a les segones succeeix el contrari: hi ha més oferta de mà d'obra que de llocs de treball, generant en conseqüència, atur, això accentua la distància entre els dos pols socials, aquells que tenen més diners i aquells que n'estan al marge. Augmenta la polarització social i també l'espacial. Hi ha una ciutat dividida, on ambdues parts es necessiten: les

---

representació col·lectiva, identitat i afavoridora de la cohesió social i la integració ciutadana) (Borja, 2003, p. 22).

dues estan clarament separades però al mateix temps són interdependents. Per una banda, uns tenen els diners per adquirir productes i serveis personals, i per l'altra, els altres amb la seva força de treball poden proveir-los. Aquesta situació pot generar, per una banda, una molt forta inclusió social, perquè té treball, perquè pot accedir a l'habitatge i al consum, i per una altra, es pot generar l'exclusió social, aquella que no participa perquè no té feina, no pot accedir a l'habitatge i té una dèbil integració social. La proposta de Sassen serviria per explicar la migració internacional que s'ha donat en les ciutats globals.

No obstant la interdependència que sosté Sassen d'ambdós pols de la ciutat, aquesta pot resultar malmesa si la part rica de la ciutat no necessita tant de l'altra, ja que dirigeix les seves necessitats a una escala internacional i per tant, és menys dependent, menys solidària amb la part pobre, tal com proposa Reich (Musterd et al., 1999, p. 579).

Una altra de les crítiques a la proposta explicativa de Sassen és que no totes les ciutats són globals, o en moltes ciutats, el factor de la globalització és important però no l'únic que explica el perquè de la seva segmentació. El resultat podria ser ciutats sense polarització i amb una elevada professionalització dels treballadors (Musterd et al., 1999, p. 579).

La segona teoria provinent de l'economia és la **teoria del desajust**. En aquesta, el protagonisme el té el mercat de treball derivat de la societat postindustrial, que genera una gran demanda de treballadors altament qualificats. Per tant, el mercat de treball actua com un mecanisme d'actualització i no tant de polarització (Musterd, 2003). El desajust es dona quan les persones poc qualificades que viuen als centres de la ciutat queden doblement segregades, una per no poder accedir a cap lloc de treball per la falta de formació i una segona, per no poder anar a treballar prop del seu lloc de residència, ja que no hi ha empreses adequades al seu nivell formatiu. Es dona també, per tant, un desajust espacial (Musterd, 2003). En aquesta línia de contribucions, es subratlla l'obra de Wilson⁶.

Els canvis en l'economia, el mercat de treball i la demografia en ciutats industrials són el rerefons de l'anàlisi de Wilson. D'aquesta forma, Wilson considera que la falta d'un mercat de treball i, consegüentment, la menor capacitat adquisitiva de la població, féu que els barris afectats pels efectes de la desindustrialització comportessin també uns efectes en les dinàmiques socials de les comunitats que vivien en aquests barris.

Un concepte clau de Wilson és l'aïllament social (*social isolation*). Concepte que va més enllà del de "cultura de la pobresa". Aquest últim implica que els valors i les actituds bàsiques de la subcultura del gueto han estat internalitzades i influeixen en el comportament. La solució per invertir aquesta tendència es troba en la utilització de polítiques socials que canviïn els trets culturals de les persones pobres. En canvi, el concepte d'aïllament social no solament implica que el contacte entre diferents grups socials o ètnies falti o sigui intermitent, sinó que a més, la natura de la manca d'aquest contacte reforça els efectes de viure en una àrea de pobresa. Viure en aquestes àrees

---

⁶ Les obres de Wilson, *The Truly Disadvantaged* (1987), i un treball posterior, *When Works Disappears: The World of the new urban poor* (1997) es centren en l'anàlisi dels canvis en l'economia com una de les causes de la pobresa urbana.

implica per aquestes persones una sobreexposició als desavantatges socials: dificultat per accedir i perdurar al mercat laboral, dificultat per accedir a centres educatius de qualitat, etc. (Wilson, 1987)⁷.

Les crítiques a l'aportació de Wilson van dirigitades a la manca de recerca sobre altres factors al marge de la pobresa per explicar l'origen del deteriorament de les àrees urbanes. Fenòmens com la concentració espacial de l'opulència que determina el desenvolupament de les zones, o la concentració de falta de llocs de treball, que afecta molt més el comportament social dels individus que no pas el desenvolupament del barri, en són alguns exemples (Massey, 1998, p. 572).

La diferència entre la proposta de Sassen i la de Wilson és que mentre que per Sassen, el mercat de treball provoca la polarització i la sobreexplotació de la població poc qualificada (que treballa en feines mal pagades amb horaris dolents), però està inclosa socialment perquè participa en el mercat de treball; per Wilson, en canvi, el mercat de treball no provoca polarització i la població no qualificada no està explotada, ja que directament queda exclosa, perquè està aturada (Musterd, 2003).

Les crítiques a ambdues propostes han estat nombroses i contundents. L'objecte d'aquestes és que es focalitzen en l'oferta de treball i obliden la diversitat de la demanda, és a dir, l'existència de diferents tipus de treballadors, especialment quan aquests són persones immigrants. El sociòleg Waldinger esmenta que allò que determina la posició dels immigrants en el mercat de treball és un mixt entre el capital cultural dels immigrants i els llocs de treball vacants en el moment que s'arriba a una ciutat, (Musterd, 2003). Una altra crítica és que ambdues teories s'obliden dels factors institucionals. Diferents estats del Benestar comporten diferents estructures del mercat de treball i per tant, diferents nivells de participació en aquest últim. Ambdues teories no tenen en compte que la globalització no és igual per a tots els llocs. Lluny de ser homogènia, resulta condicionada per tots aquells factors tradicionals d'atracció de l'activitat econòmica (*hard*) i aquells basats en la qualitat de vida (*soft*) que estan impregnats en el territori, i que fan més propícia una ciutat perquè les empreses s'hi instal·lin. Cada lloc té unes especificitats que el situen en millor posició davant d'altres perquè s'hi desenvolupin determinades activitats econòmiques i per a què hi vagin a viure determinats treballadors. Les característiques geogràfiques, socials, culturals i històriques marquen en bona part la trajectòria econòmica de la ciutat (*path dependency*). Les característiques específiques de cada espai no surten del no-res, sinó del llegat d'aquestes transformacions al llarg del temps (Pareja Eastaway, 2011).

Un altre tipus d'explicació recent sobre l'origen de la segregació espacial és aquella que explica **la influència de l'Estat del Benestar de cada territori i la seva cobertura**. El raonament parteix de l'observació d'aquelles zones on l'Estat del Benestar té una àmplia cobertura, hi ha menys segregació

---

⁷ És el que al principi del capítol s'anomena "Efecte Barri". Els efectes de barri es poden classificar en interns (dins de) i entre barris. Dins dels primers hi ha els efectes endògens (són els efectes d'arrossegament, es dona quan el comportament d'un individu té una influència directa sobre el comportament d'un altre individu del barri). També es poden donar els efectes correlacionats, quan els individus d'un barri tendeixen a tenir similars característiques o estar exposats a la mateixa situació; i en darrer terme, efectes contextuais o exògens, quan és la influència d'elements aliens a l'individu allò que condiciona el seu comportament (Dietz, 2002).

socioespacial. En situacions de desocupació, és l'Estat del Benestar que actua com amortidor de les dificultats per a subsistir i per tant, evitar l'exclusió social.

La conclusió és que ambdós grups de teories recents, les més econòmiques i aquelles que posen l'accent en el desplegament de l'Estat del Benestar subratllen dos elements prou influents per marcar la desigualtat social i espacial de les ciutats (Musterd et al., 1999, p. 580). Els efectes que poden generar en les societats avançades varien, però, segons el context.

Al marge de les perspectives anteriors que aporten informació sobre el perquè de la segregació espacial i social, realment és important saber fins a quin punt viure en un barri que es consideri segregat, condiciona les possibilitats i oportunitats per al desenvolupament integral de les persones. És a dir, fins a quin punt viure en aquests barris comporta un desavantatge en si mateix (efectes de barri). El barri és vist com un conjunt de condicions, d'estructura d'oportunitats que afecta la participació dels individus a la societat (Musterd, 2003). Alguns autors, com Buck (2001), posen l'accent en què el desavantatge està en les característiques físiques: aïllament de la zona, manca de qualitat de l'habitatge i serveis deficients; altres com Atkinson i Kintrea (2001), subratllen que el desavantatge té un origen social, com la discriminació pel fet de residir en una determinada àrea a l'hora d'accedir al mercat laboral, a l'habitatge, a l'educació, etc.

El territori esdevé al mateix temps font d'oportunitats, com també font de limitacions (Harvey, 1977). En definitiva, el barri esdevé estigmatitzat als ulls de tothom: de les institucions, dels inversors i també de d'altres ciutadans de la resta de la ciutat. Entra molts cops, en un cercle viciós que retroalimenta aquesta posició desavantatjosa per aquest territori i per la gent que hi viu.

Tot i investigar sota el prisma dels efectes de barri és significatiu, testar-ne les conseqüències concretes és sovint difícil. Estudis com els Musterd et al. (1999), amb dades longitudinals, han demostrat que la relació entre l'entorn social i la mobilitat social de l'individu és dèbil. A més, sembla demostrat que els efectes de barri tot i donar-se, tenen un impacte menor en contextos europeus que en els americans, on és freqüent l'existència del gueto, com a símbol de bosses de pobresa, mentre que en el context europeu, "l'efecte barri" queda limitat a ser font de segregació (Friedrichs et al., 2005). Els processos que es donen en aquestes àrees tendeixen a concentrar els grups socialment exclosos i amb pocs recursos, mentre els altres marxen a altres parts de la ciutat, augmentant més la segregació de la zona. Skifter proposa parlar de les àrees degradades com a espais exclosos, i per tant, recomana que les mesures que es facin vagin encaminades a lluitar contra l'exclusió d'aquests espais i no tant cap a les persones. Per tant, aquest autor és més partidari d'una actuació més física i no tant sobre la població que hi viu (Skifter, 2000, p. 770).

Aquestes perspectives teòriques presentades ara, es centren en explicar com el resultat de la regressió és en bona part per la falta de compromís i com això també deriva en la construcció de la imatge (tant externa com interna) que es projecta del barri. Aquests elements justifiquen que dins de les polítiques de regeneració urbana, es destinin esforços per canviar la imatge tant que tenen els mateixos veïns del barri com aquella que es projecta a l'exterior. També, que es destinin esforços per implicar la comunitat en el manteniment de l'espai mateix, en ser-ne responsable, vetllant-ne pel seu estat com pel seu bon ús.

Algunes de les idees de Jane Jacobs han estat desenvolupades posteriorment als anys vuitanta per James Q. Wilson i George Kelling amb la “**teoria dels vidres trencats**” (1982). El punt de partida és que les persones que viuen en barris marginals no exerceixen el control social informal que proposa en primera instància Jacobs. La resposta més evident és que la població que hi resideix defuig dels llocs que li fan “por” o que considera “perillosos” per a la seva persona. Hi ha, per tant, una no-assumpció de l'exercici del control social informal de la població del barri. Per entendre aquesta desatenció de la població, proposen utilitzar l'exemple d'un vidre trencat. Si algú observa un vidre trencat en un habitatge ocupat, hi ha una expectativa de què aquest serà reparat en breu, en canvi, si no s'actua, és un senyal de què aquella propietat està desatesa i, aquest estat pot incitar a un comportament incívic i que la resta de vidres també acabin trencats.

Wilson i Kelling suggereixen que vidres trencats, *graffitis*, cotxes en mal estat... són elements causants de degradació de la zona si no hi ha un control social informal per part d'algú. L'espiral de la degradació començarà a partir d'aquí i serà un pas rere un altre cap al desordre total (Page, 2006). L'abandonament de la responsabilitat ciutadana de les persones sobre el seu barri o aquells que hi atempten és l'origen de la degradació proposada per aquesta teoria.

El dilema està en qui pot exercir aquest control social informal: la mateixa població o, en una versió més restrictiva, l'augment de la presència dels cossos de seguretat, donant més èmfasi al manteniment de l'ordre públic però des de la dissuasió i no tant la repressió⁸. Tot en ares de donar a les persones la confiança necessària per a què freqüentin el barri i es responsabilitzin del control social informal que poden exercir. Totes aquestes accions també han d'anar acompanyades d'actuacions físiques sobre el barri com la neteja de carrers i de *graffitis*, la reparació dels espais públics, etc. que permetin “convèncer” de la responsabilitat d'assumir aquest control social informal.

Segons aquesta proposta, per crear una “espiral virtuosa”, el control dels espais públics ha de tornar als residents del barri i per això han de poder comptar amb l'ajut de les autoritats i les forces de seguretat. Els “usuaris” dels espais han de ser els mateixos residents i han de minimitzar aquells aspectes que amenacen el seu deteriorament. Un cop s'iniciï l'espiral, com més “confiança” tinguin els residents sobre el seu barri, més “regenerat” serà i més sostenible serà en el futur. La necessitat de compromís per part dels habitants de la zona en serà una conseqüència lògica. La dificultat d'aquesta aportació ja no és tant realitzar una estratègia d'imposar el control sinó, de treballar l'esperit de comunitat, d'arrelament, de generar una voluntat de convivència i de compromís entre els mateixos residents de la zona. Aquest, és un dels reptes que es plantegen en la majoria dels projectes d'intervenció urbana de la Llei de barris. Hi ha espais públics que han estat abandonats a l'ús només d'alguns sectors de la població, provocant una font de conflicte. Treballar per retornar l'espai públic a tots, sigui qui sigui, al mateix temps que mantenir-lo en bon estat, és un repte que requereix enfortir la comunitat.

El ressò de la perspectiva sobre els efectes de barri i la teoria dels vidres trencats és considerable, especialment a Gran Bretanya i als EUA. La proposta

---

⁸ Com es veurà més endavant, alguns exemples d'aquesta idea són l'agent de barri creat en algunes experiències de la Llei de barris.

de Wilson (mort aquest març de 2012) i Kelling va inspirar molts departaments de policia per aplicar polítiques de “tolerància zero” amb la idea d’eradicar la font del petit delictes, del vandalisme i dels descuits i així, els criminals es veien privats de l’ambient que els emparava (Sáiz, 2012). Apostar per una visió que focalitza el desenvolupament a través de la inclusió social (teoria dels efectes de barri) o el manteniment de l’ordre social (teoria dels vidres trencats) no són a priori, opcions totalment antagòniques, sinó complementàries, perquè ambdues iniciatives treballen a una escala local.

Així d’una banda, la teoria dels “efectes barri” prediu que les concentracions de la pobresa i la falta de treball provoca la degradació del barri i, per tant, la solució requereix la millora de les oportunitats del mercat de treball (combatre el fracàs del mercat i de les activitats econòmiques). D’altra banda, la “teoria dels vidres trencats” posa l’èmfasi sobre la falta de supervisió, de control i de certa “implicació” per part de les autoritats, forces de seguretat i residents que provoquen la degradació, l’abandonament i la pèrdua de vàlua del territori, i per tant, que la solució passa per resoldre el fracàs dels serveis públics (*public service failure*) i el sentit de comunitat: millorant els espais públics i el funcionament dels serveis.

El sentit de comunitat és un element clau que serveix d’encaix per a compensar les debilitats d’ambdues visions, apostar per intervencions en el mercat laboral, la seguretat, l’habitatge, o en el civisme, no són suficients intervencions sinó es treballa un sentit de la comunitat fort (Cohen i Phillips, 2007).

El sentit de la comunitat sembla utòpic en una societat actualment tant individualista. Hi ha un trencament amb aquells grups de pertinença tradicionals com la família, el treball o la identificació amb el territori. No obstant això, Borja argumenta que tot i l’individualisme, les persones han buscat altres grups de pertinença com l’oci, els culturals, els d’amistat, per compensar-ho. El sentit de comunitat s’ha reinventat paral·lelament amb el sentit del barri. El barri té una existència física, però també ha sofert d’una revalorització gràcies a la consideració del barri com a espai públic i d’ús col·lectiu (es celebren festes, s’hi gestionen els equipaments, s’editen revistes de barri, etc). El barri també és considerat com un espai de convivència, de solidaritat i de seguretat, sobretot quan hi conviuen població immigrant i autòctona, persones dependents i/o persones en risc d’exclusió social. El sentit de comunitat es retroalimenta amb el concepte barri gràcies també a què és una “escala” adequada per a dur a terme projectes de les administracions, una mida que tot i plantejar problemes administratius i estadístics, la fa prou acotada per a què els individus que hi viuen, s’hi sentin representats (Borja, 2003, pp. 53-54).

Com es veurà, la realitat catalana on s’emplaça la Llei de barris té elements característics tant de la teoria dels efectes de barri, especialment concentrats en la falta d’ocupació, la poca activitat econòmica i el baix nivell de renda, qualificats com fonts de la pobresa i la posterior degradació del barri; però també característiques de la teoria dels vidres trencats, percebuts a través de problemes de convivència entre grups socials, pràctiques incíviques o inseguretat a més d’una falta d’implicació o de valoració cap al propi barri, que fan que l’espiral de degradació es perpetui.

La Llei de barris s’esgrimeix com un esforç del govern català per superar les intervencions d’etapes anteriors, focalitzades majoritàriament en aspectes

físics, i fent una clara aposta, arriscada fins i tot, per una intervenció treballant també els aspectes socials (Campos Medina et al., 2010).

1.2. Les polítiques públiques de regeneració urbana com a solució

Un cop detectats els principals problemes que afecten les ciutats i els barris en un context europeu, hi ha necessitat de posar-hi solucions. Les solucions, en terminologia de ciència política, són les polítiques públiques. Les accions que pensen, dissenyen, executen els gestors de les administracions amb l'expectativa de millorar la situació inicial.

Però abans de descriure quina ha estat la tendència al llarg del temps de les diferents intervencions sota el marc de les polítiques de regeneració urbana, es creu convenient reflexionar sobre el concepte de regeneració urbana, el seu significat, similituds i diferències amb altres conceptes quan es parla de programes de regeneració urbana.

1.2.1. El concepte de regeneració urbana

Les accions polítiques que es fan per redreçar la situació de degradació espacial i social tenen diferent terminologia: programes de requalificació, de rehabilitació, de remodelació, de revitalització, de regeneració... L'ús indistint d'aquestes conceptes, a més del seu ús indiferenciat segons el país no ajuda al camp científic a l'hora de definir què impliquen concretament aquestes accions polítiques.

El concepte de regeneració urbana té múltiples significats obeint a diferents realitats on s'emmarca. Alguns projectes de transformació urbana que es donen en barris que sofreixen marginació, desenvolupen projectes de rehabilitació. El concepte de **rehabilitació** és entès com la intervenció física, generalment en els habitatges. Accions encaminades a assegurar la seva estructura, manteniment o seguretat, però també per a què s'adaptin a les normatives vigents d'habitabilitat i d'eficiència energètica (Rubio del Val, 2010). Del Val especifica aquesta definició de rehabilitació agafant la Llei d'Ordenació Edificació (Llei 38/1999, del 5 de novembre de 1999, CTE) i altres disposicions complementàries, però afirma que el concepte de rehabilitació ha estat àmpliament utilitzat, per situacions tant diverses com accions puntuals de reparació i manteniment dels edificis, com d'enderrocament i substitució d'aquests, plantejant seriosos dubtes de si es pot anomenar rehabilitació a aquestes accions.

La rehabilitació han de ser mesures que assegurin unes condicions dignes dels habitatges per als seus ocupants. La rehabilitació és un concepte diferent de la **restauració**, utilitzat aquest quan es tracta de reparar edificis singulars pel seu patrimoni artístic, cultural o històric, en canvi, es reservaria la rehabilitació per a edificis ordinaris (Montaner, 2011). Relacionat amb la rehabilitació hi ha el procés de **demolició**, tractant-se d'enderrocar habitatges per tal de construir de nou, encara que no sempre. Gairebé sempre implica un realotjament de la població i unes conseqüències per aquests. Una demolició més acurada i clarament física és l'estratègia de l'**esponjament**. Intervenció física més dirigida, aquesta implica la demolició planificada i acordada de teixit urbà altament deteriorat amb la finalitat de dignificar l'àrea i d'aquesta forma

regenerar-la de nou. És una intervenció de micro-cirurgia⁹ (Tapada-Berteli i Arbaci, 2011).

Un altre concepte que s'utilitza quan es parla de transformacions urbanes és el de **renovació** urbana. Per renovació urbana s'hi inclouria aquestes estratègies d'enderrocament i/o de substitució d'edificis (Rubio del Val, 2010).

La **requalificació** és un concepte àmpliament utilitzat en el context italià per referir-se als programes orientats a rehabilitar edificis o àrees urbanes ja construïdes en la seva totalitat o en part. Especialment es va concentrar sobre terrenys industrials abandonats (Rancati, 2003). En el context espanyol, quan es parla de qualificació es remet a la terminologia utilitzada en les diverses Lleis del sòl. La requalificació significa canviar l'ús de l'espai urbà en el planejament, ja sigui per canviar la possibilitat del caràcter d'urbanitzable del sòl o, la funció específica del sòl urbà a través de les claus urbanístiques.

El concepte de **revitalització** ha estat molt utilitzat en la tradició nord-americana. La revitalització va lligada a la presa de decisions locals pels agents de la comunitat. Són programes de caràcter socioeconòmic basats en el desenvolupament individual i en el barri. En la darreres jornades organitzades per l'Institut Valencià de l'Edificació¹⁰ (2011), ponències presentades amb l'ànim de difondre actuacions físiques, utilitzen el concepte de rehabilitació; mentre que quan parlen de d'altres aspectes que no siguin els físics, com la dinamització econòmica i social, s'hi refereixen com a revitalització. Per Rubio del Val (2010), el concepte de revitalització no existeix ja que revitalitzar vol dir donar vida i aquests territoris no és que l'hagin perdut, sinó que tenen han seguit un altre curs.

De forma similar al concepte de revitalització, hi ha el de la **renaixença** urbana (*urban renaissance*), entesa aquesta última com la reemergència desitjada de les ciutats com a centres de benestar social generalitzat, de creativitat, de vitalitat i de riquesa, comptant també amb un equilibri mediambiental (Porter i Shaw, 2009).

I en darrer terme, s'exposa el concepte de **regeneració**. Aquest implica unes actuacions integrals, que per tant, tenen una cobertura més enllà de la física. Combinen accions enfocades a la rehabilitació d'edificis, a la renovació (demolició i construcció de nous), a la reurbanització dels espais públics, per afavorir una transformació global del territori, amb una reactivació econòmica i una millora de la qualitat de vida dels seus habitants (Roberts, 2000).

Cal diferenciar la regeneració urbana de la **regeneració urbana residencial**. Per regeneració residencial s'entendria aquelles actuacions localitzades en barris on hi viuen persones. En canvi, la regeneració urbana tindria un abast més ampli ja que inclou espais que no són únicament residencials, com la millora de les zones industrials en desús. En aquesta tesi doctoral es posarà

---

⁹ L'analogia amb els termes mèdics és utilitzada a finals dels anys noranta com a expressió de la filosofia de renovació urbana. Compara el territori amb un cos malalt que cal que sigui sanat amb intervencions molt precises i concretes.

¹⁰ El títol de la jornada tècnica era: *Regeneración urbana integral, revitalización de barrios y rehabilitación energética de edificios existentes. Nuevas estrategias y modelos de gestión inteligentes* celebrada a València els dies 12 i 13 d'abril de 2011. Vegi's: <http://www.five.es/recursos/220.html> (consultada el 4 de gener de 2012).

l'interès en la regeneració urbana de tipus residencial, especialment aquella que es dóna en els barris.

Veient tot l'analitzat fins aquí, el concepte de regeneració urbana pot ser analitzat des de dos punts de vista: com a instrument per fer política pública, és a dir, com esdevé estratègia que regeix les intervencions urbanes sobre uns determinats territoris que es troben davant situacions multiproblemàtiques. I en segon lloc, des del punt de vista de la filosofia que pretén impregnar l'actuació urbana, com a canvi integral i fre sostingut al curs de la realitat del barri.

Amb una actuació de tipus integral es vol respondre a la complexitat dels fenòmens donant-los una resposta multidimensional. La regeneració urbana implica que les actuacions que es realitzen sota aquest paraigües van encaminades a transformar aquella zona en la seva totalitat, vista com un tot, d'aquí el caràcter integral. Integral implica que davant de què la realitat és complexa i que la zona aglutina problemàtiques de múltiple índole, la solució també ve en aquesta línia i per tant, aporta una "solució" complexa. Es remouen tots els àmbits de la zona: l'àmbit econòmic, físic, social i ambiental. En aquesta línia s'expressa la definició del concepte de regeneració urbana de Couch et al. (2003). La regeneració urbana ha d'aconseguir la reactivació de l'activitat econòmica, la restauració de la funcionalitat social de l'àrea, la inclusió social de les persones que hi viuen i la restauració de la qualitat ambiental de la zona. Tot això sobre àrees que són urbanes.

La definició anterior obre la porta a molts tipus d'actuacions per aconseguir la regeneració urbana dels barris. Així, els projectes de regeneració urbana inclouen actuacions amb el propòsit de reactivar econòmicament l'àrea. Diferents accions es poden dur a terme en aquesta línia: la millora de les oportunitats laborals de la població resident, la promoció de la zona com a enclavament turístic o econòmic o accions per combatre la pobresa. Ja s'ha esmentat en l'anterior apartat la importància dels canvis en els sectors econòmics com a causa de la segregació espacial i exclusió social als barris. Això fa que tot i que hi hagi una visió integral dels projectes de regeneració urbana, sovint es tendeixi a focalitzar les actuacions en algun àmbit més sectorial, i l'econòmic en podria ser un.

En els projectes de regeneració urbana també hi juga un paper fonamental el mercat laboral. McGregor i McConnachie (1995) parlen d'una "reintegració econòmica" de les persones que estan aturades i per tant, excloses del mercat laboral. Partint també d'una estratègia multisectorial, proposen dos tipus d'accions fonamentals per a la reintegració econòmica: la creació d'oportunitats laborals als barris desfavorits i la construcció d'enllaços entre aquests barris desfavorits i el mercat laboral. La manera d'assolir certa efectivitat en les diferents estratègies per aconseguir la reintegració econòmica passa per una inversió a llarg termini: aportar habilitats educatives, crear cursos de formació laboral dirigits especialment a aquelles persones que són aturades de llarga durada, etc. No obstant aquesta pretensió, aconseguir resultats a llarg termini és difícil de fer-ho compatible amb els programes que tenen una durada concreta. A més, cal comptar amb el risc de què totes aquestes estratègies reverteixin únicament en la persona beneficiària i que no es disseminin per al conjunt de l'àrea urbana, provocant, en el pitjor dels casos, que la persona

beneficiària abandoni el barri com a resposta a la mobilitat social ascendent aconseguida.

De forma paral·lela a la reactivació econòmica, es fa necessària la interrelació d'altres accions: la reconstrucció del capital social, per assegurar la cohesió social del territori i també per aconseguir una competitivitat de la zona. El capital social ha de ser el revulsiu per encoratjar la reinversió, és la frontissa que uneix els avantatges del capital físic i econòmic dels barris marginats (Meegan i Mitchell, 2001, p. 2168).

Alguns projectes de regeneració urbana han centrat les accions en el sector immobiliari. Alguns exemples es poden trobar a Gran Bretanya als anys vuitanta. El propòsit d'aquestes iniciatives era reestructurar el mercat de l'habitatge, fent més atractius els barris vulnerables. Però dues qüestions sorgeixen arran d'aquesta focalització: la primera és com aquesta actuació beneficia a les persones residents de pocs ingressos i la segona, fins a quin punt no provoca un desplaçament dels residents que no poden permetre's un habitatge que ara està per damunt de les seves possibilitats econòmiques, derivant tot en un procés d'expulsió i/o de gentrificació. Cameron i Doling (1994) han estudiat el programa *City Challenge*, programa d'aquesta tendència a Gran Bretanya i, assenyalen que la reestructuració econòmica pretesa a través del mercat immobiliari no va provocar ni l'expulsió ni la gentrificació dels antics residents del barri, però tampoc va aportar millores econòmiques per aquesta població.

Actuacions relatives a l'habitatge són predominants en les polítiques de regeneració urbana (Kleinman i Whitehead, 1999). Són accions focalitzades en la millora de la qualitat i quantitat de l'habitatge, per tal d'afavorir l'accés de la població de pocs recursos a un habitatge digne. La tendència espanyola i catalana és ben diferent de la d'altres països europeus, com Gran Bretanya o els Països Baixos.

El govern català ha intentat ser actiu en aquest àmbit, malgrat el predomini de la propietat privada dels habitatges que redueix les possibilitats d'intervenció pública¹¹, i altres restriccions més determinants com que les principals directrius de la política d'habitatge són fixades pel govern central i els convenis amb les entitats bancàries, deixant així, un paper de complementarietat a l'actuació desenvolupada per les Comunitats Autònomes. D'aquesta manera, a països com Gran Bretanya i els Països Baixos, amb una presència major d'habitatge públic i a través de les "cooperatives d'habitatge"¹² (*housing*

¹¹ Un darrer exemple es troba ja en la mateixa Llei de barris, que només intervé en els espais comuns dels edificis, deixant fora de l'actuació aquells espais privats com seria l'habitatge.

¹² Les cooperatives d'habitatge existeixen als Països Baixos des de la meitat del segle XIX. En un principi, eren petites entitats sense ànim de lucre i podien ser associacions de persones que buscaven un habitatge o agrupacions d'agents preocupats pel benestar dels altres. Aquestes cooperatives van créixer després de la II Guerra Mundial, aglutinant el 42% de l'habitatge existent; assumint part de la construcció d'habitatge social per llogar-lo i reforçant el seu posicionament. Amb el Decret *Besluit Beheer Sociale Huursector* aprovat el 1993, s'estableixen les seves principals activitats, marcant la fisonomia de les actuals associacions d'habitatge. Actualment aquestes cooperatives d'habitatge es basen en els seus propis recursos per continuar oferint els seus serveis, entre ells la construcció d'habitatge amb finalitat social. Els canvis en l'orientació política, els canvis del mercat de l'habitatge i les diferents reglamentacions les han convertit en empreses socials, més professionals i eficients, sense perdre de vista la voluntat social amb què van néixer. El cas de Gran Bretanya també passa pel

associations) com instruments de gestió que sovint mantenen la propietat pública dels habitatges, han fet que els programes de rehabilitació d'habitatge siguin una pràctica més habitual a resultes d'una més fàcil implementació. Accions com ara la demolició o la reubicació dels residents presenten menys complicacions quan la propietat de l'habitatge és centralitzada i pública que no pas en el cas, com l'espanyol, de propietat privada i segmentada entre els diferents residents. Davant d'aquestes característiques, a Catalunya i a Espanya les actuacions que impliquen rehabilitació física dels habitatges resulten més complicades ja que el nombre d'actors per aconseguir el consens en la diagnosi i les prioritats són molts i amb interessos que poden resultar divergents.

L'accés a l'habitatge, lligat estretament a la capacitat adquisitiva de les persones, és un element central per explicar la pobresa en els barris vulnerables. Madanipour (1998) confirma una correlació estreta entre la pobresa de la població que viuen aquests barris i el mercat immobiliari. La combinació de la no regulació del mercat de l'habitatge, i algunes actuacions de planejament urbanístic influeixen a la segregació socioespacial d'alguns barris, i per tant, intervenir en l'accés a l'habitatge (no solament en els recursos sinó també en el procés decisonal) és important per combatre l'exclusió social de la població. Una exclusió social amb dimensió territorial, que es dona sobre el barri i és fruit de l'organització física de l'espai, el control social sobre aquest i les regulacions formals i informals que hi imperen.

Incidir en els espais públics és també un punt d'atenció de molts programes de regeneració urbana. Generalment els espais públics dels barris vulnerables estan en mal estat i són focus de problemes de convivència i brutícia. La inversió en els espais públics, molt sovint associada a la creació d'equipaments, és part del procés de la regeneració física via l'administració local. Els espais públics són elements importants en les estratègies de regeneració perquè aconseguen canviar la imatge del barri: tornant-la positiva, fent atractiva l'àrea als ulls dels potencials inversors, tot i que amb el perill de gentrificació i conseqüent desplaçament de la població resident. McInroy (2000), utilitzant l'exemple del parc Garnethill de Glasgow, subratlla la importància dels espais públics com a llocs per a la interacció social, creadors de democràcia cívica, convivència i punt d'arrelament de la població al territori. No obstant aquesta funcionalitat, és necessària la implicació de la comunitat local per a què se'l senti seu i sigui un motor més perquè el barri assoleixi un procés de transformació.

La lluita contra l'exclusió social i la regeneració urbana han estat dos aspectes estretament relacionats en aquests tipus d'accions urbanes. Accions socials que van des de la millora de la formació dels residents, els hàbits de salut i actuacions per a col·lectius en situació de risc, són algunes de les estratègies que es consideren motors de canvi en el barri. Les millores socials són un factor indispensable per recuperar la dinàmica del barri i el sentit de comunitat. Ja sigui afavorint la participació a través de representacions més formalitzades com la formació de partenariats, o revaloritzant la memòria identitària del barri a

---

protagonisme d'aquestes associacions d'habitatge, però mediatitzat per la transferència de provisió d'habitatge social del govern local cap aquestes (Pareja Eastaway i Sánchez Martínez, 2011).

través d'exposicions sobre el valor històric del barri¹³. La comunitat és la frontissa que permet que les actuacions socials tinguin una vertadera efectivitat sobre el barri, ja que són els mateixos residents qui posen l'accent sobre quins són els problemes del barri considerats més importants (Atkinson, 2000). La comunitat esdevé l'agent de canvi, i per això condiona a crear un mapa d'actors molt més participatiu i amb la inclusió de més actors, com la societat civil¹⁴.

És per això que les polítiques de regeneració urbana inclouen com a estratègia clau del procés, la participació ciutadana. Un dels instruments per articular aquesta participació és a través de configurar els partenariats. Tal com ho defineix l'EFILWC (1998), els partenariats tenen una estructura organitzacional formal per gestionar la política, la mobilització de la coalició dels interessos i l'acord dels diferents representants, una agenda comuna i un programa d'acció multidimensional per treballar la desocupació, la pobresa i l'exclusió, i la promoció de la cohesió social i la inclusió. El partenariat recull la forma de treballar en xarxa per a una finalitat comuna, aglutinant esforços i sensibilitats diverses. En polítiques de regeneració urbana els partenariats són la forma de treballar de forma cooperativa establint tant relacions verticals i horitzontals institucionals, incloent tant actors públics i privats per a la gestió dels programes. No obstant ser el partenariat un instrument clau per combinar els interessos privats, públics, del voluntariat i de la comunitat, el seu desenvolupament no és un procés neutral (Atkinson, 2000). La distribució del poder d'aquest no està en equilibri i no deixa de ser un altre instrument dins del joc polític. La lluita contra l'exclusió social a través dels partenariats no està exempta de riscos: ser representativa de la comunitat, especialment d'aquells més exclosos, aconseguir la participació contínua i estable al llarg de tot el procés i que les desil·lusions no acabin desmotivant a part dels actors participants, en són uns quants.

Si el barri restringeix les possibilitats dels individus per al seu creixement personal, és doncs probable, que hi hagi la tendència a abandonar-lo. Treballar per evitar l'abandonament és un dels àmbits que també caracteritza els programes de regeneració urbana. Comprovar si aquesta dinàmica es dona en els barris vulnerables no sempre és una tasca senzilla, sinó que dependrà de la capacitat de l'acció de l'individu per sobreposar-se a les constriccions derivades

---

¹³ Un exemple d'aquesta línia de treball va ser la mostra de fotografies i relats sota el títol "Quando sono arrivato a Gratosoglio..." (2008) que exemplificaven les experiències viscudes pels residents del barri de Gratosoglio de Milà fruit del procés de transformació que havia sofert aquella àrea.

¹⁴ Sovint s'utilitza barri com a sinònim de comunitat, tot i que no és del tot cert, cal dir que aquests termes estan relacionats. Per barri s'entendria una dimensió més espacial, en canvi, quan es parla de comunitat, aquesta inclou les relacions socials que manté un grup de persones i que contribueix a la creació de la vida social local. És un concepte estretament relacionat amb la dimensió espacial, ja que la comunitat té una àrea de referència que l'uneix. Es pot dir que la comunitat no és un lloc però és un procés molt vinculat a l'espai. Veient la dificultat de trobar una definició, Davies i Herbert (1993) fan una proposta de tres dimensions per definir el concepte de barri i comunitat: el contingut de l'àrea, entès com les característiques físiques i socials del territori; el comportament i la interacció de la població, entès com a xarxa relacional social i econòmica que té la població i llurs problemes de convivència, i una tercera dimensió, la identitat conceptual, definida com sentit de comunitat i afecció, entesos com el sentit d'identificació i arrelament a l'àrea urbana que els és de referència per a la població (citada a Meegan i Mitchell, 2001, p. 2173).

del territori i també als factors del context que influeixen en la decisió d'abandonar o no el barri (Brämä i Andersson, 2005).

Sovint, per redreçar la tendència a l'abandonament, alguns projectes de regeneració urbana s'han impregnat d'afavorir la mixtura social, considerant que calia trencar la concentració de persones immigrants i amb pocs recursos en aquestes àrees. Experiències amb aquesta filosofia es varen fer als Països Baixos, Regne Unit, França, Alemanya, Suècia i Finlàndia. Van centrar-se en fer programes que afavorissin la mixtura social amb el propòsit que si hi havia més barreja poblacional, les oportunitats de tota la població millorarien. La hipòtesi era que a través d'estratègies de l'habitatge que potenciaven la mixtura, es produiria una barreja entre diferents grups poblacionals afavorint "l'equilibri" i així, es facilitaria la integració de la població immigrant evitant-ne la concentració. La barreja era un element en si mateix que afavoriria la cohesió social, la socialització de models de comportament positius i la prevenció de la imatge. Wilson (1987) amb la seva obra *The Truly Disadvantaged* es va convertir en un dels autors de referència que suportaven aquesta teoria.

Tanmateix, altres autors com Andersson (1999) i Musterd (2003), han demostrat el fracàs de les polítiques de mixtura social, afirmant que els vertaders factors que provoquen la segregació són econòmics i socials i no tant els derivats de l'origen o d'ètnia. És la posició econòmica i social de les persones immigrants allò que els posa en situació de vulnerabilitat, perquè tenen pocs recursos per la discriminació en l'accés a l'habitatge i al mercat de treball que els acompanya. Proposen que les polítiques urbanes han d'incidir sobre l'individu, més que forçar a la mixtura sobre l'espai, perquè els grups poblacionals no sempre es distribueixen equitativament sobre el territori, sinó que incideix també el fet d'estar "al costat dels teus", especialment si es tracta d'una persona recent arribada. Aquesta és una estratègia utilitzada per les persones immigrants que els facilita l'adaptació a la nova realitat (Wassenberg i Van Dijken, 2011).

La separació física és una primera explicació de perquè es forma un estigma sobre un determinat barri. Actituds d'ignorància i malentesos també contribueixen a incrementar la mala reputació sobre el barri, i per tant, a augmentar la distància no només física d'aquest, sinó també social.

Els programes de regeneració urbana inclouen accions per lluitar contra l'estigma que tenen els barris en situació de vulnerabilitat. La pobresa, delinqüència, drogues, crims, alt nivell de desocupació i l'estructura urbana del barri són entre altres, elements afavoridors per construir una mala reputació sobre el barri i les persones que hi viuen (Hastings i Dean, 2003). És difícil redreçar la imatge negativa que es projecta, tant interna —aquella que és percebuda pels mateixos residents de l'àrea— com externa. Combatre aquesta imatge és necessari per provocar el canvi que es persegueix:

"The development of reputations and place myths, it is now clear, is materially crucial to the declining or ascending paths of neighbourhoods and towns."
(Sparks et al., 2001, p. 888)

L'informe sobre el progrés de 20 barris del Regne Unit que tenien projectes de regeneració urbana realitzat per Anne Power (1995) mostra que tot i que la gent que hi viu continua tenint pocs recursos, les seves condicions de vida han millorat. En canvi però, el comportament incívic necessita fer més progressos.

El desordre social es manifesta especialment quan la intervenció pública disminueix o quan les condicions socials decauen altre cop. L'estigma que s'hi associa és dur de combatre i molts cops és una justificació per abandonar el barri on es viu. Aquells que poden, marxen (Social Exclusion Unit, 2000, p. 7). La reputació que es projecta s'acaba assimilant i internalitzant, tant pels que hi viuen com pels de fora del barri. I la reputació també contamina els dubtes sobre si és possible la regeneració en aquestes àrees urbanes.

“Labelled as failures, people accept and internalise this negative image. Outsiders –professionals, politicians, the media- reflect, reinforce and magnify that image. People expect to be treated badly and their image of themselves and the estate takes a further battering.” (Taylor, 1998, p. 821)

Canviar la imatge és rellevant per generar confiança cap als altres que potser es plantejarien invertir al barri, així es possibilitaria la dinamització econòmica, o venir-hi a viure. El reforç mutu entre estigma, ignorància i conseqüències de l'aïllament necessita ser trencat.

El balanç de les experiències han demostrat com és més fàcil assolir objectius en la millora econòmica, social i física, però que molts cops queda per modificar la imatge del barri. Sovint, els projectes de regeneració urbana no incorporen accions pròpiament per treballar la imatge i assumeixen, en canvi, que mercès a les millores (especialment físiques) la imatge del barri i de les persones canviarà (Hastings i Dean, 2003).

Posar el punt de mira sobre accions ambientals del barri, que apuntin cap a la sostenibilitat del mateix és poc comú en projectes de regeneració urbana. Quan es parla d'afavorir el desenvolupament sostenible, es fa lligant-ho amb el desenvolupament econòmic del barri, i això fa que sovint no es trobin mesures ambientals per si soles. La majoria dels programes acaben tenint una aproximació “lleugera al verd” en referència a com millorar ecològica i ambientalment el barri (Couch i Dennermann, 2000). Aspectes de l'Agenda 21 han estat poc incorporats en els programes de regeneració urbana, i si s'han fet, han estat tractats com a programes diferents i en paral·lel. Amb la Llei de barris es comença a canviar la tendència, els barris contempnen actuacions que per si sols van en la línia d'afavorir la sostenibilitat ambiental del barri.

Allò que es desprèn de les diferents referències bibliogràfiques treballades fins ara és que les experiències de regeneració urbana necessiten el treball simultani en múltiples àmbits per poder considerar-se integral, sinó, amb actuacions sectorials, siguin en l'àmbit econòmic, en el parc d'habitatges, en accions socials o ambientals, no s'aconsegueix el canvi en el curs del barri i per tant, no s'activen prous motors per provocar el trencament de l'espiral de la marginació.

1.2.2. Les polítiques de regeneració urbana: cap a una visió integral de la regeneració

Com s'ha comentat anteriorment, el concepte de regeneració urbana conté de forma implícita la idea d'estratègia d'actuació sobre un determinat territori. Les polítiques de regeneració urbana tracten de redreçar la situació crítica tant en termes socials, econòmics, ambientals com físics d'una determinada àrea.

La confusió en la terminologia per anomenar aquest tipus d'intervencions de transformació urbana ve en part explicada per l'evolució històrica de les

polítiques urbanes i per l'accent segons cada moment històric d'aquestes polítiques. El que ve a demostrar el concepte de regeneració urbana és que un concepte dinàmic, que està influït pel context de cada moment. En aquest apartat es presentaran les quatre grans generacions de polítiques de transformació urbana amb la idea de recuperar les àrees urbanes. Seguint la mateixa classificació de Carmon (1997), es presenten tres generacions: l'era del "bulldozer"; l'anomenada "rehabilitació de barris" (una aproximació més exhaustiva, posant l'èmfasi en els problemes socials a part dels físics) i; una tercera, la "revitalització". S'hi afegeix una quarta, aquella que aposta per fer polítiques de regeneració urbana sostenibles.

La classificació permet agrupar les diferents experiències de polítiques urbanes tant en ciutats dels Estats Units com en l'Europa occidental. Hom podria dir que únicament allò que diferencia les experiències urbanes americanes de les europees (encara que amb fort predomini a Gran Bretanya) és el nom, ja que la tradició americana anomena aquestes iniciatives polítiques com a processos de "revitalització" (*urban revitalization*) i la tradició britànica processos de regeneració (*urban regeneration*). No obstant això, la diferència també està en la intencionalitat de les dues tradicions: mentre a Estats Units, aquests processos són més descentralitzats i amb un major desenvolupament i èmfasi del barri; les experiències britàniques han estat més coherents, centralitzades i dirigides pel govern, en definitiva, amb una presència major de l'autoritat governamental com a coordinador d'un procés unitari i més global (Ko, 2008, p. 24). Es passa tot seguit a comentar els trets més característics de cada generació.

La primera, l'era del "bulldozer", des del s. XIX fins als anys cinquanta, es caracteritza per la **demolició** i posterior reconstrucció. Aquesta fase té com a referent el determinisme físic i l'èmfasi en l'entorn construït (*built environment*). Són anys de reconstrucció, afavorits per una recuperació de la conjuntura econòmica i un incipient Estat del Benestar. En tots els països avançats es planteja una reacció als problemes econòmics i a l'estat de devastació que han provocat les dues guerres mundials. En la dècada dels anys cinquanta la reconstrucció i extensió de les ciutats es basa en el "màster pla"¹⁵. És un període en què s'utilitza l'estratègia de la demolició per combatre la insalubritat dels barris. La planificació es focalitza en l'habitatge i la revitalització del creixement econòmic. Les intervencions, atenen bàsicament, l'aspecte físic, donant poc pes a la part social.

Des del punt de vista de les ciutats s'imposa la idea "d'eradicar barriades" (*slum clearance*). Exemples d'aquests es troben al Regne Unit (1930-39 i 1954-70); i als EUA (1937-64), entre d'altres¹⁶. Les experiències europees van encaminades a enderrocar les construccions en pitjors condicions i real·lotjar les persones que hi viuen, encara que el resultat en gran part va ser que hi hagués

¹⁵ Grans projectes urbanístics amb multitud d'objectius i generalment, que afecten a àrees urbanes de grans dimensions d'un municipi, també anomenats Plans Generals.

¹⁶ Exemples d'experiències són entre d'altres, els barris de Stoke Newington de Londres (Gran Bretanya, 1939); Newbolds, Merridale, Long Knowle de Wolverhampton (Gran Bretanya, anys 50). Als EUA l'estratègia d'eradicar barriades va ser promoguda per diferents lleis com la *Housing Act* de 1949 i 1954, que partien del propòsit d'enderrocar els habitatges degradats dels centres de les ciutats a través de la intervenció pública directa, adquirint o expropiant el sòl, per posteriorment reurbanitzar-lo i vendre'l als agents privats.

més desplaçats que real·lotjats, principalment perquè els nous habitatges construïts tenien un preu més elevat que no era assumible pels antics residents. Especialment aquesta situació es va posar de manifest als EUA, on les experiències es van caracteritzar per una construcció encarregada a empreses privades i el número d'habitatges demolits va ser major que els construïts (Marmolejo, 2011). Allò que van aconseguir les intervencions d'aquesta etapa va ser desplaçar el problema a altres parts de la ciutat (Gans, 1965). Les àrees recuperades van ser ocupades per centres comercials, edificis d'oficines i altres equipaments. Elements que tenien una forta demanda en els anys posteriors a la II Guerra Mundial.

Durant aquesta fase, no es tenien en compte ni els costos psicològics que comportava un real·lotjament forçós, ni el cost social de la destrucció de barris amb insalubres condicions però amb fort esperit comunitari, ni tampoc el cost cultural d'anar esborrant de l'àrea les velles fàbriques. I és més, les noves edificacions no són del gust dels residents perquè els hi dificulta fer vida de família (Carmon, 1999).

Passen els anys, la població augmenta i també ho fan els nivells de consum. S'obren unes expectatives millors per a l'habitatge. Apareix, la preocupació per buscar no solament un habitatge amb condicions, sinó també, un entorn que aporti més qualitat de vida. El territori s'urbanitza ràpidament esperonat per una demanda de més qualitat. En molts indrets, aquells on es consolida el procés d'industrialització, hi ha un augment de la mobilitat residencial: un desplaçament del camp a la ciutat. Des de les institucions polítiques es lluita per millorar les condicions de vida de les persones i combatre el llegat insalubre dels anys de la primera industrialització. La dècada dels anys seixanta, anomenada de "revitalització" (Roberts, 2000) continua mantenint la predominança de les intervencions de caire físic, encara que ja hi ha una important preocupació per rehabilitar algunes àrees ja existents.

Els esforços van encaminats a què els barris siguin més confortables, sent conscients però que resta per afrontar els problemes socials existents. L'anàlisi dels resultats aconseguits fins llavors demostren que únicament s'havia desplaçat o alterat la manifestació dels problemes urbans, però que la insatisfacció generada als barris, continuava i es seguia reclamant ajustos a la política urbana.

Els canvis necessaris a aquestes crítiques es troben a la segona generació, anomenada **rehabilitació**¹⁷, a la dècada dels setanta. Són anys d'expansió i d'intensificació de la política de transformació urbana (Ko, 2008, pp. 17-18), on els diferents aspectes que conflueixen a la ciutat esdevenen temes clau de les agendes polítiques. Els gestors de les polítiques redescobreixen els centres de la ciutat. S'intenta assegurar un major equilibri entre l'àmbit econòmic, social i físic de la política urbana, que fins llavors s'havien vist com àmbits separats, i es dona més protagonisme als àmbits socials i econòmics que fins aleshores havien quedat en un segon terme. Són els anys inicials d'un major èmfasi a l'activisme de la comunitat i una major preocupació pels aspectes socials i ambientals de l'àrea. Les polítiques urbanes conceptualitzen el deteriorament urbà com un problema però no com una patologia social (Ko, 2008, p. 18).

---

¹⁷ Roberts anomena aquesta segona generació com la fase de la renovació (*renewal*) (2000, p. 14).

Els projectes iniciats en aquesta etapa continuen mantenint una aproximació essencialment física, encara que opten més per la rehabilitació i no tant per l'enderrocament. Les actuacions van encaminades a millorar el parc d'habitatges existent i el seu entorn. La preocupació pels problemes socials va en la línia de facilitar serveis i millorar la seva qualitat. Exemples d'aquests projectes poden ser l'experiència canadenca ("The Neighbourhood Improvement Program", 1973), la de França ("Neighborhood Social Development", 1981), la d'Israel ("Project Renewal", 1977) i la de d'altres països europeus com Gran Bretanya¹⁸.

Tot i que aquestes iniciatives compten amb força inversió econòmica, hi ha elements que encara no es tracten, com la imatge o l'estigma que projecta un barri, ja sigui el dels propis residents (estigma intern), o la reputació que assoleix el barri vist per la resta de la ciutat (estigma extern) o la imatge que creuen que projecten els mateixos individus a la resta de la ciutat (percepció de l'estigma). L'estigma d'aquests barris va correlacionat amb el nivell socioeconòmic dels seus habitants i no tant en el nivell de serveis o l'estat en què es troben els habitatges. Així, aquests programes milloren la situació dels residents però difícilment milloren la imatge externa del barri (Carmon, 2001, p. 10488).

A la tercera generació, anomenada **revitalització**, són anys on les polítiques urbanes emfasitzen una perspectiva més empresarial. La crisi econòmica dels anys setanta i les crítiques a la fase anterior, fan adonar als governs que cal implicar nous agents com ara el tercer sector, la iniciativa privada i la població afectada.

Així, els anys vuitanta són una continuïtat dels esforços endegats a la dècada anterior amb la novetat que s'abandona la idea de què únicament l'administració és qui aporta recursos. El conjunt dels actors implicats s'amplia i apareix el partenariat¹⁹. És l'instrument que canalitza la participació de diferents agents amb diferents rols i capacitats. Si mentre els anys setanta el lideratge dels projectes estava en mans de l'autoritat local; els anys vuitanta, especialment en aquells països amb àmplia tradició de regeneració urbana com Gran Bretanya i els Països Baixos, el lideratge de les polítiques de regeneració l'encapçalen els partenariats públics i privats, comptant també amb una implicació més directa dels diferents nivells governamentals. Les polítiques de regeneració urbana d'aquesta generació van en la línia de ser prou atractives per al sector privat (considerat agent clau d'aquesta fase). Accions de

---

¹⁸ Encara que els projectes socials i urbans anaven de forma separada, es desenvolupaven paral·lelament. Destacar també en aquest punt que l'experiència britànica dista lleugerament de l'experiència americana: la britànica, sota una perspectiva encara física, aposta per una ràpida transició de "l'aclariment" a la renovació amb els existents edificis i entorns. Tal com anota Murie, l'eslògan és "old houses into new homes" (citada a Carmon, 1999, p. 147).

¹⁹ El partenariat és una aliança entre organitzacions amb objectius afins i amb una visió compartida del desenvolupament. La seva aliança permet establir estratègies i esforços conjunts per impulsar la transformació social d'una determinada àrea. El concepte de partenariat publicoindividual és un terme utilitzat per la mateixa Naomi Carmon (2001, p. 10493). S'hi refereix quan els inversors són individus, llars o petits empresaris que actuen en barris deteriorats per ser compensats directament (a través de subsidis) o bé indirectament, a través de regulacions, inversions en serveis públics, etc. El partenariat publicoprivat és aquell més àmpliament conegut, implica la cooperació d'inversors privats, generalment empreses, juntament amb autoritats públiques, que generalment és el govern local.

revalorització econòmica juntament amb un context de boom immobiliari són el rerefons per atreure al sector privat, i també de retruc, que ajudin econòmicament a les administracions a fer front aquests programes, d'alt cost econòmic.

Aquest èmfasi en l'atracció econòmica va ser especialment present en les experiències britàniques, que van canviar de rumb envers les generacions anteriors: als anys cinquanta, l'èmfasi era construir un entorn (*built environment*), als seixanta hi ha un major èmfasi en el social, fins a la meitat dels anys setanta l'èmfasi és de tipus institucional i als vuitanta, l'èmfasi és econòmic, concentrat no solament en la regeneració residencial sinó també en d'altres espais, com els industrials. Un dels objectius de la regeneració urbana era reactivar l'economia local a través de proveir locals disponibles a un lloguer assequible i ben comunicats. L'estratègia especulativa i de privatització per recuperar àrees industrials abandonades cedia el rol de líder al sector privat amb interessos econòmics i els altres actors, com l'institucional, hi posaven les facilitats. La finalitat última amb aquest accent d'intervenció urbana era poder disseminar els resultats aconseguits a la resta de la zona urbana, i substituint l'economia industrial que havia quedat obsoleta per altres sectors productius que permetessin reactivar el territori²⁰.

Aquesta tercera generació deixà encara al descobert la necessitat de transformar les ciutats per adaptar-les a uns canvis força plausibles: la crisi econòmica dels anys vuitanta, la posterior reconversió del sector industrial en el sector serveis i la societat de consum de masses. Evidentment, aquest nou daltabaix no afectà per igual tota la població ni tot el territori. Aquelles zones que ja partien d'una situació molt dèbil, foren més dèbils encara; zones que havien estat construïdes amb deficients materials davant del sobtat creixement de la ciutat en foren les primeres víctimes. La crisi econòmica que també afectà les administracions feu que hi hagués una retallada en les despeses més relacionades amb el benestar social. És en aquest entorn que augmenta el nombre de les àrees deteriorades i ni la família, ni el pertànyer a una comunitat és un coixí prou fort per apaivagar problemes com la tensió social, les malalties mentals, els problemes de convivència, els crims, etc. A tota aquesta panoràmica s'hi ha d'ajuntar l'obsolescència i la falta d'infraestructures i serveis, que davant del creixement accelerat d'aquestes ciutats, han quedat obsolets davant l'ús intensiu. Això ha passat especialment en els barris de nova creació.

Els vells problemes socials no han desaparegut. A més, n'apareixen de nous, les onades migratòries i la demanda d'habitatge en són uns exemples. Hi ha una necessitat d'una actuació més incisiva, a través de delegar el poder als partenariats, amb participació tant privada com pública. Caldrà fer un pas més

---

²⁰ La regeneració urbana aconseguida a través del desenvolupament industrial i de propietat parteix d'assumir l'origen de la degradació des d'un altre punt de vista: existeixen efectes que dificulten l'oferta d'espais disponibles, com per exemple, monopoli de la propietat, control del sòl per part d'agències públiques amb falta d'orientació comercial, excessiva burocràcia, falta de visió econòmica de les institucions i mala imatge mantinguda pels propietaris de les antigues indústries, etc. És per això que les principals accions d'una reforma urbana de tipus econòmic és desbloquejar les constriccions per l'accés al sòl urbà i la promoció de les qualitats i oportunitats d'aquests espais per fer-los atractius a inversors privats (Healey, 1997).

enllà: fer polítiques de transformació urbana amb estratègies integrals per fer front a la complexitat de la realitat.

Els anys noranta, Europa inicia un canvi en l'estil de fer política urbana, molt més consensual que als anys anteriors, amb el reconeixement de nous problemes urbans. Allò que destaca i trenca amb les fases anteriors és la necessitat d'un canvi de mentalitat: la mirada global de tota l'àrea, amb multiplicitat de problemes i de causes, d'actors i de recursos i de temps. És l'acceptació de què és necessari treballar de forma conjunta i transversal per part de tots els actors implicats a l'àrea (no tant sols l'administració). Es reivindica una perspectiva que consideri que les ciutats no només tenen deficiències estructurals, sinó que la població aspira al "viure", amb valors més enllà del físic. Hi ha la necessitat de retornar al concepte de comunitat, per mantenir uns nivells de convivència social, sobretot amb la població cada vegada més diversa cultural, social i econòmicament.

És una dècada on el tercer sector emergeix com a nou actor participatiu en les polítiques urbanes (Vilaplana, 1998). Els efectes de la transformació urbana a través de la reactivació econòmica no han fet més que augmentar la distància social i física entre aquells que tenen i aquells que no tenen (Carmon, 1999, pp. 148-149). La hipòtesi de què s'aconseguiria disseminar els beneficis sobre totes les capes poblacionals ha provocat tot el contrari, ciutats dividides, segregades socialment i espacialment (Musterd et al., 1999).

En aquest context, els programes de regeneració urbana es fan extensius a moltes ciutats europees que intenten trencar la marginalitat i l'exclusió de determinades zones urbanes. En l'actualitat, tota aquesta panoràmica continua tenint la seva importància en el disseny de la política i la planificació urbana de les ciutats d'arreu d'Europa. Tanmateix, la complexitat del fenomen augmenta, cercant com a objectiu global de la regeneració, la cohesió social en el territori, i fent balança amb altres fenòmens urbans d'actualitat com la creixent urbanització del territori, la urbanització accelerada del sòl dispers, l'augment dels preus del sòl, els canvis d'usos de l'espai i la seva especialització²¹.

Els esforços dels anys seixanta deixen un llegat "d'intractables problemes" que són comuns als barris de l'Europa Occidental. Amb la crisi dels anys vuitanta la situació s'accentua i n'és la problemàtica principal d'aquells barris que han sofert la Segona Revolució Industrial. El mateix procés econòmic s'ha girat en contra. Si no s'intervé i es deixa a la iniciativa privada hi ha el perill de què els inversors no estiguin interessats en invertir en àrees degradades, i menys encara que inverteixin en equipaments socials d'aquestes àrees, com hospitals o escoles. Ni la transformació urbana pot ser únicament guiada sota termes econòmics ni únicament sota iniciativa privada (almenys en el sentit de què l'entitat pública no en té control i tot queda en mans dels interessos privats). El punt de partida de les intervencions ha de ser la rendibilitat social i no pas l'econòmica.

L'evolució històrica de les polítiques d'intervenció urbana ha passat per uns anys de concentració en els aspectes físics, subratllant la remodelació física i la

---

²¹ En línies semblants s'expressava al 2004 l'ex-Secretari de Planificació Territorial de Catalunya, Oriol Nel·lo esmentant les principals tendències urbanes que afectaven el territori català, entre elles, la creixent dispersió de la urbanització l'especialització funcional del territori i la segregació social (Nel·lo, 2004, pp. 2-3).

demolició en alguns casos (anys seixanta), anant cap als anys setanta i vuitanta, on l'accent varia cap a la conveniència de fer un pas més enllà i centrar esforços també en les qüestions socials, sense oblidar els físics. Al llindar del segle XXI, a la mirada física, econòmica i social se li afegeix la mediambiental i la idea de la durabilitat. La quarta generació és la dominada per una **regeneració urbana sostenible**, tenint en compte no solament referents ecològics, sinó també posant el punt de mira en la sostenibilitat social. La figura dels partenariats torna a erigir-se com a instrument indispensable per assegurar un mínim èxit en aquest tipus de polítiques.

Aquest viratge cap a la regeneració sostenible ve afavorit també pel nou context dels països europeus. El fet d'existir un marc com la Unió Europea fa que les directrius en matèria de transformació urbanística també vinguin dirigides per les directrius que marca la Unió.

Una de les més conegudes definicions de sostenibilitat és l'aportada per l'Informe Bruntland (1987), on s'especifica que és aquell estat que satisfà les necessitats de la generació present sense comprometre les possibilitats de les generacions futures per atendre les seves pròpies necessitats (Bruntland, 1987). Posteriorment, a la conferència de Rio (1992), es va donar publicitat al concepte de desenvolupament sostenible i va introduir-se la idea de què la sostenibilitat es fonamenta en tres pilars, l'econòmic, social i el mediambiental. Un quart pilar s'afegeix: la governança. Governança relacionada amb la cooperació, partenariat i participació social de diferents actors en el procés de l'habitatge i el desenvolupament urbà sostenible (Pareja Eastaway i Stoa, 2004).

I és que difícilment es pot separar la qüestió de l'habitatge i el desenvolupament urbà del concepte de sostenibilitat. I és més, concretant en la sostenibilitat social, aquesta subdimensió del concepte també té una estreta relació amb el territori, explicada amb la millora de la qualitat de vida, el benestar i l'habitabilitat. Una definició de sostenibilitat social és la proposada per Polèse i Stren (2000, pp. 15-16):

“Social sustainability as development (and/or growth) that is compatible with the harmonious evolution of civil society fostering and environment conducive to the compatible cohabitation of culturally and socially diverse groups while at the same time encouraging social integration, with improvements in the quality of life for all segments of the population.”

Una ciutat és sostenible socialment quan té la capacitat de satisfer les necessitats socials i urbanes bàsiques de la seva població, enteses aquestes com habitar, treballar, desplaçar-se i cultivar l'esperit²². Cal que aquesta compleixi determinades condicions: que sigui justa, diversa funcionalment, inclusiva, heterogènia socialment i amb referents de qualitat de vida. Aquesta ha de donar-se sota uns principis orientadors fonamentals: equitat, inclusió i interacció social, seguretat i adaptació. El concepte de sostenibilitat social acaba denotant significat de procés i de resultat, és un concepte que implica dinamisme i estat (Alabart, 2009).

²² La Carta d'Atenes, redactada en el marc del IV Congrés Internacional d'Arquitectura Moderna (CIAM) al 1933, s'instaurà com el manifest del nou urbanisme. Basada en la racionalització de la ciutat proclamava la zonificació de l'espai a partir de quatre funcions bàsiques que han d'estar a la ciutat: habitar, treballar, circular i recrear-se (Benevolo, 1999).

Les polítiques urbanes que afavoreixin la sostenibilitat social van encaminades a mantenir la gent junta, teixint les parts (especialment les segregades) sota els paràmetres de la cohesió, per tal d'augmentar l'accessibilitat als serveis públics i a l'ocupació sota un administració local democràtica, eficient i equitativa” (Polèse i Stren, 2000).

La regeneració urbana sostenible en els barris parteix de la permanència d'un fons de recursos durant un període curt o fixat de temps. La injecció d'aquests recursos de forma contínua s'espera que produeixi un efecte catalitzador de regeneració sobre el barri un cop aquests recursos s'hagin acabat. La finalitat és aconseguir que la població del barri desitgi viure-hi i perdurar en ell. Viure al barri perquè no només hi ha un habitatge digne, sinó també perquè proveeix un entorn segur i saludable, amb activitat econòmica i amb una actitud participativa. I aconseguir-ho és tasca també principal dels residents: la capacitat i la confiança en el potencial de la gent del barri és un punt clau per aconseguir un procés de regeneració sostenible (DETR, 2000, p. 8).

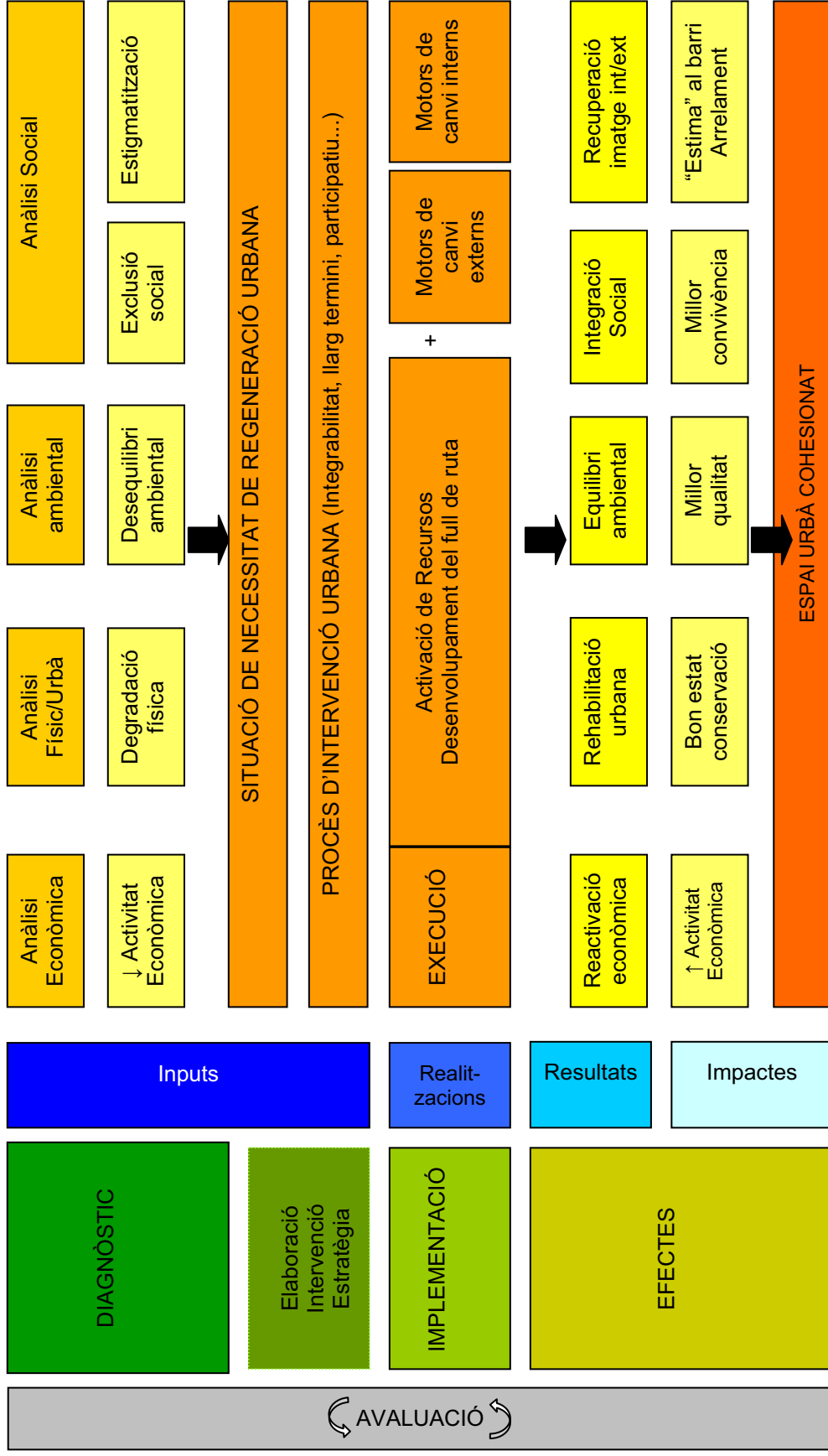
En definitiva, el concepte de regeneració urbana ha variat en el temps segons el tarannà de les actuacions que s'inclouen en aquests programes d'intervenció: des d'unes etapes amb un clar predomini del físic, fins a incorporar altres actuacions, com les socials i les econòmiques, sense oblidar el físic, han estat els elements que han marcat la nomenclatura del concepte de regeneració urbana.

Tot seguit es presenta la Figura 2 que recull la gran majoria dels aspectes tractats en aquest capítol de regeneració urbana, tant des del punt de vista de programa dins d'una política pública com des dels principals àmbits de treball on s'intervé en els programes de regeneració urbana. A la part esquerra del gràfic es presenta la tasca de l'avaluació, com una tasca paral·lela a tots els períodes del procés de regeneració urbana i que a més, té caràcter retroalimentari per tal de millorar fases precedents com posteriors, com altres programes semblants. Una altra columna és aquella que simbolitza les fases en què es pot estructurar un projecte concret, des del seu moment inicial, partint d'una fase de diagnòstic, passant per la implementació —previ disseny de la estratègia d'intervenció— fins a una generació d'efectes²³. Concretament, el procés de regeneració urbana parteix d'aquest diagnòstic complex i global i tot ell interrelacionat. Per tant, serà necessària una acurada anàlisi econòmica, social, ambiental, física i de l'estigma de la zona on es vol actuar. Aquest diagnòstic ha de permetre valorar la necessitat d'intervenir en aquell territori i activar l'elaboració d'aquesta estratègia. Els recursos del projecte es posen en marxa juntament amb els motors interns i externs del territori: tot el llegat propi de la zona o exterior a ella que veu una oportunitat de canvi amb el projecte. L'execució del projecte provoca uns determinats efectes, previstos o no, positius o negatius que permetran contrastar aquella situació de partida en termes econòmics, socials, físics, ambientals i d'estigma que l'havien provocada. El desenllaç final ha de ser l'assoliment d'un espai recuperat en totes les esferes i cohesionat entre sí. Aquest esquema es reprendrà en el

²³ En terminologia pròpia de ciència política, es parla d'un moment previ a l'execució, per tant, una disposició d'uns determinats inputs que mitjançant una actuació determinada, generen uns efectes, expressats en realitzacions (*outcomes*), resultats (*outputs*) i impactes.

capítol que analitza la Llei de barris i el projecte d'intervenció integral del Centre Històric de Lleida, que aquí s'escull com a camp d'estudi concret.

Figura 2. Procés de Regeneració Urbana

Font: Elaboració pròpia.

Al llarg de tot el segle XX i durant els inicis del segle XXI les tendències de les polítiques de regeneració urbana han anat variant segons el moment, el context i la urgència de cada cas. Aquest apartat es vol focalitzar en les tendències de les polítiques de regeneració urbana segons el focus del projecte d'intervenció que gestionen.

Es pot dir que hi hagut tres tendències predominants, aquella on els programes de regeneració són més aviat amb una forta tendència a la rehabilitació (des de la demolició²⁴, rehabilitació o remodelació), i per tant, hi ha un predomini de l'estratègia física com a element impulsor del canvi al barri; per després fer un gir cap a una segona tendència on els programes també incloïen aspectes socials, sense abandonar l'actuació física, fins a l'actualitat, la tercera tendència, amb l'intent de fer un balanç més equilibrat entre el físic i el social i també incorporant-se altres àmbits com l'ambiental: són els programes de regeneració urbana sota l'òptica integral.

El determinisme físic ha estat la tendència predominant de les polítiques de regeneració urbana arreu d'Europa i també als Estats Units. L'anàlisi d'aquestes experiències, com "Estate Action" i "City Challenge" a Gran Bretanya han demostrat que en termes físics hi ha hagut un gran progrés, però que aquest no s'ha dispersat d'igual forma per apaivagar les problemàtiques socials. Amb el temps, l'anàlisi s'ha capgirat i de forma negativa: la millora física que s'havia fet s'ha tornat a deteriorar i les problemàtiques socials continuen sent manifestes (Musterd i Ostendorf, 2005). L'assumpció bàsica sota aquesta tendència és que s'evitaria el desplaçament amb una intervenció física, i per tant, el determinisme físic comportaria com a conseqüència la resolució dels problemes socials. És a partir dels anys vuitanta i noranta quan les crítiques a l'eficiència del determinisme físic es fan més evidents: les demolicions o les rehabilitacions físiques no havien mitigat els problemes socials i és més, en alguns casos va donar lloc a la gentrificació d'alguns barris. Els efectes de les demolicions tampoc eviten el real·lotjament de les persones mentre es torna a construir, provocant conseqüències socials sobre aquestes: el trencament dels vincles de comunitat i solidaritat entre les persones en són uns exemples. La reestructuració urbanística castiga altre cop les persones que són real·lotjades, no solament són més dependents del barri on estaven sinó que estan en pitjors condicions per a fer front al pagament del nou habitatge, que després de ser rehabilitat, serà més car. És a dir, el desplaçament de la població es dona, però també hi ha l'altra cara de la mateixa moneda: el desplaçament del problema. La rehabilitació física provoca l'expulsió d'aquells que no poden mantenir-se al barri, traslladant-se a altres àrees urbanes més assequibles però també trasllada els problemes. Si el barri ja no té espais degradats, i a més, hi ha un control social formal i informal present, aquests

---

²⁴ Tot i que la demolició no ha estat una estratègia habitual dels barris espanyols ni catalans, aquesta s'ha utilitzat de forma generalitzada davant d'afectacions per la patologia del ciment (aluminosi), però sense considerar-se com una estratègia de regeneració urbana en si mateixa (Pareja Eastaway, 2008). Una de les darreres experiències a Catalunya i dins de la Llei de barris és el projecte de demolició dels edificis de Can García del barri de l'Erm a Manlleu. L'experiència de la demolició, en canvi, és més freqüent d'altres països. A Xile, per exemple s'han fet operacions de demolició com permet comprovar la recerca *Renovación de Barrios en Chile y España: Análisis, Procesos de Intervención y Evaluación* (Proyectos de Investigación y Cooperación Interuniversitario Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECYD) A/012809/7, 2008-2010), en la qual ha participat la doctoranda.

elements actuen de factors per al desplaçament de les antigues i negatives activitats a altres zones on hi hagi més permissivitat i l'entorn físic ho permeti.

De forma sinònima, algunes aproximacions teòriques han anomenat aquesta visió més física com una visió més basada en l'espai (*place-based*); i per contra, aquelles aproximacions que es focalitzen en l'aspecte socioeconòmic, basades més en la població (*people-based*).

Focalitzar les iniciatives en el lloc significa invertir per canviar l'entorn urbà de la zona, per a fer-lo atractiu per la població tant que hi resideix però també per aquells que viuen fora de la zona, inversions sobre el mateix espai, sigui l'habitatge o l'espai públic. El risc d'aquest èmfasi està en què aquestes actuacions impedeixin poder aturar el procés en el moment just, i que de "l'èxit" de la renovació sorgeixi un derivat atractiu general de la zona renovada, amb una conseqüent increment dels preus del sòl, un desplaçament de la població que no es pot permetre viure allí i que tot generi en un potencial procés de gentrificació.

Amb les crítiques a la tendència únicament de rehabilitació física, s'incorpora la segona opció, la millora dels problemes socials amb solucions socials. Així, sense abandonar el focus en actuacions físiques, ja que aquestes es consideren el tret de sortida i les que permeten crear un major impacte sobre la població, que llavors provoca un efecte cadena sobre els problemes socials. Millorant físicament, es millora el benestar de la població i això permet tractar altres problemàtiques socials com el desordre social o l'atur, per exemple (Musterd i Ostendorf, 2005).

El perill continua essent que es generi el desplaçament de la població degut a la millora de les condicions dels residents. Si aquests milloren, poden abandonar el barri com a estratègia de millora social, elevant així el nivell d'exclusió social dels que hi romanen, ja que el cercle viciós de l'àrea urbana no es trenca. I si no s'abandona, sovint es crea una diferència entre els vells residents i els nous arribats. Únicament podria trencar-se aquesta abandonament quan existeixen llaços d'identitat o sentit de comunitat molt forts i la propietat de l'habitatge és una constricció a aquesta mobilitat (Hull, 2000).

La solució més òptima és una combinació d'ambdues estratègies: l'espai i la població, com també la combinació de l'aproximació macro i micro, amb estreta col·laboració entre diferents nivells de govern i localitzada en una àrea delimitada (Carpenter, 2006).

El que es desprèn d'aquest apartat és que el fenomen és complex com per guiar-se únicament amb una perspectiva. Totes elles es complementen prou i compensen les debilitats que tenen. Cal afegir a més, que l'experiència de les polítiques de regeneració urbana que ratifiquen l'origen del deteriorament amb la teoria dels efectes de barri, generalment justifiquen, amb lògica però, que les accions que duen a terme tenen una clara orientació sobre el lloc. Realment és un perill caure en una d'aquestes orientacions, i més encara és no reconèixer l'existència de les altres. Cal dedicar esforços científics en com aconseguir que totes les intervencions, tinguin un caràcter físic o més aviat sociocomunitari tinguin la suficient continuïtat per a poder produir efectes tangibles en el barri i en els seus residents, i a més, com poder fer que aquesta regeneració sigui sostenible, amb idea de perdurabilitat en el temps, saludable i no dependent dels recursos de l'administració:

“(...) Funding streams too, have come and gone with political bias switching between physical intervention or thinly spread community programmes which hardly ever maintain the continuity or longevity needed to allow practitioners to manage effectively what are inevitably long term processes of change and improvement.” (Thomas, 2006)

És per això que hi ha una tendència a què els projectes de regeneració urbana siguin de caire integral i per tant, tinguin un equilibri entre la intervenció física i altres àmbits, especialment el social. En aquesta línia es manifesta la Unió Europea, que recomana implementar polítiques integrals entenent “la integració tant a escala horitzontal, estimulant els efectes sinèrgics de la dimensió social, mediambiental i econòmica de la sostenibilitat, com verticalment, entre tots els nivells de la Unió Europea, estats Membres i governs regionals i locals, amb l’objectiu d’aconseguir una major coherència entre els diferents nivells” (European Commission, 2006).

1.2.3. Les experiències de regeneració urbana a Espanya i Catalunya

Espanya i Catalunya segueixen una tendència diferent a l’evolució històrica de les polítiques de regeneració urbana d’Europa. No existeix una política uniforme ni del govern central, ni de les comunitats autònomes ni pels ens locals a l’hora d’assumir la responsabilitat de regenerar els barris urbans (Pareja Eastaway et al., 2004).

Diferents elements contextuais hi contribueixen, però els més importants són la descentralització política que es dona entre els diferents nivells d’administracions, la debilitat de l’Estat del Benestar comparativament amb la resta de països d’Europa i la forta participació veïnal, no únicament com a moviment reivindicatiu de millores al barri, sinó també com a moviment en contra de la dictadura i per tant, en clau política.

El context espanyol es veu caracteritzat per la construcció massiva d’habitatges, especialment a la perifèria de les ciutats. Aquest fet es dona igualment en el context europeu, però si bé en els països europeus ve justificat per la reconstrucció després de la II Guerra Mundial, a Espanya és motivat per l’emigració del camp a ciutat buscant unes condicions de treball i de vida millors (Pareja Eastaway i Simó Solsona, 2006, p. 17). En alguns casos, es passa del “xavolisme” a un barraquisme vertical, creant unes ciutats amb una alta densitat d’habitatges (EARHA, 2001).

Cap als anys setanta, Espanya inicia un procés de descentralització de competències cap a altres nivells administratius, com els de les Comunitats Autònomes i les administracions locals. Un procés encara inacabat però que ha condicionat les iniciatives d’intervenció urbana en matèria de millora dels barris. La inexistència d’una política central i l’assumpció de responsabilitats per part dels governs regionals i locals, fan que la regeneració i la remodelació de barris adopta un format diferent segons la confluència d’administracions en cada cas particular (Pareja Eastaway i Simó Solsona, 2006). Si bé hi havia, en certes ocasions, un traspàs de les competències, sovint els recursos no eren suficients per dur a terme aquests projectes. L’entrada a la Unió Europea de 1986 va tornar a jugar un rol important, especialment, en la rebuda dels recursos: Espanya va passar a ser receptora dels Fons de Cohesió, entre d’altres fons, per dur a terme diferents iniciatives urbanes.

A nivell local, els ajuntaments es caracteritzen per ser grans coneixedors de la problemàtica dels seus barris i de gaudir d'una proximitat amb els veïns, però al marge de tenir les competències, estan condicionats per rebre els recursos necessaris per dur a terme accions.

El resultat de la descentralització inacabada és una sèrie de conflictes per assumir la responsabilitat d'actuar i finançar determinats projectes d'intervenció urbana, depenent segons els àmbits on s'actua. Hi ha una certa immaduresa en fer polítiques i en la capacitat de traduir la filosofia de les polítiques en pràctiques i instruments efectius. És per això que el partenariat públic, l'instrument per gestionar la participació de diferents administracions de diferents nivells, es fa necessari per a una eficient coordinació (Pareja Eastaway et al., 2004).

Pel que fa a l'Estat del Benestar, Espanya és uns dels països de la Unió Europea amb un Estat de Benestar menys desenvolupat. Les següents dades ho exemplifiquen. Al 2000, la despesa pública en protecció social a la Unió Europea (UE-15) és de 25,7% del PIB, mentre que a Espanya era del 19,5%; només per damunt d'Irlanda (13,1%), Portugal (18,7%) i Luxemburg (18,8%). Si s'observa l'evolució des de 2000 fins al 2009, la tendència de la totalitat dels països de l'Europa dels quinze és a augmentar la despesa en benestar social, i aquesta tendència és especialment marcada entre els països que partien d'un punt més baix, tot i que encara està per sota la mitjana i lluny dels països amb un sistema de protecció més ampli. A més a més, aquesta dada pot portar a engany, en tant que, com en el cas d'Irlanda, l'augment principal es produeix el darrer any i està molt vinculat al canvi de cycle econòmic, en incrementar-se el pes relatiu de la partida de prestacions per atur.

Taula 1. Evolució de la despesa en protecció social sobre el PIB (en percentatge)

País	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2000-2009
Bèlgica	24,2	24,7	25,4	26,1	26,1	26,1	25,7	25,4	26,5	28,9	4,7
Dinamarca	28,1	28,4	28,8	30,0	29,8	29,4	28,5	28,0	28,8	32,5	4,5
Alemanya	28,6	28,6	29,2	29,6	29,0	28,9	27,8	26,7	26,9	30,1	1,5
Grècia	22,7	23,6	23,4	22,7	22,9	24,2	24,1	24,2	25,4	27,3	4,6
Espanya	19,5	19,2	19,5	19,8	19,9	20,1	20,0	20,2	21,6	24,5	5,0
França	27,7	27,8	28,6	29,2	29,5	29,6	29,4	29,2	29,5	31,6	3,9
Irlanda	13,1	14,1	15,9	16,5	16,7	16,7	16,9	17,5	20,8	26,4	13,2
Itàlia	23,8	24,0	24,4	24,9	25,1	25,4	25,6	25,5	26,5	28,4	4,6
Luxemburg	18,8	20,5	21,2	21,7	21,9	21,3	20,0	19,0	19,9	22,7	3,9
Holanda	24,7	24,8	25,8	26,5	26,4	26,0	27,0	26,7	26,9	29,7	5,0
Àustria	27,4	27,7	28,1	28,5	28,2	27,8	27,4	26,9	27,5	29,9	2,4
Portugal	18,7	19,3	21,0	21,7	22,3	23,0	23,1	22,6	23,2	25,6	6,9
Finlàndia	24,3	24,2	24,9	25,7	25,8	25,9	25,6	24,6	25,4	29,4	5,1
Suècia	29,3	29,7	30,5	31,6	31,0	30,5	29,8	28,6	28,9	31,5	2,2
Regne Unit	25,5	25,8	24,9	25,3	25,4	25,8	25,5	22,3	25,3	28,2	2,7
UE-15	25,7	25,8	26,1	26,6	26,5	26,6	26,2	25,3	26,3	29,1	3,4

La darrera columna recull la diferència entre el percentatge de l'any 2000 i el del 2009.

Font: Seguretat Social (Estadístiques, Pressupostos i Estudis) (Ministerio de Empleo y Seguridad Social, 2011).

La governança en les polítiques de regeneració urbana es veieren molt afectades pel context polític en què estava el país. A la fi dels anys seixanta, els moviments veïnals són més explícits, les peticions són una barreja de millores per al barri i també una lluita per la democràcia.

Les polítiques de regeneració urbana dutes a terme en el territori espanyol han seguit dues línies, per una banda, són polítiques generalistes que s'han fet sense tenir en compte l'especificitat del territori, com per exemple, les polítiques d'habitatge, d'educació, de sanitat, etc.. Per una altra banda, hi hauria les polítiques fonamentades en el territori (*area-based*) creades pensant en l'àrea específica on es volen aplicar i que són variables segons els objectius que es pretenguin.

Condicionats per les deficiències estructurals del parc d'habitatge, per un moviment participatiu fort que demanava resposta a l'abandonament dels seus barris, ja fos en equipaments, en habitatges o en comunicacions, per dir alguns exemples; però també jugant amb l'ambivalència d'una tinença de l'habitatge, predominantment privada, els projectes de regeneració urbana dels anys seixanta fins als noranta que s'han fet en el panorama català han afrontat en primer moment, l'estat de l'habitatge, especialment quan aquest era dins del parc públic. I no ha estat fins en aquesta darrera dècada, que ja s'ha adoptat una visió més integral, amb l'exemple de la Llei de barris, on s'actua en tota la part urbana fora de l'habitatge privat, des del replà de l'escala fins a les places.

1.2.4. Implicació dels actors en les polítiques de regeneració urbana

Les polítiques de regeneració urbana, com totes les accions públiques, no es realitzen al marge de les persones. No solament són pensades per millorar la qualitat de vida de les persones que viuen en aquestes zones, sinó que en són membres importants per la seva capacitat de reflexió, decisió i participació. En aquest apartat s'analitza les formes de vehicular la implicació dels actors (ja siguin individuals, en grup, sota estructures formals o de forma espontània que prenen part en les polítiques de regeneració urbana sobre el territori).

En aquest sentit, també hi ha hagut una evolució a l'hora d'analitzar el protagonisme dels actors en la gestió i implementació dels programes de regeneració urbana. Fins la dècada dels cinquanta, les polítiques de transformació de barris eren totalment dirigistes, on l'administració, ja fos local, nacional o central tenia el ple protagonisme en totes les fases de la política: des del seu disseny fins a la seva execució i monitoratge de resultats. La ciutadania, restringida als beneficiaris de l'acció política, no eren consultats ni inclosos de cap forma en aquest procés. En tot cas, la participació es derivava de reivindicacions i mobilitzacions populars.

Els programes de regeneració urbana seguien una estratègia *top-down*, concebien un tarannà paternalista a les autoritats, les quals vetllaven pels interessos dels ciutadans, exercint un paper de "dictadors benevolents".

Posteriorment, davant de què molts cops els programes de regeneració urbana no atenien allò que era considerat problema per part dels residents, i veient la difícil gestió del programa quan no s'incorpora la població que resideix al territori, hi ha un canvi de tendència cap a fer programes més participatius i amb la inclusió de la societat civil. Es comença a treballar per una visió més *bottom-up*, encara que sense que l'administració perdi el control total de la direcció del programa. Els esdeveniments socials, polítics i econòmics de després de la segona guerra mundial, i en el cas d'Espanya, després de la transició democràtica, demanen uns models de gestió més flexibles, nous i amb la necessària participació dels actors. Són estratègies on la forta presència de

l'associacionisme és un factor clau per fer pressió a l'administració: demanen ser actor clau i que se'l tingui en compte.

Un cas d'aquests és el programa de regeneració que es va dur a terme al barri d'Orcasitas (Madrid). El *Movimiento por la Dignidad del Sur* (MDS) era un moviment format per 63 associats. Cap al 1997, aquest moviment, format majoritàriament per associacions de veïns i entitats, lluitava contra les desigualtats socials que afectaven la part sud de la ciutat de Madrid, concretament per eliminar la "vila Torregrosa" considerat un gran supermercat de droga. El moviment amplia la seva lluita amb l'objectiu de millorar les condicions de vida dels districtes del sud de Madrid (*La deuda social con el Sur*). Després de dos mesos de mobilitzacions, el MDS aconsegueix signar un acord amb la Comunitat de Madrid per a invertir sobre la zona 100 milions d'euros que es materialitza amb el *Plan de Inversiones* (Pareja Eastaway et al., 2004).

La necessària flexibilitat per incloure la multiplicitat i diversitat d'actors implicats en els processos de regeneració urbana continua posant-se de manifest. Hi ha una evolució de tendència, els programes de regeneració urbana abandonen tant la posició *top-down* com *bottom-up* per refundar-se en una estratègia que busca un equilibri més just entre els principals actors implicats a la zona: un dels instruments per articular una participació més àmplia i aconseguir el consens és a través de la figura dels partenariats. Ja se n'ha parlat al llarg d'aquest capítol però és el partenariat especialment publicoprivat qui pren protagonisme²⁵.

Els partenariats són sistemes que intenten vehicular d'una forma més estructurada la participació dels actors del procés, buscant un equilibri entre el lideratge i el consens. Implica una identificació dels actors considerats claus en el projecte de transformació urbà i comptar també amb uns recursos disponibles per poder formalitzar la creació del partenariat.

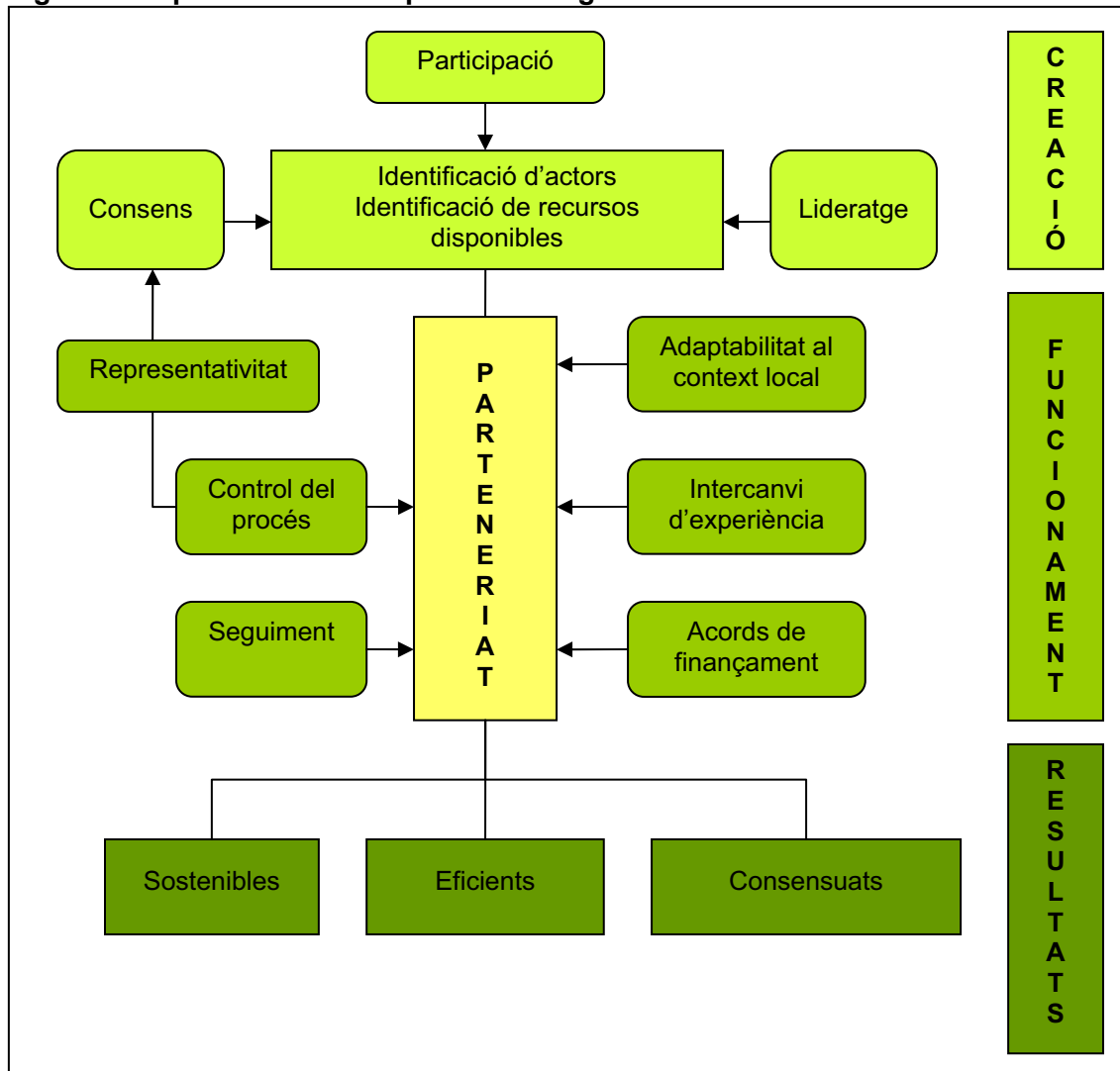
Els partenariats han de servir com a instruments per canalitzar els pressupostos, la construcció de la capacitat de la comunitat des d'un bon principi i que aquesta es tradueixi en un implicació directa, un coneixement directe sobre les necessitats expressades per la població resident (Carley et al., 2000). Tres tipus de partenariats poden escenificar-se en contextos on hi ha múltiples actors de diferents nivells implicats: un primer tipus és el partenariat interactiu, on el context local rep de forma positiva l'execució del programa i per tant, ajudant al bon funcionament d'aquest. Hi ha una interacció positiva entre els actors i la xarxa visible, estable i organitzada. El lideratge està clarament definit en aquesta estructura. Un segon tipus, és el partenariat *top-down*, on els elements de la política faciliten el desenvolupament del partenariat però aquesta no té una acceptació positiva per part del context local d'on s'ha d'implementar el programa. Els actors no són reconeguts oficialment i els problemes derivats dels conflictes entre actors poden aparèixer. Un tercer tipus és aquell partenariat *bottom-up* que es dona en un escenari on el context local i el sistema d'actors són elements dinàmics del programa, tot i que no són

---

²⁵ El partenariat públic ha estat un recurs habitual de gestionar els programes de regeneració urbana, sobretot quan a la zona hi havia la confluència de diferents nivells d'administració amb diferents competències. El caràcter innovador ve amb la introducció del partenariat publicoprivat.

incorporats al nivell polític. Aquest tipus de partenariat provoca una gran dispersió dels recursos i una ignorància de la perspectiva local. Els diferents tipus de partenariats construïts tenen efectes en la implementació dels projectes de regeneració urbana com també en els resultats aconseguits des del punt de vista de la sostenibilitat social (Mugnano et al., 2005).

Figura 3. El partenariat en el procés de regeneració urbana

Font: Elaboració pròpia a partir de Pareja Eastaway (2008, p. 14).

La Figura 3 mostra els elements claus a considerar al llarg de la creació i el funcionament del partenariat en els processos de regeneració urbana, com també el tipus de resultats esperats que es generen.

Superada la fase de creació, durant el seu funcionament, el partenariat ha de fer front a la complexitat de la realitat: per una banda, li cal una capacitat d'adaptació al context de l'àrea determinada on actua, es serveixi de l'intercanvi d'experiències per construir coneixement i que prengui decisions, especialment aquelles que impliquen al finançament. Per una altra banda, el partenariat sempre té en el punt de mira garantir la representativitat de les principals sensibilitats dels actors i realitzar un seguiment del projecte en si. És una tasca que implica esforços per mantenir el consens i la unitat davant de les adversitats que vagin sorgint durant l'execució del projecte. En mirés, especialment per crear resultats de tipus sostenible, eficients i consensuats,

que permetin assegurar la perdurabilitat de les accions i el poder provocar un canvi en la situació inicial de l'àrea urbana atesa.

La governança emergeix com a substitució de les formes tradicionals de fer gestió política (Mugnano et al., 2005). La revitalització de l'aproximació democràtica local es tradueix en la governança urbana, aquesta entesa com l'habilitat d'integrar i donar forma als interessos locals, a l'organització i als grups socials i per una altra banda, l'habilitat de representar-los fora, desenvolupar estratègies unificades de relació amb el mercat, l'estat i altres nivells de govern (Le Galès, 1998). Una governança urbana afavorida per la demanda d'inclusió de més actors en el procés, però també del procés de descentralització de les administracions centrals cap a altres administracions de nivell local o la privatització d'algunes tasques de gestió del territori que fins llavors assumien les institucions (Murie et al., 2003).

Aquest canvi de tendència es dona simultàniament amb els programes de regeneració de caràcter integral, que facin front a la realitat complexa.

Tanmateix, tractar amb dosis de complexitat força a l'adopció de projectes de transformació menys integrals, menys ambiciosos però més "fàcils" de gestionar. Tal com afirmen Priemus i Metseelar, els vincles de les polítiques de renovació urbana amb qüestions econòmiques, de salut públic, culturals, aspectes socials, etc., són sovint reconeguts però en general, resulten de difícil aplicació en l'articulació de polítiques de renovació urbana nacionals (2012, p. 468).

La darrera tendència que s'apunta en els programes de desenvolupament urbà és la perspectiva de la innovació social. La innovació social entesa com una alternativa a la visió del desenvolupament urbà, focalitzada en la satisfacció de les necessitats tant materials com immaterials a través de la innovació en les relacions dins del barri i la governança comunitària. Sorgeix de la necessitat de connectar una visió socialment innovadora de desenvolupament i una activa xarxa d'agents i recursos de diferents nivells i diferents institucions. Tot sota l'ànim de millora de la qualitat de vida en unes comunitats de determinades zones urbanes. La innovació social és vista com una nova forma d'enfortir la presa de decisions a través de la participació activa de tots els actors implicats en les transformacions urbanes de les zones. Les dimensions que queden englobades sota el paràmetre de la innovació social són unes formes horitzontals de col·laboració per part dels interessos privats, relacions entre la sostenibilitat i la innovació social i considerar les arts i la cultura com a vehicles per millorar la comunicació entre les comunitats (Moulaert et al., 2007).

Cal assenyalar però, que tot i comptar amb l'instrument del partenariat, l'equilibri entre govern, representants econòmics i societat civil a través dels partenariats o formes semblants continua estan desigualment distribuït.

1.3. Reflexions. La regeneració urbana, un concepte dinàmic

Aquest capítol ha permès aproximar-nos a la Llei de barris, marc general d'aquesta tesi doctoral des dels seus fonaments teòrics: el concepte de regeneració urbana. Aquí s'ha pretès definir el concepte i fer un repàs sobre les principals tendències d'intervenció urbana en barris multiproblemàtics.

Allò que ha posat en evidència aquest capítol és la conceptualització dinàmica de la regeneració urbana i la influència del context. Parlar de sostenibilitat,

d'accions ambientals era del tot impensable fa seixanta anys, quan les preocupacions es van dirigir totalment a aquells elements més físics.

La Llei de barris, encara que en capítols posteriors s'analitza en detall, dona pinzellades de la seva "modernitat", amb una mirada cap a la regeneració urbana sostenible, concepte treballat aquí. La Llei de barris sembla que és un salt cap endavant per actualitzar les tendències d'intervenció urbana de Catalunya i Espanya, que fins fa poc, havien seguit un camí força diferent a la resta d'Europa. Amb aquest capítol es posa un dels dos fonaments teòrics d'aquesta tesi. Tot seguit es dona pas a l'altre: l'avaluació de polítiques públiques, concretament les polítiques de regeneració urbana.

“Evaluation, in short, confers the power to justify decisions”
(Pawson i Tilley, 1997b, p. xii)

Capítol 2

AVALUACIÓ DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES

L'avaluació és un gest diari, espontani. De forma conscient o inconscient es valoren de forma continuada fets, persones, accions, actituds, valors, idees i un llistat indefinit de matèries. Les persones utilitzem l'avaluació davant una necessitat constant de valorar i emetre opinions, així com per decidir. Aquesta acció implica tenir en compte que els individus tenen registres de referència molt diferents i heterogenis segons la seva posició social, el seu capital cultural i el moment en què es trobin.

Aquesta avaluació espontània és de caràcter cultural; es guia per marcs cognitius que filtren els fets exteriors, deixant poc espai per a l'aprenentatge. En altres paraules, les persones sovint jutgem abans d'observar els fets. Si es pot confrontar amb els fets, es tendeix a seleccionar aquells que més convenen. Si els fets exteriors qüestionen els prejudicis, es tendirà a descartar-los o tergiversar-los segons la subjectivitat de l'individu. No s'accepten fàcilment les dissonàncies cognitives. Per això, la informació en aquests casos no és la variable essencial per a la formació dels judicis de valor.

Aquest capítol pretén presentar el concepte d'avaluació no en el marc de la vida quotidiana, sinó en el camp científic i des del punt de vista de la política pública. Una avaluació que es diferencia d'aquella espontània per seguir el mètode científic:

“[...] Formal evaluation is defined as a form of «disciplined inquiry» (Lincoln and Guba, 1986, p. 550) that applies scientific procedures to the collection and analysis of information about the content, structure and outcomes of programmes, projects and planned interventions.” (Clarke i Dawson, 1999b, p. 1)

Sigui de forma científica o de forma més espontània, l'avaluació és sempre una forma de conèixer i de relacionar-se amb la realitat (Mateo, 2000, p. 21). I això no és tasca fàcil. La realitat és enriquidora, però al mateix temps desafiant i amb necessitats de desenvolupar-se i de millorar. L'avaluació realitzada pels científics és, una manera de conèixer millor aquesta realitat.

És per això que en aquest capítol s'analitzarà la definició del concepte d'avaluació des de dues perspectives: com una fase de l'anàlisi de la política pública i com una pràctica. Per aconseguir-ho, primerament s'esbossarà què és avaluació en termes de política pública i quines són les seves implicacions. Posteriorment, es presentarà l'avaluació com un instrument al servei de l'anàlisi de les polítiques públiques, la vessant més aplicada del concepte. Es realitzarà una revisió a diferents termes sinònims o diferents del concepte d'avaluació per a proporcionar una definició més precisa del concepte. Més tard, es presentaran les principals aproximacions teòriques a l'avaluació.

2.1. Les polítiques públiques i l'avaluació: la fase final de l'anàlisi o quelcom més?

Tota política pública té la pretensió de proporcionar una millora en àmbits de la societat, i particularment, té la finalitat d'afavorir la situació de determinats col·lectius. Aquesta és l'ambició ideal del concepte de política pública, ja que més enllà d'aquest ideal, la política pública és la resolució d'un problema públic reconegut com a tal i que està inclòs a l'agenda governamental. És la resposta del sistema políticoadministratiu a una situació social acceptada com "inadmissible". Atorgar el qualificatiu d'inadmissible obliga a plantejar-se què no tots els problemes socials esdevenen públics, ja que no tots tenen la probabilitat d'incorporar-se a l'agenda pública (Subirats et al., 2008, p. 36).

En la definició anterior, es dedueix que darrera d'una política pública sempre hi ha una teoria del canvi social. Se li diu teoria perquè, implícitament, hi ha una relació de causa i efecte entre els inputs que es posen a disposició i els outputs que s'esperen generar. És un tipus de causalitat normativa, ja que aquesta relació de causa i efecte s'identifica a través dels objectius, dels continguts i dels instruments que l'autoritat implementa per generar uns determinats efectes sobre el teixit social. Aquesta és la legitimació última de les polítiques públiques: el fet d'afavorir un canvi, desconeixent a priori si aquest canvi serà millor o pitjor, o desencadenarà altres problemàtiques (Mény i Thoening, 1992, p. 96).

Malgrat les definicions i els elements teòrics, cal extreure'n dues conclusions. Primera, que a la pràctica no és tan fàcil distingir els elements anteriorment assenyalats dins del concepte de política pública. I segona, resulta difícil definir amb exactitud què és allò que s'entén per política pública i on són els seus límits. És a dir, a l'hora d'analitzar les polítiques públiques, es poden subratllar diversos elements que hi són repetits: la necessitat d'una autoritat, les accions que es pretenen dur a terme per solucionar un problema i la voluntat d'actuar enfront la situació o no. Però serà difícil saber amb exactitud on comença i on acaba una política. Tal com esmenta Dye (1992, p. 2) hi ha una certa discrecionalitat de l'autoritat per actuar o no: la "política pública és tot allò que els governs escullen de fer o no fer". Per tant, això implica posar atenció no només a aquells actes que no es fan, sinó a la dificultat de saber què s'amaga darrera d'aquells actes que es decideixen fer. Hom es troba davant d'un

problema que forma part de les obligacions del propi analista, que haurà de definir quin és el camp d'actuació que pretén estudiar, quins són els elements que determinen la seva consideració o no de política pública i amb quins criteris ha procedit per a tal delimitació (Subirats, 1992, p. 14).

Una política pública és sempre un sistema d'acció pública, on hi juguen quatre elements cabdals: el sistema d'actors, el sistema d'activitat, el procés i els recursos. El **sistema d'actors** comprèn l'autoritat governamental que es mou amb interdependència de d'altres actors i dels organismes encarregats d'executar les seves decisions, o amb qui reaccionen a aquestes decisions executades: grups d'interès i altres institucions que exerceixen influència sobre l'acció projectada. Aquests poden ser individus o grups, actius o passius, formals o informals i amb papers estàtics o canviants. El sistema d'actors en sí mateix és elàstic pel que fa a la seva composició. Pot ampliar-se o disminuir segons les fases en què es trobi la política.

Davant d'aquesta variabilitat, els actors disposen d'una racionalitat limitada, és a dir, els seus objectius no són clars, ni unívocs, ni explícits, ni tampoc sempre coherents. Són ambigus, múltiples, contradictoris i canviants d'acord amb el desenvolupament de l'acció, la qual cosa obliga als actors a reconsiderar les seves accions i objectius. Per tant, les seves eleccions estan creuades per múltiples contradiccions i s'inspiren en motivacions on la seva principal virtut no és sempre la coherència. Els objectius no resulten exclusivament d'eleccions racionals, sinó que es descobreixen i es modelen a posteriori, a través de les decisions. El comportament dels actors enlloc de ser racional en relació amb els objectius, "és racional, per una part, en relació a les oportunitats i a través d'aquestes, amb el context que les defineix; i per una altra part, en relació al comportament dels altres actors" (Crozier i Friedberg, 1977, pp. 47-48).

D'acord amb aquesta racionalitat limitada despleguen estratègies, perquè no hi ha sistemes socials totalment reglamentats i controlats. Estratègies segons un ventall de possibilitats i dosi de poder. Són eleccions que obeeixen a dos constriccions: per una banda, les oportunitats per millorar la situació de l'actor i, per una altra, una finalitat defensiva, en termes de mantenir i ampliar el marge de llibertat, i per tant, la capacitat d'actuació. Aquestes interaccions no sempre produeixen els efectes desitjats o esperats, molts cops sorgeixen efectes perversos, o efectes no intuïtius o "efectes de sistema" (situació que ningú ha volgut obtenir, però l'encadenament de diversos elements condueix a conseqüències que escapen a la voluntat o a l'estratègia dels actors).

Un segon element bàsic de tota política pública és el **sistema d'activitat**, la qual cosa exigeix tenir en consideració els actes, comportaments i discursos visibles que es donen en una acció política, tot i que hi ha activitats que són invisibles i poden tenir molt de contingut en el seu rerefons. A més, els actes dels diferents participants no han de ser únicament gestos "concrets", identificables, sinó que poden ser abstractes i simbòlics. En resum, una política pública és un conjunt d'actes i de fets simbòlics.

I, per últim, el **procés**. Generalment, una política pública impacta sovint perquè introdueix un trencament o una inflexió respecte a la situació anterior i aquest és un dels atractius de la seva anàlisi, però aquest element de novetat o de no continuïtat pot amagar el caràcter conservador de l'acció governamental. Molts cops les decisions públiques són repetitives, sense cap ànim de variar el curs

del funcionament, com una prolongació de l'ídem. La no novetat també serà un tret significatiu i un element a tenir en compte en l'anàlisi.

Parlar de procés porta, implícitament, a parlar del concepte temps. Els implementadors de les polítiques públiques saben que estan regits per un calendari per executar els seus propòsits i per a què es vegin els efectes —sobretot els positius— el més aviat possible. Però molts cops aquest temps no va correlacionat amb la durada que una política necessita per tenir uns determinats efectes, especialment aquelles de caire social, on els efectes no són perceptibles fins a anys o canvis generacionals. L'avaluació es veu afectada per aquesta ambivalència de temps: un primer, l'electoral o el de legislatura; un segon, el temps que es necessita per detectar determinats efectes derivats de l'acció política; i a més, no es pot oblidar un tercer temps, que es necessita per a dur a terme la tasca de l'avaluació en si.

Un factor més es pot afegir quan es parla de política pública: els **recursos**. N'hi ha de tipus econòmic, jurídic, humà, cognitiu (com la informació), interactiu (com l'organització), de confiança (com el consens), patrimonial (com les infraestructures), etc. Cal dir que tots ells no han d'estar presents en tota política pública i que estan repartits de forma desigual segons els actors (Subirats et al., 2008, pp. 71-72).

Disposar d'aquests recursos i saber gestionar-los, distribuir-los i explotar-los té una gran influència sobre la definició de la política pública, el seu procés i els efectes generats. L'anàlisi de les polítiques públiques ha de permetre identificar a cada actor o grup d'actors depenent de la posició que ocupa en el procés de la política pública, els interessos que té i els recursos que disposa i l'ús que se'n pot fer.

El sistema d'acció anterior determina l'anàlisi de les polítiques públiques. L'anàlisi de les polítiques públiques pretén donar resposta a preguntes com: per què es decideixen unes determinades polítiques i no unes altres; quins actors hi participen i amb quines intencions; quina és la definició del problema i si aquesta definició coincideix amb les necessitats o problema real; i per últim, motiu d'especial interès d'aquesta tesi, quina relació hi ha entre allò finalment obtingut i allò que realment es volia obtenir. L'anàlisi planteja anar desmembrant aquests interrogants i parteix de ser una "disciplina aplicada de les ciències socials que utilitza múltiples mètodes d'investigació i argumentació per produir i transformar la informació pertinent per a una política, informació que pot ser utilitzada en els contextos polítics a fi de resoldre els problemes de la política-acció" (Dunn, 1994, p. 84).

Aquesta anàlisi de polítiques públiques no solament ha de permetre distingir diferents conceptes propis de la ciència política, sinó també veure com una acció governamental incideix en uns determinats efectes socials i econòmics. Per tant, l'anàlisi ha de permetre tenir informació per millorar la gestió de les polítiques públiques, amb la finalitat de conèixer millor per què i com els productes resultants d'una autoritat pública deriven o no en els resultats previstos.

Hi ha un gran interès en copsar què passa en totes les etapes de l'acció pública, amb imperfeccions i incerteses incloses. Però aquesta tesi doctoral centra la seva atenció en un aspecte (i no fase): l'avaluació. Aquest és el nucli central d'aquesta recerca: reforçar la tasca avaluativa —preferiblement durant

el desenvolupament de la mateixa, per poder corregir les disfuncions— i reflexionar sota criteris científics i amb una metodologia flexible quines són les teories del canvi social implícites i explícites, quins han estat els discursos i, en definitiva, anar més enllà de si s'han assolit els objectius i quins són els impactes a què s'ha arribat.

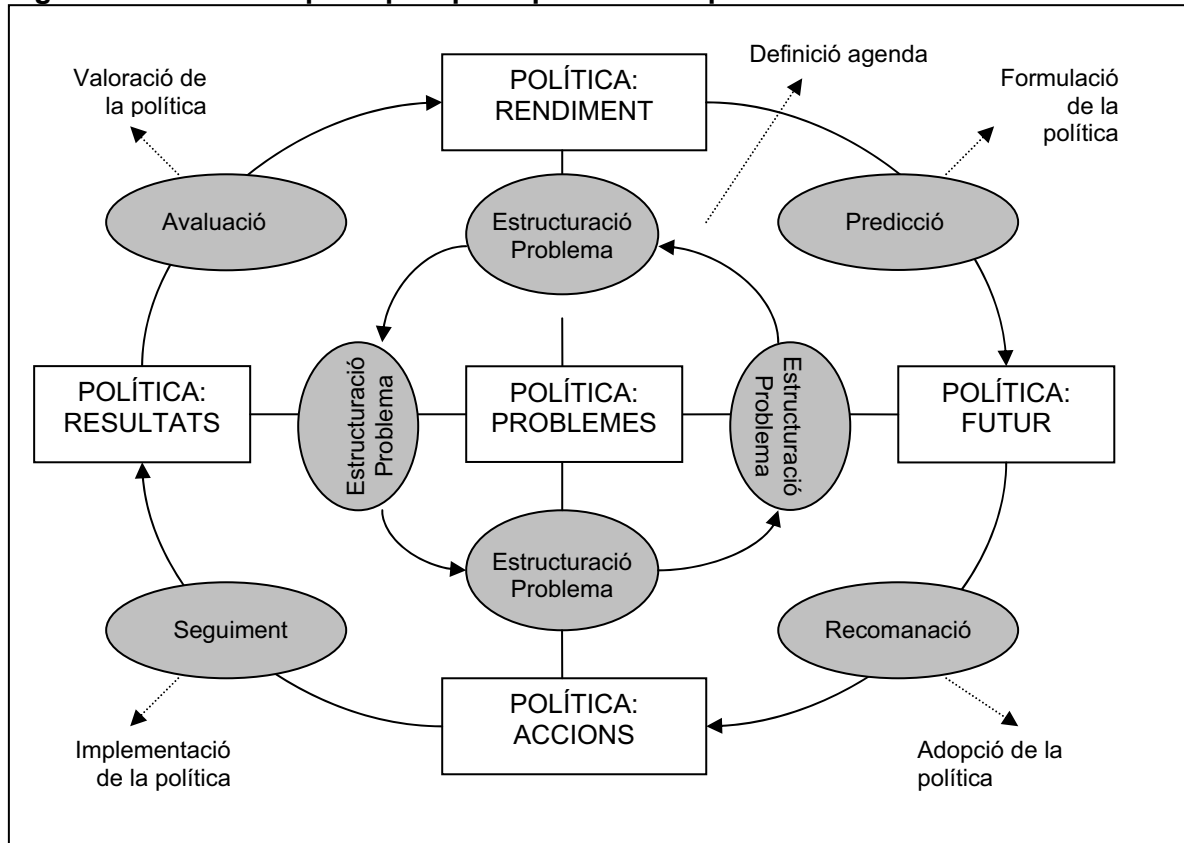
Partint de Dunn (1994), qui dissenya un model cíclic caracteritzat per cinc procediments: definició, predicció, recomanació, descripció i avaluació (vegi's la figura següent), es posa de manifest la importància de tots els apartats d'una política pública. Aquest model intenta superar les crítiques a models d'anàlisi anteriors, basats en fases i excessivament lineals, com els de Lasswell²⁶ i Jones²⁷. En el model de Dunn, durant tot el procés de la política pública, hi ha una constant estructuració del problema polític. En una fase, la de definició, la informació proporcionada és sobre el problema. Al procediment de predicció, la informació és sobre les conseqüències d'actuar en accions polítiques alternatives, incloent sempre l'opció del “no fer res”. A la recomanació s'incideix sobre el valor relatiu d'aquests efectes previstos en referència a la solució del problema que es pretén pal·liar. La descripció aporta informació del seguiment sobre els efectes presents i passats d'actuar en accions polítiques alternatives. I, en darrer terme, l'avaluació aporta informació sobre la vàlua d'aquests efectes envers el problema real.

Aquests cinc procediments es veuen correlacionats amb les fases del procés de desenvolupament de la política: l'estructuració del problema, amb clara relació amb la definició a l'agenda política; la formulació de la política (relacionada amb la predicció); l'adopció de la política (relacionada amb la recomanació), la implementació de la política (relacionada amb el seguiment) i la valoració de la mateixa política (relacionada amb el procediment de l'avaluació).

---

²⁶ El model de Lasswell, com els treballs posteriors inspirats en la seva contribució, estudien les etapes de les polítiques públiques per fases, i no tant per conceptes predominants en cada moment. Aquesta ha estat una de les principals crítiques: la simplicitat i ciclicitat del model que al mateix temps proporciona ordre en l'estudi de la política pública. Però, a més, reduccionista, ja que es fa una anàlisi d'etapa per etapa, sense visió completa. La linealitat del procés s'imposa i fa difícil la retroalimentació. Les crítiques a aquest model es poden resumir en sis: no és causal (no informa de quina forma es passa d'una etapa a l'altra); no proporciona una base clara per provar les hipòtesis empíriques; hi ha imprecisió descriptiva; és una visió molt legalista, de dalt a baix; el cicle de les polítiques és la unitat temporal d'anàlisi, és a dir, es nega analitzar-ho com un sistema de relacions intergovernamentals; i no s'analitza el procés ni l'aprenentatge que es pot derivar d'aquesta anàlisi (deLeon, 1997, p. 10).

²⁷ El model de fases proposat per Jones (1970) contempla cinc etapes: la identificació del problema (el sistema polític adverteix que un problema necessita un tractament i l'inclou en l'agenda d'una autoritat pública); la formulació de diverses solucions (s'estudien les respostes, s'elaboren i es negocien per establir un procés d'intervenció per part de l'autoritat pública); la presa de decisions (el decisor públic oficial escull una de les solucions plantejades que a partir d'ara es convertirà en política pública legítima); l'execució del programa (una política és aplicada i administrada sobre el terreny) i per últim, l'avaluació dels resultats com a cloenda de la política. Les crítiques a aquest model són una excessiva linealitat, formalitat i rigidesa que el fan poc adequat per a objectes d'estudi complexos i amb enorme variabilitat (citada a Mény i Thoening, 1992). Una anàlisi tan seqüencial difícilment s'adapta a uns actors que no segueixen el procediment establert. El model tampoc és flexible per analitzar polítiques on les fases poden sobreposar-se, retrocedir i tornar a aparèixer més tard o no aparèixer.

Figura 4. L'anàlisi de polítiques públiques: fases i procediments analítics

Font: Elaboració pròpia a partir de Dunn (1994, p. 15).

En resum, l'esquema proposat per Dunn (1994) suposa crear críticament, un assessorament i una circularitat de la informació al llarg del procés, tant dins de les fases com entre elles.

Aquesta tesi centra el seu interès en què succeeix entre tres moments claus de l'acció política: entre la decisió i la implementació; i també, entre la implementació i l'avaluació. És a dir, entre allò que s'ha decidit, allò que realment s'ha executat i allò que en realitat, s'ha aconseguit fruit de la intervenció duta a terme. Així dins l'anàlisi de les polítiques públiques, es presta atenció a l'avaluació. En aquesta fase s'analitza si la teoria de l'acció té suficient fonament i permet l'assoliment real dels objectius previstos. L'avaluació de polítiques és per tant, un "aprenentatge sobre les conseqüències de la política pública" (Dye, 1992, p. 354).

És més, "una avaluació és un judici fet sobre una dada amb referència a un valor" (Mény i Thoening, 1992, p. 195). I per tant, implica reduir incerteses d'informació sobre què han generat les intervencions governamentals i així prendre decisions transcendents al respecte: continuar, canviar o interrompre, entre d'altres, l'acció política. Fer avaluació per tant implica realitzar un judici, i aquest resulta d'observar accions concretes basades en normes i valors de la forma més neutral possible.

En la fase de valoració (*assessment*), no només es pretén controlar que s'hagin fet les actuacions previstes, també aportar informació rellevant sobre com ha anat tot el procés, tenint en compte tots els participants:

“Evaluation yields policy-relevant knowledge about discrepancies between expected and actual policy performance, thus assisting policymakers in the policy assessment phase of the policy-making process. Monitoring not only results in conclusions about the extent to which problems have been alleviated; it also may contribute to the clarification and critique of values driving a policy, aid in the adjustment or reformulation of policies, and establish a basis for restructuring problems.” (Dunn, 1994, p. 19)

Per tant, el procediment de l'avaluació és diferent de la resta de procediments de l'anàlisi de la política pública perquè té unes característiques pròpies: implica valorar, interdependència entre fets i valors, perspectiva de passat a present i dualitat de finalitats (Dunn, 1994, p. 404).

L'avaluació posa l'accent en el valor de l'assolit dins l'anàlisi de les polítiques públiques. Essent diferent del concepte de seguiment (monitoratge), es caracteritza per oferir judicis tenint en compte el valor dels programes. Es determina la vàlua o la utilitat social de tota l'activitat política, i no és simplement una tasca de recollida de la informació, sinó analitzar-la i emetre judicis de valor envers aquesta, tenint en compte els objectius i la finalitat de la política així, com altres elements predominants en altres fases, com els actors, el procés, el disseny de la mateixa activitat i el temps, entre d'altres factors.

L'avaluació es caracteritza per analitzar la interdependència entre els fets i els valors. Implica no només confirmar si s'han assolit els objectius pretesos, i per tant si s'han aconseguit uns resultats valuosos per a la població beneficiària, sinó també comprovar que els resultats generats són fruit d'unes accions polítiques encaminades a resoldre un problema concret. Heus aquí perquè el seguiment és molts cops considerat un requisit previ de l'avaluació.

L'avaluació implica una anàlisi amb perspectiva comparativa: entre passat i present. Tots els coneixements aconseguits fins llavors permeten fer prospectiva i transferibilitat per a altres situacions semblants.

Una quarta característica de l'avaluació és el valor de la dualitat. Les anàlisis avaluatives tenen doble sentit. Actuen com a mitjans i com a fins. És a dir, un determinat objectiu pot ser qualificat com a intrínsec (com a desitjable en si mateix, com a fi), i al mateix temps ser qualificat d'extrínsec perquè permet assolir-ne un altre que serà el fi. L'avaluació permet contrastar la jerarquia i al mateix temps, la interdependència dels objectius (objectius generals, específics i operatius).

Per tant, avaluar polítiques públiques consisteix en emetre un judici rigorós sobre una acció política, emparant-se amb el mètode científic. I en definitiva, identificar i mesurar els efectes propis d'una acció; una acció que s'ha fet de cara a millorar la situació inicial. Però aquesta tasca planteja enormes problemes, ja que existeix la temptació d'anar més enllà de la simple descripció dels esdeveniments per explicar què ha passat, o per saber si la intervenció pública ha fracassat o ha tingut èxit, o si el problema ha estat eradicat i resolt. Aquesta temptació, a més de comportar unes dificultats de procediment i d'anàlisi, comporta certes conseqüents molèsties i enuigs als implementadors; ja que de per si tota avaluació és incòmoda perquè discuteix la tasca desenvolupada pels aquests.

L'avaluació de polítiques públiques ha de ser un element positiu i de progrés, de transparència i de control. Tot i que es diferenciarà posteriorment entre

control de la gestió i avaluació, ambdues tasques permeten vetllar per una bona actuació de les administracions públiques que proporcionen benestar social, sobretot quan entra en joc el finançament públic. El concepte de control enunciat més amunt té una dimensió positiva quan significa valorar dimensions com l'eficàcia, l'efectivitat i l'eficiència (entre d'altres) amb l'objectiu d'optimitzar els resultats i impactes en relació amb la seva finalitat: millorar el benestar i la qualitat de vida dels afectats i de la societat en general. És a dir, l'avaluació és sempre un instrument de control en la mesura que permet aplicar i avaluar un seguit de criteris valoratius respecte a un determinat programa. I aquest control és positiu quan possibilita l'optimització dels programes pel que fa a la seva legítima finalitat (incrementar el benestar dels ciutadans), però pot ser negatiu quan la seva utilització és parcial o sectària, oblidant la finalitat abans apuntada i servint a finalitats contraposades que sols són útils per a una part dels implicats (siguin aquests polítics, administradors, tècnics o usuaris). Per tant, l'avaluació és una necessitat de caràcter democràtic, per vetllar per una assignació i una gestió coherent d'uns recursos escassos:

“(…) Yet the resources are limited and the problems are large. As a result, those who must determine how resources are to be employed in support of programs and institutions to solve social problems need a rationale for efficient allocation of the resources.” (Bennet i Lumsdaine, 1975, p. 1)

Amb això s'està dient que l'avaluació no és un instrument de transformació social com ho pot ser una política pública, sinó que facilita la millora i l'optimització d'aquests instruments de l'acció política. L'avaluació no incideix directament en els processos de transformació de la realitat, però sí en els instruments que transformen aquesta realitat.

L'avaluació de polítiques ha de servir per transferir aquelles experiències d'èxit, aquelles que després d'analitzar rigorosament els efectes generats, poden qualificar-se de bones pràctiques i aplicables en altres situacions semblants. L'avaluació també és d'utilitat perquè en nombroses situacions, un mateix programa, definit amb els mateixos objectius i amb la mateixa dotació pressupostària i implementat de la mateixa forma, provoca efectes diferents. I això és fruit del context on es desenvolupa. L'avaluació tracta de discernir aquestes situacions i destriar els perquè dels efectes diferenciats.

L'avaluació és, per tant, quelcom més que l'etapa final de la política pública, o almenys així ho hauria de ser. És una tasca analítica que comença, depenent de les possibilitats i dels objectius de la mateixa, des del mateix inici de l'acció política i pretén millorar tot el procés des del seu disseny, passant per la implementació fins arribar a la generació dels efectes.

2.2. Avaluació: diferències i semblances amb altres conceptes

Quan hom reflexiona què vol dir avaluació, venen a la ment diferents termes que es poden emparellar en base al concepte més acadèmic d'avaluació i que ajuden a discernir què tenen en comú i el que no. Així, abans d'analitzar directament les definicions del concepte avaluació, es presenten aquests aparellaments que ajuden a reflexionar què implica el concepte d'avaluació.

Una primera parella és aquella que associa **avaluació** i **valoració**. Segons Fernández-Ballesteros (1995b, p. 22) valoració i avaluació es poden entendre com a termes sinònims, si bé en la literatura especialitzada se n'ha fet un ús diferenciat, molt especialment degut a la influència dels autors angloamericans.

Així, el terme *valoració* (*assessment*) s'utilitza en referència a persones, mentre que el terme *avaluació* (*evaluation*) fa referència a objectes. Una altra de les diferències entre aquest parell de mots és la càrrega emocional i subjectiva atribuïda a cadascun d'ells. Es considera que l'avaluació té caràcter objectiu, mentre que la valoració presenta un caràcter subjectiu. És a dir, quan s'avalua hi ha una certa neutralitat de valors —tema ja plantejat per Weber—, mentre que quan es valora, compten més els judicis de valors.

Malgrat la precisió anterior, cal tenir present que el concepte d'avaluació té relació directa amb el terme **valor**. Avaluar sempre significa formular un judici sobre el valor que té allò que és avaluat.

“In general, the term evaluation is synonymous with appraisal, rating, and assessment, words which imply efforts to analyze policy outcomes in terms of some set of values. In a more specific sense evaluation refers to the production of information about the value or worth of policy outcomes.” (Dunn, 1994, p. 404)

En aquesta línia, com es veurà posteriorment, Scriven dedica molt d'interès al tema del valor en l'avaluació de programes. Considera que l'avaluació és la possibilitat de fer afirmacions amb valors de forma científica, i no d'acord amb els objectius del programa, sinó a partir dels valors fixats durant el procés de la implementació (proposa realitzar una avaluació lliure d'objectius). L'avaluació, per a Scriven (1995) és la recerca sistemàtica sobre tres qualitats d'allò que s'avalua: el mèrit intrínsec, extrínsec i la seva significativitat. El valor intrínsec, anomenat mèrit, és el valor que té per si mateix l'objecte; per exemple, en l'avaluació d'un curs d'anglès, el mèrit és tenir un professorat molt capacitat. El valor extrínsec és el valor però en relació al context; així si el curs d'anglès està destinat a un alumnat que realitzarà un *Erasmus* a Itàlia, la vàlua (*worth*) no és gens alta. I la significativitat és la importància d'aquell objecte, la qualitat. En l'exemple anterior, el “pes” d'aquell curs en la formació de l'alumnat.

Així doncs, fins aquí s'ha vist com l'avaluació implica analitzar el valor d'un determinat objecte. Altre terme que s'associa amb avaluació és el de **mesura**. Si mesurar vol dir “Avaluar la quantitat (d'una cosa) per comparació amb una unitat²⁸”, l'avaluació és una acció més àmplia que la de mesurar, no és únicament quantificar: va més enllà ja que s'afegeix un judici de valor, el qual també pot ser qualitatiu. Mesurar consisteix doncs, a determinar la qualificació o extensió d'un determinat aspecte de la realitat, mentre que avaluar significa valorar aquest aspecte. Una mateixa mesura pot ser valorada de diferents formes segons quins siguin els criteris d'avaluació utilitzats.

Sovint, l'avaluació també s'emparella amb el concepte de **procés**. L'avaluació és sempre un procés que té lloc al llarg d'un període més o menys durador i d'acord unes etapes prèviament definides. L'avaluació no és una acció puntual i estàtica, sinó que és i fa referència a un procés dinàmic que es desenvolupa dins d'uns determinats intervals temporals i basant-se en una seqüència interna. Aquesta concepció de l'avaluació comporta, implícitament, acceptar una certa dosi de flexibilitat en el seu disseny.

L'avaluació també és igualment **activitat política**. Elements com la creixent implementació de programes, la complexitat del mateix sistema polític i

²⁸ Definició extreta del *Diccionari de la Llengua Catalana* (Institut d'Estudis Catalans, 1995, p. 1208).

administratiu que l'envolta, la sensibilitat política als problemes humans que aporten benestar i la competició per uns recursos que són escassos en l'àmbit dels serveis socials han convertit l'avaluació en una eina política i en un element d'ajuda als gestors.

“In its broader context, it can be seen as a force for social change, as a set of actions, in which social-science-trained researchers participate in order to improve the human condition.” (Freeman, 1975, p. 143)

És per això que molts cops l'avaluació es confon amb el **control de la gestió**. Aquest, sovint anomenat monitoratge o seguiment, posa en relació dos termes: els mitjans i les realitzacions, és a dir, allò que s'implementa amb els recursos destinats. L'avaluació, en canvi, analitza la relació entre realitzacions públiques i els impactes sobre l'entorn social i natural, és a dir, allò que s'ha generat amb aquella implementació de recursos. Mentre el control de la gestió s'ocupa de l'eficiència interna, l'avaluació tracta de l'eficàcia externa de l'acció pública. Així, mentre el seguiment d'una política tracta de mesurar i explicar la tendència de les accions que es duen a terme per a l'assoliment dels objectius, l'avaluació té una finalitat d'entendre el perquè i en quina mesura s'aconsegueixen aquests objectius com també aquells resultats no desitjats. Generalment, el seguiment és més descriptiu que analític i, en canvi, l'avaluació té continguts més analítics que descriptius (Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament, 2010, p. 13).

“Monitoring is therefore primarily concerned with establishing factual premises about public policies. Evaluation, by contrast, is primarily concerned with establishing the value premises necessary to produce information about the performance of policies. Monitoring answers the question: «What happened, how, and why?». Evaluation answers the question: «What differences does it make?».” (Dunn, 1994, p. 403)

Alguns autors admeten que no és tant una confusió com dos nivells d'avaluació. El primer seria aquest control de la gestió, un monitoratge o una avaluació de seguiment. El segon nivell, es referiria als resultats socials i ja no es buscaria tant l'eficiència envers els recursos sinó l'eficàcia envers els objectius plantejats²⁹. Per altres, per exemple Palumbo (2002), el primer nivell no es pot considerar pròpiament avaluació. Weiss (1998a) afegeix que el seguiment manté certs paral·lelismes amb l'avaluació de procés, encara que es diferencien per alguns elements: el seguiment generalment prové d'un encàrrec oficial per saber com funciona el programa. En canvi, l'avaluació de procés està més centrada en proporcionar informació sobre els mateixos beneficis del programa: què està succeint i com, amb una idea de reflexió sobre com millorar-lo. Altra diferència és que el seguiment és molt més lax en el seu procés i disseny, mentre que l'avaluació de procés és més sistemàtica.

El binomi **avaluació i recerca avaluativa** també ajuda a comprendre què és l'avaluació. Mentre el primer es refereix a la tasca d'emetre un judici, la recerca avaluativa és l'aplicació concreta de diferents fases metodològiques per aconseguir aquest judici. Tal com manté Suchman:

²⁹ Cal aclarir aquí que l'avaluació basada en la implementació, és a dir, esbrinar la teoria de la implementació —com és conduït el programa— no és sinònim de l'avaluació de seguiment, ja que aquesta última només informa de si s'han realitzat o no les activitats, amb un ànim de verificar. En canvi, l'avaluació basada en la implementació, subtipus proposat per Weiss (1997c), té en compte el procés, el com estan aconseguits aquells efectes.

“Evaluation [is] the general process of judging the worthwhileness [sic] of some activity regardless of the method employed, and evaluation research [is] the specific use of the scientific method for the purpose of making an evaluation.” (citat a Clarke i Dawson, 1999a, p. 41)

Per tant, l'avaluació implica realitzar una recerca avaluativa que, sota la visió de Rossi i Freeman (2004b) és l'aplicació sistemàtica de procediments d'investigació social per valorar la conceptualització, disseny, implementació i utilitat del programa.

L'avaluació implica realitzar una recerca amb finalitat avaluativa de caire aplicat. Però l'avaluació no és únicament un projecte d'investigació. Hi ha importants diferències i semblances entre una **recerca aplicada** en general i una **recerca aplicada amb finalitat avaluativa**. Ambdós tipus es diferencien per la intenció, l'objectiu i la finalitat que els guien (Weiss, 1990, p. 18). Així, mentre el projecte d'investigació pretén produir coneixement, el projecte de recerca avaluativa parteix de l'ús: la utilitat de l'avaluació ha de ser ajudar a prendre millors decisions. Patton puntualitza que la recerca està focalitzada en aportar coneixement sobre un objecte d'estudi ja existent, mentre que l'avaluació es centra en informar decisions, clarificar opcions, reduir incerteses i proveir informació sobre programes i polítiques:

“Research aims to produce knowledge and truth. Useful evaluation supports action.” (1997b, p. 24)

En el projecte d'avaluació, l'avaluador assumeix que realitza una recerca amb valors, mentre que a una recerca, l'investigador convencional intenta aconseguir objectivitat intentant evitar la funció valorativa (Reboloso et al., 2008, pp. 20-21). A més, en un projecte avaluatiu, l'investigador formula les seves hipòtesis, mentre que en el projecte avaluatiu, l'avaluador es preocupa dels programes en si, és a dir, la hipòtesi de partida de l'avaluació és que el programa està efectuant allò planificat. Mentre que el projecte d'investigació no ha de tenir el propòsit d'emetre un judici, en el projecte avaluatiu, en canvi, es compara “allò que és” amb “allò que hauria de ser”. És a dir, necessita uns criteris de comparació, com podria ser la mateixa formulació d'objectius que poden fer els implicats del programa. Una altra diferència és que el projecte d'investigació no es desenvolupa necessàriament en un marc d'acció; tot al contrari passa en el projecte avaluatiu, on el temps és un element important d'aquesta acció.

Altra diferència és que, mentre que el projecte d'investigació no porta implícit un compromís, el projecte avaluatiu comporta una triple fidelització: a) en la majoria de casos s'espera que es lliuri un informe clarament objectiu; b) s'espera que es facin aportacions per a la millora i el canvi social; i c) s'espera també una contribució a la millora de la disciplina. Per tant, es pot resumir que allò que essencialment diferencia l'avaluació d'un projecte d'investigació és la finalitat que guia l'avaluació.

Tal com mantenen Rossi i Freeman, l'avaluació és un punt de trobada entre científics que únicament es dediquen a l'avaluació i aquells que actuen com a metodòlegs:

“[...] commitment to the «rules» of social research is at the core of our perspective on evaluation presented in this book and is what is meant by the subtitle, A Systematic Approach. [...] Evaluators must often innovate and

improvise as they attempt to find ways to gather credible, defensible evidence about social programs. In fact, evaluators have been, and will likely continue to be, especially productive contributors to methodological development in applied social research.” (2004b, pp. 16-17)

Malgrat totes aquestes diferències, Halcom esmenta que existeixen similituds en ambdós conceptes. Ambdós poden dedicar-se a descriure i comprendre. I ambdós, es nodreixen d'un bagatge metodològic comú, el de les ciències socials.

“Evaluation is much too important to be left to the methodologists.” (citat a Patton, 1997a, p. 290)

Les ciències socials han fet una grandíssima aportació al camp de l'avaluació, ja que l'han proveït de coneixement de tipus teòric i de mètodes de recerca. Bulmer descriu que l'avaluació de programes és “*the most scientific conception of applied social research, the «hard» end of applied social science*” (citat a Clarke i Dawson, 1999b, p. 2). De fet, la recerca avaluativa no té un bagatge metodològic propi, sinó que l'agafa prestat de les ciències socials. Per tant, es reitera que la diferència notable entre un tipus de recerca i l'altre és la finalitat amb què es recull la informació:

“It differs from non evaluative research more in objective or purpose than in design or execution.” (Clarke i Dawson, 1999a, p. 35)

El debat derivaria en discutir si la recerca avaluativa acaba sent una disciplina per sí sola o una subdisciplina. Diverses són les postures davant d'aquest debat, Rossi i Freeman i també Reboloso afirmen que és una derivació de les ciències socials aplicades. Altres com Perloff, Perloff i Sussna pensen que és una multidisciplina que prové de molts altres camps. Alvira la considera interdisciplinària perquè ha sorgit de diferents disciplines però ni els models teòrics ni les metodologies que s'utilitzen arriben a ser diferents (Reboloso et al., 2008, p. 23). No tots els autors accepten que l'avaluació és una àrea especialitzada de la recerca social. Scriven (1991) puntualitza que l'avaluació és un procés clau analític amb la seva pròpia identitat: una transdisciplina al límit de convertir-se en disciplina de propi dret. Del mateix parer és Ernest House quan afirma que actualment les ciències socials no proveeixen d'una base conceptual per a l'avaluació ja que sempre hi ha més diversitat d'aproximacions i una integració més dèbil dels conceptes (House, 1993, p. 77). Tot i així, per a House la solució no és diferenciar l'avaluació de les ciències socials, sinó portar a terme una reforma radical d'aquestes últimes.

No obstant totes les discussions, es creu oportú aturar aquí el debat sobre la consideració de l'avaluació com una disciplina o no, encara que cal tenir molt present que el llegat metodològic és el punt en comú que uneix l'avaluació amb moltes altres disciplines.

2.3. Definició de la pràctica avaluativa: una revisió

Quan s'intenta formular una definició del concepte d'avaluació revisant les diferents aportacions dels principals autors, hom es troba amb el problema de la manca d'uniformitat del terme. Alguns autors destaquen en la seva definició aspectes del procés: com realitzar l'avaluació pròpiament dita, en què consisteix. D'altres, en canvi, destaquen la finalitat operativa o última, com la tasca avaluativa contribueix a la societat. Finalment, altres centren l'atenció en

mesurar elements de l'acció política en base a uns criteris de referència per construir judicis de valor. D'aquí que Rovira afirmi que, davant de la multiplicitat de definicions existents, es poden identificar tres elements comuns a totes elles: informació, mesura i criteris de referència (Rovira, 1986, p. 6).

És per això que aquest apartat a més a més de presentar aquestes diferents propostes, pretén anar completant cada definició afegint-hi més elements característics. En aquest sentit, es comença per una de les definicions més completes, la que presenta Gómez (2000, p. 87) en la seva obra:

“L'avaluació de serveis i programes socials és una forma d'investigació social aplicada, de caràcter sistemàtic, que vol obtenir informació significativa sobre la planificació, el desenvolupament i els resultats d'un determinat servei o programa, per tal de valorar-ne el grau d'adequació a les previsions inicials, amb la finalitat d'establir uns judicis de valor (basats en l'anàlisi comparativa d'allò que s'ha produït amb allò que s'havia previst) que han de facilitar els processos de presa de decisions que afecten el servei o programa avaluat, tenint sempre present la seva utilitat social, en el sentit que les seves conclusions permetin millorar i optimitzar l'esmentat servei o programa.”

Entre les característiques d'aquesta definició d'avaluació caldria destacar-ne: que explica en què consisteix, principalment en recollir informació d'una forma sistemàtica i aplicada sota criteris científics; que és un procés continuat i planificat al llarg de diverses etapes; que subratlla la finalitat operativa de l'avaluació, construir judicis de valor utilitzant com a criteri de referència la comparació entre la situació anterior i posterior a la intervenció; i, finalment, que n'aporta una finalitat última de l'avaluació: la millora del servei ofert.

La definició proposada per M. José Aguilar i Ezequiel Ander-Egg també va en la línia de la proposada per Gómez, però concreta més les finalitats últimes que ha de tenir l'avaluació. Destaca que aquestes han de ser ajudar a la presa de decisions, solucionar problemes, augmentar el coneixement amb la informació proporcionada i discernir entre el fracàs i l'èxit de la intervenció:

“La evaluación es una forma de investigación social aplicada, sistemática, planificada y dirigida; encaminada a identificar, obtener y proporcionar de manera válida y fiable, datos e información suficiente y relevante, en que apoyar un juicio acerca del mérito y el valor de los diferentes componentes de un programa (tanto en la fase de diagnóstico, programación o ejecución), o de un conjunto de actividades específicas que se realizan, han realizado o se realizarán, con el propósito de producir efectos y resultados concretos; comprobando la extensión y el grado en que dichos logros se han dado, de forma tal, que sirva de base o guía para una toma de decisiones racional e inteligente entre cursos de acción, o para solucionar problemas y promover el conocimiento y la comprensión de los factores asociados al éxito o al fracaso de sus resultados.” (Aguilar i Ander-Egg, 1992, p. 18)

Dues definicions més que emfasitzen la idea de l'estratègia comparativa entre la situació inicial i la final són les proposades per Espinoza i Rueda, respectivament.

“Evaluar es comparar en un instante determinado lo que se ha alcanzado mediante una acción con lo que se debería haber alcanzado de acuerdo a una programación previa.” (1983, p. 14)

Mentre que a la proposada per Espinoza, allò significatiu és la idea de la programació prèvia, és a dir, comparar d'acord amb un criteri de planificació

d'antuvi a la implementació de l'acció política; en la definició de Rueda, es centra en la valoració que es fa de la comparativa, és a dir, es contrasta no solament allò que s'ha realitzat d'acord amb allò que estava previst, sinó també, la valoració que se'n feia de l'estat inicial i que es fa de l'estat final:

“La evaluación es la comparación entre los datos que nos sirvieron para contrastar la dimensión real del problema y los nuevos datos que hemos obtenido al final (o de los diversos momentos de desarrollo del programa) (...). La evaluación es también una comparación entre la valoración que dimos al problema en la fase de investigación y la que ahora damos a los datos obtenidos en la fase de evaluación.” (Rueda Palenzuela, 1993, p. 28)

En darrer terme, es vol presentar les definicions realitzades per autors considerats com els “clàssics” de l'avaluació. Una primera és la proposada per Rossi, Freeman i Lipsey. La seva definició està centrada en explicar en què consisteix pròpiament el procés d'avaluació i la seva finalitat última, la de millorar les condicions socials dels individus. No obstant això, aquesta avaluació està molt conceptualitzada en base a l'observació de la consecució dels resultats d'acord amb els objectius, ometent altres elements importants de l'avaluació i que també poden ajudar a la millora de les condicions socials, com la importància del context i del procés:

“**Program evaluation** is the use of social research methods to systematically investigate the effectiveness of social intervention programs in ways that are adapted to their political and organizational environments and are designed to inform social action to improve social conditions.” (Rossi et al., 2004b, p. 16, èmfasi dels autors)

Aquesta definició, extreta de la darrera actualització d'*Evaluation. A Systematic approach*, és més estricta en referència a la proposada en edicions anteriors. S'acosta més a la idea d'avaluació de resultats proposada per Suchman, membre de la *Bureau of Applied Social Research* i partidari d'una aproximació positivista experimental en avaluació. Aquest incideix en la importància del context de la intervenció per determinar aquesta eficàcia:

“L'évaluation est «la détermination (basée sur des opinions, des documents, des données objectives ou subjectives) des résultats obtenus par une activité qui avait été établie pour accomplir un ou des buts quelconques».” (citada Brousselle et al., 2009, p. 37)

Dues propostes diferents són la de Weiss i Arnold. Weiss, a més a més d'esmentar en què consisteix operativament l'avaluació, aporta dues contribucions importants. Una és que situa l'interès en la “caixa negra”, allò que ocorre entre els inputs i els outputs d'una intervenció pública, la qual cosa també implica avaluar el funcionament del programa. És a dir, que l'avaluació no solament ha de centrar-se en si s'han assolit els objectius; també cal fixar-se en el procés. L'altra contribució de Weiss és concretar quina finalitat ha de tenir l'avaluació: prendre eleccions encertades sobre programes futurs, subratllant que l'avaluació no substitueix la responsabilitat dels polítics en la seva presa de decisions. Ans al contrari, els decisors, ara, a part de prendre decisions en base a l'experiència i coneixements, tindran un element més, obtingut de forma sistemàtica i científica, com és l'avaluació. Així ho reflecteixen les seves paraules seves en un debat amb altres experts en avaluació:

“Evaluation is a type of policy research, designed to help people make wise choices about future programming. Evaluation does not aim to replace decision

makers' experience and judgement, but rather offers systematic evidence that informs experience and judgement. Evaluation strives for impartiality and fairness. At its best, it strives to represent the range of perspectives of those who have a stake in the program.” (Alkin, 1985, p. 83)

La proposta d'Arnold coincideix amb la de Weiss per la seva mirada al futur, assenyalant que l'avaluació proporciona millores substancials per a futurs programes o serveis (citada a Brousselle et al., 2009, p. 37). L'avaluació és entesa així com una “retroacció planificada i sistemàtica d'informacions necessàries per guiar l'acció futura”. Per tant, hi ha una visió de què l'avaluació ha de tenir una vigència a llarg termini, que permeti orientar les decisions i els programes que seran nous, aquesta ha de ser útil per l'acció que ha de venir.

En darrer terme, es presenta la definició d'Scriven, capdavanter de l'avaluació basada en els valors. Per l'autor, l'avaluació és el procés de “determinació del valor de les coses” en funció de les necessitats interioritzades. En absència de criteris explícits, el valor de les coses és determinat per criteris propis a cadascun. Seguint la mateixa proposta conceptual d'Scriven, House també defensa que l'avaluació ha de basar-se en determinar la importància del valor (*worth*) en correspondència al valor que s'ha construït en base a uns criteris de referència que prèviament estan justificats.

“The key sense of the term “evaluation” refers to the process of determining the merit, worth, or value of something, or the product of that process. (...) The evaluation process normally involves some identification of relevant standards of merit, worth, or value; some investigation of the performance of evaluands on these standards; and some integration or synthesis of the results to achieve an overall evaluation or a set of associated evaluation.” (Scriven, 1991, p. 139)

La definició de Patton va en la línia d'explicar en què consisteix el procés de recerca avaluatiu i quines són les seves finalitats. Com altres autors, considera que la informació obtinguda ha de permetre reduir incerteses, millorar l'efectivitat i prendre millors decisions.

“Program evaluation is the systematic collection of information about the activities, characteristics, and outcomes of programs for use by specific people to reduce uncertainties, improve effectiveness, and make decisions with regard to what those programs are doing and affecting.” (Patton, 1997b, p. 23)

La revisió de totes aquestes definicions confirma la idea que Rovira plantejava a l'inici d'aquest apartat. Totes elles tenen uns elements comuns: la idea d'explicar en què consisteix operativament l'avaluació, partint d'una estratègia de recerca d'informació de caràcter científic; la finalitat operativa de l'avaluació, ja sigui construir un judici de valor basant-se en criteris de referència o fent una comparació entre l'estat inicial o el final; i a més, la finalitat d'utilitat social que té l'avaluació. Avaluar per contribuir al benestar dels beneficiaris dels programes.

A tot això encara manca afegir-hi dos elements rellevants més: un primer és fer una avaluació el més participativa possible, amb la idea de comptar amb l'opinió de tots els agents implicats; en aquesta direcció és la definició que apunten Brousselle et al.:

“Évaluer consiste fondamentalement à porter un jugement de valeur sur une intervention en mettant en œuvre un dispositif capable de fournir des informations scientifiquement valides et socialement légitimes sur cette intervention ou sur

n'importe laquelle de ses composantes, l'objectif étant de faire en sorte que les différents acteurs concernés, dont les champs de jugement sont parfois différents, soient en mesure de prendre position sur l'intervention pour qu'ils puissent construire, individuellement ou collectivement, un jugement susceptible de se traduire en actions." (2009, p. 38)

l un segon element correlacionat amb l'anterior. Si l'avaluació ha de ser el més participativa possible, el seu resultat final també s'ha d'adequar a les seves potencials audiències. És "molt recomanable" per tant, que per contribuir a través de l'avaluació a aquesta millora social, com més repercussió social tingui la informació trobada, més possibilitats de transformació social hi ha. En aquesta línia es pronuncien Reboloso et al., quan afirmen que una de les característiques que ha de tenir el concepte d'avaluació és "*Que esté orientada a la excelencia o perfeccionamiento, adaptándose a las necesidades informativas de las audiencias*" (2008, p. 31). Al cap i a la fi, la principal finalitat de l'avaluació no és descobrir res de nou, sinó millorar allò ja experimentat; és a dir, realitzar una recerca bàsica per distingir allò que funciona i aplicar-ho a l'acció política. Tal com diu Weiss:

"But evaluation, unlike the basic sciences, does not aim for «truth» or certainty. Its aim to help improve programming and policy making." (1997a, p. 516)

2.4. Les aproximacions teòriques a l'avaluació de programes

Aquest apartat presenta les principals perspectives teòriques a l'avaluació de les polítiques públiques. Aquestes s'estructuren d'acord a un criteri cronològic i també segons com es conceptualitza l'avaluació³⁰. A cada període històric, es contextualitza cada generació avaluativa, quines són les principals famílies avaluatives predominants i llurs característiques i els autors més destacats.

Per a aquesta revisió de les aproximacions³¹ teòriques es parteix de la contribució de Brousselle et al. (2009) basada en quatre generacions, la proposta de Guba i Lincoln (1987) i la de Stame, que explicita diferents escoles avaluatives.

La classificació presentada és interactiva i dialèctica i no únicament és un procés evolutiu al llarg del temps on les diferents formes d'avaluació van "madurant". Així, sota la inspiració de Nicoletta Stame (2001), la classificació parteix d'acceptar que no hi ha una única forma de fer avaluació perquè tampoc hi ha una solució òptima al problema polític.

Es presenta tot seguit la Taula 2 que resumeix aquesta revisió:

³⁰ Al marge d'aquestes, hi ha altres propostes de classificacions, com la de Stufflebeam (1995), que proposa tres fases: l'edat de la innocència (1946-1957) de tarannà experimental; l'edat de l'expansió (1958-1972) i l'edat de la professionalització (1973-1983). Una altra classificació que es coneix però que no s'ha utilitzat aquí és la d'Ernest House (1976), on divideix els models d'avaluació segons el principi de justícia i el principi de la veritat.

³¹ Anotar aquí que Stame utilitza el terme aproximació per poder tenir més flexibilitat davant el concepte "més rígid" de paradigma. Rigidesa perquè el concepte d'aproximació li permet concebre les aproximacions com a complementàries i coexistents, en canvi parlar de paradigma segons la definició de Kuhn (1970) comporta entendre-ho com que un substitueix l'altre (Stame, 2001, p. 25).

Taula 2. Revisió de les diferents Aproximacions teòriques a l'Avaluació de Polítiques Públiques

Generació	Període	Finalitat de l'avaluació	Focalització en...	Aproximació	Principals escoles i autors	Interès en	Metodologia	
							Mètode	Experimental (incipient)
I	Reformisme (1800-1900)	Mesura (avaluació normativa)	Avaluació i mesura (sinònims)			Mètode	Experimental (incipient)	
	Eficiència i testatge (1900-1930)						Experimental (perfeccionament)	
II	Edat de la innocència (1930-1960)	Descripció (avaluació formativa)	La mesura està al servei de l'avaluació Avaluació com a mesura de l'eficàcia de l'assoliment d'objectius		Ralph Tyler (Eight-Year-Study) Creació d'agències internacionals	Mètode	Experimental	
	Expansió (1960-1973)	Judici (doble optimisme)	Avaluació com a racionalització de la gestió pública Avaluació guiada per objectius (<i>goal-oriented</i>)	Aproximació positivista -experimental	Campbell <i>Bureau of Applied Social Research</i> (Hyman, 1967; Suchman, 1967; Weiss, 1972) Rossi, Freeman, Lipsey	Mètode	Experimental (consolidació amb imperfeccions)	
III			Avaluació parteix dels valors Avaluació lliure d'objectius (<i>goal-free evaluation</i>)	Aproximació pragmatista de la qualitat	Scriven Normes ISO i EFQM	Mètode	Segons com procedeix el programa (procés, implementació i efectes)	
	Professionalització i institucionalització (1973-1990)	Judici (Pessimisme programes i conflicte avaluació, meitat 70'-meitat 80' Descomposició programes i pluralisme avaluatiu, (meitat 80')	Fixar-se en el procés (caixa negra) Reorientació de l'avaluació per seleccionar els programes més eficients	Naixement aproximació constructivista	Weiss Stake	Teoria Ús	Qualitativa Renovació experimental	
IV	Dubtes (1990-actualitat)	Negociació	Complexitat dels programes Inclusió dels agents d'interès Mirada als objectius però tenint en compte el procés i el context	Aproximació constructivista "Contaminació entre aproximacions"	4arta Generació (Guba i Lincoln) Patton Pawson i Tilley	Ús Teoria	Pluralisme metodològic Qualitativa i Participativa	

Font: Elaboració pròpia a partir de Brousselle et al., (2009); Stame (2001) i Guba i Lincoln (1987).

2.4.1. Primera generació: Reformisme i Eficiència

La **primera generació** s'inicia amb el període **reformista**. Moltes classificacions no tenen en compte aquest període, situant els inicis de l'avaluació directament a partir del segle XX. Brousselle et al. proposen aquesta primera generació compresa entre el 1800 i el 1900. Les avaluacions d'aquesta etapa venen marcades per l'herència d'esdeveniments històrics com el Segle de les llums, amb la conseqüent revolució intel·lectual i humanística, i, la Revolució Industrial com a factor causant del progrés tecnològic, econòmic i social. El punt clau és al 1883 a Alemanya, amb el naixement del que es podria qualificar com l'Estat de Benestar. S'instauren diferents assegurances que fan néixer l'Estat Social. Aquestes polítiques per millorar el benestar de les persones fan necessària una avaluació per comprovar si les intervencions que s'implementen representen alguna millora.

Com es realitzen aquestes mesures? A través de l'aproximació experimental, perspectiva predominant durant gran part de la història de l'avaluació. Durant aquest període, tot i ser una aplicació del mètode experimental més incipient, es comencen a utilitzar tests estàndards, mecanismes sistemàtics de recollida de dades que permeten assegurar l'objectivitat i la classificació per recollir la màxima informació dels individus. En conseqüència, hi ha una difusió més gran de l'estadística, l'anàlisi quantitativa i la recerca experimental.

A partir del 1900 es dona un segon període dins encara d'aquesta primera generació. Aquest període, anomenat **d'eficiència i testatge**, és fins al 1930. Es continua amb el perfeccionament dels instruments de mesura per poder classificar i objectivar la màxima informació recollida. Aquest període consolida els inicis del període anterior. Al cap i a la fi, és un reflex del context històric, polític, econòmic i social que s'està vivint. Hi ha una centralitat per estandarditzar, quantificar, uniformitzar i precisar³².

L'avaluació vol ser també un instrument que ajudi a sistematitzar totes les intervencions per maximitzar la utilitat de les intervencions. Al 1920 però, apareixen els primers indicis de renovació en el camp avaluatiu: els instruments i mètodes de mesura, utilitzats en el camp educatiu i sanitari comencen a ser utilitzats en polítiques i programes de d'altres sectors.

L'avaluació durant aquesta generació acaba sent una avaluació normativa, focalitzada en activitats de mesura, recollida sistemàtica de fets i anàlisi quantitativa d'aquesta informació. Avaluació i mesura són considerades com a sinònims. L'avaluació és una tasca reservada als experts, tècnics, psicòlegs, enginyers, matemàtics, metges, biòlegs i estadístics. Tots ells emparats per una metodologia experimental que els aporta l'anelhada sensació de rigor i de moment, una forma òptima per explorar la informació disponible.

2.4.2. Segona generació: l'Edat de la Innocència

La **segona generació**, **l'edat de la innocència**, entre 1930 i 1957, apareix com a resposta a diferents esdeveniments històrics i polítics del moment, especialment la important transformació del sistema educatiu que es produeix

³² Quatre "principis" que s'exemplifiquen en les visions tradicionals de l'organització, com el Taylorisme i el Fordisme (Organització Científica del Treball, Frederick Taylor i Henry Ford respectivament), l'Administració Científica del Treball, amb la contribució de Henry Fayol, i el model d'organització burocràtica de Max Weber (Daza i Simó Solsona, 2003).

als Estats Units. Els investigadors s'adonen que els mètodes usats fins llavors no donen compte de si han millorat els nous programes educatius implementats. La gran preocupació és saber en quina mesura s'han assolit els objectius. És per això que es continuen fent tests, com a instruments òptims per apreciar si s'han assolit els objectius pedagògics prèviament establerts. Es persegueix mesurar l'eficàcia.

Els treballs de **Ralph Tyler** sobre *the Eight-Year Study* dels anys 40 marquen els inicis de l'avaluació moderna. La seva proposta d'avaluació, molt ubicada dins del camp educatiu, es focalitza en els objectius del programa. Aquesta es concentra en: a) formular els objectius educatius, b) classificar-los en diferents tipus, c) definir i perfeccionar cada tipus d'objectius en termes de comportament, d) identificar situacions en les quals l'alumnat pugui manifestar aquest tipus de comportament, e) seleccionar i aplicar tècniques per obtenir evidències de cada tipus d'objectiu, f) seleccionar sota la base d'assajos preliminars les tècniques més adequades per a un futur desenvolupament i millora i; g) crear significats per interpretar i utilitzar els resultats. Segons Madaus i Stuffleblam (citats a Alkin i Christie, 2004, p. 18). Tyler proposa una avaluació del camp educatiu a través de la comparació entre els resultats desitjats (*well-stated*), anomenats objectius i els resultats obtinguts (*well-measured*).

L'avaluació d'aquesta segona generació s'entén com més formativa, per una doble intencionalitat: proporcionar informació prou vàlida per afirmar si un programa ha assolit els objectius i informa de com millorar el programa.

El postulat d'aquesta generació és que l'eficàcia del programa no depèn únicament de les característiques dels individus que hi participen o que se'n beneficien, sinó també d'un conjunt de d'altres elements relatius a l'estructura, a les estratègies, als recursos; en definitiva, a la natura global de la intervenció que es realitza per respondre a uns determinats problemes. L'avaluació es concep amb una finalitat de racionalització i de control de l'acció administrativa. Es pretén reorganitzar la relació entre la política i l'administració per a sotmetre a la segona a més control i eficàcia. El reforç de la metodologia experimental permet avançar en la producció de coneixement, assegurar una auditoria social i proporcionar informació per millorar les decisions.

Són els anys del "doble optimisme" (Brousselle et al., 2009, p. 22)³³. Tot i la crisi econòmica dels anys trenta i llurs conseqüències nefastes, predomina la creença de què els programes socials tenen una finalitat positiva. És per això que es produeix un gran desenvolupament de les polítiques socials, associada a la idea de progrés. Per una altra banda, les ciències socials defensen l'ús de coneixement científic per corregir les polítiques socials.

L'esclat i les conseqüències de la II Guerra Mundial canvien el context dins d'aquesta segona generació. Es canvia el rol de l'avaluador. Les ciències socials són posades a mercè del conflicte, això comporta aplicar mètodes científics per mantenir la moral de l'exèrcit, mesurar la propaganda i realitzar, especialment, l'avaluació de les polítiques de recursos humans.

---

³³ Nicoletta Stame també incideix en aquesta idea anomenant-la "ottimismo dei programmi e ottimismo della valutazione" (2007, p. 21).

Un cop acabada la guerra, la necessitat de reconstrucció, tant física com del benestar de les persones també condiciona el desenvolupament de l'avaluació. En aquest sentit, es creen agències de desenvolupament econòmic i social, organismes com l'Organització de les Nacions Unides, l'Organització Mundial de la Salut o el Banc Mundial, entre d'altres. Les seves accions impulsen que l'avaluació tingui un espai per a l'optimització de la concepció dels programes, enteses per afavorir el desenvolupament global i millorar-ne els resultats esperats. En aquest moment és quan guanyen notorietat els estudis de científics com Elton Mayo, Kurt Lewin i Ronald Lippit, que permeten demostrar que la recerca-acció conduïda per experts, és part de la intervenció i facilita el procés de canvi.

És un període on l'avaluació està considerada més enllà d'una tècnica, on a més de recollir de forma sistemàtica les dades, també descriu el programa, en comprèn l'estructura, n'identifica els elements positius i negatius per respondre si s'han assolit els objectius i, fa recomanacions de millora. Aquesta generació tanca amb el reconeixement de què mesura i avaluació ja no són termes intercanviables, sinó que la mesura és una tasca al servei de l'avaluació.

2.4.3. Tercera generació: l'Expansió i Il·lur Professionalització

La **tercera generació** comença amb el període de **l'expansió** (1957-1972). El context torna a ser determinant per marcar un altra fase en el camp de l'avaluació. Els anys de la guerra freda originen una competició entre els Estats Units i la Unió Soviètica per captar els millors estudiants implantant reformes en els programes educatius. Els poders públics autoritzen inversions massives en programes de millora de l'aprenentatge, sobretot en matemàtiques i ciències. Això provoca una ànsia per conèixer la pertinença de les eleccions i de les possibles repeticions positives dels programes.

Aquest període encara es caracteritza pel doble optimisme de la generació anterior, tant dels programes com en l'avaluació. Es consideren programes molt esperançadors que permetran combatre la pobresa o que afavoriran la igualtat d'oportunitats (esperança latent a la societat americana, ansiosa per complir el "somni americà" i ascendir posicions socials). Encara predominen els mètodes experimentals amb afany d'avaluar l'impacte del programa i la seva validesa.

Hi ha una mirada atenta a noves corrents de pensament, com l'ecologisme o moviments socials que defensen els drets cívics, el feminisme o la lluita contra la pobresa, entre d'altres. Això fa que es continuï generant un camp propici per als programes socials i l'experimentació social, un dels exemples és la *Guerra contra la Pobresa* del govern dels Estats Units entre la segona meitat anys seixanta i la segona meitat dels setanta.

El mètode experimental avaluatiu, predominant fins llavors, es va consolidant, al marge de què vagin apareixent les primeres evidències d'imperfeció. Concretament per dues raons. Una primera perquè l'avaluació, tal com s'ha fet fins llavors, permet dir si s'han assolit els objectius però no jutjar el seu valor, ni si són adequats a les necessitats que els han motivat. Una segona és que la focalització en l'avaluació d'objectius es fa *ex post*, la qual cosa comporta que les mancances del programa es vegin tard, sense donar possibilitat de millora durant la intervenció.

Les avaluacions d'aquest període no van tant encaminades a provar el valor afegit de les inversions massives que fan les administracions sinó a l'augment de l'eficàcia de l'administració pública. L'avaluació es veu com una necessitat. Ha de servir per a la concepció dels programes, però també per a la racionalització de la planificació, de la distribució dels recursos i per assegurar la imputabilitat. En definitiva, l'avaluació ha de servir per racionalitzar la gestió pública.

Es reivindica una "societat de l'experimentació", reivindicació encapçalada per Campbell; autor cabdal d'aquesta generació. Es defensa que les polítiques i els programes poden ser avaluats científicament. Els investigadors disposen dels instruments teòrics i metodològics suficients per construir la base de coneixement indispensable per a l'acció social. L'avaluador és un expert que participa en el procés de decisió. Aquest període serveix per afegir al rol de l'avaluador una característica més a la de descriure i a la de mesurar. Ara també ha de jutjar, agafant responsabilitat en la reunió i explotació de la informació necessària per testar l'eficàcia dels resultats aconseguits i el valor i el mèrit del programa. És el moment que es comencen a posar els fonaments per a la institucionalització de l'avaluació.

Dins d'aquesta tercera generació s'incorporen dues aproximacions concretes que conceptualitzen de forma diferent l'avaluació (Stame, 2001): l'aproximació experimental, que tot i que ja venia de les generacions anteriors és ara quan té el màxim auge, i la pragmatista-de la qualitat, de la qual es comencen a posar les bases.

El punt de partida de **l'aproximació positivista-experimental** és la lògica de l'acció racional, on els programes són articulats a través de l'assoliment dels objectius i la mobilització d'uns recursos que proporcionaran determinats resultats. I tots tres elements (objectius, recursos i resultats) es donen en un cicle polític que va de les decisions fins a l'avaluació, passant per la implementació. Per tant, parteix d'una lògica lineal del procés de l'acció política.

L'avaluació, sota aquesta aproximació, implica verificar i mesurar l'assoliment dels objectius. Per tant, la clau resideix en confrontar els objectius amb els resultats obtinguts. Aquesta forma d'entendre l'avaluació requereix definir molt bé els objectius, la qual cosa no resulta fàcil en alguns programes. Per això, més tard, Rossi, Freeman i Lipsey incorporen una distinció entre objectius i metes (*goals*) (2004b, p. 89). Els primers poden ser mesurats amb indicadors quantitius que permeten afirmar l'estat d'una variable i que són la fita a aconseguir, en canvi, les metes són aspiracions no quantificables.

El programa és formulat com una hipòtesi de canvi desitjat. Per tant, l'avaluació ha de verificar si aquest es deu al programa o a una altra causa amb la qual es relaciona de forma espúria. Ha de verificar també l'eficàcia del programa per aconseguir l'objectiu establert, normalment millorar un problema inicial. En darrer terme, l'avaluació des d'aquesta aproximació també ha de garantir la generalització de la intervenció en situacions similars. Davant d'aquests reptes per a l'avaluació, aquesta aproximació es decanta pel disseny experimental o el quasiexperimental (Campbell, 1969).

Les característiques principals dels dissenys experimentals (també anomenat explicatiu) és que presenten una situació artificial; ofereixen la possibilitat de manipulació experimental de les variables *a priori* i el control d'altres variables

que poden incidir en la relació causal i, permeten la formació aleatòria de grups de control i grups experimentals a partir de les diferències en la variable independent (Domínguez i Simó Solsona, 2003).

El gran avantatge d'aquest disseny és que si s'implementa correctament, s'aconsegueixen dades que permeten elaborar conclusions fiables sobre l'impacte i els resultats imputats al programa. Tanmateix, presenta serioses dificultats d'aplicació en el camp social, ja que no tot pot ser subjecte a experimentació. A més a més, és difícil trobar situacions de preintervenció, controlar totes les altres possibles causes dels efectes o observar un grup (ja sigui l'experimental o de control) fora del seu context. Com assenyala Freeman:

“In general, most evaluation researchers take the position that experimental designs, or when not feasible, quasi-experimental designs, are the most appropriate way of measuring impact, since they provide known means of controlling external biases.” (1975, p. 146)

A més a més, malgrat que presenta l'avantatge d'una alta validesa interna, ja que permet controlar les possibles explicacions alternatives, presenta una baixa validesa externa per què la manipulació i l'alteració de la realitat fa difícil generalitzar els seus resultats.

El disseny quasiexperimental (correlacional) intenta compensar les rigideses del disseny anterior. Es fonamenta en l'experimental però sense acomplir la totalitat dels requisits, especialment, el de l'elecció aleatòria dels grups experimental i de control. El disseny correlacional és útil quan els enunciats que s'han de contrastar no permeten una manipulació directa de les variables sotmeses a estudi. Hi ha una absència de manipulació de les variables que intervenen en la recerca. Per tant, únicament es poden establir relacions de covariància entre les variables i s'estructura la situació d'observació a partir de la selecció de les variables que interessin en la recerca de les interrelacions, sense possibilitat d'un control exhaustiu (a través de la construcció de l'objecte d'estudi). La principal dificultat està en controlar les possibles fonts d'invalidació, ja que es realitza en el context de la vida real. Aquest mínim control ve indirectament a través d'una construcció acurada de la mostra poblacional.

Les avaluacions que parteixen d'aquesta aproximació no indaguen sobre el procés d'actuació, és a dir, no volen fer una avaluació constructiva (formativa) per decidir com està funcionant el programa i si s'introdueixen modificacions per millorar-lo, sinó que el focus d'atenció es situa en els resultats del programa per permetre al decisor establir si cal continuar-lo o interrompre'l (amb una finalitat sumativa). Allò rellevant és testar si s'han assolit els objectius; quina eficàcia té el programa. Aquest pressupòsit inicial va ser corregit posteriorment per Rossi i Freeman (Rossi et al., 2004b) incorporant dins d'aquesta aproximació tècniques de seguiment i intermèdies. Malgrat aquests intents, la finalitat de l'avaluació en aquesta aproximació continua sent de caire instrumental. En paraules de Stame:

“[...] la valutazione dovrebbe fornire input di informazione che i politici trasformino in decisioni.” (2001, p. 28)

L'avaluador de l'aproximació positivista-experimental manté una actitud externa al programa en ares a garantir una posició realista amb el programa avaluat. El positivisme parteix d'una posició ontològica realista, entenent que la realitat

existeix fora de la ment dels subjectes i per tant, es pot arribar a conèixer com són i com funcionen realment les coses. El seu objectiu és descobrir i articular les lleis naturals que determinen els fenòmens, tant per al món social com per al natural, normalment expressades com a generalitzacions i, majoritàriament, en forma de relacions de causalitat. En la dimensió epistemològica, els positivistes prenen com a posició el dualisme i l'objectivisme, és a dir, assumeixen que subjecte i objecte són entitats independents i que la relació amb l'objecte de coneixement és neutral i lliure de valors. La metodologia positivista és fonamentalment intervencionista, és a dir, experimental i manipulativa, i usa hipòtesis subjectes a verificació empírica (Domínguez i Simó Solsona, 2003).

Una de les principals limitacions d'aquesta aproximació és que proporciona poca informació sobre el perquè del canvi: es sap què s'ha canviat però no el perquè. En aquest sentit, l'aportació de Chen suposa una evolució fonamental. En ella es trasllada la centralitat des de la metodologia a la teoria (*Theory-Driven Evaluation*), i s'indaga perquè funciona un programa. La proposta de Chen és que l'avaluació ha de posar la teoria com la base del funcionament del programa, construir hipòtesis fortes que puguin ser provades per excloure aquelles hipòtesis rivals i treure incertesa sobre les causes. No obstant, l'assignatura pendent continua sent els efectes no previstos, ja que només es fixa en els efectes observats³⁴.

Donald Campbell és considerat un dels màxims exponents de l'aproximació positivista experimental³⁵. Fa propostes per als gestors dels programes; parteix d'una concepció de la realitat pròpia del paradigma positivista; i defensa que la finalitat de l'avaluació ha de ser descobrir si els objectius s'han assolit amb la intervenció mesurant l'efecte net de la intervenció a través del disseny experimental, l'òptim per trobar la causalitat entre els objectius i els efectes:

“«Experiments» are, in fact, just that type of contrived observational setting optimal for causal inference. The problems of inference surrounding program evaluation are intrinsic to program settings in ongoing social processes. Experimental designs do not cause these problems and, in fact, alleviate them, though often only slightly so.” (Campbell, 1975, pp. 7-8)

Campbell entén la recerca avaluativa com un procés lineal i de tipus *ex post*. Un cop s'ha implementat la intervenció, es busca determinar fins a quin punt els efectes corresponen als objectius establerts a l'inici.

Tanmateix Campbell i altres reconeixen que els dissenys experimentals tenen seriosos problemes d'aplicació en el camp de les ciències socials, especialment en programes socials. Dues són les principals dificultats que assenyalen: la complexitat de les relacions de comportament que intenten canviar els programes d'acció social i la brevetat històrica dels programes d'acció social (Cain i Hollister, 1972, pp. 111-112).

Davant d'aquestes dificultats, l'aportació metodològica de Campbell consisteix en introduir reformes en la lògica experimental. Per aconseguir-ho, aporta quatre nous dissenys quasiexperimentals que solucionin les amenaces a la

³⁴ L'avaluació basada en la teoria, la corrent que inspira Chen, es desenvoluparà més endavant.

³⁵ Shadish et al. (1991, p. 119) anomena Campbell com el “Methodologist of the Experimenting Society”.

validesa interna i externa³⁶. Aquestes reformes permeten avaluar els programes socials seguint una aproximació experimental i generar més hipòtesis plausibles fent recerca acumulativa en el sentit de rebutjar les hipòtesis no vàlides. Aquests dissenys són “sèries temporals interrompudes”; “sèries de control”, “sèries temporals interrompudes amb fases de control” i la “regressió discontinua” (Campbell, 1969).

Tot i les reformes proposades a la lògica experimental, i veient que sempre hi haurà amenaces als dissenys experimentals i quasiexperimentals, la proposta de Campbell és recorre sempre que sigui possible a la utilització d'experiments amb grups de control aleatoris.

Malgrat que admet les crítiques als dissenys experimentals, creu que els dissenys de caire més qualitatiu resulten menys convincents encara. Campbell reconeix que la metodologia quantitativa ha obviat molts cops el coneixement trobat pel “sentit comú”, obtingut sovint a través de la metodologia qualitativa. La seva postura acaba sent d'una certa admissió de què cap de les dues metodologies són infalibles i deixa entreveure una complementació entre elles per enriquir més el coneixement avaluatiu (Campbell, 1975, p. 10).

Així doncs, l'intent de Campbell d'introduir reformes al disseny experimental, més enllà de la millora metodològica, respon bàsicament a dues pretensions generals. Per una banda, aconseguir una societat més democràtica a través de l'avaluació. Així, davant el supòsit ideològic predominant als EUA de què tots els individus han de tenir les mateixes possibilitats d'accedir a recursos escassos, la preocupació de Campbell és aconseguir una assignació apropiada d'aquests recursos. I per una altra, difondre la cultura de l'avaluació experimental entre els gestors de les polítiques, als quals acusa de fer fins llavors més control que avaluació. Campbell, d'acord amb el context de la seva època, afirma que fer avaluació és més complex que fer recerca social aplicada, ja que implica el repartiment de recursos escassos. Amb les seves recomanacions, pretén acabar amb el recel dels gestors a realitzar avaluacions³⁷.

---

³⁶ Les principals amenaces són aquelles que afecten a la validesa interna i com a exemple enumera: la història, els esdeveniments que es poden donar entre el pretest i el posttest i que poden aportar explicacions alternatives; la maduració, els processos que pateixen les mateixes unitats observades fruit del pas del temps; la inestabilitat; la no fiabilitat de les mesures que s'han obtingut, només controlable a partir de l'estadística; les proves, l'efecte de fer una prova sota els resultats d'una segona prova, per exemple, testar l'efecte d'una determinada llei quan ja fa temps que s'ha publicitat; la instrumentació, els canvis en els determinats instruments de mesura utilitzats poden influir en els resultats obtinguts; els efectes artificials de la regressió, pseudocanvis que es poden donar quan les persones que formen part del grup experimental són escollides en base a les seves puntuacions extremes; la selecció, biaix resultant de l'escrutini realitzat per formar els grups comparatius; la mortalitat experimental, les diferències de perdre informants dels grups experimental i de control; i, finalment, la interacció entre la selecció i la maduració, el biaix en la selecció fruit dels diferents punts de maduració de les unitats observades (Campbell, 1969). Pel que fa a les amenaces a la validesa externa, cita la interacció dels efectes de les proves; la interacció de la selecció i el tractament experimental; els efectes de reacció d'acord als “passos” experimentals (efectes de Hawthorne); la interferència de múltiples tractaments; les mesures poc sensibles i la dificultat per replicar els tractaments.

³⁷ Aquest recel es deu, fonamentalment, a què els gestors identifiquen l'avaluació de les polítiques amb l'avaluació de si mateixos, la qual cosa els porta a adoptar una perspectiva negativa envers l'avaluació. A més a més, a aquest recel s'hi sumen dues pràctiques errònies

Altra contribució destacada a l'aproximació positivista-experimental és la de **Rossi, Freeman i Lipsey**, coneguts per la seva obra —reeditada i actualitzada nombroses vegades— *Evaluation. A Systematic Approach*. L'obra d'aquests autors es fonamenta en tres punts importants: el context i els propòsits de l'avaluació, els recursos disponibles i el pla d'avaluació. Quan un avaluador vol projectar llur recerca avaluativa ha d'analitzar el context, prendre les mides del programa com si d'una peça de roba es tractés. Els autors proposen diferents fases per prendre aquestes mides. Així, idealment, es comença imaginant la pregunta que guia l'avaluació, per a la qual cosa cal sintetitzar les preguntes bàsiques. Per què es fa aquesta avaluació? Aquí cal tenir en compte totes les condicions establertes que guiaran l'avaluació; sobretot aquelles expressades per part de qui encarrega l'avaluació. I quina és la finalitat de l'avaluació: millorar el programa, rendir comptes o produir coneixement? Aquest qüestionament sobre la finalitat de l'avaluació requereix prendre en consideració els grups d'interès implicats.

El punt de partida de Rossi et al. és la seva aposta per l'experiment aleatori i l'adopció d'una visió de l'avaluació molt àmplia³⁸. L'accent posat en aspectes com la validesa (interna i externa), la implementació i l'ús han fet que s'hagi qüestionat l'aplicabilitat de la seva perspectiva. Una crítica que va portar a aquests autors a desenvolupar l'avaluació "a mida", és a dir, apropiada al context en què s'ha de portar a terme.

Interrogar-se sobre els motius de la recerca avaluativa porta a una altra pregunta que determinarà la projecció de la recerca: quines són les característiques del projecte què es vol avaluar? El desconeixement sobre allò què es vol avaluar dificulta saber com s'ha de realitzar aquesta recerca. Això posa damunt la taula la dificultat dels investigadors a trobar programes ben definits per poder ser avaluats. Tenir el programa ben definit implica preguntar-se quin és el problema que l'ha provocat i les necessitats que volen pal·liar-se. Tots aquests elements ajuden a planificar la intervenció i, per tant, l'avaluació.

En relació als recursos disponibles, és interessant la concepció dels grups d'interès com a recurs. El seu compromís, interessos, valors i posicions influeixen en el tipus d'avaluació que es realitzarà. D'aquí la importància d'identificar aquests actors i d'incloure'ls des de l'inici i de forma continuada. Segons ells, idealment, la seva participació ha de ser activa fins al nivell *d'empowerment*, és a dir, dotar-los de capacitat per a ser avaluadors. Per tant, proposen una avaluació molt inclusiva.

El darrer punt és el pla d'avaluació, és a dir, com s'ha de fer aquesta recerca avaluativa i quina és la metodologia que ha de guiar la recerca segons les preguntes anteriorment plantejades. En aquest sentit, la principal contribució dels autors és que proposen diferents tipus d'avaluació en atenció a les

---

que cometien els avaluadors. Primer, utilitzen un llenguatge massa tècnic i específic, la qual cosa els dificulta la comunicació amb els receptors de l'avaluació. Segon, una obsessió a cercar la certesa de la resposta, en comptes de centrar-se en justificar nous programes que apostin per tractar els problemes greus que afecten a la societat. Tot en conjunt fa que l'actitud dels gestors sigui una actitud "provisional" sense una convicció total sobre la utilitat de l'avaluació, donant lloc a possibles "sabatges" a aquesta recerca avaluativa.

³⁸ Els inicis de Peter Rossi es situen en el disseny experimental, tot i que ha estat un dels màxims contribuents a la perspectiva avaluativa basada en la teoria (Theory-Driven) i a l'avaluació "comprehensiva" (*Comprehensive Evaluation*).

diferents preguntes que s'hagin de respondre. Això significa que no hi ha un model únic i estandarditzat, sinó que aquest es dissenya a mida del context i del problema que es vol corregir. La seva contribució també obre la porta a la conceptualització, aspecte que Carol Weiss desenvoluparà amb més intensitat amb el concepte de la teoria del programa: per què s'ha concebut d'aquesta forma aquest programa? Què porta a pensar que el programa provocarà unes determinades conseqüències? Quina és l'anàlisi de la teoria del programa?

També dins d'aquesta tercera generació destaca l'aproximació **pragmatista-de la qualitat**, coetània a la positivista-experimental. Aquesta reuneix diverses tendències i autors sota una mateixa pedra angular: jutjar un programa en base a la idea de valor, entès com a mèrit acordat pels actors interns del programa i/o dels avaluadors o fixat a través d'un estàndard definit externament del programa.

L'aproximació pragmatista és oposada a la positivista ja que posa els valors com a element central de l'avaluació, cosa que no feia l'anterior aproximació. Scriven, màxim representant d'aquesta, diu que l'avaluador no s'ha d'influir pels objectius del programa, sinó que s'ha de fer una avaluació lliure d'objectius (*Goal Free Evaluation*), entén que els objectius d'un programa sovint no són clars i per això no els posa com a punt de partida de l'avaluació³⁹. Tenir en compte els valors implica tenir en compte el procés, com es du a terme la implementació. Fixar-se en els valors condiciona estretament la figura de l'avaluador, que adopta una posició més pròpiament interna, al contrari de l'avaluador extern de Campbell.

L'avaluació, dins d'aquesta aproximació, consisteix en emetre un judici sobre el programa en base a la pròpia competència i als valors, que són objectius propis de la situació i del programa. Aquesta ha de centrar-se en fer una recerca sistemàtica de tres elements de l'objecte analitzat: el mèrit (valor intrínsec), la vàlua (*worth*, valor extrínsec) i el significat (la importància de l'objectiu, la qualitat de l'objecte). Així doncs, per emetre judicis de valors cal distingir però dos aspectes, el de mèrit i el de vàlua (*worth*). L'avaluació serà una recerca sistemàtica sobre el mèrit intrínsec i extrínsec i sobre el significat de l'objecte avaluat. Aquesta recerca sistemàtica dels tres elements es realitza a través de quatre fases: establir criteris de mèrit i estàndard; establir una gradació qualitativa; donar una puntuació, jerarquitzar els programes i sintetitzar els resultats amb un judici final de valors (Scriven, 1995).

Les fases que proposa Scriven porten a realitzar una construcció de l'objecte que es vol avaluar, és a dir, a proposar una dimensionalització i a operativitzar-ho amb indicadors que el permetin mesurar. La valoració vindrà determinada d'acord amb aquests indicadors que formen el concepte i en confrontació amb l'estàndard fixat. El problema de la contribució d'Scriven és que molts cops, la realitat no ofereix un estàndard o no hi ha únicament un criteri fixat com a estàndard.

L'element bàsic d'aquesta aproximació és que els programes semblants poden ser observats sota una determinada escala de mèrit i poden ser considerats de bona qualitat. En canvi, no interessa si el programa vol assolir uns determinats

---

³⁹ Scriven no està proposant que no es tingui en compte el programa, sinó que l'avaluació no es basi en els seus objectius. Per això, aquest tipus d'avaluació és més apropiada davant de programes amb objectius poc clars.

objectius; element fonamental en l'aproximació positivista-experimental, on els valors es suposen implícits als objectius. Amb aquest punt, Scriven fa una crítica ferma al mètode experimental. La fixació de l'estàndard és un estímul a la millora.

Pel que fa a la metodologia, Scriven és pluralista i no es tanca a utilitzar un sol mètode, però sí és rígid amb la lògica. Si la lògica està ben establerta, la pràctica ja es conduïda per aquesta lògica, per tant, es pot utilitzar tant un disseny experimental, quasi-experimental o observacional si està adaptat al programa.

L'èxit de l'aproximació pragmatista obeeix a què presenta un caràcter més instrumental que les altres aproximacions, en especial per als gestors públics; sobretot perquè permet saber quant està produint el servei d'aquella administració (eficiència del servei) o la rellevància del cost del servei, a través de la reducció dels resultats a indicadors quantitius que n'expressin el cost (*value for money*)⁴⁰.

Des de la meitat dels anys setanta fins a la meitat dels vuitanta s'obre un nou període dins d'aquesta tercera generació, caracteritzat per la **professionalització** i **institucionalització** de la disciplina. Aquest es caracteritza pel "pessimisme dels programes i de conflicte en el camp de l'avaluació". Això és degut als efectes perversos de la política del benestar i el desencís en el camp avaluatiu degut a un context conflictiu. Les contribucions que fan els avaluadors són vàlides però finalment tenen poc valor en termes d'utilitat, ja que no totes les dades obtingudes a través d'un procés científic són tingudes en compte en el moment de la decisió. Això ve motivat per situacions com la no coincidència entre el calendari d'execució de l'avaluació i el del decisor; o bé perquè la informació proporcionada no respon a les necessitats dels decisors o aquesta és massa parcel·lada; o, en alguns casos, perquè la informació es contradiu amb la ideologia i/o els interessos dels mateixos decisors. Hi ha una necessitat creixent de posar atenció al procés d'implementació i la influència que té l'entorn del programa, necessitat que recolliran en gran part les contribucions d'aquesta generació.

Dins d'aquest període, es poden considerar les contribucions de **Weiss** i d'**Stake**. Ambdós plantegen una aproximació pragmàtica de l'avaluació, on s'afavoreixi la participació dels usuaris de l'avaluació en el procés de la producció i on hi hagi un aprofitament real dels seus resultats. Stake i Weiss parteixen de fer una crítica a l'aproximació experimental considerant que bàsicament, pretén saber si el programa funciona o no, deixant de banda el procés seguit per aquest resultat.

Stake està identificat com el pioner de l'avaluació des del paradigma qualitatiu, especialment pel suport a la tècnica de l'estudi de cas⁴¹, i com a inspirador d'aquells que practiquen una avaluació basada en una aproximació

⁴⁰ Aquesta aproximació i les aportacions d'Scriven han inspirat les avaluacions basades en les normes ISO i el model EFQM d'Excel·lència (*European Foundation for Quality Management*).

⁴¹ Juntament amb Stake, Helen Simons pensa que l'estudi de cas proporciona oportunitats per als gestors de les polítiques per aprendre des de l'evidència, ampliar el camp d'estudi i reconstruir les pròpies interpretacions per formular valoracions amb orientació política (1996, p. 230).

interpretativa (on l'accent es posa en la importància de l'experiència viscuda, per escoltar).

En aquest sentit, Stake proposa una avaluació “sensible” per sobre d'una avaluació predeterminada. Mentre l'avaluació predeterminada es basa en la metodologia quantitativa utilitzant instruments estandarditzats de mesura i mètodes formals d'anàlisi de dades; en contra, l'avaluació sensible es centra menys en la precisió de la mesura i desplaça l'èmfasi als avantatges de posar més atenció a les activitats del programa i les exigències d'informació per part dels actors.

“An educational evaluation is «responsive evaluation» ... if it orients more directly to program activities than to program intents [and] responds to audience requirements for information.” (Stake, 1980, p. 77)

Les principals característiques de l'avaluació sensible d'Stake són tres. Primera, considera que no existeix un valor verídic sobre els fets; el coneixement està limitat pel seu context. Segona, l'aportació dels grups d'interès és un element integral de la recerca avaluativa. Per això Stake proposa una avaluació de caire participatiu, impulsant un rol més actiu dels agents i encoratjant a l'avaluador a establir una relació de treball més estreta entre tècnics del programa i participants. No obstant això, l'autor afirma que hi ha múltiples realitats i que les múltiples perspectives dels grups d'interès han d'estar representades. Incloure als agents és essencial, si bé no amb el mateix protagonisme que els avaluadors, sinó a un nivell inferior. L'avaluació és una tasca pròpia dels avaluadors, que han de prendre decisions dels quals en són els principals responsables (Alkin i Christie, 2004, p. 38). Tercera i última, l'estudi de cas és un dels millors mètodes tant per representar les creences i els valors dels grups d'interès, com per informar dels resultats avaluatius.

L'aportació de **Carol Weiss** es centra en analitzar la caixa negra d'un programa, tot allò del procés pel qual es converteixen els inputs en outputs⁴². Weiss fa un intent per mediar entre les aproximacions quantitativa i qualitativa, al mateix temps que tracta diferents aspectes del programa fins ara oblidats. En concret, què succeeix des del moment que es posen uns recursos fins a obtenir uns determinats resultats. Fins ara, es donava per suposat que hi ha un cert canvi entre la situació inicial i final, però no s'arriba a conèixer a què es degut aquest canvi. Cal preguntar-se doncs, perquè funciona o no el programa, quina és la teoria que guia aquests inputs fins als seus outputs i el com (procés). Chen, Rossi i Weiss, entre d'altres, serien els autors que simbolitzen la substitució d'una perspectiva orientada al mètode (*Method-Oriented perspective*) per una perspectiva orientada a la teoria (*Theory-Driven perspective*).

A la pràctica, generalment la teoria d'un programa no està fixada. Però tal com Wholey (1987) assenyala, un programa no pot ser adequadament avaluat si no té un comú denominador de base teòrica sobre què recolzar-se.

L'èmfasi de la teoria implica també canviar les tasques de l'avaluador, ja que passa de fixar-se en els objectius “oficials” cap a una avaluació focalitzada en

---

⁴² Cal advertir que la contribució de Weiss tindrà més ressò a la quarta generació, coincidint amb la proposta de Pawson i Tilley, exemples de “contaminació” entre aproximacions avaluatives.

múltiples objectius, guiats per la teoria. En el primer cas, l'avaluador es concentra equitativament en un número limitat de resultats demanats pels gestors del programa. En el segon, hi ha una actitud menys passiva i integrada, on es busca de forma activa construir un model que justifiqui teòricament el problema social, sense prefixar-se amb els objectius (Chen i Rossi, 1981, p. 111). La idea clau és que desenvolupant una teoria del programa es dona un pas més decisiu per clarificar la relació entre les activitats del programa i llurs resultats. Per tant, utilitzar la teoria del programa en aquesta direcció ajuda al propi disseny avaluatiu.

Aquesta aportació està influïda per les dues aproximacions, la positivista-experimental, que cerca la causalitat entre inputs i outputs, i l'aproximació constructivista, que dona cabuda als actors del programa per a què l'interpretin⁴³:

“Theory-based evaluation is a mode of evaluation that brings to the surface the underlying assumptions about why a program will work. It then tracks those assumptions through the collection and analysis of data at a series of stages along the way to final outcomes. The evaluation then follows each step to see whether the events assumed to take place in the program actually do take place.”
(Weiss, 2000a, p. 103)

No obstant això, Weiss afirma que avaluar seguint l'aproximació basada en la teoria (TBE) té els seus costos, sobretot de temps. En petites avaluacions, on els recursos són més limitats, aquesta perspectiva no resulta pràctica. Tot i així, l'aproximació basada en la teoria és essencial si l'objectiu de l'exercici és establir com i perquè els programes socials tenen èxit o fallen. Abans que una teoria del canvi sigui avaluada, la teoria ha d'acomplir tres criteris: ser plausible, factible i testable.

Als anys 70 el camp de l'avaluació rep un nou impuls amb una refundació sota noves bases conceptuals i metodològiques. Nombroses publicacions, revistes i materials especialitzats de la disciplina apareixen com a mecanismes per difondre els avenços assolits en aquest camp. Tota aquesta difusió també ve acompanyada de la professionalització de l'avaluació gràcies a la creació d'associacions professionals, de l'establiment de directrius i codis normatius i de la demanda de llocs de treball amb tasques pròpies d'un avaluador. Malgrat tots aquests esforços, encara resten algunes reticències a considerar l'avaluació com una professió. La raó principal és que no té un corpus teòric sòlid i una metodologia pròpia, sinó que l'agafa prestada de d'altres ciències socials. A l'avaluador, encara li donen una importància marginal.

El rol de l'avaluador en aquest període de professionalització i institucionalització (1973-1990) continua sent el d'un jutge i serveix per reforçar les tasques de descripció i de mesura que venen de les altres generacions precedents. Totes tres tasques es consideren d'utilitat perquè hi ha molta informació que cal gestionar.

La pràctica avaluativa es deixa influir per tot aquest context polític, social i econòmic dels anys 70 i 80. La crisi del petroli i les conseqüències de declivi econòmic que provoca, juntament amb el conservadorisme que s'instal·la en alguns governs, com el d'Estats Units amb Reagan i a la Gran Bretanya amb

---

⁴³ Aquesta aproximació s'analitza amb detall més endavant, a la quarta generació.

Thatcher, canvien la dimensió del paper de l'avaluació. Aquesta ha de servir per escollir el millor destí per a uns recursos escassos, partint de què són contraris a l'intervencionisme social. Cal fer anàlisis de rendiment per seleccionar els millors programes i els més eficients per respondre a les necessitats jutjades com a prioritàries. Hi ha un predomini dels criteris econòmics per jutjar els valors dels programes.

A partir de la meitat dels anys 80, el camp avaluatiu es caracteritza per una "descomposició dels programes i un pluralisme en l'avaluació". Es vol donar més alternatives a l'avaluació; hi ha més atenció a l'ús de l'avaluació per part dels grups d'interès, administradors i beneficiaris. En aquest període, l'aproximació positivista-experimental encara té gran difusió, hi ha també un predomini de l'aproximació pragmatista focalitzada per la qualitat. I també agafa més notorietat una altra aproximació en el camp avaluatiu: l'aproximació constructivista, que rep la influència de l'anàlisi de la implementació de la política, predominant a la quarta generació (vegi's més endavant). Com a mètodes que predominen en aquest període, destacar la renovació que fa el mètode experimental i la consideració de la metodologia qualitativa en l'avaluació.

2.4.4. Quarta generació: els Dubtes

Les tres generacions precedents venen marcades, sobretot, pel predomini de l'aproximació positivista experimental, on els experts es basen en els seus coneixements científics per mesurar, controlar, gestionar, predir, prioritzar, seleccionar programes, classificar individus, etc. Com ja s'ha dit anteriorment, als darrers anys de la tercera generació ja s'aprecien les limitacions de la metodologia quantitativa per adaptar-se a la creixent complexitat dels programes, la qual cosa va portar a l'aparició de noves aproximacions, com la pragmatista-de la qualitat. És en aquest context que a partir de 1990 neix la **quarta generació**, l'anomenada dels **Dubtes**.

Al seu naixement intervenen alguns elements contextuais afavoridors. La societat del coneixement, l'ús d'Internet i la revolució de les tecnologies de la comunicació, contribueixen que les problemàtiques tinguin una escala global, i que les respostes, tot i que sovint s'apliquin a nivell local, es puguin extrapolar a nivell mundial. L'intercanvi d'informació, la possibilitat de participació des de totes les esferes i condicions també s'associen a un creixement exponencial de les necessitats socials. Al mateix temps, hi ha una exigència més intensa sobre les respostes a aquestes necessitats. L'avaluació és una tasca que ha de permetre prioritzar i identificar els programes més rendibles i eficaços, però tenint en compte els objectius i altres elements que hi incideixen. Els trets més distintius d'aquesta quarta generació són:

Una visió basada en el **pluralisme de valors**. Implica acceptar que hi ha uns actors diversos amb interessos plurals. Tres principis guien aquesta pluralisme de valors: el conflicte predominarà més que el consens; els processos tècnics, descriptius i de judici no són suficients per si sols per solucionar la problemàtica del biaix, per tant, cal aplicar altres mitjans per trobar una configuració de valor consensuada. I el tercer és que totes les parts han de d'estar implicades. A aquesta pluralisme de valors s'hi afegixen dues complexitats més. Una de tipus metodològic, cal renunciar al control que tenia l'avaluador sobre el procés,

ja que està concentrat en crear consens; i una complexitat de tipus substancial, potser no es pot generar una conclusió de tipus avaluatiu.

Una segona característica és el protagonisme dels **grups d'interès**. Sota el paradigma constructivista, la realitat és construïda pels múltiples significats que atorguen els actors. L'avaluador, juntament amb els seus valors, és un actor més dels que hi participen. S'aprecia un canvi important envers les altres generacions. En aquesta, hi ha un ús cognitiu de l'avaluació, ja que tendeix a comprendre les situacions a través de la interpretació que fan els actors implicats, ja sigui des de com defineixen el problema fins a quins resultats en destaquen.

La tercera característica es basa en el concepte de **correcció**. Tots els actors que participen en el procés es situen en un pla equitatiu. L'avaluador ha de mantenir el respecte i cal que també mantingui un certa distància envers els agents d'interès. Mantenir una transparència total tant a l'hora de recollir com de transmetre els judicis de tots els actors i produir resultats oberts a la crítica.

La quarta generació recupera el concepte de **mèrit intrínsec i extrínsec**, ambdós s'han de posar en relació amb el context. A Guba i Lincoln, autors representatius d'aquesta quarta generació, només els interessa el mèrit extrínsec, si bé creuen que sempre s'ha de posar en relació amb el context, que és el lloc natural per fer l'avaluació. Si el context canvia, canvia l'avaluació. Per analitzar el mèrit extrínsec dins d'aquest context es necessita una metodologia qualitativa, la gran aposta d'aquesta quarta generació⁴⁴. La transferibilitat és gairebé impossible, ja que els contextos no sempre són iguals, la qual cosa fa que el problema de la generalització, que tant preocupa a Campbell, a la quarta generació desaparegui.

L'avaluació de la quarta generació es basa en el **procés de negociació**. L'avaluació exigeix la total col·laboració. Malgrat que a les generacions precedents ja es preveia certa col·laboració, és en aquesta quarta quan s'aposta més fortament per una col·laboració plena (Guba i Lincoln, 1987), la qual cosa requereix del compromís de tots els actors involucrats en el procés des de l'inici fins al final. Al pacte de col·laboració s'ha de concretar quina serà la implicació en cada moment. Es tracta d'una col·laboració forta, on sempre es renegocia i s'acorda. Es preveu que siguin els actors qui tinguin l'oportunitat de discutir els resultats per raonar-los i validar-los; és tasca de l'avaluador implicar tots els actors en tots els nivells de l'avaluació; especialment en el procés de negociació per establir, davant dels resultats, el tipus d'accions a emprendre. L'avaluador ha d'admetre que potser no s'arribi al consens i que l'important és buscar la comprensió. És un mediador i un agent de canvi, ha de fer el seguiment de com evoluciona el procés. En aquesta quarta generació, l'avaluació es concep com un element de negociació i de reforç del poder (*empowerment*). L'avaluació és un procés social i polític, perquè s'està atent als actors, als seus valors i als seus interessos divergents.

A més del protagonisme atorgat als actors implicats, també hi ha un gir important a la consideració del context com a element clau de l'avaluació. Si el programa està en un context variable, implica que els actors involucrats en

---

⁴⁴ Tot i que dins d'una postura pluralista, en aquesta generació es produeix un gir cap a l'ús de l'anàlisi de cas i les entrevistes en profunditat.

aquest procés també atorguen significats diversos als problemes. Per tant, les conclusions d'un programa no poden ser generalitzades a altres programes, sinó que s'hauran d'extreure les bones lliçons per adaptar-los-hi.

Des d'aquesta quarta generació, un programa social s'entén forçosament dins d'un entorn natural, entès com l'existència d'una multiplicitat de realitats socials. L'avaluador té la necessitat d'explorar com els individus interpreten i donen sentit a les seves experiències socials, i l'avaluació acaba sent un procés que crea la realitat que pretén analitzar, modificant-la i construint-la una vegada rere altra.

Concebre així el programa introdueix constriccions al disseny en la recerca avaluativa. La primera és que no es pot dissenyar prèviament; és impossible que l'avaluador tingui un coneixement suficient i previ del context que envolta el programa. S'imposa, per tant, segons Guba i Lincoln un disseny de la recerca avaluativa obert i flexible a l'aprenentatge, sense posar especial atenció a les qüestions rellevants⁴⁵:

“Whereas positivist begin an inquiry knowing (in principle) what they don't know, naturalists typically face the prospect of not knowing what they don't know.” (citat a Clarke i Dawson, 1999a, p. 59)

Els criteris per decidir l'èxit o el fracàs d'un programa venen definits a l'interior de la situació concreta del mateix. És a dir, no es pot saber si el programa està ben estructurat per assolir el canvi desitjat fins que s'executa: quan s'afrontin els problemes, quan es confronti amb altres situacions i opinions de diferents actors. Serà en aquest moment que es podrà afirmar si funciona o no, què pot ser considerat èxit i què ha esdevingut efecte inadvertit.

L'avaluació és considerada un procés continu, recursiu i divergent. Fins ara es considerava un element discret, amb un inici i un final clars. A la quarta generació, l'avaluació no es conclou mai ja que s'implica als actors en un procés continu de diàleg⁴⁶.

El rol de l'avaluador d'aquesta quarta generació va molt d'acord amb totes les característiques d'aquesta. Encara que manté la funció de tècnic, ha de conèixer unes tècniques i una metodologia, però ha de ser més enllà d'un tècnic, d'un instrument humà i d'un analista. L'avaluador també ha de saber descriure, comprendre com funciona el projecte utilitzant instruments (majoritàriament qualitius). La descripció ha de tenir un sentit diferent al de la segona generació; ha de ser il·luminativa, ha de poder posar llum a l'escena que s'està estudiant. L'avaluador també ha de fer un judici, però aquest judici no el fa individualment, sinó que media el procés d'emetre un judici, per tant, és també de natura política, tenint en compte la pluralitat de judicis. L'avaluador en aquest cas és un “director d'orquestra”. La posició de l'avaluador determina la relació entre l'informe avaluatiu, la ciència social i la política.

---

⁴⁵ Tant en la branca naturalística com en la constructivista, el disseny de recerca i la teoria per fer l'avaluació es desenvolupen mentre avança el programa; per tant, són processos emergents. Tot i que la construcció de la teoria en paral·lel al desenvolupament de la recerca ja era un tret distintiu de l'aproximació experimental, en l'aproximació constructivista la teoria ja no guia el treball de camp sinó que apareix de forma inductiva, com el seu resultat.

⁴⁶ Per Guba i Lincoln això no és un problema, ja que l'avaluació no es fa en relació als estàndards o objectius, sinó als actors implicats.

En aquesta quarta generació el rol de l'avaluador és més complex, és un facilitador o mediador. Es diferencia del jutge de valors que feia recomanacions a través de la gradació d'Scriven, ara ha d'aprendre a negociar, a construir el consens, la realitat entre les diferents posicions que tenen els actors, és el mediador en un entorn que es preveu conflictiu. Per Scriven, un bon avaluador és aquell que fa rigor, aquell que és capaç de jutjar amb valor. Per Guba i Lincoln seria aquell que té equitat, que sap escoltar, la importància rau en el subjecte.

La nova actitud de l'avaluador és de col·laboració, de participar. Renunciar a una part de control per poder aprendre i ensenyar, per poder formar part de la construcció de la realitat i per poder mediar i esdevenir agent de canvi. L'avaluador ha de guanyar-se la confiança dels actors implicats però conservant la seva integritat. Per tant, cal moure's sempre dins del marge de la flexibilitat i la reflexió, oberta als canvis i a l'acceptació de diferents opinions.

Els diferents models que conflueixen en aquesta aproximació coincideixen en destacar el paper que hi juga el context i els actors implicats en el programa. Un primer grup format per la proposta de Guba i Lincoln, la proposta de Cronbach i la "responsive evaluation" de Stake, ja vista a la tercera generació. Aquest primer grup veu l'avaluació com part d'un procés social que es desenvolupa en un context polític canviant al qual hi prenen part els avaluadors. Un segon model es caracteritza per entendre l'avaluació orientada als usuaris —com la *Empowerment Evaluation* de Fetterman et al. (1996)⁴⁷ o la proposta de Patton (1986)—, on la finalitat de l'avaluació és desenvolupar la capacitat dels usuaris, ja siguin *stakeholders* o beneficiaris. Per últim, el tercer model format per aquelles contribucions que incideixen en l'avaluació orientada a la teoria, amb la proposta de Pawson i Tilley (l'avaluació realista) com a continuació i aprofundiment de les contribucions encetades per Weiss a la tercera generació.

Aquesta quarta generació ve marcada per l'obra de **Guba i Lincoln** (1987) i la seva proposta d'una nova forma de fer avaluació, trencadora amb les anteriors generacions, intentant compensar els defectes de les precedents, considerades poc adaptades a l'increment de la complexitat de l'objecte a avaluar. De forma resumida, es basa en tres aspectes. Primer, que malgrat la voluntat de ser objectius, no es pot oblidar que l'avaluació és concebuda pels gestors com un estri al servei d'estratègies polítiques, per tant, és una eina política. Segon, la impossibilitat d'aconseguir la presumpció d'objectivitat dels judicis, sobretot quan s'ha de tenir en compte la pluralitat de valors que caracteritza el sistema d'acció i llur influència. Influència que exerceix sobre l'elecció de qüestions i

---

⁴⁷ David Fetterman, autor d'*Empowerment Evaluation* (1996) on descriu l'avaluació com un procés de clar activisme per als actors involucrats, incloent "capacitació, facilitació, suport, il·luminació i alliberament". Els actors són qui duen a terme la pròpia avaluació, essent l'avaluador un facilitador i proveïdor de coneixement i assessorament tècnic. La proposta de Fetterman es basa essencialment en capacitar aquests usuaris per a realitzar l'avaluació (*empowerment*). Per a l'autor, el final de l'avaluació no és en l'afirmació del valor del programa, ja que els valors i la vàlua d'aquests no són estàtics i per tant, l'avaluació acaba essent un procés continu. Afegir aquí al distinció entre l'avaluació de capacitació (*empowerment evaluation*) i l'avaluació participativa. Ambdós es diferencien per l'objectiu: mentre a la primera es tracta d'emancipar als usuaris com a actors socials dins l'estructura política, a la participativa tant sols es potencia la seva contribució des del punt de vista de proporcionar informació, sense dotar-los d'aquest caràcter d'actor de ple dret (Alkin i Christie, 2004, p. 56).

mètodes sobre els judicis dels avaluadors i els resultats. Tercer, la preponderància de la metodologia experimental i l'aproximació positivista ha portat a privilegiar mesures quantitatives i a establir relacions de causalitat, oblidant multiplicitat d'elements contextuais, polítics i culturals.

La perspectiva científica de partida de Guba i Lincoln és la fenomenològica hermenèutica extrema. Es tracta d'una avaluació responsable i sensible perquè el punt clau no està en els objectius ni en els efectes, sinó en els grups d'interès i els interessos, objectius i valors que creen aquests grups d'interès.

Una de les principals crítiques que es fan a aquesta perspectiva és la manca de legitimitat. La comunitat acadèmica la considera poc científica. Tot i que Guba i Lincoln es defensen dient que per ells és suficient amb què sigui útil per als actors implicats. No obstant, la proposta de Guba i Lincoln no soluciona una important disfuncionalitat política: no tots els actors implicats en el procés de negociació tenen el mateix poder per influir. Tampoc evita la disfuncionalitat humana, on predomina més l'ansietat per aconseguir confiança que la de buscar un judici.

Finalment, se l'ha criticat per concebre l'avaluació de forma totalment oberta. On és el final? Segons Guba i Lincoln, és l'avaluador qui estableix la finalització de l'avaluació, perquè sinó mai es finalitzaria a l'aparèixer sempre noves preguntes. Per tant, no es pot posar un final de forma lògica, només es pot posar fi de forma pragmàtica; per exemple dient que no s'accepten més preguntes (1987, p. 224).

Michael Patton és el principal autor de l'**aproximació constructivista**, que, com es deia abans, representa el segon model propi d'aquest darrer període. Concep l'avaluació amb una actitud proactiva i amb la màxima de què aquesta ha de ser feta per als usuaris reals, els "principals usuaris previstos" (*Intended Primary Users*). La contribució de Patton és rellevant per la importància que se li dona a l'ús de l'avaluació però també perquè proposa una avaluació flexible.

La postura de Patton és barrejar aproximacions i no tant paradigmes des del punt de vista epistemològic. En conseqüència, aposta per una avaluació pragmatista: fer eleccions metodològiques d'acord amb allò que es vol estudiar i no tant amb la concepció que es té de la realitat. Des d'aquest punt de vista, Patton fa una síntesi, partint de la tesi dominant del paradigma pròpiament experimental i basat en la metodologia quantitativa, contraposat a l'antítesi del paradigma alternatiu, fonamentat en una metodologia qualitativa. La síntesi és l'Avaluació Focalitzada en l'Ús (*Utilization Focused, UFE*), el paradigma de les eleccions que obre la possibilitat de jugar amb els mètodes de recerca d'acord amb les preguntes avaluatives⁴⁸ concretes i amb la idiosincràsia de les necessitats dels usuaris:

"The utilization-focused evaluator works with intended users to include any and all data that will help shed light on evaluation questions, given constraints of resources and time. Such an evaluator is committed to research designs that are relevant, rigorous, understandable, and able to produce useful results that are valid, reliable, and believable. The paradigm of choices recognizes that different

---

⁴⁸ Les preguntes avaluatives que planteja Patton són: qui (per a qui es l'avaluació?), què (què es necessita trobar?), per què? (per què es vol avaluar?), quan (per quan es necessiten els resultats?), on (on es troba la informació?) i com (com s'utilitzaran els resultats?) (Patton, 1997a, p. 298).

methods are appropriate for different situations and purposes.” (Patton, 1997a, p. 297)

El model d'avaluació que segueix l'UFE és actiu-reactiu-adaptatiu: actiu identificant els usuaris previstos i escollint les preguntes avaluatives, reactiu per continuar aprenent del context i adaptatiu alterant les preguntes avaluatives i el disseny per tal de comprendre la situació i les condicions canviants. Per tant, el primer pas de l'UFE és identificar als usuaris previstos⁴⁹.

La proposta de Patton és també el plantejament de fer una avaluació “contaminada”, igual que les propostes de Weiss, Greene i Caracelli i Pawson. Fer una avaluació contaminada vol dir apostar per una mixtura entre aproximacions, no conceptualitzar-les com a compartiments estancs.

Una de les crítiques a l'aproximació mixta de Patton és la seva dificultat de justificar-la metodològicament, cosa que compensen Greene i Caracelli⁵⁰ desenvolupant-ho amb més profunditat.

El tercer model propi de la quarta generació, és l'avaluació realista de **Pawson i Tilley**. És un altre exemple de contaminació i una de les propostes de més actualitat en el camp avaluatiu. Contraresta una altra tendència predominant en el context avaluatiu europeu, aquella que implica un retorn a l'avaluació experimental utilitzant el tractament (*Counterfactual Evaluation*⁵¹). Pawson i Tilley rebutgen aquesta tendència a concebre els programes com a “tractaments” i parteixen d'un punt de vista epistemològic realista⁵², posició epistemològica diferent al positivisme i relativisme. Pawson i Tilley divergeixen de l'ús instrumental de l'avaluació que proposen els positivistes, ja que un programa no és una teoria del canvi on l'avaluació realitzada portarà als decisors a comportar-se en conseqüència, sinó que ha de ser una suggerència que ha de recollir algú que potencialment té alguna responsabilitat (Pawson i Tilley, 1997b, p. 52).

La proposta de Pawson i Tilley s'engloba dins de la família de l'avaluació basada en la teoria —com Weiss, Rossi i Chen—, però va més enllà de l'aportació de Weiss ja que la fa més operativa, clarificant la metodologia d'aquesta proposta i també donant-li matisos diferents.

L'aproximació realista (o realística) consisteix en transformar les reflexions en una teoria sorgida dels mecanismes que els individus activen en un context determinat. Adoptant una visió epistemològica realista, s'entén que la realitat està estratificada en diferents nivells, alguns dels quals romanen subjacents. L'avaluació ha de fer emergir aquests nivells a través dels mecanismes

⁴⁹ La resta de fases del model són establir un acord amb els usuaris sobre els objectius i l'ús que ha de tenir l'avaluació, la implicació en el disseny de l'avaluació, la participació activa en la interpretació dels resultats i l'emissió de judicis i presa de decisions sobre la difusió dels resultats (Alkin i Christie, 2004, p. 48).

⁵⁰ Per a més informació, vegeu Greene et al. (1989).

⁵¹ L'aproximació *counterfactual* ignora els mecanismes que estan ocults i que són de tanta importància en l'avaluació realista.

⁵² El realisme concep que existeix un món extern on els esdeveniments i les experiències estan desencadenats per estructures i mecanismes soterrats (i sovint no observables). És dona prioritat a l'aprenentatge de la pràctica. Traslladat al camp avaluatiu, tot i que la realitat és un món extern als individus, les construccions específiques i les conceptualitzacions que fan els individus són fonamentals i cal tenir-les en compte. Els realistes contemporanis conceben una realitat estructurada, jeràrquica i incrustada (Bhaskar, citat a Mark et al., 2000, p. 83).

subjacents que utilitzen els individus en un context determinat. Cal preguntar-se per la lògica causal que permet trobar la seqüència entre una acció i una altra i llurs perquè. L'aportació realística pretén determinar els mecanismes, contextos i resultats; afirmant que un determinat resultat és derivat d'una intervenció, i que no necessàriament aquest únic element explica causalment perquè el programa funciona. Cal mesurar més enllà del seguiment dels inputs i els outputs generats, ja que són les accions dels individus les que fan funcionar les intervencions. L'avaluador necessita entendre com i sota quines condicions un potencial programa causal és donat a conèixer. I això s'assoleix gràcies a pensar en termes de configuració de context-mecanisme-resultats. Com a configuració sota l'òptica de l'avaluació realista entén com la proposició informa de què el programa funciona, per a qui i sota quines circumstàncies (Pawson i Tilley, 1997b, p. 217).

En la concepció de l'avaluació realística, els mecanismes del programa són la peça fonamental per traslladar la pregunta sobre l'eficàcia del programa a la qüestió de quin és l'element de la intervenció que fa funcionar el programa⁵³. Identificar els mecanismes que operen en un programa significa reflexionar sobre la forma com una determinada intervenció modifica efectivament el seu comportament. És a dir, com els actors han de combinar les preferències i la capacitat, especialment en aquells programes on el contacte directe és molt freqüent. Evidentment, cal donar per suposat que els mecanismes no són mútuament excloents.

“[...] Programs will always work through a process of weaving resources and reasoning together, and without this being the first item on the research agenda, all subsequent work on outcomes will remain a mystery.” (Pawson i Tilley, 1997a, p. 410)

Com ja s'ha vist per part de Chen i Rossi i també per Weiss, dins de la família de contribucions de l'aproximació basada en la teoria es posa molta atenció al context. En el cas de Pawson i Tilley, aquest element encara és més important. La concepció de la realitat, des del punt de vista realista, comporta que les relacions que es donen entre un mecanisme causal i els seus efectes no es donen en el buit, sinó que tenen un fort component contextual. Els programes socials estan inserits en un determinat context, canviant i específic, però no preexistent. I aquest element és important per explicar el funcionament o no d'un programa, ja que els programes socials entren en conflicte amb les condicions de context que prevalen.

El context, sota l'avaluació realista, és considerat l'element que activa o no el mecanisme i fa que s'obtingui o no un determinat resultat. L'avaluació consisteix en entendre el context (les persones, els processos i les institucions) i quins mecanismes poden funcionar. En aquest sentit, el context en termes d'avaluació realista té una concepció àmplia, no solament inclou una ubicació espacial, geogràfica o institucional, sinó també les regles socials que imperen, relacions, sistemes culturals, etc. Per tant, és una realitat pròpia.

---

⁵³ Els mecanismes del programa han de reunir tres característiques: a) reflectir l'arrelament de la intervenció a la natura estratificada de la realitat social; b) assumir la forma de proposicions on l'objectiu és rendir comptes de com els processos, siguin macros o micros, constitueixen el programa; i c) mostrar com els resultats del programa deriven de les eleccions dels actors i de la seva capacitat de posar-les en pràctica (Pawson i Tilley, 1997b).

Per últim, resta el tercer element de la configuració: els resultats i la seva explicació. A través d'una explicació causal, els resultats seran explicats a través dels mecanismes que actuen en un determinat context. D'aquí la fórmula: Resultat (O) = Mecanisme (M) + Context (C).

“The basic task of social inquiry is to explain interesting, puzzling, socially significant outcomes (O). Explanation takes the form of positing some underlying mechanism (M) that generates the regularity and thus consists of propositions about how the interplay between structure and agency has constituted the outcome. Within realist investigation there is also investigation of how the working of such mechanisms are contingent and conditional, and thus only fired in particular local, historical, or institutional contexts (C).” (Pawson i Tilley, 1997a, p. 412)

La pregunta avaluativa clau de l'aproximació realista és la següent: què funciona? I per tant, quins mecanismes (M) funcionen millor en un context determinat (C)? Pawson i Tilley substitueixen les hipòtesis —element de la lògica causal seqüencial on, amb independència de què existeixin o no variables intervinents, X porta a Y— per explicacions causals a través dels mecanismes subjacents que construeixen la realitat.

Una altra singularitat de l'aproximació realista recau en la forma de dur a la pràctica l'avaluació, partint també d'una contaminació entre aproximacions. Per un costat, de la vessant positivista es conserva l'èmfasi en confirmar fins a quin punt s'han assolit els objectius previstos sota una lògica causal. Però, per un altre costat, hi ha una forta influència del constructivisme. Un exemple és la forma com es conceben els programes socials. Aquests són definits com a sistemes socials i, per tant, font d'interacció entre individus, institucions i accions dins d'una estructura, actuant sota processos micro i macrosocials. Els autors adopten la visió funcionalista de Parsons, on l'actor social ha d'escollir, barallant entre les expectatives, la socialització a què ha estat sotmès, la subjectivitat pròpia i un context que li limita llurs possibilitats d'elecció. Altra influència del constructivisme està en el fet de descobrir el mecanisme en un context. Això significa entendre quina cosa funciona millor i on sense haver-hi res preestablert. Tot això implica un treball important amb els actors del context.

La metodologia de l'avaluació realística renega del disseny experimental perquè s'oblida d'allò que passa entre el pretest i el posttest. Pawson i Tilley afirmen que els dissenys experimentals es caracteritzen per entendre una causalitat de tipus seqüencial: l'investigador fa inferència causal basant-se en observacions que revelen regularitats en el patró i l'esdeveniment de fets. Les causes no són directament observades, sinó inferides de l'observació d'esdeveniments. La causalitat seqüencial no contribueix a comprendre com funciona un programa des d'un punt de vista avaluatiu.

D'igual forma, l'esforç dels dissenys experimentals d'establir un grup de control equivalent a l'experimental és un error si no s'assegura un control de les característiques d'aquells que formen els grups. Els programes no han de ser concebuts com a forces imposades des de l'exterior que simplement provoquen respostes als subjectes, sinó que els programes poden ser efectius en la mesura que els subjectes poden incidir en què funcionin i disposin de condicions adequades per fer-ho. Els nivells de compromís varien entre els subjectes. En conseqüència, si els individus que poden incidir en provocar

resultats profitosos són assignats aleatòriament al grup experimental i al de control, es podria donar un “no efecte”:

“In the opinion of Pawson and Tilley to attempt to control for the influence of extraneous factors by random assignment is absurd as it prevents the evaluator from commenting on conditions favourable to the success of a programme and thereby providing policy-makers with useful information.” (Clarke i Dawson, 1999a, p. 53)

El model de Pawson i Tilley adopta una visió diferent sobre la causalitat, la generativa. Hi ha una connexió real entre les causes i llurs efectes, generant una “necessitat natural” que vincula ambdós elements. L’avaluador ha de descobrir allò que passa entre el programa i els seus resultats, quins són els mecanismes que generen els enllaços entre aquests dos elements. Proposen canviar la perspectiva d’anàlisi, no focalitzant-se en què fa funcionar un programa, sinó els raonaments i les oportunitats dels subjectes exposats a aquests programes aquells que realment determinen si el programa funciona o no. Els realistes són crítics amb els dissenys experimentals perquè tot i que permeten fer prediccions, no expliquen perquè es donen uns determinats fets. Per tant, per explicar el canvi que realment es dona, cal posar atenció a les nocions de mecanisme i context:

“Thus for a realist evaluator, outcomes are understood and investigated by bringing to the centre of investigation certain hypotheses about the mechanisms through which a programme seeks to bring about change, as well as considering the contextual conditions which are most conducive to that change.” (Pawson i Tilley, 1994, p. 300)

2.5. Reflexions. L’avaluació de programes socials: tasca impossible?

Arribat a aquest punt sembla evident que la tasca avaluativa constitueix tot un repte per la complexitat inherent de l’objecte. Aquest capítol, com els posteriors, pretén posar sobre la taula les dificultats per reflexionar, construir i aplicar un disseny avaluatiu; dificultats que hauran de ser tingudes en compte a l’hora d’avaluar una actuació concreta del programa de la Llei de Barris del Centre Històric de Lleida, l’objecte concret d’aquesta tesi doctoral. Tanmateix, això permetrà demostrar que l’avaluació dels programes socials és una tasca difícil, però no impossible.

Els programes socials són complexos; molts autors, fins i tot, afirmen que és difícil mesurar els efectes que provoquen. Mesurar en sentit tradicional, és clar. L’avaluació que es vol dur a terme aquí vol fer emergir els efectes, els resultats, difícilment mesurables únicament amb metodologia quantitativa, però probables de ser avaluats amb altres visions més pluralistes metodològicament parlant i tenint en compte la idiosincràsia dels programes socials. Són socials en la seva naturalesa i, per tant, comporten unes característiques diferents dels fenòmens naturals.

La pretensió de l’avaluació que es presentarà aquí ha de ser un estímul d’aprenentatge: un aprenentatge per a la doctoranda; per als mateixos actors involucrats en el projecte, i ha de ser un estímul d’aprenentatge també per als decisors, que amb aquesta avaluació i amb moltes d’altres, han de poder comptar amb elements suficients per prendre decisions més encertades. Ni l’avaluació ni els avaluadors poden substituir la tasca dels decisors de les polítiques públiques, únicament la poden complementar destacant la fortalesa i

la rellevància de cada una de les raons per continuar o no el programa, agregant-hi valor de forma adequada a aquests raonaments i intentant ser el més objectius possibles a l'hora d'emetre aquestes valoracions. Com assenyalen Edwards and Guttentag:

“Decision makers, not researchers, make decisions.” (1975, p. 416)

Si els programes socials són complexos, si l'avaluació d'aquests també es presenta com una tasca difícil, tampoc serà fàcil escollir la metodologia per dur a terme aquesta avaluació. Com s'ha vist en aquest capítol, les aproximacions teòriques més tradicionals, orientades al mètode i dependents de la predominança de la metodologia positivista-experimental, han demostrat la seva no-adequació a l'avaluació dels programes socials. Especialment en el cas dels programes socials actuals, caracteritzats per múltiples necessitats, molts actors implicats, un context canviant i una agenda d'intervenció plena de projectes concrets que volen satisfer un o diversos objectius globals.

La tercera i la quarta generació en la història de l'avaluació obren el camí cap a noves formes d'entendre l'avaluació i d'aplicar-la. En aquest sentit, les perspectives que s'engloben dins l'avaluació basada en la teoria semblen les més apropiades per avaluar el Programa de Barris del Centre Històric de Lleida, concretament el projecte socioeducatiu de l'Albada. Aquesta perspectiva de l'avaluació es caracteritza per tenir un abast holístic i captar allò que es fa i allò que s'hauria d'haver fet, elements que busquen el canvi entre la situació inicial i la situació final. Elements que es posen de manifest amb la teoria del programa, relacionant allò prescriptiu amb les assumpcions descriptives (aquells processos causals que s'esperaven) (Chen, 2004, p. 136). Es reprendrà aquesta justificació d'una forma més aprofundida en el capítol 5.

PART II. CONTEXTUALITZACIÓ

EL SERVEI SOCIOEDUCATIU D'ATENCIÓ DIÛRNA DE L'ALBADA

Capítol 3

LA LLEI DE BARRIS I EL PROJECTE D'INTERVENCIÓ INTEGRAL DEL CENTRE HISTÒRIC DE LLEIDA

El creixement i expansió de les ciutats les ha convertit en realitats cada cop més complexes i més heterogènies. Dins d'elles els diferents grups socials poden estar barrejats o, separats en el territori. En el segon cas es parla de segregació. En general, com més grans són les desigualtats en termes de classe, riquesa, cultura, ètnia, etc., major és la tendència a la segregació, entesa com a concentració de persones amb característiques socioeconòmiques homogènies (Leal, 2007, p. 17). Sovint, la pobresa i la segregació és tan marcada que, com a fet social, s'imposa l'observació.

Les respostes de les administracions no sempre són tan ràpides com l'aparició dels problemes. El retard en realitzar polítiques urbanes de caire integral a Catalunya, n'és un bon exemple. Mentre els anys setanta i vuitanta a Europa ja hi havia un lligam estret entre les intervencions territorials i les intervencions socials, a Catalunya s'estaven realitzant actuacions sobre territoris urbans atenent solament a qüestions físiques i morfològiques. Encara avui, únicament algunes actuacions com els *Plans comunitaris*, intenten donar resposta a les necessitats socials i incorporen reivindicacions fetes des de la ciutadania.

Per evitar i corregir desigualtats, esdevé de vital importància que l'agenda política catalana integri una acurada planificació territorial, no solament per preveure i ordenar el creixement dels municipis, sinó també per impedir i corregir els desequilibris socials existents i futurs. Dit en paraules de l'exsecretari de Planificació Territorial, Oriol Nel·lo:

"-En este sentido, ¿cuáles son los procesos que articulan el reto de la ciudad futura? -Si queremos plantear en términos de procesos el futuro de la ciudad, podemos detectar tres procesos, que afectan, respectivamente, la forma, la función y la cohesión social urbana. Son tres procesos interconectados que nos ponen delante de tres dilemas: el relativo a la forma de la ciudad y que se plantea entre compacidad de la forma urbana y dispersión, el relativo a la función entre especialización o complejidad de las funciones, y el relativo a la cohesión social, entre integración y segregación de grupos sociales urbanos. Éstos son los tres dilemas de la ciudad futura" (Boira, 2001, p. 2)

Lligat amb aquests plantejaments, i especialment amb els relatius a la cohesió social, i a la integració, es desenvolupa la part empírica de la tesi. Primer, presentant la Llei de barris, com a proposta d'intervenció integral, analitzant-ne els aspectes més innovadors i valorant la seves aportacions. Després, entrant a considerar una aplicació concreta de la Llei: la del Centre Històric de Lleida, que va ser escollit en la convocatòria de 2006.

Aquesta segona part de la tesi és, de fet, una anàlisi de cas. Es descriurà la realitat del territori objecte de les actuacions de la política sociourbanística derivada de la Llei de barris, i es descriuran i analitzaran les mesures adoptades. També s'estudiaran altres elements com les circumstàncies que han motivat l'elecció del barri o el sistema d'actors implicats. Es tracta d'explicitar i deixar clara tota la informació que ha de servir de base a un disseny avaluatiu rigorós, objecte últim de la tesi i que es desenvoluparà en els darrers capítols de la tesi.

3.1. La Llei de barris: un exemple de política de regeneració urbana

3.1.1. Els objectius de la Llei de barris

Una de les primeres apostes del govern tripartit d'esquerres, sorgit de les eleccions de l'any 2003, va ser la Llei de barris, aprovada el 4 de juny de 2004 per la Generalitat de Catalunya. El seu títol complet explicita clarament els objectius que la inspiren: *Llei de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen atenció especial*. Se centra doncs, en els barris i àrees urbanes que requereixen l'ajut de l'Administració per poder recuperar les seves condicions d'habitabilitat. Tot i que la casuística és diversa, bàsicament, hi ha tres tipus d'àrees en situacions problemàtiques (Vilà i Alabart, 2011, pp. 192-193):

- La corresponent als centres de moltes ciutats, on s'han anat acumulant incomoditats: edificis antics i poc cuidats, a vegades abandonats; carrers estrets, amb poca llum del sol, sovint descuidats i bruts, que indueixen als veïns amb més recursos a abandonar un barri que es va degradant fins arribar a un punt de "no retorn" que sols l'Administració pot redreçar.
- Un segon tipus el constitueixen els barris que van ser construïts per a la classe treballadora durant els anys seixanta. Molts, mai no han comptat ni amb els serveis ni amb els equipaments que exigeix la dignitat de les persones. Com a exemples, els polígons de l'Obra Sindical del Hogar (OSH) o les Unidades Vecinales de Inserción (UVAS); també algunes construccions del Patronat Municipal de la Vivienda (PMV). A banda de la mala qualitat de les construccions, una part considerable presenten greus problemes de degradació.

- Finalment, el tercer tipus té a veure amb les àrees d'autoconstrucció, on s'acumulen dèficits urbanístics i població marginal. Estan situats, especialment, a l'entorn de les grans ciutats o a les perifèries dels que van ser municipis industrials.

Una prospecció de la problemàtica que Muñoz (2006) realitza sobre els barris de la convocatòria 2004 i 2005 mostra que un 70% dels barris presenten edificis en mal estat i amb dèficit de serveis, un 80% tenen taxes elevades de població immigrant extracomunitària, un 50% tenen un percentatge elevat de població en situació de risc social, el 87% amb taxes d'atur per sobre de la mitjana catalana i un 90% amb nivells d'instrucció baixos.

Per evitar la degradació urbana i la segregació social d'aquests barris, la Llei de barris es marca dos objectius bàsics, el primer, l'establiment d'un Fons (econòmic) per dur a terme accions integrades; el segon, promoure la cooperació entre actors.

La Llei de barris pretén afrontar amb una intervenció integral aquesta problemàtica diversa i complexa. Es tracta d'anar més enllà d'activitats sectorials i coordinant les actuacions sota un projecte únic en una àrea que requereix "atenció especial". La intervenció integral va dirigida a fomentar una rehabilitació física de l'espai públic amb una mirada de sostenibilitat ambiental, el benestar social i la dinamització econòmica. La comunitat, a través de la millora de les condicions de l'espai i de les activitats, ha de poder desenvolupar un teixit social i cultural i un entorn afavoridor per a la cohesió social, que impulsi l'arrelament social i cultural. Cal subratllar, doncs, que la Llei de barris és innovadora ja que no intervé en els espais privats com pot ser l'habitatge, sinó que només intervé en els espais públics, o com podríem dir, de la "pell de l'edifici cap a fora"⁵⁴.

Sota la inspiració dels programes URBAN de la Unió Europea, s'aplica la lògica d'una intervenció integral com a estratègia global per guiar la intervenció en barris que estan en regressió. La Llei de barris aplica aquesta lògica europea en el territori català.

La llei doncs té dues ambicions, per una banda, afrontar la realitat multiproblemàtica dels barris a través de desplegar actuacions incisives i insistents en el temps per provocar un canvi en la dinàmica de regressió del territori i; per una altra banda, encara que no de forma intencional, la Llei de barris, amb la visió integral sobre la complexitat del barri obliga a treballar en xarxa i coordinadament.

La temporalitat de la Llei de barris estava prevista en base a realitzar quatre convocatòries durant quatre anys. A cada convocatòria, són els ajuntaments que postulen per obtenir l'aprovació del seu projecte d'intervenció integral per part de la Generalitat, amb finançament compartit. El projecte d'intervenció

---

⁵⁴ En alguns casos sí que s'ha actuat sobre l'habitatge, però ja com una estratègia complementària, imprescindible per aconseguir els objectius establerts. Aquest és el cas del barri de l'Erm de Manlleu, on es va haver d'actuar sobre dos edificis molt alts, coneguts com els blocs de Can García. El realotjament d'aquelles famílies era un element clau per continuar treballant per la regeneració del barri. A partir de 2005, quan l'envergadura de l'actuació ho requereix, el barri signa un conveni amb l'Incasòl (Institut Català del Sòl), per dur a terme actuacions físiques de gran complexitat, com les que impliquen el realotjament de persones per construir nous habitatges.

integral (PII) presentat és valorat per una Comissió mitjançant un sistema de punts. El temps d'execució d'aquests projectes d'intervenció són de quatre anys amb la possibilitat de dos més de pròrroga, prèvia justificació⁵⁵.

La filosofia subjacent de la Llei de barris és que l'actuació molt intensa ja en el temps com també en una àrea determinada i sobre molts esdevingui motor per canviar la dinàmica de degradació i per evitar la segregació espacial i social que històricament té el barri. Es redueixin d'aquesta manera, les diferències entre els barris i creïn una amalgama de ciutat cohesionada.

En l'actualitat⁵⁶, s'han fet ja set convocatòries, des del 2004 fins al 2010, amb un total de 143 barris amb projecte d'intervenció integral i un contracte de barri, amb una inversió pública que s'aproxima als 1330 milions d'euros (Departament de Territori i Sostenibilitat.Generalitat de Catalunya, 2012).

Com es pot apreciar, es tracta d'una política pública que s'inicia des de l'Administració i que es trasllada cap a la població, dit d'una altra manera, la decisió és descendent, essent una visió *top-down*. A la pràctica, els ajuntaments són els qui decideixen presentar-se a les convocatòries, recollint les reivindicacions dels veïns o sota altres principis.

3.1.2. Antecedents a la Llei de barris: els PERIS i els Programes de Remodelació de Barris

Els barris de Catalunya han estat afectats històricament per una multiplicitat de problemàtiques de diversa índole, per defectes estructurals, molts d'ells motivats per la ràpida i agressiva construcció i els materials utilitzats, que eren de baixa qualitat; com també problemàtiques de tipus social, la concentració de persones amb pocs recursos, col·lectius en situació de risc social; com també són barris que tenen pocs equipaments públics, o una falta d'activitat econòmica, a part de patir un aïllament físic i social envers la resta de la ciutat.

Des dels primers governs democràtics, els diferents nivells de l'administració han realitzat programes per tal de pal·liar aquestes múltiples problemàtiques que es concentraven en aquests barris urbans. Els exemples més notoris els trobem en els *Plans Especials de Reforma Interior* (PERI) i el *Programa de Remodelació de Barris*.

Els PERIS, dels anys 80 formaven part del *Plans Generals Municipals*, molts d'ells originats per les mobilitzacions veïnals que reclamaven unes actuacions més globals sobre unes àrees ja degradades, incidint en els dèficits de serveis dels seus barris. El moviment veïnal és força reivindicatiu i pressiona per incorporar part d'aquestes peticions socials a aquests programes (Llop et al., 2008).

Els PERIS són eines de planejament, plans urbanístics necessaris i urgents que intenten pal·liar els dèficits d'habitatge i de serveis al territori. La característica principal dels PERIS és que eren únicament actuacions físiques, considerades aquestes actuacions com la principal necessitat de l'àrea, per tant, es construïa, es rehabilitava i en alguns casos s'enderrocava,

⁵⁵ Tot i que coincidint amb la crisi econòmica i el canvi de govern, i justificant l'endarreriment de l'execució del projecte, la majoria dels barris s'acullen a aquesta opció que pot ser d'un any de pròrroga o de dos més dos anys més.

⁵⁶ La darrera ha estat al 2010, on es van aprovar 29 projectes pertanyents a 28 municipis (Departament de Territori i Sostenibilitat.Generalitat de Catalunya, 2012).

especialment habitatges. Eren projectes finançats per part de les administracions competents sobre cada àmbit on s'intervenien. Tot i que alguns d'ells no es van acabar de materialitzar mai o no van acabar de funcionar, els PERIS van marcar un precedent per l'actual Llei de barris. Tal com assenyala García Ferrando, tenien un vocació àmplia d'actuació, no limitant-se únicament a una tipologia d'àrea urbana, tenien un marc jurídic darrera i partien d'estudis socioeconòmics que ja esmentaven les demandes socials de la població resident.

En el cas del *Programa de Remodelació de Barris* (1985), aquesta és una iniciativa sorgida de la transferència de competències de part de l'Estat a la Generalitat de la gestió de l'habitatge social dels polígons. La Generalitat podia actuar sobre l'habitatge públic construït durant la dictadura, habitatges que havien servit per acollir les onades migratòries internes de les dècades anteriors. La Generalitat, amb la recent creada Administració, Promoció i Gestió, S.A. (ADIGSA) comença a administrar i gestionar aquests habitatges socials. La tutela d'aquests habitatges aviat es transforma en una intervenció més decisiva, sobretot a partir de la mort d'una persona al Turó de la Peira per l'esfondrament d'un edifici (Novembre 1990). Estudis realitzats sobre el parc d'habitatges detecten diverses deficiències estructurals, entre ells l'aluminosi, cosa que evidencia l'estat en què es trobaven els edificis i el perill que representaven per la gent que hi vivia. El Programa de Remodelació de Barris pretén resoldre aquesta situació i actua especialment en aquests "polígons d'habitatge públic". Les principals actuacions també tenen un caràcter fortament físic —cal dir que en aquell moment, molt necessari—, enderrocant i construint nous habitatges socials. És un programa que té poc caràcter social, només de caire esporàdic i no en tots els barris, alguns exemples d'actuacions socials van ser el *Programa d'Integració de les famílies gitanes de Sant Roc* i el *Pla de Desenvolupament Comunitari de Trinitat Nova*. Cal assenyalar però, que són iniciatives al marge del Programa de Remodelació, accions paral·leles que aprofiten el context propici per a desenvolupar-se (García Ferrando, 2007, p. 14).

Els Programes de Remodelació incloïen diferents nivells de l'Administració, mitjançant acords, hi havia tant l'administració estatal, que assumia principalment la funció de finançament; l'autonòmica, que liderava el Programa a través de l'Institut Català del Sòl (INCASÒL); i la local, que interferia en les competències pertinents, especialment les actuacions sobre el sòl i l'oferta de parc d'habitatge públic que tenia sota la seva propietat.

A tota aquesta situació d'empobriment de diferents àrees urbanes, cal afegir-hi també el pes del mercat de l'habitatge. La predominant tinença de la propietat, la poca oferta d'habitatges de lloguer com també les actituds de recel que tenen els propietaris, reforcen la segregació territorial de diferents barris. Tal com afirma Nel·lo, davant d'aquesta segregació cal treballar per aconseguir la cohesió:

"[...] En aquesta conjuntura, el territori coneix, des del punt de vista social, un procés d'especialització similar al de localització de les activitats, de manera que els diversos grups socials tendeixen a veure's separats damunt l'espai segons la seva capacitat de licitar en el mercat immobiliari, fins al punt que alguns barris, si continua aquesta tendència, correrien el perill de convertir-se en veritables guetos." (2005, p. 3)

Les diferents polítiques per intentar facilitar l'accés a l'habitatge com estimular l'oferta d'habitatges de lloguer han estat poc satisfactòries, sobretot davant de d'altres estímuls més atractius derivats del context econòmic i de les facilitats de pagament de les entitats bancàries.

Per finalitzar aquest apartat, es mostra la Taula 3 que compara els programes i actuacions antecessores a la Llei de barris, mostrant les principals diferències però especialment, incorporant les més importants aportacions i mancances de cada un d'ells.

Taula 3. El Programa de Remodelació de Barris i la Llei de barris

	Programa de Remodelació de Barris (1991)	Llei de barris (2004)
Política	Regeneració de barris	Regeneració de barris
Marc legal	Acords específics	Llei de barris 2/2004
Àrea d'actuació	Barris de titularitat pública	Barris
Principal objectiu	Solució per l'habitatge	Evitar degradació urbana i segregació, afavorir la cohesió social
Població predominant al barri	Espanyola	Mixtura (autòctona i migrant)
Instrument bàsic d'acció	Projectes de substitució d'habitatge (reallotjament?)	Projecte d'Intervenció Integral (no inclou interior habitatge)
Iniciativa provinent de...	Govern autonòmic	Govern autonòmic
Finançament	40% Govern central 60% Govern autonòmic	50% Govern autonòmic 50% Govern local
Lideratge	Govern autonòmic (INCASÒL)	Govern local
Actors	Govern autonòmic i local	Govern autonòmic, local i societat civil
Participació ciutadana	Moviments veïnals (no regulades)	Inclosos en el seguiment
Terminis	No termini	4 anys d'execució més 2 de pròrroga (màxim)
Aportacions	<ul style="list-style-type: none"> • Primers intents de recuperar àrees urbanes • Important sentit de comunitat: identitat de barri 	<ul style="list-style-type: none"> • Programa "fet a mida" per a cada barri • Accions encaminades a la sostenibilitat ambiental del barri • Coresponsabilitat en el finançament • Partenariats entre actors • Estratègies de comunicació per difondre les actuacions però que serveixen també com a mecanismes de control cap a l'administració • Intent de què sigui projecte de ciutat
Mancances	<ul style="list-style-type: none"> • Oblit dels aspectes socials més a la pràctica que a la teoria • Inexistència o dificultats de comptar amb dades a nivell de barri 	<ul style="list-style-type: none"> • Inexistència o dificultats de comptar amb dades a nivell de barri • Seguiment, però no avaluació

Font: Elaboració pròpia a partir de García Ferrando (2007, p. 19).

3.1.3. Funcionament i criteris de selecció

Un cop aprovada la Llei de barris, el 7 de setembre es va aprovar un Decret de Llei amb l'objectiu de reglamentar tot el funcionament d'aquesta llei. El Decret 369/2004 tenia l'objectiu de “desenvolupar les previsions generals de la Llei i, en particular, el règim de gestió del Fons i la forma com han de ser seleccionats els projectes dels ajuntaments per intervenir, en els camps que la Llei assenyala, en barris o àrees urbanes d'atenció especial”. Al Decret per al Programa de Millora dels Barris i Àrees urbanes que requereixen una atenció especial, s'estableix les condicions que han de complir les administracions sol·licitants i els criteris objectius pels quals un territori pot ser considerat àrea urbana d'atenció especial.

Com s'ha dit anteriorment, són els propis ajuntaments que postulen per obtenir la consideració d'àrea urbana d'atenció especial. Per poder concursar, cal presentar el Projecte d'Intervenció Integral (PII), on hi ha els programes d'actuació i que consten dels següents apartats: una part de diagnòstic, és a dir, la delimitació de l'àrea on es vol intervenir, descripció de la situació urbanística i social (en relació a les desigualtats socials existents, de gènere i edat en l'accés a la renda i els serveis). També cal fer-hi constar les actuacions que es volen dur a terme, determinant l'estratègia a seguir, les prioritats d'actuació i la forma de gestió; la valoració de la necessitat d'actuació, la revisió dels resultats i llur manteniment; el calendari de desplegament, els recursos amb llurs aportacions per part de les administracions; el marc institucional i participació ciutadana per al seu desplegament i, l'existència de d'altres intervencions públiques en curs o projectades sobre el mateix àmbit. El projecte d'intervenció integral presentat fixa un conjunt d'actuacions dins de vuit camps d'actuació establerts:

- a) La millora de l'espai públic i la dotació d'espais verds
- b) La rehabilitació i l'equipament dels elements col·lectius o comuns dels edificis
- c) La provisió d'equipaments per a l'ús col·lectiu
- d) La incorporació de les tecnologies de la informació en els edificis
- e) El foment de la sostenibilitat del desenvolupament urbà, especialment pel que fa a l'eficiència energètica, l'estalvi en el consum d'aigua, i el reciclatge de residus
- f) L'equitat de gènere en l'ús de l'espai urbà i dels equipaments
- g) El desenvolupament de programes que comportin una millora social, urbanística i econòmica del barri
- h) L'accessibilitat i la supressió de barreres arquitectòniques

Revisant el llistat de camps d'actuació, però encara més atenent a l'explicació que es fa en el Decret, es comprova que el programa de millora dels barris afecta únicament als espais comuns del barri, és a dir, que s'exclou “expressament de finançament la construcció i rehabilitació d'habitatges, llevat que es tracti d'elements col·lectius o comuns dels edificis que no formin part del parc públic d'habitatges de la Generalitat de Catalunya, els programes d'atenció social de caràcter indefinit i la dotació d'equipaments escolars o sanitaris” (Generalitat de Catalunya, 2004, art. 5.3.).

En la normativa publicada, s'explicita les actuacions que poden incloure's dins dels projectes d'intervenció integral sol·licitats i les accions que es consideren prioritàries. Concretament es defineix el que s'entén per àrea urbana d'atenció especial. Segons la Llei, és el "barri o l'àrea urbana geogràficament diferenciables, majoritàriament destinat a habitatges habituals, que es troben o es poden trobar, si no s'hi actua, davant de situacions com un:

- a) Un procés de regressió urbanística, com ara la degradació progressiva de l'edificació o la persistència de dèficits d'equipaments, o bé la insuficiència o la manca de qualitat de la urbanització, de les xarxes viàries, de sanejament i de l'espai públic.
- b) Una problemàtica demogràfica causada per la pèrdua o l'envelliment de la població, o bé per un creixement massa accelerat perquè pugui ser assumit des del punt de vista urbanístic o de serveis.
- c) Presència de problemes econòmics, socials o ambientals especialment greus, valorant el nombre de persones que perceben pensions assistencials i pensions no contributives, situacions de taxes d'atur elevades i dèficit de zones verdes.
- d) Persistència de dèficits socials i urbans importants, i una problemàtica de desenvolupament local", com el dèficit de transport públic, de places d'aparcament, baixa activitat econòmica i percentatge de població en situació de risc d'exclusió social (Generalitat de Catalunya, 2004, art. 3).

Un cop els Projectes d'Intervenció Integral són presentats, una Comissió de Gestió del Fons atorga quins d'aquests són susceptibles de rebre d'aquest fons. Aquest atorgament ve marcat per un sistema de valoració que s'estructura segons un total de cent punts, on quaranta d'ells provenen del "grau d'intensitat dels problemes urbanístics, socioeconòmics i ambientals" descrits en l'article 3.2 de la Llei i que serveixen per a determinar les àrees urbanes d'atenció especial. Per tant, un 40% de l'elecció ve marcada per aquest primer criteri i que és explicitat en la fase de diagnòstic del Projecte d'Intervenció Integral.

La resta de punts, fins a un total de cent, venen determinats per altres criteris d'avaluació com els següents: el grau d'intervenció integral del projecte presentat, és a dir, es valorarà en 3 punts l'actuació en cada un dels camps previstos (Generalitat de Catalunya, 2004, art. 3). Fins a un màxim de deu punts, la presència d'actuacions no susceptibles de ser finançades; fins a deu punts també, es podran obtenir a partir de la qualitat del mateix projecte presentat (aspectes com "el grau d'identificació dels problemes existents, la coherència i adequació de les estratègies establertes per corregir aquests problemes, la concreció dels objectius, la justificació de la viabilitat del projecte, el grau de participació ciutadana així com la valoració de l'impacte del projecte en l'àmbit d'actuació" poder ser valorats). Fins a 5 punts, poden venir de l'anàlisi de la cobertura poblacional de les actuacions previstes, 10 punts també provenen del grau d'esforç econòmic que fa l'entitat de màxima responsabilitat del projecte, el mateix ajuntament (Generalitat de Catalunya, 2004, art. 12.1).

La presència d'infrahabitatge també és valora: el Decret estableix que aquelles actuacions que es focalitzin en àrees amb una "alta presència d'unitats d'habitatges que no compleixin les condicions mínimes d'habitabilitat exigibles"

poden ser valorades fins a deu punts. Per últim, també es pot atorgar fins a cinc punts el fet que els projectes afectin més d'un municipi, i que per tant, el projecte exigeixi una coordinació intermunicipal (Generalitat de Catalunya, 2004, art. 12.1). Aquest sumatori queda reflectit a la taula següent.

Taula 4. Criteris utilitzats per a seleccionar projectes de barris

Criteris i barems d'avaluació	Puntuació
Grau d'intensitat dels problemes urbanístics, socioeconòmics i ambientals	40
Grau d'intervenció integral del Projecte	3
Presència d'actuacions no susceptibles de ser finançades	10
Qualitat del mateix projecte presentat	10
Anàlisi de la cobertura poblacional	5
Grau d'esforç econòmic	10
Presència d'infrahabitatge	10
Projectes intermunicipals	5

Font: Elaboració pròpia.

El sistema d'indicadors establerts en la selecció dels projectes és una novetat. Amb aquest s'assegura que tots aquells municipis de Catalunya que ho considerin oportú puguin presentar-se, sense haver de dependre a les benevolències del joc de poder. Al marge de si els indicadors permeten mostrar una diagnosi d'acord amb la realitat dels barris, cosa que ja han discutit alguns treballs, per exemple, el de García Ferrando (2007), l'intent d'assegurar una objectivitat és una millorar a subratllar. A més, partint del principi de l'objectivitat, es vol garantir l'equilibri territorial per tot el país i, reduir així l'arbitrarietat.

3.1.4. Actors i rols desenvolupats

Tot i que la llei emana del govern de la Generalitat de Catalunya, i concretament del Departament de Política Territorial (actualment Departament de Territori i Sostenibilitat), el lideratge més explícit de l'acció integral la duen a terme els propis ajuntaments, essent doncs, autors d'aquests projectes de desenvolupament. Un cop aprovat el projecte, cada ajuntament el deriva a diferents organismes dins del propi ajuntament. Hi ha municipis que el fan dependre del Departament de Serveis Socials, o de Promoció Econòmica, o d'Urbanisme, o d'Alcaldia o bé el deriven a un organisme autònom municipal, creat o no ad hoc per l'execució de la Llei de barris. Aquesta diversitat organitzativa influeix en el suport rebut per part de la resta de l'Ajuntament a l'hora de desenvolupar el projecte. També determina fins a quin punt l'Ajuntament "se'l sent seu". En aquest punt és bàsica la comunicació que hi hagi entre l'estructura organitzativa de l'Ajuntament i la prioritat que el mateix Gabinet d'Alcaldia dóna al projecte. Per tant, no solament la forma organitzativa marca diferències, sinó també l'actitud i els fets diferencien el suport cap als equips tècnics, el tarannà i la prioritat que es dóna al programa.

En la mateixa línia, es pot afirmar que l'estabilitat política dels ajuntaments i els canvis organitzatius del consistori també acaben afectant el desenvolupament dels projectes integrals, tant en la part física com en la social, provocant en la majoria de casos, un endarreriment.

Els rols de cada actor queden especificats al tercer capítol de la Llei. Per una banda, la Generalitat de Catalunya i concretament el Departament de Política

Territorial i Obres Públiques⁵⁷ s'encarrega de la selecció dels projectes i l'assignació dels recursos; ajudat per un informe previ d'una comissió mixta; l'elaboració i l'execució dels projectes objecte de finançament corresponen als municipis; i per últim, l'avaluació de l'execució de les actuacions correspon a un comitè d'avaluació i seguiment integrat per la Generalitat, l'Administració municipal i una representació de les entitats ciutadanes i dels agents socials. La Direcció General d'Arquitectura i Paisatge, a través d'una oficina tècnica s'ha d'encarregar de la gestió i el seguiment dels ajuts previstos en el Fons (Generalitat de Catalunya, 2004, art. 17). Pel que fa als beneficiaris del fons, en aquest cas l'Ajuntament, el seu paper és clarament executor. Segons l'article 21 del Decret 369/2004 les seves obligacions són dur a terme les actuacions previstes; posar a disposició els terrenys per a l'execució material; comunicar al Departament de Política Territorial i Obres Públiques qualsevol incidència relacionada amb l'ajut, justificar davant el mateix Departament com s'han finançat les actuacions i informar i difondre la normativa en matèria de contractació, política mediambiental i política d'igualtat d'oportunitats.

Al tractar-se d'una intervenció que afecta múltiples àmbits, això ha obligat a treballar de forma coordinada. No solament dins del mateix ajuntament s'ha implicat moltes regidores: l'econòmica, l'urbana, la de serveis socials, participació... també algunes conselleries de la Generalitat de Catalunya han participat implementant projectes en els plans de Barris. La implicació d'aquests últims ha estat desigual. Mentre el Departament de Treball, a través del Servei d'Ocupació de Catalunya, ha implementat el programa "Treball als Barris", essent una aposta ferma i decisiva, altres departaments s'han implicat de forma testimonial⁵⁸. Cal dir però, que aquestes col·laboracions sempre s'han fet a posterioritat d'haver adjudicat el Pla de Barris, i per tant, no han estat des del principi. Tanmateix, és un bon punt de partida per treballar de forma implicada entre més departaments de la Generalitat. I és més, ha servit per a què molts departaments focalitzin les seves polítiques territorialment: treballar sobre necessitats detectades, investigar sobre les no detectades i desplegar accions de forma local.

3.1.5. Finançament

La llei s'organitza en base a tres capítols, el primer fa referència a la creació del Fons de foment del programa de barris i àrees urbanes d'atenció especial. Aquest fons facilita la col·laboració institucional i financera de la Generalitat de Catalunya amb respectius Ajuntaments. Concretament, el Fons serveix per vincular la participació de la Generalitat en aquestes actuacions, encapçalades a nivell concret pels mateixos ajuntaments. El fons assegura la contribució econòmica anual de l'antic Departament de Política Territorial i Obres

⁵⁷ Actualment Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya.

⁵⁸ A part de l'actuació complementària de "Treball als Barris", el Departament de Salut ha realitzat estudis sobre la situació de la salut pública i l'assistència sanitària a través del programa "Salut als Barris"; el Departament de Medi Ambient i Habitatge ha establert línies específiques d'ajuts a la rehabilitació d'elements col·lectius; i, el Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació ciutadana ha finançat els processos de participació ciutadana que s'han realitzat en uns 24 barris. I per últim, l'Institut Català del Sòl ha signat convenis per fer actuacions de remodelació urbana, especialment actuacions relacionades amb l'habitatge. Sembla que altres departaments també estan preparant noves formes de col·laborar en aquests barris que tenen projectes (Nel·lo, 2009).

Públiques en aquells projectes que proposin una millora a nivell urbanístic, social, econòmic i ambiental.

El Fons, dotat de 400.000.000 d'euros l'any 2004, preveia que a cada convocatòria s'assignessin 100.000.000 euros. Transcorregudes les convocatòries que s'havien previst, s'ha renovat el Fons, fent anualment la previsió dels pressupostos.

En relació al finançament s'especifica que el 75% (com a mínim) del cost del projecte aprovat ha de quedar satisfet a través del Fons, les aportacions al Fons són d'un 50% per part de la Generalitat i un 50% per part dels Ajuntaments, i això té conseqüències quan les administracions estan en una situació delicada financerament parlant.

No obstant la reglamentació, el context de crisi actual ha alterat substancialment la continuïtat de la Llei de barris i les futures convocatòries. Per un costat, la Generalitat de Catalunya ha anunciat que durant el 2011 no hi haurà convocatòria i que només hi ha un fons de 62 milions d'euros reservat a finalitzar projectes ja iniciats. Fins i tot no s'assegura la convocatòria de 2012 a l'espera de "dotació suficient pressupostària"⁵⁹.

Amb aquestes alteracions, es desvirtua parcialment l'esperit original de la Llei de barris. Ha allargat les pròrrogues dos anys més, essent un total de quatre anys de programa, dos anys de pròrroga i ara, la possibilitat de dos anys més. En total, vuit anys que afecten a l'execució com també al pagament de les accions realitzades. Donar més temps, tant per executar com per pagar per part de la Generalitat desvirtua aquella idea inicial de fer una actuació incisiva en el temps.

A més, els mateixos Ajuntaments, cofinançadors del projecte, també mostren el seu temor a no poder fer front al pagament dels projectes, encara que admeten que la Llei els ha permès, sols actuar sobre llocs on era necessari i urgent:

"Manuel Bustos (PSC), presidente de la Federación de Municipios de Cataluña y alcalde de Sabadell, se muestra «preocupado y desconfiado» por el futuro de una ley que «ha permitido pisar el acelerador en barrios que necesitaban obras en continente y contenido»." (Blanchar, 2011)

Cal tenir en compte que els ajuntaments ja comencen a donar mostres d'esgotament financer a partir de 2008, coincidint amb la crisi econòmica i amb la fi de la primera convocatòria de la Llei de barris. Es posa de manifest que els Ajuntaments tenen també dificultats —no solament econòmiques— sinó burocràtiques i d'execució per a finalitzar els projectes d'intervenció als barris. Un element clau en aquest moment és que les arques municipals no recaptin tants impostos com en els anys precedents, cosa que posa en perill el

⁵⁹ Aquestes són les intencions del Govern de Catalunya expressades pel Conseller de Territori i Sostenibilitat, Lluís Recoder i recollides per la premsa (Blanchar i Delgado, 2011). En un primer moment s'havia acordat que es limitaria a cent el número de projectes que s'executin simultàniament a tot el territori, i seleccionar nous projectes sempre que hi hagi vacants. No obstant aquestes mesures, la magnitud de la crisi econòmica ha fet que de moment, no hi hagi previsió de nova convocatòria.

pagament de les obres d'aquests barris⁶⁰ (R.C., 2008; Espanyol i Domingo, 2008).

3.1.6. Comitè d'Avaluació i Seguiment: una innovació de la Llei

És interessant destacar, encara que sigui molt orientatiu i poc aclaridor, l'article 12 de la Llei, que fa referència a l'avaluació i al seguiment dels projectes executables. Per a cada projecte es crearà un Comitè d'Avaluació i Seguiment, que estarà format per representants municipals, de la Generalitat i aquells actors que puguin tenir una participació directa en l'àrea, com per exemple, les entitats veïnals, agents econòmics i socials i associacions ciutadanes. Concretament, l'article 18 del decret 369/2004 de 7 de setembre, especifica que la composició de la comissió estarà formada per dos membres de l'antic departament de Política Territorial i Obres Públiques, un membre representant dels departaments següents: Governació i Administracions Públiques, Economia i Finances, Família i Medi Ambient i Habitatge, i un representant de la Delegació del Govern de l'àmbit territorial que correspongui. En aquest comitè també hi haurà cinc representants de l'Ajuntament i dos membres de les entitats veïnals més representatives de l'àmbit objecte d'actuació, dos en representació de les associacions ciutadanes amb major implantació a l'àrea i dos en representació dels agents econòmics i socials.

Les funcions d'aquest comitè d'avaluació i seguiment són les següents: establir la coordinació i la informació; fer un seguiment de les actuacions a través de l'informe presentat per l'Ajuntament; establir mecanismes de participació ciutadana en el seguiment i control de les actuacions i realitzar l'informe d'avaluació final.

El comitè d'avaluació es reunirà tres cops cada any i haurà d'anar donant comptes de l'estat del projecte. Al finalitzar el projecte, el comitè elaborarà un informe avaluatiu on s'incorporin els resultats d'acord a la perspectiva urbanística i territorial, l'estructura econòmica i comercial, les implicacions ambientals, la cohesió social i l'equitat de gènere en l'ús del territori (Generalitat de Catalunya, 2004, art. 19).

Cal dir que a la pràctica, els comitès han fet i fan una tasca més de seguiment i control que pròpiament d'avaluació. Tot i la nomenclatura del Comitè, amb les funcions descrites en les diferents reglamentacions, els comitès han acabat essent unes reunions amb polítics on es feia un seguiment i control de l'execució del projecte, sota l'eix de calendari i finançament. Els comitès han estat un control administratiu i unes auditories internes, sobretot davant de l'envergadura que ha agafat la Llei.

Malgrat això, s'ha de reconèixer l'esforç d'incorporar a la Llei la voluntat d'avaluar. Potser pecant d'ambició, ja que tot i haver incorporat indicadors d'avaluació, la tasca s'ha reduït a uns comitès de seguiment amb un pacte de no agressió i un balanç dels primers quatre anys (Nel·lo, 2009). Un cop passats

---

⁶⁰ La situació es fa especialment palesa en els municipis petits que han assumit projectes de Llei de barris. Municipis no avesats a buscar finançament alternatiu, a no tenir capacitat d'endeutament, ni gestionar projectes de tal envergadura, ni sovint, a tenir prou personal tècnic preparat per executar projectes integrals. A finals de 2008, la Generalitat de Catalunya accepta ampliar el seu finançament del pla fins al 75% en els municipis petits, veient que molts d'ells ja havien renunciat o fet peticions de pròrrogues davant la impossibilitat de fer front a la seva part de pagament.

aquests quatre anys, les reflexions sobre el funcionament ho han posat en evidència: cal millorar l'avaluació dels plans de barris. Les comissions de seguiment han de ser més operatives i no mers controls dels plans i cal incidir en una avaluació més aprofundida dels resultats provocats (Nel·lo, 2011).

És cert però que complir amb totes les exigències implica d'una banda una dotació de recursos molt més àmplia i que de l'altra, planteja dificultats de partida: com es pot saber els impactes que provoca? Es podria fer aprofitant l'avaluació "intuïtiva" que fan els tècnics municipals, grans coneixedors del territori, per estructurar una avaluació ferma i seriosa, tenint en compte el procés i les necessitats detectades en un inici. No obstant això, el pas és ferm i és un exemple de la transversalitat entre les institucions i la voluntat de ser una política participativa.

Els investigadors socials tenen part de responsabilitat en aquesta part, estudis com els de Tamyco Ysa⁶¹ que analitzen els impactes en la gestió en xarxa i el mateix balanç que va fer el DPTOP al cap de quatre anys, són un bon punt de partida. Avaluacions que tindran moltes dificultats, una d'elles molt punyent: com filtrar els efectes de la crisi econòmica actual en aquests barris.

3.2. La Llei de barris: passos endavant, amb imperfeccions i, un futur incert

Tot i que no és objecte explícit d'aquesta tesi doctoral, es creu oportú fer una reflexió general sobre la Llei de barris. Al marge de les seves limitacions, un element positiu que té aquesta Llei és el mateix **caràcter de llei**. És a dir, el poder donar-li una categoria jurídica prou important al concepte de la regeneració urbana i l'objectiu d'afavorir la cohesió social, mostra de la intencionalitat del govern català de 2003 i exemplifica la importància que es concedia a l'intent d'afavorir un benestar entre la població resident en les àrees urbanes en declivi.

La **replicabilitat** de la Llei de barris és un aspecte a subratllar. Un mateix model, prou estructurat però flexible davant les realitats de cada barri és capaç de reproduir-se arreu del territori, tots els barris parteixen d'un PII i van passant per semblants fases. Des de 2004 fins a 2010, s'han aprovat 141 projectes durant 7 convocatòries, afectant un 13.4% de la població de Catalunya. La inversió realitzada durant aquestes convocatòries ha estat de 1.33 bilions d'euros, dels quals 693 els ha aportat la Generalitat i la resta els municipis. Per a fer-se una idea de la magnitud de la llei, es pot comparar amb el programa Urban de la Unió Europea, on durant el període de 2000 a 2006 van assignar-se 700 milions d'euros a una setantena de ciutats. La Llei de barris ha permès destinar una quantitat d'inversió semblant a la proporcionada pel programa URBAN II de quinze països de la Unió Europea (Nel·lo, 2011, p. 313).

És cert però, que l'actual govern de Convergència i Unió ha fet un recés a aquesta Llei. Sembla que tot i tenir un caràcter de llei, aquesta pot quedar suspesa la seva aplicació davant la falta de recursos i quedar relegada a un segon pla dins l'agenda política. La **situació econòmica actual** ha estat l'element més influent en tota aquesta situació. Primer, afavorint el desenvolupament del programa, però emfasitzant les actuacions urbanístiques; després, establint que les retallades obliguen al govern a reconsiderar la

⁶¹ Vegi's Ysa, T. et al (2011). Consultat el 10 de gener de 2012.

mateixa Llei de barris. A més, la població majoritàriament beneficiària d'aquests projectes pateix molt fortament les conseqüències d'aquesta crisi econòmica.

La situació és greu en aquests barris, ja que els canvis en la situació de degradació en què estan immersos o els processos de canvi d'aquesta espiral que estan començant a experimentar, poden veure's aturats amb la crisi econòmica. Potser ara més que mai, caldria garantir la seva subsistència i aplicabilitat. Les pròrrogues, com a solució provisional, poden ser una forma de pal·liar les urgències de recursos de les administracions i poder garantir la continuïtat dels projectes.

Altrament, l'execució de molts d'aquests projectes també denota que la Llei de barris és un intent de fer una política de regeneració urbana de caire "**modern**", adaptada a una realitat que dista molt dels antecedents com podien ser els PERIS o els Plans de Remodelació de Barris. Seguint la influència dels programa URBAN de la Unió Europea, hi ha una mirada local però molt atenta als fenòmens socials d'abast global: les onades migratòries és un element present en tots els programes de barris, però altres qüestions com la preocupació per la recuperació de l'activitat comercial, la preocupació per afavorir la difusió de les noves tecnologies entre els residents o la disseminació d'actituds de respecte al medi ambient són aspectes nous que no estaven presents en altres experiències anteriors. Tot això fa que la realitat afrontada pels projectes de la Llei de barris sigui cada vegada més complexa i estigui més interrelacionada. També hi ha actors que abans no hi eren presents. És doncs, un **programa complex** en múltiples sentits: hi ha múltiples barris, hi ha múltiples i diferents agents implementadors, amb diferents responsabilitats, múltiples col·lectius beneficiaris, múltiples intervencions i múltiples formes d'executar-ho.

La Llei de barris ha aportat novetats a la forma de fer polítiques urbanes. A continuació se n'analitzen algunes:

Flexibilitat. Traduïda en la confiança en la gestió dels projectes per part de les administracions locals. Sota la lògica de gestionar els problemes des del nivell institucional més pròxim als veïns, els ajuntaments han estat autònoms en dissenyar i executar els projectes. Això ha fet que alguns d'ells hagin estat excessivament ambiciosos, segurament empesos per la bonança econòmica i per l'oportunitat d'intervenir sobre territoris molt necessitats. La flexibilitat també s'ha vist traduïda en la distància entre el programa inicial i el programa final. Tot i mantenint-se l'exigència d'uns mínims, s'han acceptat diferències entre les actuacions que es preveïen al principi i les que s'executaran al final. Les dificultats econòmiques de les administracions més la dificultat de trobar patrocinadors externs han rebaixat les expectatives en les accions inicialment programades.

Derivada d'aquesta flexibilitat, seria bo establir un model més proactiu de gestió per tal de tenir projectes d'intervenció més coherents amb la realitat de cada municipi i amb la seva capacitat d'executar-lo (especialment l'equip tècnic amb què es compta), com també la capacitat econòmica. Una aposta decidida seria fer dependre la Llei de barris del Departament de Presidència i no tant del departament de Territori i Sostenibilitat, d'aquesta forma l'estructura administrativa visualitzaria una intencionalitat de fer una gestió més decidida cap a l'actuació integral als barris i la col·laboració entre departaments ja no

seria d'igual departament a igual, sinó una estructura transversal empena pel Departament de Presidència.

Universalització. Una altra novetat de la Llei de barris és el seu principi d'universalització, amb el propòsit de garantir un equilibri territorial del país. La Llei obre la possibilitat de presentar-se tot municipi català afectat per les problemàtiques considerades per la Llei. L'estratègia ha estat defugir d'aquelles actuacions molt focalitzades a l'àrea metropolitana mitjançant acords puntuals. Tanmateix, això ha comportat que hi hagi una disparitat entre els projectes de barris adjudicats: diferents grandàries de municipis, des de viles fins a ciutats; diferents escales territorials, des d'una illa de cases fins a un districte sencer; diferents disponibilitats de recursos, etc.

Competició. La universalització a través d'establir uns indicadors també ha comportat un resultat nou: la competició entre projectes per poder optar als recursos. Això ha fet que no solament els ajuntaments hagin de treballar per demostrar la necessitat dels seus territoris sinó també que hagin de presentar projectes prou idonis d'acord a aquests diagnòstics. Que alguns barris s'hagin hagut de presentar més d'un cop ha obligat al municipi a presentar millors projectes, més reflexionats i més d'acord amb la realitat⁶².

Objectivitat. La determinació d'uns indicadors, ha significat, sens dubte, un increment d'objectivitat en la selecció dels casos i en la implementació. La selecció s'ha fet en base a uns criteris per tothom coneguts (discutibles però) i l'execució dels projectes s'ha fet sota uns àmbits prou definits. El resultat és que tots els barris tenen un mateix patró d'àmbits d'actuació ampli i flexible.

Integralitat. S'ha repetit diversos cops durant aquest capítol que la Llei de barris és un exemple de política de regeneració urbana, amb caràcter integral. Aquesta també és una de les novetats a l'hora de fer política urbana en aquest país. Malgrat la integralitat de la Llei de barris no ha estat completa, sí que ha representat un canvi envers les altres actuacions governamentals anteriors. I la integralitat es dóna tant a nivell de gestió com d'execució.

Integralitat a nivell d'execució implica que, tot i que la Llei de barris emani de l'antic Departament de Polítiques Públiques, per tant, un departament centrat clarament en actuacions físiques, té una consideració àmplia sobre la necessitat de millores socials, econòmiques i mediambientals que s'han de donar simultàniament a les grans transformacions físiques del barri. Una integralitat que es transmet ja en els indicadors que han de servir per seleccionar els projectes: com més àmbits d'actuació es considerin, més probabilitats de ser escollit. I en especial, els àmbits cinc, sis i set són clarament apostes per al desenvolupament socioeconòmic del barri.

Tanmateix, no s'està davant d'una integralitat total perquè hi ha actuacions socials que estan clarament excloses, no tant perquè no es considerin necessàries sinó per no duplicar o solapar intervencions sobre el territori provinents de diferents departaments de la Generalitat. Tampoc no és una integralitat total perquè la despesa de la majoria dels projectes d'intervenció

---

⁶² L'any 2008 el DPTOP va negar per tercer cop la subvenció a Mont-roig del Camp i Falset, que s'havien presentat també al 2005 i al 2006. En la mateixa línia, Montblanc, el Vendrell i l'Espluga de Francolí també es van haver de presentar dos cops fins aconseguir el projecte, els dos primers al 2007, i l'últim al 2008 (R.R.H., 2008).

integral adjudicats la concentren en actuacions físiques i no hi ha un topall mínim en l'àmbit social establert, per tant, el desequilibri entre el físic i el social, continua existint. Entre 2004 i 2009, un 75.99% de la despesa total de tots els barris va ser dedicada als tres primers àmbits, relatius a la millora de l'espai públic i dotació d'espais verds, rehabilitació i equipaments dels elements col·lectius dels habitatges i provisió d'equipaments per a l'ús col·lectiu (Nel·lo, 2010). Tot i que caldria una anàlisi més detallada per a poder afirmar si aquesta intervenció física té la utilitat de ser la primera pedra, i així poder comptar amb equipaments suficients i capaços per realitzar les accions socials programades.

Transversalitat i Intergovernamentalitat. La integralitat a nivell d'actuacions ha induït la necessitat d'integralitat a nivell de gestió. Això ha generat una transversalitat entre les regidories de l'Ajuntament, una transversalitat entre les diferents conselleries de la Generalitat i una intergovernamentalitat quan aquesta forma de gestió és compartida entre els ajuntaments locals i la Generalitat de Catalunya. Encara que aquesta forma de treballar no ha estat del tot fructífera en alguns barris, sí que és cert que representa un precedent i obliga a reflexionar sobre quins instruments poden garantir millor el treball coordinat. Malauradament, els organigrames de les administracions encara són massa rígids per poder coordinar-se de forma més àgil i continuada. Així, a la pràctica es denota una falta de coordinació, que a vegades implica la desconeixença de les accions que estan duent altres agents administratius sobre el territori (Nel·lo, 2011). Malgrat la manca de pràctica en treballar de forma coordinada, en alguns casos aquelles estratègies de treball més informals ajuden a aconseguir una actuació més global i integral. El treball en xarxa sembla que és una aposta clara per continuar facilitant la tasca a tots els tècnics implicats en aquests projectes d'intervenció.

Participació ciutadana. A l'esforç per fer un projecte participatiu involucrant tots els nivells de l'administració s'hi ha afegit també com a element imprescindible, la ciutadania i la societat civil. La participació ciutadana ha estat un eix estratègic utilitzat àmpliament en la redacció dels Projectes d'Intervenció Integral. La implicació dels ciutadans és important ja sigui com a receptors de les accions o com aquells que són espectadors de la transformació d'un dels barris de la seva ciutat. Les formes com s'ha operativitzat aquesta participació per part de la població varien, algunes en consells de barri, altres assemblees, etc. L'experiència ha posat de manifest que cal continuar treballant la participació de la ciutadania més enllà dels comitès creats per controlar l'execució del projecte (Nel·lo, 2011). És més, per assegurar la participació no solament caldrà tenir en compte el paper actiu i dinàmic dels residents, sinó també el teixit associatiu existent del barri i la sensibilitat de l'equip tècnic per "entrar" en el territori.

"[...] Social inclusion through participation in the decision making processes is one of the criteria of success, but it remains highly problematic. In really disadvantaged communities, the first thing one encounters is enormous hostility, anger and distrust of local authorities, who are perceived as having neglected such areas for decades. Building trust, so that the authentic voice of such communities can be heard, takes time and requires resources, in order to equip the people in the locality with the skills and knowledge necessary to become a genuine partner in the regeneration process." (Austin, 1997, p. 163)

Com a instrument per assegurar la participació en la gestió, una de les vies més utilitzades per moltes de les experiències de regeneració urbana arreu d'Europa és la creació dels **partenariats**⁶³ (Clark i Southern, 2006; Hall i Mawson J., 1999). La Llei de barris també ha estat una novetat en aquest sentit, encara que cal continuar treballant per tal d'incentivar la col·laboració estreta dels agents privats en el barri, i per tant, a banda dels partenariats públics que ja són habituals, constituir més partenariats publicoprivats.

Difusió del mateix programa. Altres elements es poden continuar esmentant com a nous a la Llei de barris, un d'ells és els esforços fets en la difusió del mateix programa. Aquest tret, essent no un fi en si mateix, sinó un objectiu instrumental, permet que primerament, la població del barri comenci a prendre consciència de la presència de les administracions al barri, dels canvis que s'estan fent i d'aquells que es volen fer. La transmissió de la informació té la finalitat de transparència de la gestió dels governs. És una estratègia no només "electoral" sinó també de crear un clima de "què s'està treballant al barri".

"A commercial attitude is also necessary in seeing through community regeneration. The more that can be done to understand the investment criteria of the private sector the further local strategies can go to create the conditions for investment. Community-based initiatives can also provide the foundations for future commercial success. We are seeing plenty of evidence of the powerful legacy and demonstration of commercial potential through the proactive and creative use of community owned assets - both to generate continued funding streams to provide a platform for new businesses" (Thomas, 2006, p. 19).

Projecte de ciutat. L'altre element a destacar té a veure amb la idea de què sigui un projecte de ciutat. És cert que en alguns barris aquest element ha estat poc sentit, és el cas dels polígons d'habitatge o fins i tot aquells barris que no tenen una centralitat dins la ciutat com els centres històrics. Tanmateix, és cert que físicament i també socialment es procura implementar aquests projectes d'intervenció integral com a projectes també de ciutat. És a dir, es considera que si el projecte només és d'aquell barri i que la resta de la ciutat no hi pren part és una forma d'amenaçar a la regeneració urbana sostenible. Implicar la resta dels habitants de la ciutat en el projecte és tasca difícil però ajuda a diluir els prejudicis i imatges creades tant internes del barri com externes i de projecció. Accions físiques de cara a trencar aïllaments, ubicació de serveis de ciutat en aquests barris, recuperació de la identitat de barri, són alguns exemples en aquesta línia.

No obstant les novetats i punts forts que s'han anat assenyalant, també la Llei de barris mostra algunes mancances, algunes d'elles són:

Concepte de barri. Una primera dificultat és el treballar amb el concepte de barri, entitat que no existeix com a unitat administrativa, però sí dins l'imaginari col·lectiu, cosa que dificulta als equips redactors del projecte, aportar indicadors que reflecteixin la realitat del barri.

---

⁶³ Els partenariats necessiten unes condicions mínimes per a la seva viabilitat: cal construir-los sobre l'enteniment i desenvolupar una cultura de la participació per a què tots els participants si sentin confortables; no poden creixen en el no-res, sinó que cal treballar sobre alguns evidències d'èxits i de futurs resultats positius; es necessita d'un lideratge i un esperit de treball en equip (Local Government Association, 2000, p. 6).

“L’anàlisi dels estudis de cas ha mostrat els problemes que comporta la manca de delimitacions teòriques, geogràfiques i administratives de la unitat d’intervenció. Entre els múltiples inconvenients que aquest fet pot implicar, aquí es destaca, com pertoca, el que principalment afecta als sistema d’avaluació i indicadors dels Projectes d’intervenció.” (García Ferrando, 2007, p. 65)

Un altre aspecte a esmentar és que sovint, els mateixos projectes d’intervenció, no engloben a tot un barri, sinó que es concentren en determinats carrers. Això provoca algun problema a l’hora d’implementar les accions socials, especialment a l’hora de definir la població beneficiària i el context on s’implementa. El problema radica en el fet que part de la població pot quedar exclosa d’alguna acció pel fet de no viure en l’àrea delimitada, tot i trobar-se amb les mateixes necessitats socials. Aquesta situació s’ha posat especialment de manifest en el context de crisi actual, disparant les demandes d’accions socials mentre es segueixen oferint semblant número de places. Els ajuntaments que gestionen aquestes accions procuren donar cabuda a tots els sol·licitants, encara que sovint és difícil i sempre estan sotmesos a si hi ha places disponibles.

A més, el fet de no tenir un clar concepte d’unitat territorial, fa difícil establir la despesa per habitant i per tant, obre la possibilitat de què s’adjudiquin projectes molt diferents entre si a nivells d’actuacions. Hi ha barris on l’actuació es concentra a una superfície molt petita, com el cas del nucli antic de Solsona, de 9ha on la ràtio d’inversió per habitant és de 8.920,79€ i altres, que impliquin a un nombre de població potser semblant però amb una àrea el doble de gran, com el nucli antic de Tortosa, que té una ràtio d’inversió de 6.623,59€ per habitant però 18ha comprenen l’àrea d’actuació. La densitat de població també és una mostra de la divergència. Així, mentre al nucli antic de Solsona hi ha 85hab/km², al nucli antic de Tortosa la densitat és de 212.3 habitants per quilòmetre quadrat⁶⁴.

Visió pluralista en els indicadors de diagnòstic. Igualment la falta d’especificació d’una metodologia clara a l’hora d’elaborar els projectes, i la mancança d’indicadors de caràcter qualitatiu en els diagnòstics és una de les principals limitacions que es troben els equips redactors dels projectes. Els criteris són exclusivament quantitius i no contempen la percepció que tenen els mateixos residents sobre les seves problemàtiques i el seu barri. És necessari complementar la realitat dibuixada amb indicadors quantitius provinents de fonts estadístiques municipals i de l’Idescat, amb altres fonts que ofereixen dades de tipus més subjectiu: satisfacció dels veïns, arrelament al barri, percepció de seguretat, estigma, etc. elements molt importants per determinar les necessitats del barri però difícilment mesurables⁶⁵.

⁶⁴ Indicadors construïts a partir de les dades disponibles a l’*Atlas d’Actuacions de Projectes* de la web del Departament de Territori i Sostenibilitat.

⁶⁵ Una aproximació a aquests aspectes socials és l’estudi realitzat per la Fundació CIREM, en el balanç dels 4 anys de Llei de barris. Incideix a través d’una enquesta per qüestionari sobre la voluntat d’abandonar el barri i els motius. La majoria dels veïns que responen amb percentatges superiors al 74% que no marxarien, especialment per les relacions personals, i la qualitat de vida i bons serveis en segon i tercer lloc respectivament. Però és interessant observar que els problemes de convivència i d’inseguretat són els principals motius d’aquells que volen marxar-ne (Cardona et al., 2009).

Avaluació. Tot i que com ja s'ha comentat en altres apartats d'aquesta tesi, a la Llei de barris cal reconèixer-li el mèrit d'intentar sistematitzar l'avaluació, sembla que ha acabat complint merament un funció de control i seguiment, i ha quedat en mans de cada equip executor la possibilitat d'encarregar una avaluació externa. És cert que els equips s'han trobat en què havien d'avaluar les accions implementades, i alhora els mancaven elements tècnics per procedir en aquesta tasca. A més, s'hi afegeix la confusió entre els termes avaluació, control i seguiment. Els equips executors del programa manifesten que tenen un cert control traduït en justificació econòmica de les accions implementades. Quan parlen de seguiment, el tradueixen en diferents reunions periòdiques tant a nivell polític com tècnic; o en el millor dels casos, en la construcció de bases de dades on s'anoten els usuaris a cada acció; o en l'elaboració de la memòria. No obstant, quan es parla d'avaluació, aquí es demostra que es deixa per al moment final i que hi ha una falta de tradició avaluativa. Aquesta tesi doctoral justifica el seu interès en l'avaluació amb aquesta novetat.

Predomini del físic. Canviant de terç, la Llei de barris ha estat una política que intenta posar en règim equitatiu les millores físiques amb les socials, econòmiques i mediambientals. No obstant això, a la pràctica es torna a errar i el físic continua tenint molt de pes per damunt de les altres dimensions d'intervenció. La raó? El físic és més visible, té data de caducitat, és molt més fàcil de mesurar i ajuda a crear imatge. Continua prevalent la dita de què una imatge val més que mil paraules i per tant, el físic continua essent un dels pilars de la regeneració, encara que únicament amb actuacions físiques, el projecte estaria abocat al fracàs:

“Physical development alone however does not change the fortunes of communities and at worst it can even heighten the disparities between the 'haves' and 'have-nots'. [...] Instead an integrated approach is vital to help raise ambitions, overcome social, educational and other practical barriers to provide access to new opportunities.” (Thomas, 2006, p. 19)

Això s'aprecia en el fet que la resta d'àmbits, sovint s'han implementat un cop ja s'ha actuat de forma física al barri, creant alguna obra “de confiança”⁶⁶ que visualitzi que les institucions estan duent a terme un projecte. Per tant, les intervencions socials van més endarrerides que les físiques. Davant d'això, tot i el desequilibri, els equips executors treuen profit d'aquest i reconeixen que les millores físiques serveixen per “relaxar a la població”, per poder treballar el social de forma més tranquil·la, ja que ajuda a visualitzar la seva presència al territori.

Un dels perills que hi havia amb la implementació de la Llei de barris era que, com havia succeït a altres experiències europees de regeneració urbana, la intervenció provoqués un efecte de desplaçament i/o de gentrificació. Les característiques del mercat de l'habitatge, però especialment la tinença de

⁶⁶ Aquesta obra de confiança sí que es realitza formalment a Xile sota el programa “Quiero Mi Barrio” (2000-2006). En aquest es fa una primera obra, comptant amb la participació dels residents del territori i es fa amb la pretensió de crear confiança in situ. El context de cada barri xilè fa que aquesta obra de confiança tingui el resultat esperat o el contrari, i per tant, sigui vista com un acte de “clientelisme”. En barris categoritzats sota el programa com a crítics, recompondre i generar la confiança va ser una tasca complexa i no sempre resolta (Campos Medina et al., 2010).

l'habitatge determinen que és difícil que aquests barris es gentrifiquin o que la població que hi resideix, en sigui expulsada. Que es facin accions de rehabilitació física i també millores socials al barri, incrementa el valor però també l'arrelament de les persones que hi viuen, la majoria propietàries d'aquests habitatges, disminuint les probabilitats de què l'abandonin (Nel·lo, 2010). Per tant, la gentrificació és molt poc probable que es doni en la majoria dels barris on s'ha actuat, encara que la polarització seria un resultat més probable.

Sostenibilitat. Una reflexió imposa en aquest moment de l'anàlisi: quina és la sostenibilitat que la Llei promou. Fins a quin punt la Llei de barris compleix alguns dels aspectes que l'encaminen a la regeneració sostenible? És cert que hi ha una adequada anàlisi de la realitat, amb un esforç important de fer diagnòstics acurats que responguin a la realitat encara que les dades no siguin del tot fidedignes. També hi ha la idea de desplegar les actuacions de forma simultània, de manera que afectin de forma integrada la vida de les persones. Es parteix dels recursos existents a l'àrea per tal de dotar de significat i de potencialitat totes les accions del projecte. Amb tot el fins aquí comentat, s'aconsegueix que el full de ruta, sobre el paper, estigui ben dissenyat, però altra cosa serà observar com la crisi econòmica està afectant tot aquest calendari d'actuacions i capgirant alguns dels propòsits. Queda pendent, com ja s'ha comentat, fer més esforços per treballar cap a una millor coordinació (intergovernamentalitat, interregidories i interdepartamentalitat), ja que en alguns barris s'ha fet palès que el projecte era més un producte electoral i no tant un "projecte de ciutat". La voluntat política ha estat sempre un element bàsic. Amb tot això dit fins ara, es pot afirmar que les principals característiques que assegurin la regeneració urbana sostenible estan mínimament satisfetes (Centre d'Activités Régionales, 2004).

Però reflexionar sobre sostenibilitat també porta a una altra inquietud: què passarà quan s'acabin els 4 anys i els de pròrroga? Es pot pensar que les problemàtiques del barri hauran desaparegut i que ja no serà més necessària la intervenció, o al contrari, són barris que sempre, necessitaran d'assistència administrativa per poder impedir un procés de degradació que sempre els amenaça? En alguns casos, servirà perquè el mateix consistori prengui consciència de la necessitat de continuar actuant sobre el territori, no obstant això, l'actual situació econòmica i l'endeutament dels consistoris fan pensar que potser no serà una mesura assolible.

Un bon resum de la idea subjacent a la Llei de barris són les paraules de l'exsecretari de Planificació Territorial del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, considerat com l'inspirador de la mateixa. Nel·lo parla d'una triple senyal de la mateixa Llei de barris. En primer lloc, la Llei ha de ser per als residents d'aquestes zones afectades, demostrant-los que el govern inclou a l'agenda política la situació d'allà on viuen; en segon lloc, un suport als ajuntaments, difonent la idea de treballar sobre el territori de forma activa i coordinada amb tot l'engranatge de nivells institucionals, i una tercera, una Llei que també té en compte els agents privats. A aquests se'ls vols enviar la senyal de què si l'administració intervé en aquests barris és perquè creu que també poden tenir un valor afegit per a viure-hi i desenvolupar-hi activitats i per tant, també poden ser atractius per als seus interessos (Nel·lo, 2005, p. 23). Unes intencions de redreçar dinàmiques de degradació urbana, de regressió

econòmica, d'exclusió social revaloritzant així els espais públics com a fonts de vida, com a motors de canvi de l'espiral de declivi en què havien entrat aquestes àrees. Es vol que la Llei sigui la guspira per crear sinergies entre l'espai, les activitats i les persones, per a generar plusvàlues que reverteixin per a una millor qualitat de vida en aquests barris.

3.3. El Barri del Centre Històric de Lleida

En aquest capítol es pretén fer una presentació del cas concret on es centra la part empírica de la tesi doctoral: el barri del Centre Històric de Lleida. L'anàlisi ha de permetre conèixer quines són les principals característiques d'aquest barri, les seves principals problemàtiques i el context en què es troba. Elements tots ells, que seran essencials per poder determinar el leitmotiv de la present tesi: l'avaluació feta "a mida" per a un programa social dins del PII.

3.3.1. Justificació de l'elecció

L'elecció del Centre Històric de Lleida es fonamenta en diferents raons que tot seguit es detallen, sent la més important les constriccions que acompanyen les possibilitats de tota tesi, i més quan, com en aquest cas, es vol que el treball realitzat no sigui un exercici de simulació sinó un estudi aplicat a una política pública concreta en procés d'implementació. En aquest cas, es tracta de desenvolupar una metodologia d'avaluació d'un projecte d'intervenció i per tant, es volia comptar amb la confiança de l'equip executor. D'altra banda, també es volia optar per un barri de certa consistència però prou emmarcat en un territori i de fàcil accés. Aquestes, com s'indicava a la introducció, han estat, entre d'altres, les principals raons que han portat a escollir el Centre Històric de Lleida enfront altres possibilitats.

Es volia doncs, un projecte important, en el sentit que contingués intervencions suficients i rellevants que poguessin caracteritzar el projecte d'integral i de global. Però al mateix temps, es volia que no fos ubicat en un territori molt ampli per tal de fer abastable la recerca per a una sola investigadora. Ambdues circumstàncies eren presents en el Centre Històric de Lleida ja que tot i ser gran en superfície, les actuacions estan prou localitzades. A més, s'emmarquen en una ciutat mitjana, la qual cosa facilita la comprensió de les característiques de l'entorn.

Complementàriament, hi havia una altra circumstància interessant, i és que la ciutat de Lleida té actualment un altra àrea urbana amb Pla de barris: el Portal de la Magdalena-Noguerola (convocatòria 2009). Hi ha hagut més experiències lligades a la Llei de barris a la ciutat, la primera va ser la intervenció al barri de la Mariola, de l'any 2004. Cal afegir que el del Centre Històric de Lleida, és el projecte d'Intervenció que té la inversió econòmica més alta en comparativa amb els altres. El fet de què a la mateixa ciutat hagin conviscut i convisquin altres projectes dins la mateixa Llei de barris obre les portes a una més fàcil transferibilitat de les estratègies avaluatives com també a la comparabilitat entre projectes.

El projecte del Centre Històric és de la convocatòria del 2006 i per tant, ja ha acabat els anys de programa, i es troba en el primer any de pròrroga, això fa que es tracti d'un programa amb un cert bagatge en la implementació però amb moltes intervencions —tant físiques com socials— per a executar encara. La data de finalització del Pla de Barris al Centre Històric és a l'any 2012.

En darrer terme, es vol subratllar aquí la col·laboració per part de l'Ajuntament de Lleida, i en representació seva, l'Empresa Municipal d'Urbanisme (EMU) que gestiona tots els plans de barri de la ciutat. La seva predisposició en acceptar el projecte avaluatiu que emmarca aquesta tesi, com també la seva disponibilitat a facilitar la informació, a emprendre un procés d'aprenentatge per part de tots (no solament per la doctoranda sinó també per l'EMU mateix), han fet decantar la balança per aquest barri en concret i no altres projectes també molt interessants, d'arreu del territori català, però de més difícil accés.

3.3.2. Lleida: capital de província, capital de serveis, entre la plana i la muntanya

La ciutat de Lleida és la capital de la província i al mateix temps, la capital de la comarca del Segrià. És la ciutat més poblada de tota la província, amb un total de 137.387 habitants l'any 2010⁶⁷. Al marge de ser capital de diferents nomenclatures, té uns trets idiosincràtics que també la doten de d'altres funcionalitats, com ser el nucli que vertebrava tota la zona agrícola de la plana de Lleida, ser el nucli d'un sistema urbà d'influència configurat per uns 86 municipis. La seva capacitat d'efecte traspasa fins a les comarques de les Garrigues, la Segarra, la Noguera, el Pla d'Urgell i les de la franja d'Aragó, per tant, s'estaria parlant d'una població "volant" de 340.000⁶⁸ habitants que realitzen desplaçaments periòdics majoritàriament per motius de treball. Quan s'esmenta en els paràgrafs anteriors la idiosincràsia de la ciutat de Lleida, cal afegir-hi que no hi ha cap altre territori semblant que li faci competència.

La ciutat de Lleida viu molt vinculada al sector agrícola, ja sigui directament amb el treball de la terra o amb tota una sèrie d'empreses que faciliten serveis i infraestructures (maquinària, transformació i envasat dels productes) a aquest sector. Aquesta activitat genera també forts moviments poblacionals a la ciutat i a la seva àrea d'influència. El sector del camp agrícola necessita mà d'obra intensiva en unes determinades èpoques de l'any, cosa que provoca l'arribada de població (bàsicament estrangera i poc qualificada):

"Gran part de la població immigrant que arriba a Lleida resideix de forma temporal o continuada al Centre Històric, representant un 41,23%² del total de població del barri, i un 18,96% del total de població immigrant de Lleida." (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 1)

A part de ser una ciutat prestadora de serveis sanitaris, educatius, culturals, comercials i professionals, també és una capital universitària, aglutinant estudiants que també generen una mobilitat diària de les comarques del voltant, com també aquells estudiants que passen bona part de la setmana a la ciutat.

En els darrers anys, la ciutat ha fet un esforç de modernització important per posar-se a l'alçada de les ciutats intermèdies modernes però sense perdre la qualitat de vida de la qual gaudeix i del tarannà d'entorn rural. Elements com la millora de les connexions a través d'infraestructures viàries com l'autovia A2 fins a Fraga, la construcció del tren d'alta velocitat i fins i tot "l'inutilitzat" aeroport Lleida-Alguaire han estat alguns dels exemples més destacats.

⁶⁷ Xifra oficial de població del Padró Continu 2010 (Institut d'Estadística de Catalunya).

⁶⁸ Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006, p. 1).

No obstant aquestes millores, hi ha barris de la ciutat que semblen haver quedat al marge. El Centre Històric, juntament amb altres seccions dels barris de la Mariola, Magraners, Secà de Sant Pere i en menor grau a La Bordeta, Pardinyes i Balàfia mostren signes de desigualtat social i física, derivant en una segregació social i urbana. Els factors que expliquen la segregació d'aquestes zones, especialment la del Centre Històric és l'obsolescència física dels seus immobles i infraestructures i la concentració de la pobresa urbana, especialment a les zones més llunyanes de l'àrea comercial (Bellet Sanfeliu i Vilagrassa Ibarz, 2001).

Figura 5. Lleida i els seus barris

Font: Ajuntament de Lleida (2005).

3.3.3. El Centre Històric de Lleida: el cor de la ciutat, barri d'acollida

El Centre Històric de Lleida és el barri més antic de la ciutat i queda delimitat per les antigues muralles. Fou l'inici de la ciutat antiga. Té com a punt de referència el turó de la Seu Vella, símbol de la ciutat.

El creixement de la ciutat contemporània de Lleida està ple d'alts i baixos que han castigat de forma reiterada al Centre Històric. Cap a la segona meitat del segle XIX, amb el guany d'espai gràcies a l'enderroc de les muralles, es crea l'Eixample, coincidint amb una expansió de Lleida, també molt afavorida per l'arribada del ferrocarril. El creixement té una forma radial concèntrica i es consolida cap a principis del segle XX, amb la primera corona constituïda pels eixamples: avinguda Prat de la Riba, carrer Balmes, rambla Aragó, avinguda Catalunya, avinguda Blondel, avinguda de Madrid, avinguda de Francesc Macià, rambla de Ferran i carrer d'Anselm Clavé. Aquest creixement s'atura amb la guerra civil. La línia del front és al mig de la ciutat i el Centre Històric en pateix greus conseqüències: un 80% de les edificacions resulten afectats pels bombardeigs. Ja finalitzada la guerra, les sol·licituds de llicències per edificar al

Centre Històric cauen un 40% en la postguerra immediata i gairebé són nul·les als anys setanta (Juvillà Ballester i Clariana Maurel, 2007, p. 19). El Centre només rep l'impuls d'immobles de protecció oficial, que no són prou estímul per frenar que les classes més benestants l'abandonin. El Centre Històric en aquest moment ja és un centre envellit, abandonat i militaritzat.

Un altre càstig cau sobre el casc antic: és l'obsolescència dels habitatges. Cap als anys seixanta i setanta, la falta d'ascensors, el mal estat de conservació de molts immobles i altres demandes com poden ser els aparcaments, acceleren el despoblament. A més, quan el Ministeri de la Vivienda enderroca el Canyeret (1968) es soluciona un problema, ja que esborra del mapa una zona absolutament degradada, però al mateix temps se'n van crear dos de nous: d'una banda, la situació precària dels habitants expropiats, que van veure que tot i la demolició del barri, les seves condicions de vida no havien canviat; i per una altra, el buit interior que es crea davant de la indecisió amb què fer en aquell espai atípic, ubicat al centre de la ciutat (Juvillà Ballester i Clariana Maurel, 2007; Ganau, 1992). Aquesta situació contrasta amb el creixement accelerat de la resta de la ciutat, que passa d'uns 56.000 habitants al 1955, a uns 102.500 al 1975.

El barri té una morfologia urbana complexa, hereva de la formació àrab, que implica la formació de la ciutat al voltant d'un turó. L'ocupació és de tipus "terrasses", als punts més alts s'hi erigien centres simbòlics i/o religiosos (Llop, 1989, p. 315). Algunes de les barreres arquitectòniques s'estan intentant millorar, a partir per exemple, de la instal·lació de les escales mecàniques i l'ascensor que hi ha a la Plaça Sant Joan que permet arribar al Canyeret i a la Seu Vella.

El tipus de cases predominant al barri són edificacions de planta baixa i tres pisos, amb una façana de 5m i una escala al fons del solar. Generalment són construïdes amb tàpia o tova i la primera planta de pedra, forjats i jàsseres de fusta (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 21). L'estat de conservació d'aquests habitatges és molt deficient ja que són molt antics (abans de 1910) i amb materials de mala qualitat. Aquesta situació és especialment greu en els carrers Cavallers, la Palma, la Tallada i Sant Martí (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 4).

Les edificacions estan organitzades en una trama viària irregular sobre una topografia accidentada, i a excepció dels espais històrics per a usos religiosos i institucionals, els habitatges són petits. Un indicador de l'estat d'aquestes edificacions és el valor cadastral, aquest és de 60.469,5 €, quan la mitjana del valor del sòl a la ciutat és de 84.564,4 € (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 22). A més, alguns estan poc ventilats i amb problemes d'humitat, i la majoria estan mancats d'ascensor, cosa que dificulta la mobilitat per aquelles persones dependents i que viuen soles. En les parts amb cotes de nivell molt diferenciades, a més, les edificacions tenen un problema amb les mitgeres, aquestes cal redreçar-les per evitar riscos d'esfondrament i d'efecte dominó. Complementant aquesta informació sobre l'estat dels edificis, s'hi ha d'afegir que les façanes i els teulats també tenen un estat precari, tant en l'arrebossat, com també en el cablejat i desguassos.

El parc d'habitatges que es contempla dins del PII són 750 habitatges. D'aquests, 291 són habitatges familiars de 4 plantes o més sense ascensor,

representant un 40% del total dels edificis. Els destinats a l'habitatge familiar són 593, gairebé un 80% del total del barri. Els edificis en estat ruïnós són un 21,08% (125), essent molt superior a la mitjana catalana (2,6%)⁶⁹. A aquesta situació s'hi pot afegir les valoracions que fa l'Àrea de Disciplina Urbanística de l'Ajuntament, que va valorar l'estat de tots els edificis, detectant-ne gran part amb deficiències. No cal oblidar que el barri també té situacions d'amuntegament, d'ocupacions il·legals i de pisos pastera.

Pel que fa al parc d'habitatges de tipus social, aquest es compon de 368 habitatges a la zona d'intervenció. Un 59,8% és de titularitat municipal a través de l'Empresa Municipal d'Urbanisme i la resta de la Generalitat de Catalunya a través de l'empresa ADIGSA.

Al barri hi ha una falta d'espais verds o aquestes tenen un mal estat de conservació. Les obres que s'estan fent al turó de la Seu Vella permetran recuperar gran part d'aquesta àrea i convertir-la en un espai públic per al barri i per a la ciutat. Pel que fa a les places, aquestes estan mancades d'equipaments urbans per a facilitar-ne l'ús i millorar la convivència del barri.

Els carrers tenen problemes de pavimentació, cosa que complica més la ja mobilitat d'un terreny amb desnivell, poc il·luminat i sovint brut. Les voreres tampoc compleixen els requisits d'accessibilitat. Els carrers estrets fan difícil la circulació als automòbils i gairebé impossible l'accés del transport públic, que ha de situar les parades als límits del Centre Històric, aïllant així els residents de la resta de la ciutat.

Mediambientalment, la població que habita al Centre Històric no té encara una sensibilitat sobre la recollida selectiva de les escombraries, ni tampoc per l'estalvi energètic. Hi ha també una manca de civisme que fa que els carrers no estiguin nets i en molts d'ells apareixen deixalles abandonades. Acústicament, el barri no té zones afectades, la majoria de contaminació acústica es concentra al carrer Cavallers i Sant Martí. Pel que fa a la xarxa d'aigua, l'existent és obsoleta i té fugues, cosa que provoca un malbaratament d'aquest recurs. L'enllumenat igualment és deficient i això agreuja encara més la sensació d'inseguretat i afavoreix que es donin algunes situacions incíviques i/o delictives.

Hi manca aparcament, cosa que esdevé un problema tant per als veïns com per als comerciants que hi tenen els seus negocis. També constitueix una incomoditat important per aquells que es desplacen al barri ja sigui per treballar, comprar o com activitat d'oci.

La falta d'equipaments esportius, culturals i de serveis, especialment els dedicats als infants és notòria. Tots sumats resulten insuficients per donar cabuda als usuaris que hi ha.

La situació física que s'acaba de comentar va molt correlacionada amb l'evolució històrica del mateix Centre Històric i la pèrdua de protagonisme a nivell poblacional.

Amb la construcció de l'Eixample, les classes benestants es van desplaçar avall del turó i s'instal·laren al carrer Major, la Banqueta (l'actual Avinguda

---

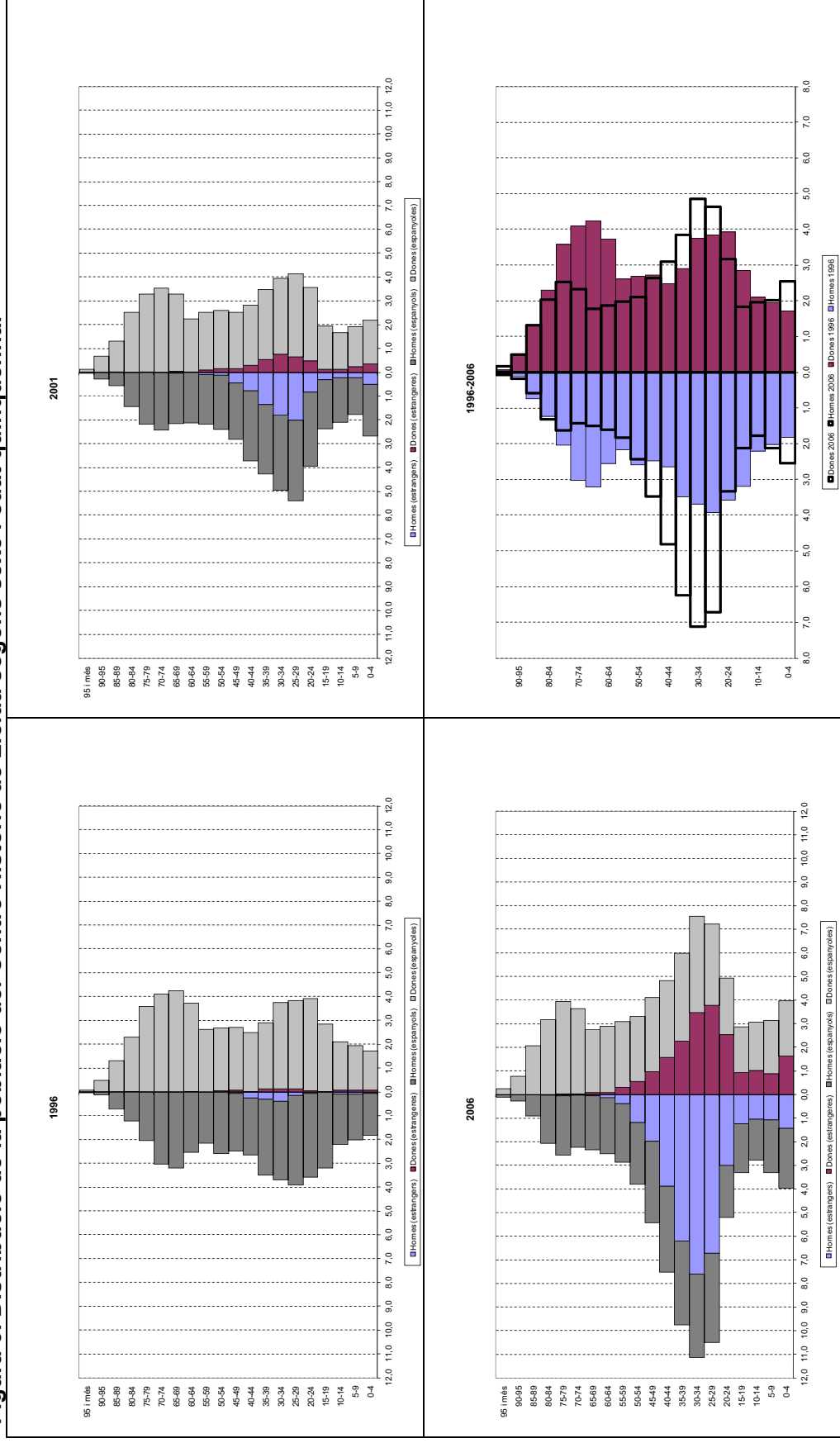
⁶⁹ Dades extretes del Projecte d'Intervenció Integral per al Centre Històric de Lleida (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006).

Blondel) i la Rambla Ferran. La població del centre històric era d'uns 15.000 habitants a finals del segle XIX (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 4), molt diferent de la població actual. Això provocà un abandonament de la part més alta del barri, que es va anar degradant, ajudada també per una falta d'intervencions durant bona part del segle XX, a excepció de la construcció d'alguns blocs de protecció oficial (1940). Les primeres mesures de planejament no arriben fins als primers ajuntaments democràtics, però per aquell moment, el Centre Històric ja és un barri deteriorat, on la població que té una mínima oportunitat l'abandona. Hi ha una important davallada de la població durant aquests anys, al 1975 encara hi havia unes 12.252 i al 1996 ja només hi resideixen 5.204 (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 4). La població que hi roman és una població que viu en l'exclusió social o està al llindar, té pocs recursos i són famílies que aglutinen múltiples problemàtiques.

La tendència, per tant, va ser de despoblament fins a remuntar amb un efecte substitució. La població que emigrava del barri era substituïda per una novinguda, jove i d'origen estranger. Cal destacar també, tot i que sigui minoritària, l'entrada al barri de població jove autòctona que ha anat a viure al barri degut a les millores dels programes ja existents, com per exemple el programa ARI. Tot això suposà un canvi en el perfil de la població resident del CH, tant pel que fa a les edats com al lloc de naixement. Breument, la figura següent presenta les piràmides acumulades (que permeten distingir el pes de la població estrangera sobre el total) en diferents períodes i reflecteixen perfectament aquests canvis.

Figura 6. Distribució de la població del Centre Històric de Lleida segons sexe i edat quinquennal

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró Municipal d'Habitants (1996, 2001 i 2006). Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Lleida.

Primerament, observant la distribució de la població de 1991 comparada amb la del 2006 s'observa un canvi de forma: d'una piràmide en forma de pilar, amb fort predomini de població envellida a una de més piramidal i irregular que mostra un clar rejuveniment de la població.

Els canvis entre aquests dos períodes venen motivats en gran part per l'efecte de la immigració dels anys anteriors. Així, al 2006, hi ha una forta presència de població en les edats adultes primerenques, entre 25 i 44 anys, arrossegant el grup de població jove que s'aprecia en períodes anteriors. En canvi, hi ha menys població envellida, tant en homes com en dones.

Tenint en compte la contribució explicativa de la població estrangera, val la pena aprofundir en les piràmides dels anteriors períodes. Al 1996, la piràmide és irregular però té forma de pilar, caracteritzada per una dominant població autòctona, les bases són bastant uniformes i estretes, amb una petita entrada en les franges dels 40 als 60 anys. Únicament hi ha diferències en les franges d'edat més envellides, quan les dones són superiors als homes. Aquesta situació es podrà corroborar amb els indicadors de població que més tard es detallen.

Al 2001 ja s'observa l'efecte de l'arribada de la població immigrant, majoritàriament masculina i joves i adults. La distribució de la població autòctona segueix una forma piramidal, amb un eixamplament de les franges adultes però unes bases no del tot àmplies, on la gent gran continua sent predominant, especialment quan aquestes persones són dones, per tant, continua apreciand-se una tendència a l'envelliment però més alentit. La distribució de la població immigrant és bàsicament en les franges adultes, provocant una tendència al rejuveniment del barri i també cap a una recuperació de les bases, reforçat també per un increment de la natalitat.

Al 2006, el canvi és molt més evident, la forma de la figura ja s'assembla més a una piràmide, amb un fort increment de les edats joves (25 a 29 anys) fins allargar-se fins als 40 anys. La població envellida es manté, a partir dels 70 anys i essent més femenina que masculina, però al mateix temps, el Centre Històric es rejuveneix, fruit d'aquesta entrada significativa de la població estrangera.

Les piràmides de població han il·lustrat una realitat que condiona el barri: la concentració al CH de la població estrangera que arriba a la ciutat; la tendència a l'envelliment, caracteritzat per ser una col·lectiu autòcton i femení i; una tendència al rejuveniment. Es detalla aquests fets tot seguit.

Pel que fa a l'origen i analitzant en detall les dades del Padró de 2006, s'observa que un 36% del total dels residents al barri són persones nascudes a l'estranger, contrasta amb el 2,4% de 1996 i el 12,8% de 2001⁷⁰. Aquestes dades confirmen que el Centre Històric és un barri d'acollida i la porta d'entrada a la ciutat per a la població immigrant, tenint un percentatge de població estrangera molt superior a altres parts de la ciutat, provinent la majoria del Magreb (Marroc 21,03% i Argèlia 7,91%), Rumania (9,55%) i Àfrica subsahariana (Senegal 5,42%, Nigèria 4,57%, Mali 6,91%, com a més significatius) i els llatinoamericans representen un percentatge inferior (3,65%

⁷⁰ Padró Municipal d'Habitants (1996, 2001 i 2006). Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Lleida.

Equador, Colòmbia 3,36% i Brasil 3,29%) (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 23).

La població nouvinguda tampoc és homogènia entre sí. Així, atenent a les característiques de sexe, el col·lectiu llatinoamericà és majoritàriament femení, igual que les persones que venen de Romania. En canvi, les persones procedents de l'Àfrica, siguin del Magreb o de l'Àfrica subsahariana tenen una tendència a l'agrupament familiar un cop el marit ja està establert. A més, cal afegir-hi que són unes persones que generalment tenen problemes d'adaptació pel xoc cultural i també problemes per a un accés normalitzat als serveis.

Encara com a trets poblacionals, destacar també la importància de l'ètnia gitana, present al barri. Són persones que no pertanyen a la classe benestant de la seva ètnia que es dediquen a la venda ambulat i la majoria són beneficiàries de la Renda Mínima d'Inserció i altres prestacions. Presenten situacions familiars multiproblemàtiques (economia submergida, absentisme escolar, falta d'hàbits d'inserció, etc). Finalment, cal dir que la majoria d'ells són provinents de l'antic Programa de Reallotjament de l'Avinguda Tarradellas (1997-2000), que tot i que el programa va intentar disseminar les famílies arreu de la ciutat, amb el temps s'han anat reagrupant al Centre Històric.

En relació a la tendència alentida d'envelliment i al rejuveniment que ha sofert en els darrers anys, es confirma aquest rejuveniment si s'observa l'edat mitjana, al voltant dels 40 anys (2006), quan al 1996 era de 44 anys. No obstant això, l'índex de sobreenvelliment té una tendència a l'alça, afirmant que hi ha un rejuveniment (principalment masculí), però que al barri també hi viu gent molt gran, essent una població dependent del 43,5%, subratllant la incidència de la relació de dependència senil, que és d'un 24,9%. Per tant, hi ha certa polarització pel que fa a tendències poblacionals, si per una banda es dona un manteniment de la població envellida (majoritàriament autòctona i femenina), hi per una altra banda, el barri s'està rejuvenint, especialment amb la presència de nens i joves (vegi's Taula 5).

Taula 5. Indicadors bàsics de les característiques de la població del Centre Històric de Lleida

	1996	2001	2006
Relació de masculinitat	87,7	99,2	112,2
Edat mitjana	44,1	42,7	39,8
Índex d'envelliment	223,9	193,1	134,1
Índex de sobreenvelliment	24,1	30,5	37,0
Relació de dependència juvenil (0-14/15-64 anys)	19,1	19,3	18,6
Relació de dependència senil (65 i més / 15-64)	42,8	37,2	24,9
Relació de dependència total	61,9	56,5	43,5
% Nascuts a l'estranger	2,4	12,8	36,0

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró Municipal d'Habitants (1996, 2001 i 2006). Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Lleida.

En referència a la gent gran, ja s'ha comentat anteriorment que bona part d'ella és autòctona i poc habituada als canvis que ha sofert el barri. A més, les condicions de vida d'aquestes persones no són tampoc molt millors que les del col·lectiu d'immigrants: tenen pocs recursos, algunes viuen soles i tenen dificultats de mobilitat, ja sigui per la seva pèrdua d'autonomia o per l'accidentalitat del barri. Algunes dades específiques ho il·lustren, com el *Projecte de Detecció de Persones Majors de 75 anys en Risc*, dut a terme per

la Regidoria de Serveis Personals. Aquest mostrava que al barri, 420 persones vivien soles al 2005 i moltes d'elles eren susceptibles de serveis socials per continuar mantenint una vida digna al seu domicili i no precipitar un ingrés a un centre (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 28).

La caracterització del perfil poblacional del barri es completa amb uns indicadors de tipus més social, per una banda el nivell educatiu i per una altra, la situació econòmica relacionada amb la posició que tenen al mercat laboral.

Envers el nivell d'estudis, aquest és molt baix, el 30,31% de la població és analfabeta i només un 42% té estudis primaris acabats (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 25)⁷¹. La gent nouvinguda, autòctona i jove que ha vingut a viure recentment al barri sí que té nivells d'estudis superiors (i també un nivell socioeconòmic superior) però es situa a l'exterior de la zona d'intervenció. El baix nivell educatiu com també la falta de formació pràctica va directament correlacionat amb les dificultats d'accés al mercat de treball i amb l'atur, com també la falta del permís de residència per accedir als contractes. Tot plegat, afavoreix encara més la presència d'economia submergida.

Paral·lelament, la inexistència d'empreses per a la inserció laboral i la manca d'instruments de foment de l'ocupació; i la falta de llocs de treball a la zona fan que la situació d'atur sigui elevada i que la gent s'hagi de desplaçar fora del barri per tenir més oportunitats laborals. Això va en detriment de la desitjable reversió de l'activitat econòmica a la zona.

El resultat de tot plegat és que el Centre Històric concentra gran part de la població de Lleida que està en risc d'exclusió social o bé en situació de marginació. Hi ha persones que tenen dificultats per trobar els mecanismes que els permetin arribar a un mínim d'integració social i per tant de dignitat: falta de documents, famílies desestructurades, problemes de mobilitat, falta de recursos, atur, malalties mentals, addiccions (alcoholisme i drogues), infants no escolaritzats, no vacunats o amb mals hàbits alimentaris, etc, són part d'una llista de problemàtiques que caracteritzen la situació social de la població que viu al Centre Històric i que esdevé força preocupant:

“Al Centre Històric de Lleida hi resideix un volum molt important de població afectada per pobresa econòmica, dèficits en l'accés a l'ocupació, a l'educació, a l'habitatge digne, amb manca de capacitat psicofísica, fortes dificultats en les relacions familiars i socials i un nivell de formació i instrucció precari.” (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 26)

Un repàs a les dades presentades en el Projecte d'Intervenció Integral sobre la situació social d'alguns dels usuaris del Centre Municipal de Serveis Socials del Centre Històric posa en evidència la situació delicada del barri: al 2006, 2.419 famílies afectades per diferents problemàtiques tenen expedient obert. Al 2005 els professionals de l'Equip Bàsic d'Atenció Social Primària van atendre 1.045 persones, si es té en compte que al Centre Històric hi viuen al voltant de 6.000

⁷¹ Com a punt de referència, es poden prendre les dades de Catalunya de 2007, provinents de l'*Enquesta Demogràfica 2007*. El percentatge de població que no sap llegir ni escriure és d'un 1,7%; mentre que al Centre Històric és d'un 30,31%. Una altra dada a mode d'exemple, la població amb estudis primaris incomplets a Catalunya representa el 7,3%, mentre que al Centre Històric un 42%. Tot i que aquestes xifres són molt diferents i mostren una situació molt preocupant, és necessari analitzar-les amb cautela per un possible efecte de registre d'aquesta informació a l'hora de realitzar el Padró (Institut d'Estadística de Catalunya, 2007).

persones, això representa un 17,3% (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 26). En relació a la situació econòmica, al 2005, al Centre Municipal de Serveis Socials del Centre Històric es van atendre 450 famílies, un 73% tenien una renda familiar inferior a la meitat del Salari Mínim Interprofessional i entre aquestes, un 36% tenien una renda per càpita inferior a 60€ mensuals⁷².

Al Centre Històric, per tant, hi ha població que es troba en situació de pobresa extrema. I a més, la població té problemes d'accés al mercat laboral: a més del seu baix nivell de formació, la falta de regularització de la documentació, com també la falta de coneixement del català o castellà, juntament a altres factors culturals. Aquesta situació especialment afecta a la població immigrant, la d'ètnia gitana i als autòctons de mitjana edat.

Encara pel que fa al mercat de treball⁷³, a l'any 2006, la taxa d'atur del barri és d'un 14,59%⁷⁴ per sobre de la mitjana de Catalunya al mateix any. El nivell d'ingressos de la població és baix i prové en la seva majoria de prestacions de subsidis i d'atur. Un 29,47% de totes les rendes mínimes actives a la ciutat a l'any 2006 les rep la població que resideix al Centre Històric. El tipus de feines que desenvolupen la població del Centre Històric són de baixa qualificació, venda ambulant, recollida de ferralla i una present economia submergida, com feines precàries i no assalariades de tasques de la llar o cura de gent dependent. Un 3,2% de la població del barri percep Pensions no Contributives, d'Invalidesa o de Jubilació. L'import d'aquestes és molt baix, al voltant de 300 euros/mensuals, i amenaça la subsistència d'aquestes persones per satisfer les necessitats bàsiques.

Entre els joves i els adults del barri, encara s'agreuja més la situació perquè hi ha una mancança de connexió amb la xarxa formativa i ocupacional de la ciutat, degut a l'escassetat d'habilitats personals i socials, al propi desconeixement i a la tendència d'aïllament que té el barri. A més d'aquestes dificultats, es detecta que part de la població pateix determinats tipus de trastorns o minusvalideses, cosa que encara dificulta més el seu accés. Les minusvalideses ateses al Centre Municipal de Serveis Socials del barri van representar l'any 2005 un 42% de totes les ateses a la ciutat⁷⁵.

Si s'entra amb més detall sobre el col·lectiu de joves (d'entre 12 i 18 anys) del Centre Històric, aquest representa un 5,2% sobre el total de la població del barri (2006). El seu lloc d'origen marca grans diferències, si mentre al 1996, els joves estrangers eren difícilment presents (1,5%), al 2006 representen un 34,6%, enfront del 65,4% dels joves espanyols.

⁷² Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006, p. 26).

⁷³ Subratllar que aquí es presenta la situació de l'any 2006, any en què es va presentar el projecte, però que òbviament, aquesta situació ha empitjorat degut a la situació econòmica que travessa tot el país i que encara castiga més a la població en situació de risc.

⁷⁴ Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006, p. 25).

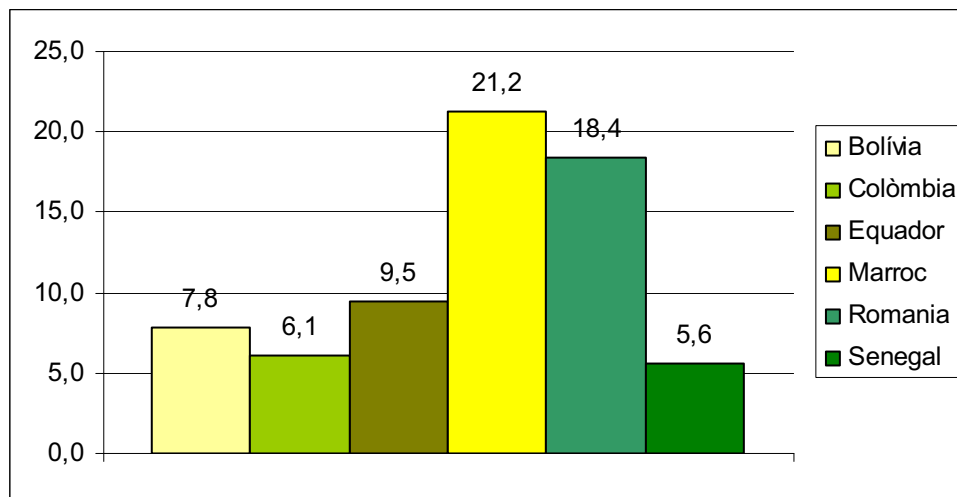
⁷⁵ Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006, p. 26).

Taula 6. Població jove segons lloc d'origen

Població jove	1996	2001	2006
Total	599	442	517
Percentatge sobre total població	7,5	5,4	5,2
Distribució segons lloc d'origen			
Total Espanya	590	404	338
% Espanya	98,5	91,4	65,4
Total estranger	9	38	179
% Estranger	1,5	8,6	34,6

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró Municipal d'Habitants (1996, 2001 i 2006). Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Lleida.

La seva procedència és semblant a la dels adults immigrants, lògic si es pensa en un patró d'immigració familiar. Així, un 21,2% d'aquests joves són nascuts al Marroc i un 18,4% són de Romania. A partir d'aquí, hi ha bastant diferència fins trobar joves nascuts a Llatinoamèrica (9,5% a l'Equador; 7,8% a Bolívia i 6,1% a Colòmbia), i el Senegal (5,6%).

Figura 7. Joves estrangers segons país de naixement

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró Municipal d'Habitants (1996, 2001 i 2006). Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Lleida.

Pel que fa al sexe d'aquests joves, si bé és cert que al 1996 eren més nois que noies (8,3 enfront un 6,7), aquesta diferència s'ha reduït amb els anys, un 0,8 al 2001 i un 0,4 al 2006.

Taula 7. Indicadors població jove segons sexe, 1991-2006

	1996			2001			2006		
	Nois	Noies	Total	Nois	Noies	Total	Nois	Noies	Total
Total	310	289	599	236	206	442	263	254	517
% sobre total població	8,3	6,7	7,5	5,8	5,0	5,4	5,0	5,4	5,2
Distribució segons lloc d'origen									
Total Espanya	305	285	590	211	193	404	166	172	338
% Espanya	98,4	98,6	98,5	89,4	93,7	91,4	63,1	67,7	65,4
Total estranger	5	4	9	25	13	38	97	82	179
% Estranger	1,6	1,4	1,5	10,6	6,3	8,6	36,9	32,3	34,6

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró Municipal d'Habitants (1996, 2001 i 2006). Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Lleida.

Els infants i el relleu generacional del risc és un dels aspectes que més preocupa als gestors del PII. Es detecta una situació de risc social ja en

menors. Algunes dades valoren aquesta situació, l'índex d'absentisme escolar és d'un 30%, i el percentatge no millora tot i que el Centre Educatiu del barri és d'acció preferent, contempla les necessitats especials del seu alumnat (majoritàriament immigrant i d'ètnia gitana) i té serveis especials per a fer-hi front. Més enllà de l'absentisme, els infants també tenen problemes com abandonament de l'escolaritat, retard en aprenentatge, etc. La situació és preocupant perquè aquests infants viuen en el si de famílies desestructurades i multiproblemàtiques, per tant, hi ha el perill de què es reproduïxin les dificultats de pares a fills. Hi ha infants que estan molt de temps sols, a casa o al carrer, perquè els seus pares treballen o perquè no tenen l'hàbit de cuidar-los; viuen en habitatges que no són dignes, tenen problemes d'alimentació, no estan al corrent de les vacunes, registren problemes d'higiene bucal, etc. Aquest és el col·lectiu de risc que recull com a prioritari el projecte socioeducatiu de l'Albada.

Per tant, hi ha uns col·lectius que estan en situació de risc: els infants, els immigrants, les dones i la gent gran. El risc és un fet transversal al conjunt de la població de determinats barris. Pel que fa a la situació de gènere, en els darrers anys, s'observa canvis de tendència, com un patró de dona immigrant sola o que està al càrrec de la seva família (monomarental). A més, la dona està en situació desigual en el sí d'algunes de les comunitats presents al Centre Històric (del Magreb i ètnia gitana, especialment), cosa que encara dificultat més la integració d'aquestes a la vida quotidiana de Lleida: aprendre un idioma, conèixer els serveis de la ciutat, trobar feina, establir lligams socials, etc.

A tot això s'hi afegeix la pèrdua del poder atractiu comercial d'alguns dels principals eixos que històricament havien tingut molt de protagonisme: el carrer Cavallers, la Palma, Sant Martí, Ronda del Canyeret entre d'altres. L'activitat comercial queda reduïda al carrer Major, a la seva prolongació pel carrer Sant Antoni i els desdoblats carrers Magdalena i del Carme.

El comerç tradicional ha estat substituït per comerços de referència per a la població nouvinguda, locutoris, petits comerços de comestibles, perruqueries, carnisseries, que la població autòctona no utilitza i en altres casos, encara que pocs, són substituïts per franquícies. El mercat del Pla també tancà les portes l'any 2002.

Altres tipus de negocis com els de restauració o d'oci, s'instal·len als límits del barri, i sinó, opten per les noves zones remodelades a la ciutat com el barri de Cappont. La "zona dels vins", zona de referència per als joves de Lleida durant els anys 80-90 cau en desús amb els primers enderrocs dels edificis. Els locals d'oci nocturn ocupaven els baixos de les cases velles dels carrers Sant Martí, Jaume I, Bonaire i adjacents. També tanquen els cinemes Victoria i Granados, utilitzats posteriorment per botigues del tèxtil o cases de prostitució, però que al final, tanquen per donar pas a l'oferta de serveis sexuals al carrer a uns preus molt més baixos (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 5).

Aquesta situació ve afavorida per l'estat d'alguns dels edificis que fa difícil habilitar-los com a locals i magatzems, la degradació del barri fa que es concentri l'activitat als carrers més cèntrics i que alguns decideixin traslladar-se a altres zones comercials més atractives a la ciutat. Això fa que al barri hi ha un

30%⁷⁶ de locals inactius a la zona que no aconsegueixen ser prou atractius per a la iniciativa privada, ni per instal·lar-hi un supermercat per abastir les primeres necessitats ni tampoc per altres tipus de comerços. Els residents autòctons del barri que no compren als comerços de proximitat majoritàriament regentats per població immigrant es desplacen fora del barri per comprar.

Els problemes de convivència són freqüents, sobretot generats pels conflictes veïnals entre diversos grups presents al barri, que tenen pautes d'interacció molt diferents, com també la presència de casos d'incivisme i de delinqüència.

La sensació d'inseguretat ciutadana augmenta sobretot perquè, al marge d'alguns fets delictius, com el tràfic de drogues o prostitució al carrer, l'estat de conservació del barri i les pautes de vida dels nouvinguts ho potencien.

Com en la majoria de barris que són objecte de la Llei, el Centre Històric presumeix de tenir una xarxa associativa molt important i que dóna identitat al barri. Aquest és un dels recursos potencials existents en ell. Aprofitant-lo, es pot assegurar una regeneració sostenible. Les associacions que vertebraven el barri són tres associacions de veïns i moltes entitats socials que actuen sobre el mateix barri. No obstant això, la manca d'equipaments i d'infraestructures capaces d'aglutinar aquesta societat civil fa que entre elles estiguin força poc cohesionades.

Malgrat l'existència d'entitats cíviqües, la identitat de pertinença al barri és baixa. Els seus residents no s'identifiquen amb ell. Així es desprèn de l'anàlisi DAFO del Projecte d'Intervenció Integral. La manca d'arrelament al barri per part dels residents, un individualisme creixent i una falta de conscienciació col·lectiva per part dels agents socials fan témer reticències per poder aconseguir la integració social. Hi ha un estigma negatiu tant intern com extern que ha fet que els mateixos residents no acabin d'apreciar on viuen. Tampoc l'aprecien els veïns de la resta de la ciutat.

La imatge negativa del Centre Històric ve de lluny. La construcció simbòlica de la marginalitat urbana, de l'estigma sobre aquesta zona ha vingut fomentada part per la premsa local i part per altres discursos que han calat en l'imaginari col·lectiu. Tots els actors, fins i tot els ciutadans de d'altres barris de Lleida tenen una certa responsabilitat en la potenciació d'aquest estigma intern i extern del Centre Històric. Puertas i Feixa ja assenyalaven en un estudi de 1995, que el terme Centre Històric o Casc antic s'associava a problema, degradació i marginació social. Ja feien una crida, no solament als mitjans de comunicació, sinó també als poders polítics, a les entitats civils i als mateixos ciutadans, cap a un gir de l'estigma del Centre Històric: un ús del terme "Centre Històric" en sentit positiu, destacant-ne imatges positives i anècdotes afavoridores, tot fent emergir la memòria històrica i col·lectiva de l'àrea. I en aquell moment, ja s'incidia en què tota política de rehabilitació urbana tenia la necessitat de combatre els estigmes associats al casc antic:

"[...] És obvi que la realitat és múltiple i que en el casc antic hi pesa més la vessant marginal, però això no justifica que la parcel·la de normalitat que existeix resti totalment ofegada pels estigmes i d'això en som tots responsables." (Puertas i Feixa, 1998, p. 132)

⁷⁶ Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006, p. 25).

En l'actualitat, sembla que la imatge del barri, tant interna com externa, no és gaire distant d'aquella analitzada al 1995. Malgrat els resultats dels programes que ja s'hi han dut a terme, la complexitat de les problemàtiques actuals a la zona han revifat l'estigma social del Centre Històric.

A mode de resum, l'estat general del Centre Històric és d'un deteriorament en múltiples aspectes, des dels físics, fins als ambientals passant pel perjudici sobre la gent que hi viu, que aglutina problemes socials, educatius, sanitaris i econòmics, entre d'altres:

“Aquesta degradació general de l'interior del barri ha comportat, en definitiva, que sigui la zona de Lleida amb uns problemes més greus en totes les àrees: econòmica (falta d'ingressos suficients, poca activitat econòmica), d'habitatge i urbanització (degradació del parc ja deficient, estructura insuficient, falta d'habitatges, falta de serveis i subministraments, manca d'equipaments i infraestructures deficientes, etc.), de salut (malalties cròniques, malalties orgàniques agudes, limitacions funcionals de gent gran, malalties d'alt risc...) de treball (atur sense subsidi, treball submergit, poca qualificació...) i problemes personals (gent sense família, famílies monoparentals, relacions problemàtiques entre pares/fills, falta d'autonomia personal i consegüent dependència, desorganització familiar...)” (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 5)

Una observació ràpida del Centre Històric permet visualitzar diferents realitats. D'una banda, un cert estigma extern per a la resta de residents de la ciutat. Molts d'ells ni el travessen per anar a altres parts de la ciutat, ni en coneixen els serveis que s'ubiquen dins del barri, o com molts, no es desplacen més enllà de l'eix comercial, símptoma que quedaria testat per la poca activitat comercial que resta en alguns d'aquests eixos, com per exemple, al carrer Tallada mateix. Certament, ni la ubicació de serveis i equipaments per a tota la ciutat són suficients per atreure la població a passejar o gaudir del barri, i menys encara els habitatges i l'entorn resulten prou interessants per a què la gent hi vagi a viure. La Seu Vella amb tot el seu parc al voltant, ha estat fins fa poc un espai desconegut per part dels habitants de Lleida, no serà fins aquests darrers anys que es recupera a la ciutat⁷⁷.

En canvi, les característiques del barri el fan idoni per ser un barri acollida per a la població nouvinguda. Allí hi troben molts compatriotes, comerços adaptats a les seves necessitats i una millor facilitat per adaptar-se a la ciutat; però un cop s'han estabilitzat i arriba la família, molts d'ells marxen. Per tant, qui aconsegueix millorar les condicions de vida, no ho reverteix sobre la zona. El repte desafia en dos sentits, d'una banda, el poder trencar el cercle viciós en què es troba el barri. El Centre Històric acaba sent el pont d'entrada a la ciutat per als nouvinguts. D'altra banda, el repte de com afrontar la crisi econòmica actual. Com afecta, com està afectant i com continuarà afectant a aquest territori no sembla pas ser una incògnita: les situacions empitjoraran, amb

⁷⁷ A part del Pla Especial del Turó de la Seu Vella (aprovat el 1994) que té per objectiu el potenciar el conjunt del Turó per a usos culturals i de lleure, preveient la implantació d'infraestructures de serveis i de nous equipaments culturals; el mateix PII preveu sis actuacions per al Turó de la Seu Vella, entre les quals, es destaquen la construcció d'un aparcament a Camp de Mart, el Parc de la Vessant Nord i la Plaça davant el Mercat del Pla. A més, recentment (2011) s'ha restaurat el Castell del Rei (la Suda) que forma part de tot el conjunt monumental de la Seu Vella per a donar encara més impuls a aquesta part de la ciutat.

l'agreuja, previsible, de què les ajudes socials seran iguals o fins i tot més minses.

3.3.4. El Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida

L'Ajuntament de Lleida presenta el Projecte d'Intervenció Integral com a principal instrument per aconseguir redreçar la situació que es troba el Centre Històric. Ja s'ha anat desglossant nombrosa informació respecte a la descripció del barri, ara, es passen a detallar els principals objectius que pretén assolir i la seva estructura⁷⁸. Abans però, es fa un petit esment als esforços anteriors que hi ha hagut en la mateixa zona, entre ells, es destaca el programa ARI de l'any 1994 declarant Àrea de Rehabilitació Integrada el Centre Històric.

Els antecedents al Centre Històric: el Programa d'Àrea de Rehabilitació Integral (ARI)

L'any 1979, els primers ajuntaments democràtics de la Paeria comencen a considerar la situació de declivi en què es troba el Centre Històric. En aquest primer moment, s'utilitzen dues línies de treball: la redacció del *Catàleg-Pla Especial de Protecció dels Elements Artístics* i el *Pla Especial del Centre de Lleida*. L'actuació de l'ajuntament porta a què al 1981 aconseguix la titularitat del polígon del Canyeret (part alta del Centre Històric), que fins llavors era titularitat del Ministeri d'Habitatge. Al 1982 es convoca el concurs per redactar el Pla Especial del Centre de Lleida. En poder disposar d'aquests terrenys del barri, i tenint en compte, la degradació a la qual arriba la zona, l'ajuntament, el 1983 aprova el Pla Especial del Canyeret⁷⁹. Serà l'avenç del Pla Especial del Centre de Lleida, aprovat definitivament al 1986. El Pla Especial del Canyeret permet començar a dotar de funcionalitat terciària aquesta part del barri a més de construir-hi 73 habitatges de promoció pública per part de l'Incasòl (Juvillà Ballester i Clariana Maurel, 2007, p. 28).

El *Pla Especial del Centre de Lleida* serà la base de les actuacions que es desenvoluparan més tard. Quedaran emmarcades sota dos programes marc: el *Pla Especial del Turó* (que afecta la Seu Vella) i el *Programa Àrea de Rehabilitació Integrada del Centre* (ARI). L'estratègia d'actuació en el Pla Especial del Centre de Lleida és "articular un procés de diverses obres públiques i transformacions de tipus cultural" (Llop, 1989, p. 318), mitjançant la combinació de l'estratègia del llarg termini, el planejament urbanístic amb el curt termini, realitzar actuacions de política de sòl, obres d'urbanització, excavacions, etc.. La rehabilitació (a través de la compra o expropiació d'alguns immobles i la seva posterior rehabilitació o demolició) ha de permetre retornar la centralitat (a llarg termini) del Centre Històric, la restitució que parlava Llop en paraules anteriors per tal de què el Centre Històric acabi sent un centre de serveis per a la ciutat, sense oblidar els residents que hi viuen. Actuació física en primer terme per aconseguir després una funcionalitat cívica.

⁷⁸ Aquesta informació serà part de la documentació "oficial" que es tindrà en compte a l'hora de fer emergir la teoria del programa dins del disseny avaluatiu proposat.

⁷⁹ Es tracta d'un programa eminentment físic que comprèn l'estabilització de les terres per evitar esllavissades a través de la construcció d'un mur entre 18 i 22 metres d'alçada, construir un nou vial de comunicació a través de la ubicació d'equipaments i potenciar l'eix plaça Sant Joan-Seu Vella amb la remodelació de la plaça i la ubicació d'un ascensor per poder accedir a la Seu Vella i a tot el seu recinte (Juvillà Ballester i Clariana Maurel, 2007, p. 26).

En aquests anys, la majoria d'iniciatives no s'emmarquen sota un programa global específic, sinó que eren actuacions únicament físiques que anaven encaminades a comprar solars i immobles vells per esponjar el barri o rehabilitar-los.

La forma d'aquesta primera actuació va ser una forta inversió pública, que va comportar la "restitució" d'elements importants d'estructura: l'eix del riu i comercial, la Plaça de Sant Joan, la construcció dels nous jutjats al Canyeret, urbanització d'alguns vials, entre d'altres. També es va aconseguir aturar o frenar la degradació física i funcional del Centre Històric, encara que no el seu despoblament. I en darrer terme, també es va incrementar la inversió privada, concentrada en l'activitat comercial, fruit de l'efecte imitació de la inversió pública, com a exemple d'economies externes i economies d'urbanització (Llop, 1989, p. 322). No obstant aquests "èxits", el Centre Històric continuava plantejant reptes, però amb aquesta gran actuació es van posar els primers ciments.

Un segon gran pas es farà al 1986 quan es fa el Pla Especial del Centre de Lleida i el seguirà, al 1988, la declaració del Centre Històric com a zona ARI. A tot això, es crea l'Empresa Municipal d'Urbanisme com a empresa pública, amb caràcter instrumental perquè dugui a terme, preferentment, tots els projectes urbanístics d'aquesta zona.

D'entre els objectius principals del programa ARI destaquen garantir el manteniment de la funció residencial del barri, intentant frenar el despoblament dels darrers anys; aturar la degradació física dels immobles a través de la rehabilitació i substitució, dinamitzar el centre i invertir el procés de desactivació econòmica (Juvillà Ballester i Clariana Maurel, 2007, p. 30).

El programa ARI, caracteritzat per ser majorment d'inversió física en els habitatges, rehabilita 900 habitatges privats i en construeix 197 de públics des de 1994 a 2004, amb una inversió de més de 13 milions d'euros (Mòdol, 2006). El programa ARI va actuar construint habitatge social en les zones més conflictives del barri (la Parra, el Pati del Miqueló, el Roser, Rosari-Cavallers, Gairoles i Alsamora). Es va desallotjar la població per rehabilitar els edificis, amb el posterior reallotjament. Igualment també hi va haver mesures d'esporament amb l'enderroc de 81 edificis.

El programa ARI també es caracteritzava per mesures de control i prevenció de l'estat de conservació dels edificis. Així, es van fer actualitzacions de dades i ordenances específiques per al barri. Hi va haver una part de construcció d'equipaments culturals, socials per cohesionar l'associacionisme, com el Casal i el Centre d'Atenció a la Dona, els Casals Infantils, l'Oficina Local d'Habitatge, entre d'altres. També es van fer millores en seguretat com el local de vigilància de la guàrdia urbana al carrer Galera, servei de guàrdia de barri i un pla de videovigilància. I finalment hi va haver una millora en el paviment i la conservació dels carrers i les voreres, l'enllumenat i l'ordenació de l'eix viari.

No obstant tots els esforços, els resultats del programa ARI van trontollar amb l'esfondrament d'un edifici del carrer Cavallers i el desallotjament d'un altre edifici per perill. Les crítiques de l'oposició cap a la regidoria d'Urbanisme per no preveure la situació i "no fer cas dels informes de l'Oficina Local d'Habitatge" no es van fer esperar. No va haver-hi dimissions però les crítiques serviren per accelerar les llicències d'enderroc, donant-los caràcter d'urgència, i per

controlar de forma més exhaustiva tot l'estat dels edificis més antics. La situació s'agreuja amb altres desallotjaments de diverses famílies, alguns fins i tot, en règim d'ocupació il·legal. L'Ajuntament es prepara per incorporar el barri a la convocatòria de la Llei de barris però mentrestant, inverteix 4,5 milions d'euros per tal de fer reformes de caràcter urgent (Mòdol, 2006).

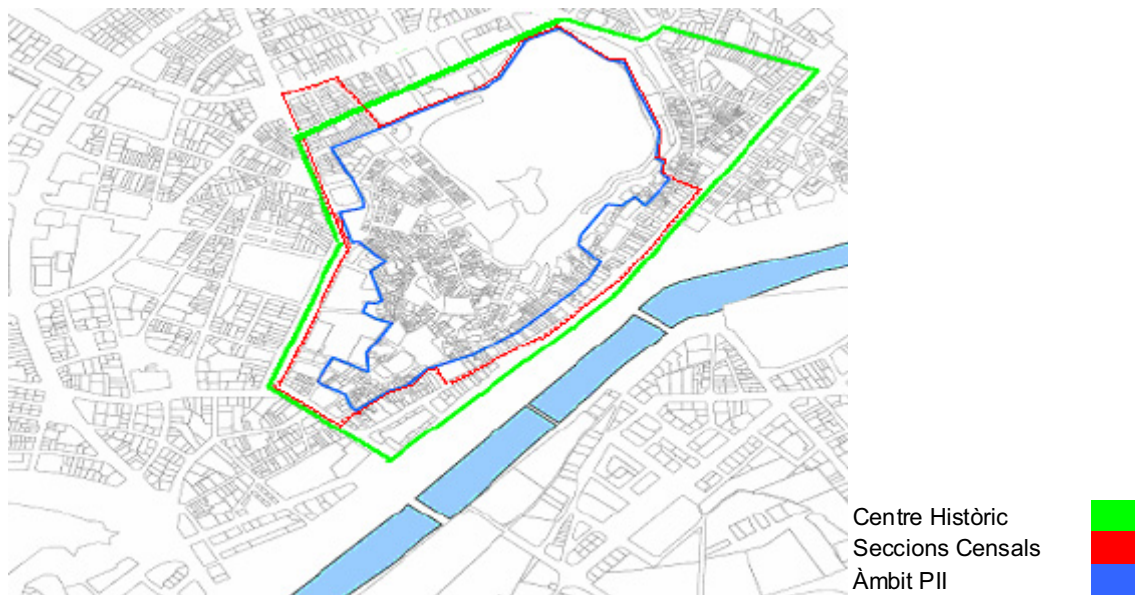
Malgrat la inversió contínua de les administracions a la zona i també la creació de l'Empresa Municipal d'Urbanisme per actuar de forma més directa sobre aquesta problemàtica, el Centre Històric necessita encara d'actuacions decisives, especialment en la dimensió social. Sembla que el Programa d'Intervenció Integral al Centre Històric ha de proporcionar l'impuls necessari i rellevant per aconseguir-ho i no hauria de ser un pla més per "tapar forats".

Tal com afirma Llop (1989, p. 313), les actuacions que s'han realitzat fins llavors al Centre Històric tenen la intencionalitat de "restituir", restituir la centralitat que havia tingut el barri en una anterioritat a través de la rehabilitació.

Principals actuacions del Projecte d'Intervenció Integral al Centre Històric

El barri que és objecte d'actuació del PII és d'una superfície al voltant d'unes 50ha, i es caracteritza per habitatges antics i alguns de nova construcció fruit del boom del sector de la construcció, fruit dels programes anteriors a la Llei de barris (que van permetre la rehabilitació d'alguns edificis). Tenint en compte la totalitat del Centre històric, que té una superfície de 65ha, l'àrea escollida significa una proporció important i, a més, és considerablement gran si es compara amb altres centres Històrics com el de Tarragona i Girona, per exemple (Llop, 1989, p. 315). Un mapa de la zona d'actuació i de la resta del Centre Històric es presenta tot seguit (Figura 8).

El barri no pateix cap aïllament físic notori, a no ser que es contempli el turó de la Seu Vella. Tot i que sembla ben connectat, el problema no és com arribar-hi sinó la dificultat de moure's per dins. Els importants desnivells del barri dificulten l'accés per a les persones amb mobilitat reduïda, i fins i tot, comprometen l'accés de transports com autobusos urbans o ambulàncies.

Figura 8. Mapa de l'àrea d'actuació del PII al Centre Històric de Lleida

Font: Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006, p. 9).

El Projecte d'Intervenció Integral al Centre Històric està definit sota la base de què sigui una instrument que doni resposta les necessitats de la zona d'actuació però es vol que tingui també un caràcter de "centralitat", de tornar a posar en escena al barri dins de l'entramat de la resta de la ciutat. Aquí, doncs, s'observa la finalitat de presentar el projecte amb una clara intenció de què sigui també un "projecte ciutat".

El projecte parteix de l'exigència de treball coordinat tant des de dins de les administracions com també entre les administracions. La idea de la interinstitucionalitat i intrainstitucionalitat és un clar referent per apostar per una regeneració sostenible, tal com s'ha vist en capítols anteriors. Tot i que el propòsit és ambiciós, caldrà tenir en compte com l'estructura de les diverses administracions permeten aquest treball de coordinació i com potser les habilitats i capacitats del personal poden afavorir a aquesta coordinació. El projecte també té la pretensió de normalitzar el territori, dotant-lo d'unes condicions tals que permetin el seu ús per viure, conviure i passejar. També es proposa reactivar comercialment l'àrea, dinamitzant la població i aconseguir que sigui la mateixa població l'agent actiu del canvi.

A partir d'aquí, el programa estableix una sèrie d'objectius generals, de tipus físic, social, econòmic i mediambiental. Aquesta informació queda resumida en la Taula 8:

Taula 8. Objectius globals, específics, operatius i actuacions previstes del PII del Centre Històric de Lleida

Objectius globals	Objectius específics	Objectius operatius	Actuacions previstes
Regeneració física i urbanística del barri	1.1. Facilitar la rehabilitació o substitució de l'edificació 1.2. Millora de l'accessibilitat 1.3. Renovació i millora de les infraestructures de xarxes i serveis urbans 1.4. Dignificació i reurbanització de l'espai públic i viari	1. Actuacions d'esponjament 2. Possibilitar la implantació d'equipaments 3. Actuacions d'urbanització i millora de l'espai públic i les infraestructures i de la connectivitat i mobilitat urbana 4. Possibilitar la rehabilitació i construcció de nous habitatges	1.1. Actuacions d'esponjament <ul style="list-style-type: none"> • Accés i aparcament als habitatges i entorn immediat a l'entorn del convent de Sta. Clara 1.2. Possibilitar la implantació d'equipaments <ul style="list-style-type: none"> • Construir equipament cultural al Seminari Vell • Rehabilitació antic convent Sta. Clara 1.3. Possibilitar la rehabilitació i construcció de nous habitatges <ul style="list-style-type: none"> • Incentivar inversió privada en al rehabilitació i construcció d'habitatges • Delimitació noves unitats d'actuació en les zones d'intervenció 1.4. Actuacions d'urbanització i millora de l'espai públic i les infraestructures i de la connectivitat i mobilitat urbana <ul style="list-style-type: none"> • Renovació urbana de l'entorn del Mercat i Convent de Sta. Teresa • Intervenció en l'àrea del Turó de la Seu Vella • Reurbanització carrers del barri i millora connexions • Renovació xarxa de clavegueram i aigua
Millora de la qualitat de vida	2.1. Millorar les condicions d'habitabilitat 2.2. Facilitar l'aparcament vinculat amb l'habitatge 2.3. Facilitar la mobilitat i la connexió interna. 2.4. Dotar de millors condicions de seguretat al centre 2.5. Dotar el barri d'equipaments d'us públic adreçats a la població	1. Crear mecanismes per construir i/o adequar infraestructures per a equipaments. 2. Millora dels hàbits interns d'us de l'espai públic i de les infraestructures 3. Actuacions de millora de l'enllumenat i racons del barri per millorar la seguretat 4. Promoure la millora dels espais comuns dels habitatges 5. Millora de la senyalització	1.1. Mecanismes <ul style="list-style-type: none"> • Servei d'Atenció Diürna als infants en risc social i llurs famílies • Centre de Dia per a la gent gran • Espai per a Joves (Espai Gairoles) • Rehabilitació del Mercat del Pla • Ampliació de la fibra òptica • Telecentre • Oficina Municipal d'Atenció al Ciutadà (OMAC) • Òptima eficiència energètica 1.2. Hàbits interns <ul style="list-style-type: none"> • Estudi per l'augment de la freqüència de pas del transport intern • Intervenció a l'àrea Santa Teresa • Urbanitzar els eixos principals • Ús dels nous equipaments (Telecentre, Centre de Dia, Servei d'Atenció Diürna als Infants) • Ascensor de la Costa d'en Jan 1.3. Actuacions millora enllumenat 1.4. Millora espais comuns 1.5. Millora senyalització interna <ul style="list-style-type: none"> • Programa de Senyalització • Programa de Sensibilització i Promoció de l'educació cívica

<p>Promoure la cohesió social al barri i generar processos d'inclusió social</p>	<p>3.1.Creació d'espais de trobada i intercanvi per promoure la integració 3.2.Implantació de serveis específics d'atenció a la població del barri 3.3.Augmentar el nivell de formació dels joves i col·lectius en risc (dones, aturats, immigrants...) per incidir en la inserció laboral 3.4.Incrementar la capacitat organitzativa de la població</p>	<p>1. Crear mecanismes i instruments per facilitar els processos socioeconòmica i la cohesió social 2. Promoure la creació de diversos espais de participació ciutadana 3. Fomentar les relacions interculturals i intergeneracionals 4. Habilitar la població potencialment activa per facilitar l'accés al treball, incrementant la seva formació 5. Promoure la implantació d'empreses i d'empreses d'inserció laboral al barri</p>	<p>1. Crear mecanismes i instruments per facilitar els processos d'integració socioeconòmica i la cohesió social • Programes de millora social, urbanística i econòmica: Dinamització i Cohesió Social Comunitària 2. Promoure la creació de diversos espais de participació ciutadana • Sensibilització i promoció de l'educació cívica i ciutadana 3. Fomentar les relacions interculturals i intergeneracionals • Promoció de grups i associacions de dones 4. Habilitar la població potencialment activa per facilitar l'accés al treball, incrementant la seva formació • Actuacions dins del programa de reforç i acompanyament dels joves en situació d'exclusió social • Foment del treball a través de la rehabilitació del convent de Sta. Clara 5. Promoure la implantació d'empreses i d'empreses d'inserció laboral al barri Suport empreses socials per tal de promoure la inserció dels joves i col·lectius aturats</p>
<p>Dinamització econòmica, cultural i turística del Centre històric</p>	<p>4.1.Introduir mecanismes per a la dinamització econòmica 4.2.Retornar la potencialitat i centralitat al Centre Històric 4.3.Fomentar les activitats d'abast ciutadà i comarcal en el barri 4.4.Difondre els valors i atractius de l'àrea 4.5.Promoure els serveis i les activitats turístiques 4.6.Incentivar la implantació d'establiments d'hoteleria, restauració i cafeteries</p>	<p>1. Impulsar la dinamització de l'oferta comercial 2. Fomentar l'ocupació dels establiments buits i impulsar noves activitats econòmiques 3. Impuls de l'oferta i la demanda 4. Promocionar l'aprofitament del barri, dels seus espais públics i equipaments 5. Millora dels serveis i de les infraestructures turístiques 6. Promoció turística de la ciutat i del seu Centre Històric</p>	<p>1. Impulsar la dinamització de l'oferta comercial • Instal·lació espai comercial i restaurant a l'altell del Mercat del Pla • Creació figura dinamitzador de Barri 2. Fomentar l'ocupació dels establiments buits i impulsar noves activitats econòmiques • Fomentar l'arranjament i mobilització dels locals buits i tancats del barri • Atreure activitats complementàries • Estudi d'hàbits de consum i compra de la població del barri 3. Impuls de l'oferta i la demanda • Dotar espais comercials atractius per generar oferta específica i única a la ciutat 4. Promocionar l'aprofitament del barri, dels seus espais públics i equipaments • Recuperar pas tradicional de l'àrea de Sta. Teresa • Ubicar elements d'hoteleria dins el barri 5. Millora dels serveis i de les infraestructures turístiques • Programa de senyalització vertical dels diferents edificis històrics • Millora senyalització general del barri • Ascensor panoràmic plaça del Dipòsit • Arranjament façanes edificis de Baró Bonet 6. Promoció turística de la ciutat i del seu Centre Històric • Pla de comunicació</p>

Font: Elaboració pròpia a partir de Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006, pp. 48-64).

L'objectiu general 1 té una orientació clarament física, consisteix en actuacions d'esponjament, de rehabilitació d'habitatges i de la millora de l'espai públic, com els carrers, les places, l'enllumenat com també la creació d'equipaments que al barri li manquen.

Tot seguit s'entra amb més deteniment sobre els objectius 2, 3 i 4 que tenen una vessant més social i una relació més directa amb l'actuació concreta on es vol concentrar el disseny avaluatiu d'aquesta tesi doctoral.

Pel que fa a **l'objectiu general 2**, aquest comprèn actuacions per **millorar la qualitat de vida**. Són estratègies que inclouen la millora dels serveis i equipaments que han d'aturar la tendència d'abandonament del barri aconseguint que la seva activitat i satisfacció reverteixi sobre l'economia de la zona.

Es marquen com a objectius específics la millora de les condicions d'habitabilitat, facilitar l'aparcament vinculat amb l'habitatge, facilitar la mobilitat i la connexió interna, millorar la seguretat al centre i dotar el barri d'equipaments d'ús públic adreçats prioritàriament a la població que hi viu.

Per aquest objectiu es tracen una sèrie d'actuacions que permetin construir i adequar espais per establir-hi els equipaments que manquen al barri i que han d'aconseguir la millora de la qualitat de vida (objectiu al qual fan referència). Entre els equipaments es destaquen els següents:

La creació del **Servei d'Atenció Diürna als infants en risc social i llurs famílies** (actuació 6.3). Aquest equipament ha de permetre desenvolupar-hi programes d'intervenció social. Està dedicat als infants residents del Centre Històric que sovint estan desatesos, ja que els seus pares estan treballant i no poden fer compatible la vida familiar i la vida laboral. Sovint les mares estan fent jornades de treball llargues en l'economia submergida i no tenen cap altre familiar que pugui fer-se'n càrrec. Aquest equipament també va dirigit a infants que provenen de famílies desestructurades i que són multiproblemàtiques. Es considera que tot i estar a la llar familiar, és convenient que certes hores del dia acudeixen allí per poder intentar treballar factors de risc als quals estan exposats: negligència en l'atenció, manca d'atenció de necessitats afectives, alimentàries, estimulants, de socialització, maltractaments...

El Servei encara té una altra línia d'actuació: les mares. Es pretén que aquest equipament i el treball que s'hi desenvolupa permeti treballar també amb les mares per tal de capacitar-les i millorar la qualitat de vida de l'infant. Està previst que el Servei funcioni fins i tot durant les vacances escolars per tal de donar continuïtat. Aquest servei és l'objecte d'avaluació d'aquesta tesi doctoral.

La creació d'un **Centre de Dia per a la gent gran** (actuació 3.6). Com ja s'ha descrit, al barri hi resideix una població (majoritàriament autòctona) que supera els 65 anys, moltes vegades resideix sola i té pocs recursos, cosa que li ha impossibilitat tant abandonar el barri com habilitar el seu habitatge per salvar les dificultats de mobilitat que en ocasions pateix. El Centre de Dia hauria de permetre atendre de forma integral totes les necessitats de la gent gran del barri, i poder supervisar les necessitats de la vida diària d'aquest col·lectiu. Analitzant els objectius específics que pretén cobrir l'equipament, hi ha la idea de proporcionar una atenció integral a la gent gran del barri i donar suport a les famílies cuidadores per tal de descarregar de "l'estrès de l'atenció continuada";

oferir serveis que cobreixin la majoria de les necessitats bàsiques de la gent gran tals com servei de menjador, bugaderia, higiene personal, podologia, dinamització i suport personal i en darrer terme, que el Centre també sigui un equipament més de barri, que sigui un vehicle que afavoreixi la vinculació entre les persones grans i la resta del barri (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 57).

La creació d'un **Espai per a Joves (Espai Gairoles)** en perill d'exclusió social (actuació 3.7) L'objectiu és que alguns joves del barri que es troben de forma espontània o organitzada al carrer, puguin tenir un espai on es pugui dur a terme una sèrie d'actuacions socials que permetin estimular la seva autonomia, habilitats i potencialitats, al mateix temps que es puguin treballar la convivència amb l'entorn i dins del barri. L'Espai, d'uns 200 metres quadrats, acollirà els programes socials previstos per als joves, com el desenvolupament de tallers per aquells que han abandonat el sistema educatiu o ja n'estan fora i també per desenvolupar altres activitats de lleure destinades a aquest col·lectiu.

La **rehabilitació de l'antic Mercat del Pla**, per convertir-lo en un centre de referència al barri, en un nucli de comerç, oci i cultura. Per aquest objectiu, l'Ajuntament de Lleida no demana finançament.

La **instal·lació i Ampliació de la fibra òptica** (actuació 4.1) d'alguns dels carrers del barri i la connexió de diversos equipaments municipals i de veïns a aquesta fibra òptica. Paral·lelament, això ha de possibilitar una altre equipament, el **Telecentre** (actuació 4.2). Serà un local de propietat de l'EMU del Carrer Alsamora. D'aquesta forma, el barri estarà més actualitzat a l'accés de les noves tecnologies de la informació. El Telecentre també realitzarà les funcions de l'**Oficina Municipal d'Atenció al Ciutadà (OMAC)**, on es podran tramitar gestions municipals a la població immigrada i grups de risc, d'aquesta forma s'acosta l'administració a aquests col·lectius que fins ara trobava dificultós desplaçar-se a altres oficines.

La millora de la qualitat de vida ha de venir acompanyada d'una estratègia de sostenibilitat. En aquest sentit, tant els equipaments existents com els que es construiran, han d'assolir una **òptima eficiència energètica** i s'engegaran actuacions que permetin estalviar el consum. Per exemple, es farà un estudi de l'energia solar, sectoritzacions dels equipaments, la instal·lació de vàlvules termoestàtiques, acumuladors elèctrics dinàmics, plaques fototèrmiques, com també el reciclatge (actuació 5.2 i 5.3).

Una segona línia d'actuacions dins d'aquest objectiu 2 és la millora dels hàbits interns d'ús dels espais públics existents al barri i la millora de la mobilitat interna de la seva població. Entre aquests:

La previsió d'un **estudi per tal d'augmentar la freqüència de pas del transport intern**, així facilitar la mobilitat dels residents. També, la **intervenció a l'àrea Santa Teresa**⁸⁰ (actuació 1.1 i 3.2) ha de permetre dotar al barri d'un espai públic més per facilitar les relacions socials, millorar els valors visuals de la zona i també potenciar l'ús per als vianants de l'espai, dotant-lo de confort, connectivitat i qualitat urbana.

---

⁸⁰ Actuació física important que el projecte descriu en detall en els objectius de regeneració física i urbanística del barri.

Urbanitzar dels eixos principals del barri i facilitar així la mobilitat i la connectivitat interna. Els diferents equipaments descrits anteriorment també han de proporcionar una millora de l'ús d'aquests i han de facilitar un barri modern dotat d'equipaments: així, el Telecentre ha de ser també un espai de cohesió i de trobada d'usuaris del barri i de la ciutat. En darrer terme, la millora de la connectivitat entre l'eix comercial i la intervenció en l'àrea del Seminari Vell es realitza amb la instal·lació de **l'ascensor de la Costa d'en Jan** (actuació 8.3).

Una tercera línia d'actuacions van dirigides a la **millora de l'enllumenat i obertura de determinades zones (racons) del barri** per tal d'augmentar la sensació de seguretat. Entre aquestes actuacions, es poden citar la renovació de les conduccions i xarxes elèctriques soterrades i aèries, renovació de punts de llum, renovació dels suports i de quadres de comandament, entre d'altres. Els racons del barri que ara són focus de brutícia o d'inseguretat, es volen arreglar, ubicant-hi jocs infantils i elements esportius, enjardinant-los i obrint-los al públic (actuacions 5.1, 1.6 i 1.7).

Una quarta línia d'actuació és la **millora dels espais comuns dels habitatges**. Ja s'ha citat que la Llei de barris té una diferència amb altres programes anteriors perquè intervé en els espais públics i no ens els habitatges privats. És la idea d'intervenir "de la pell de l'edifici cap a fora". Així, es repararan algunes façanes i algunes parets que han quedat al descobert després de l'esponjament o rehabilitació d'algun edifici, augmentant la satisfacció visual i la sensació d'espai cuidat (actuació 2.2).

Una cinquena línia d'actuació és la **millora de la senyalització interna** per tal de fer visible, tant per als residents com per als visitants del barri, l'existència dels equipaments disponibles, com també de d'altres elements representatius del barri. No es pot oblidar que el Centre Històric aglutina la majoria dels monuments històrics de la ciutat.

Així, des de l'àrea de Comerç i Turisme s'està dissenyant un **programa de senyalització** (actuació 7.1)

I des de la Regidoria de Barri, Serveis Personals i Participació Ciutadana i de la Dona es preveu també un **programa de sensibilització i promoció de l'educació cívica** (actuació 7.6).

Pel que fa a l'**objectiu general 3**, aquest comprèn les actuacions i l'adequació dels espais físics per promoure la cohesió i la inclusió social. La primera línia d'actuacions és crear mecanismes i instruments que facilitin els processos d'integració socioeconòmica i la cohesió social. Entre aquestes es contempla fer **programes de millora social, urbanística i econòmica: Dinamització i Cohesió Social Comunitària**. Els programes han de promoure nous escenaris de cooperació i de diàleg entre tots els agents actius del barri (institucions, associacions, ciutadans i professionals que treballen al barri). Tal com diu el PII: *"El programa comunitari del Centre Històric de Lleida pretén ser un procés social transformador, basat en la participació, des d'una visió integradora, que lluiti contra la exclusió social, construint consensos socials amplis entre tots els actors socials"* (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 60). Els objectius que es planteja aquest programa van encaminats a la dinamització del teixit social existents per afavorir la cohesió social, així, com per exemple, crear i consolidar una Plataforma social del Barri Antic, crear

Comissions d'Estudis segons col·lectius definint potencialitats, necessitats i perspectives de futur; potenciar les dinàmiques socials obertes; potenciar la col·laboració entre entitats i donar suport a la xarxa associativa ja existent i crear-ne de noves (actuació 7.7).

Una segona línia d'actuacions és promoure la creació de diversos espais al barri per al foment de la participació ciutadana, a través de **programes de millora social, urbanística i econòmica: Sensibilització i Promoció de l'Educació Cívica i la Ciutadania**. Aquesta actuació comprèn bàsicament iniciatives que fomentin actituds cíviques i conductes que afavoreixin la convivència. Es treballaran les diferents cultures presents al barri, el bon veïnatge, els valors del respecte als veïns, a l'entorn, mediambientals i al barri com a element a salvaguardar.

Una tercera línia d'actuacions és fomentar les relacions interculturals i intergeneracionals. Aquest eix vindrà treballat a través del Programa d'Equitat de Gènere que:

- **Promou grups i associacions de dones** (actuació 6.1), per tal de vehicular la participació de les dones a la vida comunitària. Aquesta acció és important sobretot tenint en compte que moltes dones del barri són d'ètnia gitana i immigrants, cosa que fa que tinguin uns patrons de comportament diferents a les autòctones i fins i tot, entre elles. Campanyes de sensibilització, tallers d'igualtat i de reforça de l'autoestima han de ser elements a treballar dins d'aquesta promoció.
- **Campanya per fomentar la Sensibilització i Promoció de l'Educació Cívica i la Ciutadana** (actuació 6.2), aquesta es durà a terme durant tot el PII i en tots els centres del barri. Aquesta campanya vol incidir en el respecte i el tracte igualitari cap a les dones, especialment aquelles que per raons d'ètnia o de cultura, pateixen més desigualtat i sobretot també s'actuarà amb especial incidència sobre les generacions futures per tal de fomentar la igualtat en la vida quotidiana.

Una quarta línia d'actuacions tracta d'habilitar la població potencialment activa per a l'accés al treball, incidint en la seva formació. A través del **Programa de Reforç i Acompanyament als joves en situació d'exclusió social** (actuació 7.5), es volen treballar les capacitats i potencialitats d'aquests per detectar casos d'absentisme escolar i de motivació, suport i acompanyament. La **conversió de l'antic Convent de Santa Clara** en centre turístic també ha de ser una oportunitat per fomentar el treball (actuació 3.4).

Una cinquena línia d'actuacions és la promoció per a la implantació d'empreses que afavoreixin la inserció laboral. En aquest sentit, es vol treballar amb Càritas i altres entitats socials que **promoguin la inserció dels joves i aturats del barri**, com també la possibilitat de crear un servei específic per afavorir la inserció laboral de persones amb disminucions.

Pel que fa a l'**objectiu general 4**, aquest comprèn totes les actuacions per a la dinamització de l'activitat econòmica, cultural i turística. El Centre Històric té dues àrees ben diferenciades, la perifèria i la part interna. Aquesta darrera està en pitjors condicions que la perifèria. El projecte planteja obrir "escletxes" entre aquestes dues zones i aprofitar la potencialitat d'una per reactivar la part més deteriorada.

Una primera línia d'actuacions és introduir mecanismes per a la dinamització econòmica i comercial. Dins d'aquí es desenvolupa el Programa de Dinamització per al Centre Històric que ha de permetre **valoritzar els espais comercials existents** (actuació 7.3), d'aquesta forma es vol promocionar i dinamitzar l'activitat comercial del barri, com també millorar, modernitzar i fer competitiu el barri.

En la mateixa línia, la **rehabilitació del Mercat del Pla** ha de donar un impuls al comerç de la zona, i també al sector de la restauració⁸¹.

Creació de la figura de **dinamitzador del Barri**. Les seves tasques van encaminades a promoure la regeneració integral del barri però específicament treballar per al foment de l'activitat econòmica, incentivant la reocupació dels locals buits i tancats. Tant per aquesta actuació com per l'anterior, no es demana finançament.

Un altra línia d'actuacions, arrel també de la tasca del dinamitzador del barri és fomentar l'ocupació dels establiments buits i fomentar noves activitats econòmiques. Per a tal, es preveu facilitar la **millora i arranament dels locals buits** per a fer-los potencialment atractius per a l'activitat comercial com altres activitats noves: restauració, hoteleria, turisme i artesanía, d'aquesta forma es complementaria la visió del barri com a barri comercial, residencial i de turisme.

De forma paral·lela, **realitzar un estudi que informi sobre els hàbits de consum i de compra de la població del barri** per tal de detectar les seves necessitats, mobilitat i punts potencials d'ubicar locals d'activitat econòmica. Per aquesta activitat, tampoc es demana finançament a la Llei de barris.

Una altra línia d'actuacions és l'impuls de l'oferta i la demanda del Barri. Per a tal, es vol **fomentar un comerç "diferenciat i que posi en valor el ric patrimoni de la zona"** (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 63). Els espais que es puguin tornar a ocupar poden obrir una nova oferta comercial no existent ara al barri. Per aquesta acció tampoc es sol·licita finançament a la Llei de barris.

Una altra línia és la de promocionar els espais públics i equipaments existents i nous del barri. La seva recuperació ha de permetre donar de centralitat i millora de la imatge. Entre les principals accions hi ha **l'àrea de Santa Teresa**. És una aposta en aquesta línia, a part de l'equipament, obrirà un eix tradicional de pas entre la zona baixa i alta del barri i dinamitzarà el "triangle cultural existent".

Igualment, també es vol **dotar l'àrea de places hoteleres**, arran de ser la zona turística per excel·lència de la ciutat. La recuperació d'espais com el Turó de la Seu Vella, el Mercat del Pla o l'Espai de Santa Clara han de ser motors per activar aquesta demanda.

Una línia més d'actuacions dins d'aquest objectiu quatre és la millora dels serveis i de les infraestructures turístiques. Entre aquestes es destaquen el **programa de Senyalització Vertical de vianants** ha de ser un element potenciador d'aquest objectiu. Així s'assenyalaran les entrades als edificis històrics presents al barri, com també el traç de diferents itineraris que mostrin el valor patrimonial del barri. D'aquesta forma, els mateixos residents

---

⁸¹ Està previst que la rehabilitació del Mercat del Pla inclogui la instal·lació d'un restaurant al seu altell.

coneixeran el valor del seu barri com també els seus visitants, destacant-ne l'atractiu.

La **senyalització** també es preveu que s'ampliï a tot el centre del barri⁸². També s'ha previst instal·lar un ascensor panoràmic al centre de la Plaça del Dipòsit per poder accedir al museu de l'aigua, potenciant el turisme i l'accés per aquelles persones amb mobilitat reduïda, igualment, l'arranjament de les façanes dels voltants del Mercat del Pla han de possibilitar una millora de la imatge i una atracció del turisme a la zona.

En darrer terme, com a última línia d'actuacions hi ha la **promoció de la ciutat i del Centre Històric**. Amb aquestes actuacions es preveu fer visible el potencial turístic de la ciutat i d'aquest barri en concret. Així, es vol realitzar un Pla de Comunicació del Centre Històric per tal de subratllar els valors i recollir els suggeriments que permetin la regeneració de la zona (per aquesta actuació no es sol·licita finançament).

Com es pot observar, moltes de les actuacions pretenen satisfer múltiples objectius. El fet de què es donin en una àrea concentrada, de forma simultània fa que la simple actuació tingui una objectiu integral: serveix no solament per millorar la situació física del barri, sinó també la situació social dels seus residents, donant-li valor per a futurs visitants, canviant-li la imatge externa i interna que projecta, etc., en definitiva, proporcionar la regeneració física, social, econòmica i mediambiental, en aquest cas, del Centre Històric de Lleida.

El Context Administratiu i Polític del projecte: Mapa d'actors

Els principals actors del Projecte d'Intervenció Integral es poden agrupar en diferents tipus. Un primer grup són aquells *actors pròpiament dits*, ja que tenen un rol més actiu en el projecte. Estan en aquest grup tant els actors que gestionen el projecte (identifiquen i defineixen el problema) com també els beneficiaris directes de les actuacions.

Un segon grup són els *actors públics*, que ocupen una posició més secundària. Dins d'aquests hi ha els actors interessats (tenen una relació més estreta amb el programa, ja sigui perquè viuen a la zona o hi tenen el seu negoci o perquè representen a un col·lectiu directament afectat) i l'opinió pública, que en aquest cas s'hi inclouria la resta de residents de la ciutat, i que per tant, tenen una vinculació més diferida envers el programa, i també els mitjans de comunicació, que creen opinió pública.

Entre el primer grup i com a actor que gestiona, identificant i definint la problemàtica, hi ha l'**Empresa Municipal d'Urbanisme**, que és l'empresa pública que representa a l'Ajuntament de Lleida. Aquesta té una presència molt activa al barri i s'encarrega de gestionar tots els Plans de Barri que té la ciutat (La Mariola, ja acabat; el Centre Històric i Portal de la Magdalena-Noguerola). L'EMU s'ha encarregat de realitzar les obres de totes les intervencions tant en habitatges com en l'espai públic que s'han dut al Centre Històric. Organitzativament, té l'Oficina Local de l'Habitatge, el Departament d'Habitatge i el Departament que s'encarrega del Pla de Barris.

Dins d'aquest darrer departament, hi ha una divisió entre el personal que s'encarrega d'executar la part de les obres (molt compreses en l'objectiu 1 del

⁸² Per aquesta actuació no es sol·licita finançament.

PII) i el de Pla de Barris. L'apartat d'obres manté una relació estreta amb l'Àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament. A l'apartat de Pla de Barris hi ha la part social, és qui desplega altres estructures administratives i d'execució pel barri. Per exemple, l'oficina del Centre Històric, l'Oficina de barri de Noguerola, tots els tècnics que gestionen els equipaments, tallers, etc. La part social del Pla de barris treballa de forma molt estreta amb la part d'obres per tal de caracteritzar el PII d'integral i de treball coordinat.

La gestió del projecte es planteja amb un equip de direcció sota el paraigües de l'Empresa Municipal d'Urbanisme. Aquest equip estarà integrat per professionals de d'altres àrees municipals. Les funcions de l'equip de direcció són:

- Assegurar la coherència entre les diferents actuacions
- Encomanar les actuacions corresponents a les diferents àrees implicades segons l'àmbit d'actuació
- Establir els mecanismes adients per a la gestió administrativa i pressupostària del Pla
- Assegurar un sistema eficaç de seguiment i avaluació continuada, en funció dels objectius programats i els indicadors corresponents
- Contractar les persones necessàries per a l'execució de les actuacions i establir les relacions adients entre el personal contractat i l'equip de direcció
- Assegurar la difusió del Pla i la comunicació amb les entitats i institucions públiques i privades
- Coordinar el Pla amb aquelles actuacions de responsabilitat en d'altres institucions (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 65).

Es pretén fer un equip multidisciplinar i que doni la coherència al pla i les seves actuacions. L'equip haurà de rendir comptes a una comissió formada pels regidors dels Departaments municipals implicats. A més, establirà els mecanismes per tal de comptar amb la participació de les entitats cíviqes del barri. L'equip també ha de vetllar perquè el Pla reculli informació constatant tant l'evolució del programa com els resultats que genera.

Paral·lelament a l'Empresa Municipal d'Urbanisme, hi ha dos departaments que tenen un especial protagonisme en el Pla de Barris: un és el departament d'Urbanisme de l'Ajuntament, que treballa de forma molt estreta amb l'EMU per a totes les accions urbanístiques. L'altre és el Departament de Serveis Personals que coordina i gestiona algunes de les intervencions de caire social del Centre Històric. A més, aquest Departament delega, en algunes accions concretes, la gestió de les accions a entitats cíviqes o l'execució d'alguns projectes. És el cas de l'actuació, objecte de la part empírica de la tesi que es vol avaluar amb deteniment: el Servei d'Atenció Diürna per a joves en situació de risc al barri. Aquesta actuació es treballa de forma conjunta amb Serveis Personals i aquests la deriven a Prosec, una entitat promotora social del barri.

Ja s'ha explicat en la descripció de la Llei de barris quin és el paper que pertoca a la **Generalitat de Catalunya**. Concretament en el cas del Centre Històric de Lleida, com en la majoria de barris que estan executant un PII, és el Departament de Territori i Sostenibilitat (d'on emergeix la Llei de barris i que

gestiona la part més física de tots els projectes), qui manté una relació més estreta.

Les seves principals tasques són facilitar part del finançament i fer una supervisió de l'execució del programa, a través de les auditories econòmiques i de la Comissió de Seguiment. A més, facilita altres serveis que són competència de la Generalitat i que els executa el propi Ajuntament.

Un exemple és el programa “Treball als Barris” executat des de la Secretaria d'Ocupació de Catalunya del Departament de Treball. “Treball als Barris” és un programa desplegat a través d'una “carta de serveis” on els barris es poden acollir mitjançant el sistema de la convocatòria. Són serveis que van des de facilitar tècnics per a diagnòs del barri, fins a l'oferta de formació per a la població del barri.

Dins d'aquest primer grup i com a població beneficiària, hi ha la **població del Centre Històric de Lleida**, públic objectiu de la major part de les intervencions del barri, i descrita anteriorment. Aquesta es podria aglutinar en diversos grups vulnerables que expressen diferents necessitats: les persones immigrants no comunitàries (majoritàriament) i algunes famílies gitanes. Encara que amb característiques sociodemogràfiques força diferents i problemàtiques diferents, tenen carències comunes. Un altre grup seria la gent gran, majoritàriament autòctona.

Dos grups també s'inclouen com a població beneficiària del PII. Per una banda, el col·lectiu de comerciants del barri. El Centre Històric es caracteritza per ser un punt de referència del comerç de la ciutat. Els carrers per als vianants i la possibilitat de combinar comerç i restauració fan que siguin atractius per als passeigs i compres dels residents de la ciutat. No obstant això, cal reconèixer el seu retrocés i la falta d'estímuls per recuperar la seva activitat comercial. El comerç cada cop s'ha traslladat més al carrer Major i adjacents, abandonant la part alta del barri. Els comerciants, tot i no viure al barri, són uns actors actius i exerceixen una pressió important sobre l'ajuntament. A més, constitueixen una important font de cohesió i seguretat.

I per l'altra, es vol assenyalar la presència de nouvinguts joves, majoritàriament autòctons, que han vist amb bons ulls les rehabilitacions del Centre Històric i han accedit a l'habitatge del barri. Són parelles joves amb o sense fills que s'han traslladat a viure al barri, gaudint de la centralitat, avesats a viure en un barri multicultural, però que també exigeixen que el PII es desenvolupi i que provoqui canvis. Alguns d'ells s'han constituït en una Plataforma Veïnal per a la Dignificació del Pla de l'Aigua que sovint pressiona (a través dels mitjans de comunicació o utilitzant les xarxes socials⁸³) perquè les accions que es duguin a terme proporcionin el canvi desitjat del barri.

El segon grup d'actors, aquells que són públics i que tenen una posició més indirecta envers el PII està representat per la societat civil i l'opinió pública. Cal subratllar el paper que tenen les **associacions veïnals** i la **resta d'entitats** del barri o que hi tenen alguna relació, ja sigui perquè tenen el local de l'entitat a l'àrea o perquè presten algun tipus d'ajuda i els seus principals beneficiaris són la població del barri.

⁸³ Vegi's <http://plataformaigua.blogspot.com.es/>.

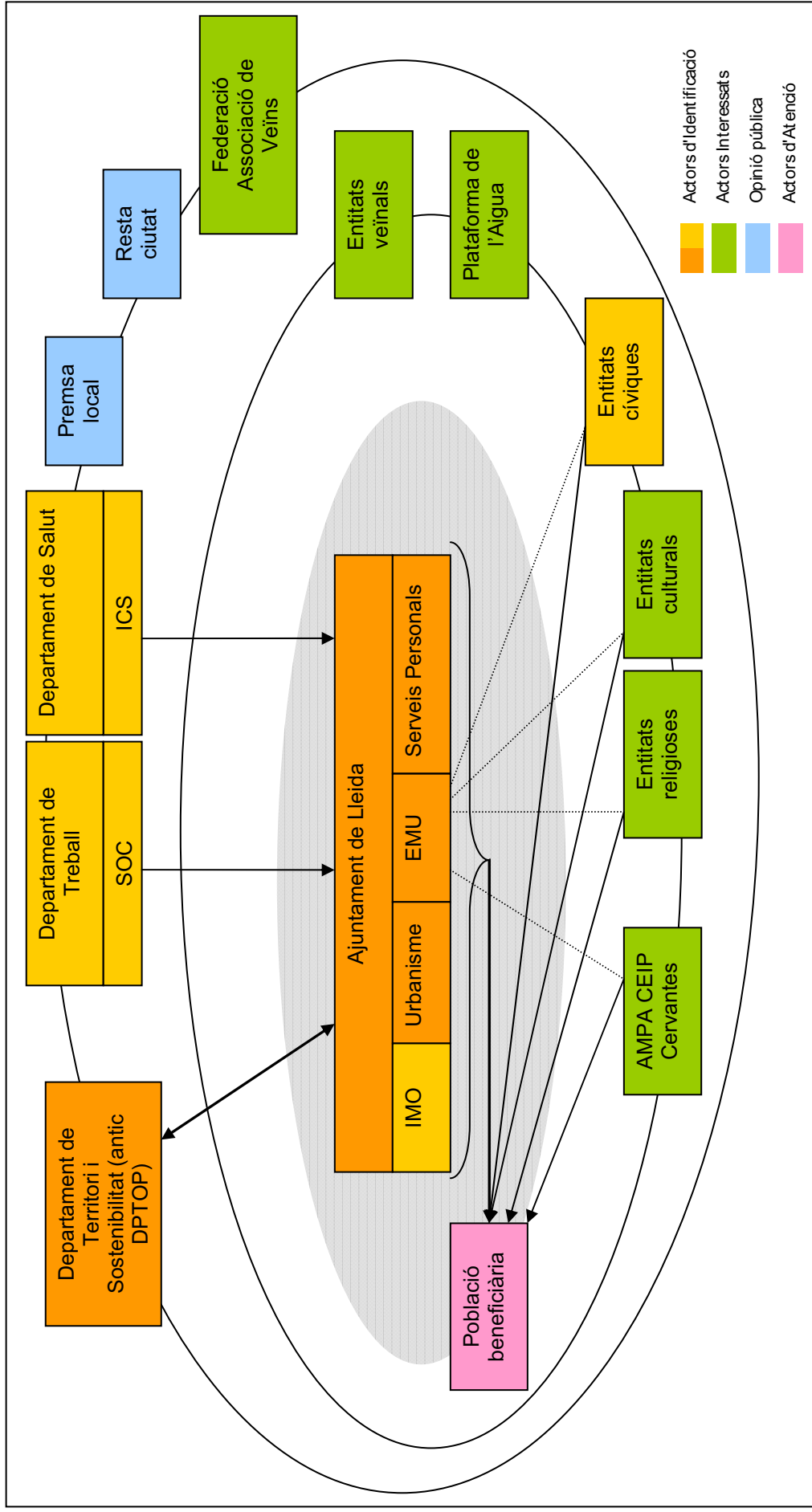
Entre les associacions del barri, cal destacar la presència de les associacions de veïns, que són un col·lectiu d'actors important i actiu en el desenvolupament del programa: l'Associació de Veïns i Amics de la Plaça de l'Ereta, l'Associació de Veïns de Jaume I i l'Associació de veïns i comerciants del Centre Històric. També d'una altra forma estan presents l'Associació de dones del Barri Antic i la Federació d'Associació de Veïns de Lleida i la Llar municipal de Jubilats de l'Ereta.

Hi ha una relació d'entitats i altres associacions que participen de la vida del barri prestant algun tipus de servei o recuperant la identitat i cultura de la ciutat i del barri. Entre elles, es pot destacar Càritas Diocesana de Lleida i les cinc parròquies del barri, el Centre Arrels, l'Associació AntiSida de Lleida i l'AMPA del CEIP Cervantes.

Els **mitjans de comunicació** que tenen una relació més directa amb el PII és bàsicament la premsa escrita. Els diaris més representatius de la província esmenten amb assiduitat alguns dels esdeveniments del Centre Històric. Generalment destaquen els actes delictius i incívics que s'hi produeixen: notícies de baralles, de presència de tràfic de drogues, prostitució, etc. També s'han fet ressò del tancament d'algunes de les botigues més emblemàtiques del barri que degut a la falta de relleu generacional, entre d'altres factors, han cessat la seva activitat. El rol que juguen els mitjans de comunicació és doncs d'un cert "alarmisme" i "sensacionalisme", en el sentit de proporcionar una imatge del barri com a conflictiu i poc segur per als ciutadans, associant el Centre Històric a barri degradat i motiu de conflictes.

Tota aquesta informació queda representada en el següent mapa d'actors:

Figura 9. Mapa d'actors del Programa d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida

Font: Elaboració pròpia.

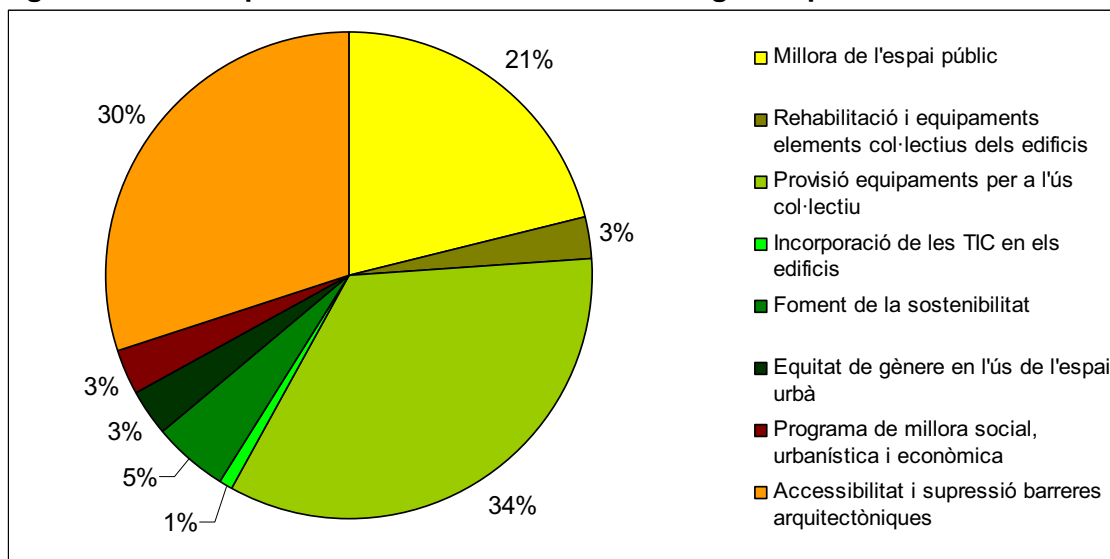
El mapa dels principals actors que participen al Programa d'Intervenció Integral queden dibuixats en el següent gràfic i situats en ell segons la centralitat que tenen en el Programa i el rol que juguen. Així, els actors d'identificació, hi ha l'EMU i en la seva amplitud l'Ajuntament de Lleida que ocupen la centralitat del programa, juntament amb la població beneficiària (tots aquests dos actors estan dins del primer cercle d'influència). En canvi el Departament de Territori i Sostenibilitat, que també és un actor identificador, no ocupa aquesta centralitat en la implementació diària del programa.

En un segon cercle d'influència se situen els actors que són executors d'algunes actuacions i els actors interessats en el programa. Són totes les entitats que representen el teixit associatiu del barri, algunes d'aquestes, com s'ha dit, duen a terme projectes sobre el mateix barri sota la coordinació de l'EMU. El darrer cercle d'influència està reservat als actors que representen l'opinió pública, com la resta de ciutadans de la ciutat i els mitjans de comunicació. En aquest cercle també s'ha posat al Departament de Territori i Sostenibilitat perquè la seva tasca és de seguiment del Projecte, reservant l'execució a l'Ajuntament, encara que mantenint un contacte molt estret ja que és qui assumeix de forma paritària el finançament, juntament amb l'Ajuntament. El Departament de Treball i el Departament de Salut també són actors d'identificació però amb una presència més subsidiària, i sempre sota la demanda de col·laboració de l'EMU. Igual paper juguen les entitats cíviques (i més en l'actuació concreta que es vol avaluar), que a petició de Serveis Personals i de l'EMU executen algunes de les actuacions del PII.

Calendari i Finançament

El projecte està pressupostat per un cost de 16.807.145,00€, considerat el projecte amb més inversió econòmica de tots els que la ciutat de Lleida ha tingut. El cost serà finançat al 50% entre l'Ajuntament i el Fons de Barris, tal com estableix la Llei.

Analitzant el pressupost segons la seva distribució d'actuacions, s'aprecia que el projecte té dos partides importants que absorbeixen gran part d'aquest: un 34% es dedica a la provisió d'equipaments i elements col·lectius dels edificis i un 30% a la millora de l'accessibilitat i la supressió de les barreres arquitectòniques. Per tant, hi ha una major actuació sobre la part física del barri (vegi's Figura 10).

Figura 10. Pressupost del PII del Centre Històric segons tipus d'actuacions

Font: Elaboració pròpia.

Pel que fa a la temporalització de desplegament de les actuacions, s'ha previst al llarg dels quatre anys, des del 2006 fins al 2010, i la majoria actuacions es donen de forma simultània. S'aprecia al calendari però, que les actuacions de tipus físic tenen una data d'inici més avançada que les de tipus social. Això pot venir motivat per la necessitat de crear equipaments per desenvolupar els programes socials, o per l'opció de què el fet de començar per les actuacions físiques crea una "sensació" de què s'està treballant sobre la zona. No es pot oblidar que les intervencions físiques sempre són molt més visibles que les socials. La mateixa Empresa Municipal d'Urbanisme reconeix que el "tret de sortida" del Pla de Barris és la instal·lació de l'Oficina de Pla de Barris, que simbolitza per als veïns que l'Ajuntament s'ubica al barri per desplegar el projecte. En tot cas, les dues raons no són excloents.

3.4. Reflexions. El Pla de Barris al Centre Històric de Lleida: entre l'urbà i lo social

L'experiència de les polítiques urbanes arreu d'Europa ha demostrat que les intervencions sobre el territori no es poden deslligar de la gent que hi viu. Això, juntament amb el fracàs de la privatització de serveis socials col·lectius dels anys noranta en una ofensiva neoliberal demostren la necessitat d'una coordinació de les iniciatives per desenvolupar projectes innovadors (Muñoz, 2006).

Rehabilitar habitatges, places, carrers és cabdal i genera un efecte molt positiu sobre la imatge i la població, però les condicions socials dels residents poc milloren amb un carrer recent pavimentat. Per tant, és obvi que les polítiques de regeneració urbana han de lligar de forma estreta l'urbà amb lo social.

És a partir d'aquest fil conductor que s'ha estructurat l'estudi de cas que guia l'avaluació, objecte d'aquesta tesi doctoral. El pla de barris del Centre Històric de Lleida té, com en molts altres barris de Catalunya, actuacions que travessen tots els àmbits d'actuació i que tenen un fort component social. Aquí se n'ha escollit una com a exemple de cas per dissenyar una avaluació i dur-la a terme. L'activitat triada és el Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna dirigit a joves adolescents que es troben en situació de risc: l'Albada.

Amb aquesta actuació i d'altres, que van directament a actuar sobre les persones, siguin grans, petits, individus o grups, s'evidencia de com el Pla de Barris pot qualificar-se de política pública urbana i també de política social. Segur que la connexió no és tant forta com seria desitjable, però significa un avenç important. Una política social entesa com aquell conjunt d'accions encaminades a l'assistència, és a dir, al desenvolupament dels serveis com la salut, l'educació, el treball, l'habitatge, l'assistència i els serveis socials amb la finalitat de pal·liar els problemes socials (Montagut, 2000). És cert però que en la majoria dels plans de barris hi ha un desequilibri, hi ha més actuacions en el camp físic que en el social. És cert també que la majoria de plans de barris, a part de l'endarreriment, inicien el seu camí amb intervencions físiques. És cert també que la població percep "que s'està fent alguna cosa al barri" si hi ha moviments de terra, grues, enderrocs, mobiliari urbà nou, arquitectes i obrers treballant. Però també és cert que darrere de tots els equipaments construïts, espais públics, zones verdes, cal "dotar-los de vida", cal fer-los funcionar, fer-hi coses a dins! Cal fer programes socials per a què realment el barri també a part de bonic, segur i accessible, sigui un lloc on la gent hi vulgui viure i hi vulgui anar.

És d'aquesta forma que la Llei de barris, amb la seva filosofia, ha permès donar cobertura a intervencions socials que d'una altra manera, no serien possibles. És més, la Llei de Barris ha estat l'instrument que ha possibilitat el reconeixement "formal" de les necessitats del barri, cosa que molts tècnics i persones del barri ja ho observaven o patien, però ara, sota el paraigües dels projectes d'intervenció se'ls hi ha donat cobertura. En el moment que s'ha actuat, s'ha obert la porta a un reconeixement institucional de la problemàtica, induint els gestors polítics i, aconseguint que sigui més difícil desentendre's de les necessitats, de tots els recursos creats, i el més important, de la població que en pot resultar beneficiada.

I aquest és el cas del Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna de l'Albada. Impulsat des de l'administració local recollint una necessitat del barri i també de la ciutat, és l'exemple de projecte social, emmarcat dins d'un projecte de transformació urbana d'un nucli antic i d'una política pública àmplia, coordinada per la Generalitat que dóna suficientment flexibilitat i consideració per fer una aposta mixta entre actuacions físiques i socials, ambdues indispensables per caminar cap a la cohesió social dels barris.

“Si tothom, encara que pensi diferent, es reuneix per empènyer per anar cap al mateix costat... segurament n’avançaríem més!”

(EMU, 2011)

Capítol 4

L’ALBADA: EL PROJECTE SOCIOEDUCATIU OBJECTE D’AVALUACIÓ

L’objectiu d’aquest capítol és presentar el projecte socioeducatiu que es du a terme sota la intervenció 6.3 del PII per atendre joves en situació de risc; el programa concret on es dissenya i aplica el pla avaluatiu que es presenta i desenvolupa en la Part II de la tesi doctoral. Aquesta intervenció forma part del conjunt d’actuacions encaminades a la millora de la qualitat de vida (objectiu general 2, presentat en el capítol anterior).

L’avaluació de programes d’aquesta tesi doctoral s’emmarca en les polítiques de regeneració urbana. El Programa d’Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida, desenvolupat en el marc de la Llei de barris, és un excel·lent exemple d’aquest tipus de programes.

Les problemàtiques de diversa índole que es concentren en aquesta àrea urbana han fet que els programes que s’hi endeguin pretenguin la intervenció integral i sostenible a la zona. Cal insistir aquí, que degut a l’abast del Programa d’Intervenció Integral del Centre Històric com també a la natura d’aquest treball, la doctoranda focalitza l’avaluació al recurs Albada i no en tot el PII. Per tant, aquesta tesi doctoral pretén avaluar aquest programa com a exemple de política pública.

Aquest capítol comença presentant el projecte Albada i la seva aportació dins del Pla de Barris, així com les principals característiques que configuren el projecte socioeducatiu que es porta a terme dins l’equipament. Posteriorment, el capítol respon a dos aspectes derivats de la relació entre l’Albada i el disseny avaluatiu, nucli central d’aquesta recerca. Un primer és com el disseny

avaluatiu proposat ha de tenir en compte les característiques pròpies d'allò que es vol avaluar. La intervenció 6.3 és un programa social complex, en coherència amb la realitat complexa sobre la qual pretén intervenir. I el segon aspecte, l'estratificació de la realitat on s'insereix el projecte Albada, llurs nivells i dimensions a tenir en compte.

4.1. El Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna de Lleida: el projecte Albada

L'actuació 6.3 del Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida preveu la creació d'un equipament destinat a oferir un servei d'atenció socioeducativa, anomenat l'Albada. Aquest equipament s'integra dins l'objectiu general del PII per millorar la qualitat de vida del barri. D'aquí se'n deriven uns objectius específics: millorar les condicions d'habitabilitat, facilitar l'aparcament vinculat amb l'habitatge, facilitar la mobilitat i la connexió interna, dotar de millors condicions de seguretat i dotar el barri d'equipaments adreçats a la població. S'aprecia que tots aquests objectius són de caràcter físic i, alguns d'ells, amb poc rerefons social. En la mateixa línia, els objectius operatius (el PII els anomena estratègies), continuen sent actuacions clarament físiques per millorar la qualitat de vida. Per tant, de l'anàlisi d'ambdós tipus d'objectius es desprèn que el PII pretén millorar la qualitat de vida bàsicament a través de millores en l'espai urbà i la creació d'equipaments. És per això que situa l'equipament que aquí es vol avaluar dins d'aquest objectiu general 2. La lògica que es desprèn de l'anàlisi de l'estructura dels objectius és que el Servei d'Atenció Diürna per a joves en risc social millorarà la qualitat de vida al barri.

A partir de l'anàlisi de la documentació relativa al Servei i de les entrevistes en profunditat realitzades als gestors del programa, s'ha esbrinat com es vincula l'objectiu de la millora de la qualitat de vida amb la creació d'un equipament, la qual seria una actuació clarament física. L'explicació és la següent: el Pla de Barris, juntament amb altres factors, va proporcionar el marc normatiu i pressupostari per crear l'equipament en si. Així, a partir del Pla de Barris es va adquirir l'habitatge i es va reformar per convertir-lo en un equipament públic. La gestió de l'equipament en si es deixa en mans de la Regidoria de Serveis Personals de l'Ajuntament de Lleida, que participa en la selecció dels joves que seran derivats al recurs. La tasca socioeducativa que es realitza a l'equipament va a càrrec del personal tècnic de l'empresa Prosec.

Aquest recurs és més que una simple infraestructura en tant que els projectes executats dins d'aquest equipament tenen un caràcter clarament social. Les accions socioeducatives del Centre pretenen **reduir la situació de risc dels joves**, la qual cosa ha d'incidir positivament en la qualitat de vida d'aquests joves i de retruc, de les seves famílies i la resta del barri.

Per això aquesta actuació també s'inclou, si s'observa l'estructura del PII, al camp sis, anomenat Equitat de Gènere en l'Ús de l'Espai Urbà i els Equipaments, i també s'engloba al quart grup d'intervencions, anomenades Intervencions en l'àmbit social a tot el Centre Històric (vegi's Taula 9). La raó que justifica la inclusió d'aquest equipament dins del camp sis, és que l'atenció que aportarà l'equipament facilitarà a les famílies conciliar la cura dels fills amb la feina remunerada. I també, es vol que a través d'aquest equipament treballar el rol matern. Tot i que la tasca educativa dels fills s'ha d'entendre com una responsabilitat d'ambdós progenitors, l'anàlisi de les Memòries realitzades per

l'empresa Prosec (qui executa els projectes al Centre Albada) pels cursos 2009-10 i 2010-11 mostra que la majoria dels joves atesos al Centre provenen de famílies monomarentals.

Taula 9. El projecte Albada en l'estructura del PII del Centre Històric de Lleida

Objectiu General 2	Millora de la qualitat de vida
Camp 6	Equitat de Gènere en l'Ús de l'Espai Urbà i els Equipaments
Intervenció 4	Intervencions en l'àmbit social a tot el Centre Històric
Actuació 6.3.	Creació d'un Equipament per al servei d'atenció diürna als infants en risc d'exclusió social i llurs famílies

Font: Elaboració pròpia.

La transversalitat dels projectes que integren el Programa de Barris queda clarament palesa aquí. L'estructura del Pla de Barris, tot i estar definida en base a diferents objectius, camps i intervencions, pretén ser una combinació particular d'actuacions de caràcter físic, social, econòmic i ambiental per combatre tant les causes com les conseqüències de la segregació urbana i social del barri.

Aquesta actuació es concreta amb l'**habilitació d'un pis a la plaça Cervantes** per portar a terme unes accions socials amb el col·lectiu beneficiari. La pròpia ubicació de l'equipament a la Plaça Cervantes té un significat que s'ha de destacar, tot i que s'hi dedicarà més atenció a l'anàlisi de resultats avaluatius. La plaça Cervantes és un espai públic del Centre Històric, recentment rehabilitat a través de Pla de Barris (actuació 8.6) i molt ben comunicat gràcies a l'existència de diverses parades d'autobús urbà i a la confluència d'un dels principals eixos viaris de la ciutat: la Rambla Aragó. I és que tal com es desprèn de les entrevistes, està en un lloc estratègic.

“El fet que estigui ubicat al barri... i a més, és un lloc, crec que està en un lloc molt estratègic. Està pensat, perquè en vam mirar molts i sí que és cert que n'hi havia pocs que complien els requisits, però està pensat en un lloc estratègic, perquè la plaça Cervantes és un punt d'obertura del Centre Històric a la ciutat, no està al Carrer Boters, per exemple o al carrer Cotxera. Potser sí que allí no hi hauria pisos que complirien, però no estaria allà. Està en un lloc on el que es vol també és normalitzar la situació que hi ha. [...] El fet que estiguin allà en aquell lloc, no s'amaguen. I estan al barri, i estan a la zona alta del barri i estan en un lloc que és d'obertura total!” (EMU, 2011)

El recurs queda englobat com a servei social de segon nivell, és a dir, d'**atenció especialitzada**⁸⁴. Dins d'aquesta atenció especialitzada, la Cartera de Serveis 2008-2009 publicada al decret 151/2008 defineix el **Servei de Centre Socioeducatiu d'Atenció Diürna**. Malgrat la seva denominació, a través de les entrevistes s'aprecia que l'Albada no s'adequa del tot fidelment a allò que preveu la Cartera de Serveis. Segons la reglamentació, hauria de ser un servei especialitzat d'atenció diürna adreçat a adolescents entre 12 i 18 anys en situació de risc o desemparament, quan l'Albada especifica com a perfil dels usuaris potencials joves en situació de risc lleu o moderat. En cap lloc de la Cartera ni de la Llei de la Infància ni la Llei de Serveis Socials, operativitza la gradació del risc. Així mateix, segons la reglamentació, les

⁸⁴ Els serveis socials especialitzats s'organitzen segons la tipologia de necessitats que requereixen una especialització o disposició de recursos determinats. Aquests es materialitzen a través de centres, serveis, programes i recursos dirigits a persones i col·lectius (Generalitat de Catalunya, 2007, p. 37801).

funcions d'un servei socioeducatiu d'atenció diürna són les de promoure, establir i aplicar mesures d'inserció social, laboral, educativa i familiar. A l'Albada també s'hi afegeixen a part d'aquestes, el treball dels aspectes emocionals dels joves al temps que s'actua sobre les seves famílies, fent, en expressió del programa, preservació familiar.

El projecte Albada es posa en marxa i és davant la necessitat de declarar-lo com equipament de serveis socials, que es busca la definició existent de la Cartera de Serveis que s'hi ajusti més.

“És un centre de dia, és un centre obert? Quin és el terme millor? Nosaltres en diem un centre de dia. Pensem que això és la forma que ens encaixa millor a la cartera de Serveis (SPI1, 2011).

Centre Obert no ho és. Per això servei socioeducatiu perquè pugui abarcar més. Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna perquè a la cartera ho diu així. I a veure, si així ho podríem ubicar per a legalitzar-lo.” (SPI2, 2011)

Els Serveis Socioeducatius d'Atenció Diürna, estan pensats per acollir adolescents no acompanyats, generalment immigrants, i amb una finalitat d'oferir formació per a la inserció laboral. El Centre Albada no té aquest propòsit. Els joves continuen sota la tutela de la família i la formació és més integral. Altre servei que sovint es confon amb el Centre Albada és el centre obert. Aquest és un servei diürn dins l'atenció bàsica, destinat a infants i adolescents per fer una tasca preventiva fora de l'horari escolar⁸⁵. Es diferencia amb l'Albada en què no ofereix únicament activitats d'esbarjo, sinó que hi ha una formació més integral. Encara que la diferència bàsica entre un centre obert i l'Albada és la ràtio de professionals per infants. Els centres oberts no fan una dedicació tant intensiva sobre els usuaris, que poden ser un mínim de 20 persones, mentre que l'Albada són dues educadores per 10-11 joves.

Es diferencia d'un CRAE (Servei de Centre Residencial d'Acció Educativa) i d'un CREI (Servei de Centre Residencial d'Educació Intensiva) per l'ingrés de la persona atesa i la tutela del menor, que la té la Generalitat o està en règim d'acolliment simple en institució. A l'Albada la tutela del menor continua sent de la família i a partir d'aquest fet se la intenta implicar al projecte.

L'objectiu general del servei es troba en la mateixa definició de l'equipament: “l'Albada és un servei adreçat a adolescents en situació o risc de desemparament que ofereix activitats dirigides per potenciar habilitats socials i de caràcter formatiu prelaboral amb l'objectiu que assoleixin una millor preparació per a la vida adulta” (Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública -Ajuntament de Lleida-, 2009, p. 1).

Els objectius generals i específics que es planteja l'Albada queden resumits en la taula següent, però bàsicament es concentren en l'àmbit personal, de salut, formatiu/educatiu i familiar. Alguns d'ells són d'actuació directa sobre el jove, altres sobre la seva família i altres sobre ambdós:

---

⁸⁵ Web del Departament Benestar de la Generalitat de Catalunya. Consultada el 29 de novembre de 2011.

Taula 10. Objectius Generals i Específics del projecte Albada

Objectius generals	Objectius Específics
<ul style="list-style-type: none"> • Treballar la preservació familiar • Prevenir el maltractament infantil i la desatenció familiar • Prevenir la separació del nen/a de l'ambient familiar, promovent i treballant tant amb l'infant com amb la seva família l'estada d'aquest al centre • Oferir al menor un espai normalitzador i estimulador • Vetllar per l'adquisició i manteniment d'hàbits en els infants • Educar de manera integral a la família, fent que desapareguin les conductes de desatenció, tant física com psíquica, proporcionant als pares els recursos bàsics en les àrees deficitàries • Treballar amb el menor de manera integral, tant a nivell personal, familiar, escolar i social • Oferir espais individualitzats de treball educatiu per pal·liar els possibles déficits cognitius, emocionals, conductuals i personals; i potenciant els factors de protecció 	<p><i>Àmbit Personal</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Assolir hàbits de cura i higiene personal • Acceptar la pròpia realitat • Desenvolupar un autoconcepte positiu • Adquirir habilitats d'interrelació personal • Assolir un nivell adequat d'autonomia personal • Treballar per aconseguir una plena integració social <p><i>Àmbit de Salut</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Assolir hàbits de vida saludable • Prevenir accidents i malalties adquirides per conductes de risc • Tenir cura de la pròpia salut seguint les indicacions i tractaments mèdics • Integrar comportaments afectivosexuals adequats • Participar, si s'escau, en tractaments especialitzats (psicoteràpia, logopèdia, etc.) <p><i>Àmbit Formatiu i Educatiu</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Reduir o pal·liar els déficits de les capacitats cognitives i lingüístiques • Potenciar les capacitats intel·lectuals • Mostrar interès pels aprenentatges formals i informals • Pretendre la integració en el marc escolar, formatiu i laboral <p><i>Àmbit Familiar</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Recolzar i potenciar el contacte continuat del menor amb la seva família, proporcionant als pares el suport necessari tant personal com educatiu social, amb el fi d'assolir la incorporació definitiva del menor de manera estable i continuada a la seva llar • Aprofitar les trobades informals de la família amb el centre de dia i les trobades de barri, per valorar i fer-la partícip de la seva importància en la tasca educativa dels seus fills, fent que vegin el centre de dia com a propi i necessari • Participar en el programa d'intervenció amb la família per tal d'aconseguir els objectius plantejats en la valoració, treballant de manera intensa amb la família amb coordinació amb els diferents professionals i serveis implicats

Font: Elaboració pròpia a partir de Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública (2009, pp. 3-4).

Tal com es veurà durant l'avaluació, el Centre Albada segueix la mateixa línia d'integralitat que es trobava al PII. Tots els objectius pretenen provocar un revulsiu al procés d'aprenentatge global de l'adolescent. Els joves són seleccionats a través d'un **procés de derivació** on el Departament de Serveis Personals de l'Ajuntament té un gran protagonisme. Els professionals de l'EBASP⁸⁶ i l'EAIA⁸⁷ proposen la seva derivació en funció del perfil del jove, de

⁸⁶ L'EBASP és l'Equip Bàsic d'Atenció Social Primària. És el conjunt organitzat i coordinat d'accions professionals, integrat per equips tècnics, amb l'objectiu de millorar el benestar social i afavorir la integració de les persones. L'EBASP promou els mecanismes per conèixer, prevenir i intervenir en persones, famílies i grups socials, especialment si es troben en situació de risc social o d'exclusió (Generalitat de Catalunya, 2010a, p. 76207).

la seva família i de la situació en què es troba. Aquesta proposta la realitza a través d'un protocol d'actuació. La proposta de derivació es discuteix en el si d'una comissió formada per la Cap de Servei de Gestió i Acció Social de l'Ajuntament de Lleida, la tècnica d'Infància, les caps de zona dels Serveis Socials derivants i responsables del pla de treball establert als EBASP o EAIA. En cas que s'accepti la proposta, es formalitza el traspàs dels casos entre Serveis Personals i l'equip de professionals del Centre, al moment que s'informa a la família de la possibilitat d'incorporar l'adolescent al recurs i també al jove, essent totalment voluntària la seva participació. En cas que acceptin, també s'assigna un referent extern (educador referent) que fa un primer establiment d'objectius a treballar en el Projecte Educatiu Individualitzat (PEI) del centre. També s'assigna a l'usuari un tutor de referència al centre, que serà la persona responsable del seguiment del pla de treball i qui es coordinarà amb el referent extern (aquesta educadora és qui completarà el PEI). Es treballa de forma coordinada per part del tutor de referència del centre amb el referent extern, com també els responsables de l'àrea d'infància, referents als centres educatius i altres entitats i professionals de l'àmbit de l'adolescent⁸⁸.

El perfil general del **menor** de l'Albada és tant home com dona, preferentment entre els 12 i els 16 anys, que estan en situació de risc o lleu moderat, això vol dir que tenen una capacitat d'autonomia, habilitats bàsiques per a la convivència tant al domicili familiar, com al centre educatiu com a l'Albada, no obstant, pateixen certa incapacitat parental de control de la seva conducta. No obstant això, es considera que la família amb qui viuen "té recursos i capacitats susceptibles de produir canvis i avenços per a la millora dels seus fills" (Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública -Ajuntament de Lleida-, 2009, p. 1).

En aquest moment sembla oportú clarificar l'ús de dos conceptes claus per comprendre el perfil dels usuaris: el concepte de **risc** i el concepte de **desempament**. Ambdós conceptes estan relacionats. Per situació de risc, s'entén aquella "en què el desenvolupament i el benestar de l'infant o l'adolescent es veuen limitats o perjudicats per qualsevol circumstància personal, social o familiar, si els progenitors o guardadors no assumeixen o no poden exercir plenament llurs responsabilitats" (Generalitat de Catalunya, 2010b, p. 42482). És a dir, sempre que per a la protecció efectiva de l'infant o l'adolescent no calgui la separació del nucli familiar (Generalitat de Catalunya, 2010b, p. 42512)⁸⁹. En canvi, un infant o adolescent està desempamentat quan es

⁸⁷ L'EAIA és l'Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Aquests estan distribuïts territorialment i es dediquen a la valoració, l'actuació i l'atenció dels infants en situació de risc de desempament, així com al seguiment i al tractament de les seves famílies. La població destinatària dels EAIA són els infants i adolescents entre 0 i 18 anys en situació de risc de desempament i, les seves famílies. Els EAIA es componen de professionals de quatre perfils diferents: psicologia, pedagogia, treball social i educació social. L'objectiu és que la ràtio de professionals dels EAIA se situï en un professional per cada 40 infants, excloent-ne la figura de l'educador social (Generalitat de Catalunya, 2010a, p. 76213).

⁸⁸ En capítols posteriors es reflexionarà sobre el funcionament.

⁸⁹ Com a situacions de risc per a l'infant i l'adolescent la llei esmenta les següents: la manca o la dificultat greu per dispensar l'atenció física o psíquica que comporti un perjudici lleu per a la salut física o emocional; la utilització del càstig físic o emocional pels progenitors o titulars de la tutela o de la guarda; les mancances no adequadament compensades en l'àmbit familiar ni mitjançant els serveis i recursos normalitzats que puguin produir la marginació, la inadaptació o el desempament; la manca d'escolarització en edat obligatòria, l'absentisme i l'abandó

troba en una situació de fet en què li manquen els elements bàsics per al desenvolupament integral de la personalitat; sempre que per a la seva protecció efectiva calgui aplicar una mesura que impliqui la separació del nucli familiar (Generalitat de Catalunya, 2010b, p. 42513).

La relació entre els dos conceptes és que un es refereix a un nivell més baix de situació de desatenció, està en situació de risc, però quan s'agreuja la desatenció, augmenta fins al nivell de desemparament. A més, aquests dos conceptes es correlacionen amb el conjunt de recursos socials que desplega la mateixa Llei de Serveis Socials. Quan l'actuació social és d'atenció, com el Centre Albada, significa que "les coses comencen a anar malament" o "van una mica malament", i la conseqüència jurídica que es deriva d'aquests casos és la declaració de risc, competència que s'aborda des dels ens locals a través dels equips de serveis socials bàsics i els EAIA⁹⁰. En canvi, altres intervencions tenen un grau d'actuació més alt, el de protecció, que s'hi refereix quan "les coses van malament" i la conseqüència jurídica és la declaració de desemparament (Generalitat de Catalunya, 2010b, p. 42479). Aquesta competència la té la Generalitat a través de la Direcció d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA).

En introduir la novetat de distingir entre situació de risc i desemparament dins la Llei de la Infància (2010b) es fa necessari comptar amb criteris per distingir ambdues situacions i per determinar-ne el grau. La Llei no ho fa i interpreta que es tracta d'una diferència de menor a major gravetat, però hauran de ser els serveis socials qui estableixin indicadors per determinar més específicament aquestes situacions. Com que l'equipament Albada és un servei d'atenció dedicat a menors en situació de risc lleu o moderat, és important conèixer quins indicadors utilitzen els serveis socials per determinar la situació i gradació del risc del jove⁹¹.

Relacionat encara amb el perfil dels joves, subratllar una modificació d'allò redactat al projecte inicial i com s'ha implementat definitivament. Inicialment, el recurs estava previst per a uns 20 infants de 0 a 3 anys i 20 menors de 3 a 12 anys. A la pràctica, els menors de 12 anys no han estat inclosos dins d'aquest recurs. Només s'atenen adolescents⁹². La raó cal buscar-la en un diagnòstic més acurat dels recursos existents per atendre a la infància i l'adolescència un cop ja adjudicat el Pla de Barris. Al barri i a la resta de la ciutat, es creen diferents equipaments dirigits a la infància, com el Servei Maternoinfantil, tant el

---

escolar; el conflicte obert i crònic entre els progenitors, separats o no, quan anteposen llurs necessitats a les del menor; la incapacitat o la impossibilitat dels progenitors o els titulars de la tutela o de la guarda de controlar la conducta de l'infant; les pràctiques discriminatòries contra les nenes o les noies, que comportin un perjudici per a llur benestar i llur salut mental i física, incloent-hi el risc de patir l'ablació o la mutilació genital femenina i la violència exercida contra elles i, qualsevol altra circumstància que, en el cas que persisteixi, pugui evolucionar i derivar en el desemparament de l'infant o l'adolescent (Generalitat de Catalunya, 2010b, p. 42512).

⁹⁰ Així, les situacions de risc són detectades i valorades pels serveis socials bàsics, en cas que siguin lleus, la intervenció continua sent dels serveis socials bàsics. En cas que sigui una situació de risc greu i que els serveis socials bàsics no hagin pogut reduir, es deriva a una intervenció més especialitzada a través dels EAIA (Mayoral Simón, 2010).

⁹¹ Sobre el concepte de risc s'hi retorna posteriorment.

⁹² L'adolescent és la persona entre els 12 anys i la majoria d'edat establerta per la llei. Tot i limitar-se als 18 anys, la llei també obre la porta a què les entitats puguin desenvolupar de forma voluntària mesures assistencials d'acompanyament més enllà de la majoria d'edat, com és el cas de l'Albada (Generalitat de Catalunya, 2010b, p. 42483).

de la Mariola (també amb un Pla de Barris) com el del Centre Històric. L'Ajuntament decideix reconduir l'equipament només a adolescents que es troben en aquesta situació de risc lleu o moderat, necessitat detectada i no coberta fins llavors:

"[...] No existia ni a la ciutat. [...] Aquí en principi, amb el Pla de Barris s'havia proposat un equipament, que si no m'equivoco a les fitxes hi figura un equipament per a nens de 0 a 3 anys i es veia que el que feia falta era un recurs per a més petits, però després ha sortit l'Escola Bressol, la Ludoteca, hi ha un Materno-Infantil, llavors ja estan sortint recursos. I llavors... això ho va canviar. Quan fas un projecte de Pla de Barris tens unes idees i tot, però llavors quan ho has de dur a la pràctica t'adones, veus realment quins inconvenients tens, doncs d'espai, de logística, tot una miqueteta." (EMU, 2011)

Aquesta exigència de reajustar el PII a la realitat al moment d'implementar el projecte, dóna raó a la proposta d'Oriol Nel·lo, per a qui seria recomanable instaurar un "any zero" en els Plans de Barris per preparar, definir i projectar les actuacions abans d'executar-les (Nel·lo, 2009).

Un altra adaptació que es fa sobre el Projecte d'Intervenció Integral és l'abast d'aquest recurs. La normativa de Pla de Barris exigeix que l'equipament construït en el marc del programa, estigui ubicat al barri. Les necessitats socials que el motiven també són degudes a la situació en què es troben els joves del barri. No obstant això, actualment al recurs s'hi deriven joves de tota la ciutat. Per tant, el recurs, de fet, acaba formant part del **projecte ciutat**, tot i que gran part dels usuaris són del Centre Històric⁹³.

"També s'ha dir que al principi quan vam començar, el projecte només era per xavals de Centre Històric però després vam veure que era oportú obrir-ho a la ciutat, que tot ens va permetre aquest equipament. També va ser una mica múltiples factors que van fer que poguéssim tirar endavant en aquell moment." (SPI1, 2011)

L'equipament consta de 10 places, tot i que de forma excepcional hi poden haver 11 ó 12 persones, ja que alguns dels joves reben una assistència molt més puntual i no tant intensiva a l'Albada. La raó d'aquesta sobreocupació és que alguns usuaris necessiten encara acompanyament durant la seva sortida de l'equipament.

"El que no tenim és places a temps parcial. És a dir, un nen pot estar a temps parcial però hi ha 10 nens, no aprofitem com que ell hi va dimarts i dijous, doncs en posem un altre que hi vagi dimecres i un altre dia. [...] Perquè l'evolució pot ser diferent. [...] Hem de veure com evolucionem, perquè pot ser que anirà a més o al revés, que venia tots els dies i estem veient que es comença a sentir agobiat, doncs s'ajusta i es diu, doncs la setmana que ve divendres no vinguis." (SPI1, 2011)

L'únic que sí hem fet amb això és que, tot i no ser places a temps parcial, hi ha dues noies de l'any passat que hem pensat que podrien continuar un trimestre més perquè han començat un cicle... es va pensar que calia continuar, perquè necessitaven un acompanyament. Per aquest trimestre i de forma excepcional, les dos ocupen una. Per a fer el tancament del projecte." (SPI2, 2011)

⁹³ A la memòria del curs 2010-2011, dels 14 joves atesos a l'Albada, 11 són del Centre Històric (7 de la zona 1 i 4 de la zona 2), 2 de la Mariola i 1 de la Bordeta.

Des del seu inici, l'any 2009, pel Centre Albada han passat 21 joves. El primer any, el Centre va obrir des del gener fins al juliol de 2009, com a prova pilot del projecte. El curs següent, el 2009-2010 es van atendre 14 usuaris i eren els mateixos que havien estat durant la prova pilot. El curs 2010-2011 es van atendre 14 usuaris més. Aquest curs, el 2011-2012, a dates de novembre de 2011 estaven sent ateses 11 persones.

La concreció del servei és a través del desplegament d'una **atenció socioeducativa en règim de convivència diürna** durant les hores no lectives i en períodes extraescolars, per tal d'afavorir el seu desenvolupament integral. És un treball que es realitza de forma individualitzada. D'acord amb les necessitats de cada persona i llur família de referència. Aquest treball individual queda recollit en el Projecte Educatiu Individualitzat (PEI). El PEI és l'instrument bàsic per determinar les situacions de carència que presenta el jove, els objectius a treballar i la valoració trimestral dels resultats assolits.

El servei fa una actuació intensiva i està obert als joves de dilluns a divendres, des de les 13 fins les 21 hores. Aquest horari s'adequa a les hores lectives dels joves. El funcionament va molt d'acord al calendari i horari escolar. Durant aquestes hores es realitzen activitats. La reproducció de la vida quotidiana en un espai normalitzat serveix d'excusa per treballar totes les necessitats dels joves.

Els **instruments** que s'utilitzen són: les tutories individualitzades (formals o informals), les activitats grupals de funcionament ordinari (com l'estudi assistit, jocs de taula, els moments dels àpats —dinar i sopar—, les tasques de la llar i diversos tallers) o les activitats de funcionament extraordinari, com les sortides, la pràctica d'esports i les xerrades. També es treballa amb les famílies a través del grup de preservació familiar, que són reunions grupals per fomentar l'intercanvi d'experiències, la resolució de conflictes i el suport per entendre l'adolescència com una situació universal i no una problemàtica particular. També es realitzen tutories individualitzades amb les famílies, amb la finalitat d'unificar, traspassar informació i impulsar la implicació de les famílies en el procés de desenvolupament de l'adolescent.

Els **recursos humans** amb què compta l'Albada són: la Direcció, encarregada de dirigir el Servei i de coordinar-se amb Serveis Personals; l'equip educatiu, format per dues educadores que despleguen els PEIs, juntament amb la figura de l'integrador (persona incorporada al curs 2011-2012 i que fa tasques més encaminades al lleure durant els divendres). També hi ha una psicòloga externa al servei que treballa les emocions dels joves, el suport a les famílies i l'assessorament a l'equip educatiu. Es compta igualment amb una treballadora familiar que s'encarrega de preparar els àpats i de fer la neteja de l'equipament. Ocasionalment també hi ha personal en formació que presta algun suport puntual al Centre.

Les **responsabilitats generals** sobre l'Albada estan repartides. L'EMU s'ha encarregat de la construcció i habilitació de l'equipament, la selecció dels joves la porta Serveis Personals de l'Ajuntament, però de forma molt coordinada amb l'equip educatiu del Centre. La gestió diària del Centre l'executa l'empresa *Associació PROSEC, Promotora Social*, entitat que treballa en aquest àmbit i en especial al barri. Per tant, Prosec implementa directament els projectes de

dins l'equipament, com també en realitza el seguiment de forma coordinada amb Serveis Personals de l'Ajuntament de Lleida.

4.2. El projecte Albada: un programa social en una realitat complexa

Els projectes de regeneració urbana de caire integral recullen la influència de les iniciatives comunitàries “comprehensives” (*comprehensive community initiatives* –CCI– de Connell et al., (1995). Aquests projectes pretenen un canvi positiu a nivell individual, familiar i de barri d'una població que està afectada per problemes econòmics, físics, socials i ambientals.

Aquestes intervencions intenten compensar les limitacions d'unes experiències sense perspectiva integral, focalitzades especialment en l'àmbit físic i sense una coordinació i actuació global sobre les persones de la zona. Paral·lelament, les aproximacions avaluatives també evolucionen la mateixa direcció. Hi ha una necessitat de donar resposta a aquestes intervencions molt més complexes, de caràcter multisectorial, concentrades en una zona (*area-based approach*) però també concentrades en una determinada població (*community based approach*). Hi ha una curiositat científica per saber què funciona després d'invertir uns recursos de forma molt localitzada:

“[...] There was and continues to be a sense that we know a great deal about «what works» for at-risk populations and that if we could manage to concentrate and integrate resources and program knowledge in particular communities over a sustained period of time, we could demonstrate that positive outcomes are indeed «within our reach».” (Schorr, citat a Connell et al., 1995, p. 2)

Les intervencions d'aquest tipus pretenen canviar la situació dels sistemes socials d'aquests territoris. La realitat està formada per diferents sistemes socials oberts. Això implica la interacció entre els individus, la institució, l'agència i l'estructura i uns micro i macro processos. Els sistemes socials impliquen que el balanç entre mecanismes, contextos i regularitats (resultats) que sustenten l'ordre social és propens a perpetuar i a regenerar-se per ell mateix⁹⁴.

Stame puntualitza que dues característiques permeten qualificar de complexos els sistemes socials oberts. Per un costat, la complexitat de la realitat on es troben. Per un altre, que aquesta realitat està estratificada. La realitat té estrats diferents, alguns d'ells més visibles, altres no tants. La interacció social crea una interdependència que es dona en un món real, sota unes pràctiques i costums, les quals són sovint independents a com la gent li agradaria que fossin. Aquests processos emergents (especialment els no desitjats) són les realitats que els programes socials intenten canviar (Pawson i Tilley, 1997b, p. xiii). Els actors estan incrustats en el seu propi context i cada element forma part d'un programa que té múltiples aspectes (Stame, 2002, p. 63). Per tant, és difícil saber si un input, per si sol, genera un determinat resultat, ja que no està en un entorn aïllat sinó en un entorn on hi operen simultàniament molts més elements. Aquesta és la situació de l'Albada.

⁹⁴ Sota el realisme, els programes socials tenen cinc característiques: incrustació (*embeddedness*), mecanismes, contextos, regularitats i canvi (Pawson i Tilley, 1997b, p. 72).

4.2.1. La complexitat de l'Albada: la situació de risc

Un dels desafiaments recents per a la política social és que els programes són més complexos: tenen múltiples objectius, implementats en diversos llocs, amb múltiples actors i amb molts subjectes com a beneficiaris (Pawson, 2006).

El propòsit d'aquest apartat és aprofundir una de les dues característiques esmentades per Stame: la realitat complexa. Primerament cal fer una distinció entre complicat i complex, un problema complicat és quan hi ha múltiples components i un problema complex és quan aquest és emergent, és a dir, quan es dona en condicions úniques en el seu context i s'adapta a condicions canviants. Les diferències entre ambdós elements s'entenen millor si es compara què vol dir un problema simple.

Els problemes simples són aquells que seguint les indicacions (tipus recepta) es pot aconseguir el resultat desitjat, no és necessari d'experiència per replicar el resultat i allò que s'acaba obtenint és un resultat estàndard. Però en un problema complicat, les indicacions són essencials però insuficients. En aquest cas, l'experiència és bàsica per aconseguir el resultat desitjat. Les probabilitats d'aconseguir els resultats augmenten a mesura que es repeteix l'assaig, sempre que hi hagi una semblança en les característiques i el context. I per tant, si els casos són similars, es podria parlar d'una certa transferibilitat de les bones indicacions:

“Complicated problems contain subsets of simple problems but are not merely reducible to them. Their complicated nature is often related not only to the scale of a problem like sending a rocket to the moon, but also to issues of coordination or specialized expertise. Complicated problems, though generalizable, are not simply an assembly of simple components.” (Glouberman i Zimmerman, 2002, p. 1)

En els problemes complexos, les indicacions tenen poca utilitat. Provar, proporciona experiència però res assegura que es pugui obtenir el resultat desitjat; el mateix passa amb l'experiència, que tampoc és garantia d'èxit. Cada cas s'entén com únic i s'ha d'entendre de forma individualitzada. En els problemes complexos, hi ha una alta dosi d'incertesa (Glouberman i Zimmerman, 2002, p. vi). Per tant, els problemes complexos, es veuen influïts per les condicions úniques del context, la interdependència de la linealitat dels elements i la capacitat d'adaptar-se a les condicions canviants:

“Complex problems can encompass both complicated and simple subsidiary problems, but are not reducible to either (Goodwin 1994) since they too have special requirements, including an understanding of unique local conditions (Stacey 1992), interdependency (Holland 1995) with the added attribute of non-linearity (Lorenz 1993), and a capacity to adapt as conditions change (Kauffman 1995; Kelly 1994).” (Glouberman i Zimmerman, 2002, pp. 1-2)

La problemàtica sobre la qual s'origina la Llei de barris és una problemàtica complexa. La situació en què es troba el Centre Històric de Lleida és multiproblemàtica, tant física, amb problemes d'habitatge, de manteniment de l'espai públic, falta d'enllumenat, falta d'equipaments; com també econòmica, com la falta d'activitat comercial en algunes zones del barri, la substitució progressiva del comerç autòcton i de proximitat per un de regentat per població immigrant dedicat a facilitar serveis a aquest grup poblacional; problemes

també socials, des de problemes de convivència, d'incivisme, de seguretat, d'alts nivells de desocupació, situacions de pobresa i exclusió social; i també problemes de tipus ambiental, com la concentració de brutícia als carrers, la pràctica poc estesa del reciclatge, la no adequació dels edificis privats i públics a mesures d'eficiència energètica, entre d'altres.

La Llei de barris, com a experiència de regeneració urbana és un programa integral que afronta aquesta problemàtica complexa. El programa no està concebut per tractar cada àmbit de forma aïllada, sinó que les intervencions creuen els nivells individual, familiar i comunitari, però també els diferents nivells d'administracions. La forma ideal d'afrontar la realitat complexa és dissenyar programes complexos. Això comporta l'existència de múltiples agents que interactuen entre si (com la creació de partenariats), i l'intent d'afrontar una multiplicitat de problemàtiques de forma simultània i unitària. Els Projectes d'Intervenció Integral són els instruments de la Llei de barris que actuen en els àmbits econòmic, social, físic i ambiental amb l'ànim de crear sinèrgies que produeixin resultats que amb actuacions aïllades no produirien.

La Llei de barris és un programa complex per diferents raons; entre d'altres, pels nivells institucionals implicats, el factor temps, l'abast, els actors, les estratègies i els models, i en darrer terme, l'existència de regles i condicions formals i informals. En referència als diferents nivells organitzacionals, la Llei de barris és d'iniciativa de la Generalitat de Catalunya, el referent és el Departament de Territori i Sostenibilitat, però depenent del camp d'actuació hi ha la col·laboració de d'altres departaments. La Llei compta també amb part de fons europeus i de la Generalitat, l'executa l'Ajuntament de cada municipi, i a més, ha de fer equilibris de gestió de competències entre diferents dependències del govern local. Per tant, l'alta relació que es dona entre diferents nivells institucionals explica també perquè la Llei de barris és un programa complex.

Més complexitat s'afegeix quan s'incorpora la dimensió temporal, ja que hi ha una discrepància entre el temps d'execució dels PII (inicialment quatre anys)⁹⁵ amb el temps esperat per als canvis en les persones fruit de la intervenció. Assolir la cohesió social de la població és un resultat a llarg termini. A aquesta discrepància també s'hi ha de sumar un altre temps, l'electoral, que pressiona per tal de què es mostrin alguns senyals "de les petites victòries" (Barnes et al., 2003, p. 270).

En referència a l'abast, el Pla de Barris ha d'interactuar amb altres iniciatives institucionals i entitats que operen al barri, i per tant, dificultaran distingir els efectes de cada actuació. Així, en el cas concret de l'Albada conviu amb altres recursos socials que provenen de d'altres departaments de la Generalitat i de l'ajuntament i que no estan inclosos dins del barri, però que comparteixen usuaris. El Pla de Barris acaba sent una actuació més a un territori on ja hi conflueixen altres intervencions.

Ja s'ha comentat àmpliament la importància dels actors en tota política pública. El sistema d'actors del Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric és múltiple, elàstic i canviant, amb interrelacions entre ells i amb diferents dosis de poder, per tant, les relacions entre els actors seran asimètriques.

---

⁹⁵ Amb la possibilitat de pròrrogues.

La Llei de barris, gaudint de certa flexibilitat en les actuacions, ha provocat que cada municipi opti per diferents actuacions per aconseguir els mateixos objectius. Així, mentre un barri pot celebrar una festa per a la diversitat, altres fan tallers. Això obeeix a què cada barri es conceptualitza com a únic i s'atén de forma individualitzada. Això afegeix dosis de complexitat a l'avaluació quan es vol apreciar els resultats de cada barri a nivell català. Seria difícil apostar per una única justificació dels canvis ocorreguts quan les intervencions han estat tant diverses, semblant dificultat s'afegeix a les experiències britàniques en matèria de salut:

“Just as it was hard to define the boundaries of HAZ⁹⁶, it was also hard to define a single approach to change that could lead to conclusions about «what works». The «what» in this instance was an evolving and multi-faceted set of activities that drew from different rationales, assumptions or ToCs.” (Barnes et al., 2003, p. 272)

Les regles i les condicions no estan tant clarament especificades com pot estar-ho la normativa. L'exigència real dels programes integrals és que cal treballar de forma coordinada i amb una comunicació constant de tots els processos. Aquesta tasca no és fàcil, sobretot per l'existència d'aquests múltiples actors implicats i per l'estructura de l'administració, poc flexible a aquesta necessitat. Així doncs, sorgeixen unes regles informals que determinen el fer política. Aquestes es posen més de manifest quan s'executa el projecte. L'Albada en serà un exemple més: la importància de les formes de fer establertes entre els actors involucrats acaben afegint dosi de complexitat a tota la intervenció.

Per l'equip avaluador, quan un programa és complex i multidimensional, és gairebé impossible seguir cada teoria i subteoria del programa que surt traçada. Per tant, s'ha d'escollir per quina s'opta i quina és la més adequada de comprovar. Aquesta elecció pot venir justificada d'acord amb els següents criteris: incertesa, quan algunes connexions causals entre les intervencions i els resultats són més problemàtiques que d'altres i sovint, les ciències socials o avaluacions prèvies confirmen que algunes assumpcions són del tot injustificades; el volum, quan alguns serveis són més freqüentment oferts i la teoria subjacent és més rellevant; centralitat, quan algunes assumpcions són més importants de cara als objectius globals perseguits que d'altres, és lògic doncs que s'aposti per aquestes principals i no s'opti per unes de secundàries; i el propòsit, quan l'elecció de les teories subjacents a investigar va molt lligat a les preguntes avaluatives que es volen respondre (Weiss, 1998b, pp. 65-66).

Aquests criteris també han justificat la focalització de l'avaluació i de les teories avaluatives emergents del projecte Albada. El motiu d'aquesta elecció és que es tracta bàsicament d'un recurs nou. Nou perquè no hi ha cap recurs semblant a la ciutat, sorgint d'una multiplicitat de factors contextuais, com comptar amb el marc normatiu de la Llei de barris, que actua sobre joves en situació de prevenció i no tant d'alt risc social.

També és complex el concepte de risc. Evitar-lo és, sens dubte, la raó de ser de l'Albada. S'entén per risc el trencament dels lligams que vinculen l'infant amb l'entorn, principalment el familiar, amb l'ampli cos social (Petrus et al., 2003, p. 4). El motiu del trencament d'aquests lligams és múltiple. En els adolescents, no solament la família és una de les fonts que poden conduir al

---

⁹⁶ HAZ (Health Action Zone).

jove a la situació de risc, sinó que pren especial protagonisme el context més immediat del jove, com l'escola, les relacions socials o els hàbits de consum.

El resultat del trencament d'aquests lligams és una amenaça més o menys important al desenvolupament personal i social de l'adolescent, és a dir, des de patir certes dificultats fins a una situació d'exclusió⁹⁷. Els factors que empenyen cap a aquesta situació d'exclusió són tant territorials, com per exemple, habitar en un entorn marginal, social, com patir una manca important de participació social, econòmic com situacions de pobresa i falta d'ingressos, essent aquests darrers freqüentment l'inici de l'espiral de l'exclusió.

Els infants i els adolescents en situació de risc són aquells que han iniciat un procés dinàmic d'interacció inadequada amb l'entorn, ja sigui el més immediat, com la família, o amb l'entorn més institucional, com l'escola; o amb l'entorn més informal, com el barri, les entitats a què pertany i les relacions socials que hi manté.

El desenvolupament integral de l'adolescent es veu afectat pel trencament o la debilitat dels seus lligams amb determinats elements que actuen o bé com a recursos potenciadors o bé com a facilitadors d'aquest desenvolupament. És a dir, l'adolescent s'exposa a veure's afectat per uns determinats factors de risc.

Un primer grup de condicionants al risc és el context on viu la persona. Un context format principalment per l'escola, la família i la comunitat. Els factors de risc relatius a l'escola poden ser el comportament a l'aula, l'absentisme, les relacions amb els companys i el professorat, etc. Els factors de risc de la família, puntal bàsic per al desenvolupament de l'adolescent, són les interaccions dinàmiques que té la família; per exemple, la comunicació entre pares i fills, la cura i seguiment dels pares sobre les activitats dels fills, el suport familiar que rep aquest jove, el clima de convivència a la llar, etc. (Rew i Horner, 2003). La situació socioeconòmica en què es troba la família és un factor de risc que afecta al benestar familiar i en conseqüència, als joves. Els ingressos, la relació amb el mercat de treball, com també el nivell educatiu o les inquietuds educatives i culturals dels pares són factors de risc de l'entorn que afecten al jove.

Pel que fa a la comunitat, aquesta ve definida per totes les interaccions que manté la persona jove amb l'àrea geogràfica de referència, des de la gent que hi viu, com la participació amb la societat civil, o l'ús dels equipaments i serveis existents. El barri en si mateix és aquesta entitat que aglutina la comunitat, com a part social, i l'àrea, com a part física. L'existència d'equipaments, la seva qualitat o l'estat general en què es troba el barri —per exemple, en relació a la seguretat, la tranquil·litat o la convivència— són també factors de risc a considerar.

Un altre aspecte de la comunitat són les relacions amb altres persones, element rellevant per als joves. La qualitat d'aquestes relacions, juntament amb les relacions establertes en el si de la família, pot influir en la possibilitat que l'adolescent tingui un determinat comportament de risc. L'entorn escolar, el

---

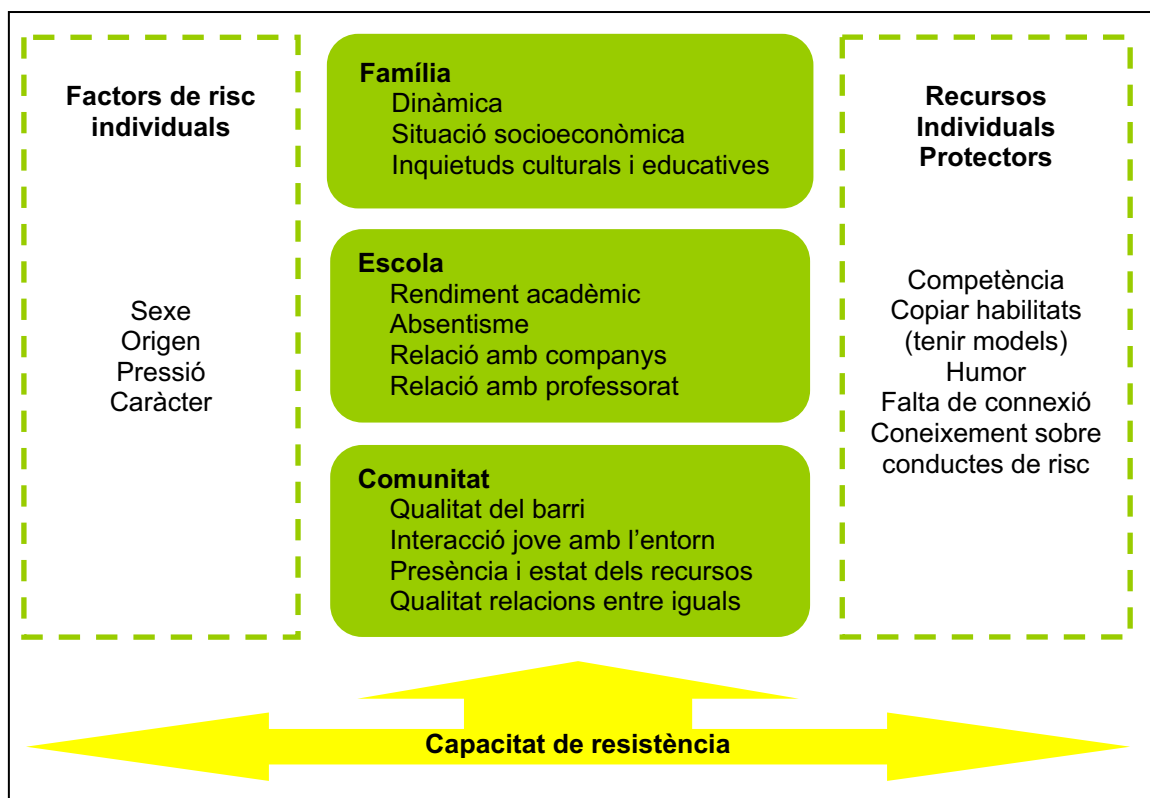
⁹⁷ S'entendria aquí l'exclusió social com "el procés de separació social respecte les possibilitats econòmiques, polítiques i/o socioculturals derivades de la vinculació amb la societat, i equival a la separació o privació dels canals que possibiliten sentir-se membre d'una comunitat" (Petrus et al., 2003, p. 5).

barri, els espais d'oci d'aquest jove són els entorns on es poden trobar aquestes relacions entre iguals.

Un segon grup de factors de risc són aquells elements pròpiament individuals. Una d'aquestes és el gènere. Alguns estudis, com els de Brack, Brack i Orr (citats a Rew i Horner, 2003, p. 382)), conclouen que els nois són més proclius a adoptar comportaments de risc que les noies. També el lloc d'origen esdevé un factor de risc per al jove. No tant per si mateix, és a dir, pel fet d'haver nascut o no a Espanya per exemple, sinó per les característiques de la població immigrant, molt relacionades amb l'esforç per adaptar-se a la nova situació, o per la possibilitat que rebí agressions o actituds discriminatòries. Així doncs, elements com el xoc cultural, la falta de regularització, els trets físics, l'accent, les diferències econòmiques i socials d'aquestes famílies fan que el fet de ser jove immigrant pugui ser un factor de risc.

Altre element individual és la pressió que ha de suportar el jove, especialment quan els recursos facilitadors de benestar no hi són presents o són insuficients. Cada jove respon de forma diferent a les situacions d'estrès, alguns de forma violenta, altres "tancant-se en si mateixos". Si els factors estressants esdevenen crònics poden afectar negativament al desenvolupament del jove: exemples com la separació dels pares, un clima familiar tens, càstigs i violència a la família, una precària situació econòmica i les condicions en què es troba l'habitatge poden formar part d'aquesta llista. La personalitat i el temperament del jove també és un tret individual que condiciona el comportament dels adolescents i es posa de manifest davant de determinades reaccions. Ser flexible, tenir control i ser adaptable serien uns bons factors de contenció del risc.

L'escola és una institució bàsica per al jove durant la seva etapa infantil i adolescent. És una font de socialització, d'aprenentatge tant de coneixements com d'habilitats socials, al mateix temps que un lloc de pressió i de conflicte. El jove passa gran part del seu temps en aquest espai. Un rendiment acadèmic pobre es considera un factor potenciador a nivell individual del risc. El baix rendiment, juntament amb altres factors de risc, poden provocar que el jove no estigui motivat, comportant fracàs escolar o que no es senti acollit en l'àmbit escolar. Aquests factors explicats fins ara queden resumits en la Figura 11.

Figura 11. Principals factors determinants del risc en adolescents

Font: Elaboració pròpia a partir de Rew i Horner (2003).

Gran part d'aquests factors potenciadors de risc han aparegut en les entrevistes en profunditat realitzades als joves i llurs familiars. Absentisme, fracàs escolar, mala relació amb el professorat motivada pel mal comportament a l'aula, clima familiar deteriorat, amb una falta de comunicació, comportaments agressius, precarietat en la situació econòmica de la família, casos de violència domèstica com també un habitatge en unes condicions que amenaça fins i tot la seguretat física dels qui hi viuen, n'han estat alguns. S'apreciaran amb més detall als capítols corresponents a la Part III d'aquesta tesi doctoral.

Cal afegir a més, la connotació dinàmica de la situació de risc. És tant un estat com un procés que evoluciona, la qual cosa dificulta trobar estratègies de tractament. És més, està influït pel context sociohistòric, així, la concepció del risc social d'avui en dia no és la mateixa que la de fa vint anys. Per exemple, fa vint anys que veure un menor pel carrer en horari escolar no despertava cap alarma, avui en dia, diversos protocols s'activen, com els serveis socials i la guàrdia urbana, però fins i tot la ciutadania percep com aquella situació com anòmla. Elements per exemple, com la incorporació de la dona al món laboral, la crisi econòmica, les onades migratòries i llurs processos d'adaptació o la diversitat de tipologies familiars són fenòmens que condicionen el concepte de risc social.

Com s'ha dit, el concepte de risc social també implica la idea de procés en si mateix. Així, un individu que es troba en aquesta situació ve empès per una determinada evolució dels factors causants. És de màxima prioritat la influència i l'impacte de les polítiques públiques desplegades per les administracions per revertir la situació de risc social; especialment aquelles accions de tipus preventiu, com la filosofia que guia l'Albada.

Aquesta concepció integral del risc social dels joves de l'Albada explica que s'actui sobre l'entorn en base a tres dimensions: l'individu en si mateix, com a punt fort de la intervenció, la família i l'entorn del jove, en sentit ampli; des de la comunitat com també els elements de context. Malauradament, tot i que el risc social té una font d'origen multidimensional, la majoria de les polítiques públiques, siguin de prevenció o de tractament, no sempre obeeixen a aquest caràcter multidimensional. Difícilment es pot dissenyar una política pública amb tanta actuació multidimensional que pugui donar resposta a la realitat complexa. És per això que generalment acaben sent intervencions complicades, que no conceben el risc en tota la seva complexitat.

És dins d'aquesta realitat complexa on interaccionen conjuntament els factors potenciadors del risc abans esmentats. Reduir-los o mitigar-los és la tasca que desenvolupen les administracions que despleguen polítiques públiques. Aquesta, és al cap i a la fi, la finalitat que persegueix l'Albada.

La tasca no és fàcil i les administracions tracten d'identificar i preveure quins són els principals factors de risc per poder desenvolupar models més adequats. Des de la Unió Europea⁹⁸, les directrius proposen actuar per aconseguir una societat més integradora, posant especial atenció en la prevenció però, actuant simultàniament sobre aquelles persones que ja atenen els serveis socials per trobar-se en situació d'exclusió social.

Veient tot allò presentat fins ara, la conclusió a què s'arriba és que la realitat a què s'enfronta el projecte Albada és complexa. Els trets que ho justifiquen queden reflectits en la Taula 11.

---

⁹⁸ Els quatre eixos d'actuació sobre els quals s'estructura el Programa d'Acció Comunitària per combatre l'Exclusió Social (2002-2006) són: 1) promoure l'accés al treball, als recursos, als drets i als serveis; 2) prevenir els riscos d'exclusió; 3) treballar a favor dels més febles; i 4) mobilitzar al conjunt dels actors social rellevants.

Taula 11. Problema simple, complicat i complex en referència al projecte Albada

Problema simple	Problema complicat	Problema complex	Problema que afronta l'Albada
Ex. Seguir una recepta culinària	Ex. Enviar un coet a la lluna	Ex. Criar a un fill	<i>Joves en risc social lleu o moderat</i>
Les indicacions són essencials	Les fórmules són crítiques i necessàries	Les fórmules tenen aplicació limitada	<i>La fórmula cal adaptar-la als factors de risc que pateix el jove, a més de ser flexibles durant el temps que dura el servei, per possibles adaptacions</i>
Les indicacions són testades per assegurar una fàcil rèplica	Enviar-lo un cop, incrementa la probabilitat de què la següent vagi bé	Criar un fill aporta experiència però no assegura èxit amb el següent	<i>S'acumula experiència però no assegura èxit amb tots els joves</i>
No és necessària l'experiència	Alts nivells d'experiència són necessaris per assegurar l'èxit	L'experiència pot contribuir però no és necessària ni suficient per a l'èxit	<i>Alts nivells d'experiència és necessària però no suficient per a l'èxit, sobretot per tractar in situ problemes que van apareixent durant la implementació (el dia a dia)</i>
Les indicacions produeixen productes estandarditzats	Les intervencions són similars en els aspectes crítics	Cada criatura és única i ha de ser entesa de forma individual	<i>Cada jove és diferent i per això és atès de forma individual</i>
Les millors receptes produeixen els millors resultats cada vegada	Alt nivell de certesa del resultats	Roman la incertesa en els resultats	<i>Incertesa en els resultats (especialment els de mitjà i llarg termini), encara que certesa en els resultats immediats</i>
Probable aproximació optimista al problema	Probable aproximació optimista al problema	Probable aproximació optimista al problema	<i>Probable aproximació optimista al problema</i>

Font: Elaboració pròpia a partir de Glouberman i Zimmerman (2002, p. 2).

El recurs Albada es troba amb una gran dificultat: la "fórmula" no es pot estandarditzar perquè requereix adaptar-la a l'individu que rep l'atenció. Hi ha un patró general però les especificitats s'adeqüen a les necessitats de cada jove i el seu entorn. L'experiència del Servei i dels professionals ajuda a tenir més habilitats per tractar nous beneficiaris, tot i que no és garantia d'èxit. Aquesta és una garantia de cara a afrontar noves necessitats no detectades, però no assegura el canvi esperat en el jove. Cada jove és diferent i, tot i comptar amb un grup més o menys similar d'estratègies utilitzades (tutories, acompanyament, tallers...), cal adaptar l'estratègia a les necessitats particulars del jove. El projecte Albada no pot garantir uns resultats satisfactoris d'acord amb els objectius plantejats, sinó que es mou sota un entorn incert i molt dependent de les influències externes que pot rebre el jove. Això encara és més apreciable en una visió de resultats a mitja i llarg termini.

El projecte Albada té característiques complicades i complexes. És per això que la classificació entre intervencions simples, complicades o complexes s'ha d'entendre més com una guia heurística que com un punt de partida fix i rígid (Funnell i Rogers, 2011). Analitzar les intervencions, enteses com a "respostes" a la problemàtica en base a aquesta classificació, és un recurs d'ajuda per dissenyar un procés avaluatiu prou adequat a aquestes característiques de la solució.

Però, finalment, l'Albada no dona resposta a tota la complexitat de la problemàtica que l'origina. És un equipament que no actua sobre la totalitat de problemes que pateix el jove. Un exemple és la situació en què es troba la família, sovint factor iniciador del risc del jove. Sovint, l'Albada, tot i treballar amb la família, no té prou capacitat per redreçar la situació en què es troben; per exemple la falta d'ingressos o la situació d'inactivitat. El PEI recull gran part dels objectius de treball però sempre d'acord a les possibilitats de l'equipament i realitzat amb suficient flexibilitat per incloure necessitats emergents. Altres objectius segur que quedaran sense cobrir. Aquest equilibri entre situació de risc i capacitat del servei és molt difícil de mantenir, per això pren especial rellevància la derivació dels joves.

Un dels problemes principals que pateix el projecte Albada és que tot i que treballa de forma coordinada amb la família i l'escola, aquestes no sempre responen amb prou implicació. Així, per molt que l'Albada actuï, és difícil que pugui actuar sobre tots els factors que envolten la complexa situació de risc del jove. A més, aquí cal afegir-hi la indispensabilitat de comptar amb la voluntat i compromís del jove.

S'hi s'observa el focus, entès com allò que ha de provocar la intervenció, el projecte Albada té diferents objectius. Aquests operen en diferents moments segons la particularitat del jove i el context que afecta a aquest, a la família i al centre.

La governança de l'Albada, entesa com les organitzacions que prenen part en les decisions, està reduïda bàsicament al mateix recurs, a les educadores i a la direcció del centre. No obstant això, hi ha una estreta coordinació (establerta en el disseny del projecte) amb els Serveis Personals de l'Ajuntament i es donen també altres coordinacions per afrontar noves necessitats detectades, encara que aquestes no formalitzades, amb altres recursos.

El tipus d'activitats que es duen a terme i el com (consistència de la intervenció) dibuixa un projecte complex però amb característiques de complicat. Es compta amb estratègies, un equip de professionals i altres recursos de la ciutat per donar sortida a les necessitats dels joves. Amb el PEI es fa un esforç d'adaptació a les necessitats però l'esquelet de la intervenció, entès com el conjunt d'estratègies i recursos amb què es compta, no varia.

Fins a quin punt la intervenció és necessària per causar els efectes planificats? Segons aquest punt de vista, l'Albada està dissenyat per ser un projecte complicat. No es pot assegurar que un jove que passa per l'Albada vegi reduïda la seva exposició al risc. Per això, és necessari que en paral·lel es donin altres intervencions per aconseguir el canvi en el jove. Per tant, aquest servei socioeducatiu no és causa necessària ni suficient per assegurar que els joves puguin millorar el seu benestar personal.

Envers la trajectòria de canvi que segueix la intervenció, el projecte Albada està dissenyat per ser una experiència complicada, ja que la cadena de resultats que es dona entre les accions i els efectes generats no serà lineal ni senzilla d'apreciar. El mateix equip de professionals, siguin educadors socials o gestors, han previst uns resultats d'acord a la implementació del projecte. L'experiència d'aquests professionals és de gran vàlua per entendre els llaços d'efectes que es reforcen mútuament (sigui en un cercle virtuós o viciós) o en circuits d'equilibri. Un mateix efecte es converteix posteriorment en causa en la

cadena del canvi. En la mateixa línia, l'aportació dels professionals és essencial per entendre i estar més preparats davant els resultats no esperats, i en cas de ser negatius, actuar per constrènyer-los.

La Taula 12 resumeix les principals característiques de la intervenció de l'Albada a la ciutat de Lleida. Com es pot comprovar, la solució proposada té tant característiques complicades com complexes. Les implicacions d'aquesta barreja són especialment rellevants per dissenyar un procés avaluatiu que, partint del model lògic (punt de partida molt simple però que no reflectirà la realitat complexa), pugui aprofundir sobre la teoria del canvi que es proposa.

Taula 12. Marc per tractar intervencions simples, complicades i complexes

	Simple	Complicat	Complex	Intervenció Albada
Què sembla				
Focus	Conjunt simple d'objectius	Objectius a diferents nivells d'un sistema	Objectius emergents	<i>La intervenció consta de diversos objectius operats a diferents nivells del procés d'implementació com també en diferents àmbits</i>
Governança	Organització simple	Organitzacions específiques amb acords formalitzats	Aparició d'organitzacions de forma flexible	<i>La gestió és principalment del recurs encara que es compta amb la participació/coordinació de d'altres organitzacions de forma flexible</i>
Consistència	Estandarditzada "El mateix per a tothom"	Adaptada "Segons les necessitats dels participants"	Adaptativa "És la intervenció qui s'adapta a cada un dels participants"	<i>Partint d'unes estratègies semblants a tots, es treballa per adaptar-les a les necessitats</i>
Com funciona				
Necessitat	Única forma d'aconseguir els resultats previstos	Diverses formes per aconseguir resultats previstos		<i>Necessitat de d'altres intervencions que se sumin els esforços de l'Albada</i>
Suficiència	Suficient per produir els resultats previstos (funciona per a tothom igual)	Funciona únicament en conjunció amb altres intervencions (prèvies, simultànies, posteriors) Funciona per a determinats grups Funciona en un entorn favorable per al canvi		<i>Funciona amb altres intervencions però no són necessàries ni suficients. L'entorn no és favorable al canvi, sí l'equipament.</i>
Trajectòria canviant	Relació simple fàcilment compresa	Relació complicada que necessita d'experts per entendre i predir	Relació complexa (incloent moments crítics) no previstos; compresos només amb retrospectiva	<i>Relació complexa, amb moments crítics i no previstos. Fins i tot ni la retrospectiva pot assegurar la comprensió</i>
Resultats no previstos	Fàcilment anticipats i dirigits	Són probables de predir en situacions particulars. Es necessita d'experts per a la seva predicció i direcció	No poden ser anticipats	<i>No poden ser anticipats, molt determinats per tot l'entorn que envolta el jove</i>

Font: Elaboració pròpia a partir de Funnell i Rogers (2011, pp. 90-91).

4.2.2. La realitat estratificada del projecte Albada

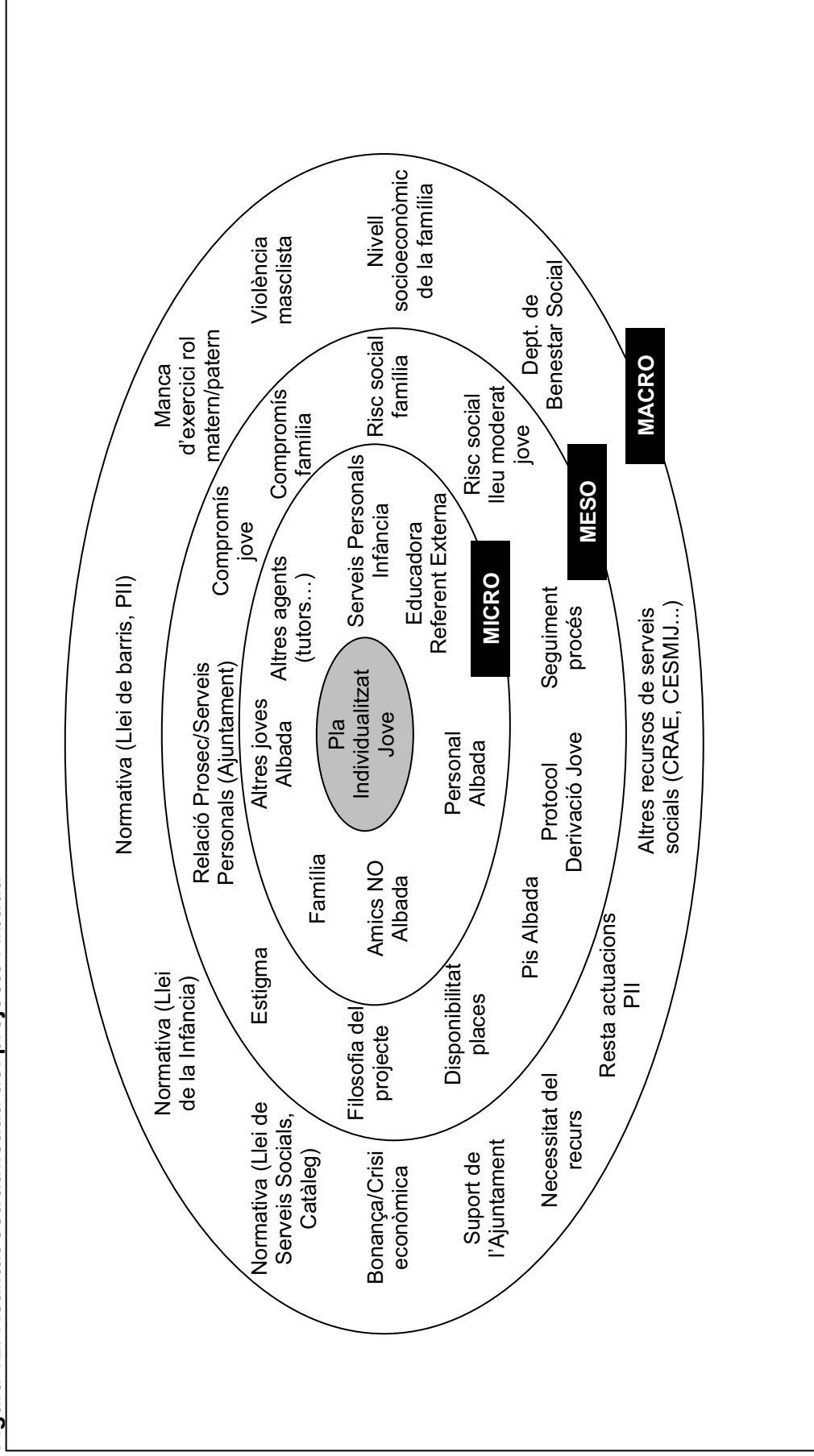
Els sistemes complexes no són lineals i generen tensió i fluctuacions quan interactuen amb el seu entorn. El sistema que forma l'Albada acaba sent una aportació més a la iniciativa integral per tal d'afavorir la regeneració del Centre Històric de Lleida.

El Servei Albada es caracteritza per tenir múltiples actors que hi intervenen, amb l'existència de diferents nivells d'anàlisi: un de micro, meso i macro. Aquests nivells intenten mostrar la realitat estratificada del fenomen, on hi ha molts components i múltiples relacions entre aquests, tant dins del mateix nivell com entre ells.

El nivell micro comprèn els individus i els elements que els condicionen en el dia a dia. Són tant els individus en si, com també els petits grups socials primaris amb els que interactuen. La relació que es dona a aquest nivell micro es fonamenta en un contacte directe amb què les persones doten de significat les accions pròpies i alienes ajudant als individus a prendre decisions. El nivell meso comprèn organitzacions, comunitats i grups socials més nombrosos, amb permanència estable i objectius fixats. Les relacions socials d'aquests grans grups són secundàries, amb més o menys dedicació temporal. El nivell macro està constituït per entitats socials més llunyanes a l'individu, aquelles que presenten dosis d'abstracció més altes. La relació amb l'individu és més indirecta.

Malgrat aquesta classificació en tres nivells, cal dir que les fronteres entre cada un d'ells no són rígides i que la permeabilitat és elevada (Blaikie, 2000). La Figura 12 representa la realitat estratificada on s'insereix el Servei d'Atenció Diürna de l'Albada, amb el PEI que segueix el jove com a instrument clau d'aquest programa. D'aquesta forma, es mostra la "incrustació" (*embeddedness*) del Projecte Educatiu Individualitzat en un ampli ventall de processos socials, la qual cosa mostra la "naturalesa estratificada" (Pawson i Tilley, 1997b) de la realitat social on s'ubica el Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida.

Figura 12. Realitat estratificada del projecte Albada

Font: Elaboració pròpia.

Com es pot veure, en ell s'hi representen múltiples elements que afecten el jove que està al servei, interaccionant amb tres nivells, el més micro, el més reduït i que reuneix el dia a dia del jove, un de meso, que ja recolliria un context local, i un nivell més macro, que comprendria un context més nacional i elements més externs. Una aproximació afí a la complexitat de la realitat on es localitza el Servei Albada inclouria les relacions, intervencions i totes les influències entre aquests tres nivells. Davant d'això, també s'haurien de construir teories que expliquessin el canvi que es dona en aquests tres nivells⁹⁹.

Els sistemes oberts són imperfectes per naturalesa. Si a més a més són complexos, resultarà pràcticament impossible que hi constin tots els elements de l'anàlisi. Partint d'aquest fet, es descriuen tot seguit aquests nivells que fan concebre el Servei Albada com un sistema obert complex.

El fenomen a nivell macro

Una característica dels programes complexos és la seva inserció en un sistema de diferents nivells de governança (Stame, 2004). El marc de la Llei de barris és un exemple a nivell nacional. En aquest nivell es marquen les directrius i la filosofia dels programes que es dissenyaran i s'executaran a nivells inferiors. A semblança de les iniciatives europees (Stame, 2004), la Llei de barris estableix les metes però no concreta els mitjans. A través de la descentralització, expressada en la flexibilitat del Projecte d'Intervenció Integral que presenta cada municipi, l'autoritat local recull les metes plantejades a la Llei de barris i les operativitza sobre el terreny.

La **normativa de la Llei de barris de 2004** és un dels elements claus del nivell macro del recurs que es vol avaluar. La forma com està concebuda la Llei ha permès certa flexibilitat a l'hora de dissenyar els projectes d'intervenció integral, responnent així a les necessitats particulars de l'àrea on es vol actuar, i a la capacitat de gestió i finançament del propi ajuntament. Aquesta flexibilitat no només s'aprecia en els Plls, que tot i tenir intervencions en els vuit camps d'actuació, hi ha una certa especificitat de les actuacions. Així, algunes localitats han donat més prioritat a uns camps que a uns altres, desenvolupant dins de cada camp unes actuacions molt diferents. En el cas del Centre Històric de Lleida també es dona aquesta situació, essent un bon exemple l'especificitat de l'Albada.

A cavall entre la Llei de barris i la gestió totalment autònoma per part de l'Ajuntament, la Llei de barris ha permès crear un equipament, inexistent fins llavors, que donés sortida als joves que estaven en situació de risc lleu o moderat. Un recurs únic al Centre Històric, únic també si es compara amb els altres dos Plans de Barris que té la ciutat.

Per tant, els objectius més globals vindrien determinats a aquest nivell. Per exemple, l'intent de què aquest recurs millori la qualitat de vida dels residents del Centre Històric, objectiu global especificat per l'EMU. Però els objectius més concrets de l'Albada són dissenyats i decidits a nivell de Serveis Personals

---

⁹⁹ Com es veurà més endavant, com que aquesta tesi no pot centrar-se en la contribució de cada element de cada nivell al Projecte Albada, es dona prioritat als canvis que es generen al nivell més pròxim del nucli del programa que atén el Servei Albada: el jove i, en segona instància, la família, com a elements explicatius dels canvis i mecanismes de canvi del jove.

de l'Ajuntament, juntament amb Prosec, l'empresa que gestiona el servei. No es pot oblidar però que la normativa de la Llei de barris, element situat al nivell macro, influeix sobre les decisions que es prenguin a nivells inferiors¹⁰⁰.

Al marge de la normativa establerta per la Llei de barris, a la qual se li ha dedicat un capítol específic en aquesta tesi, altres normatives presents al nivell macro també configuren aquesta realitat.

La **Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats a la infància i l'adolescència (Llei de la Infància)**, és un dels marcs normatius que permet ubicar el Servei Albada, juntament amb la Cartera de Serveis Socials de 2009 i la Llei de Serveis Socials. La Llei de la Infància representa un canvi de paradigma en la concepció de la infància per part de la Generalitat de Catalunya. Fins llavors, l'atenció a la infància i l'adolescència s'entenia en termes de protecció; per tant, només s'actuava quan el menor estava en situació de risc o desemparament. En canvi, la filosofia de la nova Llei és garantir una protecció més proactiva i generalitzada, i no només focalitzada en aquells infants i adolescents que ja es troben en dificultats. Per tant, s'incideix en realitzar actuacions més dirigides a la prevenció.

La **Cartera de Serveis Socials de 2009** proporciona un catàleg on es defineixen tots els serveis que es poden oferir. La nomenclatura del Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna és el tipus de servei amb què s'ha identificat el projecte Albada, tot i no adequar-se fidelment a la realitat del cas (tal com s'ha vist anteriorment).

La **Llei de Serveis Socials (12/2007)** defineix els objectius i les finalitats dels serveis socials, proposant els principis rectoris i aproximant-se als seus destinataris. La principal novetat d'aquesta Llei és que fa incís en els drets i deures de les persones envers els serveis socials. La Llei també especifica els diferents serveis socials, els nivells de l'atenció i el tipus de cobertura. La Llei de Serveis Socials es complementa amb la Cartera de Serveis Socials (anunciada en el paràgraf anterior).

El **clima de bonança econòmica** que ha gaudit el país i en el cas concret que ens ocupa, les administracions públiques fins al 2008, ha facilitat el **suport de l'Ajuntament de Lleida**. No només que hi havia una **necessitat evident** de donar solució a aquesta població, sinó també fent possible que l'ajuntament compti amb ingressos suficients per sufragar part de les intervencions de la Llei de barris.

“Què passa? Que conjuguen moltes coses al mateix moment, una és el Pla de Barris, que ens ofereix tenir un habitatge per aquest tipologia de nens, una altra coincidència és que coincidir també amb Prosec, que ells també veuen que val la pena tirar-ho endavant, i també una demanda dels nostres educadors d'atenció primària que veuen que falta un projecte que acabi de permetre... eh?” (SP11, 2011)

Que l'Albada formi part del Projecte d'Intervenció Integral permet que, simultàniament, al barri es portin a terme altres iniciatives de tipus social, i actuacions per a la millora urbana, econòmica i ambiental. L'acció simultània de la **resta d'actuacions del Projecte d'Intervenció Integral** ajuda, encara que sigui de forma indirecta a la realitat que envolta el projecte Albada. De forma

¹⁰⁰ Un exemple és l'obligatorietat d'ubicar els equipaments dins l'àrea d'actuació.

paral·lela, el recurs interacciona amb **altres recursos socials** que existeixen i amb els que la gran majoria dels joves de l'Albada hi tenen o han tingut contacte. Unitats com el CRAE, el CSMIJ, el Centre de Recursos Juvenils La Palma o la Ciberaula en són alguns exemples.

El **Departament de Benestar Social** de la Generalitat de Catalunya ha jugat també un paper en l'articulació del Servei Albada, sobretot per donar conformitat a aquest equipament públic i adaptar-lo a la Cartera de Serveis.

Tot seguit també s'apunten, de forma breu, alguns elements del nivell macro relacionats amb la família del jove del Servei Albada. Primerament, el **nivell econòmic familiar d'aquesta**. La manca d'ingressos, derivats de la falta de feina o malaltia són un factor de risc social important per a la família i per al jove¹⁰¹.

Un altre factor de risc social per al jove és la composició de la família. Amb una breu anàlisi de les memòries hom s'adona que hi ha un predomini de famílies monomarentals i alguns casos de **violència masclista**.

En darrer terme, algunes famílies presenten dificultats per estimular i educar als seus fills, la qual cosa comporta sovint un deficient **exercici del rol matern i patern** (quan el pare és present a la llar). La manca d'aquest exercici, que en la gran majoria de casos no és voluntària, sinó que pot venir explicada per la incapacitat, la poca disponibilitat de temps (en el cas de famílies amb llargues jornades laborals) o bé l'existència de malalties mentals dels progenitors que fan que la persona jove pateixi desatenció.

En resum, l'exposició prolongada a una mancança d'ingressos que permetin un mínim benestar com també haver presenciat o sofert algun cas de violència a la llar, i la manca de control, normes, transmissió de valors i estima cap als fills fan que aquests joves estiguin en situació de risc.

El fenomen a nivell meso

A nivell meso, les institucions locals implementen els programes que estan definits a nivell nacional sobre el seu propi criteri, amb els recursos que compten i tenint en compte el context on operen. Davant dels elements que s'han analitzat anteriorment a nivell macro, ara hi ha una sèrie d'elements del nivell meso que també interaccionen. Entre aquests es destaca: la relació que s'estableix entre l'**empresa Prosec i l'Ajuntament de Lleida**. Aquesta relació es veu afavorida pel fet que l'empresa Prosec és una entitat que proveeix recursos de forma assídua a l'Ajuntament, que porta molt de temps treballant al Centre Històric i que, per tant, coneix molt bé la situació del col·lectiu juvenil del barri i l'**estigma** que suposa viure al Centre Històric.

Correlacionada amb aquesta relació, hi ha la **filosofia del projecte**. La finalitat del projecte, els ànims amb què els professionals treballen per aquest, la sensibilitat i la "protecció" que se li dona, són elements englobats a la filosofia del projecte que també condicionen el jove que entra a l'Albada. D'aquesta forma, també s'ha de considerar la **disponibilitat de places** per a què els joves puguin ser derivats. Ja s'ha comentat anteriorment que és un equipament

¹⁰¹ Tal com s'assenyala a la memòria del Servei Albada de l'any 2009-2010, 7 famílies eren treballadores, la resta rebien algun tipus de prestació com el PIRMI o subsidis de viduitat o d'atur; al curs 2010-2011, ja només són 5 de 14 les famílies treballadores.

(concretament un **habitatge**) amb una capacitat molt limitada i amb una ràtio entre professionals i usuaris molt elevada. El seguiment intensiu sobre el jove ve determinat per aquesta capacitat i pels professionals que hi treballen. Per tant, el **protocol de derivació** i el **seguiment del procés** que es fa del jove també són elements del nivell meso que influeixen. Igualment, es vol subratllar dins d'aquest nivell la influència que tenen altres elements que determinen la derivació: el **risc social lleu o moderat del jove**, la consideració sobre el **risc social de la família** i la **capacitat de compromís de la família però molt especialment el jove**.

El fenomen a nivell micro

Com a elements del nivell micro es poden citar aquelles persones que interaccionen en el dia a dia del jove que va l'Albada. Entre aquests es considera els **altres joves que conviuen a l'Albada**. A part d'un seguiment individualitzat del procés d'aprenentatge socioeducatiu, hi ha també un aprenentatge fruit de la mateixa convivència al recurs amb altres companys i companyes. En la mateixa línia, cal tenir en compte que la **família** "no desapareix" durant el temps que el jove està a l'Albada. La família és un actor important abans, durant i després de què el jove passi per l'Albada. El seu suport, compromís i responsabilitat envers el projecte socioeducatiu que està seguint el jove són capitals.

Paral·lelament a la convivència amb altres joves de l'Albada i amb la continuada convivència amb la família, hi ha també un continuat contacte amb **altres joves que no van a l'Albada**. Les relacions socials amb altres joves del barri, dels centres educatius o de les activitats esportives es mantenen i interaccionen amb el treball específic que el jove fa a l'Albada, tant generant una influència positiva com negativa.

Dins també dels elements més importants a nivell micro cal citar el grup de professionals que interacciona més assíduament amb el jove mentre està vinculat amb l'Albada. El **personal del Centre** és el primer referent. Aquí s'hi inclou en primer lloc, les educadores, i en segon terme, la psicòloga i la persona que s'encarrega de preparar el menjar i mantenir en condicions l'habitatge, així com la directora del Centre. Un altre professional cabdal per al jove és l'**educadora referent externa** d'aquest. Aquesta és la persona que vincula el jove directament amb Serveis Personals de l'Ajuntament i que, en la majoria de casos, és qui ha derivat al jove al Servei, a més, és la professional de serveis socials que atén a la família. **Serveis Personals**, especialment **l'àrea d'Infància**, és el personal que gestiona directament el projecte i qui supervisa els protocols de derivació i seguiment, així com també les baixes del servei. Per últim, cal comptar amb la interacció que s'estableix amb **altres agents** que també donen suport a la tasca socioeducativa que es fa a l'Albada: el professorat dels centres formatius, els tutors de les activitats extraescolars, etc. Es tracta de personal que està permanentment informat del procés que està seguint el jove i d'aquesta forma s'assegura un treball molt més coordinat, intensiu i des de múltiples fronts sobre la mateixa persona.

4.3. Reflexions. L'Albada, un repte social a avaluar

El projecte Albada és un recurs sorgit de la coincidència de múltiples factors que permeten cobrir una necessitat detectada ja feia temps per part de l'Ajuntament de Lleida: els joves en situació de risc lleu o moderat. El recurs,

tanmateix, topa amb la complexa realitat a què ha de fer front. La presentació del recurs i l'anàlisi acurada de la realitat que l'envolta posa damunt la taula les limitacions de les respostes que sovint es donen als problemes socials dels ciutadans a través de les polítiques públiques. Així que partint de què cap recurs podria fer front simultàniament a tota la complexitat de la problemàtica, el desplegament del projecte Albada aspira a donar una resposta que estigui a l'altura que la motiva.

Aquest capítol ha presentat l'objecte concret a avaluar d'aquesta tesi doctoral. El projecte Albada és la delimitació específica on es concentrarà la recerca aplicada amb finalitat avaluativa.

Els capítols posteriors entomen el repte plantejat aquí: com dissenyar un procés avaluatiu que pugui donar compte dels resultats i del procés que ha generat la implementació del projecte Albada en un entorn complex, en concret, la del Centre Històric de Lleida. Tot això es preveu fer-ho sota l'òptica de l'aproximació de l'avaluació basada en la teoria, considerada aquí com la més idònia per avaluar programes complexos (almenys en algunes de les seves característiques) que pretenen incidir sobre realitats complexes. A aquestes reflexions s'hi fa referència al capítol següent.

“What is distinctive about TBE is that it seeks to specify the mechanisms by which change is achieved, not just the activities or characteristics that are associated with change.”

(Weiss, 1997b, p. 511)

Capítol 5

L'AVALUACIÓ BASADA EN LA TEORIA I HIPÒTESIS DE TREBALL

En aquest capítol s'aprofundeix la presentació i discussió de la perspectiva teòrica considerada com més apropiada per avaluar el projecte Albada. Es tracta de presentar amb més detall la perspectiva teòrica des de la qual es realitzarà el disseny i l'avaluació del projecte Albada. La conceptualització teòrica realitzada al capítol 2 ha estat un punt de partida necessari per poder escollir l'enfocament teòric que finalment s'ha adoptat.

L'avaluació basada en la teoria escenifica el canvi de tendència dins la història de l'avaluació. Si fins llavors, havia imperat l'aproximació positivista-experimental, que comportava constrènyer-se a un disseny experimental i on el mètode era allò que condicionava l'avaluació; ara es canvia de perspectiva i s'aposta perquè sigui la teoria allò que condiciona l'avaluació. Ja algunes veus anteriors s'havien mostrat en contra d'aquesta constricció, Trochim i Cordray (qualificats per Chen i Rossi com postCampbellians) i Patton (com a representant de la perspectiva naturalista) estan d'acord en afirmar que les perspectives avaluatives basades en la teoria són més útils que les focalitzades en el mètode, ja que aporten un major grau de comprensió d'allò que ocorre durant la implementació dels programes tenint en compte el procés i el context on es donen (Chen i Rossi, 1989, p. 300).

Tradicionalment el camp de l'avaluació ha donat poca importància a la teoria i s'ha preocupat, potser en excés, de fer avaluació externa amb el propòsit d'assegurar la neutralitat, buscant la causalitat i la generalització. En general, les tradicions dominants fins l'emergència de la teoria donaven per acceptada la racionalitat, no es qüestionaven la importància del context, limitant la seva

preocupació als resultats generats. L'aproximació positivista-experimental a més, es mostra limitada a l'hora de donar resposta a programes que tracten múltiples aspectes i múltiples agents.

5.1. La perspectiva escollida: l'Avaluació basada en la teoria

La lògica que guia l'avaluació basada en la teoria es fonamenta en dos supòsits. Un primer, que l'avaluació tracta de descobrir si els programes funcionen. Segon, que els programes són teories. Es dedueix llavors, que l'avaluació equival a testar teories. Aquestes són les idees principals de l'aproximació que es desenvoluparan en aquest apartat.

Davant del propòsit de comprovar fins a quin punt s'han assolit els objectius establerts del programa, totes aquelles aproximacions teòriques centrades en els objectius i sota una metodologia de caire quantitatiu serien les més òptimes per aquest propòsit. No obstant això, aquestes aproximacions, sota el paraigües de l'aproximació positivista-experimental no donen compte d'un altre segon propòsit implícit en aquesta tesi doctoral: el procés de com s'han assolit els objectius o en cas de què no, el perquè. Aquests seran els principals motius pels quals la perspectiva teòrica que guiarà aquesta tesi és una aproximació "contaminada", amb un rerefons de l'aproximació positivista-experimental (aquesta focalització en els objectius) però també donant importància a la construcció dels perquès (aproximació constructivista), per tal de poder donar compte de les circumstàncies en què s'han assolit aquests objectius.

Amb aquestes finalitats, s'opta per les contribucions englobades en la família de l'avaluació orientada a la teoria. Aquestes parteixen d'esbrinar quina és la teoria del programa existent. És a dir, tota intervenció pública pot ser entesa com un conjunt d'hipòtesis sobre com i per què se suposa que assoliran els objectius i per tant, com es solucionarà el problema o les necessitats que l'han impulsat. Tot programa parteix de la teoria de què, si es proveeix a la població d'aquests recursos, això produirà un canvi en el seu comportament o situació. Aquest conjunt d'hipòtesis constitueixen la teoria del programa. Per això és de gran interès conèixer la teoria del programa que rau i testar així si es donen els enllaços causals previstos per provocar el canvi envers la situació inicial. Hi ha un interès en esbrinar què succeeix en aquesta "caixa negra", el procés que es dona, allò que es disposa en un programa i que permet fer determinades accions provocant determinats resultats.

5.1.1. Què és l'avaluació basada en la teoria?

L'avaluació basada en la teoria¹⁰² té els seus orígens en l'obra de Tyler, qui als anys trenta, proposa formular i testar la teoria del programa sota propòsits avaluatius. No obstant això, aquesta proposta no tindrà prou ressò fins als anys seixanta i setanta, amb les contribucions de Suchman i Weiss. Un nou impuls es donarà als anys vuitanta, amb les aportacions de Bickman, Chen i Rossi, assolint la màxima difusió als anys noranta. Els seus orígens, per tant, cal buscar-lo en antics autors de l'aproximació positivista-experimental, com Rossi,

¹⁰² Esmentar que dins de la família de l'aproximació de l'avaluació basada en la teoria, hi ha la corrent realista, representada per Pawson i la teoria del canvi, representada per Weiss i l'Institut d'Aspen. En aquesta tesi no s'aprofundeix en la diferència d'ambdues perquè s'apliquen tant aspectes d'una contribució com de l'altra, al considerar-se de la mateixa família, tot i que predomina fortament una orientació cap a la vessant de la teoria del canvi.

Lipsey i la mateixa Carol Weiss¹⁰³ (deixeble de l'escola de Merton i Lazarsfeld, de l'escola quantitativa *Bureau of Applied Social Research*)¹⁰⁴. Aquests són els primers que reconeixen les limitacions de l'aproximació positivista-experimental per donar resposta a programes cada vegada més complexos d'avaluar. En la Part I s'ha donat compte del que ara es sintetitza.

El punt de partida es situa quan Weiss incideix en la clarificació que fa Suchman sobre els dos tipus de fracàs que poden donar-se en un programa a l'obra *Evaluative Research* (1967): el fracàs provocat per una deficient implementació o el fracàs motivat per la teoria. El primer es dona quan el programa no s'ha implementat tal com estava previst. En canvi el segon, es produeix quan les intervencions no han provocat els resultats esperats, per tant, no ha funcionat la cadena causal entre les accions realitzades i els resultats, posant-se de manifest així que la teoria del programa no ha estat l'adequada¹⁰⁵.

A partir d'aquest aclariment, Weiss conclou que en tot programa sempre hi ha una teoria. De forma implícita o explícita totes les intervencions estan guiades per una teoria que condiciona la implementació del programa. Quan es planifica, hi ha un marc lògic que estructura tota la implementació, hi ha tot un conjunt d'assumpcions subjacents que guien una intervenció que poden ser expressades en una seqüència de fases de causes i efectes (Weiss, 1997b, p. 501).

L'avaluació de la teoria del programa (TBE) exigeix analitzar com està concebut i dissenyat el programa; de quina forma reflecteix les necessitats que l'han motivat i el problema social que tracta d'afrontar. Cada programa té o hauria de tenir un pla de ruta on s'especifiqui com s'ha de procedir i què s'ha d'aconseguir, això és la teoria del programa. Tot i així, la realitat mostra com moltes vegades allò que s'ha implementat no coincideix amb el mateix pla de ruta. És aquí on entra l'avaluació de la teoria del programa, per fer emergir la teoria del programa, la real, preguntant-se per les idees i premisses que enllacen els inputs del programa amb la consecució dels efectes desitjats. Si la teoria del programa és errònia, la intervenció no assolirà els seus objectius, per molt ben concebuda i ben dissenyada que estigui, perquè tota la implementació està basada en aquestes assumpcions i expectatives de com ha de funcionar.

¹⁰³ Weiss proposa un model d'avaluació hipotèticodeductiu. La proposta de Weiss parteix de concebre l'avaluació com a un tipus de recerca, i per tant, amb una clara orientació cap als mètodes. No obstant això, el temps també ha fet que Weiss hagi introduït en les seves contribucions, altres elements interessants en el camp de l'avaluació: la importància del context, especialment en clau política i la introducció de la teoria del programa com a perspectiva avaluativa, aspecte clau d'aquesta tesi doctoral.

¹⁰⁴ Diverses contribucions són incloses sota el paraigües de l'avaluació basada en la teoria, entre ells, Bickman (1990), amb l'anomenada "teoria del programa", "la lògica del programa" de Funnell (1997), l'avaluació basada en la teoria o la teoria del canvi de Weiss (1995, 1998), la proposta de Chen (avaluació guiada per la teoria); la teoria de l'acció de Schorr (1997) i la "lògica de la intervenció" de Nagarajan i Vanheukelen (1997) entre d'altres. Propostes amb punts en comú amb l'avaluació realista de Pawson i Tilley. Encara que de totes aquestes contribucions, es destaca la de Chen i Rossi, considerats com els iniciadors i la de Weiss i Pawson com aquells que realment li han donat protagonisme i aplicabilitat pràctica.

¹⁰⁵ Aquesta mirada als resultats, esbrinant la relació causal entre els inputs i els outputs, és clarament un "picar l'ullet" a l'aproximació positivista-experimental, és a dir, buscar l'assoliment dels objectius però amb una mirada a la caixa negra que explica el procés causal que s'hi ha donat.

Mesurar els resultats del programa fent esment al procés és comprovar fins a quin punt hi ha hagut un canvi entre la situació inicial i la final després de l'execució de la intervenció. En aquest cas, l'aprofundiment que fan Connell i Kubisch (1995) és molt apropiada, ja que es centren en testar la teoria del canvi proposada per Carol Weiss a programes d'intervenció comunitària. L'avaluació de la teoria del programa tracta de trobar la conceptualització i les cadenes causals de la intervenció.

“[...] there may be a strong trend to move program evaluation from the black box evaluation, which is concerned primarily with the relationship between input and output of a program, to the theory-oriented evaluation, which emphasizes an understanding of the transformational relations between treatment and outcomes, as well as contextual factors under which the transformation processes occur.” (Chen i Rossi, 1989, p. 300)

L'avaluació basada en la teoria estableix dos importants requisits previs, un de tipus conceptual i un altre de tipus empíric. Conceptualment, les avaluacions basades en la teoria haurien d'explicar la teoria del programa. Empíricament, dur a terme un avaluació sota aquesta perspectiva permet investigar com els programes causen efectes observats i/o desitjats (Coryn et al., 2011, p. 203). Per tant, aquesta perspectiva no només estudia què succeeix sinó també com succeeixen els esdeveniments. Tal com afirma Rein, un programa és una teoria i una avaluació és el seu test (citada a Weiss, 1998b, p. 55). Per tant, la tasca fonamental de l'equip avaluador és entendre quines són les premisses teòriques en què es basa el programa.

Però què s'entén per teoria?¹⁰⁶ En termes avaluatius, conjunts de creences subjacents a l'acció. Aquesta no ha d'estar consensuada pels actors implicats —encara que és desitjable— i no ha de ser única ni correcta, però sí ha d'oferir informació sobre quins són els enllaços que hi ha entre els inputs d'un programa i els efectes desitjats. És aquell conjunt d'hipòtesis sobre les quals els individus construeixen els seus plans (Weiss, 1998b, p. 55). Wholey afirma que la teoria del programa identifica recursos, activitats i resultats planificats, especificant la cadena causal d'assumpcions que enllaça els recursos, les activitats, els resultats intermedis i els impactes del programa (Wholey, 1987, p. 78). O com Bickman defensa, la teoria d'un programa és un model plausible i sensible de com se suposa que funciona el programa (Bickman, 1987).

Quan en aquesta aproximació es parla de teoria, no es fa referència a grans explicacions científiques, sinó a les disquisicions mundanes sobre aspectes concrets que estan implícits en un programa i que determinen el seu èxit (Pawson i Tilley, 1997b).

Segons Shadish et al. les aproximacions basades en la teoria comparteixen tres característiques fonamentals: a) expliquen la teoria d'una intervenció detallant les relacions esperades entre els inputs i resultats a curt i llarg termini mitjançant processos, b) hi ha una mesura de tots els constructes postulats a la teoria, i c) analitzen les dades per avaluar l'abast d'aquelles relacions proposades que realment s'han donat (citada a Coryn et al., 2011, p. 203).

A la taula següent (vegi's Taula 13), queden resumits els elements cabdals de la TBE, organitzats en cinc fases: la formulació de la teoria; enunciar preguntes

¹⁰⁶ Ens els seus primers escrits, Weiss s'hi refereix amb el terme de “model”, i no com a teoria.

avaluatives guiades per la teoria; el disseny, la planificació i l'execució de l'avaluació guiada per la teoria; la mesura dels constructes guiats per la teoria; i finalment, la descripció i explicació causal. Els primers quatre passos es refereixen al propi procés de l'avaluació, mentre que l'últim està centrat en l'avaluació de resultats.

Taula 13. Principis rectors de l'avaluació basada en la teoria

	Fase	Aportació de la TBE	En...
Avaluació del procés	Formulació de la teoria	1. La TBE hauria de formular una teoria del programa plausible	1.1. Formular la teoria del programa a partir de: <ul style="list-style-type: none"> • La teoria existent i de la recerca (per exemple, teoria de les ciències socials) • La teoria implícita (per exemple, la teoria dels agents d'interès) • L'observació del programa en execució (per exemple, teoria emergent)
	Enunciar preguntes avaluatives guiades per la teoria	2. La TBE hauria de formular i prioritzar preguntes avaluatives sobre la teoria del programa	2.1. Enunciar preguntes avaluatives sobre la teoria del programa 2.2. Prioritzar preguntes avaluatives
	Execució guiada per la teoria	3. La teoria del programa hauria de ser la guia per planificar, dissenyar i executar l'avaluació sota la consideració de les contingències rellevants	3.1. Dissenyar, planificar i conduir l'avaluació al voltant: <ul style="list-style-type: none"> • d'una teoria del programa plausible • considerant contingències rellevants (temps, pressupost, ús...) 3.2. Determinar si l'avaluació de la teoria és parcial o total
	Construcció de mesures guiades per la teoria	4. La TBE hauria de mesurar constructes postulats en la teoria del programa	4.1. Mesurar constructes: <ul style="list-style-type: none"> • de procés postulats en la teoria del programa • de resultats postulats en la teoria del programa • de context postulats en la teoria del programa
Avaluació de resultats	Descripció causal i explicació causals	5. La TBE hauria d'identificar trencaments, efectes secundaris, determinar l'eficàcia i explicar les associacions de causa-efecte entre els constructes teòrics	5.1. Identificar trencaments si n'existeixen (per exemple, pobra implementació, context inadequat, error de teoria) 5.2. Identificar resultats esperats (i no esperats) i no previstos (positius com negatius) no postulats per la teoria del programa 5.3. Descriure associacions causa-efecte entre constructes teòrics (per exemple, descripció causal) 5.4. Explicar associacions causa-efecte entre constructes teòrics (per exemple, explicació causal): <ul style="list-style-type: none"> • Explicar les diferències en la direcció i/o la fortalesa de la relació entre el programa i els resultats atribuïts a les variables moderadores • Explicar l'abast de cada constructe (per exemple, resultats intermedis) i en quina mesura contribueixen a la relació amb els altres constructes

Font: Elaboració pròpia a partir de Coryn et al. (2011, p. 205).

Reprement la diferència de Suchman a les dues possibles causes de fracàs del programa, una originada a la implementació i l'altra provinent de la teoria del mateix programa, l'avaluació sota aquesta perspectiva distingeix entre dos tipus diferents de teoria: la teoria de la implementació i la teoria del programa¹⁰⁷.

Weiss defineix la teoria de la implementació com aquella que explica com són implementades les polítiques, com és conduït un programa. Es centra en l'activitat pròpia i en el seu procés. Verifica si el programa ha estat implementat tal com estava planificat, amb suficient qualitat, intensitat i fidelitat al quadre lògic, com per assolir els resultats esperats. Així doncs, es fixa l'atenció en el procés implementat¹⁰⁸.

La teoria programàtica, en canvi, analitza els mecanismes (causals) que hi ha entre la prestació dels serveis i els resultats obtinguts. La teoria del programa respon als efectes però analitzant el procés a partir del qual s'han obtingut. Aquesta és la forma d'obrir la caixa negra que proposa Weiss: què ha succeït en el context per canviar la situació dels beneficiaris? Quina hipòtesi explica allò què ha succeït entre l'input i l'output? Com han respost, en forma de teoria del canvi, els beneficiaris a la implementació del programa? Així doncs, no es tracta d'esbrinar quines són les activitats desenvolupades, sinó quins són els mecanismes que s'han activat¹⁰⁹.

“[...] An evaluation that attempts to track the theoretical underpinnings of the program has to devise ways to define and measure the psychosocial, physiological, economic, sociological, organizational, or other processes that intervene between exposure to the program and participant outcomes.” (Weiss, 1997c, p. 48)

La diferència entre la teoria de la implementació i la programàtica remet a la distinció entre les variables moderadores i mediadores de Baron i Kenny. Aquests autors afirmen que ambdues variables influeixen en la relació entre la variable independent i la dependent, però que les mediadores informen de les característiques de la situació o dels beneficiaris que formen part de la teoria de la implementació, és a dir, les mediadores són “els mecanismes generats a través del qual una variable independent és en grau d'influir la variable dependent que s'està analitzant” (citada a Weiss, 1997c, p. 50) i per tant, fan referència a la teoria programàtica. En canvi, les variables moderadores ajuden a explicar quines són les característiques de les persones o de la situació, més influents en els resultats, diferenciant-se de les variables mediadores que ajuden a explicar com funciona el procés. El perill per a Weiss és l'error de confondre els mecanismes amb les activitats del programa basant-se en les

¹⁰⁷ Chen també diferencia aquests dos tipus de teoria si bé les anomena teories del programa normativa i causal. Pel que fa a la primera, és aquella que guia com dissenyar i implementar un programa. Preguntes relatives a la teoria del programa normativa són quins objectius hauria de tenir la intervenció, quin procés d'implementació s'hauria de donar, etc. La segona, en canvi, és aquella que especifica com el programa funciona, subratlla els mecanismes causals existents entre la intervenció i els resultats generats. Les preguntes relatives a la teoria del programa causativa són quins factors intervinents i contextuals poden influir entre la relació de la intervenció i els resultats? (1989, pp. 391-392).

¹⁰⁸ El procés, sota la perspectiva de Weiss, és un intent de suplir la mancança dels constructivistes en la seva forma de tractar aquest concepte. Weiss busca la connexió entre el procés i els resultats (1998b, p. 59).

¹⁰⁹ Sobre el concepte de mecanisme s'hi remetrà posteriorment.

variables moderadores típiques de la implementació, en comptes de fer un pas endavant per establir els efectes generats a través de les variables mediadores.

L'avaluació basada en la teoria no és una anàlisi normativa¹¹⁰, en tant que no es centra en com ha de ser el programa. Perquè allò normatiu preveu que tots facin la mateixa modalitat d'implementació, i que obtinguin els mateixos resultats i que, llavors, les diferències observades mitjançant la comparació vinguin de les variables moderadores i no de les variables mediadores, que són aquelles que ajuden a copsar els mecanismes¹¹¹. Amb l'avaluació normativa (i avaluació preordenada) només es pot dir si el programa va bé, però res es pot afegir sobre què pot anar bé del programa quan s'activen uns determinats mecanismes (Stame et al., 2009, p. 143).

Cal diferenciar la teoria de la implementació d'allò que s'anomena seguiment. Aquest darrer concepte no pot ser considerat pròpiament com avaluació, constituint més aviat un intent de controlar la gestió del programa. En canvi, quan s'avalua la teoria de la implementació, es té en compte la influència que genera el mateix procés durant l'execució de les diferents activitats que formen part del programa.

Altra diferència entre ambdues teories és la finalitat que persegueixen. La teoria de la implementació esdevé d'utilitat quan hi ha retroalimentació amb els gestors sobre com s'està desenvolupant la intervenció, mentre que la teoria del programa pretén entendre com els efectes del programa són o no són assolits (segueixen l'ordre lògic) (Weiss, 1997b, p. 506). Llavors, si la teoria del programa no funciona, pot ser degut a què el programa no està ben dissenyat (no proporciona els efectes desitjats), o a què, existeixen altres teories del programa alternatives. Si la teoria del programa es confirma, es pot identificar les cadenes de creences i esdeveniments que són més actius. Si, en canvi, la teoria del programa es verifica a mitges, l'avaluació basada en la teoria permet identificar en quina fase de la cadena causal succeeix l'alteració i proporciona informació sobre els efectes inesperats.

La teoria del canvi parteix de què els programes socials estan basats en una teoria explícita o implícita sobre com i perquè funciona un programa (Weiss, 1995, p. 66). En avaluacions de programes integrals per a comunitats, avaluar sota la teoria del canvi és l'estudi acumulatiu i sistemàtic dels enllaços entre les activitats, els resultats i contextos del programa (Connell i Kubisch, 1998, p.

---

¹¹⁰ Chen, considerat com un dels iniciadors de l'aproximació orientada a la teoria juntament amb Rossi, considera que el problema de la caixa negra és que els programes no tenen teoria, ja que molts d'ells tenen els objectius confusos o les mesures no són del tot fiables, per tant, seria com una "caixa negra buida". La seva contribució a l'aproximació recau en proporcionar quins són els passos que s'han de dur a terme per fer avaluació basada en la teoria: estudi de la intervenció, discussió amb els grups d'interès i avaluadors sobre les visions dels resultats, i examinar perquè i com un programa ocorre tal com diu (teories normatives i causals). La teoria normativa aporta idees de com dissenyar i implementar un programa, mentre que la teoria causal especifica com el programa funciona, és a dir, preguntar-se per què està intervenint i quins factors de context poden mediar entre la relació de la intervenció i els resultats (1989, p. 304).

¹¹¹ Per exemple avaluar diferents barris seguint una anàlisi normativa, comportaria construir una gradació, on s'establirien els barris que estan en millor posició envers la qualitat i altres elements. Una estratègia de poca utilitat per no tenir en compte que els barris operen amb lògiques organitzatives diferents i amb interpretacions diverses de la realitat, entre d'altres factors que els fan diferents.

35). El primer pas és doncs determinar els resultats esperats, les activitats que s'esperen implementar per aconseguir aquests resultats i els factors contextuals que poden afectar a la implementació de les activitats i la seva posterior derivació en resultats.

La teoria del canvi proposada indaga sobre els nexes causals previstos i aquells que provoquen el canvi en el deteriorament de les condicions socials, econòmiques i físiques d'una determinada zona urbana i de les persones que hi resideixen. L'avaluació es complica al considerar que la intervenció és de caire multidimensional. Afrontar la qüestió del nexa causal és afrontar la "caixa negra" de la relació entre l'input i l'output. Cal posar atenció a les assumpcions teòriques que es fan entre aquest input i output i quins mecanismes de reacció s'activen.

Per tant, es tracta de plantejar les hipòtesis que permetin millorar la qualitat de vida en aquests barris, concretament dels joves que seran beneficiaris del projecte Albada, és a dir, com a través de diferents intervencions i si aquestes segueixen la teoria del programa establerta, poden provocar els resultats esperats. Els mecanismes que s'activen poden ser entesos com les respostes generades pels beneficiaris (—per això és molt important clarificar qui són—) i el context on s'ha realitzat la intervenció. Les dificultats ràpidament apareixen perquè hi poden conviure múltiples teories de programa, amb múltiples elements de context i mecanismes.

La teoria del canvi que sosté el projecte de l'Albada és que a través de l'atenció socioeducativa intensa tant individual, grupal com també familiar, es redueix la situació de risc en què es troba el jove.

Pot donar-se el cas que emergeixin diferents teories de canvi que operen simultàniament. Quan és el cas, els autors d'aquesta perspectiva proposen tenir-les en compte sempre que compleixin les condicions (plausibles, factibles i testables) i poden fins i tot ser integrades. Adverteixen però que hi ha un doble perill segons com s'actui davant de la multiplicitat de teories de canvi. Si no es tenen en compte, pot ser que la participació o motivació dels actors decaigui. En canvi, pel contrari, si s'accepten sense sotmetre-les a una crítica prèvia, pot succeir que tots els actors es vegin encoratjats a projectar les seves pròpies preferències.

En darrer terme, la coexistència de més d'una teoria del canvi pot venir afavorida per la inclusió de múltiples conjunts d'activitats encaminades a assolir un únic objectiu, o, pel contrari, múltiples objectius que es serveixen d'un sol conjunt d'activitats:

“(…) Plausible theories of change will no doubt be complex and pluralistic, but if they are to be implemented (doable) they cannot be contradictory and if they are to be evaluated (testable) they cannot be unarticulated.” (Connell i Kubisch, 1998, p. 31)

En paràgrafs anteriors s'ha esmentat que aquesta perspectiva planteja la necessitat d'identificar els mecanismes, element clau també en la teoria de Weiss i punt d'unió amb la contribució de Pawson i Tilley. Concebre la realitat com estratificada implica que cal observar acuradament allò que s'aprecia a la realitat però també allò que està amagat. Aplicar aquesta terminologia als programes socials comporta que cal trobar els mecanismes que han motivat el canvi dels beneficiaris dins d'un context determinat, mecanismes tant a nivell

micro com a nivell macro. Aquests mecanismes no són observables directament, essent-ho només a través d'una causalitat generativa¹¹².

"[...] Social mechanisms are thus about people's *choices* and the *capacities* they derive from group membership." (Chelimsky i Shadish, 1997, p. 408)

Així doncs, els mecanismes no són les activitats, sinó les interpretacions i reaccions dels beneficiaris davant determinades intervencions. Entendre la interpretació d'aquestes reaccions és un element clarament propi de l'aproximació constructivista. En termes de Pawson, els mecanismes són les oportunitats que aprofiten els beneficiaris i que els empeny al canvi. En termes de programa, els mecanismes són el conjunt sistemàtic d'afirmacions que aporten una explicació plausible de com un input i un output estan vinculats l'un amb l'altre (Hedström i Swedberg, 1998, p. 7).

Una vegada identificats els mecanismes subjacents, és possible fer una avaluació que contribueixi a esbrinar quins tipus d'intervencions funcionen. A mesura que el desenvolupament de la teoria del programa va endavant, s'observa que hi ha un número limitat de mecanismes (o famílies d'assumpcions) que jauen al programa.

Tres tipus de mecanismes es poden establir: els incentius, els càstigs i els convenciments. Els primers (*carrots*) són instruments que impliquen la distribució d'un incentiu, com per exemple un subsidi. La idea és que els incentius són un mecanisme que encoratja als participants a adherir-se a les activitats del programa ja que del contrari no ho farien. Els càstigs (*sticks*) es refereixen a les regulacions que sovint, encara que no sempre, van associades amb amenaces de sancions negatives, com multes, empresonaments altres tipus de càstigs si la població no compleix. Els *sermons* pretenen la transmissió d'informació als participants per persuadir-los (Vedung, 1997).

Altra classificació envers els mecanismes és la utilitzada per Hedström i Swedberg. Aquests autors parteixen d'un model macro-micro-macro. Les raons de canvi i variació a nivell macro comporten una influència en el comportament individual dels actors i com aquests individus assimilen la influència d'aquest nivell macro i, fruit de les seves accions i interaccions, generen resultats altre cop a nivell macro. Tres tipus de mecanismes es donen en aquest procés de macro-micro-macro. El primer tipus són els mecanismes situacionals, que es donen a nivell macro i són les situacions socials o circumstàncies que afecten els actors; els mecanismes d'acció-formació (*action-formation*), que mostren com la combinació específica dels desitjos individuals, creences, accions i

¹¹² Pawson i Tilley fan una crítica a la causalitat seqüencial (pròpia de l'aproximació positivista-experimental) on aquesta es concep com una relació entre esdeveniments singulars. Un resultat ha estat obtingut després d'haver disposat d'un input, i es pot generalitzar a la realitat amb una anàlisi de contrast de fets que permeti eliminar hipòtesis rivals. Per tant, les causes no són directament observades però sí inferides de l'observació dels fets. En canvi, Pawson i Tilley proposen una causalitat generativa que intenta entendre com ha estat possible que aquell input hagi aconseguit aquell resultat. Per tant, es cerca una resposta a la fórmula "resultat igual a mecanisme més context", és a dir, com l'individu interpreta l'oportunitat, s'activa un mecanisme en un context determinat (1997b, p. 58). La causalitat seqüencial no informa de com funciona un programa. Les forces causals no estan en els objectes ni en els individus, sinó en la relació social i l'estructura organitzativa que ajuden a configurar aquestes forces causals. Una acció conduirà a l'altra d'acord amb el lloc que ocupa en el tot. Els realistes parteixen de la necessitat d'explicar les accions humanes en termes de quin és el lloc que ocupen en el context estratificat de la realitat social.

oportunitats generen una determinada acció, és a dir, prenen forma. Una pluralitat de mecanismes d'origen psicològic i social es donen en aquest nivell micro. I per últim, els mecanismes transformacionals, que recullen la transició micro a macro. Les accions dels individus interaccionen amb les altres i com es transformen en resultats col·lectius, ja siguin intencionats o no (Hedström i Swedberg, 1998, p. 23).

Les propostes basades en la teoria són un canvi radical a les aproximacions avaluatives vigents fins llavors. Hi ha un canvi de les aproximacions centrades en els mètodes cap a unes aproximacions que posen l'accent en la teoria. Tot i que es manté una certa influència de les tradicions anteriors, ja que es continua posant l'accent en els objectius i resultats aconseguits, ara s'insisteix sobre la mateixa idea però amb una mirada diferent, tenint en compte el procés. Un procés clarament construït per les percepcions dels beneficiaris i condicionat pel context de la intervenció, amb un intent clar d'incorporar elements de l'aproximació constructivista. És per això que l'avaluació basada en la teoria és una perspectiva "contaminada".

De l'aproximació positivista s'adopta el tracte als resultats que es deriven d'un programa. Igual que del paradigma positivista-experimental es pren la idea de que els resultats del programa són clars i mesurables. De l'aproximació constructivista i de la pragmàtica-de la qualitat es recull el protagonisme atorgat als grups d'interès, assumint que qui valora els resultats del programa són aquests últims. Chen i Rossi afirmen que autors com Patton, o Guba i Lincoln no han posat prou atenció als resultats vistos des del punt de vista dels grups d'interès perquè ho han fet des d'una visió d'avaluació formativa i no tant sumativa, on s'emfasitza més els resultats del programa (Chen i Rossi, 1989, p. 302).

Així doncs, l'avaluador ha d'especificar quins són els resultats del programa, però no a través d'una construcció estricta, sinó comptant amb el punt de vista dels actors d'interès:

"[...] The evaluator should, in fact, utilize his/her training and knowledge in contributing to the discussion with stakeholders, and thus enhance the scope of the evaluation." (Chen i Rossi, 1989, p. 302)

Tanmateix, en el rol reservat a l'avaluador s'adopta una posició intermèdia. Des de la perspectiva de l'avaluació basada en la teoria, aquest és actiu, no adopta una posició d'expert i extern típica de l'aproximació positivista-experimental, ni tampoc un rol passiu com l'aproximació constructivista, on el protagonisme el deixa als actors d'interès. L'avaluador té una posició mixta, guia per a que els actors d'interès facin emergir les seves interpretacions de la teoria del programa. Patton suggereix a l'aproximació basada en la teoria que ha d'haver-hi una actitud de treball conceptual per part de l'avaluador per fer que les realitats del programa quadrin en el model, i per a tal, cal treballar amb els grups d'interès per generar la seva conceptualització de la teoria d'acció del programa. Chen i Rossi es mostren d'acord amb Patton defensant que cal donar protagonisme als grups d'interès, però s'oposen a que la persona avaluadora tingui un rol passiu utilitzant la seva formació i experiència per ajudar als grups d'interès a especificar la seva teoria. Igual que Patton, creuen que cal dirigir l'atenció dels grups d'interès sobre aquelles formes alternatives

de formular la teoria. D'aquesta forma, la persona avaluadora s'assembla més al rol proposat per Cronbach:

“We share with Cronbach (1982) the view that an evaluator is an educator, who sensitizes the policy-shaping community's concerns on an intervention program.” (citat a Chen i Rossi, 1989, p. 305)

En resum, aquesta aproximació combina elements propis de l'aproximació positivista (perquè té l'ànima de trobar el nexa causal entre els inputs i els outputs, perquè es centra en els resultats aconseguits, i veure si s'adeqüen als objectius establerts), amb d'altres propis de l'aproximació constructivista (el punt d'atenció en els mecanismes, les respostes que fan els beneficiaris sota un context determinat i davant les intervencions que s'han realitzat). El seu caràcter integrador queda ben resumit amb les paraules de Van der Knaap, en destacar que l'aproximació basada en la teoria es centra tant en els objectius (element clau de l'aproximació positivista-experimental) com en els grups d'interès (element clau de l'aproximació constructivista):

“A well-balanced theory-based approach to policy and evaluation, i.e. one that is true to focal objectives and programmes, provides but also draws attention to the context-specific diversity of stakeholders' interests and preferences.” (Van der Knaap, 2004, p. 30)

5.1.2. *Principals contribucions*

Una de les principals contribucions d'aquesta aproximació avaluativa és fer **explícites les assumpcions sobre quins són els ingredients de la comunitat i el sistema de canvi** i, la seva influència en la millora de les condicions de la població beneficiària. És una perspectiva que aporta claredat als agents implicats del programa, ja que milloren el coneixement dels resultats esperats, de les activitats necessàries per assolir-los i dels factors del context que hi poden influir. La informació recollida sota aquest prisma és rica en contingut. A més a més de proporcionar informació sobre els efectes que s'esperen assolir, també informa de les estratègies que els hi permetrà assolir-los. Permet a més d'assenyalar la complexitat de la política pública, focalitzar l'atenció en el disseny avaluatiu i assenyalar quin tipus de dades caldrà recollir per fer un posterior testatge.

Una altra de les contribucions rellevants és que permet parlar de causalitat. La causalitat sota el prisma de l'avaluació basada en la teoria no funciona com si un cablejat de llum es tractés (encenem A, s'il·lumina B i després provoca que s'il·lumini C). A l'avaluar programes socials d'una certa complexitat cal tenir en compte elements com: la importància dels factors externs per determinar si els resultats intencionats són assolits; la no linealitat de les relacions causals i el rol dels usuaris del programa en fer que els programes funcionin o no (Rogers, 2000, p. 223). Es tracta de conceptualitzar una causalitat que més enllà de funcionar com un interruptor, afirma que A contribueix a B, i per tant, en C, canviant o mantenint el comportament a través de canviar les opcions disponibles per als usuaris com també les seves capacitats. Més que causar efectes immediats, els programes socials ofereixen opcions, capacitats a partir del qual s'obre la possibilitat d'incidir en un canvi a l'individu.

No obstant això, l'avaluació de la teoria del canvi **no permet estimar l'impacte en termes de disseny experimental**, especialment quan no es compta amb grups de control. Aquesta impossibilitat apareix en la majoria de les

intervencions socials, i el Centre Albada no n'és una excepció. Així, la informació proporcionada permet visualitzar els aspectes claus de tot el programa. Això és especialment útil quan els programes socials que es volen avaluar són múltiples intervencions a múltiples àmbits i amb múltiples actors implicats. El coneixement aportat permet canviar l'etiqueta d'hipòtesis a fets:

“If good knowledge is already available on a particular point, then we can change its label from «hypothesis» or «assumption» to something closer to «fact», and move along” (Weiss, 1995, p. 70).

Una altra de les avantatges és que la informació proporcionada **permet generar un procés de retroalimentació**, ja que distingeix de si es tracta d'errors d'implementació o errors deguts a la teoria del programa (Milligan et al., 1998). Treballar sota aquesta aproximació permet afinar la planificació i la implementació d'una activitat del programa, per tant, permet una participació activa en la gestió mateixa de la política, especialment si aquesta avaluació es fa durant el procés de disseny i presa de decisions.

Altra de les contribucions de l'avaluació basada en la teoria és que **ofereix informació de la possible rèplica del programa**. Cal tenir en compte que com més complex sigui el programa, més difícil serà determinar quines actuacions condueixen a l'èxit d'aquest. La rèplica del programa, segons l'òptica de l'avaluació basada en la teoria és d'adaptació més que de còpia; adaptació tenint en compte les circumstàncies (el context). Per tant, tot i que aquesta aproximació no és la més idònia per garantir la transferibilitat, orienta de forma prou fidedigna:

“[...] Program theory evaluation is not a panacea for the problem of replicating the best programs into wider use. But it can make a significant contribution to efforts to do so, and any step forward on this issue would be worth taking.” (Rogers, 2000, p. 77)

L'avaluació basada en la teoria també permet fer-se una idea de **l'avaluabilitat** del programa. Si els raonaments lògics que han d'enllaçar els objectius amb les intervencions i llurs resultats no existeixen o no són versemblants, és una pista de què potser la política pública no està llesta per a ser avaluada.

Aquesta perspectiva és una aposta decidida per tal de **superar la rigidesa dels paradigmes positivista-experimental i constructivista pel que fa a escollir un tipus de metodologia**. Es supera la tradicional concepció dels paradigmes segons la qual un determinat postulat ontològic es correspon amb una metodologia gairebé prefixada. L'avaluació basada en la teoria, en canvi proposa, una metodologia a mida per a cada tipus de programa i context, en la mateixa línia que Rossi, Freeman i Lipsey.

Així, malgrat que per testar la teoria del programa calen sofisticades tècniques d'anàlisi, com defensen Donaldson i Chen, es tracta d'una aproximació neutral envers el tradicional debat quantitatiu i qualitatiu (Coryn et al., 2011, p. 204). I és que, des del punt de vista metodològic, plantegen que no hi ha una metodologia predeterminada per realitzar avaluació basada en la teoria. El disseny avaluatiu cal que tingui en compte el context específic i únic i la finalitat pròpia d'aquesta perspectiva teòrica: indagar sobre la teoria del programa. Per tant, és la teoria que guia sobre com s'han de recollir les dades.

Pawson i Tilley fan una reflexió sobre el pluralisme. Critiquen que el pluralisme sigui agafar una mica d'una metodologia, la quantitativa, i una mica de l'altra, la qualitativa. Fer un tastet de cada una intentant agafar el millor de cada una segueix el raonament de què els mètodes més estructurats (anomenats quantitativus) serien més apropiats per mesurar els resultats, i els no estructurats (anomenats qualitativus), els raonaments (Pawson i Tilley, 1997b, p. 155).

Però el pluralisme de l'avaluació basada en la teoria i més concretament, el proposat sota la perspectiva realista va més enllà d'agafar "una mica" de cada metodologia. Proposen un pluralisme selectiu, en contra d'un pluralisme que ho englobi tot (*toolkit selecting* enfront al *toolkit hauling*) (Pawson i Tilley, 1997b, p. 158). Mentre que el primer és inclusiu i engloba totes les tècniques, el segon busca la coordinació entre l'apropiada tècnica amb l'apropiada tasca de la recerca.

L'avaluació basada en la teoria necessita ambdós tipus de metodologies, i s'aconsella optar per una opció semiestructurada i multimètode. Es proposa un canvi, en coherència amb la mateixa aproximació que la fonamenta, basada en la teoria. Es fonamenta en dos fets diferenciats: un primer és que no hi ha una prioritització dels mètodes sobre el coneixement, sinó a l'inrevés, és el canvi del *method-driven* a la *theory-driven*. Un segon element és que a diferència dels processos de dimensionalització tradicionals, on el subjecte i temàtica són una mateixa cosa, sota l'aproximació orientada per la teoria, la teoria de l'investigador és el tema que fonamenta la construcció de l'objecte d'estudi. Si s'està fent una entrevista, doncs la teoria de l'investigador estructura el guió i el subjecte (l'agent d'interès preguntat) en aquest cas confirma, falseja o refina aquesta teoria:

"[...] They are thus all constructed under the working assumption that *the subject and the subject matter of the interview are one and the same thing*. We aim to supplant this notion with the counterproposition that data construction should be theory-driven. Thus on the realistic model, *the researcher's theory is the subject matter of the interview, and the subject (stakeholder) is there to confirm, to falsify and, above all, to refine that theory.*" (Pawson i Tilley, 1997b, p. 155, cursiva dels autors)

El pluralisme basat en la teoria va més enllà d'acumular informació provinent de diferents fonts, sinó que amb l'intent de canalitzar des de l'avaluador cap a la persona entrevistada la teoria del programa per a què es pugui verificar. Per tant, no importa tant la veracitat dels fets explicats per part de la persona entrevistada, sinó si allò que expliquen és rellevant per verificar la teoria del canvi que té l'avaluador.

Una de les avantatges d'aquesta aproximació és que acostuma a tenir una **receptió positiva entre els gestors polítics** perquè té un atractiu: incideix en els resultats, aspecte clau per a uns actors que tenen interès en conèixer quins objectius s'han assolit. Al cap i a la fi, tal com Weiss assenyala, la política és teoria:

"[...] A policy says: If we do A, then B (the desired outcomes) will occur. As evaluative evidence piles up confirming or disconfirming such theories, it can influence the way people think about issues, what they see as problematic, and where they choose to place their bets. The climate of opinion can veer and wiser policies and programs become possible." (1995, p. 72)

A vegades, tot i així, no es satisfan del tot les expectatives dels polítics. Tots ells voldrien “quantificar el grau de funcionament” del programa, si ja s’han assolit els objectius i, per tant, si es pot donar per solucionat el problema. Aquesta resposta no és fàcil d’assolir quan l’objecte a avaluar són programes socials. La realitat és complexa i fer front a aquesta implica que la resposta de si funciona o no, no és tant senzilla. Però l’avaluació basada en la teoria es mostra sensible a aquesta qüestió. Aquest afirma que en un context determinat, i tenint com a col·lectiu beneficiari uns individus que tenen unes estratègies i eleccions determinades (també condicionades per aquest context), el programa funciona generant uns determinats resultats. Es podria dir que informa de si funciona i de quina forma. Es tracta d’una avaluació que pretén “il·luminar” (en paraules de Pawson i Tilley) ja que aporta molta informació de com es dona el procés. Així doncs, és una perspectiva avaluativa que **proporciona molta informació als tècnics implementadors del projecte**, ja que ells sí que saben perfectament que el projecte no es pot reduir en un sí funciona o no funciona, perquè hi ha molts “detalls” que influeixen en aquest funcionament. Es tracta de trobar un equilibri entre la pressió política d’obtenir resultats ràpids i el poder aprendre (Auspos i Kubisch, 2004).

És també una aproximació avaluativa que exigeix la **participació activa dels actors implicats**. I això, tot i ser costós, és un procés enriquidor per a tots. Ho és perquè els obliga a trobar un consens, o almenys, a discutir sobre les premisses subjacents, a reflexionar sobre la influència del procés. En altres paraules, aporta més comprensió sobre la caixa negra¹¹³. El programa es socialitza entre els actors.

En resum, les contribucions de la vessant avaluativa de la TBE, en paraules de Judd i Kenny es podrien resumir en tres: permet testar, generalitzar i predir (citat a Weiss, 1997b, p. 502).

5.1.3. Principals limitacions

Malgrat les excel·lències de l’avaluació basada en la teoria, tots els autors coincideixen en reconèixer també algunes limitacions. Algunes d’elles ja s’han anomenat al llarg d’aquest capítol motivades per la dificultat en l’aplicabilitat pràctica. Utilitzar aquest model per dissenyar un projecte avaluatiu implica ser exhaustiu, tractar múltiples aspectes i per tant, **costós tant en recursos econòmics com en temps**, elements no sempre disponibles per a l’equip avaluador.

De la mateixa forma, és una aproximació teòrica que **requereix comptar amb la col·laboració dels executors del programa**, ja que requereix un esforç afegit per posar damunt la taula les assumpcions, i això no sempre és possible.

Altra dificultat és que en la majoria de programes socials, generalment, **no es compta amb una teoria visible**, cosa que dificulta el procés de fer emergir la teoria del programa:

---

¹¹³ Tot i aquest interès per comprovar la relació entre els inputs i els outputs, cal comptar que els objectius generalment analitzats no són pas únicament aquells que consten en la documentació oficial del programa, tal com proposa l’aproximació positivista. Ben al contrari, els objectius que cal avaluar són també aquells emergits, construïts a partir del context i del procés del mateix programa. La teoria del programa ha de quedar definida a partir de la resposta que tenen els actors implicats a la implementació donada.

“Perhaps the most serious obstacle to the widespread adoption in faithful detail of the theory-driven evaluation lies in the embarrassing absence of theory relevant to most social programs.” (Chen i Rossi, 1989, p. 300)

L'habitual és que hi hagi una mancança explícita de la teoria. Sovint s'acusa als programes socials de **ser dèbils en formulació teòrica**, tanmateix, cal donar gran vàlua a l'estratègia d'utilitzar els grups d'interès com a agents per fer emergir la teoria del programa, especialment aquelles aportacions dels gestors de les polítiques públiques (Chen, 1994). Així que, tot i aquesta dificultat, l'aproximació és un estímul per a la comunitat científica per reflexionar i identificar els processos que enllacen les intervencions d'un programa amb els resultats desitjats. Cal dir però, que si el programa no porta implícitament o de forma explícita una teoria del canvi, l'atribució causal dels efectes reflecteix més dubtes que pas confiança en la informació trobada (Auspos i Kubisch, 2004, p. 12).

La mateixa Weiss reconeix també les limitacions de la TBE. Entre elles, en cita una desena, cosa que comporta l'aparició de d'altres aportacions per intentar millorar aquestes crítiques. Un intent de contrarestar els quatre¹¹⁴ primers problemes citats en l'article de Weiss és la proposta anomenada l'Avaluació Basada en la Teoria dels Grups d'Interès (*Theory-Based Stakeholder –TSE–*), de Balle Hansen i Vedung (2010). El punt clau d'aquesta aportació, tal com el seu nom indica és el focus posat en els grups d'interès. Mentre les aproximacions “clàssiques” basades en la teoria **entenen les percepcions dels grups d'interès com unitàries, comunes** i les engloben en una única teoria del programa, la TSE intenta que les teories del programa de cada grup d'interès estiguin separades i no incrustades a la intervenció institucional.

La TBE es justifica contradient la tendència d'investigar una sola teoria del programa, la més rellevant, quan en alguns contextos complexos aquesta selecció és molt difícil. Balle Hansen i Vedung assenyalen per exemple, que en programes d'aplicació nacional, és habitual que es donin múltiples intervencions en múltiples localitzacions¹¹⁵.

Balle Hansen i Vedung intenten operativitzar el camí obert que deixa Chen (que ja contemplava diversitat de teories del programa fruit de diversos grups d'interès) proposant la TSE. Aquest model té com a punt clau el mantenir de forma separada i comparar entre sí les teories proposades pels diferents grups d'interès. Per aconseguir-ho, suggereixen tres estratègies: una primera és l'aplicar el principi de raó per reconstruir les teories de la intervenció¹¹⁶. Una

¹¹⁴ Aquests quatre problemes són que la teoria del programa sovint no és clara, que hi ha confusió entre els components de la teoria, que no hi ha un única teoria del programa i que pot ser difícil identificar o construir la teoria.

¹¹⁵ La Llei de barris en seria un exemple, d'implantació arreu del territori català. Cada localitat implementa una intervenció i maniobra amb uns determinats grups d'interès. D'aquesta forma, conviuen múltiples teories del programa que coexisteixen entre diferents grups d'interès en diferents localitats. Al mateix temps, la implementació, els resultats, els impactes i les possibilitats de millora es veuen afectats per la participació de diferents nivells administratius i polítics (Balle Hansen i Vedung, 2010, p. 296). Per això, aquesta proposta és especialment interessant quan l'avaluació vol fer aquesta comparativa.

¹¹⁶ Els autors prefereixen utilitzar el terme intervenció com a sinònim de programa. Per tant, suggereixen no la teoria del programa, sinó la teoria de la intervenció com a concepte més apropiat, ja que les intervencions tenen lloc a altres nivells que no el de programa: per exemple, nivell polític, nivell de projecte, nivell individual, etc. (Balle Hansen i Vedung, 2010, p. 297).

segona és l'estructuració de les teories de la intervenció en un esquema tripartit, organitzat en teories de la situació, causals i normatives¹¹⁷. La tercera estratègia és organitzar les teories de la intervenció en un model de sistema més ampli (input-conversió-output-resultat). Totes les teories dels grups d'interès s'hi han de veure reflectides. Com es pot apreciar, la proposta de la TSE implica la inserció d'actors¹¹⁸ pertinents durant el procés de l'avaluació. Especialment és important introduir-los durant l'elaboració del model inputs-conversió-output-resultat; així, per exemple, el model podria quedar com inputs-agències administratives-conversió-output-receptors-resultats.

També destaca per la crítica que fa a l'aproximació avaluativa basada en la teoria, Scriven. Aquest afirma que en moltes intervencions **no és necessari investigar sobre la teoria**, ja que aquesta és molt evident i no aporta res: a més, per trobar la lògica del programa, sovint **es requereix d'un coneixement aprofundit de la matèria**, cosa que no tots els avaluadors tenen.

“[...] [*Theories are*] A luxury for the evaluator, since they are not even essential for explanations, and explanations are not essential for 99% of all evaluations. It is a gross though frequent blunder to suppose that «one needs a theory of learning to evaluate teaching». One does not need to know anything at all about electronics to evaluate electronic typewriters, even formatively, and having such knowledge often «adversely» affects summative evaluation.” (Scriven, 1991, p. 360, cursiva afegida)

Chen respon a aquesta crítica dient que la teoria del programa és important perquè també ajuda a comprovar com s'han obtingut els objectius del programa i no només si aquests s'han donat.

“Therefore, Scriven's approach may work for product evaluation, but it is not suitable for evaluating the worthiness or value of social programs. In evaluating social programs, the question of “How does the program achieve the goals?” is almost as important as the question “Does the program achieve its goals?” The two parts are both integral parts of theory-driven evaluations.” (1994, p. 80)

Una altra crítica és la formulada per Stufflebeam quan afirma que a la TBE **li manca d'una aplicació real**, ja que és difícil trobar intervencions amb teories del programa ben estructurades, la qual cosa fa que es perdin molts recursos reconstruint-les. Els avaluadors de la TBE es troben amb el conflicte d'interès d'avaluar la teoria del programa que ells han desenvolupat o jugar un rol més actiu en el desenvolupament de la mateixa intervenció.

Es critica també aquesta aproximació pel **perill d'un excés de prioritat a la teoria**, fet que pot provocar que les preguntes avaluatives siguin massa descriptives i no amb caràcter avaluatiu, i a vegades, únicament connectades a la teoria postulada del programa (Coryn et al., 2011).

¹¹⁷ Per teoria de la situació s'entén el context on es dona la intervenció. Alguns aspectes importants a introduir podrien ser: la grandària del programa, el desenvolupament del problema fins al moment actual, la grandària del problema al cap dels anys si no es fa res, les causes del problema i el possible impacte del problema actual i en un futur si res es fa. Per teoria causal s'entén aquella informació que fa referència al procés d'implementació i de generació de resultats ja sigui per a què tinguin un impacte a les causes que provoquen el problema i per tant, el problema desapareix, o bé es redueix, o bé no s'agreuja. I per teoria normativa s'entén aquella informació que explica perquè s'haurien de veure afectades diverses parts del programa degut a la intervenció, o si hagués estat preferible no veure's afectades.

¹¹⁸ Per actors, els autors entenen actors col·lectius i no individuals.

Per últim, una crítica més general és aquella que defensa que l'avaluació basada en la teoria és **incompatible amb la visió tradicional de les ciències socials**. Kerlinger afirma que si un avaluador construeix una teoria —entesa com un “conjunt de constructes interrelacionats, definicions i proposicions que presenten una visió sistemàtica d'un fenomen, per especificar relacions entre variables amb el propòsit d'explicar i predir un fenomen (citada a Coryn et al., 2011, p. 207)—, llavors, des d'aquest punt de vista, un no pot identificar de forma lògica ni testar aquells resultats no intencionats o efectes secundaris perquè aquests generalment no són considerats part de la teoria del programa.

Les principals contribucions i limitacions de l'aproximació basada en la teoria com a perspectiva teòrica avaluativa queden resumides en la Taula 14.

Taula 14. Principals contribucions i limitacions de la TBE

Contribucions	Limitacions
<ul style="list-style-type: none"> • Explicita els engranatges de la intervenció: quines són les assumpcions i el sistema de canvi pel qual s'espera que millori la situació del jove. Aporta claredat, discrimina allò rellevant entre tota la complexitat • Permet parlar de causalitat en programes socials • Apropiada per avaluar intervencions comunitàries, de caire social i especialment quan el grup de control no és possible • És un procés de retroalimentació (hi ha una aprenentatge i de correcció, sobretot si és una avaluació que es fa durant la seva implementació) • Determina l'avaluabilitat del programa • Ofereix informació sobre la replicabilitat del programa • Permet una metodologia flexible (no fixada d'antuvi) • Útil per als gestors de les polítiques públiques • Participació activa dels actors 	<ul style="list-style-type: none"> • No permet estimar l'impacte com en els dissenys experimentals • No és molt útil per als polítics • Aplicabilitat pràctica costosa • Exigeix comptar amb la col·laboració dels executors • Generalment no compta amb una teoria del programa visible (és més, els programes socials se'ls acusa de ser dèbils en fonamentació teòrica) • Les visions clàssiques conceben les percepcions dels grups d'interès com unitàries i comunes • Contribució innecessària perquè la teoria és evident • Es requereix un coneixement aprofundit de la matèria • Manca d'aplicació real • Perill d'un excés de prioritat a la teoria • Incompatible amb la visió tradicional de les ciències socials

Font: Elaboració pròpia.

Aquesta tesi és posa en pràctica la teoria del programa que guia l'Albada amb la finalitat d'aprendre més sobre ella, testar millor el seu potencial i superar les seves limitacions. Dos reptes es plantegen aquí com a importants. Un primer és la necessitat de què els programes, especialment aquells que es centren en l'àmbit social, tinguin millors teories de programa; teories plausibles, ben fonamentades, utilitzant per aconseguir-ho el coneixement que posseeixen les ciències socials, però també servint-se de les experiències d'avaluacions precedents, dels gestors i, sobretot, fugint sempre de les propostes simplistes. Una segona exigència és efectuar millors mesures, coneixent la teoria del programa es poden detallar millor les lògiques causals dels resultats, i d'aquesta forma, utilitzar instruments d'anàlisi més adequats a aquests resultats.

5.2. Hipòtesis de treball

Les hipòtesis d'aquesta tesi doctoral parteixen dels continguts treballats fins ara i estan elaborades per tal de fer operatius els objectius generals d'aquesta recerca. Per tant, són temptatives concises d'explicació als interrogants formulats en aquesta recerca. Aquestes tenen la funció d'organitzar l'entramat de conceptes treballats i s'han formulat seguint el mètode *retroductiu*, és a dir, tenint en compte la influència bidireccional entre la teoria i l'empíria.

Aquestes s'estructuren en base a tres vessants temàtiques. Una primera relacionada amb la regeneració urbana, àmbit que com s'ha dit, serveix per contextualitzar el projecte que es vol avaluar i per entendre els principals elements de l'entorn que hi poden influir. Una segona vessant relacionada amb l'àmbit avaluatiu, per la qual cosa les hipòtesis d'aquesta vessant fan referència al disseny avaluatiu i a les conseqüències de la seva execució. En tercer lloc, una vessant relacionada amb els resultats del projecte Albada. L'execució del disseny avaluatiu posa al descobert diferents resultats, cosa que també fa interessant construir respostes provisòries al voltant d'aquests efectes. Aquestes tres vessants es treballen de forma articulada per extreure una visió de conjunt de la complexitat de l'objecte d'estudi.

Pel que fa a l'àmbit de la regeneració urbana, com a hipòtesi general es pot dir que:

- A. El projecte Albada contribueix a millorar la qualitat de vida del Centre Històric de Lleida mitjançant un treball preventiu a joves adolescents en situació de risc lleu o moderat

Com s'ha dit, el projecte Albada és una de les nombroses actuacions que es disposen al barri per contribuir a la millora de la qualitat de vida. Partint d'un projecte de regeneració urbana integral i actuant de forma intensa en el temps i en múltiples àmbits ha de posar els ciments per canviar l'estat de declivi físic, social, econòmic i ambiental en què es troba l'àrea. El projecte Albada ho fa des del punt de vista social, incorporant un recurs de caràcter preventiu per atendre adolescents i les seves famílies amb la intenció de trencar la situació de risc que pateixen. Les parts I i II han donat compte d'aquest coneixement, descrivint el PII i les principals característiques del projecte Albada.

Tanmateix, voler assolir un canvi de tant abast com la millora de la qualitat de vida requereix de temps. Un temps que generalment és escàs i ni concorda amb els calendaris d'execució d'aquest tipus de projectes socials. Es troba així una *contradictio in terminis*, en tant que, en l'avaluació de polítiques públiques resulta de la màxima importància comptar amb informació detallada que permeti fer-se una idea molt precisa de l'evolució del projecte per valorar, fins i tot, la necessitat d'introduir canvis substancials en la seva implementació. Però aquest fet xoca amb l'evidència que transformacions socials de l'abast del que persegueix el projecte aquí avaluat fan que per a què els resultats siguin veritablement perceptibles, necessiten molt temps (potser fins i tot el pas d'una generació), per poder ser interioritzats i visualitzats en tota la seva extensió.

Això fa que la hipòtesi abans plantejada s'hagi de matisar amb la següent:

- B. El projecte Albada contribueix a la millora de la qualitat de vida del Centre Històric de Lleida, però es necessita el pas del temps per poder apreciar aquest resultat

Si es necessita el pas del temps per a què els individus assimilin els inputs d'un projecte i puguin donar-se els canvis esperats, l'avaluació, encara que no pugui concloure si s'ha millorat la qualitat de vida, ha de poder donar compte de si s'està en línia d'assolir-la. És a dir, el repte per a l'avaluació és aportar informació sobre uns projectes socials que provoquen uns resultats a llarg termini però que, ara per ara, no són observables en tota la seva complexitat.

D'aquí que es plantegi la hipòtesi següent, referida ja a la vessant més pròpiament avaluativa:

- C. L'avaluació del projecte Albada proporciona més informació sobre el procés de com els resultats són generats que no pas dels resultats pròpiament dits

Això implica que l'avaluació de projectes socials no pot centrar-se únicament en oferir informació sobre els resultats assolits, ja que aquests poden ser molt micro, dilatats en el temps o no generalitzables a altres col·lectius. Davant d'això, l'avaluació de projectes socials ha de basar-se en un disseny avaluatiu que informi no només d'aquests efectes sinó també del procés amb què es generen. És per això, pel problema que planteja la hipòtesi anterior, juntament amb altres motius, s'ha escollit l'aproximació basada en la teoria (TBE) com un dels fonaments teòrics. Com es recordarà, aquesta situa el focus no només en els resultats, sinó en "com" han estat generats aquests efectes. Dit d'una altra manera, la perspectiva teòrica avaluativa que aquí es treballa fa especial incís en valorar l'efectivitat de la teoria del programa. És a dir, com es suposa que s'han de donar els diferents resultats per assolir els objectius. Així doncs, davant d'aquest punt de partida es planteja també la següent hipòtesi avaluativa:

- D. La teoria del programa del projecte Albada sorgeix més d'una anàlisi detallada de com s'implementa el projecte, i no tant del "projecte inicial" reflectit sobre el paper

Igualment, focalitzar l'atenció en el procés de generació dels efectes implica centrar-se en què succeeix durant aquest procés, en quins són els canvis i les continuïtats, i en quins agents instiguen i/o fan possibles aquests fets. És per això que les hipòtesis següents es centren més en el protagonisme donat als mecanismes i als implementadors del projecte.

La hipòtesi que fa referència als mecanismes, ja enllaçant amb la vessant dels resultats del projecte Albada és la següent:

- E. L'efectivitat del projecte Albada ve més determinada per mecanismes d'acció-formació (relacionats amb la interacció humana), que per mecanismes situacionals (relacionats amb l'entorn o l'estructura), sense que d'això es pugui deduir que aquests altres són irrellevants

Els mecanismes esdevenen clau per informar del procés i la TBE és l'aproximació avaluativa més coherent d'acord amb aquest propòsit. L'efectivitat dels projectes socials ve determinada per l'element humà que hi intervé i que interactua amb aquests mecanismes, per tant, els mecanismes micro són més rellevants que els macro. És per això que els implementadors del projecte, en aquest cas les educadores, tenen un rol clau per a l'èxit del Projecte com agents impulsors dels mecanismes més relacionats amb l'individu (els d'acció-formació).

Si el jove no vol, pocs canvis es poden esperar. Però és més probable que el jove reaccionï a aquells estímuls que vinguin de les persones que l'envolten (especialment les professionals que durant el Projecte incidiran en el seu benestar), que no pas aquells inputs que rebí de l'entorn. Amb això s'aposta per donar més importància a la implicació dels professionals, la seva predisposició, a què "algú cregui" en les possibilitats del jove que no pas comptar amb una infraestructura nova i acollidora; sense que amb això es vulgui infravalorar la importància de les infraestructures.

Llavors, si acceptem que els atribuïts dels implementadors tenen una gran importància en projectes socials com l'Albada, s'imposa comprovar una hipòtesi més:

- F. Els resultats de l'Albada estan molt condicionats per un personal tècnic capacitat no només professionalment, sinó també amb unes destreses personals que determinen la forma com tracten els joves i els seus problemes

Una situació molt similar es dona amb la família. Aquesta juga un paper rellevant en tot aquest procés de creixement personal que està immers el jove mentre està al recurs. Poder comptar amb el seu suport, que sembla d'una banda implícit perquè el jove no pernocta al recurs; ha de ser tàcit i explícit recuperant un rol de progenitors, de comprensió cap al procés de l'adolescència i amb el diàleg i l'ordre com a pautes de convivència entre pares i joves. D'aquí que es pugui formular una altra hipòtesi:

- G. Els resultats de l'Albada estan condicionats per una implicació constant i activa de la família en el procés de prevenció socioeducativa que segueix el jove

Tanmateix, malgrat que abans s'ha relativitzat la rellevància dels mecanismes associats a l'entorn, és a dir, aquests més relacionats amb l'estructura del recurs i anomenats situacionals, és d'esperar que en el projecte Albada tinguin un efecte apreciable pel que representen de trencament amb la vida habitual de l'adolescent. Això emfatitza de nou la importància de l'efecte barri i la importància del projecte Albada com a suport per a la regeneració urbana del barri. Així doncs:

- H. Els mecanismes situacionals són efectius perquè representen pel jove un trencament amb la quotidianitat, és a dir, que el projecte es desenvolupi en un habitatge nou, segur i confortable genera una reacció positiva al jove pel que té de contrast amb el seu habitatge

Amb aquestes hipòtesis descrites fins ara, com també amb els objectius, un marc conceptual i una metodologia dissenyada ad hoc, es desenvolupa la recerca en clau d'avaluació del projecte Albada.

La visualització de totes aquestes hipòtesis queden reflectides en la següent taula, subratllant que les hipòtesis estan totalment articulades i enllaçades entre els apartats i els elements claus analítics, demostrant que l'avaluació de projectes implica un procés de relació mútua entre els continguts teòrics i també entre les diferents fases de la recerca avaluativa.

Taula 15. Relació de les hipòtesis de treball

Àmbit	Hipòtesi	Element analític clau
Regeneració urbana	<p>A) El projecte Albada contribueix a millorar la qualitat de vida del Centre Històric de Lleida mitjançant un treball preventiu a joves adolescents en situació de risc lleu o moderat</p> <p>B) El projecte Albada contribueix a la millora de la qualitat de vida del Centre Històric de Lleida, però es necessita el pas del temps per poder apreciar aquest resultat</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Contribució projecte Albada al PII del Centre Històric de Lleida (integralitat) • Importància del temps per copsar efectes
Disseny avaluatiu	<p>C) L'avaluació del projecte Albada proporciona més informació sobre el procés de com els resultats són generats que no pas dels resultats pròpiament dits</p> <p>D) La teoria del programa del projecte Albada sorgeix més d'una anàlisi detallada de com s'implementa el projecte, i no tant del "projecte inicial" reflectit sobre el paper</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Resultats, però sobretot, procés • Necessitat de fer emergir la teoria del programa
Resultats Projecte Albada	<p>E) L'efectivitat del projecte Albada ve més determinada per mecanismes d'acció-formació (relacionats amb la interacció humana), que per mecanismes situacionals (relacionats amb l'entorn o l'estructura), sense que d'això es pugui deduir que aquests altres són irrelevants</p> <p>F) Els resultats de l'Albada estan molt condicionats per un personal tècnic capacitat no només professionalment, sinó també amb unes destreses personals que determinen la forma com tracten els joves i els seus problemes</p> <p>G) Els resultats de l'Albada estan condicionats per una implicació constant i activa de la família en el procés de prevenció socioeducativa que segueix el jove</p> <p>H) Els mecanismes situacionals són efectius perquè representen pel jove un trencament amb la quotidianitat, és a dir, que el projecte es desenvolupa en un habitatge nou, segur i confortable genera una reacció positiva al jove pel que té de contrast amb el seu habitatge</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Supremacia dels mecanismes micro (acció-formació) • Importància dels professionals (en la seva globalitat) per l'activació dels mecanismes • Rellevància del paper de la família per acompanyar en l'evolució positiva del jove • Importància dels mecanismes situacionals per l'efecte trencament a allò habitual del jove

Font: Elaboració pròpia.

5.3. Reflexions. El perquè de l'elecció de l'avaluació basada en la teoria

Les preguntes que guien una avaluació van encaminades a saber què ha passat un cop transcorregut un temps i haver dedicat uns recursos que han permès realitzar unes determinades activitats. S'hauran assolit els objectius? I en programes socials, en el cas del Centre Històric de Lleida, s'haurà reduït la situació de risc en què es troben els joves? És així com l'Albada contribueix a una millor preparació per a la vida adulta? Evidentment que els programes socials d'aquest abast necessiten un pas del temps, i això implica, que hi hagi una mirada cap als resultats a llarg termini, ja que, com és comprensible, les situacions vitals de les persones no canvien en un període curt de temps. Però unes preguntes més enllà de si s'han assolit els objectius també entren a escena: la situació d'aquests joves ha canviat mercès al programa? Quin és el procés que ha motivat el canvi entre la situació inicial i final? Totes aquestes preguntes remetent a una recerca que permeti comprovar fins a quin punt s'han assolit els objectius, tenint en compte la complicada intervenció i el procés amb què ha succeït. Una avaluació sota l'estratègia orientada per la teoria és la més adequada per intentar respondre aquestes preguntes avaluatives.

L'avaluació basada en la teoria és la perspectiva que guia el disseny avaluatiu del projecte Albada. És l'aproximació teòrica més competent per realitzar una avaluació que investigui no solament fins a quin punt s'han generat uns determinats resultats (immediats, intermedis i a llarg termini), sinó que a més, si aquests concorden amb els objectius plantejats i el com han estat generats. L'avaluació basada en la teoria construeix aquesta informació a partir de definir la teoria del programa i la teoria de la implementació. S'atén tant a la teoria del programa que sorgeix de la documentació oficial i/o dels gestors de la mateixa, com també la teoria del programa "real", aquella que realment s'ha donat degut a l'execució del projecte.

Incidir en el procés també és un element present en aquesta aproximació teòrica. Determinar com influeix el procés en el projecte és prestar atenció als mecanismes causals que operen, aquells engranatges que permeten entendre com s'interrelacionen els diferents components de la teoria del programa.

Queden descartades algunes alternatives avaluatives des d'un bon principi: no es pot avaluar partint de l'agregació d'indicadors de resultats, tampoc sota una estratègia de quantificar el cost net per objectiu assolit i tampoc aplicant un disseny experimental. Tal com assenyala Stame, l'agregació d'indicadors no és efectiva per dues raons principals, una perquè encara que els indicadors es donin i donin compte dels canvis observats, aquests podrien reflectir canvis d'una situació més gran que l'abastida per l'avaluació; i una segona raó, perquè les accions tenen lloc en un determinat context amb uns determinats grups d'actors i per tant, amb diferents significats i els indicadors no reflecteixen tota aquesta subjectivitat. El punt clau està en observar els mecanismes que fan activar aquestes respostes (Stame, 2002, p. 11).

A més, els programes socials difícilment es poden avaluar únicament sota estratègies que quantifiquin els resultats, sense mesurar el perquè d'aquests resultats i el com han estat aconseguits. L'estratègia de quantificar els canvis produïts a través de variables dependents d'uns objectius mesurables de cada programa, i això tot expressat en clau d'indicadors de rendiment (*value for*

*money*¹¹⁹), no és apta per aquest tipus de programes. Determinar ràtios numèriques en forma de cost net per objectiu assolit, i amb aquestes determinar el valor de l'èxit o del fracàs del programa, difícilment justificarien l'eficiència dels programes socials. Un curs, un equipament, un assessorament, materials de divulgació, etc. són difícilment rendibles en un programa social (Díez, 2000). Els costos, expressats en números sempre seran valorats com ínfims davant la situació de fragilitat social a què s'enfronta la població.

Una altra dificultat s'ha d'afegir: els programes socials són camps no propicis per a l'experimentació. El disseny avaluatiu que es proposa permet parlar de causalitat però sense haver de fer experiments. En aquest cas, es traçaran les cadenes causals i a més, es pretén informar del perquè i com el programa funciona.

“The program theory approach is particularly suitable to cases where randomized experiments are inappropriate. When schools insist on choosing their own constellations of programs or when museum trustees refuse to accept randomization of alternative forms of outreach, we need not despair of reaching something approaching “causal” explanations. By following the microsteps of program action and participant response, we can almost “see” the causal chain working its way along, if not with the same clarity that randomization can bring. But theory-based evaluation has advantages that randomized trials do not. It helps to get at the why and how of program success or failure. Even better is combining theory-based evaluation with randomized designs.” (Weiss, 2004, p. 159)

Davant de la no experimentació, l'avaluació basada en la teoria recull evidències envers els resultats immediats i intermedis a través d'explicacions alternatives, les valoracions que fan els grups d'interès i altres dades recollides de diferents fonts (Connell et al., 1995, p. 11). Fer experiments aleatoris no afavoreix a descobrir la caixa negra, al contrari, els millors experiments aleatoris són els que estan conduïts per la teoria:

“We do assert, however, that randomized experiments should not be black box research. As indicated above, the best of the randomized experiments were theory driven. Close attention to the modelling of program processes can improve the power of a randomized experiment.” (Chen i Rossi, 1989, p. 304)

L'avaluació basada en la teoria pot reforçar la validesa quan l'aleatorització és impossible, cosa que ocorre molt freqüent en fenòmens socials. Si l'avaluació basada en aquesta perspectiva és capaç d'oferir petits detalls de tots els passos entre els inputs i els resultats, l'atribució causal en termes pràctics sembla una mica més assolible. Evidentment que no es poden eliminar totes les amenaces a la validesa, però no obstant això, aquesta perspectiva és capaç d'oferir informació sobre els processos ocorreguts, per arribar als resultats observats, i si algun d'aquests resultats es poden arribar a testar, llavors es pot esbrinar on s'interromp la seqüència dels fets.

En una forma o en una altra, els partidaris de la TBE s'esgrimeixen com una forma vàlida pel qual es poden avaluar o testar sota un mètode científic aquelles proposicions teòriques subjacents d'un programa. Les aproximacions

---

¹¹⁹ Aquesta estratègia posa a l'eix central de l'avaluació l'eficàcia i l'eficiència a l'hora d'assolir els objectius plantejats pel programa. Utilitza l'anàlisi de cost-eficiència com a model de referència, on es tracta de calcular una ràtio numèrica del cost net per objectiu aconseguit. Aquesta ràtio és el criteri per a decidir l'èxit o el fracàs de la política.

de la TBE són útils per augmentar la validesa interna i reduir les amenaces al permetre de fer proves d'hipòtesis causals més complexes que altres formes d'avaluació més tradicionals.

Les aproximacions orientades a la teoria copsen més adequadament les complexitats de les intervencions integrals: la complexitat horitzontal, la complexitat vertical, aspectes de context, la flexibilitat i evolució que caracteritza la intervenció, l'ampli ventall de resultats i l'absència de grup de comparació o de control (Connell et al., 1995, pp. 3-4). Especialment es posarà l'incís, en el cas de l'Albada, en la complexitat horitzontal, múltiples aspectes del jove que són treballats (àmbit formatiu i d'orientació, cura personal, emocions, interacció social, etc.), i la complexitat vertical (tenir com a beneficiaris els joves i la família, encara que aquests com a receptors més secundaris).

Amb tot això s'afronta el disseny avaluatiu i la seva posterior execució del projecte Albada, aquell que treballa per millorar el benestar dels joves del Centre Històric.

Part III. Anàlisi de cas

Una Proposta Avaluativa per l'Albada

Capítol 6

DISSENY DEL PLA AVALUATIU DEL PROJECTE ALBADA

En aquest capítol s'enllacen els dos grans àmbits temàtics d'aquesta tesi doctoral: per una banda, l'avaluació i per una segona, les polítiques públiques. A través del projecte Albada, s'ha concretat una determinada acció política que serà l'objecte d'avaluació. Aquí es presenta com s'operativitza l'avaluació del projecte Albada, el seu disseny i com s'implementarà per avaluar-lo.

Els propòsits d'avaluar iniciatives de caire integral és valorar l'efectivitat de les actuacions; els resultats aconseguits, aportar informació per fer el seguiment; i explicar el progrés aconseguït de la implementació d'activitats que se suposen que han de permetre catalitzar i aportar el canvi a la comunitat. Per últim, desenvolupar coneixement sobre les circumstàncies que faciliten o dificulten els resultats positius o negatius i els enllaços especificats a la inicial teoria del canvi (Gambone, 1998, p. 151).

Per tant, es tracta d'establir un procés avaluatiu que informi tant dels resultats com del procés, i això l'aproximació basada en la teoria hi posa l'accent. Amb això es vol dir que aquesta proposta avaluativa no solament parla de l'avaluació de resultats sinó també de l'avaluació del disseny. Així, no solament informa de quina és la teoria del programa, sinó que aquesta teoria guia la resta del pla avaluatiu, les dades a recollir i el tipus d'anàlisi (Rogers, 2000).

6.1. Propòsits de l'avaluació: per a què avaluar el projecte Albada?

El disseny avaluatiu que es proposa ha de tenir en compte la realitat complexa i estratificada on s'ubica el projecte Albada. Seguint la recomanació de Rossi, Freeman i Lipsey (2004b), l'avaluació de l'Albada ha de ser “feta a mida” del programa en qüestió. Això implica que s'han de conèixer les grans línies del

programa (allò que serà avaluat), què es vol saber i el perquè (les preguntes avaluatives), i també convé clarificar quines són les perspectives i metodologies més adequades per assolir les preguntes avaluatives que es plantegen. Més tard es resolen aquestes qüestions.

Abans però, és rellevant clarificar la finalitat de l'avaluació. En general, les finalitats de l'avaluació es poden resumir en quatre: la millora del programa, rendir comptes, augmentar el coneixement i una avaluació amb motius no aparents (ja no es tracta d'informar sobre allò succeït, sinó per exemple amb l'ànim d'impressionar els patrocinadors) (Rossi et al., 2004b).

Aquesta tesi doctoral pretén fer una avaluació que combini tres **finalitats**, la d'augmentar el coneixement, millorar el programa i reflexionar amb la informació obtinguda envers la política pública que emmarca el projecte Albada. La primera es concentra bàsicament en el mateix àmbit d'estudi de l'avaluació, és a dir, el disseny avaluatiu que aquí es presenta té el propòsit de contribuir amb una experiència aplicada, a l'àmbit interdisciplinari i científic del camp de l'avaluació. Testar fins a quin punt una aproximació teòrica, mètodes i tècniques de recerca complementàries poden ajudar a contribuir al coneixement de com es realitza una avaluació, quines mancances hi ha i quines potencialitats demostra. I tot aquest bagatge cognitiu regit per avaluar un programa social.

Aquesta tesi també té una segona finalitat, millorar el programa en si mateix. Els coneixements aconseguits han de servir bàsicament per conèixer millor el programa. La Llei de barris, amb els seus projectes d'intervenció integral ha estat una clara aposta institucional, i sota aquesta aposta hi ha múltiples actors, múltiples recursos invertits, i perquè no dir-ho, múltiples esperances per part de molts ciutadans. És de "justícia informativa" saber què ha succeït, què funciona i què no, en definitiva, com es pot millorar el mateix programa. La informació proporcionada explica què aporta el recurs Albada al benestar dels joves que han estat atesos, i de retruc com tota aquesta actuació millora la qualitat de vida del barri.

Les propostes englobades dins l'avaluació basada en la teoria recullen perfectament aquestes finalitats, la de generar coneixement, i no solament saber si un programa és o no efectiu, sinó que a més, proporciona explicacions dels mecanismes causals subjacents. Tal com assenyala Rogers, els avantatges claus d'aquesta estratègia avaluativa són potents analíticament i empíricament, perquè permeten millorar les qüestions avaluatives, les respostes avaluatives i els programes, i també de retruc, millorar la informació d'un programa, per tal de repetir-lo o millorar-lo, cosa que no és tant probable que ho ofereixin altres estratègies. Per tant, s'afirma ja aquí que la perspectiva teòrica que guiarà aquesta avaluació és l'aproximació basada en la teoria.

"[...] At their best, program theory evaluations can be analytically and empirically powerful and can lead to better evaluation questions, better evaluation answers, and better programs." (Rogers, 2000, p. 209)

En darrer terme, s'afegeix aquí una tercera finalitat derivada de la perspectiva teòrica que s'opta. No solament es pretén augmentar el coneixement sobre el camp avaluatiu i millorar el programa amb els coneixements obtinguts, sinó també arribar al "moll de l'os de la política pública", al seu fonament teòric. És a dir, esbrinar quina és la teoria del programa vol dir treure a la llum el conjunt

d'hipòtesis de perquè unes determinades intervencions han de provocar el canvi d'un determinat problema. La teoria que guia el canvi pot ser correcta, i per tant, informar de quina és la forma més eficaç d'assolir els objectius pretesos, però també pot ser incorrecta, estar mal concebuda i per molt bona implementació i atenció que hi hagi, el problema que ha originat el programa, no es mitiga.

6.2. El projecte d'avaluació per al projecte Albada

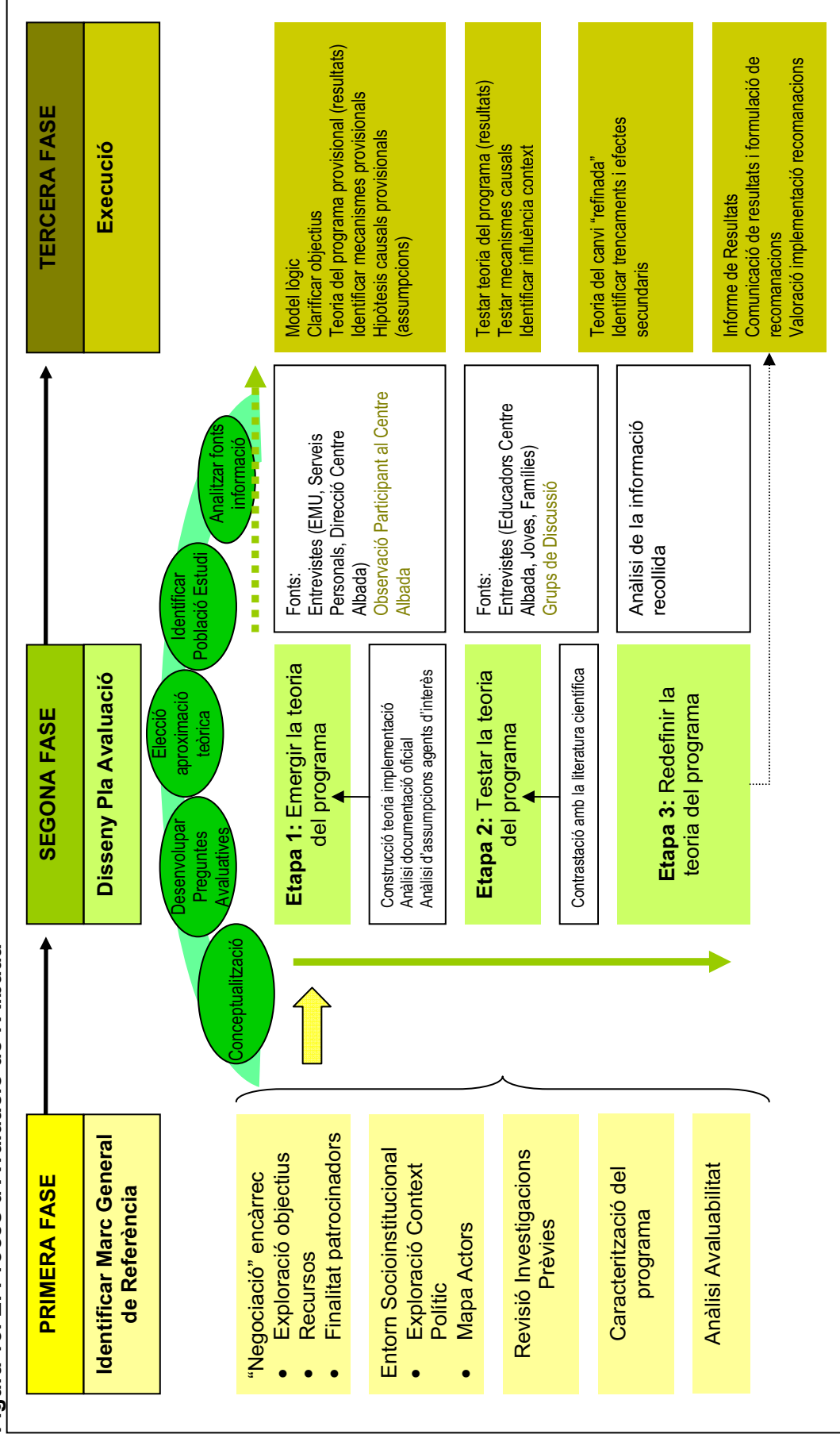
El disseny avaluatiu previst combina dos interessos: en primer lloc, reflectir les principals fases per les quals s'organitza una avaluació. És per això, que degut a aquest propòsit, es consideren també els elements que cal tenir en compte quan l'avaluació és un encàrrec —encara que no és el cas d'aquesta tesi doctoral—. I en segon lloc, com l'especificació i l'aplicació del disseny vindrà determinada per una aproximació: l'avaluació basada en la teoria.

El disseny avaluatiu proposat s'ha previst en tres grans fases: una primera on s'identificarà el marc general de referència. És una primera presa de contacte amb qui es realitza l'encàrrec, entendre quin és l'objectiu de l'avaluació, la temàtica i altres elements de context que cal tenir en compte i que condicionaran la resta del disseny. Un cop realitzada aquesta primera presa de contacte, es passarà a una segona fase: la del disseny del pla d'avaluació. Tenint en compte la informació recollida en la fase anterior, més altres aspectes claus conseqüència de l'avaluació basada en la teoria, en aquesta segona fase es presentaran els elements previstos per tal fer emergir la teoria del programa, testar-la i redefinir-la posteriorment. La tercera fase serà la pròpia execució d'aquest pla avaluatiu.

D'acord amb el treball de camp establert en la segona fase, s'aplicaran les tècniques de recollida de la informació per tal d'obtenir i analitzar fonts primàries i secundàries que ajudaran a construir aquesta teoria del programa i a poder testar llurs hipòtesis causals. Aquesta tercera fase, s'ha reservat per als pròxims capítols (7,8, i 9). I es reserva aquest capítol per explicar les fases primera i segona, corresponents a la identificació del Marc General de Referència i el Disseny del Pla d'Avaluació.

Es tracta d'un procés iteratiu, on tot i distingir diverses fases i algunes d'elles força diferents, la informació flueix en tot moment i obliga a revisar i a construir de nou els avenços en coneixement aconseguits fins llavors. El procés d'aquest disseny avaluatiu es representa en la Figura 13:

Figura 13. El Procés d'Avaluació de l'Albada

Font: Elaboració pròpia.

6.3. Primera fase: Identificar el Marc General de Referència

Pel que fa a identificar el marc general de referència, aquesta fase es refereix a tenir en compte aspectes previs a allò que es pròpiament l'avaluació i que la majoria de vegades són cabdals quan l'encàrrec ve de forma externa a l'organització.

Cinc elements són bàsics en aquest primer moment: la negociació de l'encàrrec inicial; l'anàlisi de l'entorn socioinstitucional; la revisió de les investigacions prèvies, quina és la caracterització del programa i la valoració de l'avaluabilitat del programa.

Pel que fa a la **negociació de l'encàrrec institucional inicial**, comprèn la interpretació, l'aclariment i la reinterpretació, en cas necessari, de quins són els objectius de qui ha fet la petició d'avaluació. Qui encarrega l'avaluació té uns interessos propis, fet que pot condicionar el grau de participació i de col·laboració, i també pot influir en el tipus de dades o tipus d'informació recollida, per tant, cal tenir en compte tant els interessos corporatius particulars dels demandants o patrocinadors de l'avaluació, com els interessos dels subjectes directament implicats en el procés. Tot per preveure i controlar els potencials conflictes d'interessos derivats i el possible biaix generat per aquests.

A grans trets, la negociació de l'encàrrec institucional implica tenir present quatre qüestions principals: a) proporcionar un perfil tan clar com sigui possible del programa o servei que es vol avaluar; b) delimitar el nivell organitzacional dintre del qual s'efectuarà l'avaluació; c) especificar què és allò què s'avaluarà; i d) determinar la finalitat i els objectius institucionals de l'avaluació (qui necessita la informació; quin tipus d'informació és necessària i amb quina finalitat es fa l'encàrrec) (Aguilar i Ander-Egg, 1992, p. 79).

En aquest moment també cal clarificar amb quins recursos es compta, tant humans, materials, tècnics i econòmics.

Un segon aspecte és l'**anàlisi de l'entorn socioinstitucional**. Es tracta d'explorar elements com les disposicions legals on s'emmarca l'objecte a avaluar; quina és la voluntat política; quines són les condicions socials i econòmiques del context i quins són els valors socials i culturals que imperen; i els principals actors del programa i els seus rols.

Un altre aspecte és la **caracterització del programa** que es vol avaluar. Plantejar-se preguntes que guien aquesta caracterització, de l'estil de saber quins són els objectius que té el programa, quina és la població beneficiària a què fa referència, quin és l'entorn on s'implementa i, com i quina temporalitat d'execució té.

Rossi i Freeman (2004b) fan una llista de quines són les preguntes fonamentals que ajuden en aquesta caracterització. Tot seguit es presenta aquesta llista complementada amb la proposada per Patton (1997a): quin és el programa, què s'avalua, per a què, qui realitza l'avaluació, com, quan, on es poden trobar les dades, i qui farà cada tasca. S'exposen aquí les respostes a aquestes preguntes envers el projecte Albada.

Quin és el programa que s'avalua?

El programa que s'avalua s'emmarca la Llei de barris i la seva materialització en el Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida (2006). Dins del Projecte, es contemplen múltiples intervencions estructurades sota quatre grans objectius globals: la regeneració física i urbanística del barri, la millora de la qualitat de vida, la promoció de la cohesió social i la generació de processos d'inclusió social i per últim, la dinamització econòmica, cultural i turística del barri. Dins de tots aquests projectes, la doctoranda s'ha concentrat en un dels objectius generals i en una actuació concreta: la creació d'un equipament d'atenció diürna a joves i famílies en situació de risc social, englobat dins de l'objectiu de la millora de la qualitat de vida, el projecte Albada.

Què es vol avaluar del Programa?

Allò què es vol avaluar concretament és el projecte socioeducatiu que s'està duent a terme a l'equipament Albada. Aquesta és l'actuació on es concentrarà el disseny avaluatiu. Dins d'aquest equipament es desenvolupen accions orientades a treballar diverses necessitats bàsiques dels joves i de les seves famílies, tot el treball està englobat com a tasca de prevenció per a joves que es troben en situació de risc lleu o moderat.

Aquesta tesi no té pas la pretensió de fer un treball normatiu, és a dir, de com està organitzat el Pla de Barris i per extensió l'equipament Albada, ni les seves funcions, estructura i les seves competències, sinó de realitzar una aproximació analítica avaluativa concentrada en com està realment actuant el programa, és a dir, com "allò normatiu" s'ha concretat a la realitat i com aquest funcionament condiona els efectes aconseguits.

La implementació del programa comporta un determinat procés. L'anàlisi d'aquest comprèn com una determinada activitat influeix en el context i com tot determina els resultats que s'aconsegueixen en els beneficiaris (Stame et al., 2009, p. 20). En aquest cas, darrera d'aquesta pregunta avaluativa hi ha la finalitat de comprensió i de millora del programa a través del coneixement aconseguit.

Per a què? Amb quina finalitat?

Tot i que ja s'ha respost anteriorment aquesta informació, es subratlla de nou que l'avaluació ha de permetre la millora del projecte implementat i el seu funcionament, però també ha de ser al mateix temps un estímul per a l'aprenentatge.

En concret, l'avaluació ha de servir per afirmar si funciona o no l'equipament, és a dir, si provoca el canvi desitjat: millorar la situació de risc dels joves, i per tant, si l'equipament confirma la teoria del canvi implícita en el projecte Albada. I és més, poder determinar sota quines circumstàncies i en quins joves el programa funciona.

Qui realitza l'avaluació?

L'avaluació serà dissenyada i aplicada per la doctoranda amb el suport de l'Empresa Municipal d'Urbanisme, empresa pública de l'Ajuntament de Lleida executora del projecte com també de la Regidoria de Benestar Social i

Ocupació¹²⁰ de l'Ajuntament de Lleida. En aquest cas, serà una avaluació de tipus extern, la doctoranda és aliena a tota institució relacionada amb l'execució i gestió del Programa Llei de barris. No obstant això, es pretén comptar amb la col·laboració de la xarxa d'actors implicats en tot el procés, no solament per recollir informació significativa sinó també per poder discutir les diverses conclusions que es vagin trobant a través de l'anàlisi d'aquesta informació.

La informació recollida s'espera que sigui d'utilitat per a tots els actors implicats, però especialment per a l'Ajuntament de Lleida i per l'empresa Prosec que podrà tenir informació acurada sobre el funcionament d'un equipament i les accions que s'hi desenvolupen.

Com es realitzarà l'avaluació?

Davant d'una posició flexible metodològicament parlant, s'aniran escollint tècniques de recollida de la informació i llurs tècniques d'anàlisi d'acord amb els objectius de cada fase del procés d'avaluació, el tipus d'informació que es vol recollir i segons els informants als quals se'ls està aplicant aquesta tècnica. Així doncs, els diferents instruments de recollida de la informació s'han d'adaptar als tècnics de l'Ajuntament, però també a les educadores, joves i famílies. Aquests dos últims col·lectius, receptors directes de l'Albada i amb diferents habilitats comunicatives.

Els resultats obtinguts durant tot aquest procés quedaran reflectits en aquesta tesi que podrà ser utilitzada a mode d'informe pels actors clau implicats.

Quan es realitzarà l'avaluació?

Molts cops l'avaluació és una tasca que es reserva per al moment final, quan ja s'ha implementat tot el projecte i s'espera que els resultats detectats siguin informació suficient per realitzar aquesta avaluació. Són les avaluacions ex-post o sumatives. Però les avaluacions realitzades abans i durant són també de molta utilitat perquè permeten tot i no poder subratllar àmpliament els resultats aconseguits (per raons òbvies), sí observar amb deteniment com s'està desenvolupant el programa, posar atenció sobre els elements del disseny, i a més, redefinir alguns d'aquests elements en cas que sigui necessari. En el cas de les intervencions socials, davant de què els efectes sovint són perceptibles a llarg termini, l'avaluació durant determina fins a quin punt el programa "va en camí" de què s'obtinguin aquests efectes, i per tant, és d'enorme utilitat.

En aquest cas, el recurs Albada va iniciar la seva trajectòria l'any 2009 i cada any, amb l'inici de curs escolar comença la seva activitat. L'avaluació que es realitza és in situ, per tant, dels joves que estan al centre durant el curs 2011-2012. Els avantatges de realitzar una avaluació durant el temps que s'implementa són els següents:

- Quan es fa explícita la teoria del programa, es pot identificar buits i inconsistències, i aquests poden dur a la modificació immediata
- Explicitar la teoria del programa ajuda als actors i als avaluadors a focalitzar-se sobre els aspectes més importants
- Les dades obtingudes proporcionen una retroalimentació sobre l'efectivitat per poder ajustar el programa en base a aconseguir els resultats previstos a llarg termini (Rogers, 2000, p. 211).

¹²⁰ Antiga Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública de l'Ajuntament de Lleida.

On es poden trobar les dades?

D'acord a com s'ha anat detallant en les preguntes anteriors, està previst recollir i analitzar dades tant de tipus primari com secundari.

En general, les dades primàries seran aquelles obtingudes a través de la realització d'entrevistes en profunditat. Pel que fa a les dades secundàries, es compta amb l'anàlisi documental de les memòries de seguiment que es fan sobre l'Albada, com també el Projecte d'Intervenció Integral, a més de la bibliografia existent sobre la temàtica en qüestió.

Qui farà cada tasca?

Les tasques dins del procés avaluatiu quedaran clarament definides a través del treball de camp. En aquest cas, la doctoranda assumeix la coordinació i execució de tot el procés avaluatiu, des de la seva conceptualització, disseny i execució (incloent el treball de camp). La resta dels actors involucrats, tindran una diferent participació segons el rol i la fase del procés avaluatiu. Així, l'Empresa Municipal d'Urbanisme se li delega el rol de facilitar els contactes per a realitzar el treball de camp al mateix temps que ser font d'informació primària. Serveis Personals, regidoria que supervisa l'equipament també serà un actor entrevistat durant el treball de camp, d'igual forma que el personal de Prosec que implementa les diferents accions socials que es duen a l'Albada. Igualment, els beneficiaris de l'acció, en aquest cas, els joves i les famílies. Tota aquesta informació queda resumida en la sintètica Taula 16.

Taula 16. Síntesi de les preguntes que caracteritzen el procés avaluatiu

Quin és el programa que s'avalua? Què és allò que s'ha d'avaluar?	Projecte Albada, actuació inclosa al Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida, en el marc de la Llei de barris.
Què? Què hem d'avaluar? Quines són les qüestions principals de l'avaluació?	Com el Projecte Socioeducatiu Albada permet aconseguir uns determinats resultats envers la millora de les necessitats socials dels joves que estan en situació de risc social lleu.
Per a què? Amb quin propòsit?	Millora del projecte implementat i del seu funcionament Estímul per a l'aprenentatge en el camp avaluatiu
Qui? Qui realitza l'avaluació? Per a qui serveix l'avaluació?	L'avaluació la realitza la doctoranda, sota el vistiplau de l'Ajuntament de Lleida i servirà per a la comunitat d'actors implicats en el projecte en si, com també s'espera que sigui d'utilitat per a la comunitat científica
Com? Com es realitzarà l'avaluació?	La metodologia que s'escollirà en l'avaluació vindrà determinada segons la finalitat, el tipus d'informació que es vol recollir en cada fase, com també els informants claus que l'han de facilitar
Quan? Quan es realitzarà l'avaluació?	Avaluació durant el procés d'implementació
On? On es poden trobar les dades?	Es treballaran tant fonts primàries com secundàries
Qui farà cada tasca?	Doctoranda: coordinació i execució del procés avaluatiu EMU: font d'informació i facilitar contactes Serveis Personals: font d'informació i agent de discussió de la teoria del programa Direcció Albada: font d'informació i agent de discussió de la teoria del programa Educahores: font d'informació i agent de discussió de la teoria del programa Joves i Famílies: font d'informació

Font: Elaboració pròpia a partir de Stame (2007, p. 124) i Patton (1997a, p. 298).

Tota aquesta informació es complementa amb la **revisió de les investigacions prèvies**. D'aquesta forma s'informa de quina és l'avaluabilitat del projecte com també s'aporta unes primeres idees de la forma d'avaluació que es vol o es pot dur a terme.

L'avaluabilitat¹²¹ del programa fa referència a si es pot respondre favorable o desfavorablement a l'encàrrec institucional, valorant quines són les finalitats de l'avaluació, quina és la realitat del programa, la factibilitat tècnica de dur a terme l'avaluació i l'accessibilitat política i humana del programa. Per valorar l'avaluabilitat; també cal sospesar els riscos que amenacen el projecte avaluatiu, com per exemple, la falta de cultura i de tradició avaluativa, les possibles resistències dels diversos col·lectius (polítics, directius, administradors, tècnics, usuaris); la precarietat econòmica del programa, que fa que el cost econòmic generat per l'avaluació sigui vist des d'una perspectiva crítica i negativa; un context extremament canviant i complex en què tenen lloc les intervencions socials que dificulta apreciar els resultats aconseguits; tenir un disseny inicial parcial o poc rigorós (especialment en la definició i la concreció d'objectius generals i específics); i, un llarg etcètera d'elements imprevistos (Gómez Serra, 2000, p. 297).

La importància d'aquesta primera fase és cabdal ja que no es pot continuar amb l'avaluació sense haver identificat i contextualitzat el programa que serà objecte, sense haver definit i negociat l'encàrrec institucional inicial i sense haver valorat favorablement l'avaluabilitat del programa que es vol avaluar.

En el cas concret de l'avaluació de l'Albada, matisar primerament que molta d'aquesta informació relativa a la primera fase ja s'ha treballat al llarg d'aquesta tesi en els capítols anteriors. Tanmateix, incidir en què no interessa tant el seguiment de les accions que s'estan duent a terme (que respondria més a la teoria de la implementació, tot i que s'analitzarà), sinó com els agents d'interès pensen que allò que s'està implementant proporcionarà el canvi esperat, és a dir, quins raonaments causals provoquen determinades accions per aconseguir els objectius (Mason i Barnes, 2007).

Esmentar aquí l'actitud oberta i col·laborativa de tot el personal que gestiona el projecte Albada: tant l'EMU, com Serveis Personals, com Prosec s'han mostrat interessats, col·laboradors i disposats a participar des d'un bon primer moment. Han mostrat una actitud d'interès envers la informació sorgida per poder millorar en la tasca que estan desenvolupant. És cert que el col·lectiu beneficiari està en una situació de vulnerabilitat i que de certa manera, realitzant el treball de camp, s'interfereix en el "dia a dia" de l'Albada, en el seu "espai privat". Tanmateix aquesta intromissió, totes les persones entrevistades s'han mostrat disposades a col·laborar.

6.4. Segona fase: Disseny del Pla Avaluatiu

La segona fase del projecte d'avaluació comprèn el disseny explícit de com serà aquest en el cas concret del projecte Albada, sempre sota l'òptica teòrica de l'avaluació orientada a la teoria. Es recorda aquí que serà un disseny centrat

---

¹²¹ Valorar si un programa és o no avaluable significa valorar si la seva formulació, el seu disseny i la seva implementació fan possible que sigui avaluat. Una definició de l'avaluabilitat és la proposada per Fernández-Ballesteros com: "la medida en la cual un determinado programa está listo para ser evaluado" (1995a, p. 28).

per detectar si es genera el canvi en els joves que estan al recurs: si es dona una millora en la qualitat de vida com a objectiu últim, mitjançant la creació d'un equipament com l'Albada i els projectes socials que s'hi desenvolupen.

El disseny avaluatiu pròpiament dit s'ha previst estructurar-lo en base a tres etapes. Una primera que tracta de fer emergir la teoria de canvi que està implícita en el programa. Una segona etapa que consistirà en testar aquesta teoria del canvi proposada a través de la mesura d'activitats i resultats del programa, i per últim, una tercera etapa que consistirà en redefinir la teoria del canvi ajustant les mesures observades amb l'enunciat provisional de la primera etapa. Aquestes tres etapes van paral·lelament correlacionades amb la fase de l'execució d'aquest disseny avaluatiu, per tant, s'han previst unes determinades tècniques de recollida de la informació com també d'anàlisi.

A cada etapa s'obtidran diferents elements informatius que permetran ser el producte de debat per a les posteriors etapes.

Ara es detalla com s'ha previst estructurar aquesta segona fase. Abans però, subratllar que tota aquesta segona fase s'ajuda d'una sèrie d'elements que ja s'han començat a treballar durant la primera fase, però que ara se n'hi afegeixen uns de propis de la segona fase¹²². En aquest cas, els elements específics d'aquesta segona fase són la conceptualització, el desenvolupament de les preguntes avaluatives, l'elecció de l'aproximació teòrica que guia el disseny, identificar la població objecte d'estudi i analitzar les fonts d'informació amb què es vol treballar (assenyalats tots ells en la Figura 13). Tot seguit es detallen aquests elements influents del disseny avaluatiu en aquesta segona fase.

6.4.1. Elements influents del Disseny Avaluatiu

La conceptualització

És important fer una reflexió sobre quin és el tòpic que versa el programa i per tant, quins són els conceptes clau que maneja aquest. Termes molt abstractes i que els implementadors del programa interpretaran per dur-los a la pràctica.

Per poder fer una atenció aprofundida de quins són els conceptes clau, és important fer una revisió bibliogràfica i recorre al bagatge, en aquest cas de les ciències socials. En aquesta tesi, els capítols precedents corresponents a les polítiques de regeneració urbana, la Llei de barris, el Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida com també el focus posat a la descripció del projecte Albada, juntament amb la reflexió sobre el concepte de risc centrat en els adolescents són el treball que s'ha fet per conceptualitzar que és regeneració urbana, quines estratègies hi ha sota aquest concepte i com es preveu operativitzar a través d'un projecte socioeducatiu.

Desenvolupar les preguntes avaluatives

Les preguntes avaluatives determinen els aspectes on el projecte d'avaluació es concentrarà. Per a tal, cal que compleixin una sèrie de característiques com la possibilitat de ser respostes, per tant, cal que siguin redactades de forma suficient, que siguin mesurables, que estiguin disponibles i que siguin assolibles. Cal també que siguin preguntes rellevants i destacades, per tant,

¹²² La utilització d'informació ja treballada en la primera fase, però que ara es recupera, dona mostra del caràcter de retroalimentació que caracteritza aquest disseny avaluatiu.

que responguin a una real necessitat d'informació i/o comprensió, que facin referència a les necessitats i als resultats del programa, això implica que siguin preguntes útils.

Igualment, cal que siguin preguntes que reflecteixin els objectius (globals i específics) del programa i que reflecteixin elements claus del model lògic¹²³ del desenvolupament del programa, per tant, que afrontin els elements claus que es volen avaluar. Les preguntes que guien l'avaluació són d'una importància cabdal ja que marquen definitivament les pretensions de l'avaluació a més de clarificar sobre quins aspectes es posarà incís:

“[...] Indeed, constructing such questions and planning how to answer them is the primary way in which an evaluation is tailored to the unique circumstances associated with each program that comes under scrutiny.” (Rossi et al., 2004a, p. 53)

Les preguntes avaluatives que guien aquesta avaluació sobre el projecte socioeducatiu de l'Albada són:

- Com contribueix el projecte socioeducatiu de l'Albada a reduir el risc social dels joves?

Aquesta primera pregunta considerada general, informa fins a quin punt la intervenció assoleix els resultats més immediats, aquells objectius que han donat raó de realitzar aquest equipament. En altres paraules, com la creació de l'equipament i les activitats socioeducatives que es realitzen dins d'aquest recurs contribueixen a garantir l'atenció social d'aquests joves que es troben en situació de risc social. Aquesta relació entre la realització i els resultats immediats també s'aprecia en el model lògic (exposat al capítol 7). Com a preguntes avaluatives específiques de tipus avaluatiu es proposen les dues següents:

- Com es promou la integració dels joves de l'Albada a la xarxa social comunitària?
- Com els joves de l'Albada participen en les activitats del barri?

Ambdós preguntes relacionen en concret la intervenció amb els resultats a mitjà termini plantejats al Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric (també esmentats al model lògic). En aquest cas concret, de tots els resultats a mitjà termini esmentats al model lògic que han de provocar les diferents realitzacions, s'opta per conèixer fins a quin punt l'Albada afavoreix la integració dels joves a la xarxa social comunitària i la seva participació en les activitats del barri.

Per la integració dels joves a la xarxa social comunitària s'entén la millora de la convivència del jove de l'Albada amb el seu entorn social immediat i de referència: la família, l'entorn formatiu o laboral i les relacions socials.

L'elecció de l'aproximació teòrica

Ja s'ha explicat abastament en què consisteix l'avaluació orientada a la teoria, l'aproximació teòrica considerada més idònia en aquest programa d'intervenció comunitària. Esgrimir quina és la teoria del canvi que rau en aquest projecte és

---

¹²³ S'entén com l'exposició dels principals elements que configuren el projecte des del seu inici fins al final.

l'objectiu que proposa aquesta aproximació i tot el disseny avaluatiu anirà condicionat a aquest propòsit.

Identificar la població objecte d'estudi

La presa de contacte amb el projecte que és objecte d'avaluació ha de permetre fer-se una idea de quins són els grups d'actors implicats. Tenir present el sistema d'actors, els seus rols i el seu grau d'implicació marcarà el tipus d'informació que es podrà obtenir i també, perquè no dir-ho, la qualitat d'aquesta.

En aquest cas, com a actors més representatius del projecte es considera l'EMU, els Serveis Personals de l'Ajuntament de Lleida, l'Empresa Prosec, com a executora última de les accions del Centre Albada, els seus beneficiaris (els joves i les famílies, en segona instància) i la resta de població que viu al Centre Històric.

Anàlisi de les fonts d'informació

El disseny avaluatiu pròpiament dit, és a dir, les diferents etapes que s'han previst, obliguen a especificar les fonts d'informació com també sota quins procediments s'analitzarà.

Subratllar aquí que l'avaluació orientada a la teoria no pressiona per escollir un tipus de metodologia, sinó que fugint del debat entre quantitatiu i qualitatiu, planteja la submissió del tipus d'informació i llur anàlisi a les necessitats del disseny avaluatiu, per tant, donant total flexibilitat i apostant per una perspectiva pluralista metodològicament subjecta a les necessitats de l'objecte d'estudi i als informants clau.

6.4.2. *Etapa 1. El procés de fer emergir la teoria del programa*

Aquesta primera etapa consisteix en articular quina és la teoria del canvi que estructura el programa. En aquest primer moment es tracta de construir de forma provisional aquesta teoria. Per aquest procés cal analitzar rigorosament la descripció explícita dels fonaments lògics que té el programa. Per a tal, es compta amb diferents estratègies: l'anàlisi de la documentació "oficial", l'anàlisi de l'entorn socioinstitucional, la construcció de la teoria de la implementació i l'anàlisi de les assumpcions que fan els grups d'interès.

L'anàlisi de la documentació "oficial" és una de les primeres fonts a treballar per esgrimir la teoria del programa. Per documentació oficial s'entén aquella informació emesa per l'administració gestora del projecte. En aquest cas la informació existent no és abundant i consta només de l'informe del Projecte d'Intervenció Integral, el document on s'explica tot el projecte de l'Albada i les diferents memòries dels cursos 2009-10 i 2010-11 de l'Albada realitzades per Prosec. Aquesta documentació és clara i ha estat disponible fàcilment, però no detalla la teoria del canvi que l'equipament es proposa assolir. Per això, juntament amb la documentació oficial, acurada o no, es compta amb altres fonts per construir aquesta teoria del programa que ara són assumpcions i expectatives: preguntes als gestors del programa, la pròpia experiència de l'equip avaluador, l'observació directa i el camp científic on s'engloba el programa.

L'anàlisi de l'entorn socioinstitucional és ja un àmbit treballat a la primera fase, relatiu a identificar el marc general de referència. Inclou tant l'anàlisi de

context com l'anàlisi del sistema d'actors. Aquí en aquesta segona fase s'aprofundeix sobre aquesta anàlisi. S'analitza el context, com la influència de la ubicació de l'equipament en relació al Centre Històric, la conjuntura econòmica i la influència de la normativa vigent relacionada amb els serveis socials d'atenció per a adolescents. Pel que fa als actors, s'atén als rols que desenvolupen cada un d'ells i la relació directa amb el projecte socioeducatiu de l'Albada. Aquesta anàlisi de l'entorn socioinstitucional posa de manifest la realitat complexa on es situa el recurs i els diferents estrats que la configuren.

La **construcció de la teoria de la implementació** és obtinguda a través de l'anàlisi de la documentació existent, com les memòries i també de la informació obtinguda a través de les entrevistes en profunditat. Aquesta posa de manifest el procediment de funcionament del projecte Albada, des de la selecció dels joves que en poden formar part, la feina que s'hi desenvolupa i el procés de donar de baixa del servei un cop finalitzat el projecte socioeducatiu individualitzat.

El procés de fer emergir la teoria del programa també compta amb **l'anàlisi de les assumpcions que fan els grups d'interès**. Per tal de recollir aquesta informació s'ha previst realitzar unes entrevistes en profunditat de caire exploratori¹²⁴ per tenir informació sobre el centre però també per temptar les assumpcions que ajuden a entendre la teoria del programa.

El punt clau de les entrevistes és que les persones entrevistades, a través dels seus raonaments contribueixin a la construcció de la teoria del programa més d'acord a la realitat. Les persones entrevistades informen sobre els mecanismes, els resultats i la influència del context en el programa. Dit d'una altra forma, l'estructura de l'entrevista ha de ser realitzar un guió prou flexible per anar afegint altres preguntes sobre les respostes que ofereixin in situ els mateixos entrevistats, com raonen les decisions que han pres dins d'un ventall de preferències i possibilitats i com aquestes preferències desencadenen els diferents resultats del programa.

En aquesta primera etapa, es preveu realitzar-les als actors qualificats com a identificadors de l'actuació: l'EMU, Serveis Personals, tant l'Àrea d'Infància com Serveis Socials Bàsics; i la Direcció de l'Albada, entesos com els principals gestors del projecte.

Les entrevistes realitzades en aquesta tesi doctoral parteixen de ser unes entrevistes també guiades per la teoria. Això significa que el concepte teoria té un protagonisme essencial. Implica que el guió de l'entrevista té la mateixa

---

¹²⁴ Els objectius d'aquestes primeres entrevistes han de ser tenir informació clara sobre quin és el funcionament, quina és l'estructura dels objectius, quins són els resultats a curt, mitjà i llarg termini que es volen assolir. L'estratègia d'interrogació que es segueix és preguntar pel lligam entre accions i resultats a curt termini i més tard, intentar reproduir els objectius més globals i que són més abstractes, per tant, és un procés invers, que va del més concret al més abstracte. Es pregunta per exemples pràctics per tal de què la persona entrevistada li sigui més senzill explicar el funcionament i el perquè del programa i no tant refugiar-se en un sentit abstracte: "The intention of beginning which short-term strategies and outcomes was to provide participants with a foundation upon which intermediate and long-term strategies and outcomes could be developed. After eliciting immediate strategies and outcomes, ensuing strategies and outcomes were gleaned until long-term goals are finally identified. Questions like «What would you do next?» and «What would happen next?» served this process». (Milligan et al., 1998, p. 57).

teoria del programa com a nucli principal estructurador, en alguns moments més provisional, en uns altres moments, més construïda. Són les hipòtesis que enllacen els elements que han de provocar el canvi construïdes pel procés d'avaluació i que ara s'han de confrontar amb els agents d'interès per a testar-les o redefinir-les.

Així, al guió que ha de servir per detectar allò què sembla funcionar i el perquè, es recull tant l'opinió dels entrevistats per conèixer les percepcions sobre quins han de ser els objectius, com també els resultats esperats sense partir de cap objectiu prefixat.

Es preveu que la informació recollida posarà en evidència que és impossible recollir una realitat tant complexa i que aquesta informació s'ha de completar amb el contrast de la mateixa evolució del programa. Davant la realitat complexa, i preveient que les entrevistes només podrien recollir un fragment d'aquesta, s'havia previst realitzar un contrast in situ de la mateixa a través de la tècnica de l'observació participant¹²⁵. D'aquesta forma es volia copsar directament el funcionament d'aquest i el desenvolupament de les diferents accions socials que s'hi duen a terme. L'observació participant s'havia pensat com a tècnica de recollida d'informació adequada per aproximar-se a la realitat del centre i poder recollir el desenvolupament d'aquest. Però aquesta no s'ha pogut dur a terme perquè la Direcció del centre pensava que era una irrupció massa important en la pauta de treball habitual del recurs. Tanmateix, el fet de poder realitzar les entrevistes al recurs, va permetre observar igualment la dinàmica del recurs de forma involuntària i no estructurada, i per tant, d'aquesta forma no es va crear cap tipus d'anormalitat.

La teoria del programa es va configurant en diferents hipòtesis causals, que són temptatives d'explicació de com s'entrellacen de forma lògica els esdeveniments. Per tant, si es fa unes determinades intervencions sobre els joves, aquest aconseguirà major autonomia? I aquesta hipòtesi causal general, cal concretar-la en: si s'implementa unes determinades accions (inputs), es generaran uns determinats efectes (realitzacions/outputs) i que aquests provocaran uns determinats resultats (outcomes) que s'espera que ajudin en el problema que l'han motivat. Exemplificant-ho a l'Albada, si es posa en marxa el recurs, es podrà treballar amb els joves en situació de risc social, fent reforç escolar (entre d'altres accions per exemple), i si es treballa el reforç escolar, pot millorar el rendiment acadèmic. Amb aquestes accions es vol millorar la situació social d'aquests joves i en definitiva, es millorarà la qualitat de vida del barri.

Aquestes hipòtesis causals que recullen la teoria del programa han d'explicar perquè es produeix el canvi. Generalment són representades en forma de gràfic. En ell s'hi esquematitzen uns determinats components. Posteriorment aquest gràfic caldrà operativitzar-ho i testar quins són els enllaços causals entre els diferents components, anomenats mecanismes.

---

¹²⁵ És una tècnica que consisteix en aplicar un conjunt de mètodes d'observació on l'investigador forma part dels successos que s'observen. L'observador està en una relació "cara a cara" amb els observats, recollint dades al mateix temps que participa amb ells dins del marc de la seva vida natural. La participació directa de l'observador en la situació li permet obtenir una imatge més detallada i completa de la situació observada, però, a la vegada, té l'inconvenient de què, a l'estar immers en la situació que s'observa, està exposat a la pèrdua d'objectivitat. (Cicourel, 1982, p. 73).

Seguint aquest disseny, s'espera obtenir una versió provisional de la teoria del canvi aportada pels agents d'interès preguntats en aquesta primera etapa. També és tasca de l'avaluadora, durant aquesta primera etapa, posar en comú totes aquestes versions proporcionades amb la idea de destacar els elements comuns¹²⁶.

“Having begun the elicit theories of change from the staff, board, and village councils, the evaluators' next steps were to define the overall theory for each stakeholder group and find common and unique elements within and among the theories” (Milligan et al., 1998, p. 62)

La versió provisional de la teoria del canvi obtinguda des de les diverses fonts preguntades es complementarà amb més informació que la plantejada en el marc lògic. Al desenvolupar-se accions de forma simultània, la interrelació entre els elements és evident, com també que hi hagi elements no explícitament connectats per explicar el procés de canvi. Això obliga a “refinar” la teoria en posteriors anàlisis.

La teoria del programa dibuixada en aquesta primera etapa també permet observar implícitament una jerarquia d'objectius. Davant la complexitat de l'actuació a avaluar, tractant-se d'una actuació amb múltiples objectius, és necessari concentrar-se en aquells objectius que els mateixos grups d'interès subratllen com a més importants.

Cal advertir que aquestes entrevistes no recolliran “tota” la teoria del programa, per diferents raons: serà la teoria del programa aquella que està en la ment dels subjectes preguntats. Igualment, les entrevistes no abasten l'exhaustivitat de la realitat complexa, sinó que es centren en allò que els afecta més directament o els hi és més d'interès. I a més, la teoria del programa explicitada també està a expenses de les influències del context sobre aquests subjectes. L'evolució del programa generalment no és lineal ni ordenada. La mateixa execució del treball de camp fa que es vagi reconstruint constantment la teoria del programa i que sigui del tot impossible esbrinar-la al principi del disseny avaluatiu (Mason i Barnes, 2007, p. 159). Treballar amb la teoria del programa (la seva representació gràfica especialment) ajuda, tant als tècnics com a l'equip avaluador, en el disseny del programa perquè permet identificar els buits existents entre la lògica del programa i les accions que es realitzen i aporta un mapa mental de quines són les activitats prioritàries d'aquest (Rogers, 2000, p. 230).

Aquesta primera etapa permet també comparar, per un costat el disseny del programa projectat des del principi i per un altre, l'actual implementació. La congruència o no entre aquests dos models d'acció ajuda a detectar fins a quin punt les incoherències són degudes a errors de la teoria de la implementació o errors de la teoria del programa. Exemples de les incongruències que posa de

---

¹²⁶ Weiss (2000b) proposa que cal buscar el consens de les propostes per beneficiar el programa i clarificar l'activitat avaluativa o er focalitzar-se en diferents teories emergides; altres, com Balle Hansen i Vedung (2010) subratllen la importància de mantenir de forma diferenciada les diferents visions dels actors de la teoria del programa ja que primerament, és impossible arribar al consens i en segon lloc, tampoc és desitjable. El no consens pot ser analitzat en termes de quines són les raons i considerar les conseqüències d'aquest no consens. El no consens pot ser una font de creativitat per a possibles solucions en la comprensió dels problemes socials complexos, especialment aquesta postura és aconsellable en casos on hi ha multiplicitat de gestors del programa (Mason i Barnes, 2007).

manifest la teoria del canvi són la no claredat en els objectius, que els resultats esperats fan referència a un altre col·lectiu al qual no estan dirigides les accions, entre d'altres (Philliber, 1998).

És probable que els agents d'interès estiguin motivats per saber quin tipus d'informació es va aconseguir. L'equip avaluador, en la mesura que pugui i amb la finalitat de reforçar la transparència de la l'avaluació, pot informar dels progressos aconseguits (Milligan et al., 1998). Cal entendre doncs aquest procés, com un procés actiu i no pas d'anàlisi, on el protagonisme donat als agents d'interès és molt enriquidor per a un futur disseny de polítiques de caire semblant. És a dir, des d'un bon primer moment, els agents d'interès, especialment aquells que tenen responsabilitats en la gestió de les polítiques, aprenen i tenen l'oportunitat de reflexió gràcies al procés mateix avaluatiu:

“We suggest that if ToC evaluation is intended to contribute to a process of learning which can generate more robust theories of change on which to build future complex policy interventions, we need to understand better how those charged with both designing and implementing programmes construct their change theories and the implications of this for programme theory evaluations such as «Theories of Change».” (Mason i Barnes, 2007)

6.4.3. Etapa 2. Testar la teoria del programa: establir mecanismes causals i factors contextuais

Aquesta etapa vol testar la lògica i la rellevància de la teoria del programa esbossada durant la primera etapa. I s'ha previst fer-ho a través de dues fonts d'informació primàries: per una banda, la informació proporcionada per les educadores de l'Albada, essent elles les professionals que tenen un contacte més directe amb els joves. I per una altra banda, obtenir també informació per part dels joves i famílies sobre quins són els resultats i els enllaços lògics que es donen.

És una segona etapa que tracta fonamentalment de recollir informació per complementar o rebatre si el programa funciona tal com estava previst i el com. Informació ja dibuixada durant la primera etapa, però amb caràcter provisional.

És en aquesta etapa que es posa de manifest la complexitat de les teories aparegudes durant la primera etapa, ja que és difícil distingir d'entre totes elles, aquelles que porten a resultats avaluatius rellevants (Milligan et al., 1998). És el moment de simplificar, operacionalitzant els elements de la teoria més rellevant.

La tècnica de recollida de la informació que s'ha considerat adient per testar la teoria del programa de l'Albada és l'entrevista en profunditat. Aquestes entrevistes es realitzen als executors directes del projecte socioeducatiu de l'Albada, les educadores, com també als joves i les famílies que han tingut una experiència amb l'Albada. S'entén per tenir experiència aquells joves que han finalitzat la seva estada al recurs, com els que hi estan durant el curs actual o ja el van abandonar.

Com s'ha dit, en un primer moment es va preveure realitzar uns grups de discussió amb els joves, seleccionant diferents perfils. Aquests no s'han pogut implementar per consell de la direcció del Centre. Les raons que han justificat aquesta decisió són les dificultats comunicatives dels joves per expressar les opinions de forma grupal. És per això que per aproximar-se a les opinions dels

joves s'ha cregut oportú realitzar entrevistes en profunditat, per tant, una aproximació individual i així facilitar generar un clima de confiança entre l'entrevistadora i la persona entrevistada.

L'entrevista bàsicament intenta fer una comparació entre la situació anterior a l'Albada i la present, concretament en referència a diferents àmbits temàtics: formatiu, cura personal, emocional, interacció social¹²⁷.

Pel que fa a les famílies, tot i ser beneficiàries indirectes de l'acció, són uns actors privilegiats per apreciar de primera mà el procés evolutiu del jove al seu pas pel recurs Albada. Utilitzant també les entrevistes en profunditat¹²⁸, se'ls pregunta per com era el seu fill o filla abans d'entrar a l'Albada, durant i el després en els mateixos àmbits que era preguntat el jove, igualment se li pregunta els motius dels canvis apreciats. A més, s'hi afegeix un bloc de preguntes que indaga pels resultats provocats per part del recurs sobre les mateixes mares per tal de captar canvis en la convivència familiar i l'exercici del rol matern.

En darrer terme, també es volia preguntar per l'impacte de l'Albada a la resta del barri, i per això s'havia previst recollir informació dels comerciants del Centre Històric a través d'una enquesta per qüestionari¹²⁹. Aquesta via s'ha hagut de descartar a l'haver-hi un desconeixement absolut sobre l'existència del centre, de la tasca que s'hi desenvolupa i fins i tot de la seva ubicació. Aquesta decisió s'ha pres després d'haver fet les entrevistes als gestors del projecte i per tant, és una mostra més que el disseny avaluatiu té una exigència de flexibilitat a l'evolució i al context del mateix objecte d'estudi.

Aquesta segona etapa compara la proposta de teoria del canvi esbossada en la primera etapa amb els trencaments o alteracions detectades a través de la informació analitzada en la segona etapa. L'anàlisi de la segona etapa ha de testar fins a quin punt les hipòtesis causals es donen i quin pes hi tenen els mecanismes anteriorment identificats. Aquesta segona etapa sotmet a examen la flexibilitat de la teoria del canvi sorgint. Les teories de canvi són "teories" però han d'estar construïdes sota la idea de generar el canvi, per tant, el coneixement construït cal que sigui flexible i adaptable a les modificacions motivades per l'aparició de noves dades de validació:

"Because theories of change are only that —theories— they need to be created with an eye to change. Replaceable, disposable paper, not stone tablets, is the appropriate medium on which to record them." (Philliber, 1998, p. 94)

Esbrinar quina és la teoria del canvi ajuda a posar ordre en problemes conceptuals i de disseny, derivats de la mateixa complexitat de l'objecte d'estudi com de la pròpia evolució que fa el projecte. Ara també, en les qüestions de mesura, la teoria també serà d'ajuda.

¹²⁷ Per a més informació, vegi's annex.

¹²⁸ Igual que passa amb els joves, s'ha hagut de descartar la realització de grups de discussió amb els familiars dels joves per recomanació de la direcció de l'Albada. Les mares d'aquests joves tenien dificultats per compatibilitzar els temps familiars amb els laborals.

¹²⁹ No obstant, en cas que s'hagués pogut entrevistar als comerciants, caldria reflexionar sobre la idoneïtat de realitzar l'enquesta per qüestionari. Avaluat quins són els mecanismes i la lògica en què opera la teoria del programa permet observar uns resultats, que són els percebuts i construïts pels individus, i que difícilment serien captats amb un format tant tancat i estandarditzat com és una enquesta per qüestionari.

En la línia de Weiss (1995), articular la teoria del canvi posa de manifest algunes de les dificultats de la pròpia aproximació teòrica avaluativa: la socialització entre tots els agents d'interès de quins són els objectius globals desitjats, i com l'establiment d'aquests ha de proporcionar una guia sobre què s'ha de mesurar a l'inici i a llarg termini. De forma similar, és precís que els agents també especifiquin els camins per assolir els objectius a llarg termini. Aquests camins són construïts assenyalant els resultats intermedis (previs als del llarg termini) i que aquests siguin mesurables.

L'aprenentatge que hi ha en aquesta segona etapa, tant per l'equip avaluador com pel sistema d'actors implicats comporta també conseqüències per a la mesura. El nou coneixement és obtingut a través de combinar estratègies de mesura d'alta qualitat amb teories ben especificades que permeten testar les hipòtesis. Per tant, si només es recull informació sense tenir el punt de mira en la teoria, només s'obtindrà "informació" que únicament permet descriure el fenomen, mentre que la informació recollida guiant-se per la teoria produeix "coneixement", que permet predir i explicar el fenomen objecte d'estudi. Per tant, especificar la teoria del canvi no només és una guia pràctica sobre què mesurar, com i quan, sinó que també esbrina si la informació recollida en tot el treball de camp és el canvi entre la situació inicial i final (Gambone, 1998, p. 151).

6.4.4. Etapa 3. Redefinició de la teoria del programa

Tota la informació tant provinent de fonts primàries com secundàries recollida a la primera i segona etapa serà analitzada i permetrà la redefinició de la teoria del programa, desenvolupant-se en una tercera etapa.

Aquesta tercera etapa ha de proporcionar arguments suficients per afirmar que una teoria del programa és de tal manera i està formada per uns determinats components, funciona per a uns determinats individus i en un determinat context. A més, poder-la confirmar ha de permetre identificar trencaments, efectes secundaris d'aquest programa que no estaven previstos, tant positius com negatius. La teoria del programa redefinida ha de determinar quina és l'associació causal que s'ha fet entre aquests inputs i els outputs generats.

Juntament amb la teoria de la implementació i altres aportacions com la clarificació dels objectius, es dona una idea més global i detallada de quina és la teoria del canvi que acompanya el projecte Albada. D'aquesta forma, es comprova que disposant d'uns determinats inputs, ja siguin en forma d'estratègies o recursos, aquests permeten aconseguir en cert grau (dependrà del jove) els resultats inicialment previstos; i per tant, aconseguir un millor benestar del jove i que d'aquesta forma tingui més autonomia per a la vida adulta. Així d'aquesta forma s'aportarà una visió sobre els resultats i també sobre els enllaços lògics entre aquests, com també es podrà posar atenció sobre els trencaments d'aquests enllaços i els efectes no previstos que van apareixent, ja siguin positius com negatius.

Per aquesta tercera part no hi ha previsió de fer una recollida de dades expressa, sinó que es parteix de les dades ja analitzades durant les etapes precedents.

6.5. Reflexions. El desafiament d'aplicar el "receptari" a la realitat

Quan hom té una recepta, aconseguir preparar un bon plat, sembla que ha de ser fàcil. Però quan amb la recepta no n'hi ha prou, comencen les complicacions, i és quan hi pot ajudar recorre a la capacitat de reacció i a la capacitat de gestionar aquella "complexitat", amb un "pessic" d'experiència, és clar. Això és el que ha tractat de donar compte aquest capítol. La recepta? El procés avaluatiu presentat. Construït sobre el cas del projecte Albada, fet a mida: tenint en compte les restriccions del context, els objectius que es pretenen i a quina població s'ha de preguntar, entre d'altres.

El disseny avaluatiu proposat, seguint la perspectiva de l'Avaluació basada en la teoria que focalitza el seu interès en comprovar fins a quin punt es corrobora la teoria del programa. Per a tal fet, primer cal trobar aquesta teoria del programa, la real, aquella que veritablement s'ha implementat a la pràctica i no la parcialment esbossada a la documentació oficial. Posteriorment, serà testada a través de les opinions dels beneficiaris, i per últim, serà refinada d'acord a tota la informació analitzada.

Es tracta ara d'implementar el procés avaluatiu dissenyat, corroborar que l'Albada aconsegueix els objectius previstos, i per tant, que quan els joves finalitzen el seu projecte socioeducatiu personalitzat, gaudeixen d'un millor benestar global i estan amb més predisposició d'afrontar la vida adulta.

“Jo els hi dic: ara t’ho has d’agafar com si comencessis de 0, has viscut la vida i ens quedem amb totes les coses bones que has tingut. I aquí començarem a fer la persona que tu realment vols ser.”

(Prosec, 2011)

Capítol 7

EXECUCIÓ DEL DISSENY AVALUATIU (I): EL PROCÉS D’EMERGÈNCIA DE LA TEORIA DEL PROGRAMA

Aquest capítol inicia —juntament amb els dos capítols següents— l’anàlisi de tota la informació obtinguda durant la implementació del disseny avaluatiu proposat en el capítol anterior. Concretament, és la tercera fase: l’execució que pretén fer emergir la teoria del programa, testar-la i redefinir-la. Aquest capítol però, es centra en explicar els resultats aconseguits de posar en pràctica la primera etapa de la tercera fase del disseny, focalitzada en fer emergir la teoria del canvi del projecte Albada.

Construir la teoria del canvi, fent la seva descripció i valoració és el punt clau de l’avaluació de disseny i el punt de partida per a una posterior avaluació de resultats. Fer emergir la teoria del canvi del projecte Albada implica establir quina és la jerarquia dels objectius del projecte, quina és la proposta d’assoliment (les actuacions que han de permetre-ho) i quins són els resultats (immediats, intermedis i a llarg termini) realment, o en vies de ser aconseguits.

Per aquesta primera etapa es compta amb diferents estratègies: l’anàlisi de la documentació “oficial”, l’anàlisi de l’entorn socioinstitucional, la construcció de la teoria de la implementació i l’anàlisi de les assumpcions que fan els grups d’interès a través de les entrevistes en profunditat (vegi’s Figura 14)¹³⁰.

---

¹³⁰ S’havia previst també realitzar observació participant del recurs. A posteriori, es considera un encert no haver pogut aplicar aquesta tècnica per les conseqüències que hagués pogut tenir per al desenvolupament de les entrevistes. El lloc és petit, la presència d’una persona observadora despertaria molt més estranyesa de la que ja va despertar l’entrevistadora, tot i que els joves sabien que s’estaven fent preguntes. L’observació hauria estat incòmoda i

Pel que fa a les entrevistes realitzades, aquestes van ser fetes als gestors principals del projecte, entre elles, l'Empresa Municipal d'Urbanisme, els diferents departaments de Serveis Personals¹³¹ de l'Ajuntament de Lleida (l'àrea d'Infància i Serveis Socials del Centre Històric) i l'empresa Prosec.

Aquests serveis entrevistats són el principal nucli del projecte, no solament perquè controlen la gestió del mateix, sinó també perquè són els inspiradors del projecte. La Llei de barris, en aquest cas, va ser el marc "propici" per habilitar l'espai on materialitzar aquesta necessitat social del Centre Històric. I són precisament aquests gestors qui tenen la filosofia del projecte en ment, en termes avaluatius, qui tenen la teoria del programa que hi ha darrere de l'Albada. Aquests agents recullen el discurs global de tot el projecte i també part del discurs polític de l'acció pública que s'avalua. La taula següent il·lustra la relació d'entrevistes que s'analitzaran per aquesta primera etapa:

Taula 17. Relació d'entrevistes en profunditat de la primera etapa del pla avaluatiu

Organisme gestor del projecte	Càrrec	Identificador
Empresa Municipal d'Urbanisme (Ajuntament de Lleida)	Responsable Àrea Social Pla de Barris Mariola, Centre Històric i Portal Magdalena-Noguerola	EMU
Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública ¹³² (Ajuntament de Lleida)	Director de Serveis de Cultura, Educació i Esports. Serveis a les Persones i Ocupació	SPI1
	Tècnica d'Infància de l'Àrea d'Infància i Adolescència	SPI2
	Cap de Zona dels Serveis Socials Bàsics del Centre Històric	EBAS1
	Educadora Social de Serveis Socials Bàsics del Centre Històric	EBAS2
Prosec, Promotora Social	Direcció Centre Albada	Prosec

Font: Elaboració pròpia.

La informació que va ser recollida en aquestes primeres entrevistes va posar a la llum algunes discrepàncies entre la documentació oficial i les percepcions i assumpcions d'aquest primer grup d'interlocutors. Això s'analitzarà tot seguit.

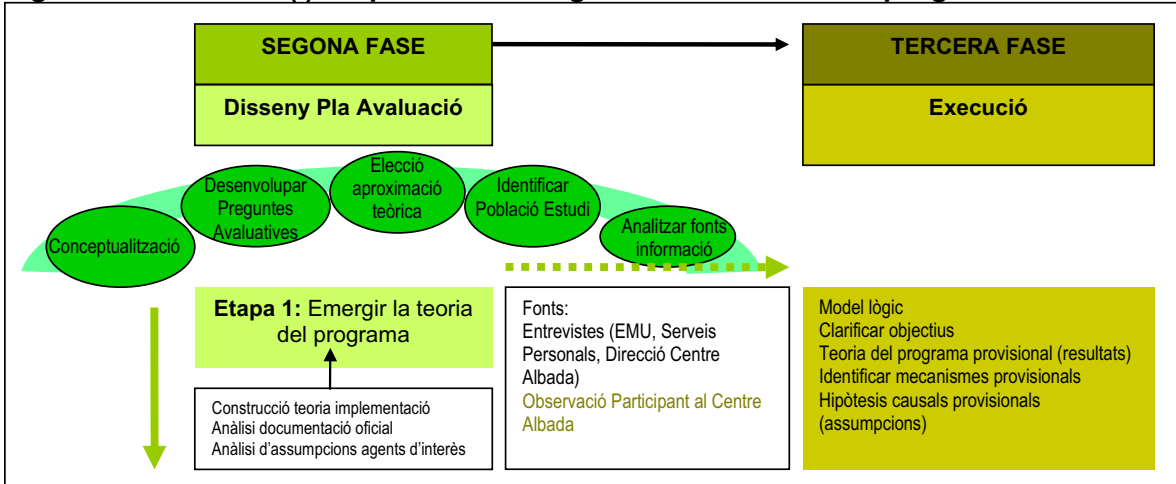
L'estructura d'aquest capítol recupera la primera etapa dissenyada en la tercera fase del disseny del pla avaluatiu: la de fer emergir la teoria del programa (vegi's Figura 14). Diverses estratègies de recollida d'informació i d'anàlisi han de fer emergir quina és la teoria del programa com també els diferents matisos que hi esmenten els principals actors del projecte. Prèviament però, les estratègies citades permetran descriure el model lògic del projecte, els objectius i possibles discrepàncies entre aquests, la teoria de la implementació i els actors que participen en el procés d'execució. Tots aquests continguts són previs a la construcció de la teoria del programa, presentada primerament agrupada i posteriorment detallada. També s'hi adjunten aquells mecanismes que ajuden a entendre la lògica causal entre els diferents resultats.

---

artificial pels joves i hauria condicionat negativament les entrevistes. De fet, es va evitar la percepció dels joves de ser observats o sotmesos a un "examen" d'allò que feien.

¹³¹ Actualment la regidoria de Serveis Personals s'anomena Regidoria de Benestar Social i Ocupació.

¹³² Actualment aquesta regidoria s'anomena Benestar Social i Ocupació.

Figura 14. Execució (I): El procés d'emergència de la teoria del programa

Font: Elaboració pròpia.

S'espera que la informació generada en aquest capítol i els següents siguin un estímul de reflexió i de retroalimentació no només en el sentit de si s'han aconseguit els resultats previstos, sinó també aquells resultats no previstos (tant positius com negatius).

7.1. Model lògic de l'Albada: allò que explica la documentació oficial

El model lògic és una forma de representar gràficament les relacions existents entre diversos components del programa. La versió més tradicional inclou dibuixar els inputs, les activitats, els objectius intermedis i tots els diferents resultats en un únic camí lineal i causal. Weiss (1997b) considera que el model lògic és un dels millors instruments avaluatius per entendre la teoria i els mecanismes de canvi d'un programa. És per tant, un bon punt de partida per copsar quina teoria sembla existir en el projecte.

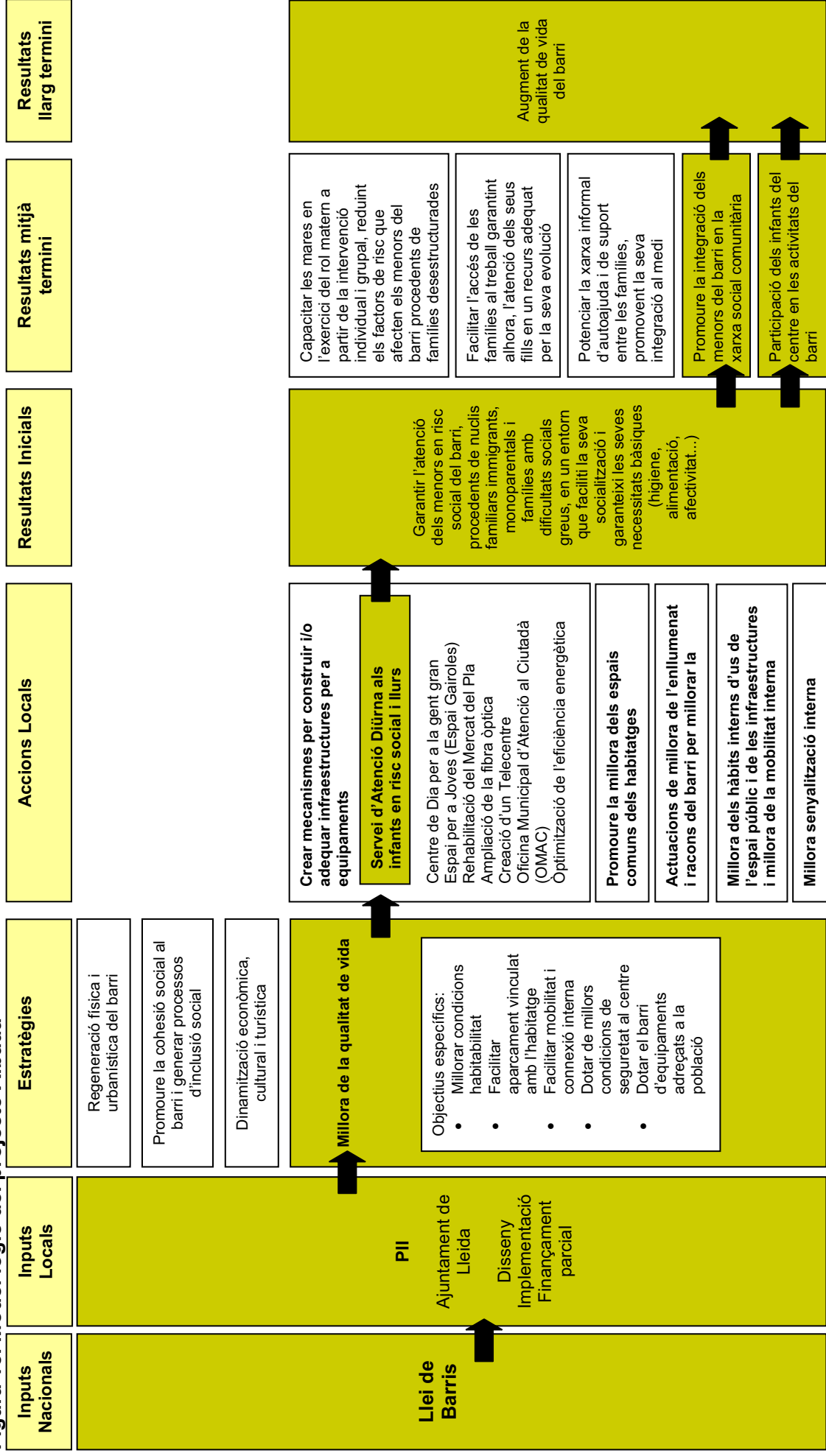
Els models lògics posen senzillesa a la realitat complexa que s'està traçant. Altres avantatges del model lògic és que permeten establir enllaços entre resultats i els objectius del programa a avaluar. També mostren el traçat causal simple, lineal entre les accions, els resultats i els impactes. Al marge de la seva utilitat, els models lògics tenen mancances importants, entre elles, les poques possibilitats a la rèplica; que només permeten la presentació d'una teoria del programa, aquella més oficial, i que són aptes per a contextos estables però no són útils per visualitzar resultats imprevistos (Barnes et al., 2003). Els models lògics no recullen el concepte "d'emergència", és a dir, efectes i relacions que es retroalimenten i canvis inesperats que són presents en un sistema obert i que no poden ser dibuixats, ni tant sols anticipats en un model lògic que té la seva base en el progrés "pas a pas". A més, per aplicar el model lògic cal que els objectius estiguin consensuats i quantificables, i que el progrés que es proposa sigui observable i mesurable. Així que tot i la claridència que proporciona el model lògic, cal dir que aquest aporta poca informació sobre els mecanismes de canvi. Generalment perquè és construït sense l'aportació dels implementadors o dels beneficiaris.

Tot i la gran disseminació que té el model lògic com a instrument avaluatiu, aquest funciona en intervencions controlades, enteses i homogènies on només calgui una orientació general de la intencionalitat causal del programa (Rogers,

2008). Com s'ha dit, tot i la simplicitat del model lògic, aquest és un primer punt de partida que ajuda a focalitzar el disseny avaluatiu.

La Figura 15 presenta el **model lògic** sortint de l'anàlisi de la documentació existent en referència al Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric i la seva concreció amb l'Albada. S'ha desenvolupat només el traçat lineal que porta específicament a com es materialitza l'equipament Albada dins del PII. Més endavant, es mostren altres gràfiques detallades i més omplexes, atesa la categoria de la "solució" que es proposa. Gràfiques que representen tant la multiplicitat d'actors que hi intervenen, les múltiples causes que es donen simultàniament i les causes alternatives (diferents mecanismes causals operen en diferents contextos) (Rogers, 2008). Seran figures que volen visualitzar la teoria del programa concreta del projecte Albada.

Figura 15. Model lògic del projecte Albada

Font: Elaboració pròpia a partir de Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006).

D'esquerra a dreta, la primera columna del model lògic representa el marc més general del projecte Albada, la Llei de barris. És un input que està a nivell nacional i que la concreció d'aquest és el Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida. A través del PII, l'Ajuntament de Lleida assumeix que té les funcions de dissenyar, implementar i finançar el 50% de les actuacions que ha previst, totes elles repartides a les columnes successives.

Segons el desglossament del PII, hi ha quatre grans estratègies d'actuació: la regeneració física i urbanística del barri; promoure la cohesió social al barri i generar processos d'inclusió social; la dinamització econòmica, cultural i turística del Centre Històric i la millora de la qualitat de vida. És aquesta darrera estratègia que traça el camí de com s'estructura el projecte Albada. El PII estableix cinc vies d'actuació (anomenades accions locals)¹³³: “crear mecanismes per construir i/o adequar infraestructures per a equipaments; promoure la millora dels espais comuns dels habitatges; actuacions de millora de l'enllumenat i racons del barri per millorar la seguretat; millora dels hàbits interns d'ús de l'espai públic i de les infraestructures; i, millora de la senyalització” (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 50).

Dins de les actuacions per a la millora de la qualitat de vida, es troba el Servei d'Atenció Diürna als infants en risc social i llurs famílies¹³⁴, objecte d'aquesta avaluació. El servei està qualificat com un mecanisme, i juntament amb els altres, han de facilitar la millora de la qualitat de vida del barri. Anoti's que tots aquests mecanismes són la creació d'equipaments, per tant, es parteix de preveure que la creació d'aquests equipaments, clarament una actuació física, ha d'ajudar a la millora de la qualitat de vida. Tot i que aquesta lògica sorprèn inicialment, posteriorment i mercès a les entrevistes, es comprèn millor els engranatges i el paper de la Llei de barris al projecte Albada: mentre el Pla de barris assumeix la creació de l'equipament, deixa fora del propi PII el projecte social que es desenvolupa dins d'aquest espai físic, essent aquestes accions socials les que empenyen cap a la millora de la qualitat de vida.

En conseqüència, hi ha diferents tipus d'efectes com a resultes de la implementació d'aquestes activitats. Els resultats són diversos segons la temporalitat amb què s'aconsegueixen, així hi ha resultats immediats o inicials, derivats dels primers mesos de l'execució, generalment també són els més visibles; resultats a mitjà termini, quan el programa està a la meitat de la seva durada i, a llarg termini, quan aquests resultats són generats amb una evolució temporal important i a més, estan difosos més enllà de la població beneficiària.

En el cas del model lògic presentat, els resultats inicials de la creació del Servei d'Atenció Diürna és garantir l'atenció dels menors del barri en risc social. Aquests procedeixen de nuclis familiars immigrants, monomarentals i famílies amb dificultats socials greus. Com a resultats intermedis, es concreta un ventall més ampli d'efectes, aquests van des de concentrar-se en les famílies (majoritàriament mares) fins als fills. Així es preveu que l'Albada, a mitjà termini permeti capacitar les mares en l'exercici del rol matern, a partir de la intervenció

¹³³ Només es representen les locals (no aquelles que puguin provenir directament de la Generalitat de Catalunya o altres administracions) i aquelles que pertanyen a l'estratègia de la millora de la qualitat de vida.

¹³⁴ Aquest és el nom amb què es va presentar al PII, tot i que posteriorment s'ha modificat lleugerament.

individual i grupal, reduint així els factors de risc que afecten els menors procedents de famílies desestructurades, com per exemple la desatenció, la manca d'hàbits d'alimentació, la higiene, maltractaments per descurança, etc. També que el Centre pugui facilitar l'accés de les famílies al treball, garantint alhora, l'atenció dels seus fills en un recurs adequat per la seva evolució. Igualment, potenciar la xarxa informal d'autoajuda i de suport entre les famílies, promovent la seva integració al medi; promoure la integració dels menors del barri en la xarxa social comunitària i, per últim, la participació dels infants del centre en les activitats del barri¹³⁵. Cal dir però que la documentació oficial no aporta més informació al respecte de com es concreten aquests resultats previstos.

S'espera que a llarg termini, la creació d'aquest equipament que va aconseguint aquesta cadena de resultats, permeti millorar la qualitat de vida del barri, resultat a llarg termini coincident amb l'estratègia que estableix el PII i que dona una certa coherència al model lògic presentat.

El model lògic anterior és un primer intent d'il·lustrar com es suposa que es donarà el canvi a través de totes les actuacions del programa i de què vagi transcorrent el programa. La informació trobada aclareix el contingut ampli del PII i ajuda a concretar quins seran els aspectes que configuren el context normatiu del projecte Albada com també els resultats que sobre la documentació oficial, se n'esperaven en el moment de redactar el projecte. A més, permet relacionar quina és la posició del Servei Socioeducatiu dins la Llei de barris de Lleida i de retruc, entendre quin és el paper d'alguns actors, com l'EMU. Igualment, serveix per posar de manifest que l'avaluació no es pot regir únicament per la documentació oficial redactada.

Es pot apreciar però, que és un model senzill, que suposa molta linealitat i que els encadenaments són fàcils, però no ajuda en cap cas a reflectir la complexitat de la realitat en què és projectat el recurs Albada i la problemàtica que pretén afrontar. És per això que aquest model lògic es completa amb més instruments d'anàlisi fins arribar a poder dibuixar la teoria del programa.

7.2. Objectius: el trencament del relleu generacional del risc

De l'anàlisi de la documentació oficial i l'anàlisi comparativa amb el contingut de les entrevistes se n'han després informacions que determinen la implementació del projecte com també l'avaluació d'aquest mateix.

Les diferències que s'han trobat envers la documentació oficial¹³⁶ fan referència a l'especificació dels objectius, el perfil dels usuaris i el concepte de risc associat a aquests; i, la durada del servei. Part d'aquesta informació ja s'ha comentat en el capítol dedicat al Disseny avaluatiu.

En relació als **objectius**, el projecte Albada és una actuació emmarcada dins l'objectiu general 2, essent la millora de la qualitat de vida del Centre Històric.

¹³⁵ El treball de camp realitzat amb els joves s'ha concentrat també en intentar comprovar fins a quin punt s'ha promogut la integració dels menors a la xarxa social comunitària i la participació en les activitats del barri. S'ha focalitzat sobre aquestes dues qüestions perquè són les que fan atenció directa sobre els joves. És per aquesta raó que també se'n deriven les preguntes específiques desenvolupades al capítol de Disseny Avaluatiu.

¹³⁶ Entesa aquesta com la redacció del projecte per part de Serveis Personals de l'Ajuntament, les diferents memòries realitzades per part de Prosec com també el Projecte d'Intervenció Integral del Centre Històric.

Aquesta actuació es qualifica també d'intervenció en l'àmbit social a tot el Centre Històric, tal com es desprèn del PII del Centre Històric. En aquest document, s'esgrimeix que l'objectiu del recurs Albada és "Garantir l'atenció dels menors en risc social del barri, procedents de nuclis familiars immigrants, monoparentals i famílies amb dificultats socials greus, en un entorn que faciliti la seva socialització i garanteixi les seves necessitats bàsiques (higiene, alimentació, afectivitat...)" (Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida, 2006, p. 196). Aquesta atenció al risc que tenen aquests menors es concreta més amb l'anàlisi de la documentació de Serveis Personals, on especifica que és un servei per tal de què els usuaris que estan sent atesos en aquest centre tinguin una millor preparació per a la vida adulta (Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública -Ajuntament de Lleida-, 2009).

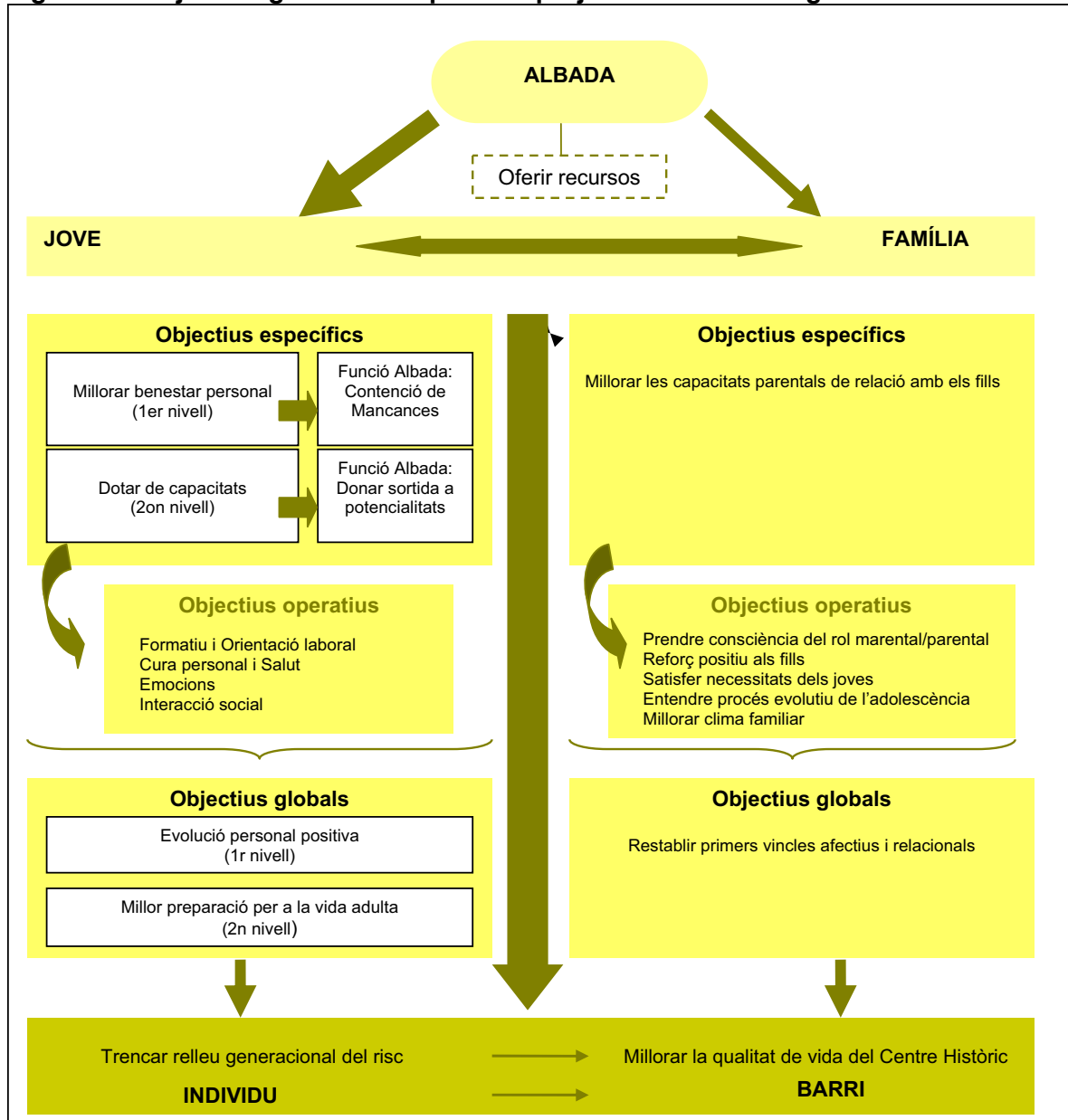
Les dificultats venen en l'especificació dels objectius que pretén el recurs. Tal com s'ha presentat a la Taula 10, els objectius s'agrupen en generals i específics, d'acord a l'àmbit personal, de salut, formatiu/laboral i familiar. Les entrevistes proporcionen un refinament dels objectius trobats a la documentació oficial.

Un dels avantatges del disseny construït sota la perspectiva de l'avaluació basada en la teoria és que no solament permet investigar quina és la teoria del programa, sinó també utilitzar la teoria del programa dibuixada com a procés d'indagació i de comprovació empírica. Així doncs, la jerarquia d'objectius proposada a la següent figura, és la que s'utilitzarà per comprovar fins a quin punt el projecte Albada assoleix els objectius plantejats i fins a quin punt els resultats assolits coincideixen amb aquests objectius o no. La teoria del programa evidencia la relació entre els objectius i els resultats, els primers, són solucions projectades, fites fixades d'antuvi pel programa. Els resultats, en canvi, són els canvis constatats provocats de la intervenció, i que molts cops s'espera que siguin la projecció dels objectius. No obstant això, la teoria del programa permet comparar fins a quin punt els objectius acaben sent intencions que no s'han materialitzat en resultats, ja que aquests són totalment diferents a les intencions que hi havia en un principi (Ligero Lasa, 2011).

La jerarquia d'objectius evidencia que els objectius de nivell inferior són una condició necessària per aconseguir els objectius d'un nivell superior. Així, s'estableix una lògica causal entre ells, essent l'anterior objectiu de caràcter instrumental per aconseguir-ne un de més superior.

Es tracta d'un projecte integral, per tant, tots els objectius influeixen els altres, ja sigui de forma prioritària o complementària. La Figura 16 no reflecteix tota la integralitat d'objectius que es donen, però sí és una bona fotografia d'allò que pensen els principals tècnics i gestors del programa sobre allò que l'Albada es marca com a fita:

Figura 16. Objectius generals i específics projecte Albada emergits

Font: Elaboració pròpia.

Partint de què el recurs és un equipament on el protagonista és el jove, la majoria d'objectius esmentats són relatius a aquest col·lectiu. Aquells objectius focalitzats en les famílies sempre són per reforçar l'atenció dels joves.

Primerament, cal dir que els objectius s'organitzen en base a una unitat molt cohesionada i que interrelaciona intensament durant el desenvolupament del PEI. Així, el trident Albada-Jove-Família intenta funcionar com una unitat conjuntada i els objectius intenten influir a aquesta unitat. Aquesta es caracteritza per tenir ja una relació antecedent, l'establerta entre família i jove. Ara però, s'hi afegeixen dues relacions noves fruit d'aquesta col·laboració amb l'Albada: per una banda, una relació molt intensa i àmplia cap al jove i una altra de menys intensa en base als recursos oferts cap a la família. En ambdues relacions, l'objectiu que es marca l'Albada és oferir recursos. Posteriorment es concreta en quin tipus de recursos, però especificar que estan determinats

segons el context (alguns són dins l'equipament, altres són fora), segons la mancança o potencial del jove i l'àmbit del jove que vol treballar-se: personal, educatiu, de salut, etc.

La finalitat del recurs és el **trencament del relleu generacional del risc** que està patint el jove. Aquesta finalitat ha de proporcionar un increment per a la millora de la qualitat de vida del barri. Tant aquesta finalitat de trencar el relleu generacional com la **millora de la qualitat de vida** són objectius globals i a llarg termini, difícilment observats en la poca història que té el recurs.

Derivats d'aquesta col·laboració en la unitat estretament lligada, es projecten uns objectius a assolir tant amb el jove com amb la família. En primer lloc, pel que fa al jove, els objectius específics que es volen aconseguir amb ells són dos: millorar el benestar personal i dotar de capacitats al jove. **Millorar el benestar personal del jove** és un objectiu de primer nivell que implica cobrir les necessitats bàsiques que la família en aquest cas no pot proporcionar i que es detecten ja al PEI. El resultat esperat d'aquesta millora del benestar personal és que es disminueixin les carències. Per tant, en un primer moment, l'Albada fa una actuació de contenció, en el sentit d'aturar l'espiral de deteriorament del jove i redreçar aquest benestar.

Els objectius operatius que s'inclouen dins d'aquesta millora del benestar personal estan englobats tant en l'àmbit **formatiu i orientació laboral**, l'àmbit de **cura personal** (higiene, salut i alimentació), l'àmbit **emocional** i l'àmbit d'**interacció social** (de tipus familiar, entre iguals i amb tutors).

El segon objectiu específic és **dotar de capacitats al jove**. Aquest ja és de segon nivell, perquè s'han redreçat les mancances del jove (aquelles descrites en el primer nivell), encara que es continuen treballant per tal de consolidar-les. Per tant, en aquest segon nivell, a la funció de l'Albada de contenció s'hi afegeix la de donar sortida a les potencialitats, essent un equipament facilitador per fer emergir i satisfer les capacitats dels joves.

Si es millora el benestar personal i es pot desenvolupar les potencialitats dels joves, aquest pot arribar a assolir un objectiu de tipus més global. Aquí hi torna a haver dos nivells d'objectius: s'espera que el jove pugui fer una **evolució personal positiva**, que s'afavoreixi el camí per a què hi hagi un creixement i desenvolupament com a persona. Aquest primer objectiu global és l'avantsala d'un altre més llunyà encara: la **millor preparació per a la vida adulta**, objectiu que quedava detallat a la documentació oficial. Així doncs, si hi ha una evolució personal positiva, s'està més en disposició d'afrontar la vida adulta, un cop aquests joves deixin de ser adolescents.

Pel que fa a la família, primerament destacar que els objectius són menys i que estan disposats per a què facin un efecte positiu per aconseguir aquesta evolució positiva del creixement i desenvolupament del jove. En les famílies, s'especifica que cal **millorar les capacitats parentals de vinculació amb els fills**, denotant que una part del risc que hi ha en aquests joves és la falta de vincles amb els seus pares. Per a tal, s'ha previst concretar aquesta millora de les capacitats pertanyents a la família a través dels objectius operatius següents: **prendre consciència del rol parental**, l'assumpció de la responsabilitat de ser pares; el **reforç positiu als fills**, amb un canvi d'actitud per **satisfer les necessitats dels joves**; **entendre el procés evolutiu de**

L'adolescència com a universal i no com a cas particular i, millorar el clima familiar.

En conseqüència, si es poden treballar aquests objectius operatius de forma adequada i les famílies canvien els seus comportaments i formes de pensar, per tant, milloren les capacitats parentals i s'estarà en més predisposició de l'objectiu global: **restablir els vincles afectius i relacionals** entre els fills i els seus pares.

De forma conjunta, i observant els objectius globals a llarg termini, s'espera que el projecte aconseguixi la fita individual centrada en el jove, com és el **trencament del relleu generacional del risc**. Això significa que la situació de risc que viu la família no tindria perquè heretar-se en els fills i aquests podrien, amb la millor preparació que se'ls ha donat al seu pas per l'Albada, observar una realitat alternativa a la fins ara viscuda. Conseqüentment, com més adolescents puguin trencar l'herència de risc que deriva del seu entorn immediat, comportaria transcorregut un temps, juntament amb altres actuacions, una **millora de la qualitat de vida** per a la població del barri.

L'Albada per tant, ofereix recursos a dos grups poblacionals molt clars, els joves i les famílies, determinant-ne la prioritat pels joves per tal d'oferir-los camins alternatius. Un camí diferent al viscut fins ara (i malauradament, un camí seguit des de fa molt temps). És una plataforma per tirar endavant de forma diferent, canviant de traçat però acceptant la base, en aquest cas, la realitat que tenen i que els influeix. Aprendre a gestionar aquesta realitat, per preveure el risc, que ara és moderat o lleu, i redreçar-lo.

“[...] l'Albada el que busca és això, preveure lo que s'acosta i si pots donar una alternativa, doncs perfecte. I la idea de què sigui poc temps és perquè... perquè la idea és que ells trobin, ajudar-los a trobar els recursos fora, perquè potser aquesta persona sola no anirà a demanar ajuda aquí, o no serà capaç de buscar-se una activitat extraescolar on pugui conèixer altres joves i trencar amb les amistats que fins ara té, que vegin... que se'ls hi obren altres finestres, perquè és l'edat de veure-les obertes. I després ells ja triaran on s'hi troben bé.” (SPI2, 2011)

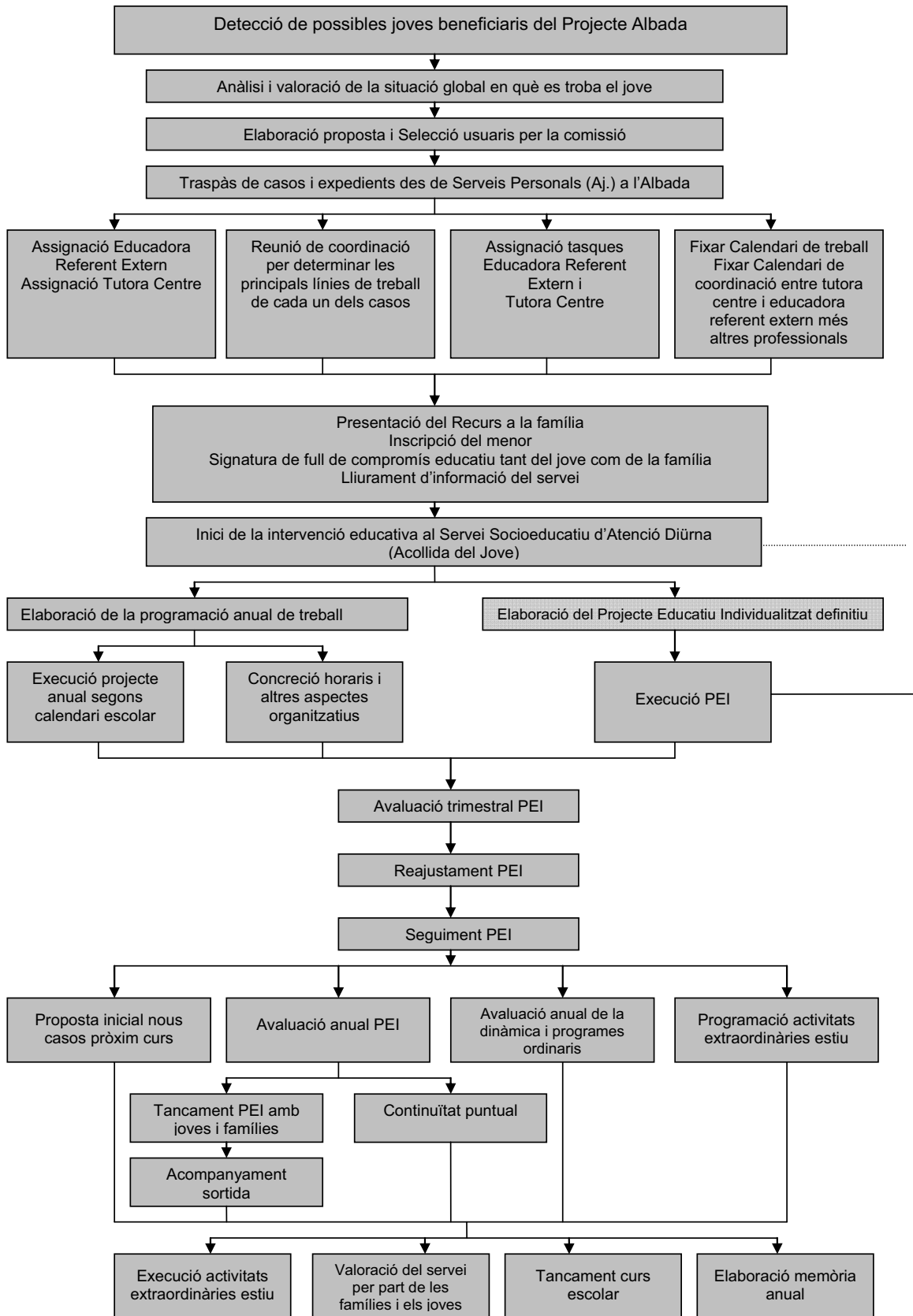
7.3. Teoria de la implementació i principals actors implicats

La teoria de la implementació és un instrument que posa de manifest allò que fa el projecte Albada: les realitzacions (les activitats generades a través dels recursos de què es disposen). La teoria de la implementació permet analitzar el nexa entre allò que s'ha decidit de fer i la implementació del projecte. És a dir, allò que realment s'ha previst amb si realment es du a la pràctica.

La teoria de la implementació demostra que de vegades, al redactar un programa, els executors es veuen empesos a cenyir-se a un catàleg (allò que la normativa permet fer)¹³⁷ i per tant, a la pràctica, es fa molt difícil reflectir els matisos i la complexitat de la mesura estudiada. La teoria de la implementació es troba recollida a la figura següent.

¹³⁷ Això és usual quan es dissenyen projectes que després s'han d'adequar a les “Cartes de Serveis”, catàlegs o llistats de recursos disponibles, on hi figuren les principals característiques, a qui va dirigit i en quines situacions es pot crear. D'aquesta forma, s'homogeneïtzen els tipus de recursos però també es restringeixen les possibilitats de què els recursos puguin adaptar-se a les necessitats reals del territori i de la població, en definitiva, a la problemàtica que els provoca.

Figura 17. Teoria de la implementació del projecte Albada

Font: Elaboració pròpia.

Bàsicament, a la memòria realitzada per Serveis Personals sobre el projecte socioeducatiu Albada (2009) s'especifica amb claredat i detall quin és el funcionament del projecte i determina quins són els actors que tenen un paper més predominant en cada moment. Aquí, es complementa aquesta informació amb la recollida de les entrevistes realitzades als gestors i tècnics, cosa que ha permès tenir una visió més aprofundida de com funciona el projecte, i per tant, s'ofereix una visió més real de l'oferta a la documentació oficial.

El desplegament del projecte socioeducatiu l'Albada s'inicia de forma externa a l'habitatge, amb la **detecció de possibles joves beneficiaris** del projecte. Són l'equip d'educadors de l'EBASP i de l'EAIA que hi ha als barris que s'encarreguen d'aquesta tasca. El mateix equip fa una **anàlisi i valoració de la situació global del jove** per si pot ser una persona candidata al projecte, posteriorment **s'elabora la proposta i es fa una selecció dels casos**. Aquestes dues tasques estaven previstes realitzar-les mitjançant una comissió formada per la Cap de Servei de Gestió i Acció Social¹³⁸, la tècnica d'Infància i les Caps de Zona de Serveis Socials derivants i Coordinadora de l'EAIA. A la pràctica, ho fan la tècnica d'Infància i la Direcció de l'Albada.

Amb una llista dels joves seleccionats es procedeix al **traspàs de casos i expedients** des de la Regidoria de Serveis Personals de l'Ajuntament al recurs Albada. En aquest traspàs hi intervenen els responsables dels plans de treball EBASP o EAIA, l'equip de professionals de l'Albada i la Tècnica d'Infància.

De forma simultània, **s'assigna l'Educadora Referent Extern** (que acostuma a ser l'educadora de barri amb qui la família ha tingut un estret contacte) i també **s'assigna la tutora dins el Centre**. També es realitza una **reunió de coordinació per determinar les principals línies de treball per a cada un dels casos**, partint de la situació individualitzada segons la situació concreta de cada jove. Hi ha una **assignació de les tasques** (envers la situació del jove presentada) a realitzar pels dos referents que tindrà el jove: l'educadora externa i interna. Es procedeix també a **fixar un calendari de treball** que marca el desenvolupament de treball d'aquestes educadores i es fixa també el **calendari de coordinació entre la tutora del centre i l'educadora referent extern** més altres professionals que es considerin oportuns.

Un cop realitzada aquesta part més de gestió, el projecte s'operativitza amb la **presentació del recurs a la família** per part dels responsables del pla de treball de l'EBASP o EAIA i l'equip de l'Albada. La presentació té la funció de presentar el recurs, explicar quines són les tasques que s'hi desenvolupen i captar la sensació que tenen els pares sobre el recurs i les necessitats com a tals, igualment quina és la visió del fill i com pensen que l'Albada podria ajudar tant a la família com al jove.

En cas d'una bona acceptació del recurs per part de la família i també per part del jove, es procedeix a **inscriure el menor**, a la **signatura del full de compromís educatiu**¹³⁹ tant del jove com de la família i al **lliurament d'informació bàsica del servei** com per exemple, les normes del recurs.

¹³⁸ Actualment, el Servei de Gestió i Acció Social és el Servei de Programes Sectorials, pertanyent a la Regidoria de Serveis Personals de l'Ajuntament de Lleida.

¹³⁹ El full de compromís tant el de la família com el del jove demana l'autorització de la participació del fill en les activitats que es desenvolupen al Servei Socioeducatiu d'Atenció

Tot i que hi ha unes normes de funcionament, l'Albada busca sempre l'equilibri entre la flexibilitat, l'adequació a les necessitats del jove, la voluntarietat i la distensió per una banda; i l'ordre, compromís d'assistència i de treball i, el respecte cap a les educadores i al recurs per l'altra.

"[...] Evidentment hi ha normes. Normes que ells fan, però jo els hi resumeixo molt, molt, mucho. Bàsicament és el respecte, el respecte a les persones, ja no dic als companys, a les educadores. Ja dic a les persones, perquè també ens trobem gent pel carrer, vale? El respecte evidentment a les instal·lacions, també és algo entre tots hem de vetllar per a què estigui bé. I per això se'ls hi posa exemples molt clars: tu què t'estimes més, entrar a un lloc i que estigui tot brut, trencades les coses i tal o t'estimes més entrar a un puesto on les coses estan a lloc? Ah, pues sí! On me trobi còmode! Doncs vinga! Això ho hem de fer entre tots, perquè no som nens petits sinó que tots tenim una certa responsabilitat. I després el respecte als materials que hi hagi, jo què sé, papers, colors, tot el que hi hagi allí, menjar, absolutament tot." (Prosec, 2011)

El recurs és voluntari, així doncs, en qualsevol moment el jove o la família poden abandonar-lo si així ho creuen oportú. Però que sigui voluntari, i davant de què només hi ha deu places i que hi ha llista d'espera, es demana compromís en el compliment de les normes. Per tant, l'Albada combina tant el compromís exigít i la seriositat de fer un treball, però amb la flexibilitat per adaptar-se a les necessitats del jove, per a què no ho vegi com una sensació de control o de "passar allí moltes hores" (aquesta visió es podrà analitzar posteriorment amb la informació facilitada pels joves).

"I és obligatori complir tot allò que s'ha decidit. No és obligatori que vinguis tots els dies ni totes les hores, però si al pla de treball hem acordat que dimecres i dijous véns de 7 a 9 per dir alguna cosa, doncs això és obligatori i es demana una assistència. En aquest sentit es demana un compromís, adaptat, quan hi estem tots d'acord. I tu firmes que en això estàs d'acord, doncs aquesta part sí que és obligatori. [...] I si veiem que el jove comença a fallar o per alguna cosa, o no el compleix pel que sigui, es proposa: tornem-nos a seure, doncs el que t'havies proposat no ho pots complir, amb el que et vas comprometre, et vas passar i et sents agobiat, pel que sigui, parlem-ne, si convé l'adaptem, sempre que sigui justificat. L'adaptem i parlem-ne, i ho canviem. Saltar-te'l perquè sí, doncs no." (SPI1, 2011)

Un cop fet tots aquests procediments, es dóna **l'inici de la intervenció educativa al servei**. L'acompanyament és ja l'escenificació simbòlica de què el jove comença a formar part del recurs. És un moment molt preservat per la direcció de l'Albada perquè vol que sigui el màxim de positiu i que hi hagi una bona acollida. En l'acompanyament, cal que hi hagi un bon equilibri entre la situació en què es troba el jove, la curiositat i l'expectativa que desperta el recurs i la bona presentació. Un equilibri clau per poder tenir una bona entrada i poder aconseguir bons resultats en el procés d'aprenentatge¹⁴⁰.

Diürna durant aquell curs escolar, acceptant també les normes de funcionament que se li han lliurat.

¹⁴⁰ Com es comentarà posteriorment en l'anàlisi de les entrevistes, els joves i les famílies estan receloses del Projecte Albada, diverses raons ho justifiquen. En un primer moment perquè es tracta d'un recurs nou i per tant, desconegut encara, en segon lloc, els joves són o han estat usuaris de d'altres recursos socials i pensen que allò és un "recurs més" on els han "col·locat". Després del casal, ara toca l'Albada; les famílies en canvi, tenen el temor de perdre la tutela

És per això que la direcció del recurs considera que hi ha d'haver un acompanyament per part d'un adult, sigui la família o l'educadora referent (extern). Generalment es fa a partir de la família, serà únicament amb l'educadora referent en cas que hi hagi molt mala relació entre el jove i la família i es pugui crear algun conflicte en aquest moment inicial de l'acollida:

“[...] i a partir d'aquí ja ve la família a acompanyar el jove. Sempre i quan es valori que això és bo. Jo crec que si ha de venir una família amb el seu fill i comencen a discutir, l'entrada ja no és bona. Ja s'està posant en evidència moltes coses que nosaltres ens perjudicaria per poder treballar amb el jove, perquè en certa manera ja es destapen i es queden desprotegits.” (Prosec, 2011)

La valoració de qui ha d'acompanyar el jove es deixa al professional que en aquell moment coneix més al jove: l'educadora referent extern. Però allò que és segur és que el jove mai va sol en el moment inicial, sobretot perquè es considera molt important sentir-se acompanyat i acollit davant la novetat i els prejudicis que tant família com jove tenen. És a dir, la desconeixença (especialment en les primeres edicions) de què pot ser l'Albada, fa que hi hagi una recança sobre si serà un centre¹⁴¹ tancat on hi ha controls excessius.

En aquest acompanyament es fa una presentació tant de la instal·lació com també de les activitats que s'hi duen a terme. El jove fa aquest acompanyament sense presència d'altres usuaris i de forma individual, en el sentit que ell com a nou usuari no coincideix amb ningú, per preservar encara més l'entorn d'acollida davant la novetat i, per protegir la seva intimitat i tenir temps per preparar-los.

Posteriorment es comença ja el **període d'acollida** que clou al cap de dues o tres setmanes i que consisteix en una assistència gradual al centre i una participació gradual a diverses activitats que s'hi desenvolupen: generalment aquestes són molt concretes, sense incloure el dinar i el sopar, ja que es considera un moment que “obliga a interaccionar” i sí inclou el berenar. És una entrada gradual per donar prou temps d'adaptació d'aquest “trencament” a la vida del jove i per a què no es generi una reacció contrària a l'esperada:

“[...] penso que els joves i tothom, necessitem el nostre temps per a... el nostre espai mental per ubicar-nos. I llavors el que fem és durant aquestes tres o dues setmanes, el jove ve a coses molt concretes. Normalment no fiquem dinars durant aquestes dos setmanes perquè pensem que el dinar és una cosa molt íntima, molt íntima, i arribes allí i dius: ostres! Tinc que dinar amb unes persones que no conec d'absolutament de res, a part, un dinar que no sé si li agradarà o no li agradarà, penso que és una mica brusc. Dinar, en principi no en fem. Ni dinars ni sopars.” (Prosec, 2011)

Durant aquest temps també es fa **l'elaboració de la programació anual de treball** a l'Albada i s'**elabora el Projecte Educatiu Individualitzat definitiu** (PEI). Aquest ha quedat completament definit mercès a la informació derivada de Serveis Personals, on ja s'anotaven uns objectius davant d'unes necessitats; com també informació recollida de l'observació dels professionals

---

dels seus fills, ja que reconeixen que hi ha problemes en l'educació dels seus fills i pensen que potser l'Albada és “l'excusa” per a prendre'ls els fills.

¹⁴¹ En algunes entrevistes s'ha detectat l'estigma que té la paraula “centre” per al projecte. Les professionals consideren que “centre” comporta un estigma per als joves i les famílies, denota que és un espai tancat i de càstig i repressió per aquells joves que tenen problemes. Més tard s'hi farà referència i es contrastarà amb la percepció dels mateixos joves.

de l'Albada mitjançant el seu protocol i allò que ha explicat el jove. És en aquest moment que ja s'està en disposició **d'executar el PEI**. Paral·lelament, **s'executa el projecte anual segons el calendari escolar** i es **concreten els horaris i altres aspectes organitzatius**.

A partir d'aquí s'estableixen una sèrie de rutines però també prou flexibles en base a un criteri principal: el PEI. Aquest instrument de treball fixa els objectius a treballar en cada individu. Assolir-los mereix ritmes diferenciats, recursos i estratègies diferenciades. Així, dins d'una estructura més o menys fixa, que és la teoria de la implementació que s'està presentant, també hi caben altres activitats que no realitzen tots els joves i que varien segons el seu PEI. El mateix passa amb les hores d'assistència al centre. Aquestes varien segons el moment d'execució de cada PEI (poques a l'inici, augment gradual i altre cop descens per acompanyar cap a la sortida de l'equipament).

Un dia habitual s'inicia amb **l'arribada del jove al pis**. Aquesta la fa majoritàriament sol i és una arribada directament de l'institut. Aquells joves que venen al migdia, arriben, **saluden i ajuden a preparar la taula per al dinar**¹⁴² (el dinar, com que venen amb el temps just, ja l'ha preparat la treballadora familiar) i **dinen**. Aquests aspectes de la vida quotidiana són considerats essencials per a la tasca educativa dels professionals: col·laborar i aprendre a responsabilitzar-se de les tasques domèstiques, hàbits d'alimentació com també de comportament a taula i en grup, són alguns dels objectius específics que es treballen en aquest moment.

El mateix passa amb la salutació. Les habilitats relacionals són un aspecte força deteriorat en aquests joves. Saludar quan s'arriba a un lloc, parlar sense cridar, ni insults, són elements específics que es treballen. I la salutació també és un moment per detectar l'estat emocional del jove. Tal com afirma la treballadora familiar, la forma en com saluden ja denota si tenen algun problema que els amoïna.

Posteriorment a l'àpat del dinar, el jove es **renta les dents i realitza les tasques assignades de la llar**, com recollir la taula, posar els plats al rentavaixelles i escombrar el menjador. En cas que hi hagi classe per la tarda, el **jove marxa al centre formatiu**. En cas que no n'hi hagi, el jove es queda a l'equipament a realitzar les activitats de tarda que també varien segons els dies i el perfil de cada jove.

Quan es torna del centre formatiu o per aquells que arriben a la tarda, també hi ha la **salutació** i tot seguit el **berenar**, on cada jove se'l prepara. Mentre es berena, és un bon moment per **treballar individualment (encara que sigui informalment)** sobre alguns aspectes que es considerin oportuns amb el jove. Les educadores aprofiten aquests moments més de distensió, combinats amb les **tutories individualitzades que es realitzen al despatx** per incidir en aspectes concrets del dia a dia i que van determinant el procés d'aprenentatge del jove.

---

¹⁴² La dieta que es segueix és variada i adequada per adolescents, elaborada per Prosec sota l'assessorament d'una nutricionista i supervisada pel Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya. S'inclou tota mena de varietat d'aliments que molts cops no han estat provats pels joves.

Un objectiu que fa molt incís l'Albada és el reforç a l'estudi per millorar el rendiment escolar. La majoria dels joves reconeixen que l'ajuda que més necessiten és en els estudis, juntament amb problemes d'absentisme escolar. La millora d'aquest rendiment juntament amb una assistència més regularitzada és un dels resultats que més aprecien els joves (tal com es veurà posteriorment) com també la família i els educadors. És per això que l'Albada dedica intensament esforços a l'**estudi assistit**, variant segons el perfil: repàs en alguns continguts, millorar tècniques d'estudi, organitzar i gestionar l'agenda escolar, etc. El divendres però, s'altera la rutina i es realitzen **activitats més lúdiques** amb un monitor del lleure. És una forma també de distensió i de treball educatiu, però no des de l'estudi, sinó mitjançant altres activitats més enfocades a l'oci:

"[...] Normalment, al recurs hi poden estar fins a les 21h, excepte que el divendres que marxen a les 19h. Nosaltres pensem que el divendres és el dia que ja ha estan cansats de tot, estan pensant ja en el cap de setmana, llavors com que tampoc és un projecte que intentis separar-los de la família, al contrari, doncs que puguin anar a sopar a casa, ja està bé! **I és cap de setmana**. Si, és cap de setmana, també estan més cansats, tenen ganes d'estar amb els amics, el divendres també és més light."¹⁴³ (Prosec, 2011)

Després, s'alternen diferents **tallers**. Es realitzen dos tallers de forma simultània i el grup es divideix en dos per poder treballar de forma més intensa, especialment el taller d'habilitats socials i emocionals que realitza la psicòloga. Alguns dels tallers versen sobre organitzar la compra, cuinar, primers auxilis, informàtica i noves tecnologies, manualitats, costura, orientació laboral i formativa, estètica i higiene personal.

Com que l'Albada parteix de què és un recurs intens en el temps però amb una durada limitada, s'imposa la filosofia de no trencar els vincles del jove amb el seu entorn immediat: recuperar els de la família (que estan molt deteriorats), les amistats i tota aquella participació en activitats de lleure i d'oci que els ajuden en el seu procés de creixement, especialment al barri. Així pot donar-se que alguns joves abandonin per unes hores el pis per **assistir a alguns recursos externs**, com entrenar futbol, anar a teatre, o per assistir a altres recursos socials específics als quals se'ls ha redirigit (com el CSMIJ).

Per aquells que estan al Centre hi ha també un **moment d'esbarjo**. Posteriorment, alguns treballen qüestions d'**higiene**, com per exemple dutxar-se. La falta d'hàbits d'higiene ve sovint motivada per la falta d'adequació de l'habitatge del jove. La majoria viuen al Centre Històric i alguns dels habitatges no tenen un bany en condicions:

"Clar, també incideix perquè també són habitatges molt degradats. No tots, però hi ha casos que, per exemple, el poder disposar d'un pis amb un mínim d'estructura doncs clar, tot això segons per a qui els hi va molt bé. Perquè si a casa no tens ni un vàter amb condicions ni una dutxa... poder anar a allà i fer la higiene diària i tot." (EBAS2, 2011)

El dia finalitza amb la **col·laboració a les tasques de la llar**, sempre de forma rotatòria: alguns preparen el sopar, altres paren taula, altres la desprenen i netegen el menjador després de l'àpat. El **sopar**, servit sempre excepte els

¹⁴³ Assenyalat amb lletra negreta la participació de l'entrevistadora (per a més informació, vegi's annex).

divendres, és un altra ocasió per treballar la convivència en grup, els comportaments a la taula i els hàbits relacionals. Posteriorment, hi ha les mateixes rutines que al dinar, la **higiene personal**, amb la neteja de les dents, mentre alguns tenen **tasques assignades** com recollir la taula, posar el rentavaixelles i endreçar el menjador. Per finalitzar, es realitza el **comiat**.

Durant el relat de la teoria de la implementació ja s'ha esmentat alguna de les estratègies de treball de l'Albada: el seguiment individualitzat (més formal o menys) i les dinàmiques grupals. Quatre més se n'afegeixen: l'acompanyament, la preservació familiar, les tutories individuals familiars i per últim, la mediació. Aquestes tres darreres impliquen la participació de més actors en el procés de desenvolupament de tot el projecte Albada.

En el cas de l'**acompanyament**, s'entén com la tasca que realitza l'educadora de l'Albada d'acompanyar al jove a diferents recursos mèdics, culturals, socials i educatius de la ciutat.

“El dia a dia el controlen ells [*l'equip de professionals Albada*]. I tot el seguiment a nivell de salut, d'escola, de lleure, ... Si ha de fer alguna activitat de lleure ja són ells els que parlen amb el xaval i amb la família sobre quina activitat s'adequa més amb ell. Són ells els que l'acompanyen a inscriure's.” (EBAS2, 2011)

La **preservació familiar** i les **tutories individuals amb els familiars** de referència és el treball que es fa des de l'Albada per a les famílies. Les dinàmiques grupals de preservació familiar són periòdiques i pretenen treballar l'exposició de necessitats, la dinamització en la resolució de situacions concretes de l'àmbit familiar i l'intercanvi d'experiències per prendre consciència del procés evolutiu de l'adolescència.

“A veure, no és tant xerrades. Sinó que és un programa que hi ha una sèrie d'activitats preparades i predissenyades que es fan amb els pares. I llavors, és aplicar aquest programa que ja està fet. Però no només és anar allà a xerrar; ells han de participar i han de fer un procés reflexiu sobre el que estan, aquell dia, abordant. I és això, bàsicament. És millorar el clima familiar que hi ha amb el jove.” (EBAS2, 2011)

Les tutories individuals amb els familiars poden ser també formals o informals, mitjançant recordatoris, trucades per telèfon, converses quan venen a recollir els joves, etc. Aquestes trobades entre la mare i l'educadora són de traspàs d'informació bidireccional, tant sobre què succeeix al centre com a casa, per tal d'unificar criteris i detectar conflictes. Al mateix temps, també és una estratègia que serveix per reforçar la implicació dels pares.

Tant la preservació familiar com les tutories individualitzades són dues estratègies que reiteren la implicació de les famílies en el procés d'aprenentatge del jove, i que l'Albada no sigui entesa com un recurs de descàrrega per part dels pares envers les seves responsabilitats.

“Clar, jo els hi dic a les famílies: bé, el xaval està aquí, però això no t'eximeix a tu que no tinguis responsabilitats. Si tu vens aquí, el teu pare vindrà aquí a fer el curs de preservació familiar que fem aquí cada dimarts de tal a tal hora. Tu tens les teves obligacions i els teus pares també.” (Prosec, 2011)

La **mediació** és una altra estratègia que utilitza l'Albada, té una orientació més externa, en el sentit que és el treball de coordinació que es fa amb els tutors/professors del centre educatiu, monitors d'esbarjo o altres recursos on la

participació del jove s'ha considerat pertinent. És l'establiment de l'enllaç entre la família i/o el jove a través de l'Albada amb altres recursos existents a la ciutat.

Retornant a la teoria de la implementació, més enllà del dia a dia de l'Albada, a mesura que evoluciona el projecte hi ha una **avaluació trimestral** dels assoliments aconseguits per cada jove segons el PEI establert. Es procedeix a un **reajustament del PEI** d'acord amb l'assoliment dels objectius prèviament marcats, com també de noves situacions que han aparegut (fruit de la relació, i, en conseqüència, coneixement més aprofundit de l'educadora sobre el jove, com també de situacions inesperades). Es continua fent el **seguiment** de l'evolució del jove envers el PEI fins arribar a l'**avaluació anual** que ha d'implicar donar de baixa o la seva continuïtat de forma excepcional.

En el cas que es procedeixi a donar de baixa del servei, es fa el **tancament** i s'inicia també un procés d'**acompanyament del jove per a la sortida** del recurs, preparant-lo per a què hi hagi una finalització de la seva estada a l'Albada el menys traumàtica possible, entenent que ha estat un procés d'aprenentatge molt intens en el temps i que no ho visqui com un abandonament ni una desprotecció.

“[...] I el que a mi realment, que penso que l'Albada ha de ser realment això és el que va dir aquesta noia al juny: he estat molt bé a l'Albada, l'Albada m'ha ajudat en moltes coses, però més temps a l'Albada no. **Ella mateixa?** Si. Si. Perquè ella ja estava coberta. Ja havia arribat al tope.” (Prosec, 2011)

En cas que es consideri que el jove no està preparat, es pot optar per una **continuïtat puntual** al recurs. De forma simultània, preveient les baixes totals i les continuïtats, ja es comença a preparar una **proposta inicial de nous casos** que podrien ser del perfil adequat per anar a l'Albada.

I també de forma paral·lela es fa una **programació de les activitats extraordinàries d'estiu**, aquestes són més lúdiques i algunes impliquen desplaçament i coneixença de l'entorn lleidatà.

De forma simultània a l'**execució de les activitats extraordinàries d'estiu**, durant aquestes mesos també hi ha treball de gestió del mateix centre i de coordinació amb Serveis Personals per fer balanç del curs. Així, es realitza l'**avaluació anual de la dinàmica i dels programes ordinaris**, posteriorment es fa la **valoració del servei per part de les famílies i joves**, el **tancament del curs escolar** i l'**elaboració de la memòria**.

Ja es comentava en el disseny avaluatiu, que la informació recollida durant la primera fase (Identificació del Marc General de Referència), torna a ser utilitzada i ajuda a entendre la teoria de la implementació i les responsabilitats de cadascú. Així doncs, es presenta tot seguit el **mapa d'actors** més detallat que explicita les principals relacions que es donen dins del projecte Albada (vegi's la següent figura).

L'Albada presenta un mapa d'actors més reduït que aquell que engloba la totalitat del projecte de regeneració urbana del barri antic (vegi's Figura 9). Aquest d'ara està format pel jove, protagonista i receptor de les activitats que es desenvolupen al recurs; la família, com a segon actor receptor de les actuacions i també com a actor principal de l'entorn immediat de socialització i de referència del jove; l'equip de professionals del Centre, com són les

educadores, la psicòloga, la treballadora familiar i el monitor de lleure; la Cap de Secció del Centre que realitza les tasques de coordinació i ve representat per Prosec; i, posteriorment la Regidoria de Serveis Personals, implicant dos unitats, l'àrea EBASP del Centre Històric i l'àrea d'Infància. En darrer terme, citar un grup d'actors que són aquells referents de l'entorn del jove no tant immediat. Són monitors, tutors i entrenadors dels centres educatius o de les activitats d'oci que ocupen part del temps de la vida quotidiana del jove.

El sistema de relacions que s'estableix ve derivat pel paper que desenvolupa cada actor segons les seves atribucions i interaccions que manté amb la resta d'actors del sistema.

L'execució del projecte socioeducatiu que es du a terme dins l'Albada passa per tres moments cabdals: la derivació de l'usuari, el desplegament del projecte socioeducatiu i la finalització del projecte per al seu tancament. Al llarg d'aquests tres moments cabdals els actors tenen diferents dosis de protagonisme. La centralitat del mapa la continua tenint el jove durant tot el procés.

En un primer moment, quan s'està procedint a la **derivació dels joves**, hi ha una participació més activa per part de Serveis Personals (ja sigui de la unitat de serveis socials del Centre Històric com també l'àrea d'Infància). Juntament amb la direcció del Centre, debaten i fan una proposta de potencials beneficiaris del servei. Un cop s'ha seleccionat els joves, se'ls transmet a la família la possibilitat de formar part del recurs durant un any. En aquesta invitació també es fa una presentació del servei, la voluntarietat d'aquest i un intercanvi d'informació sobre les expectatives del jove i la família sobre el recurs. La família té un rol més passiu, no és ella qui fa la sol·licitud explícita d'incorporar el jove al servei, sinó que és des de Serveis Socials que es proposa la seva incorporació. El jove també desenvolupa un rol passiu en aquest moment fins al procés d'acollida.

El segon moment cabdal és el **desplegament del projecte socioeducatiu**. En aquest moment l'equip de professionals de l'Albada té un protagonisme rellevant ja que elabora de forma acurada el Projecte Educatiu Individualitzat.

Una relació molt intensa és aquella que s'estableix entre l'equip educatiu del centre amb el jove i la seva família. Hi ha un contacte diari i de moltes hores sobre unes determinades activitats força pautades que condicionen aquesta relació. Menys intensa és la relació que es dona entre l'equip educatiu i les educadores referents externes (figura de Serveis Personals de l'àrea on viu el jove i que actua com a pont amb el territori). Mitjançant reunions periòdiques hi ha una coordinació i seguiment de cada jove. L'educadora referent externa fa un treball paral·lel amb la família utilitzant altres serveis socials i demés recursos per poder millorar la situació de la família en què es troba el jove. L'Albada permet " Descarregar " part de feina a l'educadora referent externa ja que pot dirigir més atencions a la resta de membres de la família que no són usuaris de l'Albada.

Depenent de la participació del jove en diferents activitats d'esbarjo, l'equip educatiu manté contactes amb aquests referents de la vida quotidiana durant la seva estada al Centre. Són els tutors dels centres educatius, els entrenadors de futbol o de bàsquet, els monitors de teatre, etc. que també són sabedors del

projecte on està inclòs el jove i també, encara que indirectament, fan una tasca de suport i de seguiment de les reaccions del jove.

La família no (hauria) de desatendre la seva relació amb aquests referents de la vida quotidiana. És per això que depenent de cada cas, aquesta relació es dóna de forma més o menys intensa. En el cas que no sigui intensa, part de la informació es trasllada a l'equip educatiu de l'Albada que sí manté una relació més constant, però sense substituir o desplaçant a la família.

Una altra relació també es dóna durant el moment del desplegament del projecte educatiu. Aquesta és entre l'equip educatiu i la direcció del centre, que fa de pont d'enllaç entre l'empresa Prosec i Serveis Personals. Aquesta relació és freqüent encara que autònoma. Es tracta de reunions setmanals on es monitoritza el procés d'aprenentatge que van seguint els joves com també les incidències que hi puguin haver i la planificació de les activitats.

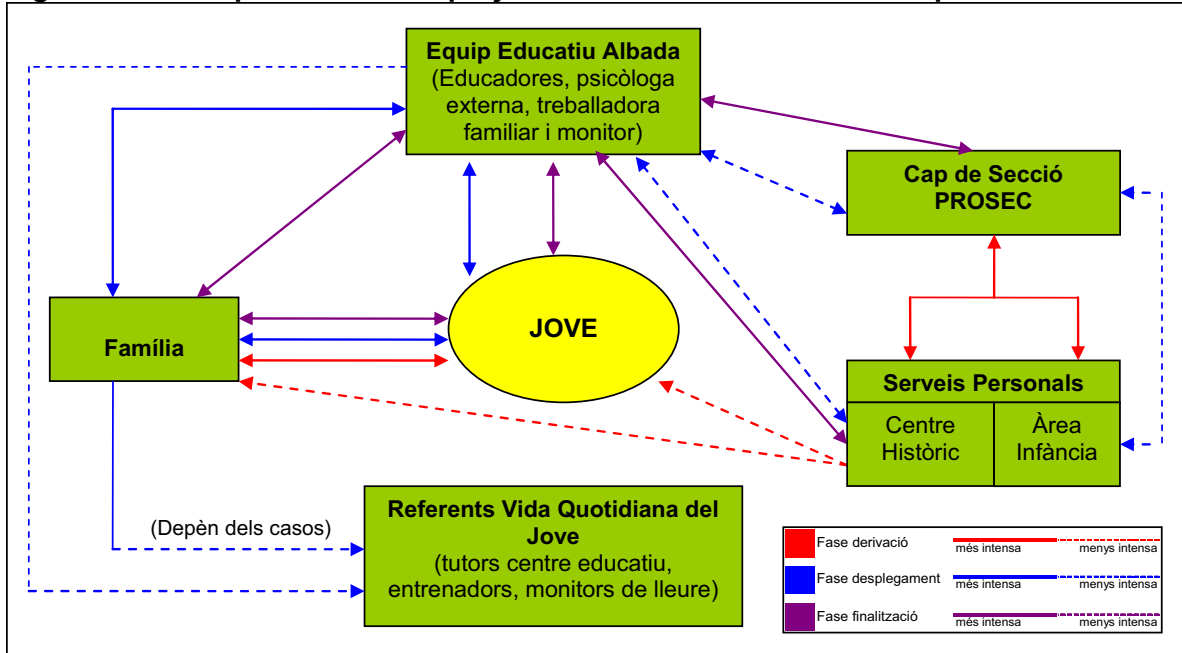
La Cap de Secció de l'Albada, essent la direcció, manté també una relació freqüent però autònoma amb Serveis Personals Àrea Infància. És una gestió més a nivell tècnic de tot el projecte i no tant el dia a dia, que la realitzen l'equip educatiu i les educadores referents externes.

El tercer moment cabdal és el de **finalització del projecte socioeducatiu**. S'espera que el jove hagi assolit els objectius que s'havien proposat, o en el pitjor dels casos, ha esgotat el temps màxim al centre. La valoració dels objectius la fan l'equip educatiu i la Cap de Secció, que mantenen un contacte continu. També hi ha una relació molt intensa entre l'equip educatiu i les educadores referents externes, on s'informa dels resultats assolits i es procedeix a la derivació inversa (en el sentit que surt de l'Albada i retorna als Serveis Socials d'Atenció Primària).

Igual d'intenses continuen les relacions entre la família i l'equip educatiu per una banda, i el jove i l'equip educatiu per una altra. Durant aquest moment, es prepara al jove per al tancament del projecte i el retorn total a la vida quotidiana sense la presència de l'Albada mitjançant la reducció de la intensitat de treball.

Així, el sistema d'actors que es presenta a la Figura 18, dóna protagonisme a uns determinats col·lectius i altres desapareixen en aquest moment, com és el cas de l'Empresa Municipal d'Urbanisme.

Figura 18. Principals actors del projecte Albada durant la fase d'implementació

Font: Elaboració pròpia.

Tant la teoria de la implementació com el sistema d'actors presentat donen compte de com s'executa el projecte i qui fa i rep cada activitat. L'avaluació troba les energies latents, aprecia la capacitat dels gestors d'adaptar allò que està escrit i dissenyat a la realitat dinàmica del barri, a superar els obstacles sorgits i innovar on sigui necessari, per construir de forma conjunta una interpretació de la situació (què funciona i perquè) i extreure'n lliçons futures. Això permetrà identificar els mecanismes.

Entendre què passa en un programa i el perquè ajuda a entendre quins objectius han estat previstos i quins resultats s'han donat i en definitiva, la coherència entre aquests dos últims elements. És per això que la implementació, és a dir, la teoria de com s'executa el projecte, dona idea d'aquest procés i ajuda a interpretar si els resultats aconseguits estaran d'acord amb els objectius (Sullivan et al., 2002).

Si fins ara s'ha vist què es fa per aconseguir uns determinats resultats, és a dir, tots els inputs, ara es canvia la mirada cap als resultats previstos, sempre d'acord a aquesta teoria de la implementació real.

7.4. El full de ruta per al canvi: la Teoria del programa segons els gestors

D'acord a la teoria de la implementació, el programa genera uns determinats resultats. En aquest apartat, es posa de manifest aquests resultats previstos, per tant, s'analitza la coherència de la teoria del programa. En aquest moment s'exposa la teoria del programa construïda pels gestors del mateix.

Primerament, es mostra la teoria del programa de forma agrupada, per emfasitzar clarament els diferents nivells de resultats previstos. En segon lloc, s'indica la teoria del programa sorgida per aquests gestors però de forma molt més detallada, incloent els mecanismes que semblen ajudar a entendre els enllaços entre aquests resultats.

7.4.1. Teoria del programa (agrupada) segons els gestors

La teoria del programa no és més que l'assumpció teòrica que té un determinat programa per aconseguir l'objectiu final d'una determinada intervenció. És cert però, que hi ha molts camins per aconseguir aquest objectiu final, però la teoria del programa és tal com es preveu aconseguir-lo (Weiss, 1998b). En aquest cas, el projecte Albada intenta que els joves tinguin una millor preparació per a la vida adulta millorant el seu benestar general, aquest és el canvi al qual es vol arribar comparant-ho amb la situació inicial.

Weiss (1995) aconsella que quan les polítiques públiques impliquen transformacions ambicioses, no hi ha res més pràctic que una bona teoria. I tenir una bona teoria és pràctic perquè sovint, provocar el canvi requereix de temps i a més, els èxits no sempre es perceben quan es donen. Una bona teoria és pràctic perquè no sempre és fàcil comunicar què es vol aconseguir i com es creu que es pot aconseguir aquest progrés. La dificultat s'afegeix perquè a més, no tothom coincideix en la forma de com aconseguir els resultats esperats (Annie E. Casey Foundation i Organizational Research Services, 2004). Perquè al contrari dels problemes, que són fàcils de reconèixer, no ho són pas les causes que els provoquen.

La teoria del programa és un full de ruta per a què els gestors i tota la comunitat implicada en la transformació conegui els passos per aconseguir el canvi, un canvi encaminat a capgirar la situació inicial. El full de ruta no és simplement un pont entre elements, sinó una ruta que inclou molta més informació: il·lustra els efectes precedents fins assolir els finals i el procés de com assolir-los. La ruta també incorpora assumpcions de com s'han d'anar aconseguint aquests resultats (immèdiats, intermedis i a llarg termini) i com aquests estan determinats pel context on s'ubica el recurs.

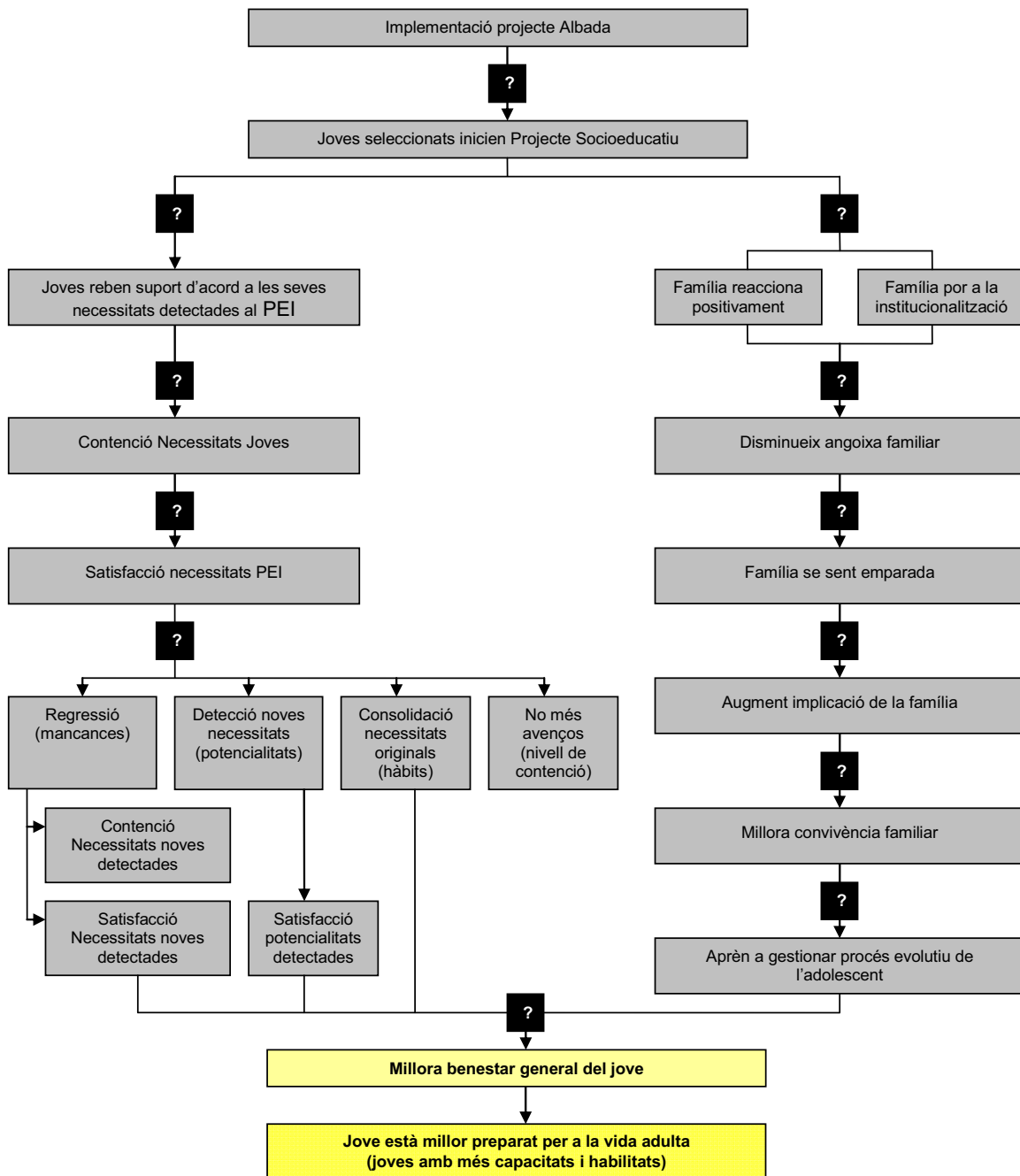
En aquest apartat es presentarà la teoria del programa que informa de com el projecte Albada acaba preparant millor als joves per a l'etapa adulta. La teoria del canvi que es mostra és una versió provisional i construïda a través de la informació analitzada en la documentació existent i de les entrevistes realitzades als gestors i tècnics que han dissenyat el programa. S'està a la primera etapa del disseny. Per il·lustrar de forma més aprofundida la teoria del programa, primer se'n presenta una versió agrupada. Més tard, s'exposa la teoria del programa provisional però més detallada i amb els mecanismes que donen compte del procés de canvi esperat.

Això ha estat així perquè en la majoria de programes, i aquest no n'és una excepció, no es detalla com es pensen aconseguir els resultats, sinó que s'exposen els objectius (més o menys jerarquitats) i les estratègies, però no com s'espera assolir els determinats efectes desitjats. Tanmateix, això no vol dir que qui va dissenyar el projecte no tingui en ment (de forma menys formalitzada però estructurada) com és el projecte i què és necessari per a què es vagin creant les cadenes causals d'efectes.

La teoria del programa d'aquesta primera etapa fa emergir com s'enllacen els resultats jerarquitats en diferents moments del temps. És a dir, un cop el jove està al projecte durant el primer mes, què s'observa com a resultats als sis mesos (aproximadament) i al finalitzar el seu projecte socioeducatiu (al cap d'un any, aproximadament). La teoria del canvi, ara sintetitzada, queda

recollida en la Figura 19. Aquesta és provisional a l'espera de ser contrastada per les educadores de l'Albada i pels joves i les famílies.

Figura 19. Teoria del programa (agrupada) del projecte Albada segons els gestors

Font: Elaboració pròpia.

L'Albada és un projecte que no té una recepta estandarditzada de procedir, depenent molt de la situació de cada un dels joves i exposada a un context variable. Així, els resultats no sempre són uniformes i no tots els joves assoleixen, ni al mateix temps, ni amb el mateix grau, els efectes detallats en la figura anterior. Cada persona entrevistada construiria la seva jerarquia de canvis (resultats). Tanmateix, les entrevistes permeten extreure una certa uniformitat entre els diferents gestors del programa en coincidir amb diferents cadenes causals entre els resultats esperats.

Primerament, cal destacar que la majoria dels tècnics i gestors del projecte que s'han entrevistat manifesten una opinió afirmativa quan se'ls pregunta si funciona el recurs. Els arguments per assentir que el recurs funciona són varis: des de què hi ha casos que tenen èxit, que hi ha llista d'espera o bé, que les famílies i els joves estan satisfets i agraïts de poder anar a aquest recurs. Però al marge d'aquestes "pistes", el disseny avaluatiu ha de permetre corroborar més enllà d'aquestes intuïcions.

"Però en canvi, tu m'afirmes que el Centre funciona. Si, perquè jo crec que en el moment que hi ha llista d'espera. **Però podria ser que la situació és tan greu que els joves el necessitin.** Sí, però si el necessitessin i no funcionés el recurs, aquests nens no hi serien. **Vols dir que no hi anirien (en el sentit que estaria buit).** Sí, i hagués desaparegut el recurs. Hi ha uns costos, no ens enganyem. Qualsevol cosa social, no aporta ingressos! Sempre aporta despeses! **Els beneficis no es veuen tan fàcilment.** Els beneficis són els que tu obtens de les persones." (EMU, 2011)

Un vegada s'ha **implementat el projecte Albada**, els **joves seleccionats** podran acollir-se a l'experiència socioeducativa de l'Albada. Ja s'ha descrit anteriorment a la teoria de la implementació el protocol que es segueix des de què un jove pot ser seleccionat fins a ser escollit per formar part del projecte socioeducatiu de l'Albada. A partir d'aquí es produeixen dues línies de resultats, uns que afecten als joves i una altra línia que afecta més a la família. Es parla ara de la línia de resultats dels joves.

Els joves seleccionats **reben suport d'acord a les seves mancances**, necessitats detectades i expressades en objectius de treball al PEI. És l'equip de professionals de l'Albada que treballa aquestes necessitats a través de les estratègies que s'han explicat a la teoria de la implementació. Per tant, l'efecte generat és uns joves receptors de suport.

Un cop els joves reben suport d'acord a les mancances que s'han detectat en el seu Projecte Educatiu Individualitzat, hi ha una **contenció d'aquestes necessitats**. Per contenció s'entén que la situació de risc del jove no empitjora i s'atura: per exemple, si un jove estava moltes hores al carrer desatès per la seva família, aquesta situació ja no es dona perquè passa aquest temps a l'Albada. Si un jove no es dutxava de forma regular, ara al tenir unes facilitats al pis i unes professionals que li "obliguen", el jove es dutxa.

Per tant, hi ha un resultat de contenció de les necessitats que han motivat en gran part, l'ingrés a l'Albada i que determinen la situació de risc detectada en el jove. Després d'aquesta contenció de necessitats, els joves aconseguixen uns resultats immediats bàsics, per tant, els **joves satisfan aquestes necessitats**. Aquests resultats immediats aconseguits, tot i que varien en cada jove, són majoritàriament la millora del rendiment acadèmic, la disminució de l'absentisme, la disminució de l'estat d'angoixa en què es troba el jove, la sensació de tranquil·litat, que el jove millori la seva pauta alimentària i també la higiene.

Un estadi més enllà en la teoria del programa és el següent: si s'aconsegueixen uns resultats immediats, diverses situacions es donen. Hi ha joves que fan una **regressió**, és a dir, en el moment que s'han cobert aquestes necessitats primeres, això ha proporcionat espai i temps per a la detecció de noves mancances. La majoria de cops és aquest el moment on es pot apreciar la

dimensió real del risc del jove. Fruit del contacte intensiu i de la quantitat d'hores de convivència entre els joves i els professionals de l'Albada, noves mancances que inicialment no estaven recollides en el PEI inicial es poden detectar. La raó de què no es poguessin apreciar abans és per la impossibilitat de fer un seguiment tant intensiu per part de Serveis Socials com ho fan els professionals de l'Albada.

Les noves mancances poden ser de diferent índole: poden ser del mateix àmbit ja detectat en el PEI però observant que són més greus i ara se'n té un major coneixement, o en canvi, poden ser unes necessitats noves completament diferents, que un cop s'han atès aquelles considerades més bàsiques, han aflorat.

“Jo penso que llavors hi ha moltes coses que veus que es van consolidant. Coses que al començament has vist que havia hagut aquest canvi tan evident i, llavors, veus que això, per exemple, es va mantenint. O, per exemple, que surten noves necessitats dels joves. O coses que no havies detectat. Que, clar, a mesura que es van intervenint, també es va coneixent més al jove. Coses que, a lo millor, no havíem vist o no sabíem, des d'allà es veuen. Llavors també són coses que si necessiten una atenció, també se'ls hi dona. Per exemple, joves que al cap de 6 mesos diuen: és que, a veure, per exemple, a nivell emocional estan molt tocats i s'ha de derivar el CSMIJ. Aleshores fem la derivació i es treballa una cosa que a l'inici no s'havia previst, però que a mesura que vas coneixent el jove d'estar allà cada dia, són noves necessitats que van sortint.” (EBAS2, 2011)

Les necessitats exposades en els anteriors paràgrafs parlen d'unes necessitats “negatives” o mancances. Una segona situació resultant és que un cop s'han contingut aquestes necessitats primerenques, es doni pas a una **aparició de noves necessitats (potencialitats)**, però aquestes en sentit positiu, és a dir, potencialitats que té el jove i que s'hi intentarà donar sortida. S'entén per potencialitats aquelles necessitats no correspostes fins ara o “perdudes” degut al context familiar però que es consideren un bon recurs per ajudar al jove en el seu creixement personal.

“[...] O, per exemple, joves que destaquen amb algo en concret que no sabíem, i que quan estan allà dius: ostres, és que és molt bo amb la guitarra o és molt bo en el futbol. Llavors també potenciar tot això. O sigui, a vegades al començament partim més dels dèficits, d'allò que els fa falta, però que això als 6 mesos que els tens allí potser també és quan comences a veure més i a valorar més les capacitats que tenen. Aleshores també intentes, una mica, potenciar tot això. Aquestes coses que saben fer molt bé, o que podrien fer molt bé amb una mica més de suport, doncs facilitar-li's.” (EBAS2, 2011)

Una altra situació resultant és que paral·lelament es vagin **consolidant les necessitats primeres**, i que ara, ja no s'actuï des de la contenció sinó que es treballa per adquirir uns hàbits i pautes que consolidin la superació d'aquestes mancances, el jove té més autonomia i no necessita de tant la supervisió dels professionals. En darrer terme, hi ha joves que es queden en el nivell de contenció de les necessitats primeres, aturades, però no consolidades. Per tant, en aquest sentit, **no fan més avenços**.

Si es dona un estat de regressió en el jove, ja que apareixen en escena nous factors de risc no treballats, aquesta situació pot derivar en una **situació de contenció** d'aquests o una **situació de satisfacció**.

Si en canvi, hi ha una generació de noves capacitats, aquestes seran **satisfetes** a través de la derivació i/o inscripció en l'oferta de recursos existents al barri o a la ciutat que puguin donar sortida a aquesta habilitat¹⁴⁴.

Per un altre costat, l'Albada genera uns hipotètics resultats sobre la família. Les famílies són una part indispensable en tot aquest procés, ja que els joves continuen vinculats a aquestes durant el seu pas per l'equipament. És important també el seu treball per consolidar la millora de l'adolescent.

Concretament, quan l'Albada ja treballa amb els joves, es genera un resultat¹⁴⁵: aquestes **“reaccionen positivament”** perquè han pogut trobar un recurs que aculli el seu fill o filla davant la sensació de no control sobre els seus fills. Les mares ho expressen així quan saben que el seu fill o filla està “controlat” almenys les hores que elles no el poden atendre, que rep un suport que elles no poden satisfer i que d'aquesta forma, tenen una ajuda en el procés evolutiu i educatiu de l'adolescent. No obstant això, també hi ha famílies que manifesten una **por a la institucionalització**, una certa recança a què és l'Albada i què pot comportar per a la tutorització dels seus fills. Les famílies són conscients de la seva obligació en tenir cura de l'educació dels seus fills i poden percebre l'Albada com un recurs que pugui prendre'ls la tutela dels fills.

“També ajuda molt el fet, per exemple, hi ha una família que això em va fer molta gràcia. Que no le tenemos que tener miedo, que es una cosa que no nos tiene que dar miedo. Clar, la gent, els usuaris nostres, per exemple, si els parles de l'EIA o els parles d'un centre de menors de la Generalitat, és una cosa que les da miedo. Porque te quitan a tus hijos, te quitan la tutela, i tot això. Llavors l'Albada, también es un centro pequeño pero un piso... Clar, jo per exemple, una familia em va dir això: o sea, que miedo no tenemos que tener, ¿no?; no es una cosa que tengamos que tener miedo. I els hi dius: no, no.” (EBAS2, 2011)

És per això que es cuida molt tant el període d'acollida per al jove però també la informació transmesa cap a la família, sempre en sentit positiu i de reforç per a la família, no de “treure res, sinó afegir”. Quan les famílies aprecien que el jove comença a contenir-se i veient com es va desenvolupant el Projecte, hi ha una **disminució de l'angoixa familiar**.

“I a part, de vegades l'estrès familiar no per la relació sinó per les càrregues que les mateixes famílies tenen, d'horaris, de fills més petits, de llocs, coses no del tot externes al jove però que la família també té aquestes càrregues. Doncs pensar que a lo millor, aquelles dues tardes que tu mai eres a casa, que estaves angoixat i que tal, i veus que el jove, té un recurs on anar, que no haurà de dinar sol, que no se li ha de deixar res preparat el dia abans a la nit, bé, això també et genera una baixada d'estrès a tu com a família. No és una càrrega que et dona el jove, però sí que són unes càrregues que ja portava la família.” (SPI2, 2011)

¹⁴⁴ S'intenta sempre donar resposta a aquestes potencialitats a través de la xarxa de recursos existents al barri, per tal de consolidar la seva vinculació amb l'entorn de referència i de retruc, enfortir la participació social dels joves.

¹⁴⁵ Els resultats amb les famílies són més minsos, i es donen a diferent ritme i intensitat que els joves. Els pares i les mares, tot i que se suposa que tenen unes habilitats i capacitats mínimes, han estat les primeres víctimes de la situació de risc en què es troben, i per tant, arrossegueu ja unes mancances i unes dificultats importants de fa temps. Al tractar-se de famílies força debilitades, els resultats percebuts són menys, ja sigui per la manca d'aquestes habilitats o perquè l'entorn on es troben les dificulta enormement poder millorar.

Les famílies senten que estant **més emparades**, que tenen un suport durant l'etapa d'adolescent dels seus fills. Al tractar-se la majoria de famílies monomarentals, en el seu rol d'educadores, es senten recolzades per l'Albada.

“[...] Normalment les famílies de l'Albada se senten bastant segures i ho viuen molt com un punt de recolzament i això ens permet poder dir les coses molt clares a les famílies, és a dir, coses concretes però bé, que si que els hi pots dir i no ho viuen com que els estàs fiscalitzant res, al començament sí perquè no els coneixes.” (Prosec, 2011)

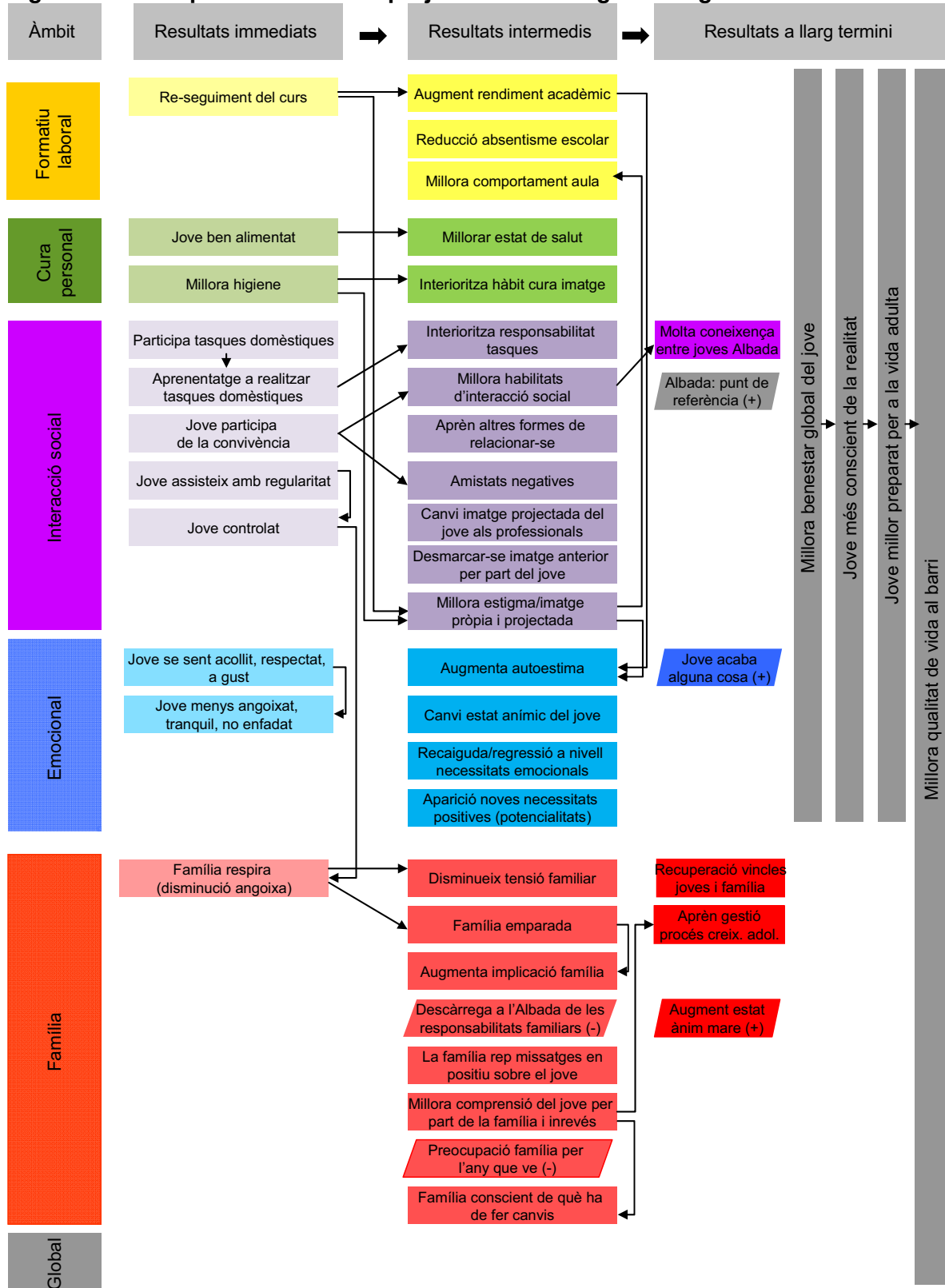
Veient que el jove fa alguns canvis, les mares, amb el reforç que els hi ofereix l'Albada mostra una **major implicació en el creixement dels seus fills**. La major implicació pot ser en coses tant senzilles com, des de seguir petites recomanacions que dóna l'Albada fins a adoptar una actitud més activa per part dels progenitors i no tant relegada a l'Albada. Aquesta implicació familiar també es nota a la llar, on gràcies a aquesta major preocupació, hi ha una **millora de la convivència familiar**. Paral·lelament al procés de creixement personal que fa el jove, la família aprecia els canvis del jove, cosa que li permet **gestionar millor el procés evolutiu d'adolescència** del seu fill o filla. Això implica que la família és conscient de les necessitats que té l'adolescent, ara té més habilitats per comprendre aquesta etapa vital “universal”, i no pas, viure-ho com un problema “particular”¹⁴⁶.

Si el jove ha anat passant per aquesta lògica de resultats, i segueix aquesta evolució en el seu aprenentatge, el resultat final seria que el jove ha satisfet aquelles necessitats que van motivar la seva participació a l'Albada, i que qualificaven el seu estat de risc. Ara, amb el treball sobre aquestes, les noves necessitats detectades, com també les potencialitats i la consolidació, es pot dir que el jove **millora el seu benestar general** i d'aquesta forma està en **millor disposició per afrontar l'etapa adulta**.

La figura anterior mostrava la teoria del programa de forma resumida, abans de cloure aquest apartat es presenta la Figura 20 on es detallen aquests resultats relatius als joves i la família en base a la contenció i a la satisfacció de necessitats. Aquests s'han disposat segons els àmbits als quals fan referència: formatiu/laboral, cura personal, interacció social, emocions i interacció social. I a més, estan organitzats en base a determinats moments temporals: immediats, intermedis i a llarg termini i sempre, segons les informacions recollides per part dels gestors i tècnics que han dissenyat el projecte Albada. Els efectes no previstos també hi són representats (en forma de rectangle esbiaixat), ja siguin positius o negatius. S'hi explicita també, algunes relacions entre aquests resultats, mostrant la interrelació entre aquests per tal de millorar el benestar del jove.

¹⁴⁶ Les mares donaran compte d'aquest canvi de percepció sobre l'adolescència en l'etapa de testar la teoria del programa.

Figura 20. Principals resultats del projecte Albada segons els gestors

Font: Elaboració pròpia.

7.4.2. Teoria del programa i principals mecanismes segons els gestors

Els diferents resultats exposats a la teoria del programa no es generen de forma automàtica, sinó que enmig es donen altres elements intermedis,

denominats mecanismes, que els enllacen. Es tracta ara d'afrontar les diferents caixes negres existents en la jerarquia de resultats per aportar explicacions causals del procés de canvi generat. L'objectiu és emblanquinar les caixes negres descobrint tot un entramat complex de mecanismes que interactuen per provocar aquesta lògica d'encadenament causal.

Els mecanismes socials són entesos com aquella constel·lació d'entitats i activitats que està vinculada entre si de manera que regularment produeix un tipus de resultats (Hedström, 2005). A través dels mecanismes trobats en la teoria del programa es pretén fer una inferència causal¹⁴⁷ que informi de perquè succeeixen els diferents resultats i d'aquesta forma, oferir una més completa visió sobre la complexitat del projecte Albada. Proporcionar argumentacions a través de la lògica dels mecanismes socials significa posar el focus no en la relació que s'estableix entre variables, sinó en els actors, les seves relacions i les accions previstes i no previstes, enteses com a reaccions a les intervencions (estratègies compreses en la teoria de la implementació) que es donen dins de l'Albada. Sota l'avaluació basada en la teoria, els actors són els vertaders agents de canvi del programa.

A través de l'anàlisi de les entrevistes dels gestors s'entreveuen aquestes accions (la majoria individuals) enteses com a reaccions a una constel·lació de creences, desitjos, oportunitats que influeixen a l'individu i que doten de significat aquesta reacció.

Partint de la classificació que feia Hedström i Swedberg (1998), es troben tres tipus de mecanismes per explicar els comportaments dels individus: mecanismes situacionals, mecanismes d'acció-formació i mecanismes transformacionals.

La majoria dels mecanismes del projecte Albada fan referència als situacionals, aquells que provenen de l'entorn macro i influeixen sobre l'individu, són de caràcter més estructural i també s'han detectat mecanismes d'acció-formació, que s'entenen com a reaccions de l'individu (ja sigui el jove, la família o els professionals) a diferents elements que es donen durant la implementació de la intervenció. Pocs mecanismes es troben de tipus transformacional, entesos com les accions de més d'un individu que generen un resultat col·lectiu (pas de l'entorn micro a l'entorn macro). Això és del tot coherent amb el Projecte, principalment per la poca antiguitat que té i la necessitat de l'evolució del temps per apreciar uns resultat de tipus més col·lectiu i relegats a l'experiència de cada jove, com també d'acord al tractament individualitzat que es fa del jove.

No obstant això, en aquesta tesi també s'ha fet especial esment als efectes no previstos, i s'han destacat en aquesta teoria del programa. Aquests poden ser tant positius com negatius i s'han anat esbossant a través de les entrevistes. Aquests es consideren realment significants reafirmant la utilitat que té

---

¹⁴⁷ La inferència estadística no és el mateix que la inferència causal. Ambdues comparteixen la idea de generalitzar sobre fenòmens a través de la informació "localitzada". A la primera, la informació és obtinguda a través d'un número limitat d'observacions (generalment a través d'una mostra aleatòria) que permet concloure sobre el valor probable d'un paràmetre poblacional, com per exemple, un coeficient de regressió. A la segona, la informació no necessàriament prové d'una mostra específica i, es busca generalitzar a través del procés pel qual ha estat generada la informació i els mecanismes que intervenen en aquest procés (Hedström, 2008).

l'avaluació, ja que informa de resultats que no estaven previstos i que obren noves vies de gestió pública, en cas de què siguin positius, i alerten dels resultats no previstos negatius per tal d'actuar si acaben sent una amenaça al projecte.

Si s'implementa el projecte Albada, els joves són seleccionats. Però...

Hi ha un primer bloc de mecanismes que es consideren influents entre la implementació de projecte Albada i la selecció dels joves que n'entren a formar part. Aquests queden reflectits a la següent taula:

Taula 18. Mecanismes entre la “Implementació projecte Albada” i “els joves són seleccionats”

Implementació projecte Albada			
Mecanisme	Situacional	Acció-formació	Efecte no previst
Família usuària de serveis socials			
Disponibilitat de places			
Acurada selecció de casos			
Famílies demostrin aptituds			
Equilibri intern			
Voluntat de compromís de treball			
Professionals creuen en tu			
Recurs present en la cartera de serveis socials			
Albada recurs adequat al cas			
Allibera tensió als professionals			+
Impotència professionals			-
Professionals creuen en el projecte			
Satisfacció professionals			+
Recurs protegit per l'Ajuntament			
Bonança econòmica			
Llei de barris			
Vetllar pel projecte			+

↓

Joves són seleccionats			
------------------------	--	--	--

Font: Elaboració pròpia.

Un primer mecanisme que lliga aquests dos resultats és que el projecte tingui **disponibilitat de places**, és a dir, que els joves siguin un/a de la desena de places disponibles, o que almenys, hi hagi alguna plaça parcial i el jove tingui oportunitat de ser-hi derivat. Aquest és un element situacional perquè prové del context on s'ubica el projecte. Tot i que la disponibilitat de places és una obvietat, aquesta condició és necessària però (no suficient) per a què el jove pugui formar-ne part. Això posa l'accent en què molts recursos socials detecten la necessitat del jove però sovint la capacitat d'aquests recursos està al límit i la persona, tot i la seva necessitat justificada, no pot ser-hi atesa.

En la mateixa línia, un altre element situacional que s'ha de donar per ser derivat a l'Albada, és que la **família sigui usuària de serveis socials**. És a dir, que la família estigui dins del “sistema dels serveis socials” i per tant, formi part dels expedients tractats per l'educadora referent o en un altre recurs relacionat amb serveis socials. Això és rellevant perquè incideix en dues qüestions: una és que es tracta d'un recurs que no el sol·liciten les famílies, sinó que és l'equip de professionals qui fa la proposta; i la segona, que cal “ser visible” dins del

sistema per poder beneficiar-se d'aquest recurs, d'aquesta forma són “casos que estan en la ment de les educadores”.

Al marge d'aquests elements estructurals, hi ha tota una sèrie d'altres mecanismes que són influents per generar que alguns dels joves passin de ser potencials usuaris, a beneficiaris del projecte Albada. Un altre és que hi hagi una **acurada selecció dels casos**. Aquest s'entén com l'anàlisi aprofundida de la situació de risc en què es troba el jove i la confirmació de què es tracta d'una situació millorable a través del recurs Albada. Això implica que ha d'estar en concordança amb la filosofia del projecte, és a dir, el recurs està preparat i pensat per treballar joves que es troben en situació de risc lleu o moderat. Ja s'ha discutit anteriorment que aquesta selecció és molt important per totes les conseqüències que comporta per al desenvolupament del projecte. Hi ha factors que fan d'especial delicadesa seleccionar un jove amb risc lleu o moderat: la impossibilitat de tenir un coneixement aprofundit de la situació del jove per part dels educadors de barri (per la saturació de feina); la metodologia de treball focalitzada més en la unitat familiar i no tant en el jove; i, la mateixa concepció del risc, estat no sempre visible ni fàcilment qualificable. Assolir els següents resultats dependrà de si l'Albada pot donar sortida al risc que té el jove, i per tant, és important que aquest no sigui greu i que no creï una expectativa inassolible o que, fins i tot, que aquest cas amb risc més greu acabi representant una amenaça a l'equilibri intern de l'Albada.

“[L'Albada] És preventiu totalment. Penso que l'Albada està al mig d'un centre obert, potser, o un CRAE. **Per això aquest risc lleu moderat**. Sí. Altres situacions de risc, és molt complicat. Ja no des de l'Albada, però hi ha situacions que ja se'ns escapen del treball. Per això aquestes situacions de risc, una situació de risc que es pugui... que mínimament la família sigui una família col·laboradora, que tingui interès i un jove que també es vegi, que té... que té ganes de sortir-se'n.” (Prosec, 2011)

De semblant importància és l'anàlisi que es fa sobre la situació en què es troba la família. Tot i que la prioritat és la situació de risc del jove, la documentació oficial estableix que la família tingui unes habilitats mínimes i pugui estar en condicions de restablir els vincles familiars amb el jove. En aquest cas, les **famílies han de mostrar unes aptituds** i aquestes es demostren a través de la preocupació pel procés evolutiu del jove:

“Més que res és una visió global de la situació del noi, de la situació de la família. I de, sobretot també, de les capacitats de la família d'acceptació del recurs. De què siguin famílies que també apostin per, i que estiguin motivades, i que estiguin sensibles i que tinguin ganes de què el seu fill o la seva filla, pues que a nivell de desenvolupament, d'aprenentatges, de què tiri endavant. Perquè també és veritat que hi ha molts joves d'aquí del barri que l'Albada els hi aniria bé, però que són famílies que la seva motivació per tot això no hi és. Vull dir, que no fomenten tot això. Clar, si no hi ha aquesta implicació dins del projecte de criança del fill ja tampoc no el proposes.” (EBAS2, 2011)

La derivació també ha de tenir en compte la importància de **generar un bon equilibri dins l'Albada**. És a dir, que no només que el jove seleccionat tingui la necessitat de rebre atenció de l'Albada, sinó que també la seva inclusió al recurs sigui positiva, sigui necessària i garanteixi una bona convivència per al grup.

“[...] Per això, el que t’he dit abans: no es tracta que siguin una colla d’amics, perquè aviat es desvien cap aquí. A vegades ja comencen a fer grups i és una mica el perill! **És difícil que no se’n facin de grups.** Intentes. Intentes treballar-ho, que en siguin conscients de perquè ells estan aquí, que són treballs molt individuals, que ells ja tenen els seus amics a fora, però hi ha relacions espontànies que a vegades les pots controlar dins l’Albada però fora de l’Albada no les pots controlar, d’acord? I ho anem vetllant, anem fent. També utilitzem les nostres estratègies dins del recurs. Doncs si estan aquests dos, doncs intentar que un faci una cosa i l’altre n’està fent una altra completament diferent.” (Prosec, 2011)

Diferents reaccions es donen com a fruit de la tasca desenvolupada pels professionals implicats. És ben cert que durant aquest enllaç de resultats que ara s’està analitzant hi ha gran protagonisme pels gestors i tècnics del projecte, en canvi, els joves i les famílies tenen un rol més passiu. En aquesta participació activa dels professionals, el paper de les educadores referents de barri té especial importància. Ja s’ha vist anteriorment la importància del paper de l’educadora referent externa en l’acurada selecció dels potencials beneficiaris del recurs, ara dos aspectes més es subratllen i que continuen tenint una relació amb com gestionen les professionals la seva feina: un primer és que **l’Albada sigui un recurs incorporat en la cartera de serveis socials** de què disposa la tècnica. Al tractar-se d’un projecte nou i amb una filosofia diferent d’altres recursos, inexistent i dedicat a la prevenció, hi ha professionals que no el coneixen prou, o bé no recorren a aquest com a “possible solució” a la situació del jove:

“Exacte, si tu aquest recurs no el detectes com a professional... **Per molt que tu detectis que el jove està en situació de necessitat...** Per mi és molt és molt important el rol del professional, incorporar-lo com a recurs que pot ser útil.” (EBAS2, 2011)

Un segon és que no només sigui un recurs “present” com a recurs de treball per a les professionals, sinó que aquestes entenguin la filosofia del projecte i actuïn com a tal. Amb això es vol dir que es consideri l’Albada com un **recurs adequat al jove que s’hi vol derivar**. Si abans es feia esment a la importància de la selecció acurada del perfil del jove per ser derivat a l’Albada, ara és al revés, que es faci una anàlisi acurada de fins a quin punt l’Albada pot donar resposta al perfil d’aquest jove, i per tant, hi haurà una coherència entre el recurs preventiu de risc que és l’Albada i la situació de risc lleu o moderat del jove. Per tant, la implementació del projecte deriva en una selecció dels joves del projecte sempre i quan les educadores considerin que el recurs pot ajudar al jove.

“Pot ser que algú acabi entrant a l’Albada quan té un risc més greu? Has pensat que l’Albada pot contenir més del que podria haver contingut el cas. Però és perquè el cas era molt greu. **Aleshores s’escapa.** Sí. Tot i que el coneixes i hi ha indicadors importants... (EBAS1, 2011)

Clar, també és veritat que quan els tens allí comences a tenir molta més observació i informació que no tenies [...] (EBAS2, 2011).

O bé, que has detectat però penses que amb una intervenció d’un educador, d’una forma pautaada, dia a dia, i d’una durada, serien millorables. També, per aquesta banda, ens ha passat en alguns casos. I penses que amb un tutelatge més directe això es podria reforçar. Podries dotar-lo de més capacitats. Quan la problemàtica és molt desbordant, el centre no ho pot contenir, ni el jove és capaç

d'adaptar-se al centre, que també és l'altra part. **Clar, hi ha de les dues bandes. El recurs està pensat per a un tipus de perfil...** Sobrepassa absolutament el que és el centre en si i envaeix tota la dinàmica del centre. El centre no és capaç, amb un educador... Vull dir, no és un conflicte intern de la gestió del centre que hem de solucionar i no podem solucionar, mantenir. Són casos que ens han saltat. Jo en recordo varis. **També s'ha de vigilar amb l'equilibri intern que es genera dins del centre.** [...] És que sempre hi ha el límit de "fins a on". Aleshores aquest "fins a on", si es sobrepassa, és quan el centre es desborda. Però moltes vegades, abans, ho valores; és a dir, fins a on aquest jove, si no el posem, passarà o no passarà. És una mica per tanteig, perquè el centre pot respondre o no pot respondre. És una miqueta el límit. Perquè com que no és tot tan matemàtic i no estem parlant d'una fórmula o d'una recepta de cuina..." (EBAS1, 2011)

En cas de què el recurs sigui adequat per al jove, es genera un resultat no previst positiu per a les educadores i professionals de serveis socials: **allibera tensió als professionals** perquè es pot donar sortida a uns joves, encara que no a tots, que estan en situació de risc, quan abans, degut a què no hi havia aquest recurs adequat, s'havien de derivar a recursos que atenguessin el risc d'una altra forma, diferent en la línia preventiva que caracteritza l'Albada. Per tant, no únicament es dota d'un recurs necessari a la ciutat, sinó que el recurs permet que la satisfacció laboral dels professionals dels serveis socials millori.

"L'educador fins a un cert punt... l'educador de primària durant un temps té un reforç que pot treballar de manera més intensiva uns aspectes amb el jove, que pel context en què treballa ell no ho podrà fer. És un reforç a la feina que li correspon a ell." (SPI2, 2011)

A més, els gestors del projecte apunten, i la mateixa experiència del projecte està posant a la llum, un altre resultat no previst però negatiu. La necessitat de donar sortida als joves és major que l'existència de places en aquest i altres recursos, la saturació que se'n deriva provoca una **sensació d'impotència per als professionals** que no poden donar sortida als casos i que "cremen a les mans dels professionals". És per tant, rellevant, incidir en la comunicació i coordinació entre els professionals com a estratègies per difondre el recurs dins la cartera de serveis socials, però també clarificar quin tipus d'usuaris s'hi pot derivar:

"Tothom creu molt en el projecte però els educadors treballen amb molts nens i molts joves, i els joves que podrien anar a l'Albada són aquests. I clar, tots els altres també necessiten un recurs, que també estan treballant amb els joves, i avui els tenen a davant i els hi ha de donar una resposta i l'Albada no ho pot ser. Per això també hi ha demandes de crear altres coses que no siguin l'Albada. Per això quan t'he comentat el tema de les fitxes de derivació, i a vegades n'arriben algunes que... són joves que tinc a les mans i em cremen, però clar: jo deia, és que no és l'Albada. Doncs, d'acord: «Però una altra cosa, dóna'm alguna cosa»." (SPI2, 2011)

Relacionat amb entendre la filosofia de treball del projecte, s'ha detectat com a element indispensable l'actitud dels **professionals de creure en el recurs Albada**. Aquesta optimisme és important per transmetre tant al jove com a les famílies de què es tracta un recurs positiu, de què hi ha una expectativa de millora mitjançant l'Albada.

"Jo de veritat que m'emociona molt, moltes vegades. De tota la feina que fas durant el dia, hi ha poques coses que m'emocionin. Allò de dir, ostres: molt bé,

molt bé. [...] O, per exemple, veure xavals d'aquests. Que els veies apàtics, que els veies tristos, malhumorats. I després veure'ls i dir: fixa't tu, però si està contenta, si està... Abans estava sempre murriada i ara la veus contenta, la veus feliç. Són aquelles coses que t'emocionen perquè veus un canvi; canvis espectaculars en aquest sentit." (EBAS2, 2011)

El resultat d'aquesta actitud de creure en les possibilitats del projecte genera un resultat com és la **satisfacció dels professionals**, de satisfacció de la feina que desenvolupen (resultat no previst i positiu). Un mecanisme per tal de garantir el funcionament del projecte és que els professionals es creguin el mateix projecte i confiïn en les seves possibilitats. Aquesta "creença" ve també molt condicionada per altres efectes més externs i que el disseny avaluatiu no ha pogut recollir amb més detall, com per exemple, la motivació laboral d'aquests professionals, la novetat del recurs i la emprenedoria dels tècnics per buscar unes "millors oportunitats" en aquests joves; però al marge d'aquesta "incompleta informació avaluativa", ja hi ha suficient informació rellevant per destacar com l'Albada incideix en la "forma de fer i de sentir" de l'equip de professionals que s'hi veu implicat.

És més, les professionals que seleccionen els casos no solament es creuen el projecte, sinó també **creuen en les possibilitats del jove**. Correlacionat amb la filosofia del projecte, transmetre confiança cap al jove de què hi ha expectatives de redreçar la seva situació i de què l'Albada pot ser un bon impuls, és un altre mecanisme influent per determinar-ne la selecció.

"Una altra cosa que també els hi comento a l'entrar, és a dir: «si estàs aquí és perquè hi ha molta gent darrere teu que et coneix i que creu en tu. D'acord? A Lleida hi ha molta gent i per què tu ets una de les persones que estàs aquí? Perquè realment es pensa que tu tens moltes capacitats i pots tirar endavant a la vida». És a dir, se'ls intenta donar una motivació per dir: ostres! Val la pena, vaig a aprofitar! Jo sempre dic que tens una educadora que et coneix, que pensa que això vamos! Que necessites una petita empenta i que vamos! Que pots fer moltes coses! I penso que això també... i almenys els hi desperta el neguit de: «Bien, a ver! Qué me van a ofrecer aquí?»." (Prosec, 2011)

Tanmateix, per a què puguin creure en el jove i la seva família, ja s'ha comentat que s'ha de demostrar certes aptituds i habilitats familiars per voler recuperar els vincles familiars trencats, com també, una **voluntat de compromís de treball**. Un compromís signat a través d'un protocol però que es comença a percebre abans d'aquesta materialització. Les famílies no solament han de demostrar que tenen una preocupació pel procés educatiu i de creixement de l'adolescent, sinó que també han de continuar amb aquesta voluntat de treball en cas que siguin derivats a l'Albada. Aquesta voluntat de treball s'hi ha de comprometre tant la família com el jove, i per tant, no n'hi ha prou amb què els tècnics creguin en què l'Albada pot ser un bon recurs de solució del jove, sinó que implícitament, a través del compromís, el jove i la família també estan dipositant la confiança en què l'Albada els ha d'ajudar.

El projecte Albada gaudeix de "**protecció**" per part de l'**Ajuntament**, especialment des de Serveis Personals. Empesos per dos factors contextuais com el clima de **bonança econòmica** i el marc de la **Llei de barris** que afavoreixen la creació d'un recurs de prevenció per tal d'actuar sobre unes necessitats detectades al CH. Hi ha una sensació de protecció per aquest servei, molt justificada perquè és un projecte nascut en el si de la Regidoria.

Aquesta protecció, expressada a través de la motivació i dedicació dels professionals implicats en el seu desenvolupament, genera un resultat d'estar més pendent tant dels joves, com de les famílies, com del mateix funcionament global del recurs, és a dir, es “**vetlla pel projecte**” (essent aquest un efecte no previst i positiu).

“Si! Nosaltres n'estem molt contents. Clar, tornem al començament, portem dos anys, és un projecte que l'hem fet amb molta il·lusió, i jo penso que un dels elements claus del projecte, a part de les circumstàncies materials del Pla de Barris, és la idea que tant Prosec com l'Ajuntament vam creure en el projecte. A nosaltres no ens va caldre anar a buscar una entitat que cregués en el projecte, a explicar-los-hi el projecte. Quan vam parlar amb el gerent de Prosec ens va dir: «Això és el que volíem fer». Vull dir, perquè havíem parlat moltes vegades amb ell, i això és molt gratificant també en aquest sentit. I en aquest sentit també ha sigut bàsic per al funcionament de l'Albada. [...] Tots teníem molt clar, què volíem i el com ho podíem fer.” (SPI1, 2011)

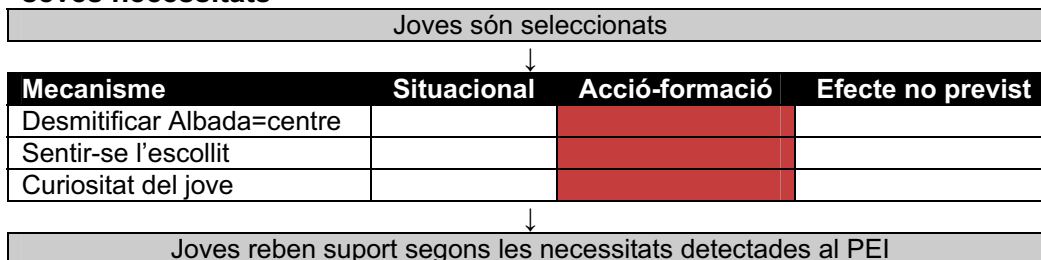
Tots aquests mecanismes, denoten que ni la teoria de la implementació ni la teoria del programa primerament esbossada no aportaven prou informació a com es donen les cadenes causals d'aquesta jerarquia de resultats prevista. Amb la informació recollida fins ara es completa de forma més rica la caixa negra. Es descobreixen diferents elements que ajuden a la comprensió d'aquests resultats donant peu a què no és un pas automàtic, sinó que hi ha elements que intervenen per provocar el canvi. L'assumpció que es construeix en aquesta primera cadena de resultats es detalla tot seguit:

S'implementa el projecte Albada i en conseqüència, els joves són seleccionats. Sempre i quan hi hagi disponibilitat de places, la família sigui usuària de serveis socials i amb aptituds per a preocupar-se del seu fill, mostrant una voluntat de compromís de treball, havent-hi un jove amb situació de risc lleu o moderat, i pensant que la participació del jove afavoreix l'equilibri intern del recurs sempre i quan els professionals tinguin present el recurs, pensin que és adequat per a ells, i hi hagi uns professionals que creuen en el projecte i en el jove, a més de ser un recurs que rep suport institucional.

Si un jove és seleccionat, aquest rep suport d'acord a les seves necessitats. Però...

Quan el jove és seleccionat, s'elabora el PEI d'acord a les seves mancances; això provoca que els joves rebin suport d'acord a aquestes. Tanmateix, altres mecanismes intervenen entre aquests dos resultats i aclareixen una mica la caixa negra.

Taula 19. Mecanismes entre “el jove és seleccionat ” i “rep suport d'acord a les seves necessitats”

Font: Elaboració pròpia.

Un primer ve molt condicionat pel període d'acollida que realitza el jove. El període d'acollida és l'estratègia que provoca la **desmitificació d'entendre l'Albada com un centre**, és a dir, que l'Albada es percebi com un lloc estigmatitzat i estigmatitzador, un lloc més a afegir a la llista de recursos socials que els joves han anat, i que molts cops, no hi han finalitzat el seu procés.

“[...] Llavors, hi ha un protocol d'entrada al recurs, es vigila molt! Jo penso que ho tenim bastant en compte el tipus d'entrada... primer de tot, perquè no és un centre. Perquè ells tenen molt al cap, quan els hi parles d'això i com que no ho han vist mai, això és un centre! No! No! Jo sempre dic, no, això és un servei, és un pis, però no és un centre! Doncs la porta no està tancada, no hi ha barrots a les finestres. No! Treure la paraula centre que sigui una mica despectiva. Jo quan ells venen, penso, a veure què els hi puc dir per a què s'orientin una mica i que s'ubiquin, jo sempre els hi dic: és com un pis d'estudiants, que esto les gusta!. «És un pis d'estudiants on cadascú de vosaltres, aneu a un institut, estudieu un curs diferent, feu les vostres activitats extraordinàries, i entreu i sortiu. Però sí que evidentment hi ha les figures de dos educadores que estan amb vosaltres, a diferència del pis d'estudiants» [rialles].” (Prosec, 2011)

La desmitificació és rellevant per a què l'adaptació del jove al recurs sigui òptima¹⁴⁸. Simultàniament, a la difusió d'una imatge de l'Albada no estigmatitzadora, hi ha també la percepció de què hi ha una sensació de privilegi per part de les famílies i els joves: **sentir-se l'escollit**. Tant els joves com la família saben que és un recurs que té una capacitat limitada i que cal complir uns requisits per poder ser-hi derivat, però especialment, que “costa d'entrar-hi”. Per tant, qui hi entra, és l'escollit i per tant, un privilegiat enfront la resta de joves (del barri) que estan en semblants condicions.

Els joves reben suport en molts sentits per aturar les seves mancances; sempre i quan hi hagi una **curiositat del mateix jove** per veure en què pot ajudar l'Albada. Aquesta percepció que té el jove, barrejada amb la influència d'altres elements, és especialment rellevant a l'inici, on tot és nou i cal també un període d'adaptació. Així doncs, tal com mostren les entrevistes, la curiositat que té el jove, ajuda a continuar descobrint en què pot satisfer l'Albada les seves inquietuds i ajuda a què el jove mostri una actitud receptiva a les necessitats:

“[...] penso que això també... i almenys els hi desperta el neguit de: «bien, a ver! Qué me van a ofrecer aquí?». **D'autoestima**. Sí, i també de, bé, la curiositat, els piques, i va molt bé. I va molt bé, tenen una curiositat.” (Prosec, 2011)

El mecanisme de ser l'escollit, juntament amb la curiositat per saber què hi ha a l'Albada són importants per determinar la consecució dels resultats. Per tant, l'assumpció en aquest estadi és la següent:

Sempre i quan hi hagi una desmitificació d'allò que significa “centre”, que els joves es sentin privilegiats per poder anar-hi i tinguin una curiositat per saber en què l'Albada els pot ajudar, aquests estaran en disposició de rebre suport d'acord a les necessitats que han motivat la seva derivació.

¹⁴⁸ Posteriorment això es corrobora amb l'opinió dels joves sobre com van viure les primeres setmanes a l'Albada i quina imatge en tenien prèviament.

Si els joves reben suport, es contenen les seves mancances. Però...

Si la teoria del programa avança, els joves que reben el treball de les professionals de l'Albada, s'espera que continguin les necessitats detectades al PEI. Aquest resultat no és tant automàtic, almenys en un nivell de contenció.

Taula 20. Mecanismes entre “el jove rep suport d'acord a les seves necessitats” i “es contenen les seves necessitats”

Joves reben suport segons les necessitats detectades al PEI			
Mecanisme	Situacional	Acció-formació	Efecte no previst
Assistència Jove			
Compliment allò assignat			
Lo bo que està el menjar		+	
Rebre Atenció			
Contenció Necessitats Joves			

Font: Elaboració pròpia.

Segons les entrevistes, es necessiten d'alguns mecanismes per a què es doni aquest efecte: el jove ha d'**assistir de forma regular al recurs**, tal com li planteja el PEI i s'ha pactat de forma consensuada amb ell. Per a què es doni aquesta assistència regular, s'arrossega encara la curiositat (convertida en motivació) de la fase anterior, però especialment es compta amb un efecte motivador no previst: **“lo bo que està el menjar”**. Aquesta és la publicitat que fan els joves i que han percebut els tècnics. A l'Albada es menja molt bé. I aquest és un motiu molt atractiu, encara que també s'hagi de fer deures.

Per un altre costat, els joves a part d'assistir, cal que mostrin una **actitud activa i participativa en la dinàmica de treball** de l'Albada. Així, a més d'anar a l'Albada segons l'horari assignat, és necessari que els joves duguin a la pràctica el compromís de compliment de les tasques assignades.

Si en la lògica causal anterior hi havia el fet de ser l'escollit com a mecanisme de procés realitzat pel jove, ara aquí, hi ha un altre mecanisme que influeix de forma semblant: el fet de **“rebre atenció”**. El jove en el moment que és part de l'Albada és l'escollit, però ara ja passades les primeres setmanes, hi ha una reacció que condiciona al jove: és un jove que rep atenció. I això és ben rebut perquè desencadena altres resultats. Aquesta atenció, els gestors i tècnics de l'Albada la provoquen de diverses formes, però el sentir-se escoltat, el ser preguntat, el ser saludat cordialment, tota una sèrie d'exemples que denoten una llar normalitzada i que els joves, malauradament han trobat a faltar:

“[...] Jo penso que la relació que troben allí, amb gent que els mira a la cara, que els escolta, els deixa parlar. Clar, també això és bàsic. També aquesta sensació de protagonisme, de sentir-se escoltats i estimats. La vinculació que fan amb ells penso que, clar, no l'han pogut fer amb altre gent, d'aquesta manera tan directa. I llavors, bueno, això que hi hagi algú que es preocupi de què arribis a l'hora i que tinguis el dinar calent i que, a més, és molt bo, i que quan arribes a la casa surt [es refereix a la treballadora familiar que surt de la cuina] i et fa un petonet... Clar, és tot el caliu que troben allí.” (EBAS2, 2011)

L'assumpció per aquesta cadena de resultats és la següent:

Els joves estan en condicions de contenir les seves necessitats sempre i quan hi hagi una assistència regular i mostrin una actitud activa i participativa amb la dinàmica de treball de l'Albada i, rebin atenció que els empeny per contenir les seves necessitats.

Si el jove està “contingut”, satisfà les necessitats del PEI. Però...

El PEI està en ple funcionament. El jove ha pogut aturar la situació de risc en què es trobava i com a mínim, s'han contingut les necessitats detectades. El resultat següent és que es satisfacin aquestes necessitats i, per tant, que hi hagués una millora més profunda que la pròpia del nivell de contenció. Els mecanismes detectats en aquest nivell de resultats són diversos.

Taula 21. Mecanismes entre “es contenen les seves necessitats” i “es satisfan les necessitats del PEI”

Contenció Necessitats Joves			
Mecanisme	Situacional	Acció-formació	Efecte no previst
Infraestructura habitatge			
Dins l'entorn de referència			
Albada recurs segur			
Zona digna			
No propaganda			
Espai NO estigmatitzador de joves			
Modelatge llar normalitzada			
Bon equip humà i bona sintonia			
Sensació d'acompanyament a altres professionals			+
Estàs a l'agenda			-
Sobretot ajuda en estudis			
Canvi actitud			

↓

Satisfacció necessitats PEI

Font: Elaboració pròpia.

Un mecanisme situacional és el mateix recurs, el seu espai físic, des de la forma que té, la ubicació, el mobiliari i l'estat en què es troba. Tot junt, en la seva conjunció, genera que **l'Albada es concebi com un recurs segur**. Un recurs en el qual el jove, de manera progressiva guanyi en benestar i tranquil·litat emocional:

“Jo crec que serà aquests objectius que hem dit, sí, però de manera gradual. Ell trobarà aquest benestar emocional, perquè es trobarà en un lloc acollit, que tothom el respectarà, que podrà dir la seva, que podrà estar tranquil, que es podrà fer una dutxa tranquil·lissimament amb tots els recursos que necessita per a fer-ho, que es pot posar a cuinar i que l'atendrà la senyora que està allí cuinant i... trobarà tranquil·litat. I això farà que baixi la guàrdia. I això permet poder respirar i... d'aquí, al benestar ple i emocional... serà gradual. Però de bones a primeres tindrà un espai per a respirar, per dir: bé, aquest és el meu lloc”. (SPI2, 2011)

L'Albada és un habitatge privat reconvertit en espai públic, però d'unes dimensions aproximades d'uns 100 m²; amb diferents estances. Es troba en una finca seminova i el mobiliari és nou i es troba en bon estat. Tot està molt net i ordenat. Aquesta distribució de l'espai genera un efecte de relax i

seguretat en el jove, ja que li ofereix un entorn segur, amb una infraestructura suficient i en bon estat, que li permet satisfer les seves necessitats: hi ha un bany totalment equipat, és un espai mitjanament gran, té calefacció i aire condicionat, a part de tenir altres materials com utensilis per a fer la higiene diària i una muda en cas de conveniència. És un entorn diferent a molts habitatges del Centre Històric, caracteritzat per una tipologia d'habitatges antics i amb unes mancances d'infraestructures que els fan més assequibles per a la població amb pocs ingressos. Però és també diferent a la casa de molts joves de l'Albada. Les educadores (i també els joves) afirmen que l'habitatge on viuen els impossibilita satisfer les seves necessitats, confirmant que, l'espai és generador de risc, però si aquest es millora¹⁴⁹, és generador de benestar i canalitzador de resultats. La mateixa **infraestructura** ajuda en aquest difícil equilibri entre generar risc i generar benestar.

"[...] Mentre estan allí estan segurs que aquell sostre no els hi caurà al damunt, com tu deies abans. Són nois i noies, que a lo millor han viscut en cases que, quan estan a casa no estan segurs perquè estan patint perquè hi ha una escletxa que igual els hi cau a sobre. El poder estar, passar moltes hores al dia a un pis nou, net i bonic i acollidor. Jo penso que fa més del que ens pensem, que té més potencial del que ens pensem. **És a dir, la mateixa estructura...** La mateixa estructura, jo penso que sí. Que li dona seguretat. Jo penso que la mateixa estructura del pis els hi dona seguretat i acolliment. Si aquest mateix pis, en comptes de ser petit, fos un pis súper gran, penso que no els hi oferiria." (EBAS2, 2011)

És un habitatge segur però dins del barri. Per tant, dins del seu **entorn de referència** i a la realitat que ells viuen. Aquest fet és igualment un mecanisme situacional que intervé en la cadena de resultats. Un habitatge molt ben connectat però no aliè a la realitat del barri, essent un continuïum en les activitats diàries que tenen els joves i provocant, en la majoria dels usuaris que són del Centre Històric, poc trasbals en la seva dinàmica. Però al mateix temps, que és dins del barri, està ubicat en un lloc d'obertura del barri, a una plaça ja remodelada, en una **zona digna** (essent aquest un altre mecanisme provinent de l'entorn).

"[...] A més, perquè la ubicació és al Centre Històric, però no és ben bé al mig, sinó que és una finestra del Centre Històric. Que nosaltres també ho volíem això. **És un punt clau, veig. La ubicació a la Plaça Cervantes no és aleatòria.** No! Al contrari. No està al centre del barri, sinó que està cap a fora. La idea de visibilització. [...] La gent no sap que allà hi ha un habitatge amb joves. **No se'n fa propaganda.** No, no, no. Ho sabran les associacions de veïns, ho vam explicar a tots els col·lectius implicats, per evitar qualsevol situació però no... no ho sé... **És una balança que és sense amagar-se'n però no cal distingir als joves que hi van.** [...] I a la vegada també pel tema social d'ells, no està ubicat en cap zona guetto, i això també és molt important. Aquests nens han d'anar a un lloc on es sentin a gust. La «casa de la tieta» ha d'estar en un lloc que sigui digne." (SPI1, 2011)

La ubicació i les estratègies de com es tracta aquest recurs de cara al públic ajuden a la **no estigmatització dels joves** que hi van. No s'amaga que hi ha el recurs però **tampoc se'n fa propaganda**. És un recurs que passa desapercebut i per tant, no és instrumentalitzat políticament. Això també facilita

¹⁴⁹ Aquesta és per exemple una de les tasques que treballa l'educadora referent de barri amb la família, és el treball paral·lel a l'Albada.

la feina a tots els professionals i s'aconsegueix un clima de normalització tant pels joves com per les famílies.

Com s'ha vist, l'habitatge és un recurs en si mateix facilitador dels objectius que es volen assolir, d'especial incidència en el període d'adaptació. Però també és rellevant la influència de les reaccions que es donen a allò que transcorre dins d'aquest. L'habitatge és l'entorn que emmarca l'estratègia de modelatge, i permet representar una llar saludable, composta per joves però especialment amb la presència d'uns referents adults sans, que són models positius per aquests joves. Es genera el mecanisme d'acció-formació següent: **l'Albada és una llar normalitzada**. L'equip de professionals acaba representant de forma involuntària, una amalgama de rols construïts a través de la forma de comportar-se, de treballar i personalitat; fruit de la relació intensa que es genera i també de la bona sintonia de l'equip de professionals. Els diferents rols són percebuts pels joves com alternatives a allò que habitualment han viscut, i aquest modelatge és un efecte canalitzador per aconseguir conseqüents resultats.

“Jo veig que aquell pis és com casa nostra. **Reprodueix una idea de família**. Reprodueix o es poden imaginar o es poden recrear en què estan al pis com a una casa normal i corrent, sense luxes i sense res, però que hi ha una estructura sòlida i protectora. Aquella casa no caurà. Els mobles estan ben collats, no hi ha el perill que se't vinguin al damunt. I si te sentes al sofà, és un sofà còmode, que davant tens la tele, que et pots relaxar, que no hi ha estrès, està net... **Està ordenat. Que no es crida...** Exacte. En principi, l'estructura del pis és acollidora i és tranquil·litzadora.” (EBAS2, 2011)

Tot i que no es disposa de suficients elements confirmatoris, dins d'aquest modelatge de la llar hi ha representats diversos rols que van des d'un ventall d'ordre i seriositat fins a la distensió i el somriure. S'hi troba un equip de professionals que, d'alguna forma representen rols de figures familiars: una “mare jove, atenta”; una “germana gran” i una “mare que posa ordre i seny”¹⁵⁰.

Aquesta varietat de rols provoca que els joves visualitzin models per al seu futur en adults sans, però també actituds respectuoses, de control, d'ordre, encara que sempre en un ambient dominat per la tranquil·litat, amb somriures i actituds relaxades.

“[...] **Quines són les claus?** El treball educatiu de tots els professionals, de totes bandes. **És l'equip la clau?** L'equip i l'anar a una. Les coordinacions a nivell de gestió tècnica, com les qüestions dels educadors de centre i els educadors referents... pensa que és una feina de molt ordenar, molt més que intervenir. És ordenar moltes vegades les situacions, les percepcions. Jo crec que la feina educativa és bàsica, el fet d'ordenar la vida de les persones, ordenar el cap de les persones, les relacions de les persones, penso que això és el projecte educatiu. El projecte educatiu és la clau.” (SPI1, 2011)

Aquest modelatge de “llar normalitzada” ve empès per un **bon equip i una bona sintonia** de professionals que hi ha al recurs. Un equip humà que estira als professionals més externs fins a implicar-los en el procés de canvi del jove. Un equip que també “lluïta per aconseguir el canvi” per part del mateix jove i que vol implicar a la família en aquest procés.

¹⁵⁰ Serà interessant veure com els joves contrasten aquests rols.

“Quina és la clau de què vagi bé? Perquè tenen el suport d’uns educadors de forma diària. Per tant, un equip o el suport? Són dos coses diferents? L’equip humà és una? Sí. I la feina que fan aquest equip? Jo penso que és el suport que se’ls hi dona. Evidentment amb l’equip, perquè sinó tinc un equip que em funcioni, tampoc no puc donar el suport. Ja són dos claus. Què més? La implicació. De qui? De tots. Jo penso dels educadors, de l’equip educatiu, del jove i de la família. I de tothom, del centre educatiu... i de tots els que estan al voltant. [...] És tot l’equip, no solament el de l’Albada. [...] Però quan hi ha aquesta bona sintonia amb els professionals, és molt bo. Penso que sí, és molt important.” (Prosec, 2011)

L’Albada compta amb un equip de professionals molt motivats per la seva feina. Amb les seves formes de fer, no explicitades en la teoria de la implementació, afavoreixen l’assoliment dels objectius del programa, o almenys, creen condicions que ho faciliten. Això de retruc genera un efecte no previst i positiu per als referents de la vida quotidiana. Saber que el jove va a l’Albada, genera un estímul positiu per als altres professionals com per exemple el tutor del centre educatiu o altres serveis com el CSMIJ, i crea noves possibilitats de fer un treball conjunt per millorar la situació del jove. Els **altres professionals tenen sensació d’acompanyament** en la seva “particular lluita” per conduir el jove cap a un millor creixement personal, es projecta la sensació cap a tots els professionals (tant dins de l’Albada com externs) de sumar esforços.

“Inclús des de l’escola, des dels instituts... Clar, també el fet de què vagin a l’Albada jo ho veig amb els EAP’s que també és com si tinguessin un plus. Com si fossin més sensibles. Aquesta sensibilitat dels altres serveis que atenen a nois que van a l’Albada, o noies. Clar, també és un plus afegit, perquè a l’institut a lo millor són nois que distorsionen molt. Però el fet que sàpiguen que va a l’Albada, que des de l’Ajuntament s’està potenciant aquest noi, se l’està ajudant. Clar, també veus que canvia una mica la visió. **És com si la resta de professionals diguessin: bé, si ells fan... Si ells fan... sí. Jo penso que sí. La resta de professionals diu: bé, si ells fan, nosaltres també. Afegim-nos-hi. Afegim-nos-hi. Sí, jo penso que sí. En certa manera també ajuda a canviar la visió del noi, a l’institut o a altres serveis que el puguin atendre. Canvia la visió del jove sobre el professional? Sí. Fa que vagi com motivat. Exacte. Que se’l miri més. Sí.**” (EBAS2, 2011)

No solament es genera aquest efecte no previst i positiu, com és la sensació de suport al professional, sinó que això també provoca que hi hagi una major atenció sobre el cas, i que en definitiva, el **jove estigui en l’agenda del professional**. Per tant, el professional se sent motivat per dedicar esforços al jove sabent que hi ha altres recursos que també estan empenyent en la mateixa direcció, com és l’Albada:

“És veritat que aquests que estan a l’Albada estan més presents a nivell nostre. Aquestes famílies que estan a l’Albada també a nivell de serveis socials nostres també les tens més presents aquella temporada. També intensifiques i també aboques, com si tothom aboqués tot, més l’atenció. I si valores que requereixen un ajut econòmic o algun altre servei i algun altre suport, les tens més presents i hi penses més.” (EBAS2, 2011)

Formar o no formar part de l’Albada, malauradament, comporta unes conseqüències, perquè al tractar-se de recursos escassos, en cas de ser-hi derivat, almenys durant un any el jove (i de retruc la família) estan presents a l’agenda pública dels serveis socials.

Altre mecanisme que ha emergit com a bàsic per a poder assolir els resultats immediats i per generar motivació i interès entre els joves és **donar sortida a la seva màxima preocupació: els problemes derivats dels estudis**. El grup d'actors entrevistats durant aquesta primera etapa han detectat que la màxima preocupació dels joves és superar les assignatures i així, el curs. És l'element desencadenant de gran part de les mancances que tenen: la convivència familiar és difícil, es barallen amb els companys de classe, etc. Els joves saben que el fracàs acadèmic els estigmatitza i els dona mala imatge: són els que sempre suspenen, els que mai porten els deures fets, els que no van mai a les excursions, els que falten a classe, els que es porten malament, etc. Per tant, s'assoliran els resultats immediats sempre i quan es focalitzin part de les estratègies de les educadores i de la resta de professionals de l'Albada sobre l'estudi assistit.

"[...] O anar a l'excursió que es feia al trimestre. A una excursió, hi ha joves que no han anat mai a les excursions de l'escola. I fins i tot, com que no hi ha anat mai, doncs ja no es planteja anar-hi, com dic ara que hi vaig si porto deu anys sense anar-hi! I fins i tot, ho treballar això... trencar aquests frentes: i tant que hi pots anar! I també et pots quedar a dormir a fora igual que tots! Trencar això, clar, els hi fa veure a la resta de la classe, els miren diferent: ara ja comença a ser com nosaltres. L'important també és com els altres també reben el canvi que ells fan. [...] No han sigut pas els que han rebut gaires premis, normalment, i sempre són els que tenen aquest estigma: el que arriba tard, el que no presenta mai els deures a temps, el que té la llibreta bruta, i per tant, una coseta que estigui bé, també és veritat..." (SPI2, 2011)

Tots aquests elements conflueixen en provocar una reacció al jove entre la contenció de necessitats que es dona i poder satisfer-les. No només que hi hagi estudi assistit, que es pugui menjar molt bé, que et tractin bé, sinó que també cal comptar amb la reacció del jove. És la interpretació significativa que fa el jove a tots aquests recursos, ja materials o d'un altre tipus que intenten provocar el canvi. Els tècnics i gestors preguntats apunten a què és necessari un **canvi d'actitud**. S'exemplifica en voler ser ajudat, reconeixent primer que hi ha uns problemes. Aquest és un dels mecanismes més prioritaris en aquest estadi de resultats. Amb el canvi d'actitud, el jove es mostra receptiu a tot el treball que s'està desenvolupant al seu voltant.

Aquest canvi d'actitud significa si el jove "encaixa o no" amb el projecte. Les entrevistes no han pogut posar de manifest la complexitat d'aquest moment, però és obvi que altres elements totalment externs al projecte Albada, com la personalitat del jove, o el seu moment vital, o la influència del context també hi intervenen.

"La gent que encaixa, encaixa molt bé, perquè hi ha gent que necessita el control, que algú li digui: obre la motxilla i a veure què tens avui de deures. I hi ha gent que el control no el vol en cap moment. I per tant, hi ha gent que encaixa i encaixa molt bé i veu que té possibilitats, que en traurà profit i que té oportunitats i la gent que no encaixa, doncs li costa molt. Una altra cosa és que si no encaixa, estan molt de temps al centre o menys! Però penso que aquí els educadors que tenim ja una mica més d'experiència doncs..." (SPI1, 2011)

Per tant, en aquest nivell d'efectes, l'assumpció seria la següent:

Es satisfaran les necessitats del jove sempre i quan hi hagi un canvi d'actitud. I aquest vindrà motivat per un entorn segur, no estigmatitzador, i que presenti un model normalitzat de llar; hi hagi un bon equip i una bona sintonia entre l'equip de professionals i es doni suport als joves en els estudis.

Si la família té una reacció positiva al recurs, disminueix la tensió familiar. Però...

A partir d'aquí s'exposen els principals resultats i mecanismes de la vessant familiar apareguts fruit del treball de camp. Abans de tot, apuntar que les entrevistes no han proporcionat àmplia informació sobre els mecanismes que enllacen les lògiques causals que es donen en la vessant familiar. Es ratifica així, que el protagonista del recurs, essent el gran receptor de les diferents activitats que s'hi duen a terme és el jove. Tanmateix, les dades analitzades permeten confirmar que un dels destinataris de l'Albada indirectes de l'Albada és la família, més indirecte, però al cap i a la fi, un suport a la família. I que la teoria del programa desplegui diversos nivells de resultats a nivell familiar significa que és un puntal bàsic per aconseguir la millora del benestar global del jove.

D'aquesta forma, l'entrada del jove al recurs, provoca dues reaccions en el si de la família: per un costat, hi ha una reacció positiva perquè han pogut trobar un recurs que pugui ajudar en les necessitats dels seus fills, percebudes com a problemàtiques. Així que amb l'Albada "respiren tranquil·les". Però per un altre costat, hi ha una reacció de certa recança, sobretot a la institucionalització. L'Albada no deixa de ser un recurs força desconegut, i pot arribar a ser vist com una amenaça, perquè s'entremet en la vida privada de la família, i acabi esdevenint "l'excusa" dels serveis socials per a prendre'ls la tutela dels seus fills. És per això que al marge de què el recurs és un respir, és una reacció habitual de la família tenir por davant l'expectativa que s'ha generat.

El pas següent és reduir la tensió familiar que s'està donant en aquell moment. Les famílies consideren que el jove és un problema afegit a tots els que ja tenen, i que el comportament d'aquest és la causa (no única) de l'angoixa que pateix la família. Per distendre l'ambient familiar, diferents mecanismes entren en acció. Part d'ells queden recollits a la següent taula:

Taula 22. Mecanismes entre "les reaccions de la família" i "disminueix l'angoixa familiar"

Família reacciona positivament		Família amb por a la institucionalització	
Mecanisme	Situacional	Acció-formació	Efecte no previst
Assistència gradual del jove			
Jove Controlat			+
Valor material menjar			+
Esforços als estudis			
No dir què han de fer			
Afegir i no quitar			
Albada no substitueix als pares			
↓			
Disminueix angoixa familiar			

Font: Elaboració pròpia.

L'estratègia de la presentació del recurs i el període d'acollida de l'Albada canvien la percepció de por i d'estar a l'expectativa cap a crear un ambient relaxat. Hi ajuda també el mecanisme de transmetre **l'Albada com un recurs "d'afegir i no de treure"**. Els pares, conscients de la situació en què es troba la família i el fill, tenen aquesta por cap a una institucionalització, i per tant, estan habituats a les advertències o a les penalitzacions de l'administració quan no han complert les seves "obligacions". És per això que tenen interioritzat l'experiència de què es "treu" i no tant "d'afegir". Aquesta reacció és especialment present als inicis de la implementació del projecte i mediatitza les pors cap a una confiança a l'Albada i en conseqüència, una millora en l'angoixa familiar:

"[...] els usuaris nostres també estan molt familiaritzats amb això de que te quiten los niños, de que los ponen en un centro, de que te quitan la tutela... Tot es quitar cosas. [...] També, segons qui, també estan una mica... a l'expectativa a veure què, a veure aquesta que no m'enredi. **Saber quina és la institució.** Sí, a ver si esta me lo quiere poner en un centro de menores i aquí a veure si m'enredarà ara. I no. ja veuen que no, que no se tiene que tener miedo. **Tot el contrari.** No és una cosa que tengamos que tener miedo. Clar, i això, per exemple, ho veuen molt quan van a fer la primera visita a l'Albada. Quan tu els hi parles estan una mica a l'expectativa. Perquè clar, jo entenc, costa. Però fins que no ho veus, no t'ho imagines. Llavors quan van allà i ho veuen: veuen el pis i parlen amb les educadores, acaben fent-se més a la idea. S'acaben fent més a la idea del què és. Aleshores és quan surt algun comentari d'aquests de dir: «cuando fuimos allí ya vi que no era una cosa que nos tuviera que hacer miedo. No tienes que tener miedo de nada»." (EBAS2, 2011)

En la mateixa línia que l'anterior mecanisme, durant la presentació i l'acollida del recurs també es fa èmfasi en què l'Albada és un recurs de suport per al jove, i es subratlla la importància de l'estudi assistit com a tasca prioritària. Que les famílies percebin que **l'Albada serà un recurs que ajudarà en els estudis dels seus fills**, és un mecanisme de procés que ajuda a percebre el recurs com a positiu i a millorar el benestar de la família. Les famílies, igual que els joves, saben que els estudis és allò que estigmatitza el jove i l'origen de molts dels problemes que hi ha a casa, és per això, que l'Albada és més que el Casal, perquè tindran un suport personalitzat, només hi ha deu joves, i per tant, hi ha una millor probabilitat d'èxit escolar a l'Albada. Aquesta actitud és especialment destacada per aquelles mares que malauradament no tenen habilitats per ajudar als joves en el suport formatiu, i aquesta impotència també contribuïa a la seva angoixa¹⁵¹.

Un mecanisme que ha estat clar per millorar l'ambient de la família i per proporcionar tranquil·litat a aquestes mares és la mateixa **assistència del jove** al recurs. Aquest mecanisme ha provocat un resultat no previst i positiu: el **jove està controlat**. La mare no té angoixa perquè sap que el jove està a l'Albada i no sol o pel carrer.

"Llavors una cosa molt important per a nosaltres també és el tema familiar. Jo recordo que fa un parell d'anys que hi havia una nena amb una mare malalta mental, que se l'estimava molt però aquella senyora no podia contenir-la. Doncs bé, tu podies treure aquella nena d'aquella casa? No, no tenia raó de ser. Però si

¹⁵¹ Sobre aquesta idea s'hi retornarà més tard, amb la teoria del programa comprovada per les famílies.

no la veia des de les 8 del matí fins a les 9 de la nit [a la mare], i quan arribava a casa, ja arribava dutxada, amb els deures fets, la relació amb la mare era... va millorar moltíssim". (SPI1, 2011)

Una estratègia ha esdevingut també clau en aquesta cadena de resultats: que l'Albada serveixi els àpats. A part de ser un bon moment per treballar hàbits d'interacció social com també la responsabilitat de tasques; externament i de cara a la família ha generat un resultat no previst i positiu: el **valor material que tenen els àpats**. Al tractar-se de famílies on freqüentment pateixen dificultats econòmiques, el fet de què els joves puguin quedar-se a dinar i sopar a l'Albada, a part de treure angoixa a la mare perquè sap que el jove menja i menja bé mentre ella treballa (en alguns casos), també allibera d'un cost econòmic a la família, ja de per si, molt precària.

"Totes [les famílies] estan amb uns ingressos baixets, baixets del tot. [...] Tot això aquestes mares... aquesta part més material que, de vegades, nosaltres no valorem, per a elles és molt important. Saber que no ha de patir per preparar el dinar i el sopar del seu fill perquè dinarà i soparà a l'Albada. Coses que nosaltres, de vegades, no valorem, per elles és molt important. **No solament per la qüestió pensar de què l'ha de preparar sinó per la qüestió d'omplir...** Per la qüestió econòmica. D'omplir la nevera i tenir aquella despesa cada dia." (EBAS2, 2011)

Dos mecanismes més es donen en aquesta lògica de resultats per assolir una disminució de l'angoixa familiar. Per una banda, les professionals tenen una actitud de "**no dir què han de fer els pares**", sinó que sempre intenten que la iniciativa la tingui la família, sobretot per a què no es doni un altre mecanisme d'acció-formació molt relacionat: pensar que **l'Albada és la substitució dels pares**. En ambdós situacions, les professionals incideixen molt en crear aquests mecanismes, sobretot en aquelles famílies que tenen més habilitats. Tot per poder reactivar el vincle familiar i insistir que l'Albada és un suport, però temporal.

"Bé, estan una mica a l'expectativa. És que a un no li deu fer gràcia que li diguin el que has de fer. Intentem que siguin elles mateixes les que resolguin. A veure, no dir-los-hi directament, sinó fer un acompanyament perquè acabin dient el que nosaltres volem. M'entens? **Que no sigui: que el niño esto, i tu diguis: doncs fes això.** No al revés. Y tú qué piensas? Y tú qué tal? Per acabar una mica dient el que nosaltres volem. Inclús quan hi ha una problemàtica al darrere, que no volem dir nosaltres directament, ho preparem una mica per a què elles ho diguin, que ja és diferent. Perquè han sigut elles, i no hem estat nosaltres que hem anat a dir-los-hi." (Prosec, 2011)

Es reitera constantment que l'Albada no ha de ser un lloc on substituir els pares ni prendre'ls el seu rol, tot al contrari, un punt de suport més per afavorir el creixement del jove com a persona i estar al costat de la família. Concorda amb la filosofia del projecte, de suport no paternalista, intensiu en treball i temps, però amb una durada limitada.

"Sí, però també hi ha un treball amb les famílies, les famílies evidentment no poden veure l'Albada com un lloc fiscalitzador, amb un lloc que se'ls pretén substituir a ells, penso que no i a part se'ls hi diu. Evidentment jo no penso que sóc la seva mare ni el seu pare, ni penso fer aquesta funció perquè això et pertoca a tu. Nosaltres farem tutories amb les escoles, però tu també les has de fer exactament igual. Tu hi has d'anar igual a les teves, nosaltres no anem a substituir-te. Nosaltres anem a treballar coses pràctiques, però això no t'extreu

que tu hi hages d'anar, ni molt menys! I també se'ls hi diu, qui coneix més al seu fill són ells! Més que nosaltres! És a dir, nosaltres podem rebre molta informació per part dels pares. Sempre has d'intentar que els pares tinguin el seu puesto, primer perquè són molt importants. Han de tenir el seu poder, a part, influencien directament sobre el fill, i els hem de tenir al cantó nostre. És evident." (Prosec, 2011)

Serà interessant corroborar en la segona etapa la visió de les famílies sobre si l'Albada substitueix als pares. Seria una amenaça a l'èxit del projecte, per això les professionals reiteren que el recurs i el personal d'aquest són un suport més.

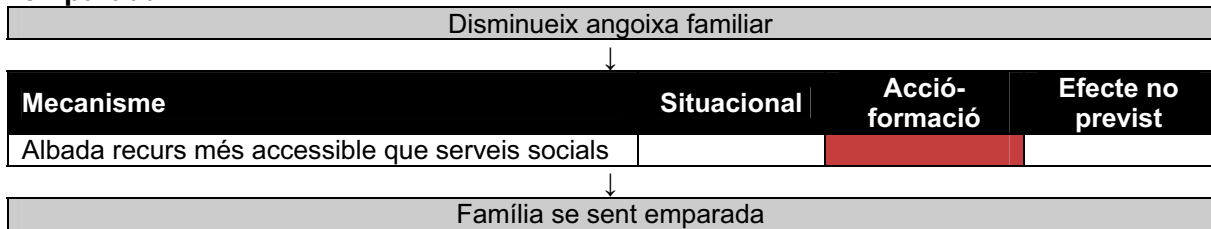
"Jo penso que substituir [*els pares*] no els substitueixen. Perquè ells tenen molt clar qui són els seus pares. El que potser sí que troben aquest ambient, que n'hi ha molts que a casa també el tenen, que de petons i abraçades no els hi falten. N'hi ha molts que és veritat, que petons i abraçades no els hi falten; els hi faltaran altres coses però això no. Però penso que, bueno, que aquest anar una mica més enllà. Més enllà del petó i l'abraçada hi ha més una disponibilitat i una capacitat de parlar més, a lo millor, més a fons. O de donar respostes, a lo millor, els pares tenen un límit. I allí, aquestes respostes que troben van un passet més enllà. Els poden ajudar en coses que, a lo millor, els pares no poden." (EBAS2, 2011)

És per això que davant de la pregunta sobre si l'Albada podria substituir els pares, les professionals afirmen en rotunditat que no substitueixen als pares i que s'incideix tant als joves com a les famílies sobre aquesta qüestió, ja sigui per disminuir el procés de desconfiança i la por a la institucionalització, com també per evitar que es generi un efecte de descàrrega de les responsabilitats dels pares, element que es discuteix seguidament. Per tant, l'assumpció per aquesta lògica de resultats seria la següent:

Un cop superada la recança i havent derivat cap a una reacció positiva i d'acceptació del recurs Albada, es preveu que les famílies disminueixin la seva angoixa familiar. Això serà així si el jove té una assistència regular al recurs i per tant, les mares perceben que està controlat durant part del dia, que l'Albada els serà útil per als estudis, que no els hi treuen cap dret sobre els fills i que no les substitueixen en el seu rol de progenitors.

Si l'angoixa disminueix, la família se sent emparada. Però...

L'angoixa familiar descendeix; la mare, especialment, està cada vegada més tranquil·la i per tant, se sent emparada. Aquest resultat no és tant conseqüent i té molta relació amb el context en què es troba la família. Amb l'Albada, les mares guanyen un punt de suport, un emparament en el procés d'educar els seus fills. Troben algú que els acompanya durant aquest procés. És un resultat que és especialment rellevant en aquelles que són monomarentals i que durant molt de temps han estat tirant endavant la família. Amb l'Albada "no se senten tant soles".

Taula 23. Mecanismes entre “la disminució de l’angoixa” i “la família se sent emparada”

Font: Elaboració pròpia.

Un únic mecanisme s’ha pogut detectar a través de les entrevistes que ajudaria a entendre aquest enllaç de resultats: **l’Albada esdevé un recurs més accessible que els altres serveis socials**. No solament és accessible perquè s’hi pot anar durant un horari més ampli, sinó perquè també en la seva forma de fer, ajuda a ser accessible: hi ha una atenció personalitzada, pausada, intensa, elements que els serveis socials desafortunadament no poden aportar. Aquesta accessibilitat, en termes amplis, juntament amb la recepció de missatges positius sobre les millors del jove (fruit de les estratègies com la preservació familiar), fan que l’Albada sigui percebuda com un recurs que empara aquestes mares.

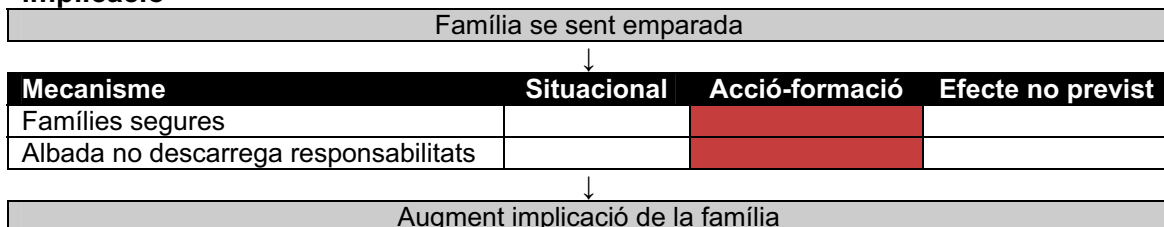
“Les mares també fan molt suport a nivell de les educadores d’allà. Que, jo que sé, tenen qualsevol cosa que els preocupa i a allà les tenen molt disponibles cada dia, m’entens? Per exemple, aquí, clar, si venen a aquí a parlar amb mi, jo no estic disponible les 24h del dia. Elles tampoc, però tenen un marge més ampli. A lo millor, clar, si saben que els passa alguna cosa que volen comentar o que els ha passat algo amb els fills, són més accessibles, tenen més la porta oberta.” (EBAS2, 2011)

Per tant, l’assumpció en aquest fragment de la teoria del programa és:

Les mares, havent percebut la disminució de la tensió familiar, ara es senten emparades. Sempre i quan l’Albada sigui un recurs més accessible que altres serveis socials.

Si la família se sent emparada, augmenta la seva implicació. Però...

Si la família se sent emparada perquè entén que l’Albada és un punt de suport, mostrarà més implicació en el rol de pare o mare i participarà activament en restaurar els vincles familiars. Aquests resultats necessiten d’alguns mecanismes que ajudin a enllaçar-los.

Taula 24. Mecanismes entre “la família se sent emparada” i “l’augment de la seva implicació”

Font: Elaboració pròpia.

En les entrevistes s’ha després que es donen dos elements que ho expliquen: per un costat, les famílies guanyen seguretat, per un altre, és necessari que les

famílies entenguin l'Albada com un recurs d'ajuda i que no esdevingui un motiu per descarregar-se de les seves responsabilitats.

Pel que fa al primer, les **famílies tenen o recuperen seguretat en si mateixes**. L'Albada esdevé una font d'energia per continuar "lluitant" en el dia a dia per treure endavant la família. I per moltes d'elles, és una batalla que han fet i han de continuar fent soles, i amb privacions greus. És per això que l'Albada és com una "recàrrega de piles" per estimular altre cop aquestes dones que ja venen amb un patiment i cansament de fa molt de temps, però que amb el recurs, ara guanyen seguretat i reforç anímic.

Pel que fa al segon, el programa és un reforç per a les famílies per a què no derivi cap a una situació amenaçadora: que les famílies no es responsabilitzessin de les seves tasques i ho deixessin en mans de l'Albada. L'Albada no pot ser entès com un **mecanisme de descàrrega de responsabilitats**. Aquest mecanisme és semblant a l'explicat amb anterioritat (que l'Albada no substitueixi els pares), però ara va un pas més enllà. Aquí s'incideix en què no és una por a la substitució del seu rol, sinó que gràcies al reforç i a la tranquil·litat guanyada, les famílies puguin reaccionar amb un abandonament de les responsabilitats familiars.

L'assumpció que enllaça aquests resultats seria la següent:

S'espera que les famílies que es senten emparades, tinguin una major implicació en el seu rol, sempre i quan es sentin segures i no descarreguin de les seves responsabilitats a l'Albada.

Si el jove fa un procés evolutiu global positiu, estarà més preparat per a la vida adulta. Però...

En darrer terme, s'analitzen aquí diversos mecanismes que incideixen en el desenvolupament de la teoria del programa i que són subratllats en aquesta primera etapa de les entrevistes. Aquests però són de caire general i es donen al llarg de tot la teoria del programa, per això s'han qualificat com a mecanismes transversals. Aquests s'anoten a la taula següent:

Taula 25. Mecanismes transversals

Joves són seleccionats			
Mecanisme	Situacional	Acció-formació	Efecte no previst
Acceptació realitat			
Relació intensa			
Albada sempre en positiu			
Comunicació i Coordinació			
No trencar amb l'entorn			
Temporalitat anunciada			
Trencar idea recurs adquirit			+
Que els joves no es coneguessin			+
Convivència			
"Apúntame aquí!"			+
Dependència Albada			-
Fet a mida			
Posar control i ordre			
↓ Millora benestar general del jove			

Font: Elaboració pròpia.

El recurs Albada té una durada establerta per a cada jove. Generalment és d'un any escolar, tot i que davant d'alguna excepcionalitat s'ha allargat aquest temps, provocant la reflexió entre els gestors del programa sobre si un any és suficient o no per poder ajudar al canvi. Tanmateix, el **fet d'informar sobre aquesta temporalitat anunciada** a tots els beneficiaris, siguin directes o indirectes, activa altres reaccions derivades pel fet de saber que aquest recurs "no és per a tota la vida". Per exemple, genera un resultat no previst i positiu i que també enllaça amb la lògica del programa: es **trenca la idea de recurs adquirit** per part dels usuaris, ja que aquests, davant de la pressió d'una data final, entenen el recurs com una "oportunitat".

"[...] Com que és intensiu, el futur és proper. Si aquests nens estiguessin cinc anys a l'Albada, el seu futur seria molt diferent. Però com que al nen li dius, això, el 30 de juny s'ha acabat, per tant, has de gaudir del que tens i no t'has de desvincular del terreny, el futur és molt més immediat. Això no vol dir que després nosaltres no fem el que deia ella: una nena que encara necessita... alguns xavals que després de dos anys, entren allà i van a veure l'educadora, o a la cuinera i xarren un dia. Clar, el futur? No, és un temps que continua amb el present. Nosaltres no tanquem! El futur perquè és conjuntament amb el servei. Llavors per tant, no deixem els nens a l'estacada quan no hi ha l'Albada, perquè han estat sempre a l'estacada. [...] Tu estàs continuant vivint al teu barri, amb els teus amics, amb els teus companys, amb les teves situacions i jo t'ajudaré a fer-los-hi front. Per tant, jo t'ajudaré a fer-los-hi front, no te les solventaré. **I t'ho faré amb un temps limitat**. I t'ho dic i tu ja ho saps. **Aprofita**. Clar, i jo t'ajudaré a aprofitar-ho al màxim". (SPI1, 2011)

Relacionat amb el temps, hi ha un altre element a considerar i que ajuda a comprendre les diferents lògiques causals del projecte Albada. Al ser una durada anunciada d'un any, és necessari que el **jove no trenqui els seus vincles amb l'entorn**, ja que al cap d'aquest any, s'espera que el jove recuperi una vida "normalitzada" sense l'Albada, i amb millors habilitats i recursos per a fer front i reaccionar de forma positiva a les dificultats de l'entorn. Per tant, en les entrevistes es deixa molt clar que l'Albada no és un punt de trencament en la vida del jove, això no vol dir que no tingui un impacte, ja que és molt intens. Però durant aquest any s'intenta que el jove no deixi de fer res d'allò que feia abans, d'alterar el menys possible la seva vida quotidiana i que sigui un element més a la vida que ja tenia.

"[...] coses puntuals sí, però que si un nen feia esport al seu barri, havia de continuar fent esport al seu barri. D'acord? Que si un nen, els dijous feia una activitat al centre educatiu, l'havia de continuar fent. No per ser del Centre Albada, havia de ser d'un club o d'una pinya, d'acord que sí que fan activitats conjuntes però ens interessava que aquests nens continuessin fent la seva vida al seu entorn, [el Centre] era un element més. [...] I s'ho passen molt bé mentre estan tots junts però després no tenen... han perdut el contacte amb la seva gent del barri o de l'entorn. En això hi vam fer molt d'incís. Ja t'ho pot dir la [tècnica], que al començament gairebé prohibíem que anessin junts al cine, gairebé. No hi ha d'anar! Perquè no volíem crear, sí, un bon vincle, però no un vincle de grup totalment cohesionat i tancat." (SPI1, 2011)

Es tracta de trobar l'equilibri entre generar clima de convivència i mantenir la relació amb l'entorn. A vegades però, el trencament amb l'entorn és necessari. L'Albada en aquest cas pot ser l'excusa perfecta. L'Albada està pensat que sigui un recurs per si mateix per reconduir aquestes influències negatives de l'entorn que es poden canviar, i en aquelles que no es poden canviar, tenir més

habilitat per acceptar-les i gestionar-les de millor forma per a què no augmentin la situació de risc en què es troba el jove:

“Clar, nosaltres sempre els hi diem, l’Albada sempre et pot ser una excusa perfecta per apartar-te d’allò que no vulguis, dels amics, dels companys o del que vulguis. Pots dir: «oh, me tengo que ir a l’Albada! Me están esperando».” (Prosec, 2011)

Un dels mecanismes transversals que caracteritza la teoria del programa del projecte Albada és la **relació intensa** que s’estableix i que permet conèixer molt als joves. Aquest mecanisme permet que els resultats intermedis es donin mercès a l’ambient de treball creat.

Es tracta d’una estratègia no escrita però que rau en la mateixa filosofia del projecte. I juntament amb la relació intensa que s’estableix entre el jove, l’equip de professionals de l’Albada i la família, es vol **generar un clima de convivència**. És lògic pensar que la relació intensa comporti un clima de convivència. L’important aquí és que sigui positiu per facilitar l’assoliment dels objectius del projecte. Així, el clima de convivència encara que facilita treballar els objectius, no està exempt d’amenaques, com per exemple, de què es creï un grup “nou” d’amistats i que es trenquin amb els referents externs, o crear sinergies interiors no del tot favorables.

Què seria l’ideal? Que els **joves seleccionats no es coneguessin**. Aquest mecanisme podria ser potenciador de canvis en dos sentits. Per un, el recurs pot acabar sent un entorn més afavoridor per a desprendre’s amb més facilitat de la motxilla “anterior” o “externa al recurs” que els influeix, i d’aquesta forma l’Albada esdevindria espai neutre per començar de nou: una nova imatge, no prejudicis i nous comportaments i noves formes de pensar. I per un altre sentit, el recurs evitaria que hi hagués reforç d’amistats “que no convenen” per als joves, i que l’Albada sigui una oportunitat per a tenir nous amics:

“El millor és que la gent no es conegué? Per què es poden inventar una altra identitat? Si, ahí! La has acertado! Clar, és molt difícil que et donin una oportunitat, és molt difícil que en xavals que coneixen de fora, en un altre ambient, amb un altre funcionament i tal, doncs que facin un canvi tant important com el que nosaltres els hi volem plantejar. Una oportunitat, que ho agafin com una oportunitat. [...] **I cada vegada és més difícil.** Si. Ara quan ens ve un i diu: «Conozco a este, a este y a este». I penses, ja està! Ja no... ja és més difícil de treballar. Has de parlar amb ells mateixos, per dir-los-hi que els seus companys han de tenir la mateixa oportunitat que tu has tingut.” (Prosec, 2011)

La relació intensa i el clima de convivència és tal que a l’hora de la sortida definitiva del recurs, tot i que es prepara en aquest acompanyament (invers ara però), no és un moment fàcil, tant pels educadors com pels joves. Per tant, tot i que l’experiència els ha demostrat que han de treballar aquest moment de “dol”, és també cabdal que no es generi un **sentiment de dependència de l’Albada** (efecte no previst i negatiu). S’entendria un sentiment de dependència cap al recurs com a resultat d’una sensació d’inseguretat, d’una percepció per part del jove de falta de referents externs, i per tant, que tot dificultés la plena autonomia del jove:

“[...] Que vulguis o no, encara que ho tinguem present, encara que pensem que s’ha de retornar una mica tot això al seu referent de barri, no deixen d’haver estat molt de temps amb nosaltres. Costa, eh? El tema de l’equilibri també... intentes fer que siguin autònoms, que a més, potser és també una de les altres coses que

hem de reflexionar. Intentar a veure com... que no és cap problema que vingui, no és: «vengo cada día y llamo». Venen molt de tant en tant. Ho barrejo també amb què costa una mica... costa una mica treballar la desvinculació també. Ja et dic, però és que passen molta estona amb nosaltres, és que compartim com si fóssim família realment! Com si fossis família! No sé, és una de les altres coses que haurem de pensar un mica. Clar, pensa que per a ells, formem part de la seva vida. Durant un any i encara que diguis: un any no és gaire en una vida! Però un any en la seva vida és molt important!” (Prosec, 2011)

Un altre mecanisme transversal que s’ha detectat com a potenciador del canvi és que **l’Albada es transmet com un recurs en positiu i voluntari**. Amb això, es vol dir que ni en el moment de l’entrada, ni l’acollida, ni durant el projecte ni en cas d’abandonament, l’Albada és un recurs de càstig, sinó positiu, d’aportar i no de reprimir, de donar una empenta cap a la millora i no de voler penalitzar el jove per la situació en què es troba i els problemes que ha tingut. És per això que al marge de què els joves derivats allí tenen algunes experiències que els comporten càstigs, ja siguin judicials o d’estigma, el recurs Albada no es transmet com un element de control d’aquesta conducta desviada sinó com un element de plataforma per encarrilar el jove.

“[...] Se’ls hi proposa sempre de manera voluntària, mai hem fet que l’Albada sigui una cosa obligatòria d’anar, ni un càstig de l’institut perquè has faltat, ni res d’això. Sempre s’ha tractat en positiu. [...] Sempre ho venem en positiu: és una oportunitat, tu la pots aprofitar... i després d’això es planteja un pla de treball en el qual el jove i la família es comprometen.” (SPI2, 2011)

Fins i tot és un recurs que sempre es difon com a positiu encara que el jove decideixi abandonar el projecte socioeducatiu.

“[...] A vegades les coses no funcionen perquè no funcionen, no cal donar-hi més tómb. I penso que no cal victimitzar ni buscar culpables. Si s’ha de buscar culpables, ja assumim nosaltres la culpabilitat. Mira, nosaltres no hem sapigut fer-ho millor, sempre intentes que el xaval no es senti culpable de què no ha funcionat. No ha funcionat, no passa absolutament res. La responsabilitat si l’ha d’assumir algú, l’assumim nosaltres i ja està. No el castiguem per sempre. Potser nosaltres no n’hem sabut o no és el teu moment... o no hem sabut donar resposta a les teves necessitats. O el recurs no estar. Però ja està. El que intentes és que marxin de la millora manera possible i de forma natural. Jo el que vull és que quan estiguem a fora, és veure’t, i parlar i tal, qui sap que d’aquí un temps potser se’t tornarà a proposar entrar a l’Albada? Qui sap! Ara pel que sigui no va bé. No tothom li funciona, no tothom encaixa.” (Prosec, 2011)

D’aquesta forma s’intenta que el jove no augmenti encara més la percepció de fracàs que molts cops ja té interioritzada, de què no acaba mai res d’allò que comença.

“Exactament. És que és molt important, hem tingut casos on realment se’ns ha fet difícil mantenir-los dins del recurs, perquè ja veies que no era el seu recurs i tal, però bé, sempre deies: ostres! Està saltant de tot arreu [*de recursos*], per lo menos, ha estat un any amb nosaltres i almenys, demostrar-li que si marxés, doncs, ha estat perquè ha acabat el seu procés. I ja està. Sempre intentes, va! Va! Perquè vulguis o no, els acabes coneixent i et sap greu, perquè tu ja ho saps que han anat saltant de recurs en recurs, llavors, mínimament en un horari molt adaptat, amb unes activitats molt concretes, per lo menos que ell tingui la sensació de què ha pogut acabar alguna cosa.” (Prosec, 2011)

Transmetre el recurs en sentit positiu forma part de la filosofia del projecte, i de la mateixa tasca de prevenció. Difondre aquesta forma d'entendre el projecte és també difícil per altres professionals que treballen amb adolescents. Els gestors entrevistats durant aquesta primera etapa reconeixen que al tractar-se d'un recurs novell en la forma de fer, costa a altres col·legues inculcar aquesta filosofia de no "evidenciar el càstig":

"Que tothom ho tingui entès igual, no per res, però a vegades algun institut ha dit: «Doncs ara vas a l'Albada». No, no, no! L'Albada no és el càstig. O a vegades des de Justícia, algú que ha tingut mesures judicials, doncs l'Albada és... no, no, no! L'Albada no és un càstig. En aquest sentit, a nivell professional s'ha d'anar empapant, però un cop tothom ho ha entès, llavors no hi ha problema, però com que estem al començament i els professionals també van rodant, doncs els nous [professionals] també ho han d'anar empapant." (SPI2, 2011)

Aquesta forma d'intentar positivament un recurs té els seus fruits amb la imatge que s'acaba transmetent de l'Albada. Sí que és cert que altres elements hi influeixen per crear aquesta imatge (com la ubicació, la normalització, etc.), però el fet de què sempre hi hagi aquesta voluntat de reforçar la idea d'oportunitat i no de càstig té el seu efecte no previst i positiu en els joves: **"Apúntame aquí"**.

"Bé, expliquen lo que volen. Lo primer que diuen els joves: «Ai, se come más bien en la Albada! Oh!». I els altres diuen: «Nosaltres també volem menjar com els de l'Albada!». I això és el que diuen, imagina't! Imagina't el que es diuen! Això suposo que és propi de l'edat, no diran que m'ensenyas a fer deures, això és més avorrit. El que diuen als altres és com si fos una festa. L'Albada es una fiesta, contínua. Realment els hi diuen això! **A veure si us creareu un altra imatge!** Espero que no! [rialles] [...] ens diuen: «Apúntame aquí! [Prosec] apúntame aquí que se lo pasan muy bien!». I això són comentaris que es fan entre ells, que són divertidíssims i llavors vaig jo i els hi dic: «Què feu festes aquí a l'Albada i jo no ho sabia? Ala, a mi no me habéis invitado?». **Això és una mostra de la complicitat.** També es treballa molt." (Prosec, 2011)

Aquesta imatge també ha contribuït a què l'Albada no sigui percebuda com un lloc estigmatitzador, com també la forma com els joves expliquen als del seu entorn que van a l'Albada (especialment als seus amics). Durant els primers anys, sí que "ho dissimulaven" no anomenant el recurs, però ara ja se'n parla obertament. S'ha evolucionat del "vaig a la casa de la tieta a fer deures" a "me'n vaig a l'Albada".

"Diuen, vaig a l'Albada. Diuen això. Abans sí que deien, me'n vaig a casa dels... al pis dels tiets. Però ara diuen: me'n vaig a l'Albada. Sembla que no, amb poc temps que portem, la gent coneix molt l'Albada. [...] Bé, companys d'ells, i parlen de l'Albada. No parlen del Servei Socieducatiu d'Atenció Diürna de l'Albada. **Home! És que és difícil el nom!** [rialles] Si, parlen de l'Albada. **Però vols dir que no se n'amaguen.** No. **Tu veus aquesta evolució de la forma de dir-ho.** No se n'amaguen. Jo crec que per a ells és un privilegi, i ho viuen com un privilegi." (Prosec, 2011)

A l'Albada hi juga un paper considerable un altre mecanisme transversal: **posar control i ordre**. Contrasta amb els mecanismes anteriors, que evoquen a percebre el recurs com un lloc distès, tranquil però no pas desorganitzat. Molts d'aquests joves necessiten posar control i ordre a les seves vides: instaurar horaris que al començament del Projecte són més amb la funció de control,

però que després desemboquen (si tot evoluciona tal com la teoria del programa preveu) cap a una adquisició d'ordre mitjançant rutines i hàbits.

Els gestors manifesten que els joves viuen aquest control i ordre com un element positiu, justificat sota la necessitat de trobar un eix estructurador per tal d'organitzar la seva vida.

“Si, però ells no ho viuen malament a l'Albada, ni molt menys, al contrari, ho viuen bé. Ho viuen com un espai de protecció, de seguretat. Evidentment un espai on es fica en ordre moltes coses, però d'una forma molt...” (Prosec, 2011)

És cert però que alguns joves els estressa la quantitat d'hores que passen al recurs, els hi suposa un excés de control i un excés en donar explicacions d'allò que fan. És per això que es compta amb una certa flexibilitat del PEI per evitar l'abandonament del jove. En altres joves en canvi, aquest mecanisme els provoca la sensació de què algú es preocupa per ells.

Altre mecanisme transversal que es considera bàsic per al bon funcionament de tot programa és l'existència d'una **comunicació fluida i d'una coordinació freqüent**. L'Albada no n'és una excepció i potser afavorida pel tipus de recurs que és (petit, novell, de proximitat) exigeix comunicació i coordinació com a pilars bàsics per a una bona execució de la teoria del programa. Especialment aquest mecanisme es fa present entre els professionals però també entre la unitat de treball de les educadores de l'Albada, els joves i les famílies.

D'aquesta forma es dona resposta ràpida a les necessitats del jove i a l'evolució de tot el projecte. Es vol fer incís aquí sobre aquest mecanisme, que davant de l'obvietat que té, sovint és difícil d'aplicar en administracions organitzades de forma complexa, que fan difícil el treball transversal cap a les persones i només permeten fer accions sectorials d'acord a les competències de la seva unitat.

Un altre mecanisme detectat en la forma de procedir dins el recurs i que potencia el canvi dels joves és que es tracta d'un recurs “**fet a mida**”. Les entrevistes d'aquesta primera etapa subratllen que es treballa de forma individualitzada en cada cas a través del PEI, però tot i que es parteix d'unes estratègies de treball establertes a la teoria de la implementació, aquestes estan condicionades a les especificitats de cada jove.

Com a últim mecanisme transversal de la globalitat de la teoria del programa i que es considera clau per provocar l'evolució positiva del jove en la gestió de les mancances que determinen la particular situació de risc que pateix és **l'acceptació de la realitat**. Aquesta acceptació és en part com el resultat derivat del treball estratègic que desenvolupen els professionals de l'Albada, però també com a resultat d'altres factors que entren en joc. El fet de què hi hagi una acceptació de la realitat del jove, sota els matisos de cada jove, és considerat com pas previ i força motriu per al jove cap al camí d'anar aconseguint resultats intermedis i per estar millor preparat per a la vida adulta (l'objectiu global). És en aquest estadi de resultats, quan ja s'han contingut les necessitats més visibles del jove, quan està en disposició de fer un pas més endavant, quan necessita que es doni una acceptació de la realitat.

La idea és demostrar que l'acceptació de la realitat és la reacció del jove a diferents esdeveniments i estratègies de treball que es desenvolupen al recurs

Albada. És la reacció antecedent als resultats i que permet desbloquejar el procés de creixement del jove.

Per acceptació de la realitat s'entén com el jove comença a ser responsable de la seva pròpia persona i aprèn a gestionar l'entorn on viu: la família, les possibilitats econòmiques, el barri on viu, els seus amics, l'institut, tot aquest entorn amb els seus defectes i les seves virtuts.

“Exacte, en si, que tu enganxis tot el teu entorn i si hi ha alguna cosa que no anava prou bé, que puguis tenir diferents opcions i que agafis la que millor et vagi. Però que l'agafis des del primer dia, o des del primer mes que estàs a l'Albada. Després ja en farà nou [mesos] que ho has estat provant i després ja...” (SPI1, 2011)

Canviar la realitat que té el jove no està ni a les mans del mateix jove ni dels professionals de serveis socials, però sí en canvi, desenvolupar capacitats per acceptar-la i fins i tot, mostrar una actitud activa per a fer el canvi en la “seva vida”. Aquí s'enllaça amb l'objectiu de trencar el relleu generacional del risc. Aquesta acceptació de la realitat ve molt correlacionada per la situació i el llegat de risc en què es troba el jove i també la família on està.

“La majoria de les famílies que nosaltres treballem són monoparentals. [...] **Monomarental o monoparental?** Monomarentals, amb la mare. Víctimes de violència de gènere i llavors el context... **La motxilla d'aquest jove és important.** Molt important. I a més, malalties mentals. **Són situacions...** Hi ha molt poquets que convisquin amb el nucli familiar del pare i la mare [...]. La majoria de la població que atenem és així. **És un tema a reflexionar.** Per mi, és molt significatiu aquest fet. I el patiment que hi ha al darrere d'aquesta canalla és increïble. [...] I la malaltia mental. És fàcil que a vegades vagi tot correlacionat. N'hi ha que estan diagnosticades i n'hi ha que ja estan amb suport psicològic. Aquests joves porten una motxilla que la majoria dels adolescents no la tenen.” (Prosec, 2011)

Els gestors reconeixen que aquestes “motxilles” amb què venen els joves són cada vegada més greus i també, complexes de tractar: joves que han viscut episodis de violència domèstica, absència de la figura dels progenitors, penúria econòmica, problemes de salut mental, etc. són factors potenciadors del risc, que estan latents i que en l'adolescència s'han traduït en detonadors d'accions, actituds o hàbits d'explosió i/o canalització del jove.

“[...] Que clar, que tota la història de criança que han tingut i de funcionament familiar, ha marcat també. I arriben a aquestes edats que tot això aflorix d'una manera o altra. I surt.” (EBAS2, 2011)

Aquesta acceptació de la realitat es dóna de forma gradual en tot el programa i té relació amb resultats de tipus emocional (disminució de l'angoixa, plorar, “explotar”, agressivitat, etc.) treballats als tallers amb la psicòloga. El grau més alt d'aquesta acceptació és poder tenir autonomia i prendre decisions. Seria l'exemplificació d'aprendre a gestionar aquesta realitat, tot i que l'edat del jove, aquí, influeix:

“Clar! I fer responsables d'ells mateixos. [...] Perquè donen la culpa sempre a fora. Això em passa però jo no sóc el responsable. Que aprenguin que són responsables d'ells mateixos i del propi procés. Moltes vegades van de victimisme. Que no sé què, que clar, com que visc aquí amb aquesta família que m'ha tocat... També que adquireixin això [...]. Clar, que surt tot més reforçat personalment. [...] Sobretot en aquestes edats, ja tenen edat per aprendre coses

per ells mateixos, a fer coses per ells mateixos. Quan són més petits sí que depenen més dels pares, però ara se'ls hi ha de demanar la responsabilitat a ells. [...] Ja és, bueno va, això ja no t'has d'excusar en què ta mare ja no et prepara l'esmorzar per anar a l'escola ni t'has d'excusar amb què la teva tieta no sé què. No, això ho has de fer tu perquè ja tens edat per fer-ho. **Tampoc té cap més remei que...** Clar, vull dir, hi ha coses que ja se n'han d'adonar que són ells. Que no poden comptar amb d'altres; ho han d'assumir. **Que no hi haurà ningú més.** Exacte. I que tenen l'edat per a fer-ho." (EBAS2, 2011)

Per això, el jove ha de canviar les respostes anteriors (sovint de victimització o agressives) a aquest entorn del qual forma part, i mitjançant l'acceptació i les eines que li donen a l'Albada i a altres recursos, gestionar les respostes per poder evitar que la seva situació de risc esdevingui greu. Es tracta d'entendre que davant de què "la teva família no es pot canviar, és la que t'ha tocat viure, per tant, anem a afrontar com podem viure-hi millor".

"[...] Estem molt amb el tema, i és molt important, el tema dels valors. Res és gratuït, i les coses costen molt, i tothom, jo penso que tampoc els ajudem si els mantenim en una bombolla, no! La vida és dura, ells tenen la seva realitat, i amb la seva realitat han de tirar endavant. I ja està, no hay más! Per molta pena que em faci, per molt que jo ho entengui molt bé. I és important entendre-ho, però hem d'espavilar i realment és ajudar-los. És a dir, que un mínim ells l'han de posar. [...] Els està oferint també una altra realitat, entre cometes i acaben normalitzant les seves situacions. **I creient-s'ho, com també l'estigma.** Exactament! Si, si! I una mica l'Albada és això, trencar amb tot això, vale? Hi ha una altra manera de fer, has de creure més amb tu, la majoria dels xavals el problema que tenen és això, han patit el que han patit i el que tenen és inseguretat, frustració, bé, i comença per això. I els costa una mica sortir d'aquesta espiral. **I d'aquí el repte.** Que s'encaminin cap a un altre lloc, que tinguin les bases que puguin tirar endavant, amb el que hi ha. És la seva realitat, no podem fer una altra cosa, per molt greu que et sàpiga és la seva realitat. M'entens? Ostres! Per què han tingut que patir tant! Però bé, això és així, i a partir d'aquí ho hem de tirar endavant i hem de sortir. I tampoc els fas cap favor planyent-los." (Prosec, 2011)

Per tant, l'assumpció, del tot parcial, perquè només dóna compte dels mecanismes transversals que apareixen en la teoria del programa segons els gestors és:

El jove està en disposició de millorar el seu benestar general i d'estar més preparat per a la vida adulta sempre i quan accepti la realitat que té, però a més, tingui el suport d'un recurs fet a mida, limitat en el temps, que positivitza la seva experiència, no trenca amb l'entorn, i s'hi estableix una relació intensa i un clima de convivència, amb una permanent comunicació i coordinació que li permeti ordenar la seva "vida".

Tota l'anàlisi realitzada d'aquesta primera etapa ha permès posar el punt d'atenció tant en la teoria de la implementació com en la teoria del programa, ambdós teories diferents. Mentre una parla de les tasques que es duen a terme, la teoria de programa parla dels mecanismes com aquells engranatges que possibiliten la cadena de resultats (Rogers, 2000, p. 229).

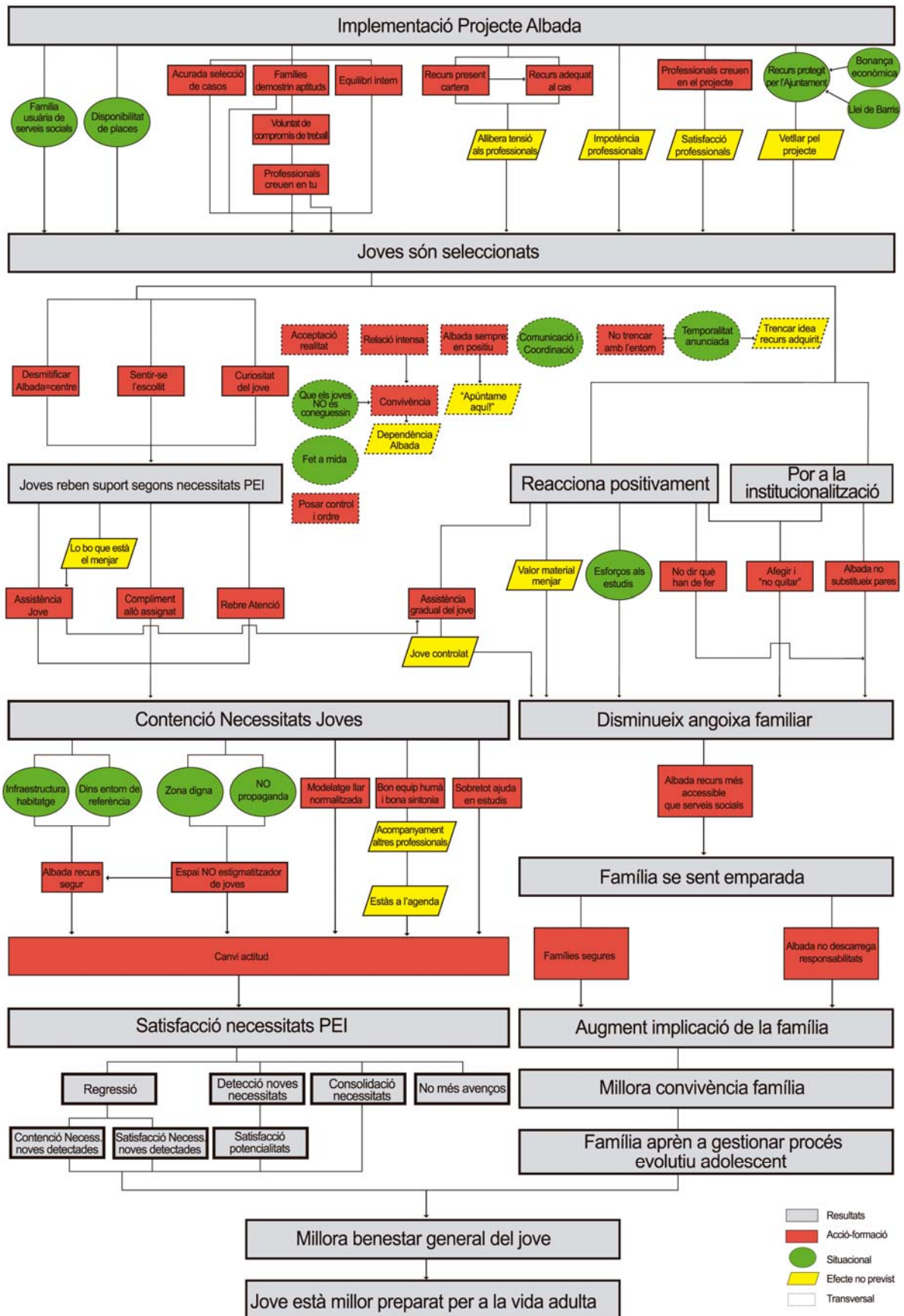
Aquest capítol fa emergir la teoria del programa en termes de resultats i mecanismes com a patrons causals que es donen entre els inputs d'un programa i els resultats, sovint però, no són fàcilment visibles. Es troben

incrustats en el programa, cosa que fa més difícil distingir-los i procedir a la seva classificació. Alguns d'ells es donen a nivell macro, procedint de l'entorn i d'altres es donen a nivell micro, com a respostes dels individus. Els mecanismes demostren com els resultats del programa es deriven de les decisions dels actors i de la seva capacitat per posar-los en pràctica (Pawson i Tilley, 1997b, p. 66), és a dir, de les reaccions que fan els individus als recursos que es posen al programa. Els mecanismes tenen una dosi d'emprenedoria (*empowerment*), de procés d'empenta teixit entre recursos i raonaments per encaminar-se cap al canvi i d'aquesta forma, generar els resultats previstos del Projecte.

El resultat d'aquesta teoria del programa inicial es reflecteix tot seguit a la següent figura.

Figura 21. Teoria del Programa (amb mecanismes) segons gestors

Font: Elaboració pròpia

7.5. Reflexions. Molts resultats i molts mecanismes per a què es donin (una primera visió)

Seguint amb la línia d'argumentació de Hedström (2005), la teoria del programa presentada va més enllà i permet "dissecar i abstroure" la realitat complexa. Dissecar per descomposar les entitats constituents i les activitats, per després agafar distància i fer una abstracció de quins són els elements essencials.

La teoria del programa proporcionada pels gestors ha informat dels diferents resultats però també de nombrosos elements que causen aquests resultats. Subratllar aquí que aquesta també ha evidenciat varia el protagonisme dels actors segons el nivell de resultats que es donen, també coincidint amb els moments de la teoria de la implementació. Així, en els primers estadis de resultats, els actors que provocaven o rebien part d'aquests mecanismes eren els gestors del programa, i un paper secundari tenen el jove i la família. Els mecanismes que s'han anotat en aquest primer estadi de resultats feien referència a influències de l'entorn, qualificats com mecanismes situacionals. Més avançat el projecte, quan ja es comença a treballar amb el jove, alguns actors ja cedeixen el protagonisme als joves i a les famílies, i per això s'observa com aquests últims, essent els beneficiaris últim, activen diversos mecanismes que els motiven cap a un canvi d'actitud i l'esforç per la seva millora.

Així doncs, treballar amb els mecanismes ajuda a conèixer més les cadenes causals (assumides) de la intervenció que contempla el programa (Atsbury i Leeuw, 2010, p. 372), i també reforça l'anàlisi dels actors implicats. Tanmateix, al tractar-se d'una realitat complexa, l'enllaç entre els diferents resultats són més complexos, ja que inclouen múltiples elements, visibles o no, previsibles i no, que ajuden a explicar de forma causal com s'enllacen, però en cap cas, és una associació unidireccional i amb un sol element actuant en el procés. Així pot ser que hi hagi mecanismes que estan presents en més d'un enllaç de resultats, però que s'han ubicat d'acord al moment en què s'hi feia referència a partir de les entrevistes.

Un cop esbossada la teoria del programa que rau en el projecte Albada es procedeix al seu test. Aquest procés es fa mitjançant la informació obtinguda per les educadores, joves i famílies. Aquesta informació és la que s'exposa en el següent capítol.

“[...] «no, escolta, la vida pot ser més fàcil o més difícil, però depèn de tu que la puguis portar cap aquí o cap allà, el viatge de la teva vida l'has de conduir tu, estem aquí per ajudar-te però el pes l'has de portar tu.»”
(Educatora Albada 2, 2011)

Capítol 8

EXECUCIÓ DEL DISSENY AVALUATIU (II): TESTAR LA TEORIA DEL PROGRAMA DE L'ALBADA

Aquest capítol comprova la teoria del programa provisional formulada durant la primera etapa corresponent a la segona fase del disseny avaluatiu. Es recorda aquí que aquesta ha estat construïda a través de l'anàlisi de la informació que consta en la documentació oficial, però àmpliament completada amb les entrevistes en profunditat realitzades als principals agents gestors del projecte Albada.

En aquesta segona etapa, aquella teoria del programa pel qual un o una jove és seleccionat i desenvolupa un projecte socioeducatiu per tal d'aconseguir una millor preparació per a la vida adulta, és construïda i interpretada per part d'un altre grup d'actors. Uns actors més directes i amb un rol més actiu dins del projecte: les educadores de l'equipament i els joves i les seves famílies. Les primeres com a persones responsables de dur a terme el PEI de cada jove, com també de fer el treball amb les famílies. I els segons, com a persones usuàries i beneficiàries de tot el treball que s'està desenvolupant a l'Albada.

Per contrastar la teoria del programa provisional s'ha utilitzat com a tècnica de recollida de la informació l'entrevista en profunditat. En concret, s'ha entrevistat el grup de professionals que treballa a l'Albada, específicament les educadores, i també els joves i llurs famílies. Pel que fa a aquests últims, s'ha seleccionat i concertat les entrevistes amb la doctoranda a través de la direcció del Servei Albada i de l'Àrea d'Infància de Serveis Personals de l'Ajuntament de Lleida. Al tractar-se d'expedients confidencials, era l'equip de tècnics de l'Albada i de Serveis Personals qui es posava en contacte amb els potencials usuaris a entrevistar i els demanaven la seva col·laboració per a la recerca. Que l'equip

fes d'intermediari en aquest moment, encara que fos només dient que els farien unes preguntes sobre l'Albada i la valoració de la seva experiència, sense explicar realment que es tractava d'una avaluació, va ser una estratègia pensada per crear confiança entre les persones a entrevistar i l'entrevistadora. Sovint, quan es parla d'avaluació, el mateix concepte acostuma a evocar una connotació de control, de "passar comptes".

Partint de què l'Albada és una experiència recent i que té una capacitat limitada, la investigadora sol·licità que les persones entrevistades responguessin a un perfil determinat: joves que haguessin estat al Servei Albada i que haguessin finalitzat el seu Projecte Educatiu Individualitzat; joves que estan actualment dins del recurs i joves que van ser usuaris del servei però que van abandonar-lo sense haver acabat el projecte de treball. De forma paral·lela, s'ha entrevistat els familiars de referència, que en tots els casos han estat les mares. En alguns perfils concrets, com per exemple els joves que han abandonat l'Albada, ha estat difícil la seva localització, ja sigui perquè no estaven vivint a la ciutat, per negativa a col·laborar o perquè el seu pas per l'Albada havia estat poc intens per poder aportar informació rellevant durant l'entrevista. En total, en aquesta segona etapa s'han realitzat divuit entrevistes per testar la teoria del programa emergent. El recull d'aquestes entrevistes realitzades com també llur identificador s'il·lustra en la taula següent.

Taula 26. Relació d'entrevistes en profunditat de la segona etapa del pla avaluatiu

Perfil entrevistat	Tipus	Identificador
Equip professionals Albada	Educadores (2)	Educadora Albada 1 Educadora Albada 2
Joves	Jove Acabat Albada	Vanessa
		Olga
		Helena
	Jove Està a Albada	Marta
		Luis
		Juan
	Jove Abandona Albada	Maria
		Rafael
Familiars	Mare Jove Acabat Albada	Ángeles
		Dolors
		Marga
	Mare Jove Està Albada	Carmen
		Núria
		Eva
	Mare Jove Abandona Albada	Fátima
		Concepción

Font: Elaboració pròpia.

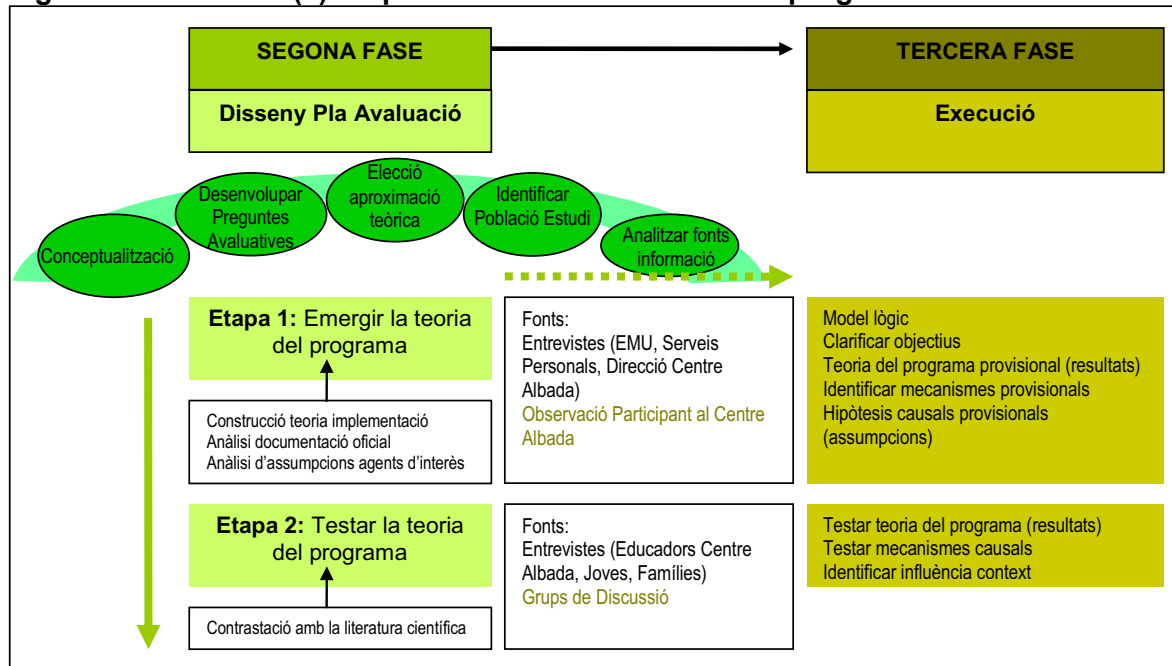
Les entrevistes dels joves i les mares es van realitzar la gran majoria en una sala aïllada de l'Albada i altres, al local de l'empresa Prosec, també dins del barri antic, que és l'empresa que gestiona el projecte Albada. La tria del lloc per fer l'entrevista no era arbitrària. Les persones entrevistades estan molt acostumades a moure's pel barri i és el seu entorn de referència. El pis de l'Albada com també el local de Prosec entren dins del mapa cognitiu de localitzacions tant dels joves com de les mares. És un entorn de confiança, segur i d'acollida. I la presentació de la doctoranda que feien les educadores ajudava a crear un clima favorable i de confiança bàsic, degut a la temàtica de

l'entrevista: explicar la seva versió sobre el procés d'adolescència, problemes i conflictes.

Tal com es detalla en el capítol que correspon al disseny avaluatiu, s'havia previst realitzar diferents grups de discussió, un entre els joves de l'Albada i un altre amb els familiars. Aquesta tècnica s'havia considerat inicialment com l'adequada per obtenir la visió conjunta del pas pel centre com també la interacció per a la construcció dels discursos. En aquest cas, la manca d'habilitats comunicatives tant dels joves com de les famílies va dissuadir la possibilitat de dur-lo a la pràctica. Per això es va substituir els grups de discussió per entrevistes en profunditat. Aquest va ser el parer de la Direcció Albada, la qual va considerar oportú que seria més fàcil accedir a la informació a través d'una interacció persona entrevistada-entrevistadora (més individualitzada) que una interacció a nivell de grup.

Aquest capítol analitza la informació relativa a les cadenes de resultats i als mecanismes que configuren la teoria del programa per part d'un altre grup d'interlocutors. És cert però, que en la mateixa línia que ja succeïa durant la primera etapa, les persones entrevistades fan més incís en els resultats més immediats i perceptibles i no tant els de llarg termini. Per situar l'etapa de l'execució en el disseny avaluatiu es pot observar la Figura 22.

Figura 22. Execució (II): El procés de testar la teoria del programa

Font: Elaboració pròpia.

8.1. El full de ruta de l'equip de professionals: les educadores de l'Albada

El testatge de la teoria del programa s'inicia amb la contribució de les educadores de l'Albada. Primerament, hi ha una sèrie de reflexions al voltant del projecte Albada que s'han apuntat aquí perquè ajuden a entendre quina és la seva pròpia "teoria del programa". Entre aquestes reflexions es poden citar la dificultat d'aconseguir resultats, la variabilitat d'aquests en els joves, la influència de l'edat i la situació en què es troba la família, entre d'altres.

En segon lloc, s'ha previst un apartat que fa referència concreta als resultats percebuts en aquests joves. I per últim, quins són els mecanismes detectats com essencials per articular aquest entramat de resultats.

8.1.1. Elements previs a l'assoliment dels objectius de la teoria del programa

Quan a les educadores se'ls hi pregunta si l'Albada funciona, afirmen, en la mateixa línia que els gestors del projecte, que sí funciona. Quan s'indaga més enllà i es demana una justificació d'aquesta opinió, les educadores esmenten que l'Albada funciona però amb matisos. Hi ha joves que obtenen una gradació de resultats: el jove que al cap d'un any d'estar a l'Albada "camina sol", en el sentit de què té autonomia i té habilitats que l'ajudaran quan sigui adult; menys èxit seria però, aquell jove que no ha assolit aquesta autonomia però que almenys durant un any s'han contingut les mancances que tenia i que influeix negativament en la seva situació de risc; i també menys èxit és, aquell jove que ha vist les possibilitats de canvi però que per altres raons no les ha aprofitat. I en darrer terme, l'Albada no haurà aconseguit l'objectiu en aquell jove que ha abandonat el projecte i que per tant, depenent del temps que hagi estat al recurs, haurà percebut més o menys estratègies que li poden ser útils en la gestió de la seva vida pròpia.

La qualificació dels èxits depèn molt del context i les circumstàncies en què es troba el mateix jove. Aquí hi influeixen dos elements cabdals: l'edat i la situació de la llar del jove. Pel que fa a l'edat, les educadores subratllen que l'edat juga en contra i també a favor. En contra perquè és difícil que un jove de 12 ó 13 anys tingui prou maduresa per aprofitar totes les oportunitats que li brinda l'Albada i, que passat un any, pugui ser autònom, ja que al cap d'un any encara té 14 anys i torna a la seva llar. És a dir, té poca capacitat per desenvolupar la seva autonomia que l'empenyi a prendre decisions. El recurs en definitiva, dura massa poc per provocar un canvi tan dràstic que se suposa que ha de fer el jove. Això és contradictori amb el mateix esperit de prevenció que té el recurs. És important detectar el risc com més aviat millor per redreçar situacions i que no esdevinguin tant malmeses que ja no sigui possible reconduir-les, per tant, en aquest cas, l'edat com més jove sigui, més prevenció es pot fer i menys risc a cronificar hàbits existeix.

Així que si per un costat, com més gran, més fàcil és que tingui prou maduresa per aprofitar el recurs i pugui fer un canvi de rumb en la seva vida; també és més probable que la motxilla de risc estigui més cronificada.

"[...] Amb l'edat dels fills també es nota, vull dir, una cosa és els 13-14 anys, i una altra són 15-16, ja tenen una altra corpulència, un altre desenvolupament psicopsíquicosexual i que clar, tot això, si no s'intervé, pot empitjorar, però bé..."
(Educadora Albada 2, 2011)

La història del recurs adverteix de la influència de l'edat del jove: les educadores diuen que cada vegada els menors que es seleccionen són més joves, provocant també dificultats de conciliar un grup on poden trobar-se nois i noies des dels 12 anys fins als 18, i per tant, tots adolescents però amb interessos i moments vitals molt diferents.

Pel que fa a la situació de la llar, de les entrevistes es pot extreure que hi ha dues tipologies presents de famílies: aquelles que són immigrants i aquelles que són autòctones. Ambdues comparteixen una situació de risc elevat, com a

resultat d'una situació multiproblemàtica: falta d'ingressos, dependència d'ajudes socials, inactivitat o feines molt mal retribuïdes, habitatges petits o en males condicions, inestabilitat emocional ja sigui pel xoc cultural o per episodis de violència masclista, en poden ser uns exemples.

Les educadores comenten que les famílies immigrants han de fer un altre esforç de superació, en haver d'adaptar-se al xoc cultural. Generalment no estan afectades per salut mental, sinó per la precarietat econòmica i el xoc cultural. Aquestes tenen habilitats i un sentiment maternal encara genuí i rescatable, però no poden dedicar tota l'atenció que voldrien als fills. Per tant, sembla que el factor que més pesa dins d'aquesta "motxilla". És la precarietat econòmica, es pot dir que estan més afectades per un risc social més extern.

En canvi, les famílies autòctones s'han vist afectades pel trencament de la unitat familiar (sovint de forma violenta) i situacions de salut mental, cosa que fa molt més difícil que se'n surtin. Aquestes estan més mancades de base, en el sentit de benestar personal i de salut i per tant, difícilment poden fer-se càrrec dels fills quan elles no tenen una bona salut per cuidar-se elles mateixes. En aquest cas, el risc social de la família es pot qualificar més d'intern.

"Sí, [*les immigrants*] tenen inclús el sentiment de protecció dels fills, vull dir, emigren d'un país per millorar la família, busquen recursos quan s'instal·len, més o menys fan venir els fills, vull dir que hi ha un sentiment maternal més genuí, més saludable. El que passa és que el pes del que els passa els desborda, clar. Però se li veu, un tracte diferent, inclús a l'hora de treballar al grup de pares hi ha un sentiment matern, un sentiment patern més rescatable, diria jo, més rescatable si les altres condicions de l'entorn... **És a dir, les condicions que parteixen són més externes a ells?** Exactament, a la persona... **A la persona, és a dir, és un risc més purament social?** Exacte. [...] Que no tant de la carència, no, perquè és una mare molt capaç de treballar moltíssimes hores i tirar endavant una família i vengà, i vengà, i vengà, i posar-hi força en aquella situació. En canvi, hi ha un altre perfil [*família autòctona*] de malalta mental, de personalitat... **Que llavors és crònic.** ...amb una depressió que clar, que ja és una cosa de la persona, i aquesta persona, per molts recursos que li donis..." (Educatora Albada 2, 2011)

La "motxilla" que suporten aquestes famílies, generalment mares soles, és important, cosa que ha fet que les necessitats del procés evolutiu del seu fill hagin quedat en un segon pla, encara que sigui de forma involuntària. Així, aquestes famílies s'han de preocupar de trobar feina, de pagar el lloguer, de poder aconseguir ingressos per comprar el menjar, per tant, els esforços els dediquen a satisfer altres necessitats bàsiques com l'habitatge i l'alimentació, que afecten al conjunt de la llar.

"[...] Sí, sí, moltes d'elles són famílies molt cròniques, vull dir que sempre han estat, o casi sempre han estat així i tu te les mires cap a endavant i dius «bé, és que això no sé si canviarà gaire», vull dir una mare amb una malaltia mental i sola, no hi ha suport familiar i no hi ha pare que se n'ocupi, no hi ha recursos econòmics... N'hi ha d'altres, que són les famílies d'immigrants, que acusen molt el fet de la immigració quan aquesta immigració ha suposat unes dificultats econòmiques greus; però això, diríem, no és una família tan incapaç de cuidar els fills sinó que el fenomen de la immigració els ha debilitat molt. I també la crisi que hi ha, és a dir, famílies d'aquestes, 3 ó 4 famílies d'immigrants, si tinguessin una feina més o menys estable o uns ingressos econòmics, se'n sortirien amb

molta més facilitat. El pes que ha de fer una mare sola per treballar 12 hores cada dia de qualsevol cosa requereix que els fills quedin sols, els fills queden sols, més o menys de petitets van tirant però a l'adolescència el fill es rebota, «jo per què he de fer això, per què he de fer allò?». Però és més un fenomen fruit d'una immigració i d'una carència econòmica, clar. La carència econòmica els obliga a un tipus de vida que és molt dura, també, per als joves. A un xaval de 8 anys li compres un Chupa-Chups i està tranquil; als 13-14 anys, quan hi ha un món social molt més obert, el jove està enfadat, de dir: «osti, com és que l'altre té i jo no tinc?», entens? El jove també ho nota més, perquè creix l'autonomia del menor, per tant el criteri creix i l'enfado creix, i en el pitjor dels casos és quan tontegen amb robatoris i coses d'aquestes, en alguns casos.» (Educadora Albada 2, 2011)

El no poder satisfer les necessitats d'atenció que té l'adolescent és una font de conflicte si el fill o filla no és comprensiu davant d'aquesta situació. És una situació que s'arrossega de fa temps però que amb l'etapa d'adolescent es fa més evident i que el jove no tolera. És per això que hi ha reaccions a aquesta frustració, ja sigui de forma agressiva, amb comportaments negatius a l'escola, al barri o a casa o; de reclusió en si mateix (no interaccionen amb els pares, amb els amics, etc). Un exemple d'aquesta situació és quan el fill no pot anar a una excursió perquè cal pagar-la i la mare té altres necessitats econòmiques més prioritàries. Això provoca una tensió molt forta al fill, perquè li provoca que es senti diferent als altres:

“D'això i de suport educatiu: si no tenim la base de feina i alimentació i de recursos econòmics, l'educació a vegades els sona ridícul. Quan al grup de pares els parles de criteris educatius i la lluita que tenen aquests pares és: «d'on trec jo els euros aquest mes per tirar endavant?», i «no el puc deixar anar a una excursió perquè no tinc diners», i una mare també diu: «no el deixo anar al partit de futbol a Barcelona perquè he de pagar 10 euros», clar, el jove nota això a la seva vida, diu «si tots els meus amics van al partit de futbol, i jo no hi puc anar perquè he de pagar 10 euros». És una tensió interna molt forta, la que hi ha entre el fill i els pares.» (Educadora Albada 2, 2011)

En altres ocasions, les famílies tenen uns mínims ingressos i no és tant la precarietat econòmica, sinó la falta d'habilitats per exercir el rol matern. La situació també ve de fa temps, però quan és adolescent, el fill és més conscient d'aquesta falta d'atenció per part de la mare i “explota” sinó hi ha un control.

La situació en què es troba la família és una de les grans dificultats que han d'afrontar l'equip de professionals del recurs, però al mateix temps, és un dels grans puntals per aconseguir resultats. És l'element que marca el futur d'aquests joves, al marge del treball que es pot fer a l'Albada. L'Albada pot ser l'impuls per a la consolidació, l'empenta forta si la família també acompanya amb un canvi d'actitud i de fets envers l'educació del jove.

“**Parlem de la família.** És que per mi és el problema més important, si. Almenys dels casos que jo he anat veient, el principal problema és la família. Lo del «carnet de padre»! És molt difícil! On està el barem de dir, on està el límit de dir aquesta mare es pot fer càrrec del seu fill o filla, o dels seus fills i aquesta no. Qui ho decideix això? M'explico? Perquè jo he vist casos que realment s'hauria d'haver tret al nen o a la nena, no ara, vamos! Fa molt de temps! Perquè ara ja no el trauran, ara ja no, ara ja és un adolescent, se l'havia d'haver tret en pic el va treure. Per mi és evident, i n'hi ha moltíssims de casos així. Com et pots criar amb una mare malalta mental? Com? Només tu vivint amb la teva mare! Malalta mental, t'estic dient malalta mental fatal!” (Educadora Albada 1, 2011)

L'ideal del recurs seria que atengués els fills en situació de risc lleu o moderat, però que la família no estigués en aquesta situació. Però en la majoria dels casos, el risc del jove ve determinat en part per la situació en què es troba la família, d'aquí que l'objectiu de dotar al jove de totes les habilitats possibles tingui un rerefons de trencar el relleu generacional del risc. I continuant amb la línia que esmentaven els gestors durant la primera part, que no siguin dependents dels recursos socials i tinguin una vida més autònoma i més normalitzada.

“A l'Albada li falta que els pares no estiguin així. A veure, amb una família que té capacitats es pot treballar. Es van fent tutories, es van fent... Amb una mare o amb un pare que no pot, fas el que pots. Evidentment que vas fent tutories, evidentment que vas treballant, evidentment que veus que hi ha uns resultats. Que sí que hi són. Però quan tu estàs amb aquesta mare i li dius el que hi ha, o amb aquest pare, i li dius el que hi ha, sí que hi ha uns resultats. Immediats, eh? Duren lo que duren i sí que hi són. Sí que veus que d'algo serveix. Però bueno, continuarà sent la mare que és. Això no ho canviarem.” (Educadora Albada 1, 2011)

8.1.2. Principals resultats dels joves de l'Albada segons les educadores

La teoria del programa que exposen les educadores del recurs és més limitada i es concentra bàsicament als resultats que atenyen des de què es posa en marxa el PEI fins que el jove surt del recurs; dividits per immediats, intermedis i a llarg termini. Altres resultats, com els que es donen abans, més relacionats amb els moments inicials del projecte; com els darrers, essent resultats molt més enllà de temps i dirigits més al barri, no han estat subratllats per part de les educadores.

Com a idea general d'aquesta teoria del programa, afirmar que coincideix àmpliament amb la proposada pels gestors; exposada a la primera etapa. La visió de les educadores complementa aquells elements que no eren presents i que es creuen rellevants per donar una idea encara més aprofundida de quina és la lògica que impera en les diferents cadenes causals del projecte Albada.

A nivell de **resultats immediats**, la majoria dels efectes esmentats repercuteixen sobre el jove. L'àmbit on més ràpidament s'aprecien canvis és l'àmbit de la cura personal: les educadores observen que hi ha una millora en la imatge global del jove, que han canviat la cara, que semblen més contents; aquests resultats venen correlacionats amb una millora de la higiene i una millora en l'alimentació (s'intenta que facin tots els àpats i sota una dieta equilibrada).

“No, també treball, a nivell familiar també els ajudes, bé tot, a nivell d'higiene també. Bé, aquí n'hi ha molts que no tenen l'hàbit de dutxar-se cada dia, de la vestimenta adequada, de com han d'anar vestits, de quan s'ha de rentar la roba, i quan no. És que es toquen molts àmbits, de menjar, hi ha unes hores de menjar. Es menja un primer i un segon plat, un postre, es menja verdura, es menja peix. N'hi ha molts que no havien provat el peix, ni la verdura, ni les fruites, netejar-se les dents després de cada àpat, rentar-se les mans abans de menjar. Ajudar a casa a fer tasques, n'hi ha molts que no han fet res, aquí tots fem les tasques, un fica el rentaplats, l'altre para la taula, l'altre despara, l'altra passa l'escombra, una mica tots els àmbits.” (Educadora Albada 1, 2011)

També destacar com a resultat immediat el fet de trobar pautes que permetin posar ordre a la dinàmica quotidiana. El jove percep organització, límits i pautes que s'han de seguir.

“Mm, bueno, i l'hàbit aquest sobretot de què arribin i que sàpiguen el que han de fer, no? Tindre una mica pautat, pues la part aquesta de la seva vida, pues arribar, berenar, recollir, fer la feina, fer els deures. De tindre-les pautades. Ordre, organització. **Això és el primer que aprecies?** Bueno, n'hi ha que, per exemple, hi ha xavals que, com que tot és tan caòtic a la seva vida, ojalà, fos de les primeres coses que es veu, però no. Tarda una miqueta més a veure's.” (Educatora Albada 1, 2011)

Altres resultats immediats es donen en l'entorn educatiu i laboral. Els joves “reprenen” o intenten agafar el ritme del curs acadèmic. Tasques senzilles però que després s'espera que donin més fruits, ja sigui en l'àmbit educatiu però també en l'àmbit emocional, ja que els èxits acadèmics influeixen favorablement la millora de l'autoestima. Exemples d'aquests resultats immediats són portar els deures fets o assistir més regularment a classe.

A nivell familiar, les educadores matisen que els resultats aconseguits per part de les mares són minsos, distingeixen que entre aquelles que tenen poques capacitats, els resultats són que les “pautes que s'han donat, les hagin seguit”; en canvi, per aquelles famílies amb més capacitats, la mare comença a recuperar la responsabilitat sobre la cura del fill, augmentant-ne l'interès per allò que l'envolta. Aquest resultat difereix en moment temporal segons actors entrevistats, mentre les educadores l'ubiquen com un resultat més immediat, els gestors el situen més tard.

“[...] Jo faig tutoria amb la família i li dic: «el teu fill, la teva filla necessita això». Hauries de fer això. «¿Quieres decir pam, pam, pam?» [referint-se a la família]. «Sí, quiero decir, haz esto o podrías hacer esto», perquè, evidentment, jo no els mano. Eh, i ho fan, pues per mi és un resultat. Jo amb una mare, jo li puc dir a una mare: la teva filla està fent demanda de tu. «A que no, que no, que no quiere estar conmigo, ¿qué no lo ves?» [fent de mare]. No, la teva filla està fent demanda de tu. Treu-me-la a comprar. I fer-ho, i la nena dir: «ay, ¡mañana me voy de compras con mi madre!» També: «¡Me he ido de compras con mi madre!» Per mi això és un resultat immediat. Se li ha dit algo molt pautat a la mare: fes això, podries fer això. I ho ha fet.” (Educatora Albada 1, 2011)

En aquest nivell, les educadores esmenten un nou exemple de seguiment de pautes en l'àmbit de la família: aconseguir que les mares no pressionin tant al fill, aturant l'actitud de sobreexigència sobre els joves, ja sigui en els estudis, a casa, amb les activitats extraescolars, etc.

“[...] Hi ha famílies que sí que poden. Llavors sí que veus realment que, bueno, pues que, la pressió sobre el xaval. Els hi demanes que no fiquin tanta pressió. Tenim una família que la parella de la mare era molt pesada en el sentit que «¡Tienes que hacer eso, tienes que hacer eso, tienes que hacer eso!». Uff, és igual que se relaxi una mica. La veritat és que sí que s'ha aconseguit.” (Educatora Albada 1, 2011)

Aquesta relaxació per part de les mares ve acompanyada per una major implicació i responsabilitat en les seves tasques. Es tracta de fer més proporcional el procés d'exigir sobre el fill amb el procés d'aportar suport cap al jove. Si és així, posteriorment, seria lògic que el jove apreciés que hi ha missatges positius i de reforç que venen dels pares i no únicament aquells

missatges que retreuen els mals “resultats o moments”. I aquesta recepció de mostres de felicitació també influencien en la cadena de resultats.

A vegades, la pressió no l'exerceixen els pares sobre els fills, sinó que són els fills els que s'autoimposen aquesta pressió. Els fills desenvolupen un sentiment d'excessiva protecció cap als pares, especialment s'ha donat aquesta situació quan la mare té una salut delicada o bé, és l'únic familiar amb qui conviu. El jove no agafa autonomia perquè sempre pensa que pot passar-li a la seva mare si la persona jove no hi és.

“[...] Pensa que també n'hi ha molts que tenen la pressió aquesta de dir, sobretot, noies que viuen només amb la mare, no? Tenen la pressió aquesta de dir: «ay, es que nunca podré irme, porqué mi madre se va a quedar sola». Doncs llavors les fas més espavilades i més tard dius, bueno, la mare també pot estar més bé perquè vegi la seva filla més espavilada. No tots els casos, evidentment, però bueno, es pot donar. Es pot donar el cas.” (Educadora Albada 1, 2011)

El perill de que l'Albada passi de ser un recurs de suport a un recurs on les famílies es descarreguen de les seves responsabilitats també preocupa les educadores, encara que elles l'esmenten com a resultat immediat, mentre que els gestors el posaven més tard en el temps. L'equip de professionals treballa fortament perquè no es doni aquesta sensació i cap família es desvinculi del seu jove. Es reitera que l'Albada proporciona un espai de treball, de calma i de reflexió tant pel jove com per la mare i es treballa des del primer dia per implicar en aquest procés de creixement a la mare, fent entendre que l'Albada és un acompanyament en aquest procés.

“[...] Fins i tot, tant descans, tant descans, tant descans, que algunes famílies hi ha com una mena d'abandó. **Clar, és el que et deia...** “¡Ocúpate tú!”. [...] Sí clar, hi ha com un agotament, també, eh? Pensa que hi ha moltes mares soles, que crien a fills soles, i hi ha un tema de desgast molt gran, molt gran de molts anys. Clar, veuen que hi ha una miqueta de suport a fora, també hi ha una miqueta de, «bueno, al menos unas horas está allá, no?». Llavors, la família en un primer moment es tranquil·litza, clar, veuen de seguida, molt ràpidament, que hi ha un lloc que s'estabilitza el xaval, i que està unes hores, i tot això. I després, bé, s'ha d'intentar, intentar parlar amb la família de quines coses poden millorar a casa, que és el que et deia abans, però a nivell d'objectius molt senzills.” (Educadora Albada 2, 2011)

La implicació, el benestar de la família es veuen afectats pels petits canvis que va fent el jove. Si el jove canvia, això encoratja a tots, la família, els professionals, els referents externs, etc. És important que la família reconegui i faci explícit aquest reconeixement degut als avenços del jove, per minso que siguin, perquè al mateix temps, ajuden al benestar emocional del menor. Així que tots els resultats són efectes i al mateix temps, activen altres objectius de tot el projecte.

Pel que fa als **resultats intermedis**, en el pla de la cura personal, les educadores confirmen que es van consolidant aquelles millores en la higiene i en l'alimentació, a part d'afegir-hi un matís: consideren un resultat important inculcar el respecte i el valor per l'alimentació.

“[...] **Posem una mica més de temps: què aconsegueixen una mica passat més el temps?** Tema d'hàbits, d'alimentació, per exemple, que aprenguin a respectar els aliments i a valorar-los...” (Educadora Albada 2, 2011)

A més, ara aquestes millores en l'alimentació reverteixen en un millorament de l'estat de salut, per exemple, en la correcció de casos d'anèmia i colesterol.

“Pues per exemple, ens han derivat casos amb problemes de colesterol, anèmies... Tot això, pues s'ha vist resultats i ara estan perfectes. Per què? Perquè porten una alimentació sana. Perquè mengen de tot, vamos. Sí, i ja està. Només per això. Perquè en su casa sólo comía patatas y hamburguesas. Entonces, claro, el colesterol por las nubes y el hierro por el suelo. Y ahora está estupendo.” (Educadora Albada 1, 2011)

En el terreny emocional, la tranquil·litat que proporciona el treball i l'espai del mateix recurs va guanyant terreny, cosa que proporciona un ambient propici per poder afrontar altres necessitats detectades. Relacionat amb el terreny emocional, hi ha l'entorn familiar. Les educadores també coincideixen amb els gestors en afirmar que els joves aprenen a posar distància als problemes que arrosseguen, encara que no coincideixen amb el moment temporal que s'aconsegueix. Mentre els gestors ho consideren un resultat immediat, les educadores l'ubiquen com a resultat intermedi.

“Bueno, n'hi ha molts que fan bajons [*sic*]. Comencen bé, els veus bé, llavors fan un bajón molt bèstia que dius osti. **Fruit també del procés?** Sí. I de la situació viscuda sobretot, clar. **Aquest bajón potser el fan perquè poden explotar?** Sí. Nens maltractats, nens amb situacions familiars molt problemàtiques, pues bueno, pues veus, òsti pues està millor... llavors fa el bajón. Fa el bajón i, per exemple, n'hi ha algun que ho fa com de manera sistemàtica. Cada cert temps fa el bajón, no? I penses bueno, pues ara ja li toca. A vegades hasta el provoques una mica de que peti perquè sinó saps que se li girarà per la ràbia i per aquest malestar que té, no? Perquè la majoria d'ells algo comú en gairebé tots ells és el malestar que transmeten, en moltes ocasions.” (Educadora Albada, 1, 2011)

Pel que fa als estudis, els hàbits treballats durant la fase anterior i que havien proporcionat petites millores, es van consolidant, així que els joves van superant les matèries, fins i tot el curs.

En el si de la família, les educadores han coincidit amb els gestors en assenyalar els mateixos resultats intermedis, potser concretant-los més, però en línies generals, hi ha un cert acord. Les famílies estan més tranquil·les en el sentit d'angoixa familiar, sobretot com a reacció al suport que obtenen del recurs i per les millores que ja mostra el jove. Es refan petits vincles familiars que abans estaven trencats. Aquest resultat és gradual i es va donant poc a poc, a mesura que es va implementant el projecte. Les educadores concreten que es donen mostres d'aquesta recuperació de vincles, exemples com que les mares no cridin, que no hi hagi insults, que intentin estar presents a casa quan arribin els joves del centre educatiu, que els mostrin suport, etc. Són alguns exemples de les petites consecucions que donen mostra de la recuperació dels vincles.

“Passat un temps és quan se'ls comença, al cap de 2-3 mesos, doncs dependrà d'això que faci el jove, és quan es comencen a fer les tutories més dirigides a demanar-los algun petit canvi a les famílies, el que et deia al principi. «Doncs hala, procura no cridar quan et ve d'aquesta manera, procura no insultar-lo, intenta estar present quan arriba del col·legi, per exemple, que no es trobi sol el jove», intentar refer una miqueta aquells petits vincles de família. Se'ls demana, una miqueta. En aquest punt algunes famílies poden, altres no poden, algunes volen escoltar això i ho reben bé, altres no volen ni sentir a parlar que a ells els toqui fer algo, perquè tota la culpa del que passa és del jove, hi ha un tema molt

més rígid dintre de la família, de dir: «no, no, si jo, no és perquè jo no cuido bé el meu fill, que ell està així, és ell que és gamberro o és ell que...», jo què sé, «que ya nació así.» (Educatora Albada 2, 2011)

De forma paral·lela, les mares entomen el procés de reflexió sobre el seu rol de referència sobre el jove: s'aprecia un pas de culpabilitzar al fill de tots els problemes, i on la mare ho fa tot bé, a assumir que la mare tampoc no ha actuat del tot correctament:

“És a dir, si jo tinc aquesta tranquil·litat i tal, el que aconseguix llavors és que canvia...” «El començo a veure no tan malament com el veia fa 6 mesos, potser no és tan dolent, potser no és tan hostil, potser sí que depèn una miqueta de com jo li dic les coses que ell es porta malament i se'm rebota», llavors comencen a veure una miqueta que potser també «depèn una miqueta de com jo m'hi poso, amb el fill”. Això és molt bonic de veure, és a dir, sobretot es veu al grup de pares, això, que no hi ha els fills al davant, o a les tutories, és a dir, en el moment en què el pare o la mare (sobretot les mares) reconeixen que “potser és veritat que jo també no faig les coses del tot correctament». És molt necessari, això, que els fills vegin que els pares també modifiquen alguna actitud.” (Educatora Albada 2, 2011)

Pel que fa als **resultats a llarg termini**, en l'àmbit de cura personal les educadores no incideixen en cap altre aspecte. Sí que ho fan en l'àmbit més de les emocions. Comenten que el jove continua progressant cap a una actitud calmada i de respecte, sobretot a base de treballar la reflexió, el fet de conversar, l'empatia, el control a través del modelatge del mateix respecte, etc. Les millores en aquest tram del projecte van centrades en habilitats socials, en formes de comportar-se quan el jove està en grup, ja hi ha una contenció dels insults, de la forma de respondre, de comportar-se d'acord als llocs i les circumstàncies, de saber parlar, de saber menjar, de moderar la impulsivitat i de no emetre judicis sense fonament. Són habilitats socials que ja van encaminades cap a aquesta preparació per a la vida adulta, cap al món laboral, i cap a enfortir la personalitat del jove per a què tingui més maduresa.

“Mira, això, aprendre a parlar bé. Que és que tienen una boca muchos, bououffff! Sí, una mica, aprendre a saber estar en segons la situació on vius. Segons els context, vale? Però em refereixo a la manera de vestir, fins a la manera d'actuar, fins a la manera de menjar, fins a la manera de parlar, vale? O sigui, que ells aprenguin a saber estar als llocs, vale? A tot arreu. Els que están en la calle tienen que saber estar en la calle. Si están en el súper tienen que saber estar en el súper. Relacionar-se amb la gent, no? Aprendre a comprar, per dir algo. Pues aquestes coses també les fem. I si estan en un sopar o si mai tenen un sopar d'empresa, que sàpiguen com s'han d'agafar els coberts i com han de menjar i què és el que poden dir i què és el que no. I què és el que poden fer i què és el que no. No? Coses tan bàsiques com eruptos. Doncs aquí se'ls hi ha tingut que dir. No us podeu rotar més. Què no ho veieu? Què són uns marranos! I sí, i marcant. Pues és un dels objectius també [*riures*]: No eruptar en la mesa. «Ya me voy a la cocina!».” (Educatora Albada 1, 2011)

Es busca que el jove aprengui a gestionar la vida amb unes certes garanties i que no hi hagi una recaiguda envers la situació de risc que patia fa un any. Les educadores també confirmen un efecte no previst i negatiu que els gestors també havien assenyalat i que també ja estan treballant: la dependència de l'Albada un cop s'està finalitzant el projecte. Aquesta dependència també ve

justificada per un temor a no tenir un referent, a un sentiment de no ser “estimat” i trobar-se altre cop “sol” davant les dificultats del dia a dia:

“[...] perquè el moment de marxar és molt dur per tots, vale? I sobretot perquè clar, se senten com «Jo, ya no me quieren aquí», no? [...] S’ha de fer una mica de desvinculació del recurs. Hi ha molts que se senten súper malament. Ens hem trobat casos de què no han pogut aguantar aquesta desvinculació al recurs, no han pogut, «es que no puedo, es que yo quiero estar aquí, entonces me voy a portar mal para poder estar aquí». «No, eso no, eso no es así». Pero bueno, els casos que han funcionat i que realment han acabat i que han fet un procés bonic a l’Albada, ara mateix si ens els trobem ens ho diuen. «Es que yo no volvería. Es que yo ya he estado allí. Me fue muy bien, estuve muy bien el tiempo que estuve, pero yo ya he acabado allí. No hi pinto res ja». Això és el que hauria de ser en tots, clar.” (Educatora Albada 1, 2011)

Les educadores argumenten que aquesta dependència del recurs es pot deure a diversos factors i que evidentment, depèn de cada cas i de la situació familiar on ha de “retornar” el jove. Per una banda, és possible que aquesta sensació de dependència sigui perquè la família no és prou forta i al marge de què no ha fet la mateixa progressió que el jove, no estigui en condicions d’acollir les demandes d’atenció i necessitats del jove. Una segona situació pot ser que el mateix jove no és prou fort emocionalment, ja sigui per la situació social en què es trobava i que la temporalitat de l’Albada hagi estat insuficient per poder consolidar les milleres o, també per l’edat del mateix jove, que fa difícil que un procés d’assimilació, de maduresa i d’autonomia no es doni amb tanta seguretat en segons quines edats, sobretot les més joves (des dels 12 fins als 14-15 anys). Un altre motiu es pot afegir en aquest llistat de possibles justificacions: el risc amb què va entrar el jove. Si aquest és prou greu o multiproblemàtic, segurament l’Albada no hi ha pogut fer front en tota la seva complexitat i abast, necessitant d’un suport més específic, de més durada o afrontant-lo amb altres estratègies i recursos més especialitzats.

Les relacions socials fora de l’Albada també milloren, per exemple les relacions entre els joves i el professorat. Per a tal, hi té molt a veure la restauració de la confiança en si mateix i així sentir-se prou fort per afrontar reptes, i perquè no, projectes, traient-se l’estigma del damunt, tal com impulsen les educadores.

“És ells mateixos, perquè sentin que si estudien s’ho poden treure, que si pregunten a un professor podran obtenir l’ajuda... Aquesta experiència positiva d’una relació humana amb qui puguin confiar, sobretot que hi hagi una confiança de fons, és un objectiu que ens ha sortit per aquí: restaurar a dintre d’aquests xiquets la confiança en ells mateixos i en l’entorn en què viuen. La confiança està molt malmesa quan fa molt temps que tenen experiències negatives a casa, a l’institut... **Quan dius «l’entorn», què inclou, l’entorn, aquí? Quin entorn, l’entorn de la família?** No, social: amics, institut, l’equip de futbol en què juguen, el barri en què estan, tot. **Que mantinguin aquest arrelament en positiu.** Sí, clar, que puguin relacionar-se positivament amb aquest entorn.” (Educatora Albada 2, 2011)

En el terreny acadèmic, el jove ja consolida la millora del rendiment acadèmic, la disminució de l’absentisme, però com a novetat, les educadores assenyalen que es dona una voluntat de continuar formant-se, sobretot perquè els joves veuen que hi ha una oferta àmplia i adequada a les seves inquietuds, i que ja tenien una autonomia en l’estudi.

“Mira, que passin de curs, lo que estiguin fent, eh? Que passin de curs, o que es treguin el títol o el grau que estiguin fent i que vulguin seguir estudiant. Seguir estudiant o formant-se, vale? Pel que sigui. Per mi és molt bo. Què més? Veure'ls tranquils a nivell de relacions.” (Educatora Albada 1, 2011)

Els joves van acceptant la realitat que tenen, mostra d'això és que comprenen als seus pares, o almenys fan l'esforç d'entendre que els seus pares “no ho tenen fàcil”. Per tant, cal ser comprensius amb els esforços que està fent la mare i ser responsables en contribuir a la millora del benestar familiar. D'aquesta forma, tothom, tant el jove com la mare en surten beneficiats.

En el si de la família, les educadores coincideixen també amb els resultats assenyalats pels gestors. Però assenyalen com a nous resultats el fet de la satisfacció familiar envers el recurs, és a dir, perceben unes famílies agràides a l'ajuda que els ha prestat l'Albada, un efecte no previst i positiu; que realça i posa en valor la tasca que està fent tot l'equip de professionals. Altre efecte no previst i positiu és que les famílies valoren la importància de tenir els fills i a l'inrevés. Tant les mares com els joves reconeixen la importància de què es tenen els uns als altres i que això ha de ser sempre així, en moments durs i en moments bons, però que junts, és més fàcil tirar endavant.

“I si els pares modifiquen aquesta actitud, a llarg termini, què veu? Què aconseguixo? Doncs més benestar dintre de la família, més comunicació entre ells, més suport, són famílies que diuen: «oh, si us tindreu tota la vida els uns als altres, vull dir, millor que jugueu tots pel mateix objectiu que no anar en contra uns dels altres, no? Les mares es tenen sempre, i els fills es tenen sempre», és una cosa que no... **No desapareixerà.** Nosaltres sí que desapareixem, perquè anem passant, però els pares i les mares, doncs, «es la tuya», és el que intentem dir.” (Educatora Albada 2, 2011)

Tanmateix, les educadores assenyalen que algunes famílies difícilment avancen tant progressivament en resultats a llarg termini, sobretot aquelles mares que tenen una salut delicada. En aquests casos, l'Albada es queda més a un nivell de contenció, una contenció que consisteix en tenir unes pautes, mínimes i concretes, però que els permeti buscar el benestar mínim, tant pel jove com per la mare.

Els principals resultats que fan referència a la teoria del programa descrits per les educadores queden recollits en les dues taules següents. Amb tot el vist fins ara, es corrobora l'àmplia concordança en la teoria del programa esbossada fins ara entre els gestors i les educadores.

Taula 27. Principals resultats dels joves segons les Educadores de l'Albada

	Resultats immediats	Resultats intermedis	Resultats llarg termini
Formatiu Laboral	<ul style="list-style-type: none"> • Reprendre seguiment del curs (portar deures fetes, exercicis a lliurar, etc.) • Disminuir absentisme escolar 	<ul style="list-style-type: none"> • Superar el curs • Voluntat de continuar formació • Consolidació hàbits d'organització de l'estudi 	<ul style="list-style-type: none"> • Autonomia en l'estudi • Millorar del rendiment escolar • No absentisme
Cura personal	<ul style="list-style-type: none"> • Millora imatge personal o reforç (ex. "estan més guapos") • Millora pautes d'higiene • Millora alimentació • Participació en tasques domèstiques (almenys la seva habitació) 	<ul style="list-style-type: none"> • Millora estat de salut mercès a l'alimentació (control colesterol, anèmia, etc.) 	
Interacció social		<ul style="list-style-type: none"> • Reflexió sobre la influència de les amistats • Assumir responsabilitat dels problemes ocasionats 	<ul style="list-style-type: none"> • Restaurar hàbits d'interacció (actitud respectuosa, comportament a taula, moderar impulsivitat i no realitzar prejudicis) • Augment etc. • Relació positiva amb el professorat i família • Comprensió cap als pares ("ells tampoc ho tenen fàcil") • Acceptació situació familiar
Emocional	<ul style="list-style-type: none"> • Instaurar pautes per adquirir hàbits d'ordre i organització (complir horaris, establir límits en el comportament, control de l'agressivitat, etc.) • "Bajón": explosió de les emocions • Sensació de benestar i tranquil·litat • Aprendre del diàleg com a estratègia per resoldre conflictes 	<ul style="list-style-type: none"> • Consolidació benestar i tranquil·litat • Aprendre a valorar els aliments 	<ul style="list-style-type: none"> • Augment autoestima • Més benestar emocional (per evitar regressió) • Dependre de l'Albada (efecte no previst i negatiu)

Font: Elaboració pròpia.

Taula 28. Principals resultats de la família segons les Educadores de l'Albada

	Resultats immediats	Resultats intermedis	Resultats llarg termini
Família	<p>A nivell general</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tranquil·litat perquè està controlat unes hores • Tranquil·litat perquè la mare troba suport i ajuda en l'Albada (compartir responsabilitats, no es senten tant soles en el procés de criança) • Actitud de descàrrega de responsabilitats ("Ocupate tu") • Establir diàleg amb les famílies ("seure amb les famílies") <p>Pocs resultats per a les famílies "molt mancades de capacitats"</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seguiment de les pautes que s'hagin donat <p>Més percepció de resultats per a les famílies amb més capacitats</p> <ul style="list-style-type: none"> • Disminuir pressió sobre el fill • Inici de la represa del rol marental • Augment de l'interès pel fill • Inici canvi d'actitud envers fill: valoració dels canvis (novetat) 	<ul style="list-style-type: none"> • Consolidació sensació de tranquil·litat • Refer petits vincles familiars (instaurar el diàleg, el no-cridar, no insultar) • Regressió (trencament): jo ho faig bé, tota la culpa és d'ell • Restauració de les responsabilitats dels progenitors (suport, visió positiva sobre el fill, ser present a casa, assumir paper "jo no ho faig perfecte" 	<ul style="list-style-type: none"> • Satisfacció amb el recurs • Evolució positiva de la família (tot i que les famílies més mancades de capacitats només es queden al nivell d'adquisició de pautes) • Més benestar familiar • Millora convivència entre pares i fills • Autonomia dels pares • Apreciar el suport mutu que tenen (es tenen els uns als altres)

Font: Elaboració pròpia.

8.1.3. Mecanismes segons les educadores

Pel que fa als mecanismes entre els diferent resultats, les educadores ratifiquen majoritàriament els mecanismes apuntats pels gestors, a l'igual com succeïa en l'apartat anterior. Així que ara, només s'analitzen aquells que es consideren nous o aquells que complementen amb nova informació els ja presentats en la primera etapa.

Abans però, es creu oportú subratllar breument, alguns mecanismes ja apareguts i que les educadores destaquen com a prioritaris per aconseguir els diferents nivells de resultats de la teoria del programa. Aquests són la curiositat del jove, que algú creu en ells, sentir-se l'escollit, la voluntat de compromís de treball i rebre atenció.

Molts d'aquests mecanismes realcen la motivació dels joves per continuar participant de forma activa durant el projecte, també reforcen l'autoestima del jove, element molt deteriorat, ja sigui per l'estat emocional com també per la influència rebuda de l'entorn. Així doncs, les educadores comenten que la **curiositat del jove** ajuda a mantenir la motivació, especialment durant els primers dies de l'Albada, quan ells són més reticents a tot allò nou del recurs: professionals, altres companys, l'habitatge, les hores que hi han d'anar, les activitats...

“També les educadores de serveis socials ja els hi diuen, ja els encaren, ja els hi expliquen el que venen a fer aquí: pues que hay otros chicos. N'hi ha molts que: pel què serà? **La novetat?** Sí, penso que n'hi ha molts que venen a veure què me trobo. Hi ha més gent, més noies de la meva edat! Una mica venen motivats per això. I a més, amb les carències que tenen, amb poca cosa que els hi donis, troben la motivació.” (Educatrice Albada 1, 2011)

Relacionat amb la motivació, hi incideix l'èmfasi que es posa per part dels professionals de tot el projecte (sobretot aquelles que tenen més contacte amb els joves) de reforçar “tot lo positiu del jove”, encoratjant l'autoestima del jove i recordant que algú **creu en ells**, i que per tant, ells també han de creure en ells mateixos. Serà interessant veure si els joves i les mares acaben ratificant aquest mecanisme per tornar a recuperar l'autoestima dels joves.

“[...] És reforçar lo positiu perquè, sobretot les famílies el que no fan és reforçar lo positiu. Lo negativo, lo negativo, todo lo que tú quieras, porque lo hace mal todo mi niño. Però lo positivo no ho reforcen mai i fan coses positives, clar que sí. Aconsegueixen uns resultats aquests nens. I se'ls hi ha de reforçar. I des d'aquí, jo almenys sí el que faig és reforçar-li. Quan fa algo bé, clar que sí [...]. I treballant-ho cada dia... algo com l'autoestima s'ha de treballar cada dia, perquè sinó, és impossible aconseguir-ho amb ells.” (Educatrice Albada 1, 2011)

Una prolongació de l'autoestima i de la motivació per progressar en el seu projecte socioeducatiu és el fet de **sentir-se escollit**. Ja s'havia esmentat en la primera etapa, sobretot amb la idea de rebre atenció, ara es recupera amb la idea de què són persones que preocupen algú. I és més: què hi perden els joves per provar-ho? L'Albada també és un recurs on tot és positiu, almenys així ho sembla, a part de fer els deures i col·laborar en les tasques, la resta d'activitats són sempre positives, fins i tot fer els deures és una tasca que acaba sent menys pesada gràcies al suport que reben. Per tant, anar a l'Albada, a part de sentir-se ajudat, és sentir-se cuidat, i tot això beneficia al jove:

"[...] Aquí estoy, me cuidan, me dejo que me cuiden, y encima hay gente, me relaciono... i a veure les activitats ja procurem que siguin més atractives. Els divendres són molt més lúdics! **És que fer deures...** Però hi ha molts divendres que s'han fet deures! Si la cosa no va, no va! Doncs a fer deures! Però sí, els divendres procurem que sigui més lúdics, doncs sortim, anem a jugar futbol, anem a bàsquet. Els estiu són més xulos, d'acord al temps." (Educatora Albada 1, 2011)

Un jove podria pensar que anar a l'Albada està bé, "perquè no hi perd res per anar-hi, més aviat sempre hi pot guanyar alguna cosa": em cuiden, i em deixo que em cuidin. A més, com que sempre es parteix d'aquest caràcter voluntari, això fa que encara més l'Albada sigui vista com un recurs positiu. No obstant això, les educadores matisen que el caràcter voluntari del recurs no eximeix de responsabilitat i de **voluntat de compromís**. L'Albada té un caràcter voluntari al començament, "vols aprofitar l'oportunitat que et brinden o no", però un cop s'accepta, comença un compromís per part de tots. Així, voluntari sí, oportunitat també, però no gratuïta:

"[...] Una de les coses de l'Albada és això, és voluntari. O sigui, tu vens aquí i saps lo que hi ha. Llavors, ho vols aprofitar? Vale? Si jo parlo amb ell cada dia i ell em demostra que no, llavors és que no ho vol aprofitar. «Vale? Qué passa? Qué en tu vida todo funciona bien? Si todo funciona bien, entonces, por qué vienes aquí? No funciona bien, pues vale, doncs fiquem-nos-hi». A nivell de relacions, què passa? Pues bueno, no sé, hay muchos que sí, que clar, que són molt influenciables i costa una mica el fet... és que clar, en aquesta edat els amics són molt importants i és molt difícil. Però bueno, sí que es pot aconseguir! Sí que es pot aconseguir!" (Educatora Albada 1, 2011)

Les educadores confirmen la importància del fet de **rebre atenció** per aconseguir determinats resultats. Rebre atenció provoca que els joves estiguin calmats, calma també afavorida pel clima que evoca l'habitatge, i que el jove se senti acceptat. Aquestes disposicions del jove permeten ser més receptius a la tasca que estan desenvolupant les educadores i que hi hagi una voluntat de ser ajudat en les mancances detectades:

"[...] És a dir, quan ells capten que hi ha unes persones que gratuïtament, per dir-ho d'alguna manera, és a dir que no se'ls demana res especial sinó que se senten ben acceptats, també reaccionen bastant ràpid. S'acomoden, és a dir, s'apoyen, es deixen portar. Perquè de seguida ho capten, això, que és un recurs que no els exigirà ni els renyarà. Aquí hi ha un treball educatiu però hi ha un treball d'acollida molt important amb els joves perquè es trobin apoyats, es trobin recolzats, i és el més important. Llavors, a la que capten això, llavors és quan poden començar a apoyar-se, comencen a trobar una miqueta de benestar, poden estar bé en un puesto, que no hi ha follons, que no hi ha..." (Educatora Albada 2, 2011)

D'aquesta forma, les educadores han destacat mecanismes d'acció-formació, més centrats en l'individu i en el terreny de les emocions com a claus per aconseguir els resultats. Aquests han estat la curiositat del jove com a actitud proactiva cap al recurs, el fet de percebre que els professionals creuen en ells, el fet de què també són privilegiats i que tot i la voluntarietat del recurs, cal explicitar el compromís de treball. El fet de rebre atenció complementa aquestes reaccions del jove, que es veuen reforçades per un recurs ben ubicat i dins del seu entorn de referència.

Pel que fa als mecanismes nous o que es complementen de forma rellevant per part de les educadores, es poden citar els següents: l'estil de comunicació (que comprèn la transmissió d'informació, de forma calmada, distesa, ferma i insistent), ser reflexiu, sortir de la immediatesa i sempre el jove com a gran beneficiari. Es complementa el mecanisme d'acceptació de la realitat, el bon equip humà i la bona sintonia, recurs fet a mida, posar control i ordre, canvi d'actitud. Tots aquests mecanismes, excepte el complement a l'equip humà i la bona sintonia són transversals.

L'estil de comunicació que utilitzen les educadores en el seu dia a dia a part de ser una estratègia de treball, és també un mecanisme que afavoreix el canvi dels joves per assolir els objectius fixats. Per estil de comunicació s'entén les diferents reaccions que provoquen en els joves les diverses formes de comunicar que tenen les professionals. Primerament, anotar que dins d'aquest estil de comunicació, hi ha una **transmissió d'informació**. Aquesta informació molts cops no es troba en el si de les famílies, ja sigui per la manca d'habilitats d'aquestes o per altres raons. Que les educadores siguin un punt on recórrer, disponible i que aportí informació sobre les inquietuds dels joves és un mecanisme que ajuda a guanyar-se la confiança dels joves i que desencadena resultats de gratitud.

“No cal que sigui molt; que estigui bé. La comunicació, ni gaire abundant, ni exagerada, ni escassa, però que siguin intercanvis amb sentit, diríem, no? És a dir, que et trobin quan t'han de trobar, i que respectis quan en un moment determinat et demanen distància.” (Educadora Albada 2, 2011)

Aquesta transmissió d'informació ja s'havia assenyalat a la primera etapa per part de l'educadora referent extern dels serveis socials, però ara es posa més de manifest i queda englobada en una forma de fer que desencadena resultats.

“Però penso que, bueno, que aquest anar una mica més enllà. Més enllà del petó i l'abraçada hi ha més una disponibilitat i una capacitat de parlar més, a lo millor, més a fons. O de donar respostes, a lo millor, els pares tenen un límit. I allí, aquestes respostes que troben van un passet més enllà. Els poden ajudar en coses que, a lo millor, els pares no poden.” (EBAS2, 2011)

L'estil de comunicació es basa en proporcionar informació en el moment que ells la necessiten, ja sigui sobre orientació laboral o educativa, o sobre conductes de risc, o sobre altres problemes que es donen en el dia a dia de l'Albada. A més, aquest estil de comunicació també es reforça amb un estil de transmissió calmat, distès, però ferm i insistent. **Calmat** en el sentit de no haver-hi crits, ni retrets, sinó des de la tranquil·litat per aconseguir que ells també visquin els esdeveniments vitals des de la calma i puguin generar un bon clima de convivència, que aquest porti a la reflexió i a canvis d'actitud. **Distès**, perquè no sempre s'imposa la seriositat, sinó la part lúdica i el somriure. El somriure és un element que ajuda sobretot a guanyar-se aquests joves i a continuar encoratjant-los cap als canvis que han de fer.

[...] Evidentment penso que hi ha d'haver moments per tot. Hi ha d'haver moments de marcar. Les normes són les normes i hi són sempre. Hi són a les dos, a les tres, a les quatre, a les cinc, a totes les hores. Però hi ha d'haver moments de distensió, d'estar més tranquil·lets, d'estar més divertits i de disfrutar una mica del que estem fent. **I de ser adolescent**. Penso que sí, clar. Hi ha d'haver moments de tot. I penso que una mica, al menos jo, personalment, com jo puc me'ls guanyar, pues és una mica per aquí. [...] Jo faig deures amb ells.

Però pensa que també ha d'haver un moment de joc, de divertir-se, de fer bromes. És que són adolescents. [...] Estan vuit hores al cole i després venen aquí i estan quatre hores més a l'Albada. M'explico? I aquí a l'Albada han de fregar plats, han de passar l'escombra i han d'estendre la lavadora. Vull dir... **Però no té perquè no ser divertit.** Claro, hi ha d'haver moments divertits, de diversió. Per mi, és lo bàsic. És lo més important. Que hi hagi moments d'estar distesos, d'estar tranquils, d'estar pues de relax, de fer broma, de fer cachondeo, sí, clar que sí. I de riure, sí. Els hi va molt bé riure. És veritat, els hi va molt bé.” (Educatora Albada 1, 2011)

Ferm en el sentit de què no es deixen passar els problemes, sinó que s'afronten i que es combinen amb temps de distensió. Es conjunta aquest element amb el fet de posar control i ordre per assolir maduresa per part dels joves.

“Que ells trobin això cada dia en mi, d'alguna manera. La calma, em trobin calmada i receptiva, diria jo, més que... Receptiva. M'agrada treballar amb la coherència, és a dir, si una cosa no ha anat bé també els ho explico d'una manera molt contundent, també sóc molt clara, en això. Vull dir, si tu no t'has portat bé, doncs seurem i parlarem i ho veurem i tot això. Hi ha comprensió però al mateix temps hi ha fermesa, també, és a dir, «no da igual portarme bien que portarme mal, me parece que no, no?», si tu has fet una cosa que no està bé has de rebre un missatge, també, molt clar que per aquest camí no anem bé, no?” (Educatora Albada 2, 2011)

Insistent en el sentit de reiterar el discurs, la informació, les recomanacions i els consells. D'una educadora molt “tossuda” per a què el jove pugui prestar atenció i acabi donant pas als següents resultats del programa:

“El tema de les amistats és difícilíssim! Les influències és difícilíssim! Doncs parlant-ho, matxacant-ho cada dia, cada dia, cada dia. És l'únic. És que, què faig! [...] Jo el puc matxacar, jo el matxaco, matxaco. Però... Bé, matxacar en el bon sentit. Parlo amb ell, ja m'entens. Però si ell no en vol, no en vol.” (Educatora Albada 1, 2011)

La mateixa estratègia es segueix en les mares, es reforça des de la repetició dels missatges per aconseguir el canvi:

“Doncs treballar com podem, vull dir, intentar insistir, insistir, perquè és un treball amb la família doncs molt més persistent, diria jo, saps? «El fill és vostre, ens hem d'anar asseient, no podem fer-ho tot nosaltres», a nivell de contacte telefònic, a nivell de buscar qualsevol ocasió per apropar-nos a la família...” (Educatora Albada 2, 2011)

Cal dir que aquests mecanismes no predominen en totes les educadores, sinó que es tracta d'un conjunt que impera al recurs i que fan reaccionar als mateixos joves i que condicionen el projecte Albada.

Un altre mecanisme nou i transversal que apareix en aquesta segona etapa assenyalat per part de les educadores és el fet de “**ser reflexiu**”. Les educadores utilitzen la informació, l'estil de comunicació i altres estratègies per ensenyar al jove a ser reflexiu, i això proporciona actuar amb més calma i consciència sobre el curs de la seva vida. Ensenyar a ser reflexiu és un mecanisme d'acció-formació que les educadores l'ensenyen des de la pràctica, utilitzant exemples del dia a dia: sobre allò que passa, alguns comportaments o hàbits no del tot satisfactoris, però sempre des d'una visió constructiva i positiva i no tant de càstig, com potser estan habituats. Per tant s'ensenya a ser

reflexiu utilitzant la mateixa vida dels joves, partint de la construcció i oferint alternatives com a camins positius i alternatius al present:

“[...] Que sàpiguen veure per què ho fan, «per què vas amb aquests? Les conseqüències que hi ha, què en treus, tu, d'això?». Tot l'acte educatiu a nivell de reflexió i conscienciació. I sobretot, sobretot, donar-los alternatives positives, és a dir, en definitiva, que és el que necessiten. Perquè clar, per molt que tu diguis: «no facis això, o reflexiona sobre això», en el moment en què entren en la dinàmica de grup extern, el nivell de control és molt baix, clar, per a ells. No deixen de ser joves que funcionen primàriament, no? Però intentar treballar les alternatives positives: «enlloc de fer això podries tal, podries allò», aportar-los idees i recursos i que confiïn en ells mateixos sobretot, el que està més malmès en aquests xavals és la confiança en ells mateixos i en les seves possibilitats. Han tingut molts fracassos a la vida, i llavors acaben afluixant la confiança en ells mateixos.” (Educatora Albada 2, 2011)

Ser reflexiu també a través de **sortir de la immediatesa**. Aquest mecanisme és una part d'aquesta reacció de fer reflexionar. Els joves viuen més de la satisfacció que els proporcionen els resultats a curt termini, afavorint-hi a més, un alt abandonament davant de les dificultats. Així que les recompenses per evitar l'abandonament han de ser immediates. Les educadores treballen per fer notar que la immediatesa sovint no es dona i que cal sortir-ne, treballar per a uns resultats més a llarg termini, que aquests últims ja es palpen assolint primer petits resultats, però que es necessita implicació i esforç.

“[...] Que la vida és molt llarga, que no es quedin amb el més immediat, sortir una miqueta de l'immediatisme, això sí... **Això és propi dels adolescents o de tots?** Dels adolescents, especialment. [...] Però sobretot dels adolescents, és «lo de ahora es la verdad absoluta», no? «toda la vida estaré como ahora», i ajudar-los una miqueta que surtin de la situació temporal en què estan. [...] **Fins i tot amb l'exemple que l'Albada no sempre hi serà...** Evidentment, i «el professor aquest que tens de matemàtiques d'ara no el tindràs sempre, que l'any que ve igual en tens un altre que t'agradarà més, per què t'has d'enfadar tu amb les matemàtiques?». És una cosa immediata. [...] És a dir, l'altre dia em deia una noia: «és que no m'agrada la música, odio la musica», «bé, doncs la música és l'últim any que la tens en el currículum, és a dir, què guanyes tu, què guanyes tu enfadant-te amb el professor de música ara si et queden 2 exàmens, 3 a fer? Doncs baixem a la realitat, aprenem aquesta peça de flauta, no sé què, et treus la música, et treus un os de sobre, i l'any que ve t'oblides de la música». Si la deixo posar-se en el seu immediatisme i entro en el joc del malament que li va això, no l'ajudaré per res, és a dir, sóc jo la que m'he de retirar i fer-li veure a ella que quedar-se amb aquesta situació... «no avances cap a cap puesto, si és l'últim any que fas música, és a dir, què guanyes tu enfadant-te i creant una situació de violència amb el professor, insultant-lo davant de la classe? Qui surt perdent, d'aquesta situació, a part de molestar a una altra persona que treballa amb tot el respecte, etcètera, etcètera, però sobretot què guanyes tu en la teva vida personal?». Sobretot hem de mirar... l'estratègia és que el benefici el recuperin ells, clar.” (Educatora Albada 2, 2011)

L'Albada intenta trobar l'equilibri entre aquest mecanisme de sortir de la immediatesa amb un altre: **sempre hi ha beneficis pels joves**. Forjar els resultats a llarg termini, però sabent que la persona més beneficiada d'aquest treball és el mateix jove. Apreciar que el benefici és primerament per a ells, els ajuda a mantenir la motivació per ser constant en el procés de treball.

La motivació és prioritària per evitar l'abandonament, especialment davant les adversitats. Si els joves acaben superant aquests impediments, a part de l'assoliment de l'objectiu, hi ha a més la satisfacció del benefici que els reporta, com també el reconeixement que obtenen per part de l'Albada. Aquesta reacció és trencadora amb l'abandonament regular que tenen, amb el fracàs i el càstig quan no compleixen amb les expectatives, i amb l'estigma que se'ls ha generat. Aquest és tal que tant el jove com els altres del seu entorn s'han convençut que el fracàs és el resultat esperat. Per això, l'Albada també visualitza la reiteració dels estímuls positius per insistir en el continuat esforç i treball.

Un mecanisme transversal que es complementa en aquesta segona etapa és **l'acceptació de la realitat**. En aquest sentit, les educadores concreten més què implica que els joves facin un procés de presa de consciència de la realitat en què viuen. Si en la primera etapa, s'explicava més com un procés d'acceptar l'entorn que li ha tocat viure al jove, en aquesta segona etapa s'entra en una altra dimensió: la del mateix jove. Aquí es concreta acceptar la realitat des del punt de vista del jove, per tant, abandonar un discurs victimista i adoptar una **actitud responsable amb els actes**, formes de pensar i actituds que hagi tingut fins ara, i el més important, les conseqüències que se'n deriven. Per posar un exemple, alguns dels joves de l'Albada ja tenen problemes amb la justícia per delictes menors, l'Albada d'acord amb la línia de la prevenció, vol aturar aquesta forma d'actuar i fer reflexionar sobre la gravetat dels fets i els perills que comporta. El procés de ser responsable dels seus actes s'exemplifica amb altres conductes de risc.

“Doncs no deixant-te que t'entreguin a tu la responsabilitat, és a dir, quan ells intenten eludir, «culpa de ese, culpa del otro, a mí no me ha tocado», no sé què, «vale, no ho agafis perquè no és meu», no no, és seure amb ell i «això, vols dir que no ha sigut per això?, vols dir que no haguessis hagut de fer tal?», per tornar-los sempre en aquest context de calma, de tot això, però tornar-los-ho no, perquè depèn d'ells, vull dir que «també hi ha algo que tu has fet que ha provocat aquesta situació». Perquè per l'edat que tenen ja han d'assumir ells la responsabilitat, estan acostumats a donar la culpa a tothom del malament que estan, la societat, no sé què..., i això és de les coses que a mi m'agrada més treballar, de dir: «no, escolta, la vida pot ser més fàcil o més difícil, però depèn de tu que la puguis portar cap aquí o cap allà, el viatge de la teva vida l'has de conduir tu, estem aquí per ajudar-te però el pes l'has de portar tu.» (Educatrice Albada 2, 2011)

Responsabilitzar-se de la realitat que els ha tocat viure, responsabilitzar-se d'ells mateixos sobre la seva vida quotidiana i sobre el seu futur, però també sobre el seu passat, com s'ha vist en l'anterior cita. Noti's com aquest procés d'acceptació de la realitat també és un aprenentatge pel mateix jove, que ho canalitza en una explosió d'emocions:

“Jo tinc una mare que per més que la truqui cada dia jo sé que ella no despertarà el seu fill per anar a cole. Llavors, clar, què hem de fer amb aquest nen? Pues dir-li: «ho has de fer tu. T'has d'encarregar tu, t'has de responsabilitzar tu de ficar-te el despertador i aixecar-te cada dia perquè no ho farà ningú». M'explico? I és un nen que si té setze anys, porta des dels tres, des dels cinc, anant al cole perquè ell vol, perquè no té ningú que li digui. Si se vol quedar dormint que es quedi [...] T'has de responsabilitzar tu perquè no tens ningú que ho faci per tu. **Això és una frustració brutal**. Brutal, clar. Per això peten, rebenten i necessiten psicòlegs. **És a dir, jo sóc molt diferent que un altre nen de la**

mateixa classe... [...] És conscienciar-los. Mira, és així, és així. T'ha tocat viure aquesta vida. És molt dur. [...] Però ho han de fer i és una manera també de què ells rebenten i de què ells treuen, perquè si no ho expressen. **Ho expressen amb...** Amb ràbia, agressivitat, contestant, portant-se malament, parlant malament... vale? I és una mica la manera de, osti, si els vas fent conscients, bueno, pues un dia t'agafaran i et rebentaran a plorar i estaran aquí, però se queden més bé, jo penso que sí, no sé. Se'ls ha de fer conscients, és que veure, és que han d'espavilar, perquè són adolescents, tenen setze anys i... la família no la podem canviar, és la que tenen, llavors, com que no podem canviar això, pues assumeix-ho. És molt dur, clar que és molt dur. És duríssim!" (Educatora Albada 1, 2011)

Aquesta vessant del mecanisme d'acceptació de la realitat, observat ja a la primera etapa, posa damunt la taula la fragilitat emocional en què viu el jove, influïda pel context en què ha viscut i que està continuant vivint. El recurs Albada tracta de fer-los més forts per poder gestionar aquest entorn que els hi és un factor potenciador de la situació de risc en què es troben.

De forma similar, es complementa la informació obtinguda del mecanisme transversal on s'afirma la importància de ser un recurs **fet a mida**. Si en la primera etapa s'incidia en què el PEI era l'instrument que permetia afrontar les necessitats de cada jove, dotant-lo d'un caràcter molt individualitzat; ara en aquesta segona etapa se li afegeix una característica més: **a part de ser individualitzat té un caràcter integral**. Integral en el sentit de donar cobertura a molts aspectes de la vida (quotidiana) del jove. Va més enllà d'un casal, del CSMIJ i altres recursos més o menys especialitzats. L'Albada és un servei social "de finestreta única" on no es compartimenta la persona sinó que se l'atén en la seva globalitat (sempre que la problemàtica i les estratègies ho permetin):

"Funciona per molts motius, perquè hi ha moltes tecles que es toquen. **Com per exemple?** La intervenció educativa, per exemple, es toca a molts nivells: a nivell escolar, a nivell de salut, a nivell d'hàbits..., es toquen moltes tecles. No totes les tecles sonen harmònicament, no totes, no és un 100% que funciona, però es toquen moltes tecles, llavors la millora sí que hi ha sempre en alguns aspectes. I com a experiència positiva de suport, d'acollida, tot això, experiència humana, és sempre gratificant." (Educatora Albada 2, 2011)

El recurs acaba sent definit com petit, que afavoreix la proximitat i la creació d'empatia entre altres elements, però també personalitzat, flexible, adaptable a les necessitats de cadascú. No hi ha un protocol estàndard per a cada jove sota unes estratègies de treball més o menys comunes:

"[...] és súper individual. Pues per un pot ser, ja et dic, dutxar-se cada dia, per un altre pot ser que porti roba adequada a la climatologia, algo tan bàsic com això, que a mig hivern no vagi amb tirants. Un altre pot ser, pues jo què sé, intentar millorar, pues això lectoescriptura. [...] No pots utilitzar un... **No tens una recepta per a tots?** No. **Sí que tens les capsas, les capsas que saps que tothom...** Sí. Els àmbits sí, els àmbits estan marcats. No sé si hi ha quatre o cinc i estan tots marcats. [...] Clar, és molt individual i depèn molt de cada persona." (Educatora Albada 1, 2011)

Un altre mecanisme transversal es completa amb la informació recollida per les educadores: **posar control i ordre**. En aquest cas, es completa amb una operativització de com es du a terme aquest mecanisme. Ja s'esmentava durant la primera etapa que molts joves tenien una necessitat d'ordenar la seva

vida, aquí ara s'incideix en què per ordenar, cal aturar-se, frenar la situació de caos en què estan i reflexionar (mecanisme que s'ha treballat amb anterioritat). Per tant, les educadores incideixen que l'Albada és un recurs de calma i que a través de d'altres estratègies **s'aturen**, fan un "stop" al ritme del jove, especialment per prevenir males experiències. L'Albada treballa a dos nivells en aquesta "posar ordre", en un primer, es tracta de posar ordre a través d'hàbits i pautes, marcar límits i horaris. En un segon nivell, que ara s'hi incideix en veu de les educadores, es tracta d'**ordenar emocions**.

"[...] Però per altra banda, quan hi ha una dificultat, m'agrada molt reflexionar i parar amb ells. Parar-los, parar-los i parlar amb ells. Si t'han expulsat, per exemple, perquè has pegat a un altre, doncs pararem una bona estona, «com estaves tu abans, per què ho has fet, les conseqüències sobre l'altre...». Una miqueta alimentar-los per dintre, penso jo, que ho necessiten: que se sàpiguen relacionar amb ells mateixos i que pensin en l'altre." (Educadora Albada 2, 2011)

Un fre per començar a prendre consciència de què hi ha uns problemes i que cal actuar sobre ells, i que obviant-los no es solucionen. És el complement al mecanisme de "**canvi d'actitud**". Cal que el jove encaixi dins del recurs, vulgui aprofitar l'oportunitat i reconegui que necessita ajuda. És l'operativització d'aquest mecanisme a través de què "si un no en vol, no en vol":

"**Falta que ell ho vegi com un problema. Clar! Clar! Una cosa és la teva visió com adulta i tècnica i una altra és la seva.** Sí! Però ell n'és conscient. Com que no som... a veure, són conscients perquè com que l'han cagat tantes vegades, saben que alguna cosa no els funciona. És a dir, si tu vas amb els col·legues, i jo què sé! T'han vingut a buscar els mossos, has hagut d'anar a la policia, tens denúncies, no sé què! Saps que l'estàs cagant fill meu! És molt evident! Això no t'ho poden negar. Una altra cosa és que et diguin: «No, es que lo he hecho porque yo quiero». Però vull dir que si vas amb aquest grup de gent i l'esteu liant constantment, és evident que el grup de gent no t'aporta gens bo. **És a dir, és fàcil que ells vegin d'on "coixegen"**. Se'ls pot fer conscients, més conscients, però és evident que ells ho saben! Tontos no en tenim cap!" (Educadora Albada 1, 2011)

Aquest reconeixement de problemes i la petició d'ajuda per part del jove és un dels mecanismes condicionants a què es doni o es trenqui la teoria del programa, i per tant, que el jove assoleixi un millor benestar o abandoni l'Albada sense finalitzar el projecte socioeducatiu.

La infraestructura en si del recurs és un mecanisme que àmpliament han destacat també les educadores. Una altra informació s'ha afegit a aquest mecanisme relatiu a l'habitatge en si: que és un **espai neutre**. A part de la seva distribució interior, de què està en un entorn de referència per als joves, amb una certa proximitat, que està en una zona "digna" dins del mateix barri i que no se'n fa propaganda, les educadores hi afegeixen que és vist com un espai neutre, on permet desprendre's de tot allò viscut fins llavors i començar de zero¹⁵²:

"[...] Perquè tens aquesta fama a l'institut i al carrer has de ser així. Doncs aquí no te fa falta. A veure, és una mica oferir un espai neutre pel xaval, i que ell se senti còmode, i no tingui la necessitat de demostrar algo. Aquí no ens ha de

¹⁵² És per això que els gestors del projecte incideixen en què l'ideal seria que no es coneguessin entre ells abans, perquè així, no solament l'espai sinó la falta de coneixença permetria esborrar tots els prejudicis i estigmes que es tenen sobre aquells joves.

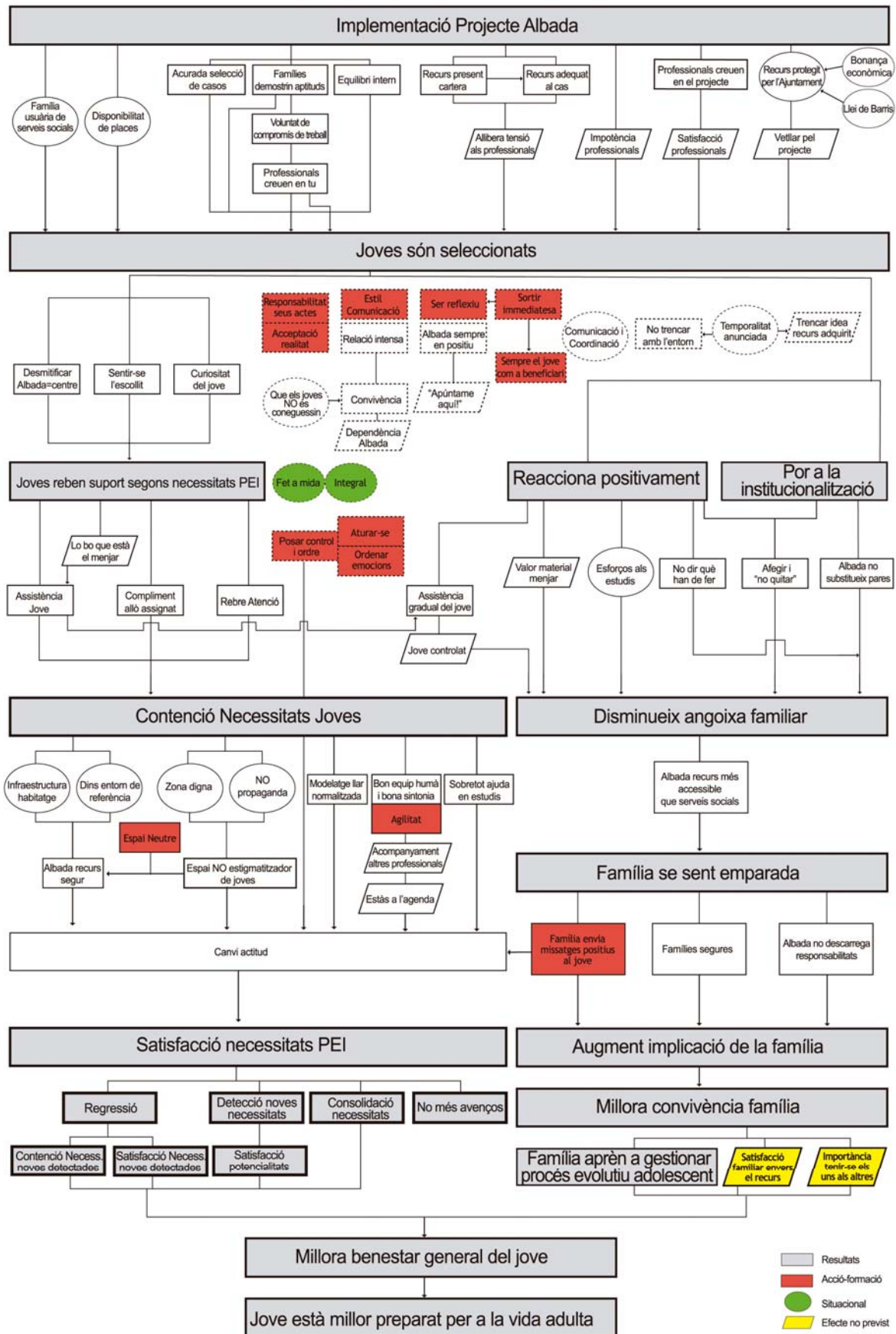
demostrar res. És una mica per dir-los-hi això. Jo penso que molts aquí s'han sentit còmodes i han aprofitat el recurs perquè s'ha fet d'això un espai neutre per ells, un espai on no tenien cap necessitat de ser, de dir, de demostrar res.” (Educatora Albada 1, 2011)

En darrer terme, un altre mecanisme es veu complementat en aquesta segona etapa. És la **bona sintonia i el bon equip de professionals**. Les educadores afegeixen que aquest bon equip de professionals li és necessari una dosi d'agilitat, **agilitat** per actuar davant de situacions imprevistes dels joves, amb les idiosincràsies de cada un d'ells i amb les estratègies més adequades d'acord al context, al jove i al problema que s'ha presentat.

“[...] És un servei que hi ha a nivell de gestió molt àgil, ha de ser molt àgil perquè cada dia passen coses, vull dir, tu quan obres la porta a un xaval, et pot venir bé, et pot venir malament, et pot no venir, et pot... m'entens? Llavors hi ha una resposta molt immediata a les situacions.” (Educatora Albada 2, 2011)

D'aquesta forma es corrobora àmpliament la teoria del programa proporcionada pels gestors esgrimida a la primera etapa. Les educadores de l'Albada, tot i centrar el seu discurs majoritàriament en les cadenes de resultats dels joves, han confirmat els resultats citats fins ara, potser amb alguna alteració temporal (entre resultats immediats i intermedis, i resultats intermedis i llarg termini). En relació als mecanismes aquests també han estat igualment confirmats en la seva gran majoria. Se n'han afegit de nous, no apareguts a la primera etapa i alguns han acabat oferint una visió complementària i/o aprofundida sobre alguns mecanismes ja analitzats durant la primera etapa. Tota aquesta informació queda resumida en la següent figura.

Figura 23. Teoria del programa (amb mecanismes) segons educadores

Font: Elaboració pròpia

8.2. La teoria del programa segons els joves i les mares

El disseny avaluatiu implementat per al projecte Albada es sustenta en gran part amb la informació recollida per part dels joves i les famílies per continuar amb la tasca de testar la teoria del programa. És interessant la visió que poden oferir no només sobre els resultats que aquests actors perceben, sinó també sobre quins creuen que són els mecanismes que els han fet reaccionar a les diferents estratègies de treball que s'han dut a terme al Projecte.

Abans però de presentar la seva visió sobre la teoria del programa, es creu oportú fer una breu presentació dels diferents perfils de joves que s'han entrevistat i llurs famílies. El criteri d'elecció d'aquests joves ha estat en funció del moment en què es trobaven envers el projecte socioeducatiu. Així, s'han entrevistat joves que ja havien acabat el projecte socioeducatiu de l'Albada, altres que encara estaven al recurs i per últim, altres que l'havien abandonat.

En el primer grup, entre els joves que ja han acabat la seva experiència a l'Albada hi ha la Vanessa, l'Olga i l'Helena. Les seves mares són l'Ángeles, la Dolors i la Marga respectivament. Totes tres estudien. Subratllar que l'Helena ha estat més temps a l'Albada perquè es va considerar important fer l'acompanyament en l'adaptació a un nou cicle formatiu i també per consolidar alguns dels aprenentatges.

En el segon grup, entre aquells que encara estan a l'Albada hi ha la Marta, el Luis i el Juan. Tots tres també estudien i el Juan tot i que ja havia acabat el seu procés, es va considerar oportuna la seva reentrada al recurs. Les seves mares respectives són la Carmen, la Núria i l'Eva.

En el tercer grup, entre aquells que van abandonar el recurs sense haver finalitzat l'any acadèmic, hi ha la Maria, que la seva mare es diu Fátima i el Rafael i la seva mare, la Concepción. Tant la Maria com el Rafael estan formant-se¹⁵³.

Ja s'ha explicat anteriorment com era el guió de l'entrevista, on s'interrogava bàsicament sota una visió comparativa entre passat i present (abans de l'Albada i durat o després) en relació a uns determinats blocs temàtics, coincidents amb els àmbits de treball a l'Albada. Només afegir aquí la dificultat que ha representat poder obtenir informació sobre la percepció dels resultats, especialment en el cas dels joves. L'entrevista remetia a fer una reflexió com creien que estaven abans en relació als estudis, per exemple, i com estaven després d'estar a l'Albada. Reflexions que molts cops no s'havien plantejat, i per tant, difícilment havien pensat sobre aquests canvis. En altres moments, també s'hi afegia la dificultat de la timidesa per part dels joves. I més difícil ja va ser fer reflexionar sobre els mecanismes d'aquests canvis. Les entrevistes amb les mares han estat diferents, elles han tingut més capacitat d'oferir una visió sobre la situació en què es trobava el jove abans i després de l'Albada i els perquè d'aquests canvis.

Amb aquests preàmbuls es detalla la comprovació que fan els joves i les seves famílies sobre la teoria del programa anteriorment proposada. La informació

---

¹⁵³ Per a una millor comprensió dels noms i llurs codis de les persones entrevistades, vegi's Taula 26.

s'organitza en base als resultats i als mecanismes que es consideren imprescindibles per afavorir aquests canvis. S'intenta en la mesura de què la informació és disponible, presentar sobre els mateixos resultats la visió del jove i posteriorment la de la mare, en clau comparativa, de contrast o complementària.

Així doncs, tot seguit es presenten els diferents resultats i mecanismes percebuts pels joves ordenats per grans àmbits de treball a l'Albada. Per últim, a l'àmbit família es dóna més veu a les mares amb les seves valoracions respecte l'experiència Albada.

8.2.1. Àmbit Educatiu i Orientació Laboral: “Que sense la ESO no tenia futur”

Es comença per aquest àmbit perquè és el primer resultat que aprecien els joves, confirmant al mateix temps, que és aquest aspecte el que més els preocupa. Els joves estan d'acord amb els gestors i les educadores de què els estudis són allò que més els estigmatitza i allò que els fa diferents envers altres joves i sovint, és un dels orígens dels conflictes a casa.

Els problemes detectats en els joves en l'àmbit educatiu i orientació laboral estan tots estretament relacionats. Les entrevistes han permès trobar com a elements que preocupen, la presència d'absentisme escolar, el baix rendiment acadèmic, les dificultats d'aprenentatge, i sovint, unes tenses relacions amb els companys d'aula i el professorat.

Situar l'origen d'aquests problemes és força difícil, i tampoc és l'objectiu d'aquesta tesi, però sí que es pot veure la correlació entre ells. Així, si el jove no assisteix amb regularitat al centre educatiu, no hi ha un seguiment dels continguts acadèmics, cosa que dificulta el seu aprenentatge i la seva superació, i llavors, davant de les dificultats de comprensió, cada cop els costa més tenir l'hàbit d'estudi. Superar allò que, en un principi, era un petit entrebanc de comprensió, ara s'ha convertit en superar un curs. El fet de no fer un seguiment dels continguts acadèmics, fa que a l'aula es distreguin i que sovint vulguin captar l'atenció dels altres o del professorat, traduint-se en un comportament no del tot satisfactori. No portar els deures fets, suspendre les proves, no assistir, no anar a les excursions, els fa ser diferents. El centre educatiu és un dels llocs on comencen a sentir-se diferents. L'abandonament és una opció fàcil, i el “ficar-s'hi” cada vegada és més difícil.

“¿Por qué faltabas? No lo sé. Porque no me gustaba, no sé, no le encontraba la gracia al instituto. O sea, porque en el colegio, porque yo soy de Barcelona y luego vine aquí, en el colegio en Barcelona me encantaba. Luego vine aquí y pues como que no me gustaba tanto. No sé, no, no. Entonces pues dejé de ir pero luego volví a ir. Luego empecé la ESO y me empezó a gustar otra vez porque primero de la ESO para mi fue súper fácil, porque es que dábamos cosas que había aprendido ya en primaria. Y decía, mm, vale. Y luego, en segundo y en tercero de la ESO pues como que empecé a suspender y como que empecé a suspender pues ya, no sé, no quería ir a clase y tal. Pero luego, no, luego vine aquí [a l'Albada] y empecé otra vez a ir a clase, empecé...” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

I tot això té una repercussió en l'autoestima. L'Albada se'ls presenta com un recurs per capgirar aquesta situació, quan les mares o bé no poden ajudar-los

o ja han desistit. És per això que els joves quan se'ls pregunta en què els ha ajudat l'Albada, reconeixen que sobretot és en qüestions formatives.

Un primer resultat que s'aprecia dins de la millora en l'àmbit educatiu i de formació laboral és la disminució de l'absentisme. L'Albada ajuda a què el jove assisteixi a classe, preguntant com ha anat el dia, sabent els horaris, trucant per telèfon a casa, donant sensació de control sobre els joves, cosa que potser abans a les seves llars no es feia.

“Y esto, ¿por qué has cambiado? ¿Por qué ahora vas y antes no? Porque yo tengo aquí... yo quiero ser alguien. ¡Ah! ¿Me entiendes? Y eso, ¿quién te lo ha dicho? Yo sola. ¿Has llegado a esta conclusión tú sola? Porque... mira, vivir en este barrio, mi madre ha sufrido mucho, la verdad, ¿eh?, mis hermanas jóvenes con tíos, y yo veo que yo puedo, pues, tener algo más que eso. Y yo quiero. ¿Algo como qué? Quiero ser enfermera, auxiliar de enfermería.” (Marta, Jove Està, 2011)

La Carmen, la mare de la Marta corrobora que un dels motius de la mala convivència eren les discussions perquè ella anés a l'institut:

“[...] Como... cuando yo me tuve que ir a hacer las prácticas a una residencia pues la tenía que ir que fuera sola. Tenía catorce años. Digo: y yo me tengo que ir temprano. Levántate a las ocho. Te tienes que ir. Pues la mitad de los días no iba. Me llamaban. Y estaba escondida debajo de la cama. Lo bueno que tenía, que no se iba a ningún lao. **Que no salía por la calle. Que no salía. Era lo bueno que tenía. Pero se escondía debajo de la cama. Y yo algunas veces que me pillaba que a lo mejor yo me he tomo la pastilla me quedo un poco dormía, o venía alguna amiga mía a tomar café. En estas que pillaba, se hacía la disimulada y cerraba la puerta y entraba. Pero un día, bajaba la niña de arriba, la vecina y la vio salir y dice: «Ai» dice: «si la Marta está ahí» Y yo ¿cómo que está allá?, «Que la he visto». Y yo: ¿cómo que está ahí? Y estaba allí. “¡Marta!» «Sí, que la he visto, que la he visto, que ha ido pal baño, que ha ido pal baño.”** (Carmen, Mare Jove Està, 2011)

L'absentisme també s'ha reduït gràcies a trobar uns estudis més adequats al jove, a canalitzar les seves inquietuds de formació, així, la motivació per anar a estudiar allò que agrada, juntament amb altres elements, fan que l'absentisme es redueixi:

“Y ahora desde que estás en la Albada ¿faltas tanto o no? No, yo no faltó. Si ahora me gusta ir a las Aulas.” (Juan, Jove Està, 2011)

L'estratègia d'orientació laboral que es treballa a l'Albada dona els seus fruits. Una orientació formativa que exemplifica que cal sortir de la immediatesa, el mecanisme que utilitzen les educadores i que treballant i amb esforç, es poden aconseguir beneficis per a ells. L'Albada insisteix en la importància de la formació i els estudis, en superar els petits entrebancs de les assignatures, dels deures de cada dia, de fer treballs, de fer exàmens, perquè la formació és una de les claus per a què el risc que ara tenen aquests joves continuï sent de caràcter lleu o moderat o fins i tot, els permeti millorar socialment:

“Com vas a l'escola, per tema deures i tema notes. Com anem? En deures molt bé. I després he suspès tres amb 4.5, clar però no em podem aprovar. Però m'han dit: «Tu fes una mica més i ja estàs aprovada», i jo vale. O sigui què, m'ha costat més la ESO amb 6 anys que he portat, que el Comerç que ja ho tinc super bé. És lo que me diu ma mare, sempre que t'agradi el Comerç, i li vaig dir, ja ho sé, però sense la ESO no puc fer comerç, ja m'ho estan veient, que al treball [es

pràctiques] molt bé, super bé, i els estudis super bé. És que no s'ho creu ningú. Clar abans, 6 anys amb la ESO, la ESO..." (Olga, Jove Acabat, 2011)

No solament el fet d'estudiar els permet una millor integració social i un futur més esperançador, sinó que canalitzar les seves aptituds cap a estudis més adequats i que els motivin més ha estat clau, tal com s'ha vist amb l'Olga, la jove de la cita anterior. Els mateixos joves acaben entenent quin és el camí que han de seguir per aconseguir els seus objectius, en la mateixa línia que l'Olga que ara estudia Comerç, la Marta sap quin camí ha de fer per ser infermera, i per tant, un cop coneixen aquest camí per fer realitat els seus projectes vitals, és més fàcil sortir de la immediatesa a què estan habituats:

"¿[Y quién te ha ayudado] A poner orden? Sí, aquí sí. [...] ¿Pero tú sabes que tienes que estudiar? Sí. ¿Y ahora te gusta más? Sí, y te digo que los seis meses que me quedan, como una burra, a estudiar. Porque tú sabes que para ti... ellas te han explicado que para llegar a ser alguien, aquí se tiene que estudiar. Tienes que tener la ESO. Vale. Yo un PCPI [vol dir Programas de Cualificación Profesional Inicial] no quiero. ¿Un...? Un PCPI. ¿Qué quiere decir un PCPI? ¿No sabes? No. ¿No? ¿Qué es un PCPI? Pues no tienes la ESO, pero estás, como si hubieras hecho un ciclo pero sin ESO y sin nada. Ah, vale. Y con un PCPI puedes hacer un ciclo de verdad, ¿sabes? ¿Y tú no quieres, esto? No. ¿Tú quieres ser enfermera? Sí. Vale. Auxiliar. Bueno, tú te han dicho que tienes que llegar hasta aquí, y ahora ya sabes por dónde tienes que pasar. Y sé dónde puedo ir el año que viene y todo, al Torre Vicens. Vale. ¿Tú ya tienes la meta fijada? Sí." (Marta, Jove Està, 2011)

No sempre l'assistència i entendre la importància dels estudis és tant exemplificant. És el cas de l'Helena, una jove que ja ha acabat, que mostra els seus dubtes sobre el seu futur laboral.

"¿Trabajando de qué? Ahí ya no lo sé. Bueno, pero estás estudiando estética. Ya, pero no sé si voy a seguir o voy a hacer otra cosa pa estudiar... como no sé qué voy a hacer con los estudios, no sé en lo que me voy a centrar. ¿Por qué no sabes lo que vas a hacer? No sé si voy... depende de como me salga voy a parar o voy a seguir o no sé. Depende de cómo me salga este año. ¿Te gustaría continuar? Sí pero no. Me gustaría mejor trabajar pero si no encuentro trabajo tampoco voy a estar en casa sin hacer nada. ¿Por qué? No me parece... desaprovechar el tiempo" (Helena, Jove Acabat, 2011)

Les estratègies de l'Albada van molt centrades a l'estudi, especialment les hores que dediquen a l'estudi assistit. S'ajuda a fer els deures, a reforçar els continguts, a adquirir hàbits i habilitats per estudiar i preparar els exàmens. Tota una sèrie de tasques que els joves diuen que són molt avorrides, però que s'espera que ajudin a millorar el rendiment acadèmic d'aquests:

"Bien, mejor ¿Pero mejor por qué estás en la Albada? Sí. ¿Por qué? Si no, no haría nada. ¿Cómo que no harías...? Ah, ¿antes no hacías los deberes? No, no hacía nada. Y ahora ¿sí que los haces? Sí. ¿Pero por qué? ¿Por qué te lo dicen ellas? Porque me ayudan. ¿Y antes no te ayudaba nadie? Me ayudaban pero poco. ¿Tu madre? No, en el casal." (Luis, Jove Està, 2011)

En Luis és un jove que encara està dins del recurs i en el moment de fer l'entrevista, duia uns quatre mesos. Tal com demostren les seves paraules, encara no té l'hàbit ni l'autonomia de fer el seguiment dels estudis i per tant, el recurs Albada, de moment, està complint la tasca de contenció:

“¿Los deberes sólo los haces aquí? Y, ¿si no estuviera esto de aquí? No los haría. No los harías. ¿Por qué te obligan? No, porque me ayudan. ¿Y tú solo no los puedes hacer? No pero, sí, pero me canso y los deajo y ya está.” (Luis, Jove Està, 2011)

Les anteriors cites, posen damunt la taula, com en el cas del Luis, la interrelació de diferents elements per mostrar com el fracàs acadèmic topa amb l'absentisme, les dificultats, una falta de suport i d'hàbits, i, la necessitat de què algun adult estigui pendent. Tot això fa que es desmotivi ràpidament i abandoni la tasca.

Si els hàbits canvien, si s'assisteix a classe, sembla que és més probable que el rendiment acadèmic millori i que encara que siguin petites consecucions, això encoratgi als joves a continuar esforçant-se. La majoria d'ells, quan se'ls ha preguntat en què els va ajudar l'Albada, tots subratllen que els ha ajudat a millorar les notes.

“Y, por ejemplo, las notas: antes de ir a la Albada, ¿iban mejor o...? Peor, terriblemente peor. Te lo juro. ¿Y ahora que estás en la Albada las notas van mejor, porque te ayudan? Mucho. Te lo digo, mucho, mucho, mucho. ¿En lo que más te ayudan en la Albada es a hacer deberes? Sí, sí. ¿Es en lo más? Sí, los deberes. Vale. Y aprobar. Y aprobar. Para los exámenes es... la Albada es lo que mejor me va. Es que no es solamente hacer los deberes, sino aprobar. Para aprobar, te digo... Que es más, ya es más. Sí, sí, sí. Es decir, ¿que las notas han mejorado muchísimo? Mucho, no te lo puedes imaginar. Mucho. Mira, este trimestre he suspendido muchas, pero te digo que sin la Albada hubiera suspendido todas. Es decir, estar en la Albada, ¿a tú te da confianza? Y te digo yo que de tercero a cuarto sin ellas, una mierda que paso. Bueno, y el día que no estés aquí, ¿qué vamos a hacer? Yo misma, estudiaré. ¿Sí? Sí. Lo que me preocupa es la ESO, y que te digo que me dan confianza, porque yo sé que yo tengo que estudiar, y que no van a estar toda la vida. Vale. ¿Tú lo tienes muy claro, esto? Yo sé que no van a estar toda la vida”. (Marta, Jove Està, 2011)

La Marta n'és un bon exemple, tot i suspendre assignatures el darrer trimestre, reconeix que l'Albada li és un bon suport per aprovar, reconeixent que cal aprofitar l'oportunitat de tenir el suport i de què ara és important superar els estudis com a projecte de futur.

El comportament a l'aula va molt lligat amb la relació amb el professorat i amb els companys. Apreciant la importància dels estudis, alguns canviant de centre educatiu i de tipus d'estudi, i juntament amb el reforç de l'Albada, reconeixen que han canviat el seu comportament a l'aula:

“¿Y ahora qué tal con los profes? Ahora bien. Me llevo bien. ¿Más bien con todos? Sí, sí. Y el cambio de relación ¿a qué se debe? Pues por eso, que antes los estudios pa mí eran aburridos. Y si eran aburridos, pues que... que no te tiene que hacer nada ahora. Ahora quieras o no, yo qué sé, si te lo quieres sacar tampoco tienes que estar aunque... apruebe los exámenes... ¿no?” (Helena, Jove Acabat, 2011)

I el comportament a l'aula ajuda a canviar la imatge que té el professor sobre la mateixa jove, com el cas de la Marta. És un procés que es retroalimenta, mentre el professorat percep una voluntat de canvi en el jove, el jove també entén que el professorat també li dedica més atenció, i que els canvis positius

en els estudis són per tant, més gratificants i iniciadors d'aquest bucle de millora:

“¿Pero ahora ya no te discutes tanto con los profesores? No, nada, ¿eh? **¿Esto lo has aprendido aquí?** Sí, un poco. Un poco. **¿Explican que discutir con los profes no lleva a nada?** No, bueno, de esto ya hemos hablado, pero no sé... también en las aulas yo era nueva, era más tranquila, ¿entiendes? Yo tenía esa confianza, en las Dominicas conocía a to' mundo. Cuando llegué a las aulas nuevita, callada... **¿Tenías que aparentar otra cosa, no?** [riuen] Claro. Y bueno... Y, no, y además me caen bien, los profes. Algunos; algunos ahí quedan, pero la mayoría sigo [...] **Y por ejemplo, los profes, ¿qué crees que piensan, de ti?** Que puedo estudiar pero que me lo paso por donde quiero! [riu] Es deprimente, ¿eh?” (Marta, Jove Està, 2011)

8.2.2. Àmbit Cura Personal: “se levanta, se escucha su música, y canta y baila...”

En referència a aquest àmbit, assenyalar que no tots els joves tenen necessitats detectades en base a la salut, higiene i alimentació, així que no en tots es treballa amb igual intensitat. Tanmateix, en aquells que s'aprecia un canvi, aquest va encaminat a agafar unes pautes d'higiene correctes: dutxar-se, rentar-se les dents i vestir-se de forma apropiada en són uns exemples; una alimentació equilibrada d'acord a l'edat i un control i estabilització dels problemes de salut.

Pel que fa a la higiene, les mancances en aquells que sí se'ls detecta alguna necessitat, va en la línia d'instaurar l'hàbit de dutxar-se diàriament, rentar-se les dents després de cada àpat i vestir i portar la roba en bon estat. La cura de la imatge personal ve molt influïda per la baixa autoestima que tenen alguns joves, que provoca que s'abandonin ells mateixos. Al mateix temps, aquesta falta de cura en la imatge, els comporta un rebuig per part dels companys del centre educatiu i una regressió en les habilitats d'interacció social.

Les condicions de l'habitatge, tal com assenyalaven les educadores referents durant la primera etapa, són un factor potenciador de què no hi hagi uns hàbits d'higiene adquirits. A vegades, la falta de recursos a la família també ho potencia. L'adolescència és una etapa de molts canvis físics, a banda dels emocionals i la imatge que donen, els joves n'és un bon reflex. La Vanessa, una jove de l'Albada que tenia problemes per interactuar entre iguals, tenia problemes d'obesitat i descuidada la seva imatge. La dutxa del matí feia molta mandra, fins al punt que s'evitava:

“**¿Y el tema de la ducha? ¿Pasó algo o no? Bueno, si no te duchabas por la mañana, a ver, ¿cómo...?** No, luego me di cuenta pues no sé que... o sea, en invierno pues dije, va me voy a duchar por la mañana y así no tengo frío [...] **¿Así cambiaste?** Sí. Entonces me cambié la hora del despertador a las siete de la mañana y dije, bueno, no me cuesta tanto levantarme como yo creía. Es igual que a las ocho pero una hora antes. Tengo el mismo sueño, la verdad [riu]. Entonces, nada, me duché, pues encontraba que iba pues más fresca al insti, entonces...” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

L'Ángeles, la mare de la Vanessa també corrobora el canvi d'hàbits en la cura de la imatge. No solament la Vanessa ara té uns hàbits saludables, sinó que és interessant l'estat d'ànim en què està la seva filla i la satisfacció amb què ho explica la mare.

“**¿Comía?** Sí, estaba un poco obesa. Yo creo que también tenía complejo de obesa. **Vale. ¿Tú crees que esto también le afectaba?** Sí, sí, le influía mucho, porque ahora está superfeliz, con su cuerpo [riu], sí, sí. **¿No? Estaba...** Adelgazar también le ha hecho mucho. **Vale.** Eso le ha subido más la moral. **¿Pero antes de entrar en la Albada, comía, pero comía mal, seguramente?** ¡Uy, sí! **¿Le gustaba comer, pero mal?** Sí, sí. **Y por eso estaba mal.** Claro”. (Ángeles, Mare Jove Acabat, 2011)

La higiene no és únicament la dutxa sinó que també implica la imatge que es projecta, i com s’ha afirmat abans, va molt lligada amb l’autoestima que es té:

“**No et cuidaves?** No, no, no era de cuidar-me fins ara que m’han dit, no sé per què no et cuides, tu ets tonta, tu ets molt guapa, pots fer tot lo que tu vulguis, quan tu vulguis... **Abans anaves tot el dia mal vestida?** No, em cuidava poc, no me..., o sigui, passava de mi, clar, lo que trobo me ficava, me ficava los kets bruts... era igual! Tot m’era igual!” (Olga, Jove Acabat, 2011)

En la mateixa direcció que cal tenir interioritzat l’hàbit de dutxar-se, i que en alguns casos l’Albada ho ha reforçat, també hi ha l’hàbit d’agafar autonomia en coses tant bàsiques com despertar-se¹⁵⁴, especialment per anar al centre educatiu. A l’Albada es fa un treball per a què el jove comenci a tenir autonomia en aquestes activitats i que el fet de despertar-se provoqui que arriba a l’hora a l’escola, i que hi vagi esmorzat i que això desencadeni una organització en la resta d’activitats del dia. Molts d’ells afirmen que abans de l’Albada els despertava la mare o ni es despertaven (si ella no ho feia o estava treballant), i ara, en canvi, ells ja es desperten sols:

“**¿A qué hora te levantas?** A las 07:40 o así. **Y ¿qué, qué haces?** Me levanto, me ducho, almuerzo, me visto y me voy. [...] **Y esto lo haces ahora, y antes de venir aquí a la Albada ¿hacías lo mismo, hacías cosas diferentes? ¿Qué hacías?** Iba, no sé...me levantaba tarde. **¿Muy tarde?** Mmmm, bueno... Llegaba un poco tarde. **¿Al cole, al instituto?** Sí. **¿Por qué llegabas tarde?** Me entretenía, mi madre trabajaba y yo dormía.” (Luis, Jove Està, 2011)

Pel que fa a l’alimentació, ja s’ha comentat amb anterioritat que els àpats que es serveixen a l’Albada compleixen dues funcions: per una banda, asseguruen una alimentació equilibrada i repartida en diferents moments del dia; i per una altra, és un moment per a l’aprenentatge i la responsabilització de les tasques de la llar, com també d’interacció social amb els altres, tant entre adults com entre companys.

En alguns casos, aquesta alimentació ha fet que l’estat de salut d’alguns joves millorés. L’Albada ha aconseguit que tots els joves mengessin de tot, a unes hores convingudes i agafessin unes pautes de comportament a taula i a la resta de l’habitatge, i per tant, aquells que tenien obesitat o colesterol per abús dels fregits doncs s’hagi millorat. Aquesta millora en l’estat de salut ha vingut molt afavorida per la figura de la treballadora familiar i sobretot pel “menjar tant bo que prepara”. La fama de què es menja molt bé a l’Albada és tal que fins i tot, és una de les primeres opinions que transmeten els joves als amics, als pares o a l’entrevistadora mateix:

“[...] Ha tenido colesterol, baja en hierro, todo. **¿Porque comía mal?** Sí. Mucho dulce, na más que... [...] Pero tener que esconder el aceite y las patatas. Porque

¹⁵⁴ Les educadores de barris ja tenen un programa que consisteix en trucar per telèfon a la casa dels joves per despertar-los i així, disminuir l’absentisme.

es cada día patatas fritas, patatas fritas, patatas fritas, patatas fritas. **Tú las preparabas.** No, ella. **Se las preparaba.** Siiii. Las tengo que esconder las patatas ahora también. **Es decir, coger el plato no, pero prepararse patatas sí.** Sí, sí. Pero unas... así. Y huevos y... no poder comprar ni huevos. **¿Y tú que les decías? Mira que tenemos que comer...** ¡Y ahora igual! No, no. No puedo traer huevos. Cuando vas a la nevera, no hay huevos. Eso lo sigue haciendo, eh. **¿Y tú le decías, mira tenemos que comer verdura, porque toca...?** Sí. Y los médicos se lo han dicho. Dice: «Marta, dice vas a ser una enferma de mayor, eh. Que ahora eres una cría. Pero una niña de tu edad ya teniendo colesterol y falta de hierro, el día de mañana tendrás mala salud, eh» **¿Y qué dice?** «Sí, sí, sí, sí». Pero luego no hace caso. En el tema alimentación no hace caso” (Carmen, Mare Jove Està, 2011).

Si mentre per la Marta, que encara està al recurs, s'espera que millorin els seus problemes de salut; la Vanessa, que ja ha acabat, ja ha apreciat aquesta millora. Així que es mengi bé al recurs té la funció alimentària i de salut, contribuint també a donar a l'Albada més entitat com a llar normalitzada:

“¿Y comías bien o no? Sí. Comía más. Ahora he adelgazao ocho kilos, en un verano. **¿Esto es por la línea?** [riu]. No, porque antes pesaba más y tenía sobrepeso y me mandaron dieta. **Ah, es por salud.** Sí. Pero luego este verano pues me puse las pilas y dije: ¡voy a hacer natación! Aunque sea en la piscina pública, ¡voy a hacer natación! [riu]. **¿Y qué? ¿Bien?** Sí. Y luego empecé a comer menos y tal. O sea, comía de todo, de todo. Porque a mí, el chocolate no me lo quites. Es esencial. Pero comía menos. Y he adelgazao ocho quilos. **Muy bien, ¿no? ¿Te sientes mejor?** Sí. Sí. Ahora estoy en mi peso ideal.” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

Però més preocupant és la presència de conductes de risc en alguns joves: substàncies tòxiques, alcohol o conductes de risc relacionades amb el sexe. A través de l'Albada s'intenta conscienciar, en la mateixa línia que ho fan altres referents externs del jove, dels riscos d'aquestes conductes. Aconseguir que es canviï depèn en última instància del mateix jove:

“Pero el tema de los porros ¿Es una cosa habitual, o qué? Sí. **¿Te gusta?** Sí. [...] Sí, desde siempre. Desde antes de entrar en el Albada y eso se me ha pegao. **Y aquí ¿qué te dicen al respecto? ¿Ya lo saben aquí?** Sí, ya lo saben pero yo no vengo tampoco... aquí... es sólo fuera, mío, cuando salgo, lo hago... cuando me voy de aquí, o por la noche en mi casa, cosas de esas. [...] **Y ¿hay alguna intención de dejarlo o qué?** ¿Yo? ¡No! Bueno, de momento, no. **Vale. Y aquí sobre el tema este, ¿qué te dicen?** Sí, no, me han, me han explicao todo lo que... en principio que esto no, que esto no y ya también lo mismo, cuando... hago caso. Y luego, venga, los beneficios, los inconvenientes, luego me lo explican y ya está. **Y tú pasas.** Si ya lo sé yo.” (Helena, Jove Acabat, 2011)

Les normes de l'Albada són molt estrictes i s'exigeix estar en bones condicions en cas d'haver consumit, però les educadores reconeixen la dificultat de tenir un control un cop el jove és fora el recurs, és el mateix jove que ha de ser conscient i canviar:

“Com [es treballa] algú que tingui problemes de drogodependència? Com podem! Nosaltres, per exemple, com ho hem fet? Derivacions a CSMIJ, que parlin amb psicòlegs, amb psiquiatra, amb qui toqui, llavors també fem derivacions amb dos noies que porten lo de l'Ajuntament de prevenció amb drogodependència. Ens venen a fer xerrades també. **S'afrenta.** Si. I parlant-ho directament. Evidentment si aquell xaval ve amb símptomes d'haver consumit,

doncs s'hi parla i se'l fa fora. **No hi ha pressupost per a fer un test.** Si no call T'ho diuen! I a més, què es veu! Si fa una olor de porros. Què te has tomado? Ay, pues eso! T'ho diuen. A vegades, doncs: siéntate un rato en el sofá a ver si te despejas. O te pegas una ducha, o sinó cap a fora. **És expulsat del recurs o només per aquella tarda?** Només per aquella tarda. **Però si allò continua. Tu pots evitar aquí dins però a fora...** A fora no! Els pots avisar dels riscos que hi ha, el pots derivar, pots fer, però bueno! Els casos que s'han donat aquí... que ja venien derivats, que ja se sabia que consumien, però la veritat és que si s'estimen el recurs, procuren no venir.... enporrats, per dir-ho directament. Si. I tenim casos, de nois i noies de fumar cada dia, empezar a las 8 de la mañana i si venen aquí no.” (Educadora Albada 1, 2011)

El consum d'algunes substàncies ve molt influït per l'entorn dels mateixos joves, encara que alguns reconeixen que també consumeixen quan estan sols. Les pràctiques relacionades amb el sexe també venen molt relacionades amb el grup d'amics que es té, i van molt lligades a la imatge que projecta el jove al mateix barri (reputació), ja siguin entre iguals o amb els veïns:

“[...] Perquè, o sigui, abans d'aquest problema sortia amb gent que sí, que ma mare no sabia que era dolenta, fumava de tot, males companyies, a l'institut es ficaven amb mi molt, i clar! [...] **Per què? Què vas fer?** No perquè abans, bueno ara perquè tinc aquest noi, però abans, fa dos o tres anys, teníem o sigui, anava amb molts moros, molt cotxes pujava com amics, i ara, o sigui, es pensaven que era una puta. I ara me traten, que eh! I a ma mare i mon pare encara li diuen, eh que tu hija es esto, aun hace lo mismo, sigue de puta, y yo pienso, sé com sóc, no! Passo, com sempre ho he fet.” (Olga, Jove Acabat, 2011)

Els resultats relacionats amb l'àmbit de la cura personal exposats fins ara mostren com l'Albada aconsegueix efectes, però també està limitada la seva actuació dins del recurs. Poder conscienciar al jove de les conseqüències sobre determinats hàbits (sobretot de risc) és difícil d'aconseguir quan els joves són fora o tenen companys que també consumeixen.

8.2.3. Àmbit Emocional: “Tu necessites del món i el món necessita de tu”

Aquest bloc de les emocions té diversos aspectes. L'Albada fa esforços importants per arribar a poder treballar les emocions del jove, molt deteriorades per la situació en què viu com la influència de tot allò viscut fins ara. Són joves amb unes “motxilles” importants de problemes socials, econòmics, de salut, que els han influït i els ha marcat en la seva forma de ser. I aquesta s'ha traslladat en la seva forma de comportar-se. Es parla d'aquí d'aspectes relacionats amb l'estat d'ànim i la personalitat, com també el reconèixer de l'existència de problemes i llurs responsabilitats.

La majoria d'ells afirmen que abans d'entrar a l'Albada estaven desanimats, eren passotes, antipàtics, tímids i molts d'ells reconeixen que tenen un caràcter agressiu i poc pacient. Aquestes actituds i comportaments són per ells la forma com afronten els problemes a casa, al seu entorn, d'aquí que molts també es barallin amb assiduitat. L'adolescent està en una etapa on el caràcter es forma i es consolida amb la influència de l'entorn, que és font de socialització, més els propis trets de la persona. En aquests casos, els joves tenen una manca d'influències positives per modelar l'ànim i la personalitat. És per això que el mecanisme modelatge d'una llar, on hi són presents adults sans com a referents i on hi ha un ambient tranquil i segur, és bàsic per ajudar al jove en el seu benestar emocional.

La majoria dels joves tenen un caràcter fort i en alguna ocasió han donat mostres d'agressivitat. Estan enfadats per la vida que els ha tocat viure i es mostren com a víctimes i s'exculpen a ells mateixos dels seus actes. Per això hi ha un treball de les emocions per redirigir els esforços cap a una acceptació de la realitat (mecanisme transversal assenyalat tant pels gestors com per les educadores). Als joves se'ls va preguntar per com es definien i quin era el seu estat d'ànim, aquí sota se n'exposa un extracte:

“Yo me considero, pero claro, hay unos días que tampoco tengo tanta [*mala leche*], no sé, es que no lo sé ni porqué, pero... hay días que tolero más las cosas que otros. Pero... **Vale. Esto ahora. Pero antes de entrar en el Albada. Era peor. ¿Era peor? Pregunto...** No peor pero, mmm... mmm... aquí he aprendido a llevarlo mejor. **¿El carácter?** Sí. No, no morderme la lengua ni nada pero, a ver sí, pero no. A suavizar un poco... **Las respuestas.** Sí, que no me dure tanto el enfado, por ejemplo. Y pensar: venga va, que ya está. [...] **Pero ahora... y antes estabas en el Albada y esto era peor. Antes de entrar en el Albada.** Sí. Sí, sí. La verdad es que sí. Tenía más mala leche. Bueno, no más mala leche pero me salía más fácil.” (Helena, Jove Acabat, 2011)

Amb el mecanisme de ser reflexiu, s'espera que hi hagi una millora de l'estat d'ànim i també una moderació del caràcter agressiu, trist i introvertit; cap un estat d'ànim més content amb menys reaccions negatives, especialment quan un no sempre aconseguix el que vol:

“**¿Qué más aprendes cuando estás aquí?** Sí bueno, aquí te vienen con que hay que hablar, que hay que hablar y esas cosas. **¿Y tú qué? ¿Qué piensas sobre esto?** Pues que hablen. Que hablen. **¿Pero lo practicas o qué?** Bueno, intentaba. **Lo intentabas.** Sí.” (Helena, Jove Acabat, 2011)

Prova del caràcter fort dels joves i de la poca tolerància a la flexibilitat i a la disponibilitat per a la convivència familiar, són les paraules de la mare de l'Helena. La Marga que explica una anècdota per donar compte de la personalitat de la seva filla:

“**Tiene carácter fuerte...** Sí, sí, sí. A mi mismo, un día que me pegó y todo, ella, ella, ¡eh! Primero porque quería comprar otro perro. ¡Ya tenemos uno! ¡Otro! Y si no tenía el otro perro en casa, me pegó y todo, eh. Si no llega a ser un amigo que tenía allí que me apartó y me defendió... fue ella, eh. Violenta y ooooh. Y aún ahora, eh. Tiene que ser lo que ella diga. Ahora no, ahora yo estoy más fuerte, no, no, no y no. Pero uff! Pero aquel día me acuerdo que vinimos aquí...” (Marga, Mare Jove Acabat, 2011)

Sembla que l'agressivitat és una forma de respondre ràpidament i s'estableix com a mecanisme de comunicació entre alguns d'aquests joves i els seus amics o amb els seus pares. El Juan, que juga a futbol, l'han castigat diversos cops sense jugar (sabent que li agrada molt) per culpa de la seva agressivitat gratuïta que dispensa. El mateix jove, reconeix que algun canvi hi està havent fruit del treball amb la psicòloga de l'Albada:

“**¿Pero es muy a menudo esto de la pelea o no?** No, que va, antes, pero ahora ya no mucho. [...] **¿Por alguna falta o algo?** No sé, alguien si te provoca en el campo... no me aguantaba. [...] **¿Y qué ha cambiado, qué has hecho?** No sé, pues aquí en la Albada, lo hablan conmigo, con la [*psicóloga*]. **Te ha dicho que...** **¿Qué te ha dicho [*la psicóloga*]?** No sé me..., hablaba de, estas cosas, cómo controlarme. **Sí. ¿Has aprendido... a no meterte en líos?** Sí. **Y qué te dice [*la psicóloga*], que cuando veas un lío ¿qué te dice?** Dice pues,

que aparte los brazos, que me dé la vuelta y que me vaya. **¿Y esto lo practicas o qué? Sí.**” (Juan, Jove Està, 2011)

El seu estat d'ànim i el seu caràcter estan estretament relacionats amb la seva autoestima. L'Olga, quan se li pregunta sobre el seu estat d'ànim reconeix que estava trista i que l'Albada l'ha ajudat a tornar a ser optimista:

“Tu abans d'entrar aquí com estaves d'ànims? Pocs. Estava xafada, no tenia ganes de res, o sigui, poc. **¿Per què?** Pues perquè pensava que sí, com si diguéssim: la vida és una merda! Més o menys. [...] **Per exemple, que més t'ha canviat, t'ha canviat el caràcter l'Albada?** Sí, abans era molt negativa, molt passiva, i ara sóc més optimista, més alegre, de tot. Ara ajudo a la gent, super contenta. [...] **Abans el teu estat d'ànim era?** Egggs! Molt baix. **Molt baix, estaves enfadada?** Enfadada... passota.” (Olga, Jove Acabat, 2011)

L'autoestima està deteriorada i les educadores de l'Albada la treballen amb el reforç de les potencialitats de cada jove, posant en evidència els petits resultats aconseguits si hi ha treball i esforç. Un exemple d'aquesta millora del benestar emocional és a través dels bons resultats acadèmics:

“¿Y qué más te aportó estar aquí en el Albada? Pues me di cuenta de que pues... de que soy muy lista... cuando quiero [*riu*]. Es que no sé, porque claro, entré aquí y como que, no sé, me subieron la autoestima porque ellos veían que yo era muy lista y que lo podía hacer y que si me esforzaba lo hacía pues eso en mí no lo veía. No notaba esa inteligencia en mí. Y lo que pasa es que me enseñaron a verlo y me dijeron que sí. Pues entonces allí pues ya me puse las pilas, sí.” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

I a partir d'aquí, sembla que en els alguns joves té efecte, com la Vanessa: s'encadenen resultats positius i es comença a capgirar l'espiral de negativitat en què estaven immersos.

“¿Y por qué estás tan contenta? ¿Qué pasó aquí? Pues a lo mejor es... a lo mejor es porque me han ido bien las cosas. Entonces pues también va relacionado. Cuanto mejor te van las cosas, pues más contenta estás y entonces, pues eso.” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

Una autoestima que també comença per conèixer-se un mateix i aportar dosis de maduresa a la vida que s'està portant. Reflexionar, al cap i a la fi, per decidir si val o no la pena canviar de rumb.

“Y tu felicidad, ¿cuánto de feliz eras? No mucho. No sé. No me... ahora estoy más. **¿Por qué?** No lo sé. No sé si puede que estuviera feliz pero que no lo sentía o no lo apreciaba, no lo sé. Ahora me veo más, más positiva. No sé. **¿Ahora eres más positiva?** Sí. Puede que esté igual pero ahora lo aprecio más. **Y esto ¿cómo lo has aprendido?** Es que no sé. Creo que sale solo. Estás una época crecido, te vas dando cuenta de las cosas. **Es porque te has hecho mayor ¿no?** Sí. Yo creo que sí. Y ya uno va madurando y esas cosas.” (Helena, Jove Acabat, 2011)

S'ha comentat anteriorment que el treball de les emocions és difícil degut a les situacions que han viscut els joves i la forma com ho han gestionat. És per això que moltes vegades les professionals esmenten que fins que no “exploten”, “rebenten”, fan un regressió, no poden començar a treballar aquestes emocions, que no són fàcilment visibles i que els seus orígens poden ser múltiples. Una altra vessant d'aquestes emocions és treballar amb el reconeixement dels problemes. És part de l'acceptació de la realitat que tenen, però especialment aquells problemes que els afecten. Reconèixer la

responsabilitat dels seus actes, és en certa forma, reconèixer els problemes que tenen. Ja abans, les educadores han afirmat que els joves saben quin és el motiu de la seva derivació al recurs, com també saben de d'altres mancances que tenen. Aquests reconeixements exemplificarien acceptar l'existència d'algunes necessitats. Ara es tracta de fer un pas més, d'admetre'ls i de reconèixer que els influeixen de forma negativa.

L'Albada treballa per provocar la maduresa a través d'aquest mecanisme d'acceptació de la realitat. La Maria n'és l'exemple contrari, una jove que admet que l'Albada no la pot ajudar en res, perquè ella no té els mateixos problemes que els seus companys de recurs:

“¿Había cosas positivas en la Albada? No sé. Para mí no me sirvió mucho porque yo ya estaba haciendo las cosas que tenía que hacer. No me hacía falta ir ahí. Pero si fuera por gente que... para la gente que iba estaba bien porque iban solos por la calle, que si esto, que si lo otro... Fumar porros... A ellos les iba bien estar allí. **Estaban todo el día... Y para ti no te servía. No me servía. Y en casa estabas bien. ¿Tú creías que allí estabas perdiendo el tiempo?** Yo sí, pero la otra gente no tanto. No es que yo me compare con ellos, ni que yo me sienta más superior que ellos. Pero.... Es que a ellos les hacía falta.” (Maria, Jove Abandona, 2011)

En el cas de la Maria, tot i afirmar que l'Albada no li ajudava en res, el discurs que dona deixa entreveure un reconeixement de què algunes de les amistats que té no li convenen. Aquestes són les mateixes amistats amb què faltava a classe i consumia:

“Por lo que dices, en algún momento te das cuenta de que tienes unas amigas que no te van bien, que faltas mucho a clase, que todo el día estás consumiendo... A parte, comparo mi mentalidad con la de ellas y no es la misma, porque están todo el día allí en la calle, que si esto, que si lo otro. **¿Y tú no era lo que querías?** No, no es vida. [...] **Cambiaste. Pero esto no fue gracias a la Albada.** No, eso ya fue cosa mía [...] **Pero, por ejemplo, ¿cuando ibas con estas amigas, no reflexionabas?** No. **Te dejabas llevar por ellas.** Sí. Ha cambiado mucho mi vida. **¿Cómo es que ha cambiado tanto? ¿Qué has hecho?** Que hay que tener un poco de intimidación, de estar tú sola y pensar las cosas.” (Maria, Jove Abandona, 2011)

Començar a triar allò que convé i allò que no convé, en el cas del Juan és començar a aprendre a no posar-se en baralles i en el cas que n'hi hagi, marxar del lloc:

“¿Por qué ahora “muchas veces” [es parla de què es baralla molt sovint]? Cuando me hablan pues ya no quiero tener problemas y ya está, no les escucho. **¿No quieres tener problemas con quién, con la policía?** Con mi madre, con la poli, con todo.” (Juan, Jove Està, 2011)

Reconèixer no només l'existència d'uns problemes, sinó que aquestes formes d'actuar preocupen als del seu entorn, especialment als familiars més directes. Es tracta també de què els joves siguin responsables de tot allò que fan davant els seus progenitors, i també de la responsabilitat que tenen al formar part d'una família.

“Cuando entras en el Albada, ¿ayudas más a tu madre con las cosas de la casa o no? Sí, sí. Porque ahí empecé pues a ordenar mi habitación y tal. Me di cuenta de que mi madre también estaba sola, que necesitaba ayuda y no sé qué. Sí. [...] **Y qué ha pasado aquí, que ahora “descubres” a tu madre...** Pues

no sé. También supongo que me di cuenta de que ella está igual de sola que yo, entonces, pues que no, no sé, nos necesitamos la una a la otra.” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

Amb aquestes paraules, la Vanessa confirma el resultat no previst i positiu citat per les educadores com ara la importància de tenir-se els uns als altres, de la necessitat d'apreciar els fills per part dels pares i a l'inrevés. I que al cap i a la fi, reconèixer que elles, les mares especialment, també tenen problemes i que cal ser comprensiu i col·laborar en petits detalls per a què no s'agreugi la situació. D'aquesta forma s'espera que el jove vagi guanyant maduresa:

“¿Ves más los peligros de la vida? Antes no. Antes era una cabra loca, te lo juro. Es decir, ¿que antes eras muy feliz porque no pensabas? Y ahora pienso. ¿Y ahora piensas? Sí. ¿Ahora lo miras con...? Otros ojos. Más maduros, ¿sabes? Ahá. Y pienso: «joder». Pienso cosas. Lo de mi madre, «¿cómo me voy a ir y la voy a dejar sola?». Pienso en la mala gente que hay. Pienso en el puto tabaco. [riu] Y bueno...” (Marta, Jove Està, 2011)

Poc a poc els joves van interioritzant l'acceptació de la realitat, tant en el nivell d'acceptar l'entorn on viuen, els pares que tenen, els amics que tenen, l'habitatge, les condicions econòmiques en què viuen, etc. Però també un altre nivell és l'acceptació de la seva pròpia realitat, el conèixer-se ells mateixos: ja sigui a través de l'Albada o no, durant aquesta etapa adolescent han d'entendre que estan entrant a l'etapa adulta, on tenen unes responsabilitats i que potser la realitat els força a madurar i a ser autònoms més aviat que altres joves de la seva edat. Conèixer-se per començar a reflexionar què volen ser, què volen estudiar, amb qui volen anar, amb qui es volen barallar, al cap i a la fi, quin és el projecte de vida què volen per a ells.

“Es decir, ¿tú qué pensabas de ti misma? ¿Que servías? ¿Que no servías para la vida? No sé. Porque, o sea, porque mis metas siempre las he tenido muy claras porque quiero ser abogada y eso siempre lo he tenido clarísimo. Pero al principio tampoco me veía capaz. Porque, o sea, antes sí que me veía capaz pero luego, cuando empecé la ESO, pues como que dije: pues a lo mejor no puedo llegar a eso, ¿sabes? No sé, a lo mejor no... tampoco he pensado en hacer otras cosas, ¿sabes? Yo... pero luego vi que sí. Luego cuando entré aquí pues me empecé a poner las pilas y dije: ¡por mi que lo hago!” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

Arribar a aquest benestar emocional, ja sigui des d'un nivell de contenció de comportaments fins a un nivell més alt de reflexió envers els problemes i la gestió d'aquests, esdevé bàsic per impulsar el jove cap a assolir els objectius del PEI.

8.2.4. Àmbit Interacció social: “[...] Porque, no sé, antes era como que yo iba por libre, pero ahora estoy más conectada a ella”

L'àmbit de la interacció social comprèn la forma com els joves es relacionen amb els dels seu entorn: primerament amb la seva família, en segon lloc, amb els amics i amb els companys i professorat dels centres educatius¹⁵⁵.

Les habilitats dels joves per relacionar-se amb els altres estan força malmeses. En alguns casos, fruit de la ràbia o de la frustració, la seva forma de

¹⁵⁵ Tot i que la relació amb els companys i professorat del centre educatiu ja se n'ha parlat a l'àmbit educatiu i d'orientació laboral.

comunicació és l'agressivitat, ja sigui física o verbal; en altres casos, la reclusió en si mateixos, i per tant, el jove és poc comunicatiu.

En aquest apartat s'exposa quins canvis experimenten els joves envers com es relacionen amb els altres, tant en el seu entorn més pròxim de socialització (la família), com en un segon nivell que són els amics i altres adults com els tutors de l'escola, els monitors, amb el veïnat, etc.

A la llar hi ha una relació tensa entre els seus membres. Sovint les mateixes dificultats que tenen els pares fan que el jove quedi en un segon pla i no rebi l'atenció que voldria, en altres casos, el comportament del mateix jove és la font de conflicte, i sovint també s'hi ajunten personalitats fortes que fan difícil l'entesa:

“Esto, antes no era así, me has comentado antes que os discutíais más? ¡No, por el cole! **¿Por qué?** Era por el cole. **¿Siempre por el cole?** Sí. Y entonces, como estábamos picadas por el cole, por cualquier cosa aún peor nos matábamos. **Vale. Y esto, aquí en la Albada, ¿esto ha cambiado?** Ha cambiado mucho porque el año pasao, cuando vió que pasé a cuarto y que estudiaba, comenzó a estar tranquila, a hacerme: «muy bien, cariño», cuando antes...” (Marta, Jove Està, 2011)

L'Albada s'encarrega de disposar estratègies per conciliar els factors potenciadors de la mala convivència en el si de la família.

“¿Te han enseñado aquí... a pasar? Sí, sí. Paso de ella. Paso de ella. Antes cuando se enfadaba conmigo, se cortaba el pelo. Y se venía al comedor y de su habitación al comedor, me decía: «mira lo que me he hecho. Si no te gusta, me gusta a mí». Y yo no le hacía ni caso. Al otro día llorando: «mama... me he cortao el pelo...», ella sola. Pa llamar mi atención, pa que... como sabía que había hecho algo malo pues diría, si me corto el pelo se va a enfadar y aunque sea enfadada, me va a hacer caso. Y yo no le hacía ni caso. Ni caso. Ni caso. Y se corta el pelo tres o cuatro veces, eh. Y luego lloraba: «Me he cortao el pelo mama». Así como tú se lo dejó una vez. Pero esa es como yo, eh. Yo, ahora ya no, hace tiempo ya. [...] Te lo juro, en eso es como yo. Pero yo no era por enfadarme, eran arrebatos que me daban. **Pero ella es porque se enfada.** Se enfada y se corta el pelo. Y digo: «tú misma». Se enfada y se corta el pelo y antes, ahora no me lo hace, pero antes me cortaba pantalones, me cortaba chaquetas... **¿Tuyas?** Con sus tijeras. **¿Las tuyas o las suyas?** Mi ropa. Cortinas... **¿Para castigarte?** Se veía. **¿Antes de entrar en el Albada lo hacía?** Hace mucho antes. Unas cortinas de raso, que mi madre... unas cortinas que valen un dineral... que me las regaló mi hermana, mira, voy a ponerlas y tenían un rajón así. Y ya no, las cortinas ya no valían. Para más cortas sí, pero para largo, un rajón hasta allí. Sí. Pantalones, cortaos. Chaquetas cortadas pero con las tijeras. **Terrible.** Terrible, terrible. Y yo: ¿por qué haces...? «Ah, porque es como cortándome la cara...». No sé porqué” (Carmen, Mare Jove Està, 2011).

Sembla que per a poc, la convivència a casa millora, per molts motius que són difícil d'identificar per si sols: la Marta per exemple, esmenta que la millora del rendiment acadèmic fa que la seva mare estigui més tranquil·la, en altres casos, els joves reben missatges positius per part dels progenitors, cosa que els millora la seva autoestima en veure que algú recompensa el seu esforç i la seva persistència per canviar. El fet de rebre missatges positius és també un mecanisme que es reforça des de les tutories individualitzades familiars o amb la preservació familiar. Tal com afirmaven les educadores, el fet d'inculcar un canvi d'emissió de missatges a les famílies és una gran fita aconseguida, es

tracta de canviar l'opinió de la mare sobre que «tota la culpa és del fill» fins a assumir que els esforços han de venir per part de tots. Canvi especialment difícil d'aconseguir en determinades situacions familiars:

“[la mare reflexiona sobre l'experiència de les tutories amb les professionals de l'Albada] ... la teoria es una y la experiencia es otra. Es que la teoría, eeh, la teoría es una. Hasta la chica, pobre que era majísima, la psicóloga decía: «yo...», era jovencita. Decía: «yo...» porque yo estaba: «sí, sí. Ya te soltaré el bicho, que veas tú al bicho, ya verás. Una cosa es la teoría y otra cosa es torearlo. Ooooy». Y ella: «sí, sí, yo ya sé que vosotras tenéis una experiencia, yo no tengo experiencia, soy joven». Claro. Es que una cosa es dar clases de psicología teórica y otra cosa es encontrarte allí... buff!” (Marga, Mare Acabat, 2011)

En altres casos, un resultat que ha permès rebaixar la tensió familiar és que el mateix jove prengui consciència d'aquesta realitat, especialment de la familiar. Per tant, es tracta d'un treball des de múltiples fronts per tal de restablir els vincles familiars que s'han debilitat, caracteritzats per l'actitud de la indiferència, l'agressivitat i la despreocupació sobre els pares per part dels fills i viceversa:

*“Una mica? [la mare estava] Una mica enfadada per la manera que era jo, que passava de tot. Sabent que puc fer i puc arribar a lo que vulgui, pues s'enfadava perquè deia: «tu per què no fas res, que això que l'altre», i jo: mama espérate, o sea, se ficava amb mi. **I ara la teva mare està?** Super contenta amb mi.” (Olga, Jove Acabat, 2011)*

Els joves que tenien problemes de relació amb els seus pares, creuen que com a mínim s'han restablert o que aquestes relacions de convivència són menys tibants. La Vanessa tenia una relació mínima amb la seva mare, ara reconeix que parla més amb ella i que passa més temps amb la seva mare:

*“¿Cómo era la relación antes de la Albada con tu madre? Era buena, bueno, yo creo que ahora tenemos más relación, porque, no sé, antes era como que yo iba por libre, pero ahora estoy más conectada a ella. **Pero antes, ¿qué quieres decir que ibas por libre? ¿Que discutíais más, por ejemplo?** No, no discutíamos. Simplemente, pues a lo mejor no le contaba lo que había hecho ese día y ahora sí que se lo cuento, ¿sabes? No sé, tampoco hablábamos tanto. [...] **Con tu madre, ¿te llevas mejor ahora que has estado en el Albada?** Sí, hombre, hablamos más. Y sí. O sea, tenemos mejor relación. También hacemos más cosas juntas porque a lo mejor cuando ella se va a comprar y tal que yo no tengo nada que hacer pues la acompaño, la ayudo... o no sé, si...” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)*

L'Ángeles, la seva mare, corrobora aquesta millora de la relació entre les dues, tot i que puntualitza que estan en una fase inicial:

*“[...] **Ya te veo bailando un día de estos.** Ya, ya hemos estado bailando, ella y yo. [...] **¿No hablaba contigo?** Casi nunca hablamos. **Vale.** Somos diferentes. **¿Sois diferentes en el carácter?** Sí, ¡uy! **Sí. Pero ella...** No tenemos comunicación. **Pero, ¿antes?** No, y ahora, tampoco, ¿eh? Ahora salimos. **Te veo muy bien.** Ahora salimos a la calle, ella y yo. **Vale, por algo se empieza.** [riu] Sí. (Ángeles, Mare Jove Acabat, 2011)*

En el cas que no s'hagin pogut restablir les relacions familiars d'una forma més normalitzada, almenys s'espera que la convivència no sigui tant tibant ni conflictiva, aprendre a viure amb aquest tipus de relació, instaurant un mínim respecte. És el cas de l'Helena:

“Y tú ¿porqué piensas que entraste en el Albada? Por mi madre. Por tu madre. Porque me llevaba muy mal con ella. **¿Te llevabas?** Sí. **¿Y te llevas?** Ah, no tanto. No tanto. **¿Cómo es que ahora te llevas más bien?** Porque ya... uff... pa, pa no escucharla, ya, ya, ya... **¿Le haces caso o...?** No, me voy, jala, quédate hablando! [...] **¿Qué es lo primero que cambias?** En casa. **¿En casa?** **¿Qué es lo que cambia en casa?** Porque como no nos vemos tanto con mi madre... las pocas veces que nos vemos ya tampoco es... [...] **Tú entras en el Albada y ves que con tu madre te llevas un poco mejor.** Cada vez mejor... Un poco mejor y ya está. Y así se ha quedao. Ya está. Porque a ella no le ha curao nada de ser pesada. **Ella venía aquí a l'Albada a alguna reunión o algo...** Sí. **¿En ella no cambió nada?** Intenta ser más tolerante pero pesada es igual. Porque lo lleva en la sangre. **Vale.** Es decir el problema... Es que es mu pesada. [...] **¿En qué te ha ayudado a ti el Albada?** [silenci] En lo de mi madre y ya está. **¿Qué es lo de tu madre?** **¿Que tu madre esté más tranquila?** **¿O que tú la comprendas?** Sí, sí, sí. Pues eso, que mi madre esté así más a su rollo y me pueda entender un poco más.” (Helena, Jove Acabat, 2011)

El restabliment dels vincles familiars, que fins ara no estaven normalitzats, pot arribar a generar un efecte negatiu i que les educadores en algun moment també han detectat: la dependència de la mare. Tot i el mal comportament, els mals resultats pels estudis, hi ha una forta estima per la mare¹⁵⁶, fins al punt que els projectes de vida de la mateixa jove venen condicionats per aquesta dependència:

“[se li pregunta com veu el seu futur] ¿Y sin la madre? Sí, pero tengo mucha pena a dejarla sola, este es el pesar mío. Te juro que me echa muy para atrás vivir mi vida por ella. **¿Hay veces que no haces cosas por no dejarla?** Sí. **¿No sales más por no dejarla sola en casa?** Sí, sí. **¿Tiene amigas, tu madre?** Tiene, pero no sale. **Vale.** Y es una mujer que está muy enferma, y yo pienso: **¿Y si yo el día de mañana estoy fuera?**, en Valencia, en Ibiza, donde sea, y mi madre está en casa y yo sé que le dan muchos ataques de ansiedad, se desmaya y se cae en el suelo, **¿si le pasa algo a mi madre y yo estoy fuera?** Te juro que no podría seguir viviendo con esa pena, ¿eh? **¿Y tus hermanos, no pueden venir a ayudarte?** [silenci mentre pensa] Cada uno tiene su vida y son unos guarros. No quieren a su madre. **¿Y tú te sientes responsable de ella?** Yo a mi madre la adoro. Sobre todas las cosas de este mundo. Y con todo lo que hace la pobre por mí... y el día de mañana, ¿qué hago? **¿Le dejo, y qué?** Si le pasa algo a mi madre, ¿qué? Me muero, ¿eh? Y es esto.” (Marta, Jove Està, 2011)

La interacció social amb la família també implica assumir part de les tasques de la casa. Trobar una llar normalitzada a l'Albada significa que els joves aprenen i interioritzen la seva responsabilitat en les tasques de la llar: aprenen des de fer-se el berenar, posar la rentadora i el rentavaixelles, plegar la roba i un llarg etcètera que els ha de donar habilitats per tenir més autonomia i tenir cura d'ells mateixos, o també, ajudar en les tasques de casa. Tanmateix, els joves en la seva majoria, han mostrat la seva actitud poc col·laborativa en realitzar

¹⁵⁶ Una mostra d'aquesta estima pels progenitors, especialment la mare es manifesta a través de les paraules de l'Educadora: “Protegeixen bastant a la família davant nostre, eh? Això sí que m'hi he fixat, jo. Parlar malament ell, de la seva família, no ho fan tan fàcilment. [...] Quan són més grans ja sí, perquè se'ls escapa. Sí que ho fan, el que passa és que ho fan més en tutoria particular, això. Això no ho fan, tampoc, davant del gran grup i tal, parlar malament de la seva pròpia mare o del seu pare, són més reservats en això. Però clar, l'edat que tenen, si tenen ja 15-16 anys, doncs se'ls ha de dir: «xiquet, mira, a un li toca una vida més fàcil i a l'altre més difícil, però...».” (Educadora Albada 2, 2011)

aquestes tasques domèstiques. Alguns reconeixen que han de col·laborar més, altres reconeixen que a l'Albada les fan però que a casa no i altres encara les continuen delegant a la seva mare. Es podria dir que les joves que han acabat el seu pas per l'Albada són les més conscients de la necessitat d'ajudar a casa, encara que algunes mostren més actitud que d'altres. Per exemple, la Vanessa ha fet reflexió de què no ha ajudat gaire i mostrava en el moment de l'entrevista, una predisposició al canvi:

“¿Ayudas en las tareas de casa o qué? Sí, bueno, algo [riu]. ¿Tu habitación y algo más? Mi habitación, o sea, la ordeno y tal. Sabes es que no... [...] No, pero ahora he quedado con mi madre que estas navidades voy a hacer yo toda la casa. Ya nos hemos repartido faenas, si, sí. A colaborar más.” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

L'Olga, que està fent pràctiques, davant de què ara té temps per conciliar les seves responsabilitats, és conscient de què afortunadament, la mare l'ajuda a arribar a tot arreu i fer compatible els estudis amb la resta de tasques diàries:

“I el sopar? El sopar pues me'l faig jo i l'ajudo amb ella, i sinó pues ja el tinc preparat. [...] Però ajudaves a casa abans? No, no gaire, o sigui, perquè, com passava de tot, mama fes-ho tu! Alguna vegada fregava perquè m'avorria a casa però tampoc. I ara, en canvi? Ara no perquè no tinc temps, però arribo a casa, lo que faci falta, estendre la roba, ho faig tot. Perquè, això sí, mon pare no fa res a casa, mon germà solament fa el dinar i quan fa el dinar, deixa la cuina guapa, pues ma mare, si ma mare no té temps pues ho faig jo, i després la recompensa per mi.” (Olga, Jove Acabat, 2011)

I l'Helena, que també ja ha acabat el seu pas per l'Albada ajuda ocasionalment, que és quan la seva mare es troba malament, en cas contrari no fa res. Reconeix que és qüestió d'actitud perquè els coneixements els té mercès als tallers de cuina de l'Albada:

“Entonces, llegas a tu casa ¿qué? Eehh... me quedo tirada en el sofá, ceno, me vuelvo a quedar tirada en el sofá. Me pongo al ordenador. Y es que ordenador, tele, sofá. Poco más. ¿Quién prepara la cena? Normalmente mi madre pero a veces que está un poco así... hago yo algo. Te la preparas tú o ¿tú preparas la de tu madre también? Sí. Sí, sí. Normalmente sí. Ya que una o la otra se pone ya hace un... lo mismo un poco más y ya está. No pasa nada. [...] Lo preparaba una... ¡Uy! Es que ya... mi madre, mi madre. En esa época tu madre. Sí. Así ya ahora has aprendido un poco tú a cocinar. Sí, bueno, antes... la excusa. La excusa. ¿Qué excusa ponías? Nada, que lo haga mi madre. Ahora ya que es, no sé... y lo hacía mi madre. ¿La ayudas más en casa ahora que estás en el Albada? Lo mismo. A veces me pongo a fregar y eso. Pero cuando no puede ella. Y antes de entrar en el Albada ¿esto lo hacías tú? Era muy raro. Ahora también es raro pero no tanto [riu].” (Helena, Jove Acabat, 2011)

Però la responsabilitat de participar en les tasques domèstiques disminueix dràsticament en els joves que encara estan dins l'Albada, la Marta posa l'excusa del cansament, el Luis prefereix mirar la televisió i el Juan reconeix que no fa res. Aquells que van abandonar el projecte, tampoc col·laboren a casa:

“¿Tú le ayudas, a tu madre, o qué? [silenci, s'entén que diu que no] ¿Y por qué? Me da pereza! [riu] ¿Pero le ayudas en algo? A fregar los platos... A veces sí friego los platos, pero te digo la verdad, poco. Las tareas, ¿se ocupa tu madre? Sí. Vale. Tampoco estoy mucho en casa. El día que estoy todo el día

fuera lleigo a las nueve de la noche. **Vale.** Y no me voy a poner a fregar. Estoy cansada, desde las siete y media hasta las nueve ya es... creo, ¿eh?, no sé.” (Marta, Jove Està, 2011)

La interacció social també es trasllada a un segon nivell, quan hi entra en joc les relacions entre iguals i amb altres adults fora de l'àmbit familiar. Són les relacions entre iguals allò que preocupa especialment als pares i també dificulta molts cops, el treball dels educadors. En alguns casos, els joves n'estan mancats, com el cas de la Vanessa, que reconeix que la seva problemàtica era la timidesa per tenir amics. En altres casos, les amistats són un factor potenciador del risc. L'Albada és un recurs que intenta visualitzar els avantatges i els inconvenients de les amistats que té el jove, encara que en última instància, ha de ser el propi jove qui ha de prendre la iniciativa, de què decideixi quines són les amistats que li convenen més. L'Albada tal com assenyalaven els gestors, pot ser l'excusa per iniciar algun canvi envers les amistats. Altre perill és la situació contrària, que el recurs sigui l'únic referent on es creen nous vincles socials, amb la possible dependència un cop s'hagi acabat aquella experiència, confirmant doncs l'efecte no previst, negatiu i transversal que esmentaven els gestors i les educadores: dependència de l'Albada.

“Es un cambio, ¿no? Porque tu de tener un montón de vergüenza a participar en clase... [riu]. Sí. Además ahora a lo mejor en filosofía hacemos debate y entonces me dice: «Vanessa que te calles, levanta la mano!» Y yo: señu pero no sé qué [riu]. Que no me haces caso... jeje. «¡Hombre es que sólo hablas tú!» [riu]. Y yo: vale, ya me callo [riu].” (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

Fruit de la convivència generada i de la quantitat d'hores que van al recurs, l'Albada és generador de noves amistats i com ja s'ha dit, pot ser utilitzat com a barrera per impedir el contacte assidu amb les amistats anteriors. En alguns casos, l'Albada utilitza una altra estratègia que reforça aquesta barrera: deriva el jove a altres recursos del barri, generalment amb l'excusa de satisfer les seves potencialitats, però també per a què pugui establir noves amistats i així observar més alternatives de relacions entre iguals:

“¿Tienes nuevos amigos? ¿Has hecho nuevos amigos aquí? Mmm. [assenteix] Los de la Albada y por otro lado los del futbol o algo... Del futbol también. **¿Son mejores o qué? Bien.**” (Juan, Jove Està, 2011)

Les educadores són molt conscients de què en l'adolescència, les relacions entre iguals són un gran pal de paller per aquests joves. En alguns moments són els seus referents a falta de més atenció a la llar. Així que des de dins, s'intenta controlar i fer reflexionar sobre la importància de tenir amistats saludables, sobretot perquè en alguns casos, empenyen al jove cap a conductes delictives:

“[se li pregunta què fa quan està amb els seus amics] ¿Y qué hacéis? No sé, depende del día. **¿Te metes en problemas?** A ratos. **A ratos, y ¿qué quiere decir meterse en problemas?** Sí, no lo sé. **¿Qué hacéis?** Ir al Consum, yo qué sé, coger una tableta de chocolate y salir. **A vale ¿robar alguna chuchería o algo?** Sí. **Son chucherías o son cosas más importantes?** Sólo chucherías.” (Luis, Jove Està, 2011)

En el cas del Luis, a part de prendre alguna xocolatina, també afegeix que es baralla sovint amb altres persones de la seva edat. El seu germà ja ha tingut algun episodi delictiu, i mitjançant l'Albada, tot i que encara hi porta poc temps,

sembla que alguna cosa està canviant, com a mínim començant pel reconeixement de què hi ha una necessitat de redreçar el seu comportament:

“¿Y esto ha cambiado ahora? Bueno, a ratos. ¿Cómo qué a ratos, qué quiere decir a ratos? Que...hay menos, pero a veces son peores. **Ah, haces menos gamberradas...** Pero a veces son peores. **Pero las pocas que haces ¿son peores?** Sí. **¿Y cuáles son estas peores?** No lo sé. **¿Cómo qué no lo sabes? Sí que lo sabes...** Insulto, pegarme, antes no me pegaba. **¿Por qué, que dicen?** Me aburren y eso, y me molestan al hacer el tonto. Me molestan y les insulto, y me insultan ellos a mí. [...] **¿Qué le pasa?** Que siempre hay peleas y esto. **¿Pero tú te peleas bastante a menudo?** Ya pero, sí, prefiero estar en otro sitio, así no me busco tantos líos, y ya está.” (Luis, Jove Està, 2011)

En últim terme, també s’ha preguntat als joves quin tipus d’interacció tenien amb els veïns del seu barri, sobretot com a mostra de la seva integració i també d’habilitat d’interacció. La majoria han manifestat que aquests no hi tenen cap contacte, perquè ni els coneixen, i quan existeix algun contacte, aquest ha arribat a ser conflictiu, com el cas de l’Olga, que el seu comportament passant molt de temps a l’escala del seu edifici o pels voltants, ha provocat l’enfrontament amb els veïns:

“Perquè sempre estava al carrer, o sigui, no tenia ganes d’estar a casa i estava a baix a l’escalera. I ara igual, ara al revés, ara perquè tinc Internet al mòbil i me fico [*es posa música al mòbil i l’escolta a l’escala*], ei què! Clar perquè abans era menor, i ara sóc major, i dic ah! Qué diferencia hay! Qué no me puedes denunciar a mí? Abans a mis padres, pues ahora me denuncias a mí! Y me dice: «Ah no, no porqué antes era verano y era con la música», y digo, qué diferencia hay? «Que se oía más», me dice. Digo y ahora también, que si estamos en invierno. I mai li he pogut treure, o sigui, jo la mato a aquella, dient-li i ara què, i ara què? I ara què? Me dice: «adiós». Y yo pues adiós, que te vaya bien, jo passo.” (Olga, Jove Acabat, 2011)

8.2.5. Àmbit Família: “Ya hemos estado bailando, ella y yo”

En aquest àmbit, la valoració de les mares pren protagonisme. Ara s’exposaran principalment els canvis del jove percebuts per les mares, fent especialment a la convivència que es dóna en el si de la llar. També seran anotats en aquest apartat els diferents mecanismes que han motivat els canvis, perquè com s’ha dit anteriorment, són les mares, tenint aquesta posició externa i més madura per reflexionar, qui aporten més informació sobre els diferents elements que provoquen la reacció dels joves cap al canvi.

Pel que fa als resultats detectats per les famílies, aquests coincideixen en gran part per aquells esmentats pels joves. A més de confirmar que com més temps es passi a l’Albada, més possibilitat de veure canvis. Així, els canvis són més perceptibles per aquells que ja han acabat l’Albada, s’observen en menys mesura per aquells joves que encara hi són, i són molt variables en aquells que van abandonar el recurs.

Els resultats també varien segons les mancances amb què van ser derivats al recurs, com també de la consideració del risc. En els casos que ha estat més greu el risc, els resultats han estat menys i encara queda feina per treballar.

Al marge de l’esment sobre els resultats i mecanismes que fan, el discurs que proporcionen mostra la importància que tindria per elles tenir feina remunerada per poder fer una vida més normalitzada. També manifesten que es senten

soles, que pateixen una forta càrrega emocional pel desgast de tirar endavant la família, a més de què no gaudeixen de bona salut ni de suficients recursos econòmics. Al llarg de les entrevistes també s'ha pogut percebre un sentiment d'inferioritat per culpa de tota aquesta situació en què es troben, però també pel seu nivell educatiu baix, que les fa sentir impotents per ajudar als seus fills a fer el seguiment escolar, evidència agreujada davant la incorporació de les noves tecnologies.

Els resultats més ràpidament observats per les mares són aquells relacionats amb la cura personal, ja siguin qüestions d'higiene, d'alimentació, de salut (encara que no s'ha assolit molts canvis en les conductes de risc). També les mares han notat canvis en el comportament dels seus fills, especialment en el terreny emocional i de la personalitat. Així els veuen més tranquils, calmats, sense respondre tant impulsivament i menys agressius verbalment (i fins i tot físicament). Els resultats a nivell acadèmic també sorgeixen, sobretot perquè és una de les problemàtiques que preocupa molt als progenitors i reconeixen que l'Albada hi dedica esforços.

En canvi, els hi és difícil valorar canvis en les formes que té d'interaccionar el jove amb l'entorn. Les mares encara afirmen que les "males influències" són molt presents en els seus fills i encara ho detecten com un problema. Encara que no en tots els casos, en la mateixa línia que els altres actors entrevistats, reconeixen que únicament està en mans dels joves acabar triant què és allò que més els convé, un cop l'Albada els ha obert un ventall de més alternatives i els ha ofert la possibilitat d'escollir.

Les mares també han detectat resultats en elles mateixes. Resultats que són guanys que corroboren la teoria del programa esbossada primerament pels gestors i, en segon lloc per les educadores: elles han començat a veure que el seu fill estava més "controlat", ocupat perquè tenia l'obligació d'anar a l'Albada, i respiren més tranquil·les sabent que estava a aquest recurs, ben atès i que tot això disminuïa la possibilitat de què es posés en problemes.

El benestar emocional d'aquestes mares, molt castigades per un passat dur, també millora quan veuen que els fills estan bé i que en definitiva, fan aquestes petites millores.

Concretament, sobre els resultats en el si de les famílies, les mares confirmen àmpliament la teoria del programa dibuixada pels gestors i les educadores. Així, per exemple, en les entrevistes se'ls ha preguntat quina era la seva reacció al saber que el seu fill o filla tenia la possibilitat d'anar a l'Albada. La majoria han reaccionat de forma positiva, agraint que s'hagi pensat en ells, sobretot quan ja el recurs ha aconseguit una mica d'experiència i es sap que les places disponibles són limitades.

"Pues que descanso. Que muy bien. Y qué suerte he tenido. Porque... eso era pa diez niños y cogieron a la Helena, pues que suerte tuve. Sí." (Marga, Mare Acabat, 2011)

Tanmateix, les famílies desconeixien de l'existència del recurs com dels objectius d'aquest projecte. És per això que consideren bàsica la informació proporcionada per l'educadora de barri o per part de la direcció de l'Albada durant el període d'acollida. En aquest nivell de resultats, les famílies han completat la teoria del programa amb un efecte no previst i negatiu, que ni els

gestors ni les educadores havien detectat: la **percepció de què l'Albada seria un recurs més i que no serviria per a res**. Aquesta percepció ve molt justificada per la reincidència dels joves en diferents serveis socials, juntament amb la desmotivació que tenen les mares envers el resultat no del tot satisfactori d'haver anat a aquests recursos. A més, s'hi afegeix un fet habitual del seu fill: generalment no acaba cap procés i abandona ràpidament aquests projectes.

“L'únic que em va venir al cap és un altre lloc que no serviria per a res. **Així?** Així. Perquè la meva nena des dels 10 anys va de casal en casal, de casal en casal, per només per entretenir-les i no l'ajudaven mai en res. **Què feien jocs només abans potser?** O els tenien allà al pati que juguessin o espavilin o mirant teles o vídeos. [...] **Tu veus que no millorava en res?** Al contrari, empitjorava, perquè hi havia gents conflictius de totes les edats! I encara pitjor, perquè els més grans li pegaven als més petits... **La portaven per mal camí...** Sí, lo primer que vaig pensar. **D'acord.** Que no me servia per a res.” (Dolors, Mare Acabat, 2011)

Sí que és cert però, que amb el treball de camp realitzat, no s'ha pogut trobar cap exemple que confirmés la por a la institucionalització per part de les famílies i per tant, aquests resultat quedaria només anunciat per part del grup d'actors de la primera etapa¹⁵⁷.

Un cop superada aquesta primera reacció, sigui positiva o de desconfiança, el jove comença a rebre el suport de l'equip de professionals de l'Albada, i la família percep un canvi, àmpliament corroborat per gairebé totes les mares: la disminució de l'angoixa familiar. Les mares guanyen tranquil·litat, troben un recurs de “salvament” i es permeten tenir un respir de cara als seus fills. En el cas de l'Ángeles, a més, s'hi afegeix un sentiment de culpa per haver fracassat en protegir la seva filla Vanessa de la vida que els ha tocat viure:

“¿Antes no tenías tranquilidad? Porque tú tenías lo tuyo [ella està malalta] y además veías que Vanessa... No mejoraba... No, nada. ¿Qué la estabas perdiendo? Sí, no... me daba pena, era una pena tremenda, de todo, me recordaba todo lo que había pasado la niña, que no, no... ¿Te sentías culpable? Un poco. Sí, porque no se paraba a ver... tenía que salir yo o... yo. [Es refereix a la gravetat i risc de la situació que van viure]. **No había solución.** Ella, yo... hablé con ella, que tenía que entenderlo porque... **Era esa vida.** Era... tenía que ser así. **Claro, no había solución.** Tenía que ser así. **Y por tanto, tú te sentías como... estabas en una ciudad que no te gustaba... Vaya. Vanessa cerrada, que no comunica...** Yo no sabía qué hacer, no tenía... no sabía qué hacer. No... nada, no sabía qué hacer. **Tú ves que cada día Vanessa se encierra...** Sí, sí, no sab... vaya... **Pruebas de hablar con ella porque no responde...** Nada, nada, nada, nada, nada. **Le gritas para darle ánimos, tampoco...** Nada, nada. **¿Tú lo pruebas todo?** Todo, todo.” (Ángeles, Mare Acabat, 2011)

És cert que aquesta reacció varia molt segons les mares i els motius pels quals s'han derivat els seus fills a l'Albada. Però especialment aquelles on la situació comença a ser desesperant, l'existència del recurs l'Albada i que el fill hi assisteixi regularment (encara que durant les primeres setmanes li costa adaptar-s'hi i fins i tot tingui alguns dies d'absentisme), és un guany per al seu benestar emocional (aspecte molt deteriorat) en aquestes llars familiars:

¹⁵⁷ La seva detecció és útil per preveure possibles reaccions en cas que es doni.

“Oy, para mi el centro Albada ha sido un oxígeno... muy grande. De verdad, un poco de... ma quitao... como un poco de liberación, ¿sabes? No sé como explicarte. **Sí, si. Te entiendo.** Me ha quitao un peso de encima. Porqué no encontraba una salida para esta niña. Me hundía, me hundía, me deprimía, me deprimía y fue... el Albada para mi ha sido una liberación, un oxígeno muy grande. Una ayuda muy grande. De verdad. **En todos los sentidos.** Sí. Ha sido una ayuda muy grande. Como si me hubiera... vamos. Como un... unas amigas también ¿sabes?” (Carmen, Mare Està, 2011)

La tranquil·litat, expressada en diferents termes, corrobora un mecanisme que es dóna en la teoria del programa esbossada fins ara: el jove està controlat. Aquest fet ajuda a què l'angoixa familiar es redueix i contribueix a veure l'Albada com un recurs que empara les famílies en el procés d'educar l'adolescent. La sensació de què el jove està controlat s'entén en diferents modes: algunes mares, l'entenen un recurs que ocupa part del temps dels joves i que a part de “controlar-lo”, hi ha una funció de profit en assistir-hi. Aquest és el cas de la Fátima, que veu que el recurs “controla” en el sentit d'atendre correctament la seva filla Maria:

“Tranquilidad porque sabía dónde estaba. Sabía que de tal hora a tal hora estaba allí. Y estaba tranquila. De decir bueno. Sé que está a allí, sé que está cuidada, está en un lugar calentito, que si se quiere duchar se ducha, que si quiere tomar algo lo toma. O sea, que... de parte de... no se ha sabido aprovechar al 100%.” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

Altres mares en canvi, entenen més el recurs com que el jove està controlat, evitant que durant determinades hores, el jove es posi en problemes. En el cas de l'Eva, ella pensa que d'aquesta forma el Juan no està tanta estona al carrer amb males companyies i es redueix la probabilitat de provocar problemes com els que ja ha tingut (petits delictes de furt o baralles):

“Porque cuando vienes aquí no pasar todo el día en la calle. En la calle con sus amigos, con sus compañeros. Bueno, el niño en la calle con otros, hacemos un poco de problemas. [...] Entre semana está llena. **Vale, entonces a ti te ayuda a que está ya ocupado, y que no anda...** Sí, sale del colegio, luego aquí, aquí luego tenía que ir a para entreno, bueno que pasa más el tiempo más... **Más ordenado y más controlado, así no hace problemas.** Sí, así no tiene mucho tiempo libre para hacer las cosas malas.” (Eva, Mare Està, 2011)

Les mares admeten que aquesta sensació de control és dóna sempre que el jove assisteixi a l'Albada i no s'abstingui d'anar-hi. La falta d'assistència del jove es dóna sobretot durant les primeres setmanes d'adaptació o quan perceben com a massa “obligació” la relació intensa i la quantitat d'hores que han d'anar al recurs:

“**Dius que amb ella li va costar molt també adaptar-se [a l'Albada]? Molt. Moltíssim. Es continuava escapant dius per exemple?** Els primers mesos s'escapava. **Que et deien, o que et deia ella, o que feien?** No, ells me trucaven perquè la nena no havia vingut a veure que passava, i es que es veu que a baix a l'entrada de l'Albada l'esperaven els amics” (Dolors, Mare Acabat, 2011)

El mecanisme de què el jove està controlat pot arribar a ser malentès per les mares i arribar a confondre's amb què l'Albada substitueix als pares en les seves obligacions. La Marga, la mare de l'Helena deixa entreveure que ara ja pot descansar perquè a partir d'ara el control de la seva filla el fan des del recurs:

“No sé, es que yo no puedo controlar nada. Pero aquí, ves... por eso ya la controlan aquí. Yo no me tengo que preocupar tanto. Aquí ya no estoy tan preocupada porque la controlan ellos. **Vale.** O sea, que yo descanso bastante.” (Marga, Mare Acabat, 2011)

Ja s’ha dit que la majoria de mares reaccionen de forma positiva al recurs perquè es subratlla el reforç als estudis. El rendiment acadèmic, l’absentisme, problemes de comportament a l’aula o amb el professorat són alguns dels conflictes a resoldre que tenen aquests joves i que les mares coneixen de fa temps. Les mares donen moltíssima importància als estudis, sabent de la prioritat d’estar ben format per forjar-se un futur millor que el seu, i d’aquesta forma aconseguir trencar el llegat de risc que elles han patit.

“Jo a casa l’ajudava, però me perdia! Jo me perdia, això de tenir una noia que sapigués com ella, l’expliques les coses bé de la ESO, va significar molt. Va amb ella, va que tu pots! Perquè les del col·legi, de l’institut havia tingut alguna professora que fer, tu si no serveixes per a res per què estàs aquí? Per què no has plegat ja? La tiraven per terra. A llavors aquí, al contrari. [L’Educadora], [L’Educadora] i la [Directora], va que tu pots que et trauràs la ESO, venga va espavila. La mimaven i això significava molt per ella.” (Dolors, Mare Acabat, 2011)

És en aquests termes que les mares subratllen la seva “impotència” per ajudar als seus fills, sobretot degut al seu baix nivell de qualificació o ja en altres casos, pel poc domini de les noves tecnologies, com és el cas de la Núria:

“A parte iba con libros y entonces lo podíamos ayudar más ¿Vale? **Vale.** Introdujeron el ordenador... y ya cagada, porque nos engañaba por la parte que quería y como quería. A raíz del colegio a instituto ha sido el cambio. Que ha habido más relación con los profesores.” (Núria, Mare Està, 2011)

No només el suport assistit a l’estudi, sinó també l’orientació formativa per poder després accedir al món laboral i continuar formant-se d’acord a les seves preferències i recursos educatius oferts. La Fátima, tot i que la Maria va abandonar el projecte sense haver-lo completat, destaca la importància de què a l’Albada informin de forma personalitzada davant les necessitats de cada jove, sobre quines opcions formatives són les millors, i ajudar així a fer el traspàs cap a aquestes opcions per a què el canvi sigui el menys traumàtic possible:

“Con la edad que tenía y con la problemática que tenía. Con todo lo que tenía encima. Con toda esa carga que tenía encima. Ahora ya está en otra etapa, y le vendría de maravilla. Porque, claro, como ella tiene esto de que quiere seguir estudiando, y el año que viene bachillerato y... entonces...” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

La sensació de què l’Albada és un suport va forjant-se, fins que desencadena el resultat de sentir-se emparades. L’Ángeles capta aviat aquesta sensació de tenir un suport que “afegeix i que no quita”, i que és un puntal per poder educar millor la Vanessa:

“Yo pues me sentí bien porque... tiene sentido para ella, dije que le iban a ayudar. **Vale.** Para ella, digo: «la van a ayudar, entonces, si la ayudan me pueden ayudar a mí», pero claro, a mí, yo ya no tengo remedio, yo... [riu].” (Ángeles, Mare Acabat, 2011)

Que l'Albada serveixi menjars sembla una prestació insignificant per contribuir a l'assoliment dels objectius del Projecte. Ja s'ha posat de manifest per part dels anteriors interlocutors interpretats, que el fet de servir el dinar, berenar i el sopar no solament és una "excusa" per implicar als joves en la participació de les tasques de la llar, per treballar habilitats d'interacció a la taula, de col·laboració, de valors, com també contenir problemes de salut derivats d'uns hàbits alimentaris incorrectes. També hi ha el valor material d'aquest menjar, i les mares així ho han posat de manifest.

"Yo creo que es un todo: un tema familiar, un tema de economía también. Porque allí ella también puede quedarse a comer. De contención. Yo creo que un poquito todo." (Fátima, Mare Abandona, 2011)

Però també posen de manifest la motivació que desperta en els joves "lo bo que està el menjar". Fins i tot, la Vanessa i l'Olga han cuinat a casa les mateixes receptes que feia la cuinera de l'Albada:

"[...] Hasta feia el menjar, que no s'ha posat mai a la cuina a casa meva. **I llavors t'ajudava a tu, vull dir, feia el menjar com a mínim?** Sí, i no l'havia fet mai! No li agradava ni la cuina, tenia por hasta al foc! **Això també ho vas veure ràpid?** Que recollia la seva habitació, que fregava els plats." (Dolors, Mare Acabat, 2011)

Un element nou no previst i positiu esmenten les mares com a interferència entre la reacció que tenen quan se'ls comunica que els seus fills poden anar a l'Albada i, durant les primeres setmanes d'adaptació: el fet de **conèixer Prosec i part del seu personal**. Tant la directora com les educadores són persones àmpliament conegudes al barri, han dut a terme altres projectes d'iniciativa social, cosa que fa que alguns dels joves i algunes mares les coneguin, i que per tant, sigui important el prestigi d'elles per "confiar" en l'Albada. Aquest és el cas de la Núria i del seu fill Luis.

"¿Qué pensaste cuando te dijeron que tu hijo podía ir a la Albada? No, una buena idea. **Desde un primer momento**. Si, a parte las educadoras, a [l'Educadora] ya la conocía. Y siempre el Luis ha tenido mucho apego a [l'Educadora]... **¿De qué la conocía?** ¡Porque iba al casal! **Así, cuanto a ti te dijeron que te encontrarías con [l'Educadora]...** No, sobretodo Luis. Cuando dijo que estaba [l'Educadora], pues ya... **¿Y tú?** Yo contenta, porque aquí era más cara a los estudios, no era más juego, sí que hacen algún día juegos, pero era más bien tipo estudiar, más refuerzo. A la hora de estudiar, aquí se ponen en contacto con los institutos, hacen tutorías." (Núria, Mare Està, 2011)

Amb tots aquests mecanismes exposats fins ara, on cada jove i familiar hi reacciona de forma diferent, les mares aconsegueixen sentir-se més emparades pel fet de no sentir-se soles en aquesta "lluita" contra el jove o les problemàtiques que arrossega. Aquesta sensació d'emparament sobretot s'ha viscut més en les mares dels joves que ja han acabat la seva experiència que aquelles que encara hi són o el van abandonar. També cal dir que depenent dels motius que justifiquen el risc tant del jove com de la mare, aquesta sensació d'emparament és més o menys perceptible.

"Yo me siento muy acogida. Acogida y respetada y cuidada." (Fátima, Mare Abandona, 2011)

El sentir-se emparat és fruit de tot un treball anterior, i d'una conjunció de mecanismes, dels fruits generats també per unes estratègies determinades,

especialment la preservació familiar i les tutories, detectades a través de la teoria de la implementació:

“És una altra manera de veure els problemes, tots te donen idees. Vas allí i dius, mira avui m’ha passat, aquesta setmana això amb la nena, com ho puc solucionar? Te donen idees, no t’ho solucionen però te donen idees. Una altra forma de veure les coses, perquè sinó a casa amb qui ho parles? Amb qui ho fas? Com saps si ho fas bé o ho fas malament? Perquè jo només feia que cridar a la nena, quan arribava a les quatre o cinc de la matinada, cridar-la! I encara se rebotava més. Aquí me fan fer veure que no la cridés, que la deixés sortir, a veure hasta on ella arribava. Molt bé, molt bé, molt contenta! Lo que la llàstima és lo que dic, que no hagués sigut més, el curs més llarg, molt més llarg.” (Dolors, Mare Acabat, 2011)

Les educadores han esmentat que la preservació familiar i les tutories són per compartir de forma activa i participativa el procés de creixement del jove i poder tenir una informació directa sobre tot allò que envolta i preocupa el jove. Les educadores també esmentaven que la seva estratègia no era pas donar ordres, sinó intentar que fos un plantejament d’alternatives i que les pròpies mares arribin a plantejar i a escollir la millor opció. D’aquesta forma es confirma el mecanisme “no dir què han de fer”. Tot per recuperar els vincles familiars i els rols de cadascú:

“Al contar tú historia, tu vivencia. A lo mejor, así como yo puedo aprender de otra persona, esa persona puede aprender algo de mí. Intercambiar opiniones, intercambiar ideas de cómo podemos sobrellevar los hijos mismos. Decir bueno, yo cuando mi hijo me levanta la voz, pues yo le chillo más. Y, al final, termina saliendo de casa. Entonces la otra señora dice: «yo creo que no es lo mejor, de que os pongáis a chillar los dos. Porque uno tiene que tratar de tranquilizarse». Entonces ya esa persona va en ella si lo quiere o no lo quiere tomar. Pero ella sabe que hay otra manera de comportarse y de llevar un problema y que salga un poquito mejor. Que tenga un poquito más de paciencia. Y eso se aprende con las charlas. Son como terapias.” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

Aquestes reunions, fossin grupals o individuals, aporten un benestar emocional a les mares. En alguns casos, especialment aquelles que no treballen de forma remunerada, els hi aporta una “obligació de sortir de casa”, de preparar-se i de desplaçar-se fins al recurs:

“A mi no. Si ya te digo, yo cuando, me tenía que ir allí porque lo veía los más lógico, lo más lógico. Al contrario, a mi me iba muy bien. Porque me entretenía y... los nervios, tú ya sabes que tienes que entretenerte. Hay días que no puedes, porque no puedes. Pero, normalmente, es un aliciente pa salir. Yo tengo mucho agorafobia, mucho miedo a la calle... y eso a mi me motivaba pa salir, me obliga...” (Carmen, Mare Està, 2011)

Juntament amb les reunions, hi ha també la confirmació de què l’Albada és un recurs molt més accessible que altres serveis socials, si es compara per exemple amb la mateixa assistent social del barri. L’Albada acaba esdevenint un punt de referència tant per al present com per al futur. La Dolors, que a part de l’Olga té un altre fill amb necessitats, recorre puntualment al recurs en cas d’ajuda:

“Quan l’Albada, quan l’Olga va entrar a l’Albada tu saps allò que portes una pedra i te la treuen? **Sí?** Vaig veure el món obert. Vaig veure unes persones que em podien ajudar, que podien parlar amb mi si tenia problemes, perquè no solament és la nena! Si jo tenia algun problema que no fos de la nena, que fos

del nen, la [Directora] m'ajudava! I la [psicòloga] me va ajudar molt! I això que no eren, a ell no li tocava. Me van treure un 50% dels problemes que tenia, o al menos m'ho va semblar a mi. Només de poder parlar amb elles, encara que no me solucionessin els problemes, jo ja... mitja vida, mitja vida! A més m'han ajudat en tot, no he sapigut de papers ni res, he vingut aquí i m'han dit, dona'm els papers, jo t'ajudo. Sempre! A part de què tinc una assistenta social molt maja." (Dolors, Mare Acabat, 2011)

L'Albada és un recurs més accessible que altres serveis socials ja per la filosofia de treball que comporta, com també afavorit per la relació intensa que s'estableix i l'horari. Aquesta accessibilitat major de l'Albada enfront altres recursos adverteix i confirma també d'un efecte no previst i negatiu: la dependència de l'Albada per part de les mares. És cert que s'intenta que les mares vagin restaurant els seus rols marentals i que hi torni a haver uns vincles familiars normalitzats, però es poden donar casos on l'Albada és un punt de referència i les mares se'n senten excessivament dependents. En la mateixa línia que s'advertia anteriorment de la dependència per part dels joves, l'accessibilitat del recurs serà sempre generadora de canvi positiu sempre i quan s'entengui l'Albada només com a punt de referència, i no pas com un recurs "per sempre".

"Cómo va. ¿Tú tienes miedo de cuando mañana esto termine? Sí. Sí. Y tanto que sí. Porque ahora aquí va encauzada para el año que viene, para hacer el otro grado superior. Iba encauzada, ahora... bueeeno. Ahora ya, será todo... caótico. **¿Y tú crees que puede desencauzarse en el tema de los estudios?** Bueno, ahora ya pa peor no, pa peor no." (Marga, Mare Acabat, 2011)

Segons la teoria del programa, quan les famílies es senten emparades, és més fàcil que augmentin la seva implicació en el rol progenitor. Aquesta implicació no és automàtica, sinó que a través de les entrevistes s'han anat detectant altres mecanismes que fan de pont d'enllaç entre aquests dos nivells de resultats. Un d'ells és que les famílies es senten més segures, les mares, a través de les entrevistes, ho corroboren en aquesta línia. Una seguretat a través de l'aprenentatge d'estratègies que es donen a l'Albada. D'aquesta forma, tenen un bagatge més ampli d'eines per educar als seus fills. Per exemple, l'Eva sap que si el Juan menja a l'Albada, a casa també pot menjar el mateix, i aquesta forma d'imposar-se ja li serveix d'exemple per a l'altre fill que no va a l'Albada però que també oposa alguna reticència al menjar:

"Sí, antes no le gustaban mucha comida, ahora come mucho. **Vale, aquí como le obligan...** Aquí está obligado para comer todo, pues en casa ahora también obligo. **También tú puedes aprovechar.** Y el pequeño también, el pequeño no comer, no le gusto mucha comida." (Eva, Mare Està, 2011)

Les mares també es senten reforçades per dir prou a determinades amenaces de violència física i verbal. A l'Albada també troben el confort i "idees" per reaccionar sense cridar als fills i que una discussió no es converteixi en l'habitual escalada de crits i insults.

"Uy, uy. Un desastre, sería un desastre. No se hubiera matao ya. Es verdad, la vecina me decía: «Ay Carmen, ¿qué le pasa a tu hija? ¿Pero qué os pasa?» Cada día me volvía loca, chillaba, ella se volvía loca, chillaba, yo me volvía loca, chillaba... y eso era pim-pam, pim-pam. Ahora ya... ahora, a veces cuando se pone un poco así nerviosa, paso de ella... miro lo que te digo que no me vas a volver loca. De eso nada. Ya ves, paso de ella." (Carmen, Mare Està, 2011)

Per continuar restaurant els vincles familiars, és necessari que la mare faci algun esforç. Ja s'ha comentat abans els diversos perills que hi havia en el recurs: famílies amb poques actituds per reprendre les responsabilitats educatives o famílies que no emeten missatges de reforç positiu. Aquestes mostres d'implicació es consideren molt valuoses per reforçar l'autoestima dels joves. I també s'espera que no s'activi el mecanisme de la descàrrega de les responsabilitats del rol matern. Una mostra d'aquests reiterats esforços és l'Ángeles, que tot i admetre que la Vanessa és molt reservada i que no tenen molta comunicació, continua mostrant-se interessada pel dia a dia de la jove i reforçant "l'atenció" cap a la seva filla.

"Yo lo veo que es mi responsabilidad. Porque si a mi... yo a mi hija le tengo que enseñar que si ella es responsable y tiene que venir, yo también. Porque es una cosa para las dos. [*entra algú a la sala i saluda la Carmen*] Una cosa pa las dos, entonces, si yo: no, yo no quiero ir... pues ella verá el... **El ejemplo.** ¿Entiendes? Yo no doy... y tampoco te molestan." (Carmen, Mare Està, 2011)

Altra forma d'expressar la preocupació pels fills és intentar satisfer (dins d'uns límits), les necessitats dels fills d'acord a la seva etapa d'adolescència. Ja l'educadora referent del Centre Històric comentava que una tasca que els hi competeix mentre el jove està a l'Albada, és empènyer a les famílies per a què continuïn treballant de forma paral·lela per donar sortida a les necessitats de l'adolescent i anar fent canvis en positiu cap a un millor benestar de tota la família. Aquí en tenim un exemple, l'Ángeles viu al Centre Històric en un habitatge de petites dimensions, amb un sol dormitori, la Vanessa dorm a l'habitació i ella dorm al sofà per poder donar-li més privacitat a la seva filla. Tanmateix, això continua fent esforços per buscar un habitatge en millors condicions i que la Vanessa no se n'avergonyeixi:

"Ahora vivimos en un piso que tampoco le gusta, pero bueno, es lo que hay. **Pero es vuestra casa.** Sí, ahí está. Es lo que le digo, «es nuestra casa». **Aquí hay vuestras cosas.** Ahí está. Tienes tu habitación, aunque tenemos una, yo duermo en el sofá, ella duerme... pero bueno. **Bueno, pero allí hay las vuestras cosas, allí están...** Sí, sí. Ella está más libre. [...] Tiene ordenador, no sé... **Muy bien.** Le doy todo lo que puedo. [...] Todo [*ha cambiado*], yo creo que ya ha cambiado, lo único que nos falta es un piso. **Vale.** Un piso mejor. **¿Un piso mejor, quizá un poco más grande?** Es que no trae a las amigas. **Vale.** Y le falta eso. Entonces, yo he intentado conseguir un piso, me dieron un piso de... **¿De protección oficial?** No, de «La Caixa». **Ah, vale.** Pero estaba muy lejos. **Ah.** No lejos, sino apartado. Era muy bonito, sin muebles, pero bueno, era bonito. Era muy complicado, no tenía transporte, yo no me fiaba de dejar a Vanessa sola, digo: «no, no, era...», no sé como decirte... **¿Mal comunicado, no?** Sí, en la Bordeta, pero en las afueras. No tenía... Tenía que ir andando. **Claro.** Descampado, ¡uy!, una adolescente, no, no. **No.** Yo pensaba más en ella, digo: «No, no, yo no salgo, pero ella sí», entonces, no. **No.** Lo dejamos. **Vale.** Me dio pena, pero bueno. **¿Ella no trae las amigas a casa, se avergüenza?** Sí, claro, bastante. **Vale.** No quiere, lo único que le falta es eso. **Vale.** **¿Y tú crees que ella se avergüenza de algo?** Yo creo que se avergüenza de donde vive. **¿Solamente de esto?** Y un poco de mí, creo. **¿Por qué?** Porque yo soy como una niña pequeña, conozco a las amigas, a las amigas les caigo bien. **Las haces reír.** Porque yo soy natural, cuando me sale las cosas pues... no sé, soy una niña grande, una chica, no sé... A veces digo tonterías, entonces pues..." (Ángeles, Mare Acabat, 2011)

Tot i que no es té un ampli coneixement sobre com pensa la Marga, la mare de l'Helena, sí que es pot contraposar la preocupació d'aquestes cites anteriors, a les que tot seguit es mostraran, com a exemple de descàrrega de responsabilitats, voluntària o involuntària. I com aquesta forma d'actuar reverteix en una conseqüent infravaloració de la seva filla Helena:

“[...] No se acuesta hasta las tres, a mi no me deja dormir. A la mañana, luego por la mañana duerme... lleva mucho desorden. Lleva desorden. Luego corriendo, corriendo. Claro, no come porque tiene... ¡es que llega tarde a todos los sitios! Es que yo no sé. Claro, ese horario es imposible! Y de los nervios. ¡No tiene tiempo ni de comer! Porque llega siempre tarde a los sitios. Sí pero se está una hora en la bañera y otra maquillándose. Claro. Es por... yo creo que está nerviosa por eso, por el desorden que lleva de, de, de todo, de horarios. Y menos mal que está aún, yo pensaba que no iría, eh? Que haría pilas y no. Alguna pila debe hacer, pero bueno. Va. Desde las tres hasta las nueve... bueno a las tres no va. Pero aún está haciendo esto. Ay, y el año pasado hizo en el IMO, claro. Pero allí no iba a clase. Como era por las mañanas... no iba. Claro y se lo ha sacao porque, porque vale, no por asistencia no sé cómo... se lo han regalao el curso. Claro, por las mañanas no iba. Se quedaba en la cama. **Pero tú le pedías que se levantara.** ¿Qué dices? Ah, [riu], no. Yo sí, al principio, luego ya ¡uuuuy! Ni tocarlo al monstruo, ni tocarlo. No, no. Si no se levanta ella... claro, yo si digo: «va Helena, que no vas... ¡¡¡uuuuuuuuuuuu!!!». Cuando empieza así, ¡uuuf, uf! No. La llamaba [l'Educadora], la llamaban ellas. Noooo. Yo he estado aquí [a l'Albada] llamando muchos días. Llamaba aquí: la Helena no va, la Helena no va, la Helena no va... la Helena se ha puesto violenta. Nooo. Uy, aquí ya hemos trabajao, ya. Uff. **¿Qué hacía entonces [l'Educadora]? ¿Venía a casa? No. ¿La llamaba por teléfono? ¿Qué hacía?** Sí, hasta que la otra apagaba el móvil o no se lo contestaba. ¿Qué va a hacer? Dejarla por imposible. Es que, ¿qué vas a hacer? Y al final [l'Educadora] me decía: «oye, tú eres su madre». O sea... ¿Qué vas a hacer? Es que yo no puedo hacer más [pausa]. ¿Qué quieres que haga? Nadie le hace caso. Su padre ni la llama. **No tiene contacto ahora con su padre.** Ahora fue a Bilbao y, claro, sí que le vio. Y ahora irá y lo verá. Pero, si no, él ni llama. O sea que ¿qué autoridad hay en casa? Ninguna. **Tú. Tú eres la autoridad en este caso ¿no? Tú eres la madre.** Sí, sí, pero... uf, ya le puedo decir yo: «acuéstate, levántate que... ». **No te obedece.** Ts [txasqueja negant]. No.” (Marga, Mare Acabat, 2011)

Les educadores reiteren insistentment que la tasca de tenir cura dels seus fills és dels mateixos pares i que l'Albada és un recurs d'ajuda i no de substitució. La Marga interpreta l'assumpció de responsabilitats com un càstig cap a ella. Justificant-se dient que a casa seva no hi ha cap persona que tingui autoritat sobre l'Helena, dóna per fet el desconsol en determinades situacions. L'anècdota que ho il·lustra és la reiterada petició a l'Albada de què facin un control de tòxics a l'Helena:

“[...] Entonces yo la traje aquí para que le hicieran controles de, de toxicidad. Nunca le han hecho ningún análisis y yo no digo nada más. «No sé qué, no sé cuantos, no sé qué», pero no le han hecho analítica ni le han hecho lo que le tenían que... es igual, ya es oficial que fuma porros y que... el uno por el otro... pues nada. **¿Pero ella te lo dice?** Sí, sí. Pero algo podrían hacer, yo qué sé! No sé! [...] Hombre, ¡es que quedamos en que se los harían! Pero al final, no sé porqué, por cual, no se los han hecho. Y... claro, es que deberían estar muy hartos de tanta gente. Pero un poco más de... no sé. Pa mí, más rectos. Más disciplinaos. Sí, sí. Pues claro, ¿qué van a hacer? Ya la han castigao ya, supongo. Porque la castigan que no venga, sin venir. Yo se lo dije una vez a no

sé quién era, le dije: «hombre, me la castigas, me la devolvéis pa casa y entonces yo, cuando yo trabajaba el año pasado esos seis meses... llegaba tarde». Entonces, pues se queda sin comer, pa casa. Entonces yo tenía que, entonces, ponerme a cocinar e irme corriendo. O sea, digo: «vaya castigo! ¡Me castigáis a mí! Me la mandáis pa casa sin comer». «Oh, es que ella tiene que aprender...». Claro, claro. Pero es que ¿qué van a hacer? Es que ya no sabes qué hacer. Llegaba aquí tarde. Pues date la vuelta y pa casa. Claro. Me parece muy bien lo que hacían. Pero me castigaban a mí, que entonces tenía que hacerle yo la comida. Pues sí, un poco la disciplina, pero mira es que no...” (Marga, Mare Acabat, 2011)

La teoria del programa avança i s'espera que hi hagi una millora de la convivència en el si de la llar familiar. Tot i que els resultats varien segons el jove i el tipus de família que té, és cert que la majoria de mares aporten exemples de fets inusuals que il·lustren una certa harmonia i que hi ha una certa recuperació de la convivència. Les mares valoren que hi hagi detalls cap a elles, quan fins ara se les havia castigat ja sigui verbalment o amb fets simbòlics. Són petits gestos, però ben rebuts i ben valorats per aquestes mares.

“De excursión, claro. Luego le dieron un premio que quería escoger, y fuimos a Montblanc. A los que cuando hicieron la feria, ¿sabes?... **¿Del medieval?** Eso, fuimos, más bien... **¿Tú también fuiste?** Claro, yo me apunté [riu]. **¡Míratela ella!** No, las dos solas. **¿Ah sí?** Y cogió el premio, ella. «Quiero ir con mi madre a Montblanc». **Esto estuvo muy bien, para ti.** Sí, ay, fue muy bien, muy bien. **Las dos.** Sí, sí, muy bien, muy bien. **Ese día tuvo que hablar más...** Sí, estuvimos... muy bien, muy bien.” (Ángeles, Mare Acabat, 2011)

Si tot evoluciona dins d'uns mínim llindar de resultats assolits, les mares aprenen a gestionar el procés evolutiu dels seus fills i no a viure'l com un fet conflictiu, sinó com una etapa difícil, però cabdal per a què es doni un trencament generacional del risc. Les mares perceben que els seus fills van tenint una certa maduresa, que ja són més autònoms i per tant, que poden tenir suficients habilitats per tirar endavant cap a la vida adulta amb una certa seguretat:

“Sí. Ahora no, ahora ella sola, yo no me tengo que preocupar para nada.” (Ángeles, Mare Acabat, 2011)

Aprendre a gestionar el procés evolutiu dels fills va complementat amb una tranquil·litat, un estat de tranquil·litat però no de contenció (com es donava en els estadis més inicials, on s'intentava aturar les mancances més evidents del jove), sinó una tranquil·litat de maduresa, de mirada cap al futur, de saber que l'etapa d'adolescent sembla que s'acaba i que la jove, la Vanessa en aquest cas, ja és més dona que noia:

“Todo muy complicado. Me da pena que la niña haya vivido esto. Pero yo creo que ya está superado. [...] Ya lo ha superado. [...] Hombre, yo la veo fuerte. **Sí.** La veo con las ideas claras, que ella me dice: «Yo tengo mis ideas, ya». **Esto le ha enseñado la vida.** Y digo: «¿Qué tal?», digo, dice, no, no, ella ya tiene..., sabe cuándo quiere ser madre, «Yo voy a ser madre a los treinta y uno», es un decir, ¿no?, y... **Ella lo tiene claro.** Sí, sí, sí. **Y esto se lo ha enseñado la experiencia que ha tenido.** Ahí está, yo creo que sí, ¿no? Mala, pero bueno, a mí me da mucha pena porque los niños no tienen que pagar...” (Ángeles, Mare Acabat, 2011)

Aprendre de l'adolescència és també aprendre que aquesta etapa és universal i que no és un fenomen particular.

“Pues, pues, apr..., o sea, mmm... antes pensaba que era yo sola. Ahora veo que el problema no lo tengo solo yo, ¿me entiendes? Entonces veo y digo, no me alivia, pero digo: «madre mía no soy sola yo». **Compartir**. ¿Me entiendes? Lo compartes y digo: pues no soy yo sola. Incluso he sentido más casos peores.” (Carmen, Mare Està, 2011)

Relacionat en veure que l'adolescència és universal i que tots els joves més bé o més malament, passen per aquesta etapa, hi ha un nou efecte no previst que s'ha generat per part de les famílies: **consola de què n'hi ha que estan pitjor**. Es considera aquest efecte com a positiu per l'efecte de “satisfacció” que provoca a les mares. Moltes de les mares, a través dels tallers de preservació familiar, han pogut compartir experiències, aprendre estratègies i veure que la resta explicaven situacions semblants. Aquestes xerrades donen sentit a la universalització de l'adolescència, però també posen en evidència que la situació podria ser molt pitjor, si es comparen amb altres mares. I pensar que hi ha situacions pitjors, les consola anímicament. Aquest consol l'han sentit totes les mares de tots els tres perfils analitzats, per exemple la Marga.

“Ay, yo me consolé mucho porque me pensaba que esto sólo me pasaba a mí. Y que todo y que yo era... la culpable, la que yo vivía todo esto y resulta, aaaayyy, que esto les pasa a todas y ¡peor! o mejor, pero que yo pensaba que todo esto era sólo mío. Sólo me pasaba a mí.” (Marga, Mare Acabat, 2011)

La Carmen, on la Marta encara està al recurs, també ho afirmava en cites anteriors i la Fátima, on la Maria va abandonar el projecte, també assenyala la mateixa observació. El consol de què les seves situacions encara podrien ser molt pitjors, si ho comparen amb altres mares:

“Escuchas experiencias de otras mujeres que han pasado, a lo mejor, lo mismo que tú. Te das cuenta que lo tuyo es pequeño al lado de otras historias. Hablo de mi historia de ahora, eh. De que estoy aquí en Cataluña. Te das cuenta. ¿Y yo me quejo? O sea, ¿y yo a veces me siento insegura si hago bien las cosas o no? Si lo estoy haciendo de puta madre! O sea, lo estoy haciendo muy bien. [...] Porque, vuelvo a lo mismo, al escuchar otras historias y como están otros hijos, en la adolescencia, tú te das cuenta que lo tuyo, a lo mejor, es un grano de arena.” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

Un resultat no previst i positiu és que les mares guanyen un **benestar emocional**, una satisfacció que les omple i que les fa sentir orgulloses dels seus fills. Aquest benestar emocional és resultant de tot l'aprenentatge del projecte de l'Albada, en la seva globalitat.

Aquest efecte no previst citat ara mateix demostra com el projecte Albada parteix d'una teoria del programa molt focalitzada en els joves i no dóna protagonisme específic a les famílies, sinó que les considera actors estratègics per consolidar la millora del jove. Tanmateix, s'aconsegueixen en les mares molts més resultats no previstos. I molts d'aquests efectes són positius. Un altre exemple en aquest sentit és l'**enorme sensació d'agraïment cap a l'Albada** que tenen aquestes mares, que molts cops s'han trobat soles davant les adversitats i que volen preocupar-se pels seus fills, i que amb el recurs Albada han trobat un fil d'esperança per tirar endavant, malgrat les dificultats que elles continuen patint i les complicacions que han de sortejar.

“A treure la frustració i els problemes de sobre. Jo tenia un pes damunt de 100 kilos, que no sabia com sortir-me'n. I l'Albada m'ho va treure de cop. Me va ajudar a entendre la nena, me va ajudar a conèixer-la, a com tractar-la, tot! Me va treure un pes enorme i me l'està traient eh? Perquè jo tinc un problema amb la nena i a la primera que truco és a la [Directora] o a [l'Educadora]. I de seguida la criden. Tot, m'ha ajudat en molt, molt, molt, no els hi estaré prou mai agraïda. I lo que necessitin, ja els hi vaig dir una vegada, lo que necessiteu, teniu el meu telèfon, tot lo que pugui fer per ells és poc, de contenta que estic.” (Dolors, Mare Acabat, 2011)

Dins la teoria del programa, en la vessant més específica dels joves, s'hi esmentava la rellevància de què aquests joves rebin missatges en positiu que els reforcin, sobretot si són dels seus familiars. Ara, en la vessant de la família, també es dona un element no previst i positiu que ajuda en la tasca de la restauració dels vincles familiars: **el rebre missatges positius dels fills cap a elles**, ja sigui directament, amb detalls, amb demanar perdó, fent-los petits regals o a través de les educadores. Per tant, en la mesura que els joves estan en disposició de canviar d'actitud, són capaços d'emetre missatges positius cap a les mares, i aquests són ben rebuts.

“Bueno, lo que pasa que siempre que iba a las reuniones era para hablar un poquito de Rafael. Yo cuando iba me sentía muy a gusto. Siempre hablaban positivamente de Rafael, que Rafael esto, que Rafael otro, que mira lo que hizo... que estaban contentas con él. A mí, la verdad, me gustaba que vaya.” (Concepción, Mare Abandona, 2011)

Aquesta emissió de missatges positius cap a les mares per part dels fills és un pas cap a l'acceptació de la realitat per part dels joves, especialment la realitat més pròxima com és la família que cada jove té. Per tant, aquest element lliga amb el mecanisme transversal que recorre tota la teoria del programa del projecte, on s'intenta instaurar que els joves vagin prenent consciència de la realitat que els hi ha tocat viure.

Però a partir d'aquest procés d'acceptació de la realitat, les entrevistes deixen entreveure un efecte no previst i en aquest cas negatiu: **l'excessiva dependència d'alguns fills cap a les seves mares**, sobretot aquelles que estan més soles i que tenen una salut delicada. El cas més exemplificador és el de la Marta amb la seva mare Carmen (en pàgines anteriors ja s'havia esmentat aquesta relació). Interpretant de forma individual les dues entrevistes (mare i filla), es pot apreciar aquesta dependència. Tant, que la mare també n'és conscient:

“¿Y ahora te explica cosas? Sí, ahora no quiere salir que no... «mama, he quedao con dos chicas pero no voy. Me voy contigo. Me gusta más ir contigo». ¿Y antes esto? ¡Qué va! «¡Qué me quiero ir, qué me quiero ir!». ¿Le daba vergüenza o algo? ¿De qué? **No sé, de salir contigo.** No, no. Porque iba conmigo. Conmigo siempre ha ido a comprar y todo. Pero es que ahora dice: «es que tú eres más guay mama, yo no aguanto a esas tías» [...] No lo sé. No lo sé, pobrecita, no lo sé. Igual también tiene una carga muy grande conmigo, ¿sabes? Se encuentra muy sola contra... **Contra el mundo.** Contra el mundo. Y más con su madre mala. **Y era su manera de reaccionar.** Sí, yo creo que mi niña lleva mucho peso encima, eh. Por mí. También hay que comprender eso. No voy a echarle todas las culpas a ella. Toda la culpa ella no la tiene. **De carácter... no es que sea tan mala.** Yo sé que el 50% es por mí. **Pero no a drede.** No a drede. No a drede. No a drede pero ella tiene un peso muy grande encima, eh.

Tiene una joroba grande conmigo, eh. **La responsabilidad.** Sí, tiene una responsabilidad muy grande conmigo. Desde que era muy pequeñita y eso a la niña la ha marcao mucho. Por eso nunca... me quiere... y me dice: «yo te voy a llevar conmigo. Tú te vas a quedar conmigo». ¿Sabes? Me llama Pepi. La madre de una amigüita, ¿te acuerdas cuando sale en la tele y esas cosas que llevaba ese pelo?” (Carmen, Mare Està, 2011)

En l'anterior cita, la Carmen confirma el resultat intermedi preat i assenyalat per les educadores per fer un bon procés socioeducatiu a l'Albada: l'acceptació de què les mares no sempre ho han fet tot bé, i que és també responsabilitat seva de la situació en què es troben els seus fills. Algunes mares demostren la seva preocupació, altres en canvi, serà l'Albada que els ha de servir per aprendre de què no es tracta de culpabilitzar de tot allò ocorregut al jove¹⁵⁸.

Per finalitzar aquest apartat, comentar els mecanismes transversals que les famílies corroboren per a què la teoria del programa promogui el canvi. Alguns d'aquests elements no són únicament mecanismes transversals, són elements que afecten el jove però les mares els matisen i per això es creu interessant subratllar-los aquí de nou.

Pel que fa als mecanismes transversals, les mares han confirmat que l'Albada treballa en la línia de l'acceptació de la realitat (ja esmentat anteriorment); el sortir de la immediatesa i el mostrar la importància del benefici per als joves; la convivència que es crea en el recurs, l'estil de comunicació que impregna l'equip de professionals, la coordinació i comunicació i el posar ordre i control.

Sortir de la immediatesa és un mecanisme transversal especialment exemplificat en l'àmbit formatiu a través de l'estudi assistit i de l'orientació formativa/laboral. Ensenyar als joves que s'ha de tenir una mirada a mitjà i llunyà termini i que cal sobreposar-se a les dificultats presents, per tal d'obtenir uns beneficis que són, exclusivament i primerament, per als joves:

“[...] Bueno, yo creo que sí. Sí, porque ahora en el... todo el cambio es un esfuerzo de ella. Es un esfuerzo de ella. Porque ella quiere; si ella no lo quisiera no lo haría. El esfuerzo y todos los logros se los ha ganado ella.” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

Els mateixos joves necessiten creure's de què són els propis motors de canvi sobre la seva pròpia vida, i que tot i les dificultats, l'Albada és una porta oberta per visualitzar alternatives a allò viscut fins ara, a poder decidir quin camí creuen que poden anar, però almenys, havent pogut apreciar diferents rutes. Aprendre que hi ha alternatives és també el mateix recurs Albada. En alguns casos, l'Albada ha estat el punt de partida per fer noves amistats i poder després (si el jove ho considera oportú), triar entre aquelles amistats que més li convenen.

“A ver mientras que ha estado en la Albada ha tenido estos problemas también. Lo que ahora ha entrado un par de niños más nuevos y ha hecho un poco de relación con uno y pues aquí, aquí me comentan que es un buen nene, que puedo estar tranquila, que... pues bueno, sé queda muchos días con este niño, van juntos. Y desde aquí me dicen que no, que es muy buen chico que prefieren que vaya con este crío que no con otros. Entonces pues claro yo también tendré que creer lo que me dicen ¿no?” (Núria, Mare Està, 2011)

¹⁵⁸ Aquest resultat intermedi s'explicita a l'apartat 8.1.2.

L'Albada crea un entorn per a què es donin aquests canvis, uns canvis també fruit de la convivència. Mecanisme transversal que les mares han subratllat àmpliament al llarg de les seves entrevistes. Un ambient de convivència, que aporta normalització de les relacions, de respecte i d'acolliment per a tots els presents. Un ambient que no sembla habitual en algunes de les llars:

“No, yo siempre, la verdad, además las chicas son amorosas. Y todos los chicos que estaba ahí estaban muy, muy contentos. Solo veías que... Para navidad del año pasado fue, que estuvimos,... ¿qué llevamos? Una coca cola... Bueno, no me acuerdo qué. Y estaban todos. Y todos brindaron con su coca cola. Se saludaron. No había ojos de rencor, nada, nada. Era como una familia chiquita. Pero estaban ahí. Luego las mamás de los otros chicos, los papás. La verdad que muy bien. **¿Mejoró la convivencia en casa? ¿Mejoró el...?** En casa es otro rollo, es otra onda. En casa somos 7, todos diferentes. Está la perra que cuando uno grita coge los almohadones y se pone reloca. Por eso te digo que somos diferentes. Pero en casa se vive, se aguanta, se comparte... Y le guste o no, es lo que hay. Mejor que en casa no va a estar, yo ya se lo dije [a Rafael] mil veces. Mejor que en casa en ningún sitio va a estar. Lo que pasa que en casa somos todos así pero hay que verlo después de fuera. Esto que hablo con vos no lo hablo con mi marido, porque hablo de otras cosas. Porque la vida es así.” (Concepción, Mare Abandona, 2011)

Relacionat amb la convivència, les mares reconeixen que allò que fa diferent a l'Albada de d'altres llocs (fins i tot la seva pròpia llar) és l'estil de comunicació que té i que posa en pràctica l'equip de professionals. El transmetre informació, en un to calmat, distès, ferm, insistent són trets que les mares també han anat percebent al recurs. Aquesta forma de comunicar-se reforça la confiança i l'autoestima dels joves, característiques molt malmeses.

“Que él estaba tranquilo, que tenía paz, que tenía sus espacios... hacía deberes... Primero la [Educadora] le hacía hacer los deberes, después tenía un día cocina, otro día taller, otro día tenían informática, y otro día se sentaban todos y tenían película. Empezó a socializarse un poco con la gente. Le hizo levantarse y decir: «yo preparo las palomitas». Iba al microondas. En casa lo hace, pero es diferente. Es diferente en casa. No, no. Ahí sale: «ah, no, yo preparo las palomitas». Porque ya está en grupo. Y ahora, bueno, cuando se le terminó la Albada fue hundirle el mundo. «Yo quiero volver a la Albada, y yo quiero volver».” (Concepción, Mare Abandona, 2011)

Les mares assenteixen que el recurs serveix per posar control i ordre a segons quins hàbits. Control d'alguns hàbits minimitzant-ne el temps d'exposició. Ordre per instaurar hàbits més saludables. Hàbits com el compartir, el respecte, seguir uns horaris, són tot d'exemples que les mares han anat detallant al llarg de les entrevistes:

“Sí, eso también para, pa que aprenda ella, eh. Porque quiere ser siempre el centro. **¡Claro! Compartir...** Hombre, compartir. Que esto no sabe, eh. Todavía no sabe. Eso, la doctora [la psicóloga], quedamos que faltaba eso [...]. Pero, eso, compartir. Compartir, que ella... va a la suya. Compartir, la convivencia. Porque en casa, todo es suyo. Ella está en casa... todo es suyo. **¿Hasta lo tuyo?** ¡Hombre! Pero lo mío también. Si estoy en el comedor: «levántate que me pongo a la tele». Si estoy en el ordenador: «levántate...» Oyeeee! Esto es lo que faltaba aún pulir. Se ha quedao colgao. Luego orientación laboral, orientación de estudios. Positivo, eh? A cumplir unos horarios. A cumplir horarios viniendo aquí. Que no los ha cumplido casi nunca. Y, yo qué sé! A un poco de educación. Pero se lo ha paso por el fo... la han echao veces eh. Por entrar y por hacer lo que le

da gana. Y me han llamao luego y me han dicho: «que sepas que la hemos echao porque...». Muy bien hecho. Y luego ha venido a casa: «¡qué les den por saco, jrrrrrrrr!» (Marga, Mare Acabat, 2011)

Un mecanisme transversal s'ha complementat en aquesta segona etapa, el mecanisme de comunicació i coordinació que impregna l'equip de professionals. En fases anteriors, es pensava en termes de què tots els professionals implicats estiguessin molt units i cohesionats per fer front comú a la diversitat de situacions de cada jove. En aquesta etapa es continua parlant d'unitat de tots els professionals, però especialment dóna protagonisme a la família, essent necessari que s'integri com a part indispensable en aquesta unitat de treball i que no vagi a remolc de l'Albada, especialment per fer un treball intensiu i de seguiment de tot allò que li ocorre al jove:

“Tiene apoyos, no sé cómo, estamos muy pendientes de él, si pasa cualquier cosa o yo las llamo... oye me ha pasado esto con Luis, a ver como se puede solucionar o al revés, si ha pasado aquí algo Núria pues mira ha pasado esto aquí a ver como lo podemos arreglar, cálmalo. Siempre que pasa cualquier cosa nos llamamos.” (Núria, Mare Està, 2011)

Pel que fa als matisos que fan les mares a la teoria del programa en la vessant dels joves, només es puntualitza aquí dos mecanismes per considerar-los prou rellevants i que no havien quedat prou analitzats amb la visió oferta pels joves. Aquests són el fet de desmitificar que l'Albada és un centre, amb el sentit pejoratiu del terme; i el mecanisme de què el recurs emet un modelatge de llar saludable, amb adults de referència.

Pel que fa al primer, aquest ve justificat per la reacció dels primers dies que tenen els joves. Aquesta reacció és de certa desconfiança, sobretot molt influïda per la desinformació del mateix recurs (especialment les primeres promocions). El fet de ser reincident de d'altres recursos socials amb poc èxit també influeix en aquesta reacció cap a la des/mitificació, com la curiositat de saber què serà l'Albada. En aquest sentit, tant l'acollida com l'adaptació que fa el jove durant les primeres setmanes es consideren claus. S'aprecia com tots els joves entrevistats fan un bon viratge d'aquest “estar a l'expectativa”, cap a una reacció força positiva quan coneixen la realitat del mateix recurs. Això en definitiva, confirma la importància de desmitificar que l'Albada és un centre:

“[...] Y el día de venir, me decía que no iba: «yo no voy a ese sitio. Vete tú». **¿Y qué te decía...?** «No quiero». Ella se pensaba que era otra cosa. **¿Qué de debería pensar?** Ella se debería pensar que estaría aquí encerrá, que no sé que. Y yo: «no cariño». Y ella: «mama, me dejan salir un rato si quiero, eh! Y como muy bien y estoy muy bien». Todo, le gustaba todo. Le gustó mucho a ella.” (Carmen, Mare Està, 2011)

Pel que fa al segon element, el modelatge de la llar, la majoria de mares reconeixen que l'Albada, amb tot el desplegament dels mecanismes que té, emula una llar normalitzada. Algunes fins i tot, com l'Ángeles, elevant-ho a la categoria de “família”, família que pensa que li manca a la Vanessa. A més a més, ja s'ha comentat anteriorment els rols que es poden trobar en aquesta llar, però ara molt més referenciats i ampliat per part de les informants familiars.

Les entrevistes esgrimeixen que la directora del Centre, representa un rol de coneixença dels recursos, de saviesa, de ser un pont d'enllaç entre la família i la resta del barri i també és un pont d'enllaç entre el recurs i l'Ajuntament. Les

educadores del recurs emulen un rol d'adults que proporcionen informació per al dia a dia, que els acompanyen als recursos, que els hi donen consells, i que permeten establir una confiança més directa:

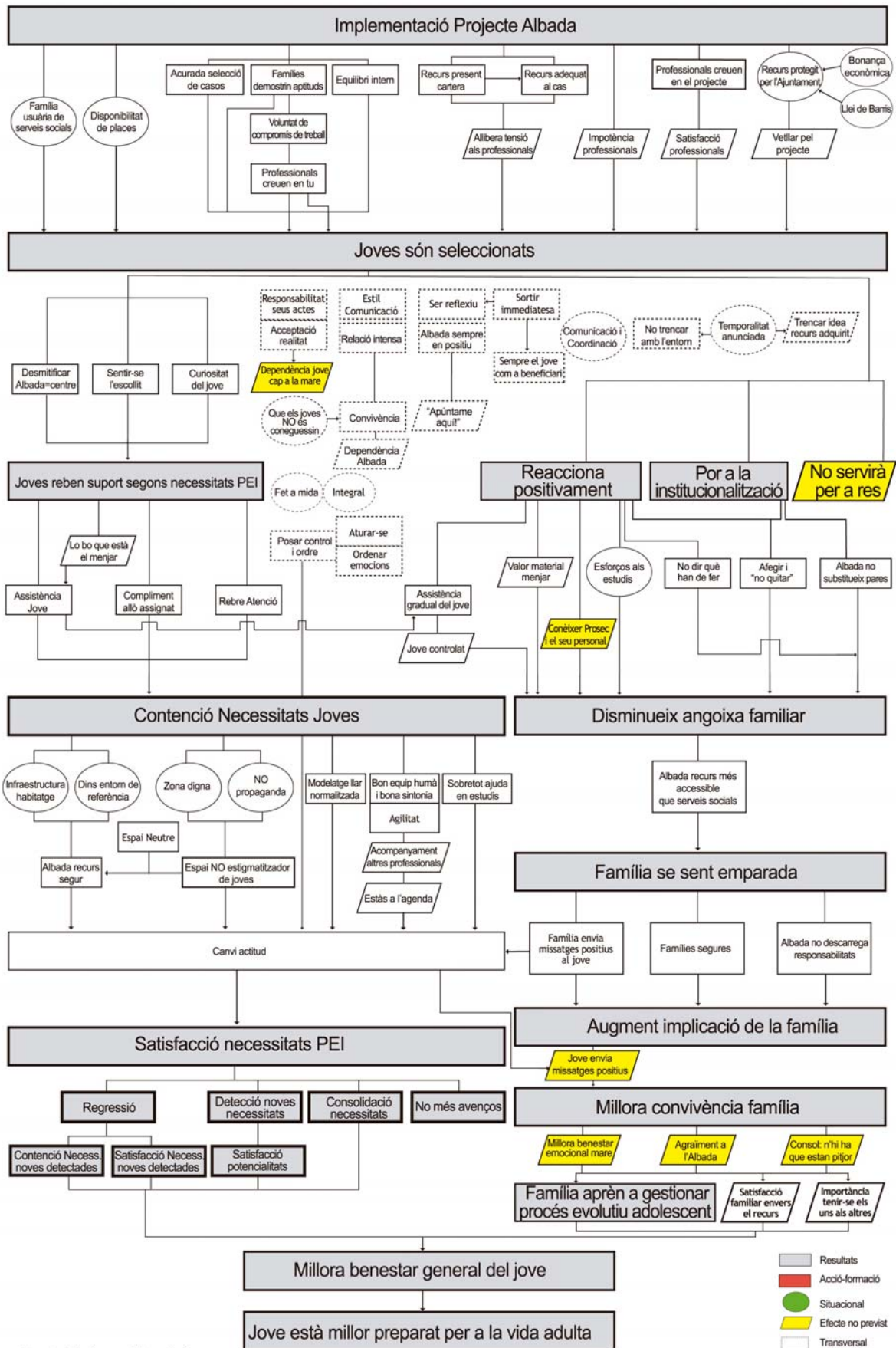
“És que va trobar com una germana gran a [l'Educadora]. Que ella, bueno sí, té el seu germà, son germà l'ajudava en la ESO i tot això, però no era per sortir amb una amiga o una germana per sortir al cine, per sortir al carrer, no li podia explicar les coses al meu nen, i va trobar en [l'Educadora] com una companya, com una germana, que sempre estava allí. [Educadora] m'ajudes aquí, [Educadora] m'ajudes! i [l'Educadora] sempre eh? I encara ara que no va a l'Albada igual eh? Sempre, necessites algo, truca'm.” (Dolors, Mare Acabat, 2011)

l'altre gran element d'aquest modelatge, del tot no previst i positiu és el paper de la treballadora familiar. Figura citada per tots els joves entrevistats i totes les mares. Una gran estima tenen els joves cap a aquesta persona. Primerament, dir que tots realcen aquesta figura perquè cuina molt bé i tots, tant els joves com mares, com també els gestors són sabedors de què el menjar de l'Albada és molt bo. Però hi ha un altre element que juga a favor d'aquest mecanisme: la seva forma d'interactuar amb els joves. Exemplifica perfectament aquest estil de comunicació distesa, però també enormement educativa. Ja no cal que sigui a través dels tallers, sinó a través de la salutació, d'acabar de preparar el dinar, de parar la taula, de petits detalls que contribueixen a què els joves destaquin el seu paper i li tinguin una gran estima, i que les mares, també ho percebin així:

“I li va agafar carinyo. Va costar molt, i més que res la [cuinera]. **La cuinera?** La [cuinera], la [cuinera] l'estima molt, com que no menjava, li feia capritxitos! **És a dir, per aquí la van agafar?** La [cuinera] se l'estima molt. A la [cuinera], sempre la [cuinera]. I encara m'ho fa avui en dia que li faig un dinar... la [cuinera] el feia millor! La [cuinera] el feia així, la [cuinera] el feia allà, perquè se la posava al seu cantonet a la cuina i li deixava cuinar amb ella. La [cuinera] és molt maja, l'ha ajudat molt.” (Dolors, Mare Acabat, 2011)

Fins aquí la teoria del programa corroborada per dos grups d'actors: els joves i les mares. La versió provisional de la teoria del programa esbossada en etapes anteriors queda majorment reafirmada per tots aquests. Tant pel que fa als resultats com també als mecanismes que engreixen aquestes cadenes causals. Únicament alguns elements nous s'han incorporat en aquesta darrera versió de la teoria del programa. Aquests queden il·lustrats en la següent figura.

Figura 24. Teoria del programa (amb mecanismes) segons joves i mares

Font: Elaboració pròpia

8.3. Reflexions. Assoliment de resultats, però resta molta feina per fer

Aquest capítol és una continuació del treball d'anàlisi fruit de l'execució del disseny avaluatiu del projecte Albada. En aquesta segona etapa, les educadores, els joves i les mares han anat confirmant, matisant, ampliant o menystenint els diferents nivells de resultats que componen la teoria del programa, com també els diferents elements que empenyen, principalment als joves i a les mares, a reaccionar cap al canvi.

La valoració positiva tant per part dels joves com també de les mares encoratja a què la teoria del programa provisionalment dibuixada pels gestors és l'adequada per assolir els resultats inicialment previstos. No obstant això, resta encara molta feina per fer. Amb o sense Albada (per aquelles persones que ja han acabat), els manca consolidar l'any intensiu de treball per a què acabi sent un hàbit adquirit i no pas una pauta momentània. També és rellevant que s'interioritzi per a què no hi hagi un trencament d'aquesta evolució, lenta, però en gran part positiva.

Val a dir que de l'anàlisi detallada i individualitzada de cada parella de beneficiaris del projecte (jove i llur mare), es pot també confirmar que estan en diferent grau per aconseguir l'objectiu global del projecte: tenir un millor benestar per estar més preparats per a la vida adulta, i d'alguna forma, trencar amb el llegat de risc que els envolta, malauradament, tant en el seu entorn familiar com en el seu entorn de referència.

En el capítol següent es tanca l'execució del disseny avaluatiu: la tercera etapa. Aquesta comprèn la redefinició de la teoria del programa del projecte Albada.

“Es parteix de què el recurs està ideat veient que els pares han d'entendre que això és un recurs que millorarà la situació del seu nen, que hi ha d'haver una millora. Si l'accepten, saben que millorarà. Però si tu no vols, doncs ja no acceptes el recurs.”

(EMU, 2011)

Capítol 9

EXECUCIÓ DEL DISSENY AVALUATIU (III): REDEFINICIÓ DE LA TEORIA DEL PROGRAMA DEL PROJECTE ALBADA

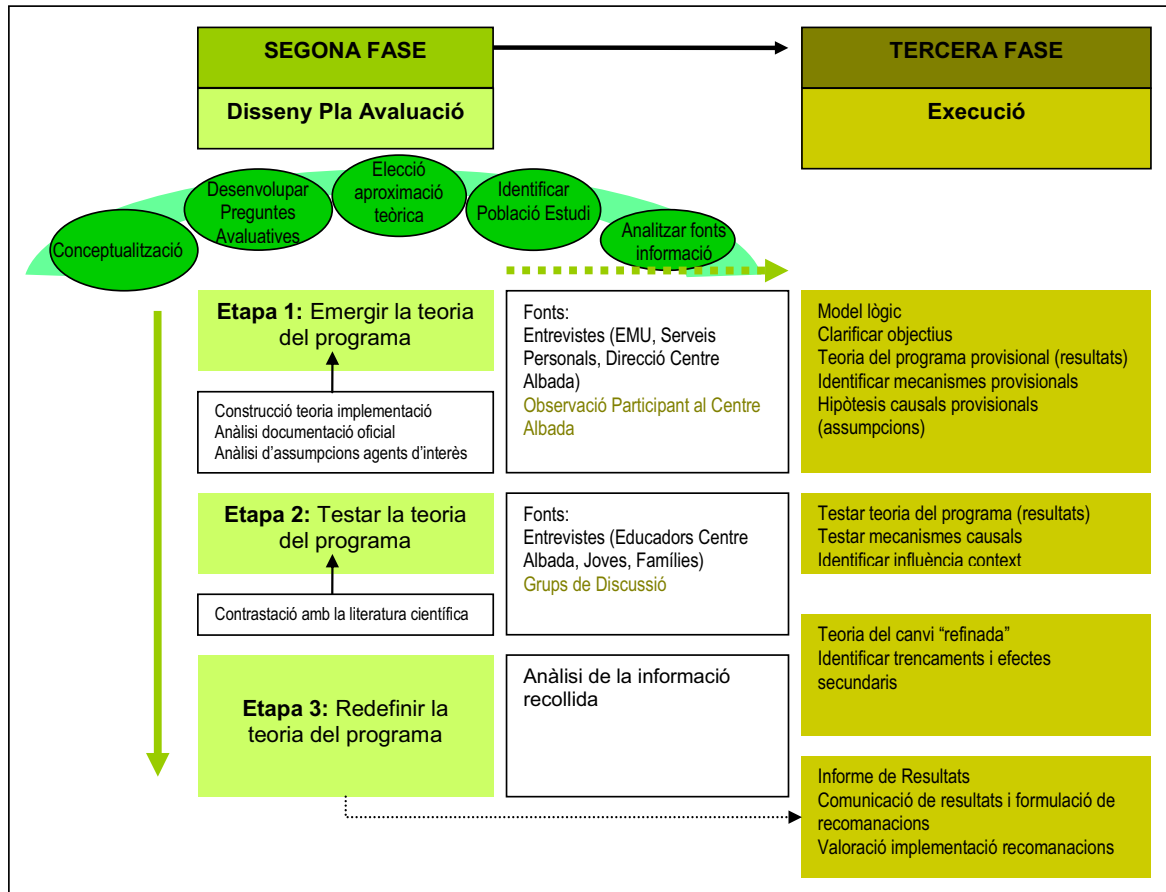
La tercera etapa tracta de fer balanç sobre tota la informació recollida durant les etapes precedents i oferir una visió conjunta de la teoria del canvi que té el projecte Albada.

La teoria del canvi aquí proposada és una suma de la teoria de la implementació i de la teoria del programa. Aquesta teoria del canvi es centra en comprovar fins a quin punt el jove que ha seguit el projecte socioeducatiu dins l'Albada està millor preparat per a la vida adulta. Per tant, la teoria del canvi ha d'oferir quins han estat els principals resultats fruit de l'activitat del recurs i quins són els mecanismes que han permès enllaçar aquests resultats per poder afirmar que s'han assolit els objectius inicialment previstos. La teoria del programa emergida durant la primera etapa, aquella que esbossava com havia de funcionar el programa per arribar a l'assoliment dels objectius, ha estat comprovada per uns beneficiaris i per uns altres actors que s'han encarregat de dur a la pràctica la teoria de la implementació, i amb el seu fer, s'han generat com també un procés de com es donen aquests efectes.

Aquest darrer capítol clou el disseny avaluatiu del projecte Albada. Aquest capítol s'estructura en diversos apartats. Un primer són aquestes reflexions sobre la teoria de la implementació, concretament, la influència que té per al projecte Albada. Un segon apartat presenta la teoria del programa definitiva, detallant els resultats i els mecanismes, aquells esmentats per part dels gestors, les educadores, els joves i les mares. Posteriorment, s'analitzen els trencaments d'aquesta teoria del programa a través de les entrevistes de dos

casos que no van finalitzar el projecte socioeducatiu. I per últim, es dedica un apartat a respondre dues preguntes avaluatives específiques derivades del model lògic plantejat en la primera etapa. La figura següent mostra la tercera etapa del disseny avaluatiu que fa referència aquest capítol.

Figura 25. Execució (III): Redefinició de la teoria del programa del projecte Albada

Font: Elaboració pròpia.

9.1. La rellevància de la teoria de la implementació pel projecte Albada

Un cop analitzada tota la informació de la primera i segona etapa, específicament, sobre la teoria de la implementació, es pot esmentar que aquesta es compleix gairebé en la seva totalitat, tal com està dissenyada. Juntament amb l'aportació de d'altres estratègies que s'han detectat en la teoria del programa, s'aconsegueix que el dia a dia de l'Albada vagi donant els seus fruits en els diferents joves. Val a dir que la teoria de la implementació quedava molt ben recollida en la documentació oficial analitzada i que ha estat tant sols complementada amb les entrevistes en profunditat realitzades.

A grans trets, la teoria de la implementació posa de manifest que el recurs treballa des de l'òptica de la intensitat, proximitat, aprofundiment sobre la persona del jove i de la seva família, afrontant una visió integral del beneficiari. Això vol dir que durant un temps limitat, es treballa durant moltes hores al dia envers determinades necessitats dels joves, detectades en el si del grup, però també específiques de cada un d'ells. La manera de treballar parteix de la proximitat entre professionals, joves i famílies, formant un conglomerat

compacte i amb uns objectius comuns. Encara que el lideratge d'aquest procés l'encapçala l'equip de professionals de l'Albada.

L'avaluació duta a terme confirma que aquesta forma de treballar contribueix a l'assoliment dels resultats esperats del projecte Albada. Tot i que el mateix treball de camp ha generat informació prou interessant per reflexionar sobre alguns ajustos de la teoria de la implementació. I allò que és més important, que aquesta necessitat de reajustar-se i fer alguns canvis ja ha estat detectada pels mateixos gestors del projecte. Que els gestors facin crítica constructiva del Projecte, exemplifica de la visió de continuar treballant per millorar l'Albada. El disseny avaluatiu ha permès posar-ho per escrit i sistematitzar aquesta necessitat de fer ajustos per ser més eficaç en l'assoliment dels objectius.

En concret, es volen destacar tres elements que competeixen a la teoria de la implementació: la necessitat de plantejar-se la temporalitat del recurs, la derivació dels casos en relació a la situació de risc i el seguiment dels casos que ja han acabat el recurs.

Pel que fa a la temporalitat, els gestors ja han reconegut que cal reflexionar sobre el termini que un jove pot estar a l'Albada. En un inici, aquest temps és d'un any, coincidint amb el començament del curs acadèmic. Per alguns joves, és un temps curt, per altres és suficient. Fer-lo flexible, justificat en casos puntuals, sembla una solució mentre no s'adopta una decisió contrària. La decisió no és fàcil. Si per una banda s'allarga el temps d'estada al recurs, es poden consolidar aprenentatges, però es pot perdre la intensitat que caracteritza el recurs. Per una altra, si no s'allarga, es limiten les possibilitats d'atendre un número major de joves al cap de l'any; encara que accelerant l'entrada i sortida, hi hagi joves que no consolidin aquests aprenentatges i s'incrementi la probabilitat de recaiguda. A més, com s'ha demostrat en els capítols anteriors, conèixer que el recurs no és per sempre, és també un mecanisme que instiga als joves i a les famílies a treballar intensament per assolir els objectius i a no pensar que es tracta d'un recurs adquirit.

Pel que fa a la situació de risc dels joves, aquesta situació ja ha estat àmpliament discutida en capítols precedents. Aquí només reiterar de les conseqüències que comporta analitzar detingudament la situació de risc amb què són derivats els joves. Es produeix un decalatge quan el jove que va a l'Albada té un risc greu, ja que aquest recurs va dirigit a casos lleus o moderats. En cas que hi hagi un jove en situació de risc greu, no solament provoca que les educadores hagin de reestructurar el seu mètode de treball, sinó que també té uns efectes per la convivència del grup dins el recurs.

Per últim, el seguiment dels joves un cop han acabat l'Albada. El seguiment que es fa ara està molt poc formalitzat i és gairebé inexistent. Les entrevistes als diferents interlocutors mostren que no hi ha cap forma de procedir estructurada després de què un jove acabi el seu pas per l'Albada. Se't té molta informació si el jove participa en algun altre recurs social, d'aquesta manera, i sempre condicionat a l'interès de les educadores referents o de barri, en poden saber la seva situació. No obstant això, el seguiment és a nivell d'unitat familiar i ja és del tot inexistent si la família abandona la ciutat de Lleida. El seguiment dels casos de l'Albada permetria obtenir informació sobre si aquests assolixen els objectius establerts a llarg termini i s'estaria llavors, en disposició d'oferir una avaluació d'impacte. Es reprendran aquestes idees a les conclusions.

9.2. Teoria del programa definitiva: resultats i mecanismes

Partint de què la teoria del programa no existia pròpiament com a tal, l'emergència d'aquesta ha posat de manifest algunes qüestions. Una primera fa referència als objectius. Els objectius que es citaven a la documentació oficial han estat complementats des d'un primer moment per una jerarquia més exhaustiva, posant al descobert un llistat més ampli d'objectius intermediaris que variaven segons el moment d'execució del projecte i la funció de contenció o satisfacció de les potencialitats.

Una segona qüestió és en relació als resultats previstos, ja siguin a nivell immediat, intermedi i llarg termini. Els gestors van postular una teoria del programa sobre uns resultats previstos, fruit de les necessitats que pensaven que s'havien de treballar. Aquesta teoria del programa no figura explícitament a la documentació oficial, cosa que adverteix que una cosa és l'avaluació d'allò que es fa, de la teoria de la implementació (comunament anomenada avaluació de seguiment o monitoratge) i un altre tipus d'avaluació és aquella que posa atenció a la teoria del programa, fent èmfasi a una avaluació de disseny amb una visió comparativa entre allò previst i allò obtingut.

Les entrevistes amb els joves i les famílies han corroborat la majoria dels resultats aconseguits, especialment aquells de contenció de mancances i en menor mesura, aquells que fan referència a la satisfacció de potencialitats.

Així, el primer que han percebut els joves és que milloraven les seves notes, que no faltaven tant a classe, que hi anaven més motivats, perquè ara potser estaven fent algun tipus de formació que els agradava més i, que el comportament a l'aula i amb el professorat no era tant insatisfactori. Aquests resultats s'apreciaven en major mesura en els perfils d'entrevistades acabades, la Vanessa, l'Olga i l'Helena. En canvi, les millores en l'àmbit educatiu sembla que estan canviant més lentament en la Marta, el Luis i el Juan, uns perfils d'entrevistats que encara estan a l'Albada, tot i que el Juan és un jove que ha reentrat a l'Albada per una recaiguda en les seves notes i un episodi delictiu.

Les mares també han corroborat aquesta millora, sobretot subratllant la importància que saben que tenen els estudis per forjar un futur millor i poder trencar la situació de risc en què es troben. Però elles han percebut altres canvis en els seus fills més enllà dels acadèmics, sobretot aquells efectes inclosos en l'àmbit de cura personal i emocional.

Pel que fa als de cura personal, observen que els seus fills ara es cuiden més, (també propi de l'edat), però mengen de forma més equilibrada, tenen més cura de la seva imatge i tenen uns hàbits d'higiene més correctes. En alguns casos, sobretot, aquest abandonament de la cura personal els havia estigmatitzat en les relacions entre iguals. En l'àmbit emocional, els joves també comenten que estan més contents, més feliços, més tranquils, que tenen més confiança en si mateixos i per tant, que tenen una autoestima més alta. Les mares ho corroboren, però sobretot perquè ho comparen amb la vida anterior i amb el "sofriment" que han hagut de passar per tota la situació que es viu a la llar, i quan no, un entorn que molts joves l'han utilitzat com a via d'emergència per trobar-se a collits.

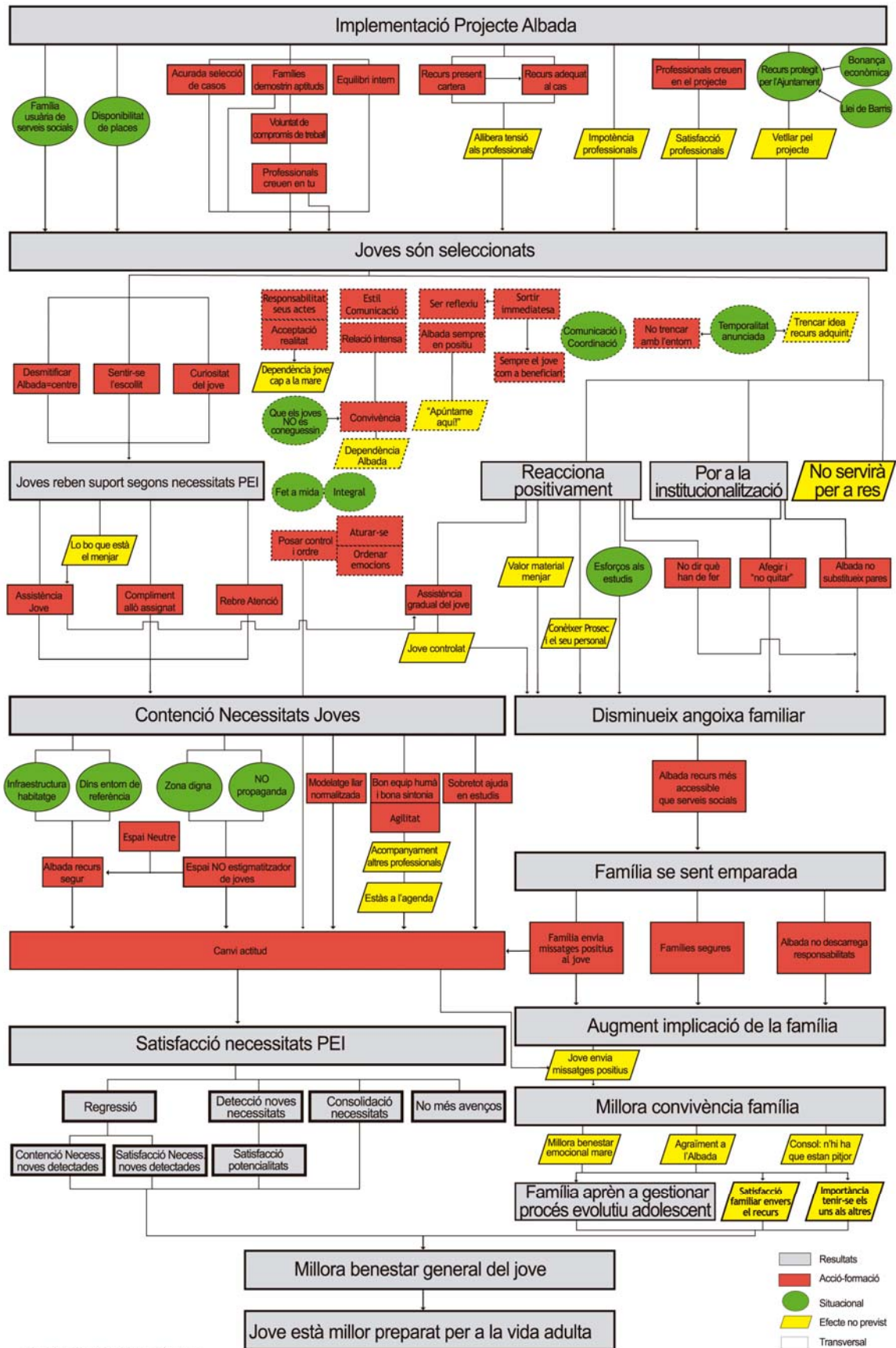
La convivència familiar millora si el jove té un millor benestar emocional i la mare disminueix la seva angoixa. Acceptar la realitat de l'entorn familiar com

també d'un mateix són elements que ajuden a restaurar relacions entre mares i fills, fins llavors molt deteriorades i malmeses, amb baralles, agressions verbals i físiques. Amb el treball d'estratègies sembla que ambdues parts (mare i fill) poden començar a acostar-se de nou. Els joves també destaquen que han recuperat la comunicació amb els seus pares, que sembla que els comprenen més, i que sembla que l'ambient de casa està més tranquil. Les mares, per la seva part, també afirmen en major o menor mesura, aquestes evolucions lentes cap a una llar normalitzada amb uns adults que entomen les seves responsabilitats i uns joves que també adopten un rol més actiu.

Sí que és cert que queda per treballar la participació en les tasques domèstiques. Tots els joves reconeixen que han après a l'Albada a realitzar tasques domèstiques però la voluntat d'assumir la responsabilitat i de fer-les, s'esvaeix en l'entorn privat. Alguns, especialment aquells que són del perfil ja acabat, fan un exercici de reflexió i accepten que haurien de participar més a casa, ja més enllà de netejar la seva habitació. En canvi, els que encara estan a l'Albada, no en participen si no és a petició de la mare, o com a molt, limitant-se únicament al seu espai privat (la seva habitació).

Així doncs, analitzada la teoria del programa en la primera etapa, facilitada pel grup de gestors, i en la segona, corroborada per la visió de les educadores, els joves i de les mares, aquesta quedaria reflectida en la següent figura:

Figura 26. Teoria del Programa del projecte Albada “redefinida”

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa als mecanismes, afirmar com el gran gruix d'aquests elements va ser detectat a través de la teoria del programa emergida mitjançant les entrevistes amb els gestors del projecte. Les educadores, els joves i les famílies han anat referendat aquest gran conjunt de mecanismes, especialment han aportat exemples molt més reals i concrets. Les seves experiències han permès complementar alguns mecanismes amb més informació, i afegir-ne alguns de nous.

Notar com la reflexió sobre quins són els enllaços causals entre els diferents resultats és més confirmada per part dels gestors i educadores que no pas per les mares i els joves. Que això hagi estat així pot ser per dues raons: una és que són els gestors, qui van idear i qui tenen en ment com ha s'espera que funcioni el programa, i per tant, l'entrevista era el vehicle per treure a la llum aquests enllaços. Les educadores tenen una preparació que els permet fer abstracció de la quotidianitat de l'Albada; però a més, han pogut "contagiar-se" d'aquesta teoria del programa implícita a través de la coordinació constant amb la direcció de l'Albada i altres professionals implicats.

Tot aquest conjunt de mecanismes s'ha agrupat en mecanismes situacionals entesos com aquells elements més estructurals, més externs a l'individu i que provenen de l'entorn; els mecanismes acció-formació, forjats a través del procés de reacció de les persones a les activitats que es fan al projecte, per tant, relacionats amb un entorn més micro. I uns darrers mecanismes serien els efectes no previstos, qualificats de positius i negatius, segons com afavorien o distorsionaven l'assoliment de la teoria del programa. Aquests mecanismes són també resultats, però previs a altres resultats considerats més prioritaris per assolir els objectius del projecte. Incidir en què els efectes no previstos és una mostra més de la utilitat de l'avaluació per tal de conèixer el projecte Albada i quins efectes genera.

D'entre tot el discurs dels diferents grups d'actors entrevistats, s'observa que per assolir els objectius, les dades analitzades detecten mecanismes més cabdals que d'altres, i que podrien qualificar-se com més indispensables per a què es confirmen les hipòtesis causals. Aquests són: per la vessant del jove, el fet de rebre atenció, especialment per la noveta que comporta; el suport en els estudis i l'encoratjament cap a la necessitat de formar-se i el canvi d'actitud del mateix jove per voler ser ajudat. Per la vessant familiar, l'emissió de missatges positius cap al jove, la no descàrrega de les responsabilitats dels progenitors en l'Albada i la sensació de què el jove està controlat quan està al recurs.

Que es donin aquests mecanismes, juntament amb tots els altres que s'han anat trobant, fa preveure que els diferents joves aniran fent una evolució positiva al llarg del programa i aniran assolint de forma satisfactòria els diferents estrats de resultats, alguns amb més rapidesa que altres, i també, amb més o menys intensitat. Tanmateix, factors externs a ells, com el context i la família i l'entorn on interactuen poden estabilitzar o fer trontollar aquests mecanismes i per tant, trencar la teoria del canvi que s'espera que faci el jove¹⁵⁹.

---

¹⁵⁹ És per això que la doctoranda, no s'atreveix a fer un judici sobre com acabaran aquests joves. Només s'ha tingut un contacte breu amb cada un d'ells a través de les entrevistes, però no es té una informació prou aprofundida ni de la seva persona ni de l'entorn immediat que els pot influir negatiu o positivament. No obstant això, sí que és cert que l'avaluació feta fins ara,

Per a una informació més detallada de cada perfil entrevistat, es remet a les fitxes que estan a l'annex. Allí es presenta de forma gràfica i resumida la situació anterior i posterior a l'Albada per part del jove, separada per diferents àmbits temàtics i amb les principals relacions que s'estableixen entre aquests àmbits.

9.3. Anàlisi dels trencaments de la teoria del programa: resultats i mecanismes trencats

Avaluar sota la perspectiva basada en la teoria (TBE), implica que la informació recollida, no només informa de quina és la teoria del programa que ha d'informar sobre els resultats i el com són assolits, sinó que també permet testar els trencaments d'aquesta lògica causal establerta. Mereix doncs, una atenció especial analitzar les desviacions detectades al full de ruta de l'Albada. Els trencaments a la teoria del canvi del projecte Albada han estat trobats especialment en aquells perfils que abandonen¹⁶⁰ el projecte, tot i que altres joves també il·lustren alguns elements de trencament.

Així, en aquest apartat, es vol dedicar atenció a aquelles esmenes de les entrevistes de la Maria i el Rafael, i llurs mares Fátima i Concepción, com a perfils entrevistats de persones que abandonen el projecte.

Abans de tot però, cal dir que tot i no completar el projecte socioeducatiu i estar al recurs menys d'un curs escolar, els joves aprecien canvis en la seva persona canalitzats a través de l'Albada¹⁶¹. Focalitzant en aquests dos joves, s'aprecien millores en els estudis, mitjançant el suport i l'orientació que rebien; com també el fet de millorar alguns hàbits en la cura personal. Les seves mares també valoren el mateix estadi de resultats, encara que emfasitzen molt més l'oportunitat perduda de compartir amb altres persones de la mateixa edat, aprendre a interaccionar i adquirir més habilitats socials.

Analitzant de forma personalitzada la Maria, filla de la Fátima, s'observa que els principals motius pels quals es va derivar al recurs van ser que era una jove introvertida, hi havia conductes de risc i un absentisme escolar continuat. La Maria va al recurs per acontentar la seva mare, tot i que ella, com tots els joves entrevistats, n'és recelosa d'allò què és l'Albada i què li pot aportar.

La seva justificació de perquè decideix abandonar el projecte socioeducatiu és perquè ella no se sent identificada amb el grup i les problemàtiques (més o menys comunes) que tenen els seus companys. Per tant, sí que està disposada a rebre una atenció, però no protagonitza un canvi d'actitud, i per tant, no hi ha un reconeixement dels problemes que té i de la necessitat d'ajuda que li poden prestar l'equip de professionals del recurs.

“No sé. Para mí no me sirvió mucho porque yo ya estaba haciendo las cosas que tenía que hacer. No me hacía falta ir ahí. Pero si fuera por gente que... para la gente que iba estaba bien porque iban solos por la calle, que si esto, que si lo otro... Fumar porros... A ellos les iba bien estar allí. ¿Tú veías que ellos tenían más problemas? Y para ti no te servía. No me servía. Y en casa estabas

---

mostra com alguns perfils (especialment els acabats, encara que no tots), mostren un millor assoliment dels resultats que altres.

¹⁶⁰ La Maria abandona l'Albada per voluntat pròpia perquè s'hi troba incòmoda i el Rafael n'és expulsat.

¹⁶¹ És per això que en els capítols anteriors també s'han utilitzat aquestes entrevistes per mostrar part dels resultats assolits, en la mateixa línia que els altres perfils entrevistats.

bien. ¿Tú creías que allí estabas perdiendo el tiempo? Yo sí, pero la otra gente no tanto. No es que yo me compare con ellos, ni que yo me siente más superior que ellos. Pero.... Es que a ellos les hacía falta.” (Maria, Jove Abandona, 2011)

La Maria esmenta i posa en evidència la importància de l'equilibri intern del grup que està dins l'Albada i la convivència que es genera. Reconeix que l'equip de professionals la va ajudar molt en la seva timidesa i caràcter introvertit, però esgrimeix la dificultat de compartir i convida com una de les justificacions per a què no es trobés còmoda amb el grup. Encara que la mare insisteix com és d'important el fet de compartir i que ha d'aprendre a convida amb gent que no li agradi a primer cop de vista:

“Sí, al principio sí. Pero después empezaron a ir gente como.... Gitanillas o así. Entonces con esta gente digo: yo que hago aquí. No me gusta. [...] Pues por la gente esta que iba que era muy prepotente. Me sacó de quicio, y punto. **¿Se metían contigo?** No, pero la forma de actuar, de ser más superior a otra gente. No me gusta. [...] **El problema que veías ahí era la gente que estaba.** Sí. O sea, no eran todos. Eran 2 ó 3 personas. Encima, entre ellos se conocían. Había 4 de los 6 que había, ó 8, que se conocían. Ya está.” (Maria, Jove Abandona, 2011)

La filla justifica que el grup l'incomoda perquè li sembla un retorn a la vida passada, on ella reconeix que tenia alguns problemes, com el fet de passar molt de temps al carrer, no anar a classe i fumar tòxics. Per ella, l'Albada és un retorn a aquestes males experiències. Tot seguit es pot veure com la mare justifica que la seva filla no es trobi còmoda al recurs degut a la convivència amb altres persones. D'aquesta forma, confirma l'amenaça a l'equilibri intern del grup de joves que hi ha dins el recurs:

“Yo creo que le sirvió para estar tranquila, para relajarse, para ver otras cosas y, a lo mejor, decir pues esto yo... lo que decíamos. Yo no quiero estas. Dice: «he salido de una mala punta y no quiero seguir en contacto con malas puntas». O sea, se lo miraba de esa manera. No quiero, no me gusta. Y, a parte, no sé si había un chico que decía: «no me gusta nada estar al lado de ese chico, no me gusta». Porque otra cosa. Bueno, eso está en la educación de cada uno, pero decía muchas groserías, y ella no es de decir groserías. Y yo en mi casa tampoco. O sea, a lo mejor alguna vez, pero no aquello de constante, constante, constante. Y me siento mal, me decía. Yo no soporto que ese chico esté todo el tiempo diciendo groserías. Me siento incómoda, me siento mal. También creo que es un poquito por la experiencia que ella haya tenido con chicos, como te he dicho antes, violentos, agresivos. Denigrante, que les gusta denigrar. Psicológicamente, vamos. Entonces no le gustaba. Yo he salido de eso y no quiero estar en un sitio donde tengo una persona que la tenga aquí en mi oído; que esté todo el tiempo insultando y diciendo palabrotas. No lo aguanto mami. No lo aguanto, no lo aguanto.” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

Preguntada la mare sobre si creu que la Maria voldria tornar a anar a l'Albada, respon que la decisió dependria de la seva filla, encara que si per la mare fos, li agradaria. Tanmateix, posa com a condicionant l'existent grup que hi hagués al recurs, per tant, reafirma la importància de l'equilibri intern dins l'Albada com a garantia per a què la seva filla s'hi trobés bé.

“Tendría que hablarlo con ella. A mí me gustaría. Pero, a ver, ella ahora está en otra etapa. Entonces se tendría que ver como se forma el grupo. Ella... que temas llevaría... porque ya no es lo mismo...” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

Juntament a aquests mecanismes no superats, la Maria n'hi afegeix dos més: per un costat, el mecanisme de la relació intensa. La jove esmenta que al recurs hi havia d'anar massa hores i que això se li feia pesat. I per un altre, la ubicació del recurs, en aquest cas per ella és un impediment, quan per la majoria de joves entrevistats ha estat un mecanisme facilitador de resultats. La Maria viu a una distància d'un quart d'hora caminant fins al recurs, però se li fa costós anar-hi cada dia:

"[...] Yo iba bien en los estudios. Además, cuando sales del colegio tienes ganas de ir a casa y descansar un poco. Y yo no. Tenía que ir caminando, ir hasta allá... **¿Eran demasiadas horas también?** Hasta las 8 o por ahí. **Y tú querías ir a dar una vuelta o lo que sea, ¿no?** Sí. Es que estaba encerrada ahí... **No te gustaba. Al principio fue bien, pero después ya no, y al final mal?** Ya, ya, no. No me interesaba." (Maria, Jove Abandona, 2011)

A partir d'aquí, sembla que altres mecanismes com que no li agradava el menjar que es donava i que el seu pare no aprova que hi anés, són elements que precipiten l'abandonament del projecte a petició de la Maria.

"Ella quiso dejar la Albada y ya tomó la decisión definitiva cuando empezó a ponerse en contacto con su padre. Tuvieron una charla con él. [...] No me acuerdo bien. Yo sé que el padre no estaba de acuerdo. **Que fuera allí?** Porque estuvo un tiempo que no iba a ver al padre, pero porque ella no quería. [...] Cuando empezó de nuevo a empezar a ver el padre y le comenta al padre que estaba yendo allí, el padre dijo que no estaba de acuerdo con eso, que no le gustaba, que no tenía por qué ir ahí, que si ella no quería, que lo dejara porque no tenía ella ninguna obligación para ir. Que ella no tenía... **Necesidad. Necesidad.** Ya ella que venía con que no le gustaba la comida, si encuentra un apoyo pues... yo no voy más." (Fátima, Mare Abandona, 2011)

La voluntat de no continuar amb el procés socioeducatiu es plasma amb una falta d'assistència sota l'aprovació de la mare, que acaba consentint que ella abandoni definitivament el projecte. Les educadores, en el seu moment, confirmen que un primer indicatiu sobre el "potencial trencament" és la manca d'assistència al recurs.

"Fue para ver, para darme el gusto a mí, para que mamá esté contenta. Para dejarla tranquila. «Yo las tareas las hago igual»; dice: «yo no tengo por qué ir allí para hacer las tareas. Y a mí tampoco me ayudan a hacer las tareas porque ven que voy bien. Entonces ¿por qué voy?». Y ella decía que no tenía la necesidad de ir allí. **Y después empieza a faltar. ¿Cómo ves que no le gusta?** Algún día creo que sí. Pero no es una niña de decir una cosa y después hacer otra. Si ya dice: «hoy no tengo ganas de ir o lo que sea». O algún día faltaba pero no... se nota mucho que..." (Fátima, Mare Abandona, 2011)

La pregunta és com li anirà a la Maria sense l'Albada. En principi, algun profit en va treure, ja que ella mateixa reconeix que la psicòloga la va ajudar a obrir-se més, que a partir de llavors li era més fàcil fer amistats, el suport amb els estudis, que va distreure's amb les activitats més lúdiques, i que havia après a organitzar-se amb les tasques. La mare destaca més millores, sobretot que menjava allí i que també tenia més cura de la seva imatge personal, confirmant així, la importància que té per la família el valor material del menjar.

Al cap i a la fi, sembla desprendre's de les entrevistes de la mare i de la filla que tot s'està encaminant, i que en fan una valoració positiva. La Maria afirma que és més madura, que va fer un canvi de mentalitat gràcies a què va poder

trobar-se a si mateixa i reflexionar. I afirma que aquest procés l'ha fet sola, a través d'aïllar-se de les amistats que considerava una mala influència i pensant sobre allò que més li convenia; i no tant mitjançant l'estada, curta però, que va fer a l'Albada:

“[fa esment a l'abandonament del consum de drogues] Y ¿cómo te diste cuenta de esto? Por mi madre, porque cuando vivía con mi madre no salía. Claro, no saliendo empiezas a pensar por ti misma. Entonces te encierras y piensas. Pues piensas y sale eso. [...] Porque después me pongo a pensar y... soy muy susceptible. **Te gusta mucho reflexionar.** Sí. **Te encierras contigo misma. Te gusta mucho pensar lo que haces.** Sí, porque después las cosas no salen bien. **Pero, por ejemplo, ¿cuando ibas con estas amigas, no reflexionabas?** No. **Te dejabas llevar por ellas.** Sí. Ha cambiado mucho mi vida. **¿Cómo es que ha cambiado tanto? ¿Qué has hecho?** No, que hay que tener un poco de intimidad, de estar tú sola y pensar las cosas.” (Maria, Jove Abandona, 2011)

La Maria rep atenció, un mecanisme que s'ha esmentat com necessari per a possibilitar el canvi del jove. Però si en la teoria del programa s'incidia que el mecanisme de rebre atenció era facilitador del canvi, la mare comenta que aquest mecanisme ja l'aporta ella mateixa en el seu l'exercici de rol matern. Admet que ara és diferent a l'etapa més “difícil” de la Maria quan estava vivint amb el pare, on ell no li prestava prou atenció tot i saber les necessitats de la filla:

“¿Qué pasó para que se viera este cambio? ¿Qué ha pasado? En su vida en general. Es una persona que la cuidan, que miran por ella, que están por ella, que si llaman del instituto se está por ella, que si tiene que ir al médico, pues al médico. [...] Por más que ella, a lo mejor, no se abra por completo en hablar cosas con la psicóloga, es un momento que ella ve que te estás preocupando por ella. **El recibir atención.** Sí. Lo que uno da, ella lo devuelve.” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

La mare, però, lamenta no haver continuat a l'Albada per consolidar els aprenentatges i experiències positives. D'aquesta forma, opina que hagués avançat més enllà de la contenció de les mancances que presentava, sobretot de cara als estudis:

“Contención ¿en qué? ¿Comportamiento? De comporta... sí, de decirte que no... de protegerla y darle contención para que no vuelva a... **A las andadas.** Exacto. Y que sienta que hay gente que se preocupa por ella, que quiera que salga adelante y que haga cosas. [...] **Sí que le vendría bien.** Sí que le vendría bien porque es fortalecer... **El camino que está tomando.** Exactamente. Sí. **Porque ahora va por buen camino. ¿Tú ves que va por buen camino?** Sí. Fortalecer todo esto.” (Fátima, Mare Abandona, 2011)

L'altre cas d'abandonament analitzat mostra que l'Albada només ha pogut treballar a nivell de contenció de necessitats, ja que el punt de partida envers el risc, era molt més difícil. En Rafael és un jove que té una disminució psíquica important i amb poca estimulació en l'entorn familiar. Té una falta d'hàbits d'higiene com també d'organització, com una falta de seguiment continuat al centre educatiu, li costa interactuar entre iguals i té problemes amb la justícia. Els resultats aconseguits en el Rafael són a nivell de contenció de necessitats i molt minsos:

“¿Y por qué te gustaba ir? Porque había gente agradable. ¿Tenias más amigos, entonces, allí? Sí. [...] ¿Aprendiste algo cuando estuviste en la Albada? Sí. ¿Qué aprendiste? No sé. ¿Qué aprendiste? A cocinar... de todo. Muchas cosas. A hacer deberes. Sí. ¿Eras más simpático cuando saliste de la Albada? Sí. ¿Estabas más tranquilo? Sí. [...] ¿Qué es lo más positivo de la Albada, lo más bonito, lo más bueno que tiene la Albada? Los profesores. Eran muy buenos.” (Rafael, Jove Abandona, 2011)

La seva mare completa els resultats que ella va percebre en el Rafael. Esmenta també els mecanismes que, tot i el temps curt que hi va estar, es van poder activar:

“Bueno, se le terminó la Albada y se le terminó el mundo. Porque estaba muy, muy cómodo ahí. Estaba cómodo, bien atendido, querido... [*l'Educadora*] lo llamaba cada rato, y dónde estás, quieres venirte para aquí, vamos a hacer esto, vamos a hacer lo otro... Tiene su carácter Rafael. Quiere chingar y molestar. ¿Por qué? Porque tiene este problema de socializarse con la gente. No engancha. Entonces, su manera de enganchar es agrediendo, pero no agrediendo físico. Agrediendo...” (Concepción, Mare Abandona, 2011)

Pel Rafael, l'abandonament de l'Albada va significar un retorn cap a casa, interactuant amb els pares i els germans i amb algun amic més gran que té. Els mecanismes de rebre atenció, de fer-lo participar en activitats amb altres companys de la seva edat, com també estar en un recurs organitzat i segur afavorien que el jove es socialitzés, però van desaparèixer en el moment que ell no segueix a l'Albada.

El cas del Rafael és un clar exemple de la importància d'una acurada selecció de la situació de risc en què es troba el jove, com també la importància de què la família tingui aptituds. Quan aquests dos mecanismes es veuen sobrepassats, la realitat posa a prova fins a quin punt l'Albada és un recurs adequat per al jove per satisfer aquelles necessitats més específiques. En cas contrari, tal com afirmaven les educadores, només es pot contenir.

Per cloure aquest apartat envers els trencaments, la directora de l'Albada ja posava també en la pista sobre la importància de què es donés el mecanisme de la curiositat del jove i la voluntat de compromís de treball del mateix. El següent fragment d'entrevista assenyala que entre altres motius, l'abandonament del projecte pot venir per aquesta falta de curiositat del jove:

“Aquest cas que comentaves podríem qualificar-lo com d'èxit, però els casos que no són d'èxit... què diries què passa? Per què hi ha aquestes baixes? Bé, mmm jo penso que l'Albada és un recurs que t'has d'enganxar, d'acord? Hi ha vegades que bé, jo penso que a vegades no és el moment del xavals, o potser, és que nosaltres no ho acabem de fer tot el bé que podríem. O acabar-los de donar lo que ells necessiten. Però a vegades jo penso que són, o són casos que ja estan molt molt molt deteriorats, que ja no es poden agafar a no ser que tinguin un suport de la família, si el xaval no te interès... si el xaval no té curiositat per lo que és l'Albada, doncs costa bastant el fet de...” (Prosec, 2011)

La relació dels mecanismes que han estat trencats en els casos analitzats queden reflectits en la següent taula, també s'hi afegixen els considerats per part de la direcció de l'Albada.

Taula 29. Relació dels mecanismes trencats del projecte Albada

Mecanisme	Situacional	Acció-formació	Efecte no previst
Canvi d'actitud			
Equilibri intern			
Convivència			
Relació intensa			
Dins entorn de referència			
Lo bo que està el menjar			+
Assistència jove			
Acurada selecció de casos			
Famílies demostrin aptituds			
Curiositat del jove			
Voluntat de compromís de treball			

Font: Elaboració pròpia.

9.4. La Participació dels joves en les activitats del barri: la pregunta específica avaluativa

Al disseny avaluatiu es feia referència a dues preguntes avaluatives específiques: com es promou la integració dels joves de l'Albada a la xarxa social comunitària i una segona, com els joves de l'Albada participen en les activitats del barri. Aquestes dues preguntes sorgeixen de la informació elaborada a partir del marc lògic.

La primera d'elles ja ha quedat resposta a través de l'estratègia utilitzada per les educadores de derivar els joves a altres recursos, especialment per satisfer mancances o potencialitats. Aquí es parteix d'utilitzar els recursos disponibles a la ciutat, sobretot si aquests són econòmics i es troben al barri. D'aquesta forma, no solament es satisfà una necessitat o potencialitat, sinó que s'afavoreix al coneixement i ús de la xarxa d'equipaments que hi ha al barri. El teatre és un exemple de derivació emprat a l'Albada. La Vanessa hi va anar per combatre la seva timidesa, i el següent fragment n'és una valoració d'allò que li va aportar:

"[...] También fue la época cuando entré aquí me apuntaron a teatro también. **¿Las de aquí?** Sí. **¿Te acompañaban al teatro?** No. Iba yo sola porque le gasté una broma a [la Directora] por teléfono... [riu] **¿Qué te pasó? A ver...** Fue porque una chica que estaba aquí que se llamaba [Educadora], pues, yo no tuve nada que ver. Pues estábamos yo y un chico más que aquí venía a la Albada. Nos aburríamos y dijo: «vamos a hacerle una broma a [la Directora]». **¿[La Educadora] lo dijo esto?** Sí. Y yo: bueno. Y hace: «mira Vane, tú llamas a [la Directora] y le dices que... pues que estabas aquí y que me he resbalado y que me he dado un golpe en la cabeza. Pues que no me despierto». Y yo: pero ¿cómo voy a hacer eso?, que no sé qué... «sí, sí tu hazlo, ya verás». Y pues lo hice y se ve que... pues lo hice bien y me dijo [la Directora]: «¿sí? Pues ahora te vas a apuntar al teatro». Y yo: ¡ah, vale! [riu]. **¿Y qué tal el teatro?** Bien. Muy bien. Conocí a bastante gente y... **¿Te gustaba ir al teatro?** Sí. **¿Dónde era el teatro?** En el Escorxador. En el aula municipal. **Muy bien. Y el primer día que fuiste allí sin conocer a nadie, ¿qué?** Pues fue raro porque, claro, yo iba a una clase pero luego, al día siguiente me cambiaron de clase porque se cambiaron todas las clases. Y a parte que me perdí buscando mi obra [riu]. Porque llegué tarde, ¿vale? Y tuve que preguntar y yo: ¿el aula tres? «Sí, pues tienes que bajar las escaleras, luego pasar por no sé cuantos vestuarios y subir otras escaleras, luego tienes que salir a una no sé qué» y yo: ¿un mapa por favor? Porque... Y al final no me tuvieron que acompañar al aula ni nada. Y lo encontré y el profe súper majo y sí, sí. Muy bien. **¿Te gustó?** Sí. **Muy bien. ¿Y continuaste todo el**

año? Sí. Bueno, un trimestre. **¿Y en qué te ayudó el teatro?** Pues, no lo sé... también con esa timidez porque yo, es que a mi me daba, o sea, me costaba incluso pedir cambio [riu]. Entrar a un bar y pedir cambio, yo no... ¡qué vergüenza!, que no... yo no, no. Y luego pues, no sé, tampoco no me costaba tanto ¿sabes? Me sentía cómoda. Bueno, también hice teatro en primaria y tampoco me costó tanto, o sea..." (Vanessa, Jove Acabat, 2011)

En relació a la segona pregunta, aquella que fa referència a la participació del jove en les activitats del barri, l'anàlisi del contingut de les diverses entrevistes no ofereix una àmplia resposta al respecte. I això és així perquè els joves tenen una participació baixa.

Els joves coneixen els equipaments, els bàsics d'acord a les seves necessitats o perquè algú, en algun moment, els els ha presentat, com per exemple, la biblioteca del barri o el centre de recursos juvenils de La Panera. El seu ús és molt variable i sovint inexistent.

Més enllà d'això, la participació social dels joves en la vida del barri és inapreciable. Els joves mostren poc arrelament cap al seu barri, en aquest sentit poques vegades assisteixen als diferents actes que es fan. Únicament, a alguna festa, però no formen part de cap entitat del barri i tampoc coneixen els seus veïns. Per tant, si s'ha de respondre a aquesta pregunta avaluativa, confirmar que la participació dels joves en les activitats del barri és inexistent.

A mode il·lustratiu, tot i que mereixeria un estudi més aprofundit i específic, la doctoranda vol anotar la voluntat de conèixer l'arrelament i valoració del barri on viuen aquests joves com a factors potenciadors de la cohesió social.

Les entrevistes, encara que no totes, han facilitat algunes idees al respecte. El Centre Històric de Lleida, als ulls dels joves que hi viuen, està estigmatitzat. Els conflictes de convivència entre diferents col·lectius, l'estat físic d'alguns carrers com la concentració d'aquells grups poblacionals de menys recursos, entre d'altres exemples, fan que els joves considerin el Centre Històric com un lloc no desitjable per viure. Un exemple del menyspreu cap al barri és l'extracte de la Marta, quan se li pregunta per si fa ús d'alguna equipament del barri:

“¿Vas a la biblioteca del barrio, al casal...? Aquí a la Albada y ya está. A la Albada. ¿No te gusta ir a otros sitios que hay en el barrio? La ludoteca, telecentro, ... No. Y a las fiestas del barrio, las actividades que se hacen en el barrio, ¿participas? ¿Yo? Te lo pregunto. [pensa] No... ¿No te gustan? ¿Pa qué, pa matarme con los negros? No quiero. ¿No? Tx! [ho nega amb un so] Te lo juro, no puedes ir tranquila por este puto barrio. «Guapa, guapa». No, no, no puedes estar tranquila. Quieres ir a lo mejor a reirte de los frikis bailando a una... ¿cómo se dice?, a una verbena, que hacen aquí, no puedes, porque están los putos negros. Y me da miedo por mi madre porque ella no aguanta que nadie le digan a su niña, y esta gente es muy sinvergüenza. Yo no soy racista, que yo me llevo bien con todo el mundo, te lo juro, tengo amigos negros, tengo... bueno, amigos no, conocidos, pero que hablo con ellos, ¿sabes?, no tengo problemas con ellos, pero son muy sinvergüenzas, y a lo mejor porque me han dicho: «guapa», y esto a mi madre, como madre, no le gusta. Se lo dicen. «¡Eh, puta! Chupapollas!», así de claro. Y yo, pa esto, pues no. **¿Para evitar el conflicto con tu madre? Sí. Pero sí que salgo a lo mejor con ella a otros sitios, ¿sabes?, pero... **¿Vais al barrio, a las fiestas del barrio o a dar una vuelta, o algo?** Por las fiestas prefiero que no. **¿Pero por alguna zona del barrio?** No, solo solemos ir, ¿sabes?, por la zona de aquí... ay, ¡es que no me sé explicar, tía! **¿Dónde?** ¿Sabes el Consum? **Sí.** La plaza rosa. **Sí.** ¿Sabes lo que es? **No.** Que**

hay una cerra... por Ronda? **Por Ronda, sí. ¿Ricardo Vinyes?** Sí, por las terracitas... **¿...de Ricardo Vinyes?** Sí, a veces voy... **¿Para dar una vuelta, y tal?** Sí, sí." (Marta, Jove Està, 2011).

Tanmateix es necessita de més informació per continuar una anàlisi aprofundida sobre aquesta temàtica. El fragment anterior sí que aclareix un fenomen assenyalat en el capítol de regeneració urbana (vegi's capítol 1): la necessitat d'incorporar el treball de la imatge del barri, la reputació i l'estigma construït. Tant la imatge externa, aquella que tenen els que no viuen al barri, com a interna, qui hi viu. I més palesa es fa aquesta necessitat de treballar l'estigma en els joves del barri, en ares d'aconseguir una regeneració urbana sostenible, i aquesta hauria de començar per les joves generacions.

9.5. Reflexions. El romanent d'alguns reptes per l'avaluació de programes socials

La proposta avaluativa seguida en aquesta tesi doctoral pretenia detectar elements funcionals i disfuncionals, ja sigui en la teoria del programa i/o en la teoria de la implementació. És a dir, observar la jerarquia d'objectius i si aquesta es materialitzava en forma de nivells de resultats. Si aquests es donaven tal com estaven previstos, s'haurien de generar els resultats esperats. Si els processos no ocorren o les estratègies estan mal implementades, és lògic pensar que no s'assoliran els resultats esperats, sempre i quan es puguin controlar les variables externes com la influència del context i les condicions personals (Ligero Lasa, 2011, p. 41).

Així doncs, la teoria del canvi esgrimida ha permès aprofundir més enllà de les activitats que es fan a l'Albada i explicar des de diferents visions, què es fa, com es percep i fins a quin punt afavoreix o mitiga el canvi dels joves cap a un futur més esperançador.

Hi ha un ampli consens en la proposta de la teoria del programa tant de la primera etapa, com de la segona. Realment es ratifica la majoria dels resultats esbossats, la seva cadena i gran part dels mecanismes. Algun estadi de resultats es completa amb alguns mecanismes nous.

Tota l'anàlisi esgrimida fins ara, com també els gràfics que il·lustren la teoria del programa, donen una visió àmplia de tots els elements fonamentals i de les relacions establertes entre ells (simbolitzats amb fletxes). No obstant això, de ben segur que existeixen encara més interrelacions entre aquests elements que ni les entrevistes ni les figures són capaços de mostrar.

S'ha observat però, que els dissenys avaluatius s'adeqüen millor quan fan referència a estratègies i a resultats a curt termini que quan hi ha implícita la visió de llarg termini. Quan es parla amb la visió de llarg termini, els gestors es mouen cap a un terreny més abstracte i universalista. En aquests últims, a més, al discurs hi apareixen els valors i una referència més a la universalitat dels resultats.

"The long-term strategies and outcomes tended to be more universal, often reflecting commonly held values. Overall, [...] when long-term strategies and outcomes were being proffered, values played a strong role in the development of the staff's theory of change." (Milligan et al., 1998, p. 57)

I aquest és encara el repte que queda a partir d'aquí. Veure com evoluciona el projecte Albada sota la visió de llarg termini. És un projecte nou i difícilment són

apreciables els resultats globals. El projecte Albada ha de contribuir a una millora de la qualitat de vida, però ara per ara, es pot afirmar que es millora la vida d'uns joves, i de retruc, sembla que també la convivència familiar d'aquests. La millora de la qualitat de vida del barri vindrà quan aquests joves puguin trencar el relleu generacional del risc que pateixen i afrontin l'etapa adulta amb més potencialitats que mancances. Però segurament serà necessari un canvi generacional o un pas del temps considerable per apreciar-ho. D'aquesta forma es confirma les hipòtesis de treball primera i segona que feien a la contribució de l'Albada per a la millora de la qualitat de vida del barri, sempre tenint en compte la necessitat del pas del temps¹⁶².

De tots aquests canvis, el Centre Històric se'n veurà afavorit si els joves hi continuen vivint. Seria una forma de revertir al barri els beneficis que l'Albada va proporcionar-los. Però la mateixa naturalesa de l'objecte d'estudi, clarament d'entitat social, necessita de temps per poder manifestar-se.

L'avaluació encara li queda camí per recorre davant d'intervencions complexes, sobretot perquè en aquests casos el balanç avaluatiu és molt pobre. Tot apunta que el valor esperat de l'avaluació de l'impacte net de qualsevol programa social a gran escala és zero, corroborant la llei de ferro en avaluació de Peter Rossi:

“Rossi's (1987) «iron law» of evaluation states that the expected value of any impact assessment of any large scale social programme inclines to zero. In other words, when complex programmes are evaluated in detail, success and failure often strike a balance and little outcome change ensues.” (Manzano-Santaella, 2008, p. 177)

I aquesta dificultat no és més que un altre repte cap a la disciplina avaluativa. S'hi afegeix que el temps de recerca científica i aplicada no tenen el mateix ritme amb què es generen els efectes del programa.

En darrer terme, una petita reflexió sobre una complexitat més en aquesta tesi doctoral. Les intervencions de tipus comunitari i de caire integral posen en evidència la necessitat de clarificar què és un canvi significatiu. És a dir, què es considera canvi. La falta de concreció prèvia a l'avaluació de fins a quin punt és efectiu un programa i fins a quin punt el canvi serà prou significatiu, planteja serioses amenaces a qualificar què és l'èxit del programa.

Per últim, apuntar alguna idea sobre el problema de la generalització de resultats (vàlidesa externa). El disseny avaluatiu executat per al projecte Albada apunta cap a una considerable vàlidesa externa perquè la teoria del programa refinada obtinguda, explica sota quines condicions i com els resultats han estat obtinguts. Però la generalització, en termes pràctics, continua sent una assignatura pendent, tot i els darrers avenços per part de l'aproximació avaluativa realista. La dificultat està en les característiques de la pròpia generalització: és un procés de construcció de teoria no lineal, de natura creativa, on es combina de forma simultània la intuïció, el bagatge i la recollida de dades, on en alguns moments del procés s'opta per una estratègia

¹⁶² La primera hipòtesi de treball és la següent: el projecte Albada contribueix a millorar la qualitat de vida del Centre Històric de Lleida mitjançant un treball preventiu a joves adolescents en situació de risc lleu o moderat. La segona, matisa la primera amb la incorporació d'una perspectiva temporal: el projecte Albada contribueix a la millora de la qualitat de vida del Centre Històric de Lleida, però es necessita el pas del temps per poder apreciar aquest resultat.

deductiva i en altres inductiva. Totes aquestes característiques fan difícil de formalitzar els resultats de l'avaluació i generalitzar-los (Van Belle et al., 2010, p. 7).

PART IV. CONCLUSIONS

CONCLUSIONS I RECOMANACIONS EN CLAU AVALUATIVA

Capítol 10

CONCLUSIONS I RECOMANACIONS EN CLAU AVALUATIVA

El punt de partida del present treball és l'avaluació de les polítiques públiques, focalitzant aquesta avaluació en un programa social. L'objectiu principal és proporcionar un disseny avaluatiu específic per al servei socioeducatiu de l'Albada. Aquest projecte forma part del procés de regeneració urbana del Centre Històric de Lleida. S'ha pretès confirmar si aquest recurs està en la línia d'assolir els resultats que inicialment s'ha plantejat. Per tant, el disseny avaluatiu que s'ha proposat també s'ha dut a la pràctica, i d'aquesta forma, es mostra l'operativitat i la seva viabilitat. S'ha perseguit així, un doble objectiu: aportar un disseny avaluatiu per a una actuació concreta, el servei socioeducatiu d'atenció diürna l'Albada; i segon, avaluar els resultats derivats i el procés de com s'han assolit aquests efectes a través d'aquest disseny avaluatiu. Ambdós objectius estan relacionats i mantenen una jerarquia, apareixent el segon subordinat al primer. Aquestes conclusions informen sobre el grau en què han estat assolits ambdós objectius.

Arribat per tant el moment de presentar les principals conclusions, aquestes es realitzen des de dues visions. Una primera, com a cloenda d'aquest projecte d'investigació que és la tesi doctoral, després d'una fase de construcció de l'objecte d'estudi i de llur verificació empírica i interpretació de resultats, ara ve una fase de conclusions. I des d'una segona visió, com l'oportunitat de fer balanç d'allò assolit en relació als seus objectius i apuntar les possibilitats de treball que s'obren a partir de les descobertes aconseguides, entre d'altres tipus de reflexions.

Això vol dir que les conclusions que es presenten tot seguit, d'acord amb l'aplicació del disseny avaluatiu del projecte Albada, es fan també en clau

avaluativa. Per això, a més d'incidir en els principals resultats, es fa esment en recomanacions per millorar el projecte Albada, a partir de la informació extreta de la mateixa avaluació executada. Recomanacions en la línia de ser observacions pràctiques i útils per als responsables del programa i també factibles, en el sentit de ser realitzables i aplicables. Les conclusions en clau avaluativa són una part important de tot projecte avaluatiu. Permeten incidir sobre aquells aspectes que no funcionen del tot correctament, suggerint millores per plantejar-ne la seva incorporació.

En aquest sentit i com a conseqüència del paper que desenvolupa en aquesta recerca el concepte avaluació, la tesi no està escrita amb finalitat normativa, com una anàlisi de l'organització del Pla de Barris, les seves funcions, estructura i competències; sinó com una aproximació analítica avaluativa que reflecteix com està actuant el programa i com aquest funcionament condiciona els seus efectes reals¹⁶³.

Aquest capítol s'estructura en diversos apartats. El primer fa referència a les contribucions, mancances i reptes fruit del disseny avaluatiu proporcionat en aquesta recerca, recollint així, el primer objectiu general que es plantejava aquesta tesi doctoral. El segon apartat és refereix al segon objectiu general, l'execució d'aquest disseny avaluatiu. Aquí es reflexiona més sobre els resultats del projecte Albada. S'esmenten les principals aportacions, però també aquelles debilitats o aspectes que necessiten una major atenció, així com també les línies de treball futures i les recomanacions que es podrien derivar. El tercer apartat es centra en la vinculació del projecte Albada al procés de regeneració urbana en què està immers el Centre Històric de Lleida.

10.1. Una proposta de disseny avaluatiu per al projecte Albada

Respecte al disseny avaluatiu per al projecte Albada, es poden exposar, a mode de conclusió, algunes idees. Primerament, que el disseny avaluatiu s'ha vist condicionat per diverses dificultats de partida, confirmant-se així que, **els dissenys avaluatius sempre estan condicionats per l'entorn on es troben**.

Una d'aquestes dificultats és que en projectes socials, els dissenys avaluatius no poden seguir receptes universals, sinó que han de ser fets a mida, construïts expressament pel projecte un cop aquest i el seu entorn (tant socioeconòmic com conceptual) és definit i caracteritzat. Aquesta caracterització i, en concret, definir què és l'Albada, fa emergir un nou desafiament: **els resultats que s'obtenen són difícils de mesurar**. El projecte Albada, com a projecte socioeducatiu que és, vol atendre una problemàtica complexa i genera resultats d'un fort caràcter social. La comparació amb els objectius plantejats inicialment no és fàcil de quantificar, i sovint poc informativa, fent recomanable una mesura més qualitativa.

El disseny avaluatiu dibuixat aquí ha hagut de descartar l'ús d'una metodologia quantitativa perquè aquesta no permetria ratificar si hi ha hagut o no canvi envers la situació social de partida. Si es vol observar el canvi, cal preveure indicadors que informin d'aquest. Dades com per exemple, el número de persones que han passat pel recurs, el total de despesa a l'any, el cost per jove participant, o quantes assignatures han aprovat els joves, no aporten suficient

¹⁶³ Tanmateix, en aquest capítol de conclusions, es fan també recomanacions, algunes de les quals tenen més aviat un caràcter normatiu.

informació per confirmar si s'ha aconseguit el canvi desitjat en aquests joves, és a dir, si ara estan millor emocionalment i si es senten més preparats per a la vida adulta.

Una altra constricció s'afegeix a l'hora de dissenyar com fer l'avaluació: **comptar amb la veu dels beneficiaris**. Si ja és difícil de per si articular la veu dels grups d'actors, ho és més quan aquests són molt diversos i amb condicions i necessitats especials: per un costat, els gestors del projecte, les tècniques i les educadores de serveis socials i del recurs; i per un altre, els joves i les seves famílies. Especialment aquest darrer grup ha fet costós implementar les tècniques de recollida de la informació previstes, perquè els joves tenen, a més a més de la timidesa pròpia de la seva edat, importants limitacions de comunicació per explicar i reflexionar sobre els efectes del seu pas per l'Albada i com s'han produït aquests canvis. En el cas de les famílies, a vegades la conciliació dels seus temps ha fet difícil realitzar les entrevistes.

El pla avaluatiu utilitzat en aquesta tesi doctoral ha tingut presents totes aquestes dificultats i ha estat redissenyat per ser implementat tenint-les en compte. Així, tot i que en un primer moment es volia utilitzar altres tècniques de recollida de la informació que semblaven més adequades; les característiques pròpies dels individus a entrevistar i les seves restriccions de temps han fet modificar el pla original.

El disseny avaluatiu, eix vertebrador d'aquesta tesi, està **guiat per l'aproximació basada en la teoria (TBE)**. Optar per la TBE ha contribuït positivament en una doble vessant: en una de més teòrica, per a la conceptualització del terme avaluació; i, des d'una vessant més pragmàtica, determinant procediments pràctics. Així s'ha pogut estructurar el disseny avaluatiu que guia la resta de la tesi doctoral. Partir d'aquesta aproximació exigeix que l'avaluació del Projecte comenci cercant **quina és la teoria del canvi** que s'ha implementat, distingint la teoria del programa i la teoria de la implementació, i donant detalls de com els diferents resultats s'encadenen de forma causal per aconseguir els objectius globals del programa.

Tanmateix, habitualment la teoria del canvi no s'especifica en la documentació oficial dels programes socials. El projecte Albada no n'és cap excepció, la qual cosa ha obligat a incloure al disseny avaluatiu una primera etapa destinada a fer emergir la teoria del programa. Per aconseguir-ho s'ha utilitzat tant la documentació existent, com molt especialment, una anàlisi de la realitat a través d'un treball de camp específic. En aquest sentit, es pot dir que la teoria del programa aquí esbossada és una teoria del programa "real", i que va molt més enllà de la informació que aporta la documentació oficial.

És d'aquesta forma que es corrobora la hipòtesi D (vegi's apartat 5.2), aquella que estableix que la teoria del programa del projecte Albada sorgeix més d'una anàlisi detallada de com s'implementa el projecte i no tant del "projecte inicial" reflectit sobre el paper.

Fer emergir la teoria del programa vol dir treure a la llum no només els objectius del programa, també d'altres objectius importants que apareixen correlacionats amb els diferents estadis de resultats. A més, els resultats s'encadenen en perspectiva temporal (immèdiats, intermedis i a llarg termini) i gradualment mitjançant elements que activen els individus i els motiven a aconseguir els objectius globals.

La TBE facilita “posar llum a les caixes negres”, allò que passa entre els inputs i els outputs d’un programa, donant a conèixer la jerarquia de resultats (previstos, no previstos, positius i negatius) i els diferents elements que actuen com a mecanismes per fer de frontissa que genera aquests resultats. El reconeixement del paper que juguen els **mecanismes** és una de les altres grans contribucions de la TBE. Les hipòtesis E i F fan referència a la importància dels mecanismes, especialment els d’acció-formació (relacionats amb la interacció humana), sense oblidar que els mecanismes situacionals també són rellevants. Tot i que potser la bibliografia de referència dins la TBE no explicita amb suficient profunditat aquest element, s’ha apostat per aplicar aquest element, i veure com determinades reaccions es veuen condicionades per “alguna cosa” que es dóna en el si del Projecte enllaçant la resta dels resultats. Sota aquesta pretensió es formulava la hipòtesi C, que incidia en com l’avaluació de l’Albada proporciona més informació sobre el procés de com els resultats són generats que no pas els resultats pròpiament dits.

Detectar la teoria del programa emergida també aporta informació rellevant sobre els **efectes no previstos**, tant positius com negatius, que adverteixen als gestors de la seva existència i de la seva utilitat en cas que siguin potenciadors del canvi. Al mateix temps, la teoria del programa permet que aflorin els **trencaments**, és a dir, quan la cadena causal entre els diferents resultats no es compleix. Així es té informació sobre quan es produeix aquest trencament i el perquè.

Mecanismes i trencaments juguen un paper especialment destacable de cara a generalitzar els estudis de cas i poder transferir els resultat avaluatius a altres experiències semblants.

Sense oblidar que l’important és informar de si s’han aconseguit o no els resultats, en projectes socials com l’Albada, l’avaluació orientada per la teoria posa al descobert que és vital captar, adaptar i extrapolar els mecanismes que asseguruen el bon funcionament del programa per poder replicar el disseny en futurs programes socials, sempre salvant l’oportuna i necessària adaptació a cada realitat. La TBE facilita aquesta **transferibilitat** amb la seva orientació cap a la teoria del programa i la consideració dels mecanismes com engranatges entre els diferents estadis de resultats.

Tanmateix, ara per ara, parlar de transferibilitat dels mecanismes és agosarat, tenint en compte que la població beneficiària i el context on s’implementen els programes poden haver variat¹⁶⁴.

També cal continuar treballant la transferència dels resultats micro (aquells que afecten als joves) cap als objectius globals del PII, que tenen relació amb la població en general del barri, és a dir, com afirmar que la suma de “millores en el benestar emocional” dels joves millora la qualitat de vida dels residents del barri. Aquesta és una mancança en la majoria dels dissenys avaluatius. La majoria de les intervencions comunitàries recullen dades a nivell individual, però el repte principal està en com traslladar-les a nivell comunitari. L’agregació de dades per poder parlar a nivell comunitari és especialment difícil quan es tracta de projectes socials. Generalment, la situació és la següent: els primers

---

¹⁶⁴ Això enllaça amb dos elements clau de l’avaluació realista, perspectiva inclosa dins l’Avaluació basada en la teoria: les circumstàncies i les persones.

canvis apreciats en els programes socials són els que es perceben a nivell individual sobre el beneficiari directe. Si els resultats a nivell individual agafen un ressò més important, aquests poden contribuir a provocar uns canvis en el grup poblacional¹⁶⁵.

Guiar-se per la TBE en el disseny avaluatiu ha permès contribuir a **socialitzar l'avaluació**. Igual que les escoles de l'aproximació constructivista, l'aproximació basada en la teoria parteix de donar molt protagonisme als beneficiaris i usuaris dels programes socials. Que la TBE sigui participativa és bàsic per fer emergir la teoria del programa de les construccions subjectives que fan els usuaris. Així, la TBE és una perspectiva que contribueix a socialitzar l'avaluació entre el grups d'actors implicats. En la mesura que es fa més participativa, això facilita utilitzar instruments de recollida de la informació que donen veu a aquests actors per fer emergir, contrastar i redefinir la teoria.

Qui més coneix en què consisteix el projecte són els gestors, qui millor coneix el dia a dia del programa són les tècniques, i qui millor coneix com li afecta el programa són els joves i les seves mares. Per tant, és imprescindible comptar amb ells i construir la teoria del canvi del projecte Albada amb la seva estreta col·laboració. I aquesta implicació la facilita l'avaluació basada en la teoria.

De retruc, se n'ha extret una altra conseqüència positiva: posar les primeres bases per difondre la cultura avaluativa, sovint inexistent en les administracions públiques. En participar activament en l'avaluació, les organitzacions s'habituen a parlar de l'activitat avaluativa, a utilitzar els seus termes i a **trencar el prejudici de què l'avaluació és un control extern de la seva gestió**. En el cas de l'Albada, des dels gestors fins als usuaris, tots han mostrat un gran interès i predisposició pel projecte avaluatiu de la doctoranda. És més, els gestors i tècniques (representants de l'administració) s'han implicat molt activament per aprendre i millorar la seva tasca professional. Una actitud d'aquest tipus no sempre es troba amb facilitat.

Si se'm permet, diré que aquesta tesi espera haver ajudat als gestors i tècnics a "veure el bosc entre els arbres". Sense ser pretensiosa, l'autora voldria que aquesta avaluació els faciliti la reflexió i l'aprenentatge del procés de feina que fan. Sovint, la cuita dels esdeveniments, imbuïts en la tasca diària no els ho facilita. En aquest sentit, l'ús de la TBE no només ha permès donar veu als diferents actors implicats com aportadors d'informació, tractant-los també com **agents actius que reflexionen i retroalimenten tota la informació obtinguda**. Més enllà del que es sap del Projecte sobre el seu dia a dia, ara es coneix el procés d'ordenació lògica de resultats, el com es donen i el perquè.

Dins també de les conclusions que fan més referència al disseny avaluatiu, hi hauria una sèrie de recomanacions concretes per al projecte Albada. Entre aquestes s'esmenten tres, totes elles interrelacionades: la necessitat de realitzar avaluacions més enllà del seguiment i focalitzades en proporcionar informació adequada sobre les necessitats d'informació del recurs; reforçar el seguiment post-Albada, tant en obtenir dades com en preparar els joves que

---

¹⁶⁵ Els resultats individuals són com les totxanes de "l'edifici del canvi" on viu la comunitat, que és el barri i per tant, es necessita ajuntar totes aquestes totxanes per poder parlar de canvis a nivell de comunitat (Annie E. Casey Foundation i Organizational Research Services, 2004, p. 3).

estan al projecte per a la seva sortida; i, impregnar més les institucions, les locals especialment, de la cultura avaluativa.

Pel que fa a la primera recomanació, es tracta d'apostar per **avaluacions que vagin més enllà del seguiment**, de la monitorització del programa. Tot i que les avaluacions de seguiment aporten informació, certament vàlida, sovint, realment no informen de si el programa funciona o no en termes de si està aconseguint els objectius. Generalment, els indicadors de seguiment informen de com s'està implementant el Projecte, de si s'estan realitzant les actuacions, però no reflecteixen el procés de com s'està generant els resultats i els perquè.

En segon lloc, apostar per fer avaluació més enllà del seguiment dels programes socials, tot i la inversió de recursos que implica, permetria **tenir més coneixement sobre la situació dels joves un cop han acabat el seu procés a l'Albada**. Per tant, es recomana una avaluació llarga en el temps, plantejada no únicament per testar resultats concrets, sinó interessada també pels processos i realitzada des de l'inici del projecte. D'aquesta manera, l'avaluació no es veuria minvada pels recursos econòmics sobrants del projecte, com succeeix habitualment, sinó que augmentaria el seu pes en tot el projecte. Avaluació més enllà del seguiment per a què remoguin els fonaments del projecte, on la reflexió i la discussió crítica possibilitin la millora.

Ara per ara, l'avaluació post-Albada està força informalitzada, tractant-se de visites o trobades puntuals dels joves o a través de casualitats perquè estan en altres recursos socials, però aquest seguiment posterior no està normativitzat. Comptar amb aquest tipus d'informació facilitaria noves dades sobre si aquests joves milloren un cop transcorregut el temps, conèixer la seva situació de risc i, en definitiva, determinar si estan en millor predisposició per afrontar la vida adulta, objectiu global del projecte Albada.

En darrer terme, la primera i la segona recomanació (apostar per una avaluació que vagi més enllà del seguiment i mantenir-la quan els joves abandonen el recurs), encoratgen la **difusió de la cultura avaluativa entre les administracions**, tant necessària per fer una administració cada vegada més transparent i eficaç. Instaurar aquesta cultura avaluativa sembla més fàcil en administracions locals, més petites d'escala que les de nivell autonòmic i central i, per tant, més fàcilment penetrables d'un clima avaluatiu per a les accions públiques. Especialment seria propici quan es tracta d'administracions locals de dimensions mitjanes com succeeix en aquest cas.

Per acabar aquest apartat, s'esmenten les principals línies futures de treball que s'obren des del punt de vista de l'avaluació i dels dissenys avaluatius. Una primera línia seria **l'aprofundiment en el binomi avaluació i projectes comunitaris**, aquests últims de fort caràcter social i incrustats en realitats complexes. Tot i que l'avaluació basada en la teoria, i en particular la contribució de Weiss s'ha considerat la més idònia per avaluar el projecte Albada, es fa necessari comptar amb més elements d'aquesta disciplina per abastar més informació del mateix Projecte. Elements com l'entorn, la realitat complexa, l'impacte del projecte al barri, en són alguns dels quals aquí no s'ha pogut aprofundir prou.

Una segona línia de treball i relacionada amb el repte anterior és **aprofundir sobre l'avaluació realista**, la proposta de Raymon Pawson i Nick Tilley,

presentada al capítol 2. Aquesta perspectiva, que també forma part de l'aproximació basada en la teoria, parteix igualment de descobrir la teoria del programa per informar sobre el procés de com es generen els resultats, però posa més èmfasi en els mecanismes i el context mitjançant la fórmula CMO, és a dir, context més mecanismes igual a resultats. Complementar l'avaluació amb aquesta aportació la faria més sensible a la influència de les circumstàncies de l'entorn i a les persones beneficiàries del recurs.

Un tercer repte és obrir el camp de treball sobre **l'avaluació d'impacte aplicada als projectes socials**. El projecte Albada té un objectiu a llarg termini, el contribuir a la millora de la qualitat de vida i també cap a la regeneració urbana del Centre Històric de Lleida. Quan es volen comprovar els resultats a llarg termini, es parla d'impactes. Diferents elements intervenen quan es vol fer avaluació d'impacte en projectes socials: no únicament el pas del temps, que haurà diluït els efectes, sinó també la dificultat de mantenir una recerca avaluativa "oberta". És per això que seria recomanable que s'establís protocols de recollida de dades que facilitessin tenir informació més actualitzada de la situació en què es troba el jove en diferents moments temporals. El repte també és per als investigadors, que han d'aportar un disseny avaluatiu propi de l'avaluació d'impacte per aquest tipus de projectes socials.

Per últim, un quart repte es planteja a partir de tot l'après en aquesta tesi doctoral: com **facilitar el retorn de la informació avaluativa trobada als gestors i també als usuaris del projecte**. Impregnar la cultura avaluativa que s'esmentava anteriorment a través d'aquest procés de retroalimentació que ha de ser vist com un procés d'aprenentatge tant pels gestors com també per l'avaluadora. L'intercanvi d'informació denota transparència, trencar el prejudici de veure l'avaluació com un control de comptes i incita a la reflexió crítica per la millora del projecte Albada.

10.2. Resultats del projecte Albada: trencar el relleu generacional del risc

Amb l'avaluació d'aquest Projecte es proposava augmentar el coneixement, millorar el programa i reflexionar amb la informació obtinguda des de la perspectiva de la política pública on s'emmarca l'Albada. Lògicament, l'avaluació que s'ha implementat informa sobre els **efectes assolits**, element clau de tota avaluació. D'aquí que aquest segon apartat pretengui comprovar fins a quin punt s'han generat efectes i si, aquests es corresponen amb els objectius previstos inicialment.

Testar si es donen resultats immediats i intermedis és cabdal per confirmar (en els perfils que ja han acabat) que la cadena causal de la teoria del programa no s'ha trencat, que s'està en el bon camí d'aconseguir un canvi en la situació inicial, apuntant així cap als resultats a llarg termini. No obstant això, parlar d'efectes en projectes socials requereix una actitud molt cautelosa. Això és així perquè sovint poden semblar aparentment efectes menors, amb poc ressò, molt individualitzats i, fins i tot, difícils de percebre. Amb tot, cal donar resposta a la pregunta sobre si el recurs funciona o no.

Així doncs, tots els joves acaben valorant com una **experiència positiva** el seu pas per l'Albada. Alguns dels joves estan més a prop d'aconseguir els objectius globals que d'altres, probablement aquells perfils que ja han acabat el seu procés. Tanmateix, els resultats venen matisats en gran part, no només pel seu

pas per l'Albada, sinó també pel context on retornen aquests joves: la família i el seu entorn d'iguals.

La informació obtinguda fruit de l'avaluació proporciona claus per entendre la cadena de resultats traçada. Qualificar-ho d'èxit o no, és una altra cosa. L'èxit o el fracàs en termes d'avaluació dependrà dels objectius inicials marcats i dels assolits, per tant, s'està més en la línia de conèixer "èxits i fracassos parcials i temporals".

Estar en la línia d'assolir un millor benestar emocional i tenir més habilitats per gestionar la vida adulta depèn de resultats immediats i de resultats intermedis. Com a immediats, s'ha observat que són els relacionats amb l'àmbit formatiu i la cura personal. Així, tant els joves com els actors del seu entorn perceben una millora en el rendiment escolar i l'aprenentatge d'unes rutines saludables pel que fa a l'alimentació, cura personal i salut en general. Cal considerar com a resultats intermedis, els més lligats al terreny emocional. Els joves recuperen l'autoestima, la confiança en si mateixos, tenir en compte la imatge que projecten cap als altres, la gestió del conflicte, etc.

Els resultats s'encadenen gràcies als mecanismes, alguns dels quals són rellevants per a l'assoliment dels diferents nivells de resultats: **la convicció ("creure's el Projecte") per part de tots els actors implicats**, resulta ser molt més decisiu que molt dels altres inputs. La convicció dels gestors sobre la necessitat d'un projecte com l'Albada, sabent que és costós tant en inversió econòmica com humana, és clau per aconseguir millores en els joves. Suposa una altra expectativa i una aposta basada en la confiança de les possibilitats dels joves, una predicció positiva de resultats, motivadora per l'interès dels joves.

La **vàlua dels valors humans** és una de les consideracions a plantejar-se en aquests moments. Sovint, les avaluacions estan tan obsessionades per posar en evidència la satisfacció de l'usuari o la qualitat del servei, que s'obliden de la necessitat de què, per a què tot funcioni, algú faci girar tot l'engranatge des de la "sala de màquines". Si algú és especialment necessari que s'impliqui per endegar exitosament el programa, aquests són els professionals. Un col·lectiu que moltes vegades queda oblidat pels continus processos burocràtics que imposa l'administració o per les presses del dia a dia. Sovint també queden oblidats per una falta de transparència i diàleg entre tècnics i gestors. La informació analitzada corrobora la hipòtesi E, aquella que subordina els resultats de l'Albada a comptar amb un personal tècnic capacitat, no només professionalment, sinó també amb unes destreses personals que determinen la forma com tracten els joves i els seus problemes.

L'avaluació del projecte Albada posa de manifest la **necessitat d'una comunicació estreta entre gestors i tècnics de diferents nivells organitzatius**. D'aquesta forma es contribuiria a fer sentir que els implementadors del projecte formen part del mateix equip i a què considerin el Projecte com a seu, i és així com es donen més elements per activar un mecanisme preat i difícil d'aconseguir: "creure's el projecte".

Parlar del "creure en l'Albada" de les educadores de barri equival a afirmar que hi ha una petita escletxa oberta per a què la família trenqui el relleu generacional de risc, surti de la situació de vulnerabilitat social i no tingui necessitat d'assistència social. El "creure en l'Albada" significa també que, tot i

el llegat amb què arriben els joves, les educadores de l'Albada els donen una nova oportunitat, per a què el jove tingui un ventall més ampli d'oportunitats, pugui passar pàgina i amb aquests "nous estris", escriure un camí i tenir un relat diferent de la seva vida. "Creure en l'Albada" de part dels joves és la convicció més imprescindible de totes: que creguin en ells mateixos, que reflexionin quin tipus de vida volen i com pensen afrontar la realitat que els ha tocat viure. Allí se'ls diu que durant un any, no estaran sols en aquest procés de maduresa i d'acceptació de la realitat. Perquè en aquest acompanyament també es fa imprescindible el "creure en l'Albada" de part de les famílies, la majoria durant molt temps han viscut soles aquest procés de criança dels fills, fortament condicionades per altres problemes que les envolten. Ara se'ls hi diu que l'Albada, durant un any, les acompanyarà i els hi donarà suport per aprendre a gestionar des de la convivència el procés de creixement del jove adolescent. I per últim, un "creure en l'Albada" de part de tots és la convicció de què se'n pot treure profit. L'Albada és el motor del canvi, durant un temps, l'instigador que empeny els joves cap al canvi. És la voluntat i la força amb què es treballa, ajudats per les estratègies i recursos que es disposa, que fan activar tota una sèrie de reaccions que empenyen a aconseguir els resultats esperats.

Si la participació dels professionals és fonamental, un element clau per aconseguir-la és incidir en una comunicació transversal i àgil dins l'organització per evitar que els professionals interioritzin la idea de què el projecte "**caigui en desgràcia**". Això seria que els professionals, davant les dificultats i condicions amb les quals han de treballar, acabin desmotivats i prefereixin finalitzar el projecte més pel desànim que per l'objectiu social que persegueixen. Sovint, la falta d'estímuls i reconeixements a la feina ben feta, o no fent-los participants del procés decisional dels projectes, són elements prou condicionants per desmotivar-los.

10.2.1. L'Albada: un recurs per incidir sobre la família a través del jove

A les entrevistes realitzades, ha quedat clara la naturalesa preventiva del recurs Albada per a les famílies i els joves a qui s'adreça. És certament un recurs de prevenció. Tots estan d'acord. Però és necessari que el nivell de risc de la família i del jove sigui clarament acotats. Això requereix que els casos derivats al recurs siguin realment lleus o moderats. De no ser així, com està succeint en alguns casos, el treball de les educadores i el de tot l'entorn amb el qual es treballa se'n veu afectat. En aquests casos, el recurs fa més aviat la funció de contenció i no de prevenció.

Pot confirmar-se que l'Albada és un **recurs familiar**, tot i que ho sigui de forma indirecta. La filosofia amb què treballa l'Albada és provocar el canvi en el jove per disseminar-lo cap a la família. Primerament en ell, però al mateix temps estimulando a què la família també canviï en la mateixa direcció, i d'aquesta forma, sumin energies cap al canvi de forma conjunta. En aquest sentit, l'Albada és un recurs preventiu de tipus familiar però amb visió futura. L'acció s'orienta cap al protagonisme del jove, per contribuir a fer-los actors i subjectes constructors del seu propi futur.

Així, la família hi juga un paper prioritari perquè, en molts casos, els usuaris finals encara són massa joves per fer sols aquest canvi. La participació de la família és cabdal perquè el canvi del jove vagi acompanyat del canvi també en

la família, en les actituds, responsabilitats i formes de fer. És d'aquesta forma com l'Albada, a través de canvi del jove, incideix també cap a un canvi familiar. Quan la família no aconsegueix fer aquest canvi, es fa més difícil que el jove pugui satisfer els objectius. Així que, en aquests casos, el procés de millora del jove se'n ressent i no avança com seria desitjable.

Això confirma la hipòtesi que feia referència al paper decisiu de la família (hipòtesi G). Aquesta és concebuda com un actor clau per acompanyar el procés socioeducatiu del jove. Les famílies més implicades són més a prop de consolidar els aprenentatges de l'Albada, tot al contrari d'aquelles famílies que ho estan menys.

D'aquesta manera, la recomanació fruit de l'avaluació realitzada posa l'accent en què cal **continuar esmerçant esforços en el treball que es fa amb la família**, ja sigui amb els cursos de preservació familiar, les tutories individualitzades i altres noves estratègies a incorporar segons les necessitats detectades. La percepció de les mares confirma com a molt profitoses les estratègies utilitzades a l'Albada. Elles també **demanen una "Albada per a elles", que els hi proporcioni suport a les seves necessitats**.

Tot i que s'hagi demostrat que algunes de les famílies els hi és difícil participar activament del procés socioeducatiu del seu fill mitjançant el recurs Albada, aquestes reconeixen el suport positiu que els hi aporta l'Albada en l'exercici del rol de progenitors.

Treballar amb els joves ha posat de manifest que la situació de risc per la qual són atesos al recurs ve molt influïda per la situació en què es troba la família. D'aquí que es fa necessari continuar treballant amb la família. L'avaluació dels resultats i dels mecanismes detectats permet confirmar l'associació existent entre la situació de risc del jove i la de la família.

10.3. Una mirada més enllà del projecte Albada: la regeneració urbana del Centre Històric de Lleida

L'Albada és un projecte socioeducatiu que forma part d'un Projecte d'Intervenció Integral d'un casc antic, en aquest cas del projecte de regeneració urbana del Centre Històric de Lleida. La seva aportació és múltiple: en primer lloc, per **cobrir una mancança d'equipament d'atenció social** detectada des de feia temps per part de l'Ajuntament de Lleida, però que només ha comptat amb suport pressupostari gràcies a la Llei de barris.

En segon lloc, pel treball desenvolupat en el seu interior, afavorint que un grup determinat de joves amb unes necessitats concretes puguin ser adreçats cap aquest equipament, i així, **contribuir al procés de millora de les seves condicions de vida**. Aquesta iniciativa, juntament amb les altres que es donen dins del Projecte d'Intervenció Integral, sumen esforços per millorar la cohesió social del barri. En el capítol 1 s'ha fet una reflexió profunda del mateix concepte de regeneració urbana i de la necessitat d'apostar per projectes de transformació urbana encaminats cap a una regeneració de caràcter integral, la qual cosa implica una actuació intensiva i des de múltiples àmbits sobre un territori urbà delimitat. El Centre Històric de Lleida n'és un bon exemple concret i l'Albada hi contribueix amb el seu treball a la millora i transformació del barri.

El projecte de regeneració urbana del Centre Històric requereix d'un treball que esmerça molts recursos per provocar efectes que s'estenguin a la població del

barri i que afavoreixin la cohesió social i la millora de la qualitat de vida. No obstant això, la integralitat del projecte requereix que s'hagi de compartimentar en diferents programes, com és el cas de l'Albada. El Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna de Lleida contribueix a la regeneració urbana des de la vessant social. Com s'ha demostrat fins aquí, els programes de regeneració urbana, executats sota aquesta visió, tot i que sovint tenen encara un predominant caràcter físic, també poden ser considerats com a fruit i **expressió de polítiques socials**. El cas estudiat i avaluat així ho corrobora. En definitiva, aquesta tesi doctoral ha demostrat, a través de l'avaluació d'un programa social concret, com aquesta iniciativa social contribueix a un programa més ampli i de caràcter integral, que pretén canviar la fisonomia del Centre Històric de Lleida. S'ha mostrat, des de la vessant avaluativa, com aquestes intervencions socioeducatives contribueixen decisivament per al propòsit d'afavorir la cohesió social.

A la pregunta de si **l'Albada influeix en la millora de la qualitat del barri**, es pot respondre que indubtablement sí, però amb algunes reserves sobre quan i quant ho fa. La manca de temps afegeix dificultats addicionals a la percepció sobre la millora de la qualitat de vida. No obstant això, tot apunta a què s'està en el bon camí, perquè l'Albada contribueix a què joves que es troben en una determinada situació, puguin ser atesos. I aquesta situació abans no es donava. L'Albada contribueix en la millora de la qualitat de vida habilitant recursos per a què esdevinguin una base prou forta per començar el procés de millora. I el que és més important, posar les bases per aturar l'empitjorament d'aquestes condicions. D'aquesta forma es confirma una de les hipòtesis de treball establertes al capítol 5, concretament aquella que diu que el projecte Albada contribueix a millorar la qualitat de vida. És la hipòtesi A de l'apartat 5.2. Igualment, aquesta hipòtesi s'havia concretat encara més per la necessitat del pas del temps per poder apreciar canvis significatius en aquesta línia (hipòtesi B).

Altres exemples de l'impacte que té l'Albada sobre el Centre Històric de Lleida són més anecdòtics, però que els joves comprin a les botigues del voltant de l'Albada, ja sigui acompanyats de les educadores o sols, contribueix a "donar vida" als comerços, a crear dinamisme comercial però també dinamisme social, perquè millora la coneixença mútua entre comerciants i joves. És d'aquesta forma com també es treballa, encara que sigui molt informalment, la convivència i la superació de la desconfiança entre grups poblacionals: entre joves i adults, entre autòctons i immigrants, etc.

Un altre exemple d'aquesta normalització del recurs i dels joves cap a la integració al barri és que moltes de les activitats que realitzen, per exemple la pràctica d'esport, es fan al mateix Centre Històric. Tal com esmentava una educadora de l'Albada, la gent del barri observa com uns joves juguen en un espai del barri, sense saltar la tanca, des del respecte i la convivència. D'aquesta forma també es pretén aconseguir la millora del barri, a través de l'ús respectuós pels equipaments, contribuint a la integració a la vida social de la zona. L'arrelament al barri també es reforça quan els joves són derivats a recursos específics de l'àrea per satisfer part de les potencialitats o carències detectades: el teatre, el Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil, el Centre de Recursos Juvenils, etc. En resum, hi ha una descoberta del teixit de recursos existent al barri, obrint canals d'interacció i participació social que eixamplen les

possibilitats que ofereix l'entorn per al desenvolupament personal dels joves. Així i en concordança amb les pretensions de l'Albada, disposen de més informació per ancorar-se a diferents estratègies per trencar la situació de vulnerabilitat en què viuen.

Una darrera reflexió s'afegeix en aquest apartat, aquesta fa referència a la garantia de la **sostenibilitat** del Pla de barris, és a dir, fins quan durarà l'impuls de les accions compreses al PII per satisfer els objectius globals. Esperances i incerteses es combinen en aquest punt. L'esperança obeeix a què l'Ajuntament, ja en un primer moment, va agafar el compromís de tirar endavant aquest projecte, amb la idea de no finalitzar-lo un cop s'acabés el Pla de barris. Aquesta voluntat venia molt afavorida per un context de bonança econòmica i el suport de la Llei de barris. El fet d'incorporar el problema social dins l'agenda pública va ser un pas endavant per part de l'administració local. Aquesta incorporació implicava que es volia donar resposta a una necessitat social, detectada des de feia molt de temps.

Però la incertesa també hi és marcadament present. La recessió econòmica actual condiona la sostenibilitat del projecte Albada per les polítiques d'austeritat imperants. És per això que la continuïtat que, en un principi, semblava ben encaminada, es pot veure greument amenaçada. Curiosament, l'avaluació que s'ha presentat aquí ha demostrat suficientment que la feina que es fa "està ben feta" i és necessària. De fet és ara quan aquest tipus de projectes són més necessaris en tant que les conseqüències de l'actual situació econòmica agreugin encara més l'estat, ja delicat, en què es troben algunes famílies. No es pot entendre com es podria justificar la reducció o desaparició de programes socials tant necessaris com l'Albada, sinó és des de l'òptica de l'eficiència econòmica i una lògica que renuncia a fer polítiques socials actives i integrals per afavorir la cohesió social, pròpies d'un Estat del Benestar de països avançats. I no únicament això, també significa un retrocés al progrés de les futures generacions.

...

No voldria acabar sense incorporar una darrera reflexió. L'avaluació portada a terme ha evidenciat el decalatge existent entre la complexitat pròpia de les problemàtiques sobre les que es pretenen actuar, d'una banda, i les polítiques públiques que s'implementen per solucionar-les. Aquestes últimes són complicades, amb característiques complexes, però del tot insuficients per fer front a la realitat complexa on intervenen. Tot i que l'avaluació pot incidir per minorar aquesta diferència, per a què tinguin èxit però, cal conèixer amb detall el funcionament i allò que generen aquestes accions públiques. L'avaluació reforça també la idea que els programes són nous intents diferents de gestionar els problemes públics sota uns estrictes requeriments: responsabilitat, seriositat i rigor per part de tots els actors implicats, ja siguin els que executen com també aquells que en reben els beneficis. L'avaluació subratlla que tot i que sigui arriscat, cal provar-ho i afrontar-ne les dificultats.

I aquesta tesi doctoral, focalitzada en l'avaluació de programes socials, demostra que la finalitat última és aprendre, anant més molt més enllà de confirmar si els resultats han estat generats. L'avaluació implica fixar la mirada a les preocupacions i als projectes vitals (a vegades de supervivència) de les persones. Al cap i a la fi, l'avaluació és un procés d'aprenentatge amb el desig de progressar per contribuir cap a un major coneixement de la realitat on vivim.

Referències Bibliogràfiques

- Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament (2010). *Directrius d'avaluació de la cooperació al desenvolupament de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència, Direcció General de Cooperació al Desenvolupament i Acció Humanitària, Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament.
- Aguilar, M. J. i Ander-Egg, E. (1992). *Evaluación de servicios y programas sociales*. Madrid: Siglo XXI.
- Alabart, A. (2009). "La sostenibilitat social segons les formes urbanes: mobilitat residencial, espais de vida i ús del temps en les regions metropolitanes (2007-2009)". Recerca finançada pel Ministerio de Educación y Ciencia i la Unió Europea (FEDER) (2007-2010).
- Alabart, A. (2011). "Sociología urbana" en S. Giner (Ed.), *Teoría sociológica moderna*, pp. 519-552. Barcelona: Ariel.
- Alkin, M. C. (1985). *Debates on evaluation*. Newbury Park: Sage Publications.
- Alkin, M. C. i Christie, C. A. (2004). "An Evaluatin Theory Tree" en M. C. Alkin (Ed.), *Evaluation roots: tracing theorists' views and influences*, pp. 12-65. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Andersson, R. (1999). "'Divided cities' as a Policy-based Notion of Sweden" en *Housing Studies*, 14, 5, 601-624.

- Annie E. Casey Foundation i Organizacional Research Services (2004). *Theory of Change: A Practical Tool For Action, Results and Learning*. <http://www.aecf.org/upload/publicationfiles/cc2977k440.pdf> [En línia]. Consultat: 23-1-2012. Disponible a: <http://www.aecf.org/upload/publicationfiles/cc2977k440.pdf>
- Atkinson, R. (2000). "Combating Social Exclusion in Europe: the New Urban Policy Challenge" en *Urban Studies*, 37, 5-6, 1037-1055.
- Atkinson, R. i Kintrea, K. (2001). "Disentangling Area Effects: Evidence from Deprived and Non-deprived Neighbourhoods" en *Urban Studies*, 38, 12, 2277-2298.
- Atsbury, B. i Leeuw, F. L. (2010). "Unpacking Black Boxes: Mechanisms and Theory Building in Evaluation" en *American Journal of Evaluation*, 31, 3, 363-381.
- Auspos, P. i Kubisch, A. C. (2004). "Evaluating Comprehensive Community Initiatives: Where We Have Been and What We Have Learned" en *Building Knowledge About Community Change. Moving Beyond Evaluations*, pp. 10-19. Aspen: The Aspen Institute.
- Austin, J. (1997). "Urban problems and their solutions" en *City*, 2, 8, 160-166.
- Balle Hansen, M. i Vedung, E. (2010). "Theory-Based Stakeholder Evaluation" en *American Journal of Evaluation*, 31, 3, 295-313.
- Barnes, M., Matka, E., i Sullivan, H. (2003). "Evidence, Understanding and Complexity" en *Evaluation*, 9, 3, 265-284.
- Bellet Sanfeliu, C. i Vilagrassa Ibarz, J. (2001). "Diferenciació socioespacial de la ciutat de Lleida" en *Revista Catalana de Sociologia*, 14, 13-42.
- Benevolo, L. (1999). *Historia de la arquitectura moderna*. Barcelona: GG.
- Bennet, C. A. i Lumsdaine, A. A. (1975). "Social Program Evaluation: Definitions and Issues" en C. A. Bennet i A. A. Lumsdaine (Eds.), *Evaluation and Experiment. Some Critical Issues in Assessing Social Programs*, pp. 1-38. London: Academic Press.
- Bickman, L. (1987). "The Functions of Program Theory" en *New Directions for Program Evaluation*, 33, 5-18.
- Blaikie, N. (2000). *Designing Social Research: The Logic of Anticipation*. Oxford: Polity Press.
- Blanchar, C. (2011, Maig 5). "Miedo al parón de la Ley de Barrios". *El País*, pp. 3.
- Blanchar, C. i Delgado, C. (2011, Juny 4). "Recoder quiere desmantelar la Ley de Barrios y dejarla sin financiación anual". *El País*, pp. 2.
- Boira, J. V. (2001). "Entrevista a Oriol Nel·lo: «La dispersión de la ciudad implica la no ciudad»" en *Mètode*, 31, 66-73.
- Borja, J. (2003). *La Ciudad Conquistada*. Madrid: Alianza Editorial.

- Brämä, A. i Andersson, R. (2005). "Who leaves Sweden's large housing estates?" en R. Van Kempen, K. Dekker, S. Hall i I. Tosics (Eds.), *Restructuring large housing estates in Europe*, pp. 169-192. Bristol: The Policy Press.
- Brousselle, A., Champagne, F., Contandriopoulos, A.-P., i Hartz, Z. (2009). *L'évaluation: concepts et méthodes*. Montréal: Les Presses de l'Université de Montréal.
- Bruntland, G. (1987). *Our Common Future: The World Commission on Environment and Development*. Oxford: Oxford University Press.
- Buck, N. (2001). "Identifying Neighbourhood Effects on Social Exclusion" en *Urban Studies*, 38, 12, 2251-2275.
- Cain, G. G. i Hollister, R. G. (1972). "The methodology of evaluating social action programs" en P.H. Rossi i W. Williams (Eds.), *Evaluating Social Programs. Theory, Practice, and Politics*, pp. 109-137. New York and London: Seminar Press.
- Cameron, S. i Doling, J. (1994). "Housing Neighbourhood and Urban Regeneration" en *Urban Studies*, 31, 7, 1211-1223.
- Campbell, D. T. (1969). "Reforms as Experiments" en *American Psychologist*, 24, 4, 409-429.
- Campbell, D. T. (1975). "Assessing the impact of planned social change" en G. Martin Lyons i D. T. Campbell (Eds.), *Social Research and Public Policies. The Dartmouth/DECD Conference*, pp. 3-45. Hannover, New Hampshire: Public Affairs Center, Dartmouth College.
- Campos Medina, F., Gacía Ferrando, L., Larenas Salas, J., i Simó Solsona, M. (2010). "Regeneración Urbana en Chile y Cataluña. Análisis de estrategias en fases de diseño e implementación" en *Cuadernos de Vivienda y Urbanismo*, 2, 4, 186-208.
- Cardona, A., Homs, O., Gay, J., Goñi, B., Fabrés, P., i Serra, J. A. (2009). "La incidència social de la Llei de barris" en *La Llei de barris. Una aposta col·lectiva per la cohesió social*, pp. 59-71. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques.
- Carley, M., Chapman, M., Hastings, A., Harryn, K., i Young, R. (2000). *Urban regeneration through partnership: a critical appraisal*. York: Joseph Rowntree Foundation (JR).
- Carmon, N. (1997). "Neighborhood Regeneration: The State of the Art" en *Journal of Planning Education and Research*, 17, 131-144.
- Carmon, N. (1999). "Three generations of urban renewal policies: analysis and policy implications" en *Geoforum*, 30, 145-158.
- Carmon, N. (2001). "Neighborhood: General" en N.J. Smelser i P. B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia for the Social and Behavioral Sciences*, pp. 10490-10496. Oxford: Elsevier Science.
- Carpenter, J. (2006). "Addressing Europe's Urban Challenges: Lessons from the EU URBAN Community Initiative" en *Urban Studies*, 43, 12, 2145-2162.

- Centre d'Activités Régionales (2004). *Lignes Directrices pou une Regeneration Urbaine dans la Region Mediterraneenne*. Split: Programme d'Actions Prioritaires.
- Chelimsky, E. i Shadish, W. R. (1997). *Evaluation for the 21st century: a handbook* .
- Chen, H.-T. (1989). "The Conceptual Framework of the Theory-Driven in Perspective" en *Evaluation and Program Planning*, 12, 391-396.
- Chen, H.-T. (1994). "Theory-driven Evaluations: Need, Difficulties, and Options" en *Evaluation Practice*, 15, 1, 79-82.
- Chen, H.-T. (2004). "The Roots of Theory-Driven Evaluation. Current Views and Origins" en M.C.Alkin (Ed.), *Evaluation Roots. Tracing Theorists' Views and Influences*, pp. 132-152. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Chen, H.-T. i Rossi, P. H. (1981). "The Multi-Goal, Theory-Driven Approach to Evaluation: a Model Linking Basic and Applied Social Science" en *Social Forces*, 59, 106-112.
- Chen, H.-T. i Rossi, P. H. (1989). "Issues in the Theory-driven Perspective" en *Evaluation and Program Planning*, 12, 299-306.
- Cicourel, A. V. (1982). *El método y la medida en sociología*. Madrid: Editorial Nacional.
- Clark, C. i Dielemann, C. (1996). *Households and Housing: Choice and Outcomes in the Housing Market*. New Brunswick, N.J.: Centre for Urban Policy Research.
- Clark, D. i Southern, R. (2006). "Comparing institutional designs for neighbourhood renewal: neighbourhood management in Britain and the «régies» de quartier in France" en *Policy & Politics*, 34, 1, 173-191.
- Clark, W. A. V. (1992). "Residential preferences and residential choices in a multiethnic context" en *Demography*, 29, 3, 451-466.
- Clarke, A. i Dawson, R. (1999a). "Quantity and Quality: Paradigmatic Choices in Evaluation Methodology" en A. Clarke i R. Dawson (Eds.), *Evaluation research: an introduction to principles, methods and practice*, pp. 35-63. London, Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Clarke, A. i Dawson, R. (1999b). "Understanding Evaluation" en A. Clarke i R. Dawson (Eds.), *Evaluation research: an introduction to principles, methods and practice*, pp. 1-34. London, Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Cohen, C. S. i Phillips, M. H. (2007). "Building community: Principles for Social Work Practice in Housing Settings" en *Social Work*, 42, 5, 471-481.
- Connell, J. P. i Kubisch, A. C. (1998). "Applying a Theory of Change Approach to the Evaluation of Comprehensive Community Initiatives: Progress, Prospects and Problems" en K.Fulbright-Anderson, A. C. Kubisch i J. P. Connell (Eds.), *New Approaches to Evaluating Community Initiatives, Vol. II: Theory, Measurement and Analysis*, pp. 15-44. Aspen: The Aspen Institute.
- Connell, J. P., Kubisch, A. C., Schorr, L. B., i Weiss, C. H. (1995). *New Approaches to Evaluating Community Initiatives Vol I: Concepts, Methods and Contexts*. Aspen: The Aspen Institute.

- Coryn, C. L. S., Noakes, L. A., Westine, C. D., i Schröter, D. C. (2011). "A Systematic Review of Theory-Driven Evaluation Practice From 1990 to 2009" en *American Journal of Evaluation*, 32, 2, 199-226.
- Couch, C. i Dennermann, A. (2000). "Urban regeneration and sustainable development in Britain. The example of the Liverpool Ropewalks" en *Cities*, 17, 2, 137-147.
- Couch, C., Fraser, C., i Percy, S. (2003). *Urban Regeneration in Europe*. Oxford: Blackwell Publishing Company Ltd.
- Crozier, M. i Friedberg, E. (1977). *L'acteur et le système*. Paris: Le Seuil.
- Daza, L. i Simó Solsona, M. (2003). "Primeres aproximacions a l'organització empresarial: visions tradicionals" en M. Domínguez (Ed.), *Sociologia de l'Empresa*, pp. 129-172. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- deLeon, P. (1997). "Una revisión del proceso de las políticas: de Lasswell a Sabatier" en *Gestión y Política Pública*, VI, 1, 5-17.
- Departament de Territori i Sostenibilitat. Generalitat de Catalunya (2012). *Habitatge i Millora Urbana*. <http://www20.gencat.cat/portal/site/habitatge/menuitem.45fce6c1707d5f546f51ec10b0c0e1a0/?vgnnextoid=36aa59c730868210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=36aa59c730868210VgnVCM1000000b0c1e0aRCRD&vgnnextmt=default> [En línia]. Consultat: 6-9-2011.
- DETR (2000). *Regeneration that Lasts: a Guide to Good Practice on Social Housing Estates*. London: DETR.
- Dietz, R. D. (2002). "The estimation of neighborhood effects in the social sciences: An interdisciplinary approach" en *Social Science Research*, 31, 539-575.
- Díez, M^a. A. (2000). "Evaluating New Regional Policies: Reviewing the Theory and Practice" en *Evaluation*, 8, 3, 285-305.
- Domínguez, M. i Simó Solsona, M. (2003). *Tècniques d'investigació social quantitatives*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- Dunn, W. N. (1994). *Public policy analysis: an introduction*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Dye, T. R. (1992). *Understanding Public Policy*. New Jersey: Prentice Hall.
- EARHA (2001). *Infrahabitatge a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Edwards, W. i Guttentag, M. (1975). "Experiments and Evaluations: a Reexamination" en C. A. Bennet i A. A. Lumsdaine (Eds.), *Evaluation and Experiment. Some Critical Issues in Assessing Social Programs*, pp. 409-463. London: Academic Press.
- Espanyol, M. i Domingo, A. (2008, Setembre 29). "La crisis pone en jaque la Ley de Barrios". *La Razón*, pp. 37.
- Espinoza Vegara, M. (1983). *Evaluación de proyectos sociales*. Buenos Aires: Humanitas.

- European Commission (2006). *European Sustainable Cities report for Local Authorities*. <http://ec.europa.eu/environment/urban/locsm-en.htm> [En línia]. Consultat: 25-5-2011.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (EFILWC) (1998). "Partnership, participation, investment, innovation - meeting the challenge of distressed urban areas". En *Joint conference of OECD and the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions with the support of the European Commission (DG XVI)*. Dublin, 17-6-1998.
- Fernández-Ballesteros, R. (1995a). "Cuestiones conceptuales básicas en evaluación de programas" en R.Fernández-Ballesteros (Ed.), *Evaluación de programas. Una guía práctica en ámbitos sociales, educativos y de salud*, pp. 21-47. Madrid: Síntesis.
- Fernández-Ballesteros, R. (1995b). *Evaluación de programas. Una guía práctica en ámbitos sociales, educativos y de salud*. Madrid: Síntesis.
- Freeman, H. E. (1975). "Evaluation Research and Public Policies" en G.Martin Lyons i D. T. Campbell (Eds.), *Social Research and Public Policies. The Dartmouth/DECD Conference*, pp. 141-174. Hannover, New Hampshire: Public Affairs Center, Dartmouth College.
- Friedrichs, J., Galster, G., i Musterd, S. (2005). "Neighbourhood Effects on Social Opportunities: The European and American Research and Policy Context" en J.Friedrichs, G. Galster i S. Musterd (Eds.), *Life in Poverty Neighbourhoods. European and American Perspectives*, pp. 1-10. New York: Routledge.
- Funnell, S. C. i Rogers, P. J. (2011). "The Nature of the Situation and the Intervention" en S.C.Funnell i P. J. Rogers (Eds.), *Purposeful Program Theory. Effective of Theories of Change and Logic Models*, pp. 69-91. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gambone, M. A. (1998). "Challenges of Measurement in Community Change Initiatives" en K. Fulbright-Anderson, A. C. Kubisch i J. P. Connell (Eds.), *New Approaches to Evaluating Community Initiatives: Theory, Measurement, and Analysis*, pp. 149-163. Washington: The Aspen Institute.
- Ganau, J. (1992). *La idea de ciutat a Lleida*. Lleida: Pagès Editors.
- Gans, J. (1965). "The Failure of Urban Renewal. A Critique and Some Proposals" en *Commentary*, 39, 4, 29-37.
- García Ferrando, L. (2007). *La Llei de Barris, un model integral? Criteris d'avaluació*. Memòria per a l'obtenció del Diploma d'Estudis Avançats (DEA). Departament de Geografia Humana. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.
- Generalitat de Catalunya (2004). *Decret 369/2004, de 7 de setembre, pel qual es desenvolupa la Llei 2/2004, de 4 de juny, de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen atenció especial*. Barcelona: DOGC núm. 4215.
- Generalitat de Catalunya (2007). *Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials*. Barcelona: DOGC núm. 4990.

- Generalitat de Catalunya (2010a). *Decret 142/2010, d'11 d'octubre, pel qual s'aprova la Cartera de Serveis Socials 2010-2011*. Barcelona: DOGC núm. 5738.
- Generalitat de Catalunya (2010b). *Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència*. Barcelona: DOGC núm. 5641.
- Glouberman, S. i Zimmerman, B. (2002). *Complicated and Complex Systems: What Would Successful Reform of Medicare Look Like?* Ottawa: Commission on the Future of Health Care in Canada.
- Gómez Serra, M. (2000). "Debats oberts en el camp de l'avaluació de serveis i programes socials" en *Revista de Treball Social*, 157, 8-41.
- Greene, J. C., Caracelli, V. J., i Graham, W. F. (1989). "Toward a Conceptual Framework for mixed-method evaluation designs" en *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11, 3, 255-274.
- Guba, E. G. i Lincoln, Y. S. (1987). "The Countenances of Fourth-Generation Evaluation: Description, Judgment, and Negotiation" en D. J. Palumbo (Ed.), *The Politics of Program Evaluation*, pp. 202-234. Thousand Oaks: Sage.
- Hall, S. i Mawson J. (1999). "Joined-up Regeneration Does the New Commitment to Regeneration signal the way ahead?" en *New Economy*, 6, 4, 209-214.
- Harvey, D. (1977). *Urbanismo y desigualdad social*. Madrid: Siglo XXI.
- Hastings, A. i Dean, J. (2003). "Challenging images: tackling stigma through estate regeneration" en *Policy & Politics*, 31, 2, 171-184.
- Healey, P. (1997). "Urban Regeneration and the Development Industry" en *Regional Studies*, 25, 2, 97-110.
- Hedström, P. (2005). *Dissecting the Social. On the Principles of Analytical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hedström, P. (2008). "Studying mechanisms to strengthen causal inferences in quantitative research" en J.M.Box-Steffensmeier, H. E. Brady i D. Collier (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Methodology*, pp. 319-336. Oxford: Oxford University Press.
- Hedström, P. i Swedberg, R. (1998). "Social Mechanisms: An Introduction Essay" en P. Hedström i R. Swedberg (Eds.), *Social Mechanisms. An Analytical Approach to Social Theory*, pp. 1-31. Cambridge: Cambridge University Press.
- House, E. R. (1993). *Professional Evaluation. Social Impact and Political Consequences*. Newbury Park, London : Sage.
- Hull, A. (2000). "Neighbourhood renewal: a toolkit for regeneration". En *ENHR Conference «Housing in the 21th Century: Fragmentation and Reorientation»*. Gävle, 26-6-2000.
- Institut d'Estadística de Catalunya (2007). *Enquesta Demogràfica 2007*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.

- Institut d'Estudis Catalans (1995). *Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona, Palma de Mallorca i València: Edicions 3 i 4; Edicions 62; Editorial Moll; Enciclopèdia Catalana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Juvillà Ballester, E. i Clariana Maurel, J. (2007). *El Centre Històric, encara un repte*. Lleida: Empresa Municipal d'Urbanisme.
- Kleinman, M. i Whitehead, C. (1999). "Housing and regeneration: the problem or the solution" en *National Institute Economic Review*, 170, 78-86.
- Ko, Y. (2008). *The Different Urban Efforts to Revitalize Urban Neighborhoods in the United States and the United Kingdom. Comparative Case Study Based on Governmental Responses Focusing on Urban Neighborhood Revitalization*. Master of Urban Planning. Subject: Urban and Regional Planning. Graduate Studies of Texas A&M University.
- Le Galès, P. (1998). "La nuova political economy delle città e delle regioni" en *Stato e Mercato*, 52, 53-91.
- Leal, J. (2007). *Vivienda y segregación en las grandes ciudades europeas*. Madrid: Ayuntamiento de Madrid.
- Ligero Lasa, J. A. (2011). *Dos métodos de evaluación: criterios y teoría del programa*. Madrid: CEU Ediciones (Instituto Universitario de Estudios Europeos. Universidad de San Pablo).
- Llop, J. M. (1989). "Restituïr el centre històric de Lleida" en *III Setmana d'Estudis Urbans. Història Urbana i intervenció en el Centre Històric*, pp. 313-328. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Llop, J. M., Valls, X., Albors, J., i Mongil, D. (2008). "Introducció. Ciutats en (re)construcció. Cap a una nova cultura urbanística?" en Gerència de Serveis d'Habitatge. Diputació de Barcelona (Ed.), *Ciutats en (re)construcció: necessitats socials, transformació i millora de barris*, pp. 13-27. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Local Government Association (2000). *New Commitment to Regeneration-progress and policy lessons* (Rep. No. 15). London: IDeA Publications Sales.
- MacLennan, D. (2000). *Changing places, engaging people*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Madanipour, A. (1998). "Social Exclusion and Space" en A.Madanipour, G. Cars i J. Allen (Eds.), *Social Exclusion in European Cities: Processes, Experiences, and Responses*, pp. 75-94. London: The Stationary Office.
- Manzano-Santaella, A. (2008). *"Bed-blocking": an Evaluation of the Role of Financial Incentives in the Community Care (Delayed Discharges etc.) Act 2003*. School of Sociology and Social Policy. University of Leeds.
- Mark, M. M., Henry, G. T., i Julnes, G. (2000). *Evaluation. An Integrated Framework for Understanding, Guiding, and Improving Policies and Programs*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
- Marmolejo, C. (2011). "Fiori, Mirela. El Impacto de la Transformación Urbana en la Estructura Residencial de Ciutat Vella" en *Architecture, City and*

- Environment. Journal of the Centre of Land Policy and Valuations.*, 18, 361-378.
- Mason, P. i Barnes, M. (2007). "Constructing Theories of Change. Methods and Sources" en *Evaluation*, 13, 2, 151-170.
- Massey, D. S. (1998). "Review: Back to the Future: The Rediscovery of Neighborhood Context" en *Contemporary Sociology*, 27, 6, 570-572.
- Mateo, J. (2000). "La Evaluación Educativa" en *La evaluación educativa, su práctica y otras metáforas*, pp. 21-55. Barcelona: ICE-HORSORI. Universitat de Barcelona.
- Mayoral Simón, J. (2010). *Primeres orientacions per a la implementació del model nou de protecció de la infància i l'adolescència previst en la llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència*. Inf@ncia. Butlletí dels professionals de la infància i l'adolescència Disponible a: <http://www.gencat.cat/dasc/publica/butlletiDGAI/num38/primeres-orientacions-per-a-la-implementacio-del-model-nou-de-proteccio.htm>
- McGregor, A. i McConnachie, M. (1995). "Social Exclusion, Urban Regeneration and Economic Reintegration" en *Urban Studies*, 32, 10, 1587-1600.
- McInroy, N. (2000). "Urban Regeneration and Public Space: The Story of an Urban Park" en *Space & Polity*, 4, 1, 23-40.
- Meegan, R. i Mitchell, A. (2001). "«It's Not Community Round Here, It's Neighbourhood»: Neighbourhood Change and Cohesion in Urban Regeneration Policies" en *Urban Studies*, 38, 12, 2167-2194.
- Mény, I. i Thoening, J. C. (1992). *Las políticas públicas*. Madrid: Ariel Ciencia Política.
- Milligan, S., Coulton, C., York, P., i Register, R. (1998). "Implementing a Theory of Change Evaluation in the Cleveland Community-Building Initiative: A Case Study" en K. Fulbright-Anderson, A. C. Kubisch i J. P. Connell (Eds.), *New Approaches to Evaluating Community Initiatives: Theory, Measurement, and Analysis*, pp. 45-85. Washington: The Aspen Institute.
- Ministerio de Empleo y Seguridad Social (2011). *Seguretat Social (Estadístiques, Pressupostos i Estudis)*. http://www.seg-social.es/Internet_1/Estadistica/Est/index.htm [En línia]. Consultat: 15-5-2012.
- Mòdol, J. R. (2006). *Millora Urbana del Barri Antic de Lleida*. Territori. Observatori de projectes i debats territorials de Catalunya [En línia]. Consultat: 2-10-2011. Disponible a: http://territori.scot.cat/cat/notices/millora_urbana_del_barri_antich_de_lleida_2006_1012.php
- Montagut, T. (2000). *Política social: una introducció*. Barcelona: Ariel.
- Montaner, J. M. (2011). "Una nueva sociedad: hacia la rehabilitación". En *Rehabilitación y Sostenibilidad. El futuro es posible*. Barcelona, 4-10-2010.
- Moulaert, F., Martinelli, F., González, S., i Swyngedouw, E. (2007). "Introduction: Social Innovation and Governance in European Cities" en *European Urban and Regional Studies*, 14, 3, 195-209.

- Mugnano, S., Pareja Eastaway, M., i Tapada-Berteli, T. (2005). "Building partnerships in Spanish and Italian regeneration process" en R. Van Kempen, K. Dekker, S. Hall i I. Tosics (Eds.), *Restructuring large housing estates in Europe*, pp. 211-229. Bristol: The Policy Press.
- Muñoz, F. (2006). "Fer ciutat, construir territori: la Llei de Barris" en *Activitat Parlamentària*, 8-9, 59-75.
- Murie, A., Knorr-Siedow, T., i Van Kempen, R. (2003). *Large Housing Estates in Europe: General Developments and Theoretical Backgrounds*. Utrecht: Urban and Regional Research Centre Utrecht, Faculty of Geosciences, Utrecht University.
- Musterd, S. (2003). *Social Exclusion and Segregation: Neighbourhood Effects*. European Online Seminar on Urban Transformations, Poverty, Spatial Segregation and Social Exclusion
- Musterd, S. i Ostendorf, W. (2005). "On physical determinism and displacement effects" en R. Van Kempen, K. Dekker, S. Hall i I. Tosics (Eds.), *Restructuring large housing estates in Europe*, pp. 149-168. Bristol: The Policy Press.
- Musterd, S., Priemus, H., i Van Kempen, R. (1999). "Towards Undivided Cities: The Potential of Economic Revitalisation and Housing Redifferentiation" en *Housing Studies*, 14, 5, 573-584.
- Navarro, P. i Díaz, C. (2007). "Análisis de contenido" en J. M. Delgado i J. Gutiérrez (Eds.), *Métodos y técnicas cualitativas de Investigación en Ciencias Sociales*, pp. 177-224. Madrid: Editorial Síntesis.
- Nel-lo, O. (2004). "El Paisaje y la Gestión del territorio". En *Coloquio organizado por el Colegio de Geógrafos de España*. Madrid,
- Nel-lo, O. (2005). *La nova política territorial de Catalunya*. http://www.apgeo.pt/files/docs/CD_X_Coloquio_Iberico_Geografia/pdfs/106.pdf [En línia]. Consultat: 2-4-2011.
- Nel-lo, O. (2009). "La Llei de barris: quatre anys, deu lliçons" en *La Llei de barris. Una aposta col·lectiva per la cohesió social*, pp. 11-27. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques.
- Nel-lo, O. (2010). "The challenges of urban renewal. Ten lessons from the Catalan experience" en *Análise Social*, XIV, 197, 685-715.
- Nel-lo, O. (2011). "The five challenges of urban rehabilitation. The Catalan experience" en *Urban Research & Practice*, 4, 3, 308-325.
- Novak, J. D. (2002). *Aprendiendo a aprender*. Barcelona: Martínez Roca.
- Page, D. (2006). *Respect and renewal. A study of neighbourhood social regeneration* York: Joseph Rowntree Foundation.
- Palumbo, M. (2002). *Il processo di valutazione. Decidere, programmare, valutare*. Milano: FrancoAngeli.
- Pareja Eastaway, M. (2008). *Regeneración Integral de Barrios* (Rep. No. C3 Informes de Comisiones).

- Pareja Eastaway, M. (2011). "Ciutats creatives: un nou paradigma per a les agendes locals?" en *Revista Econòmica de Catalunya*, 64, 130-140.
- Pareja Eastaway, M. i Sánchez Martínez, T. (2011). "Una reflexión sobre la Vivienda en Alquiler" en I. Maguregui, M. Pareja Eastaway, T. Sánchez Martínez i J. Tejedor (Eds.), *Reflexiones jurídicas sobre el problema de la vivienda*, pp. 61-139. Leioa: Grupo de Estudios EKITEN-Thinking Ikasteka Taldea-UPV/EHU.
- Pareja Eastaway, M. i Simó Solsona, M. (2006). "La renovación de la periferia urbana en España: un planteamiento desde los barrios" en J. Ponce (Ed.), *Derecho urbanístico, vivienda y cohesión social y territorial*, pp. 107-140. Madrid: Marcial Pons.
- Pareja Eastaway, M. i Stoa, E. (2004). "Dimensions of housing and urban sustainability" en *Journal of Housing and the Built Environment*, 19, 1-5.
- Pareja Eastaway, M., Tapada-Berteli, T., Van Boxmeer, B., i García Ferrando, L. (2004). *Large Housing Estates in Spain. Policies and practices*. Utrecht: Urban and Regional Research Centre Utrecht.
- Patton, M. Q. (1997a). "The Paradigms Debate and a Utilitarian Synthesis" en M. Q. Patton (Ed.), *Utilization-focused Evaluation*, pp. 265-299. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (1997b). *Utilization-Focused Evaluation*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pawson, R. (2003). "Nothing as Practical as a Good Theory" en *Evaluation*, 9, 4, 471-490.
- Pawson, R. (2006). "Simple principles for the evaluation of complex programmes" en A. Killoran, C. Swann i M. P. Kelly (Eds.), *Public Health Evidence. Tackling Health Inequalities*, pp. 223-238. Oxford: Oxford University Press.
- Pawson, R. i Tilley, N. (1994). "What works in evaluation research?" en *British Journal of Criminology*, 34, 3, 291-306.
- Pawson, R. i Tilley, N. (1997a). "An Introduction to Scientific Realist Evaluation" en E. Chelimsky i W. R. Shadish (Eds.), *Evaluation for the 21st Century: a handbook*, pp. 405-418. Thousand Oaks, London: Sage Publications.
- Pawson, R. i Tilley, N. (1997b). *Realistic Evaluation*. London: Sage.
- Petrus, A., Panchón, C., i Gallego, S. (2003). "La Infància en Situació de Risc" en C. Gómez-Granell, M. García-Milà, A. Ripol-Millet i C. Panchón (Eds.), *Informe 2002. La infància i les famílies als inicis del segle XXI*, pp. 1-197. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.
- Philliber, S. (1998). "The Virtue of Specificity in Theory of Change Evaluation: Practitioner Reflections" en K. Fulbright-Anderson, A. C. Kubisch i J. P. Connell (Eds.), *New Approaches to Evaluating Community Initiatives: Theory, Measurement, and Analysis*, pp. 87-99. Washington: The Aspen Institute.
- Polèse, M. i Stren, R. (2000). *The social sustainability of cities: diversity and the management of change*. Toronto: University of Toronto Press.

- Porter, L. i Shaw, K. (2009). *Whose Urban Renaissance? An international comparison of urban regeneration strategies*. London: Routledge.
- Power, A. (1995). *Progress and polarisation on twenty council estates*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Priemus, H. i Metseelar, G. (2012). "Urban renewal policy in a European perspective" en *Journal of Housing and the Built Environment*, 8, 4, 447-470.
- Puertas, S. i Feixa, C. (1998). "La construcció simbòlica de la marginalitat urbana: la invenció del «Casc Antic» de Lleida" en *VI Setmana d'Estudis Urbans: La ciutat fragmentada: grups socials, qualitat de vida i participació*, pp. 113-134. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- R.C. (2008, Setembre 21). "La crisis y la burocracia obligan a prorrogar la Ley de Barrios". *ABC*, pp. 52.
- R.R.H. (2008, Agost 30). "Tres carabasses per a Falset i Miami". *El Punt*, pp. 2.
- Rancati, S. V. (2003). *La trasformazione dei programmi di rigenerazione urbana in Italia: "Qui si sana" - Il Contratto di Quartiere di Vigevano*. Tesi di Laurea (2002-2003), Facoltà di Sociologia. Università degli Studi di Milano-Bicocca.
- Reboloso, E., Fernández-Ramírez, B., i Cantón, P. (2008). *Evaluación de Programas de Intervención Social*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Regidoria d'Urbanisme de l'Ajuntament de Lleida (2006). *Projecte d'Intervenció Integral al Centre Històric de Lleida*. Lleida.
- Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública -Ajuntament de Lleida- (2009). *Resum Projecte. Servei Socioeducatiu d'Atenció Diürna l'Albada*. Lleida.
- Rew, L. i Horner, S. (2003). "Youth Resilience Framework for Reducing Health-Risk Behaviors in Adolescents" en *Journal of Pediatric Nursing*, 18, 6, 379-388.
- Roberts, P. (2000). "The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration" en P. Roberts i H. Sykes (Eds.), *Urban Regeneration. A Handbook*, pp. 9-36. London: Sage.
- Rogers, P. J. (2000). "Program theory: not wether programs work but they work" en D. L. Stufflebeam, G. F. Madaus i T. Kellaghan (Eds.), *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation*, pp. 209-232. Boston: Kluwer.
- Rogers, P. J. (2008). "Using Programme Theory to Evaluate Complicated and Complex Aspects of Interventions" en *Evaluation*, 14, 1, 29-48.
- Rossi, P. H., Freeman, H. E., i Lipsey, M. W. (2004a). "Tailoring Evaluations" en *Evaluation: a systematic approach*, pp. 31-65. Thousand Oaks: Sage.
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W., i Freeman, H. E. (2004b). *Evaluation. A Systematic Approach*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Rovira, J. (1986). *L'avaluació econòmica dels Serveis Socials*. Barcelona: Departament de Sanitat i Seguretat Social. Generalitat de Catalunya.

- Rubio del Val, J. (2010). "Luces y sombras de la rehabilitación urbana en España. Repaso Crítico". En *Rehabilitación y Sostenibilidad. El futuro es posible*. Barcelona, 5-10-2010.
- Rueda Palenzuela, J. M. (1993). *Programar, implementar proyectos, evaluar. Instrumentos para la acción*. Zaragoza: Certeza.
- Sáiz, E. (2012, Març 25). "James Q. Wilson, politólogo que transformó la policía". *El País*, pp. 41.
- Scriven, M. (1991). *Evaluation Thesaurus*. Newbury Park: Sage Publications.
- Scriven, M. (1995). "The logic of Evaluation and Evaluation Practice" en *New Directions for Evaluation*, 68, 49-70.
- Shadish, W. R., Cook, T. D., i Leviton, L. C. (1991). *Foundations of program evaluation: theories and practice*. Newbury Park, California: Sage.
- Simons, H. (1996). "The Paradox of Case Study" en *Cambridge Journal of Education*, 26, 2, 226-240.
- Skifter, H. A. (2000). "Can deprived housing areas be revitalised? Theoretical considerations and Danish experiences". En *ENHR Conference «Housing in the 21st Century: Fragmentation and Reorientation»*. Gävle, 26-6-2000.
- Social Exclusion Unit (2000). *National Strategy for Neighbourhood Renewal. A framework for consultation*. London: Office of the Deputy Prime Minister.
- Sparks, R., Girling, E., i Loader, I. (2001). "Fear and Everyday Urban Lives" en *Urban Studies*, 38, 5-6, 885-898.
- Stake, R. E. (1980). "Program evaluation, particularly responsive evaluation" en W.B.Dockrell i D. Hamilton (Eds.), *Rethinking Educational Research*, pp. 72-87. London: Hodder and Stoughton.
- Stame, N. (2001). "Tre approcci principali alla valutazione: distinguere e combinare" en M.Palumbo (Ed.), *Il processi di valutazione*, pp. 21-46. Milano: FrancoAngeli.
- Stame, N. (2002). "Why a movement for theory in evaluation?". En *Theory, Learning and Evidence: three Movements in Contemporary Evaluation. Fifth Conference European Evaluation Society*. Sevilla, 10-10-2002.
- Stame, N. (2004). "Theory-based Evaluation and Types of Complexity" en *Evaluation*, 10, 1, 58-76.
- Stame, N. (2007). *Classici della Valutazione*. Milano: FrancoAngeli.
- Stame, N., Lo Presti, V., i Ferrazza, D. (2009). *Segretariato Sociale e Riforma dei Servizi. Percorsi di valutazione*. Milano: FrancoAngeli.
- Subirats, J. (1992). *Un problema de estilo: la formación de políticas públicas en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- Subirats, J., Knoepfel, P., Larrue, C., i Varone, F. (2008). "Las Políticas Públicas" en J. Subirats, P. Knoepfel, C. Larrue i F. Varone (Eds.), *Análisis y gestión de políticas públicas*, pp. 36-50. Barcelona: Editorial Ariel.

- Sullivan, H., Barnes, M., i Matka, E. (2002). "Building Collaborative Capacity through «Theories of Change»" en *Evaluation*, 8, 2, 205-226.
- Tapada-Berteli, T. i Arbaci, S. (2011). "Proyectos de Regeneración Urbana en Barcelona contra la segregación socioespacial (1986-2009): ¿Solución o Mito?" en *Architecture, City and Environment. Journal of the Centre of Land Policy and Valuations.*, 17, 187-222.
- Taylor, M. (1998). "Combating the Social Exclusion of Housing Estates" en *Housing Studies*, 13, 6, 819-832.
- Taylor, S. J. i Bogdan, R. (1987). *Introducción a los métodos cualitativos de Investigación: la búsqueda de los significados*. Barcelona: Paidós.
- Thomas, K. (2006). "Integrated approaches to secure lasting regeneration benefits" en *BURA Journal-the Voice of Regeneration*, 2, 19.
- Tort, J. i Català, R. (2011). *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*. Barcelona: Dèria Editors.
- Van Belle, S. B., Marchal, B., Dubourg, D., i Kegels, G. (2010). "How to develop a theory-driven evaluation design? Lessons learned from an adolescent sexual and reproductive health programme in West Africa" en *BMC Public Health*, 10, 741, 1-10.
- Van der Knaap, P. (2004). "Theory-based Evaluation and Learning: Possibilities and Challenges" en *Evaluation*, 10, 1, 16-34.
- Van Kempen, R. (2000). "Big Cities Policy in the Netherlands" en *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 91, 2, 197-203.
- Van Kempen, R. i Sule Özüekren, A. (1998). "Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World" en *Urban Studies*, 35, 10, 1631-1656.
- Vedung, E. (1997). *Evaluación de políticas públicas y programas*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- Vilà, G. i Alabart, A. (2011). "Realitat urbana i habitatge a la Catalunya de 2010. Anàlisi d'un procés" en J.M.Masjuan (Ed.), *Societat Catalana 2011*, pp. 179-204. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Vilaplana, B. (1998). *Partnerships and Networks as New Mechanisms Towards Sustainable Urban Regeneration* (Rep. No. Working Paper 91). London: Development Planning Unit. University College London.
- Wassenberg, F. i Van Dijken, K. (2011). *A practitioner's view on neighbourhood regeneration. Issues, approaches and experiences in European cities*. La Haia: Nicis Institute.
- Weiss, C. H. (1990). *Investigación evaluativa. Métodos para determinar la eficiencia de los programas de acción*. México: Trillas.
- Weiss, C. H. (1995). "Nothing as Practical as Good Theory: Exploring Theory-based Evaluation for Comprehensive Community Initiatives for Children and Families" en J. P. Connell, A. C. Kubisch, L. B. Schorr i C. H. Weiss (Eds.), *New*

- Approaches to Evaluating Community Initiatives, Vol I: Concepts, Methods, and Contexts*, pp. 65-92. Aspen: The Aspen Institute.
- Weiss, C. H. (1997a). "How can theory-based evaluation make greater headway" en *Evaluation Review*, 21, 4, 501-524.
- Weiss, C. H. (1997b). "How can theory-based evaluation make greater headway?" en *Evaluation Review*, 21, 4, 501-524.
- Weiss, C. H. (1997c). "Theory-based evaluation: past, present and future" en *New Directions for Program Evaluation*, 76, 41-55.
- Weiss, C. H. (1998a). "Design of the Evaluation" en *Evaluation*, pp. 180-214. London: Prentice-Hall International.
- Weiss, C. H. (1998b). "Understanding the Program" en *Evaluation*, pp. 46-71. London: Prentice-Hall International.
- Weiss, C. H. (2000a). "Theory-based evaluation: theories of change for poverty reduction program" en O. N. Feinstein i R. Picciotto (Eds.), *Evaluation and Poverty Reduction: Proceedings from a World Bank Conference*, pp. 103-113. Washington: World Bank.
- Weiss, C. H. (2000b). "Which Links in Which Theories Shall We Evaluate?" en *New Directions for Evaluation*, 87, 35-45.
- Weiss, C. H. (2004). "Rooting for Evaluation. A Cliff Notes Version of My Work" en M.C.Aikin (Ed.), *Evaluation Roots. Tracing Theorists' Views and Influences*, pp. 153-168. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Wholey, J. S. (1987). "Evaluability Assessment: Developing Program Theory" en *New Directions for Program Evaluation*, 33, 77-92.
- Wilson, W. J. (1987). *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the Underclass, and Public Policy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wilson, W. J. (1997). *When Work Dissappears. The World of the New Urban Poor*. New York: Vintage Books (Random House).
- Ysa, T., Sierra, V., i Esteve, M. (2011). *Els impactes de la gestió en xarxa. Programa de Barris 2004-10*. <http://itemsweb.esade.edu/idgp/Text%20editable%20acte.pdf> [En línia]. Consultat: 10-1-2012.

Annexos

ANNEX

Annex I. Índex de Taules

Taula 1. Evolució de la despesa en protecció social sobre el PIB (en percentatge)	43
Taula 2. Revisió de les diferents Aproximacions teòriques a l'Avaluació de Polítiques Públiques.....	65
Taula 3. El Programa de Remodelació de Barris i la Llei de barris	96
Taula 4. Criteris utilitzats per a seleccionar projectes de barris	99
Taula 5. Indicadors bàsics de les característiques de la població del Centre Històric de Lleida	119
Taula 6. Població jove segons lloc d'origen.....	122
Taula 7. Indicadors població jove segons sexe, 1991-2006.....	122
Taula 8. Objectius globals, específics, operatius i actuacions previstes del PII del Centre Històric de Lleida	130
Taula 9. El projecte Albada en l'estructura del PII del Centre Històric de Lleida.....	147
Taula 10. Objectius Generals i Específics del projecte Albada	149
Taula 11. Problema simple, complicat i complex en referència al projecte Albada....	162
Taula 12. Marc per tractar intervencions simples, complicades i complexes	165
Taula 13. Principis rectors de l'avaluació basada en la teoria.....	177
Taula 14. Principals contribucions i limitacions de la TBE.....	189
Taula 15. Relació de les hipòtesis de treball	193
Taula 16. Síntesi de les preguntes que caracteritzen el procés avaluatiu.....	206
Taula 17. Relació d'entrevistes en profunditat de la primera etapa del pla avaluatiu.	220
Taula 18. Mecanismes entre la "Implementació projecte Albada" i "els joves són seleccionats".....	250
Taula 19. Mecanismes entre "el jove és seleccionat " i "rep suport d'acord a les seves necessitats".....	255
Taula 20. Mecanismes entre "el jove rep suport d'acord a les seves necessitats" i "es contenen les seves necessitats".....	257
Taula 21. Mecanismes entre "es contenen les seves necessitats" i "es satisfan les necessitats del PEI"	258
Taula 22. Mecanismes entre "les reaccions de la família" i "disminueix l'angoixa familiar".....	263
Taula 23. Mecanismes entre "la disminució de l'angoixa" i "la família se sent emparada"	267
Taula 24. Mecanismes entre "la família se sent emparada" i "l'augment de la seva implicació".....	267
Taula 25. Mecanismes transversals	268
Taula 26. Relació d'entrevistes en profunditat de la segona etapa del pla avaluatiu .	280
Taula 27. Principals resultats dels joves segons les Educadores de l'Albada.....	292
Taula 28. Principals resultats de la família segons les Educadores de l'Albada	293
Taula 29. Relació dels mecanismes trencats del projecte Albada	353

Annex II. Índex de Figures

Figura 1. Estructura de la investigació.....	8
Figura 2. Procés de Regeneració Urbana	39
Figura 3. El partenariat en el procés de regeneració urbana	46
Figura 4. L'anàlisi de polítiques públiques: fases i procediments analítics.....	54
Figura 5. Lleida i els seus barris	113
Figura 6. Distribució de la població del Centre Històric de Lleida segons sexe i edat quinquennal	117
Figura 7. Joves estrangers segons país de naixement	122
Figura 8. Mapa de l'àrea d'actuació del PII al Centre Històric de Lleida	129
Figura 9. Mapa d'actors del Programa d'Intervenció Integral del Centre Històric de Lleida	141
Figura 10. Pressupost del PII del Centre Històric segons tipus d'actuacions.....	143
Figura 11. Principals factors determinants del risc en adolescents.....	160
Figura 12. Realitat estratificada del projecte Albada	167
Figura 13. El Procés d'Avaluació de l'Albada	202
Figura 14. Execució (I): El procés d'emergència de la teoria del programa	221
Figura 15. Model lògic del projecte Albada.....	223
Figura 16. Objectius generals i específics projecte Albada emergits	227
Figura 17. Teoria de la implementació del projecte Albada.....	230
Figura 18. Principals actors del projecte Albada durant la fase d'implementació.....	241
Figura 19. Teoria del programa (agrupada) del projecte Albada segons els gestors.	243
Figura 20. Principals resultats del projecte Albada segons els gestors.....	248
Figura 21. Teoria del Programa (amb mecanismes) segons gestors.....	277
Figura 22. Execució (II): El procés de testar la teoria del programa.....	281
Figura 23. Teoria del programa (amb mecanismes) segons educadores	303
Figura 24. Teoria del programa (amb mecanismes) segons joves i mares.....	339
Figura 25. Execució (III): Redefinició de la teoria del programa del projecte Albada .	342
Figura 26. Teoria del Programa del projecte Albada “redefinida”	346

Annex III. Acrònims i Abreviatures

ARI	Àrea de Rehabilitació Integral
CH	Centre Històric
CRAE	Servei de Centre Residencial d'Acció Educativa
CREI	Servei de Centre Residencial d'Educació Intensiva
CSMIJ	Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil
DPTOP	Antic Departament de Política Territorial i Obres Públiques (Actualment Departament de Territori i Sostenibilitat)
EAIÀ	Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència
EBASP	Equip Bàsic d'Atenció Social Primària
EMU	Empresa Municipal d'Urbanisme
IMO	Institut Municipal d'Ocupació (Lleida)
OSH	Obra Sindical del Hogar
PEI	Projecte Educatiu Individualitzat
PERI	Programa Especial de Reforma Urbana
PII	Projecte d'Intervenció Integral
PMV	Patronat Municipal de la Vivienda
PQPI	Programa de Qualificació Professional Inicial
PROSEC	Associació Prosec (Promotora Social)
SMI	Salari Mínim Interprofessional
TBE	Avaluació basada en la teoria (<i>Theory based Evaluation</i>)
ToC	Teoria del Canvi (<i>Theory of Change</i>)
TSE	Avaluació Basada en la Teoria dels Grups d'Interès (<i>Theory Based Stakeholder</i>)
UEC	Unitat d'Escolarització Compartida
UVAS	Unidades Vecinales de Inserción

Annex IV. Llistat d'Entrevistes i Identificadors

Equip de gestors de Pla de barris Centre Històric de Lleida

Gestors	Responsabilitat envers el projecte Albada	Identificador
Empresa Municipal d'Urbanisme (Ajuntament de Lleida)	Responsable Àrea Social Pla de Barris Mariola, Centre Històric i Portal Magdalena-Noguerola	EMU
Regidoria de Serveis Personals i Salut Pública ¹⁶⁶ (Ajuntament de Lleida)	Director de Serveis de Cultura, Educació i Esports. Serveis a les Persones i Ocupació	SPI1
	Tècnica d'Infància de l'Àrea d'Infància i Adolescència	SPI2
	Cap de Zona dels Serveis Socials Bàsics del Centre Històric	EBAS1
	Educadora Social de Serveis Socials Bàsics del Centre Històric	EBAS2
Prosec, Promotora Social	Direcció Centre Albada	Prosec

Equip professional Centre Albada

Ubicació	Responsabilitat envers el projecte Albada	Identificador
Centre Albada-Prosec	Educadora Albada	Educadora Albada 1
Centre Albada-Prosec	Educadora Albada	Educadora Albada 2

Joves i famílies Centre Albada

Tipus	Jove	Mare
	Identificador	Identificador
Jove acabat Albada	Vanessa	Ángeles
	Olga	Dolors
	Helena	Marga
Jove està a Albada	Marta	Carmen
	Luis	Núria
	Juan	Eva
Jove abandona Albada	Maria	Fátima
	Rafael	Concepció

Elements de codificació

Element	Codi
Persona entrevistada (veure taules anteriors)	(Identificador, any entrevista)
Persona entrevistadora	Lletra negreta
Discurs de l'entrevistadora	Lletra cursiva
Supressió de text (el·lipsis)	[...]

¹⁶⁶ Actualment aquesta regidora de Benestar Social i Ocupació.

Annex V. Guió d'entrevista corresponent a la primera etapa del disseny avaluatiu

Les entrevistes corresponents a aquesta primera etapa seguien un guió semiestructurat amb la idea de recollir el màxim d'informació sobre què era el projecte Albada, quins eren els seus objectius i quins eren els seus resultats previstos. Els principals àmbits sobre els quals van ser preguntades les persones responsables de cada servei eren les següents: un primer bloc de descripció, definició del recurs, la història, necessitats que el motiven, quin perfil d'usuaris atén, l'organització, paper que desenvolupa cada persona entrevistada i quin tipus de seguiment es fa de la implementació del projecte).

Un segon bloc que indagava la teoria del programa de l'Albada, en aquest, es feia una primera pregunta sobre quins eren els objectius del projecte¹⁶⁷, i posteriorment hi havia una bateria de preguntes per esbrinar els resultats previstos a diferents moments temporals que s'haurien d'assolir si el projecte es duia a terme tal com estava previst i els usuaris també seguien les activitats (en aquest cas el seu Projecte Educatiu Individualitzat). Per tant, es preguntava quins eren els resultats immediats que s'esperaven a curt termini (durant el primer o segon mes), a mitjà (cap als sis mesos) i a llarg (un cop hagués transcorregut l'any d'estada previst), tant a nivell del jove com de la seva família.

Un tercer bloc de preguntes era relatiu a la implementació del mateix projecte, centrat en les dificultats i estratègies que s'utilitzen per dur a terme el dia a dia. Un quart bloc corresponia a l'element del context del recurs, preguntes concentrades especialment sobre les característiques influents del Centre Històric i el seu impacte sobre els usuaris i la ubicació del recurs. El darrer bloc corresponia al ressò de l'Albada al barri i la contribució d'aquest al projecte de regeneració urbana com també, l'aportació a la millora de la qualitat de vida de la població, màxima finalitat del Pla de barris del Centre Històric.

Cal subratllar que tot i tenir aquest guió com a marc de referència per aquestes entrevistes en profunditat, la incidència sobre determinats aspectes variava segons l'interlocutor i el tipus de servei. Així doncs, quan es va parlar amb l'EMU, es va fer molt més incís en aspectes relatius al projecte Albada i la seva vinculació al projecte de regeneració urbana del Centre Històric; en canvi, quan es va parlar amb Serveis Personals de l'Ajuntament s'incidí més en la teoria del programa del projecte com també en la derivació dels potencials usuaris.

S'adjunta un exemple de guió d'entrevista en profunditat d'aquesta primera etapa del disseny avaluatiu (corresponent a la fase d'execució del pla avaluatiu).

---

¹⁶⁷ Es va creure oportú preguntar primerament, sobre els objectius del programa sense establir cap tipus de condicionant, és a dir, ni preguntar quins eren els generals, específics o operatius, ni tampoc quins objectius hi havia per àmbits. La raó era recollir la màxima espontaneïtat i més fidelment la teoria del programa que jau en aquests serveis entrevistats.

REGIDORIA DE SERVEIS PERSONALS I SALUT PÚBLICA (Ajuntament de Lleida)

Director de Serveis de Cultura, Educació i Esports. Serveis a les Persones i Ocupació (SPI1)

Tècnica d'Infància de l'Àrea d'Infància i Adolescència (SPI2)

Guió Entrevista Avaluació projecte Albada (1a etapa. Emergència teoria del programa)

Presentació

- *Qui sóc, objectius de l'entrevista*

Sóc una professora i investigadora del Departament de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions de la Universitat de Barcelona i estic fent la tesi doctoral relacionada amb l'avaluació de la Llei de barris des d'una visió sociològica. Concretament estic focalitzant aquesta avaluació sobre el projecte Albada que forma part del projecte de regeneració urbana del Centre Històric de Lleida.

El meu objectiu és *dissenyar i aplicar un projecte avaluatiu*, focalitzant-ho en una actuació concreta d'un projecte complex i integral que articuli les actuacions en el territori, com és el cas que he escollit. És per això que havent fet ja una entrevista de caire exploratori amb l'EMU, em van facilitar el seu contacte per parlar del projecte Albada i el seu funcionament.

- *Durada*

L'entrevista és d'una hora i mitja de durada.

- *Confidencialitat de les dades*

La informació que se'm faciliti serà tractada de forma anònima i confidencial, igualment com les dades recollides en posteriors entrevistes a altres tècnics del Servei, les educadores del projecte Albada i els joves i les mares.

- *Permís per a gravació*

Si hi ha algun inconvenient per tal de què l'entrevista sigui enregistrada. És tan sols per poder seguir la conversa més còmodament.

- *Agraïment per la col·laboració*

Bloc I. Centre Albada

En aquest primer bloc es preguntaran qüestions relatives al Centre Albada i les seves principals característiques

- Què és el Centre Albada?
- Quina és la seva història? Com va néixer? Existia abans? Si ja existia abans, el PII ha servit per dotar-lo de fons i posar-lo en una estructura? Quina ha estat la funció del PII?
- D'on sorgeix la idea de crear aquest equipament? Es va pensar des d'un principi que seria de gestió municipal?
- Quines necessitats el motiven? Quines problemàtiques recull del barri?

- Què es fa dins l'Albada? Quins tipus d'activitats es duen a terme? Com es duen a terme? Com es un dia que podríem qualificar "habitual" al Centre Albada?
- Com s'organitza? Quin personal té? Quina infraestructura té? Quin horari es fa? I durant el període de vacances, continua d'alguna forma la seva activitat?
- Quina és la població que atén?
  - Són joves? De quines edats? Com són aquests joves? (edats, sexe, origen familiar, nivell d'estudis seu, dels pares, problemes socials?)
  - D'on són? Són del Centre Històric únicament?
  - Com són seleccionats els joves que són admesos dins l'equipament? Com es deriven els joves a l'Albada? Quan es diu que atén joves en risc social, què vol dir? Com es determina que un jove està en risc social al Centre Històric? Es detecta a través de protocols? Segons vosaltres, els usuaris que atén l'Albada, estan en aquesta situació? Hi ha llista d'espera?
  - Què s'explica als joves que són derivats? I a les famílies? Quin és el compromís que s'estableix?
  - Per què creus que hi van els joves? Pot ser que algun jove no hi vulgui anar? Hi ha hagut algun abandonament? Per què es va donar? Què creus que en pensen els joves que venen al Centre sobre l'equipament?
  - A la documentació oficial es deia que s'atendria nens de 0 a 3 anys tal com estava previst al PII. Això ha succeït d'alguna manera? Qui va prendre la decisió de canviar-ho? I per què creus que va passar aquest canvi?
  - S'atén també a les famílies tal com explica el PII? A les mares, als pares? Com s'hi arriba? Com s'hi treballa? Què es treballa? Quina és la recepció que en fan?
- Quin és el vostre paper envers aquest equipament? Quines tasques fa Serveis Personals en relació al Centre Albada?
- Quina és l'evolució que s'espera d'un jove (en general o si hi ha tipus, millor) que passa pel centre?
- Quin tipus de seguiment fa Serveis Personals envers el Centre Albada? Què podríem qualificar d'èxit o de bon resultat al Centre Albada?
- Fa algun tipus de seguiment individualitzat dels joves atesos? I de la família? I envers els joves atesos durant l'any passat? També es fa algun tipus de seguiment?
- Es fa alguna memòria que reflecteixi el funcionament i els resultats aconseguits al Centre?

Bloc II. Teoria del Programa del Centre Albada

En aquest segon bloc es pregunten quins són els objectius del projecte de forma més detallada

- Quins objectius diríeu que té el Centre Albada? (*preguntar-ho sense condicionar i després ja es demanarà que concreti els nivells d'objectius*)
Què és allò que intenteu assolir amb els joves, famílies i la resta dels

residents del barri a través del Centre Albada? *(preguntar-ho sense condicionar i després ja es demanarà que concreti els nivells d'objectius)*

- Si ara fem un estil d'esquema per anar posant els passos que ha d'assolir un jove que està dins del Centre Albada, aquests serien...

A nivell de resultats

- Quins són els resultats inicials que espereu de la vostra participació en el projecte? *(resultat immediat)*
  - Si un jove ve al Centre Albada... què aconsegueix? En primer terme, de forma immediata? I què aconsegueixen de forma immediata les famílies?
  - Com? I per què?
- Quins són els resultats més a mitjà termini que aconsegueixen els joves un cop porten un cert temps al Centre? I les seves famílies? *(resultat intermedi)*
- Què aconseguiran els joves a llarg termini si van al Centre Albada? I les seves famílies? *(resultat a llarg termini)*
- I la resta del barri? En què es beneficia de tenir un Centre Albada?

Consolidar la informació però ara preguntada en forma d'objectius, clarificant-los per nivells:

Objectius immediats

- Creus que l'equipament ajuda a aconseguir l'objectiu de garantir l'atenció als menors en risc social? I a les famílies d'aquests menors? Fins a quin punt també l'equipament garanteix l'atenció de les seves necessitats bàsiques, com la higiene, l'alimentació, l'afectivitat...

Objectius intermedis:

- Fins a quin punt l'equipament ajuda a promoure la integració dels menors a la xarxa social comunitària del barri?
- Fins a quin punt l'equipament ajuda a fomentar la participació dels infants del centre en les activitats del barri?
- Fins a quin punt també l'equipament ajuda a facilitar l'accés de les famílies al mercat laboral?
- Fins a quin punt es potencia la xarxa informal d'autoajuda i de suport entre les famílies?

Objectius a llarg termini:

- Creus que es millora la qualitat de vida dels joves que passen pel centre?
- Creus que augmenta o millora la qualitat de vida del barri? En quin sentit? Com ho aprecies?

Bloc III. Implementació

En aquest tercer bloc es preguntaran aspectes de com s'implementa el projecte Albada

- Quines barreres/dificultats apareixen a l'hora d'implementar les activitats, accions i estratègies del projecte? I com influeixen en el desenvolupament del Centre? *(atenció a la influència del context i*

mecanismes que ho dificulten: educadors no competents, rebuig del barri, ...)

Bloc IV. Context

En aquest quart bloc es preguntaran qüestions relatives a la influència del projecte Albada cap al barri i a l'inrevés

- Diries que el Centre Històric té un entorn diferent que fa necessari dur a terme aquests projectes? Era important que estigués ubicat a dins del barri? Tindria algun efecte que estigués ubicat a la Mariola o a Noguerola, que també són Plans de barris? En el cas que si, què tenen en comú?
- Els joves d'aquest barri són diferents dels joves de d'altres barris? Per edats, per origen... per situació de risc? S'hi actua de forma diferent?
- Quin suport institucional té el Centre Albada? Per part de l'Ajuntament, per part de L'EMU, els polítics, l'oposició...

Bloc V. Impacte del projecte Albada al barri

En aquest quart bloc es preguntes qüestions sobre l'impacte que té el projecte sobre la resta de persones que viuen al barri, la seva coneixença, la seva valoració, etc.

- I els comerciants, per exemple, el coneixen? Quina valoració en fan? Creus que aprecien algun canvi? I els residents?
- I la resta de la ciutat de Lleida?

I per finalitzar...

- Diries que funciona l'equipament? Aconsegueix els objectius que es proposa? Per què funciona? Quines són les claus de l'èxit?
- Quan s'acabi la Llei de barris, quin serà el futur d'aquests joves?

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.

Annex VI. Guió d'entrevista corresponent a la segona etapa del disseny avaluatiu

El guió de l'entrevista en profunditat per als joves compara la situació del jove en diferents moments temporals: abans de l'Albada, durant la seva estada al recurs i després (en cas que hagin acabat). Es pregunta pels diferents canvis percebuts, amb una visió temporal, sobre els àmbits formatiu, cura personal, emocional i interacció social. També es pregunta pel perquè d'aquests canvis. Al final de l'entrevista, s'adjunta una graella per intentar resumir i facilitar els canvis percebuts pel jove en dos temporalitats: abans d'entrar a l'Albada i després. Es demana, mitjançant una escala de valoració de l'1 al 5, on l'1 és molt malament i 5 molt bé, la valoració a les principals dimensions preguntades durant l'entrevista. També es pregunta en aquesta graella el perquè del canvi.

Aquesta graella és una modificació a una idea inicial del disseny avaluatiu: estava previst que els joves elaboreassin un mapa cognitiu. Es creia oportú utilitzar aquest instrument com a estratègia per "resumir". Es volia utilitzar aquesta tècnica projectiva que consisteix generalment en què la persona entrevistada realitza un dibuix on estructura i organitza en l'espai els elements sobre els quals se li ha preguntat. Es va descartar aquesta opció per diferents raons: es necessitava un marge de temps considerable per fer el dibuix, hi havia una dificultat per traslladar els temes de l'entrevista a la realització d'un dibuix¹⁶⁸, i també, hi havia el perill de què el dibuix generés l'efecte contrari, un exercici avorrit que no motivés a un jove.

---

¹⁶⁸ Els mapes cognitius tenen un ampli ús en l'àmbit educatiu com a tècnica de representació visual d'idees i relacions entre elles. Tot i que pot ser difícil d'interpretar, és una forma d'aprenentatge actiu per la persona que el realitza, ja que li ajuda a reflexionar sobre els conceptes claus i les relacions que hi ha entre elles (Novak, 2002).

JÓVENES DE LA ALBADA

Perfil Acaba
 Perfil Está
 Perfil Abandona

Guión de Entrevista Evaluación Proyecto Albada (2a etapa. Testar teoría del programa)**Presentación**

- *Presentación, objetivos de la entrevista*

Soy una investigadora de la Universitat de Barcelona que me gustaría conocer tu opinión sobre el Centro Albada, como es, qué piensas, si está bien, o tiene cosas negativas, etc.

Si no te molesta, me gustaría registrar la entrevista para no tener que estar pendiente de tomar notas. Se trata de una entrevista anónima, donde no constará tu nombre en ningún lugar.

- *Duración*

La entrevista es corta, alrededor de una hora y media.

- *Confidencialidad de los datos*

Todo aquello que hablemos aquí es confidencial y no se reflejará en ningún momento tus datos personales.

- *Permiso para grabación*

Si hay algún inconveniente para que se pueda grabar la conversación, de esta manera, podemos estar más cómodos y no hace falta tomar notas.

- *Agradecimiento por su colaboración*

Antes de empezar, te quería dar las gracias por dedicarme tu tiempo.

Bloc I. Introducción

Vamos a empezar con unas preguntas sencillas.

- Preguntas de identificación

Tu nombre es...

Cuántos años tienes? En qué barrio de Lleida vives? Con quién? Trabajas o estudias? Dónde?

Como es un día habitual para ti? (PRESENTE)

- A qué hora te levantas? Quién te despierta? Te duchas por la mañana o por la noches? Quién prepara el desayuno? Qué comes? Quién está en tu casa? Quién te ayuda? Vas al colegio? Cómo vas? Te acompaña alguien? Haces muchas clases? Te gusta ir al colegio? Tienes amigos allí? Qué hacéis en el descanso de clase? Y cuándo terminan las clases de la mañana... dónde vas a comer? Cómo vas? Quién prepara la comida? Qué comes habitualmente? Quién recoge los platos? Y después de comer, qué haces? Si tienes clase... si no tienes clase, qué haces? Miras la tele? Meriendas? Juegas en casa? En la

calle? A qué hora cenas? Quién prepara la cena? Quién recoge la mesa? Y después de cenar, qué haces? A qué hora te vas a dormir?

Incidir en aspectos como:

- Personal
- Formativo/laboral
- Higiene
- Salud

Y cómo te definirías de carácter? Eres simpático, te enfadas muy rápido, sincero, agradable, rencoroso, agresivo?

Cómo es tu estado de ánimo? Te definirías como una persona segura? Feliz? Con un nivel de autoestima...

Y todo esto que haces en un día habitual, lo hacías antes de estar en la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

Bloc II. Entorno (amistades, escuela, ocio...)

ENTORNO ESCUELA (PRESENTE)

Cómo te va en la escuela? Cómo te van las notas? Qué tal tus profesores? Te riñen alguna vez? Por qué? Qué piensan tus compañeros de clase sobre ti?

Y esto era igual antes de ir a la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

RELACIONES SOCIALES (PRESENTE)

Tienes amigos? Cuándo los ves? De dónde son? Ellos también van a la escuela? Y qué hacéis juntos? Habéis tenido algún problema alguna vez con tus amigos? No sé, os habéis peleado con otra gente... los vecinos os han dicho algo, la policía se ha puesto en contacto con vosotros alguna vez, etc. A tu madre le gustan tus amigos?

Cómo crees que te ven tus amigos? Estás de acuerdo con esta opinión?

Y esto era igual antes de ir a la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

ACTIVIDADES EXTRAESCOLARES (PRESENTE)

Haces algún deporte? Dónde lo haces? Cuánto tiempo hace que practicas este deporte? Estás en alguna competición? Cómo vais en la clasificación? Y tu

entrenador, qué dice de ti? Está contento contigo? Te riñe alguna vez? Por qué? Cómo supiste de esta actividad?

Haces alguna otra actividad en el tiempo libre? Te gustaría hacerla? Dónde? Si no la haces, por qué? Irás solo?

Y esto era igual antes de ir a la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

CONDUCTAS DE RIESGO (PRESENTE)

Fumas? Fumas sólo tabaco?

Y las drogas, las has probado alguna vez? Y el alcohol?

Lo sabe tu madre? Te dice algo?

Y esto era igual antes de ir a la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

Bloc III. Relaciones con la familia

Cómo te llevas con tu familia? Discutís mucho? Por qué? Cómo te llevas con tus hermanos? (PRESENTE)

Qué crees que piensa tu madre de ti?

Se está cómodo en tu casa? Se está tranquilo? Echas de menos algo en tu casa?

Y esto era igual antes de ir a la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

Bloc IV. Integración en la red social comunitaria

Cuando estás enfermo, qué haces? A quién se lo dices? Vas al médico? Con quién vas? (PRESENTE)

Eres de alguna asociación? Conoces alguna? Te gustaría serlo?

Y esto era igual antes de ir a la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

Bloc V. Participación en actividades del barrio

Vas a la biblioteca, el casal o la ludotecas del barrio? Por qué vas? Cómo conociste este recurso? Te acompañó alguien allí? (PRESENTE)

Y esto era igual antes de ir a la Albada? (PASADO)

(EFECTO ALBADA) Cambios: por qué no era igual? En qué ha cambiado? Por qué cambiaste? Quién te ayudó en el cambio? Alguien te recomendó que tenías que cambiar? Y este cambio fue muy rápido? (en qué cambiaste más rápidamente, y después, al cabo de unos meses...)

Bloc VI. Futuro

Futuro inmediato:

Cómo te ves en un par de años? En relación a los estudios, con quién te imaginas que vas a vivir, dónde, trabajando o estudiando, etc.

Futuro largo plazo:

Qué te gustaría ser de mayor? Te gustaría trabajar? De qué? Quieres estudiar? Te gustaría vivir en el mismo barrio? Con quién te gustaría vivir?

Bloc VII. Valoración proyecto Albada

Qué pensaste cuando te dijeron que tenías que ir a la Albada?

Y tus padres, como reaccionaron cuando supieron que venías a la Albada? Y cuando empezaste, qué dijeron? Notaron algún cambio en ti? Y ellos, cambiaron en algo? Cómo?

Dijiste a tus amigos que venías a la Albada? Qué les dijiste? Cómo fueron los primeros días?

Qué es lo más positivo de la Albada?

Y lo más negativo?

Te ha ayudado en alguna cosa la Albada? En qué? Qué te han enseñado?

Cómo tratan a la Albada? Hay mucho control? Es divertido? Qué tal la gente de la Albada, las educadoras? Y con los compañeros, cómo te llevas?

Para finalizar, si te parece bien haremos un ejercicio de poner unas notas, unas valoraciones.

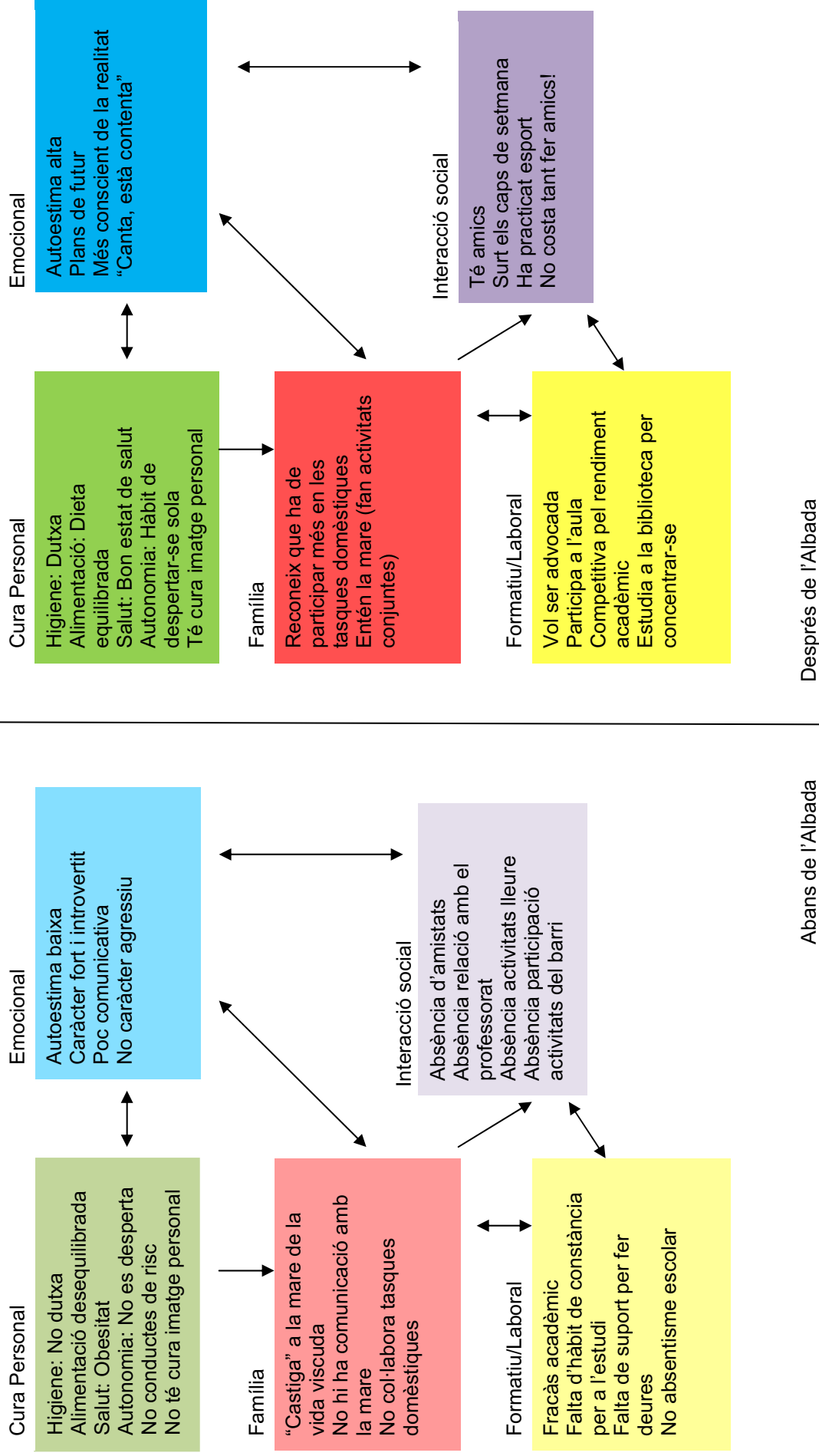
Entre un 1, que es muy mal, y un 5 que es muy bien.

Antes de la Albada, yo... y ahora yo...

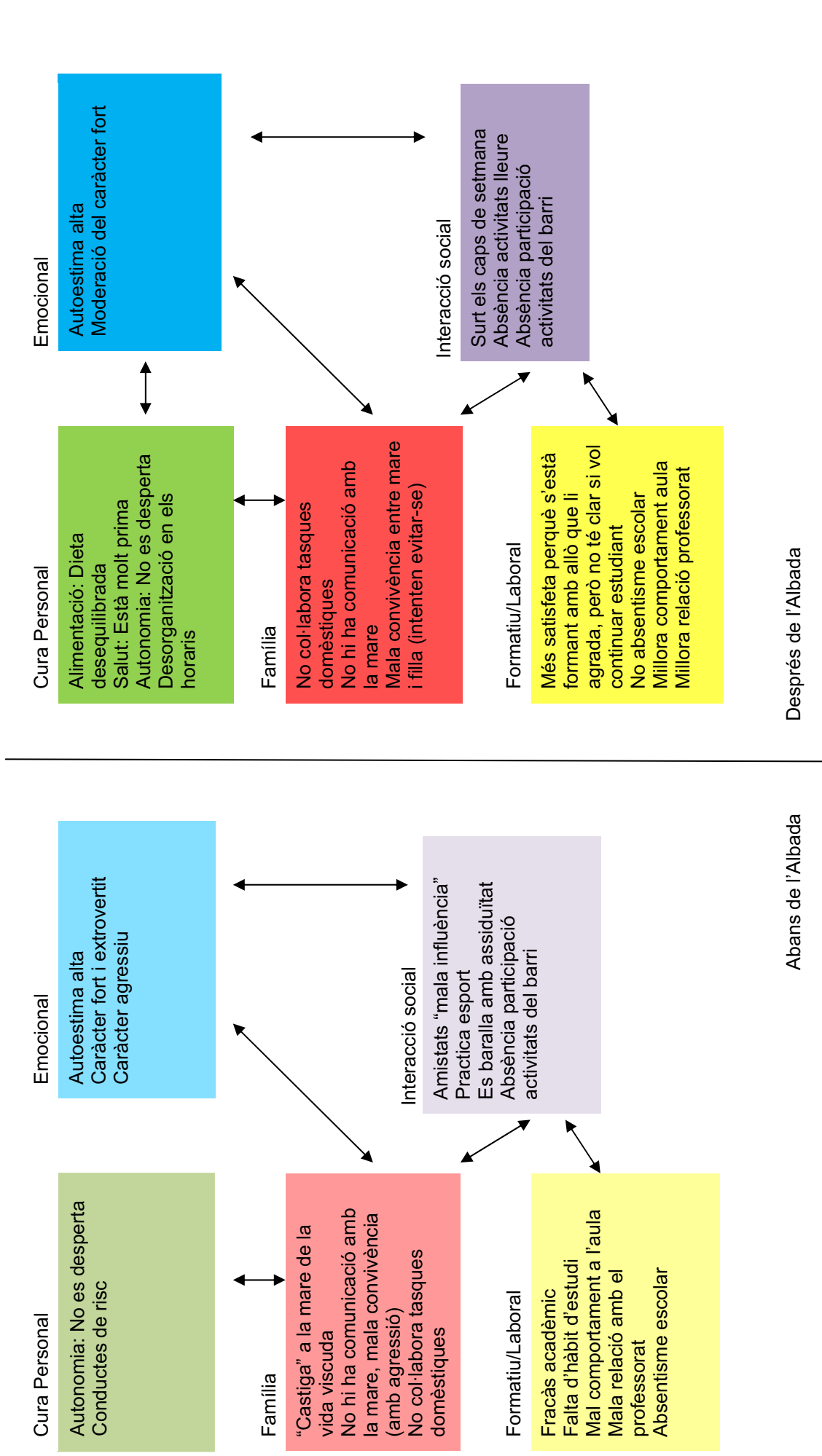
	Antes	Por qué este cambio?	Ahora o después
Escuela <ul style="list-style-type: none"> • Mis notas • Con mi profesor • Con mis compañeros de clase 			
Mi estado de ánimo (contento, enfadado..., satisfecho)			
Relación con mi familia <ul style="list-style-type: none"> • Con mi madre • Con mis hermanos • En casa, yo estaba... 			
Con mis amigos			
Con mis vecinos			
Con la policía			
Con mi monitor			
Y tu madre, antes estaba...			
Felicidad			

Muchas gracias por todo.

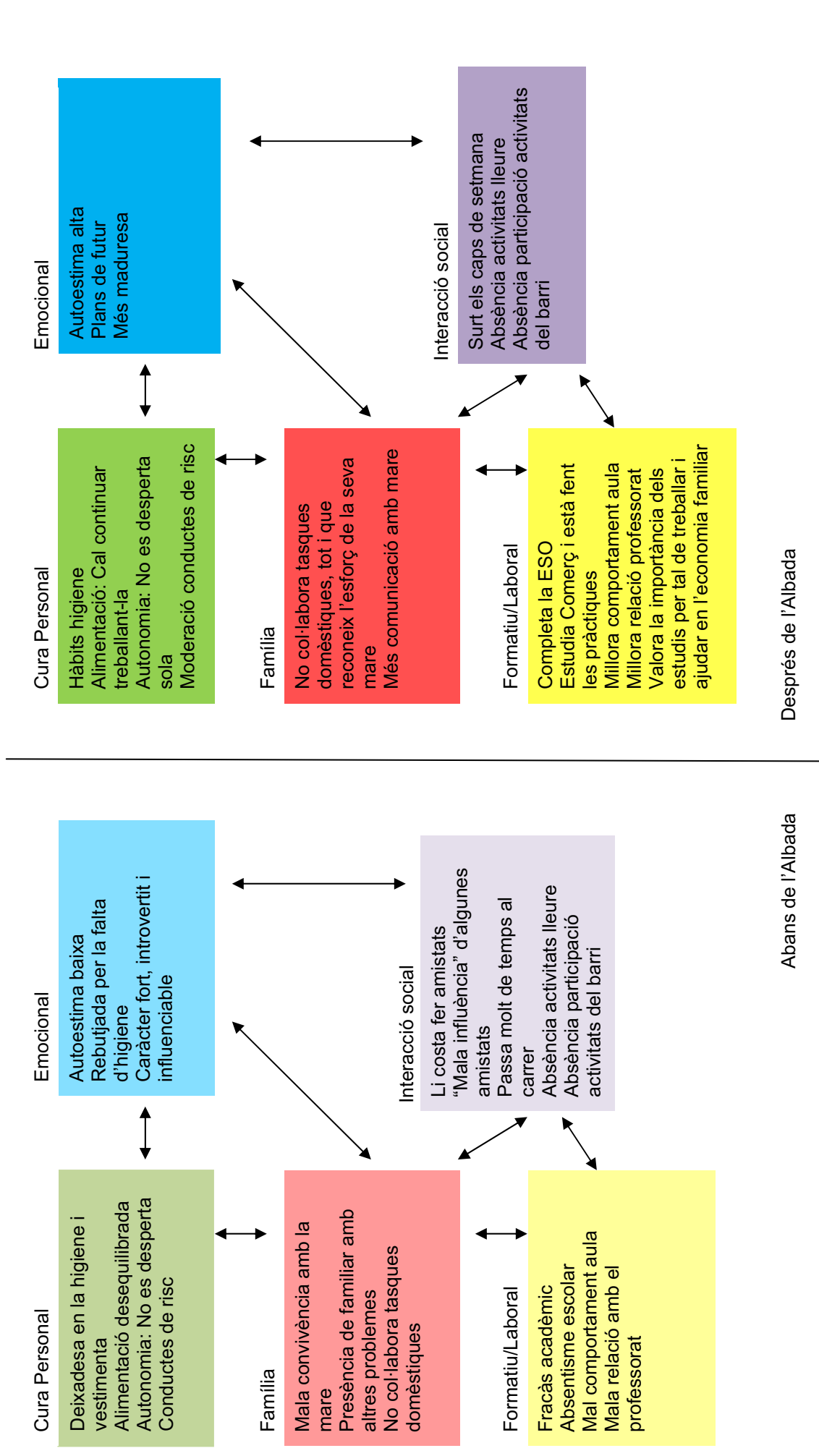
Annex VII. Fitxes dels canvis dels Joves segons àmbits

Perfil Acabat: Vanessa, 16 anys, viu al Centre Històric amb l'Ángeles, la seva mare. Està estudiant primer de batxillerat, la mare no treballa. A l'entorn familiar hi ha presència de problemes de salut mental i episodis de violència domèstica. Va estar a l'Albada durant un curs escolar.

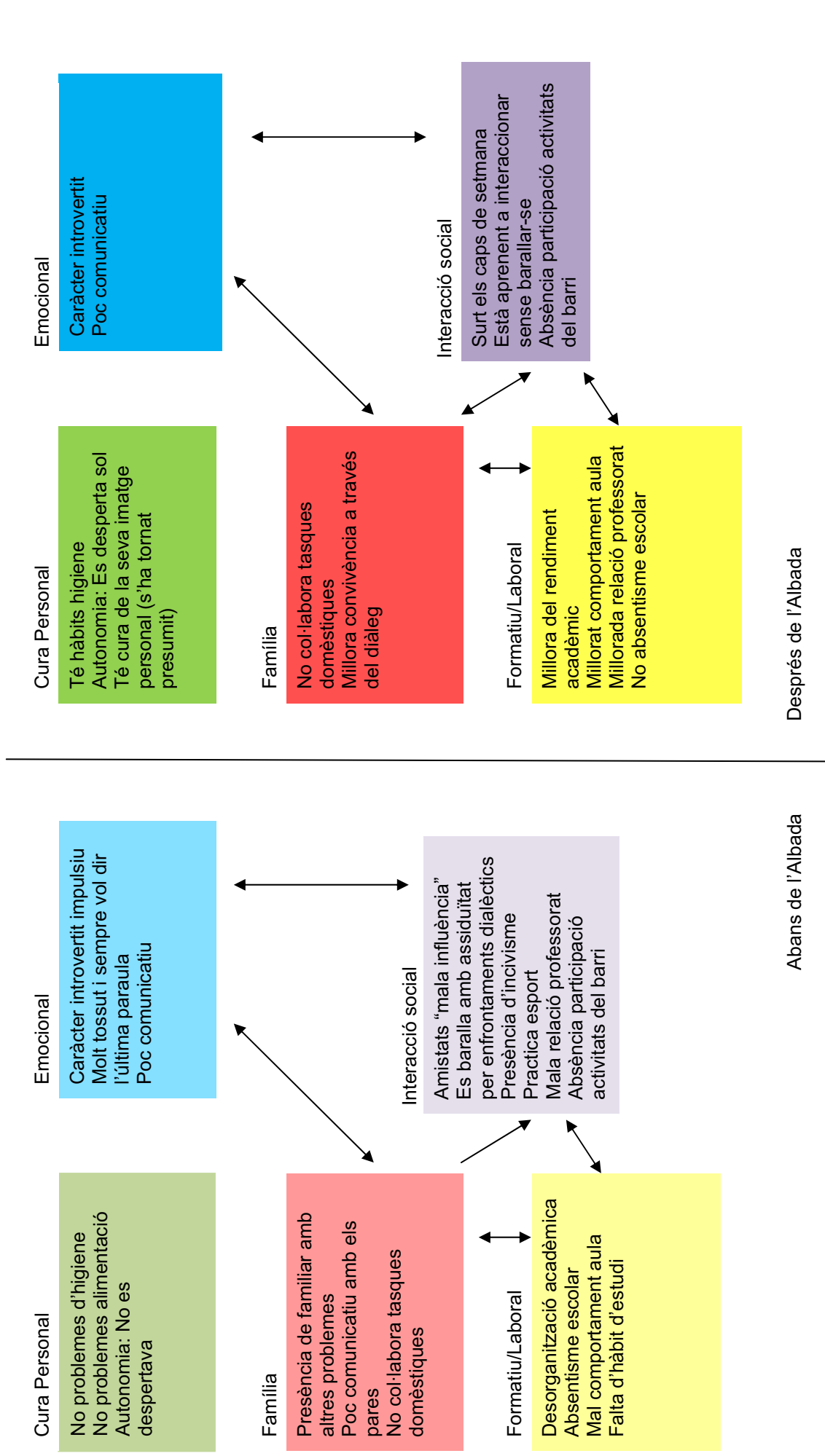
Perfil Acabat: Helena, 17 anys, viu al Centre Històric amb la Marga, la seva mare. Està estudiant un grau mig, la mare no treballa. A l'entorn familiar hi ha problemes de salut mental. Ha estat a l'Albada durant un any i mig per coincidir-li amb un canvi de nivell formatiu.

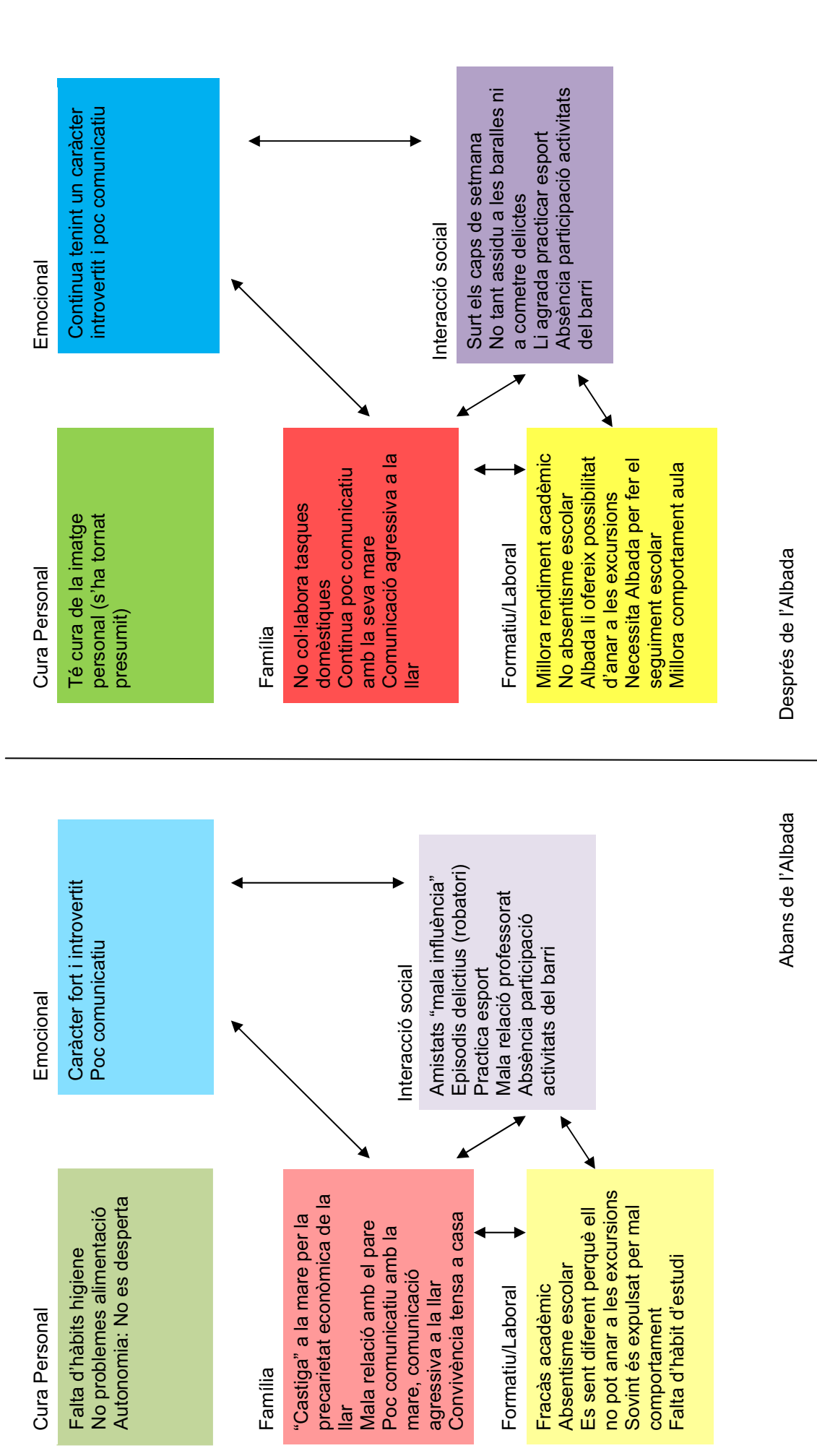
Perfil Acabat: Olga, 18 anys, viu al Centre Històric amb la Dolors, la seva mare, el seu pare i un germà (20 anys). Està estudiant Comerç i fent les pràctiques, només treballa el pare. A l'entorn familiar hi ha presència de problemes de salut mental. Ha acabat la seva estada a l'Albada.

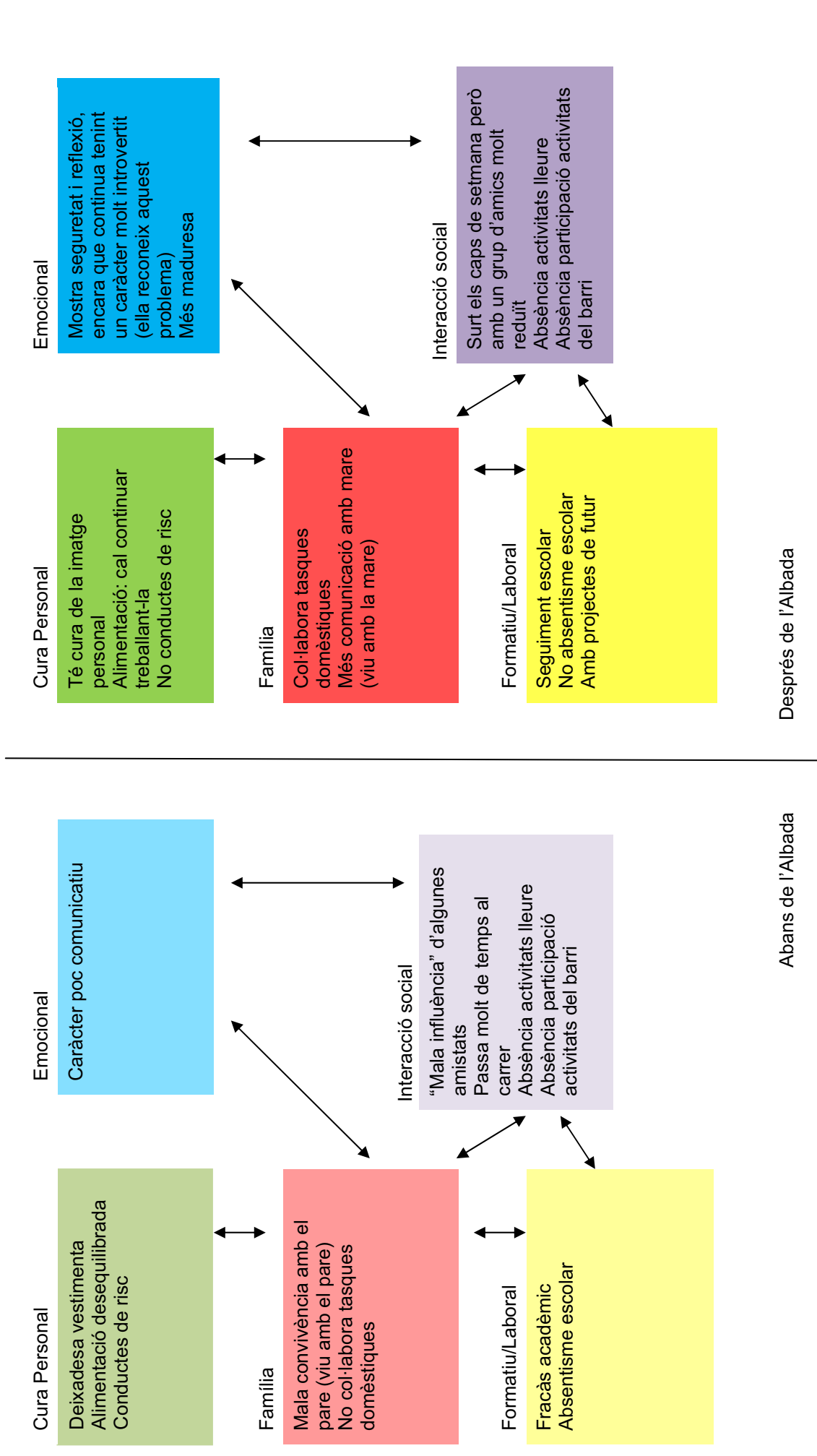

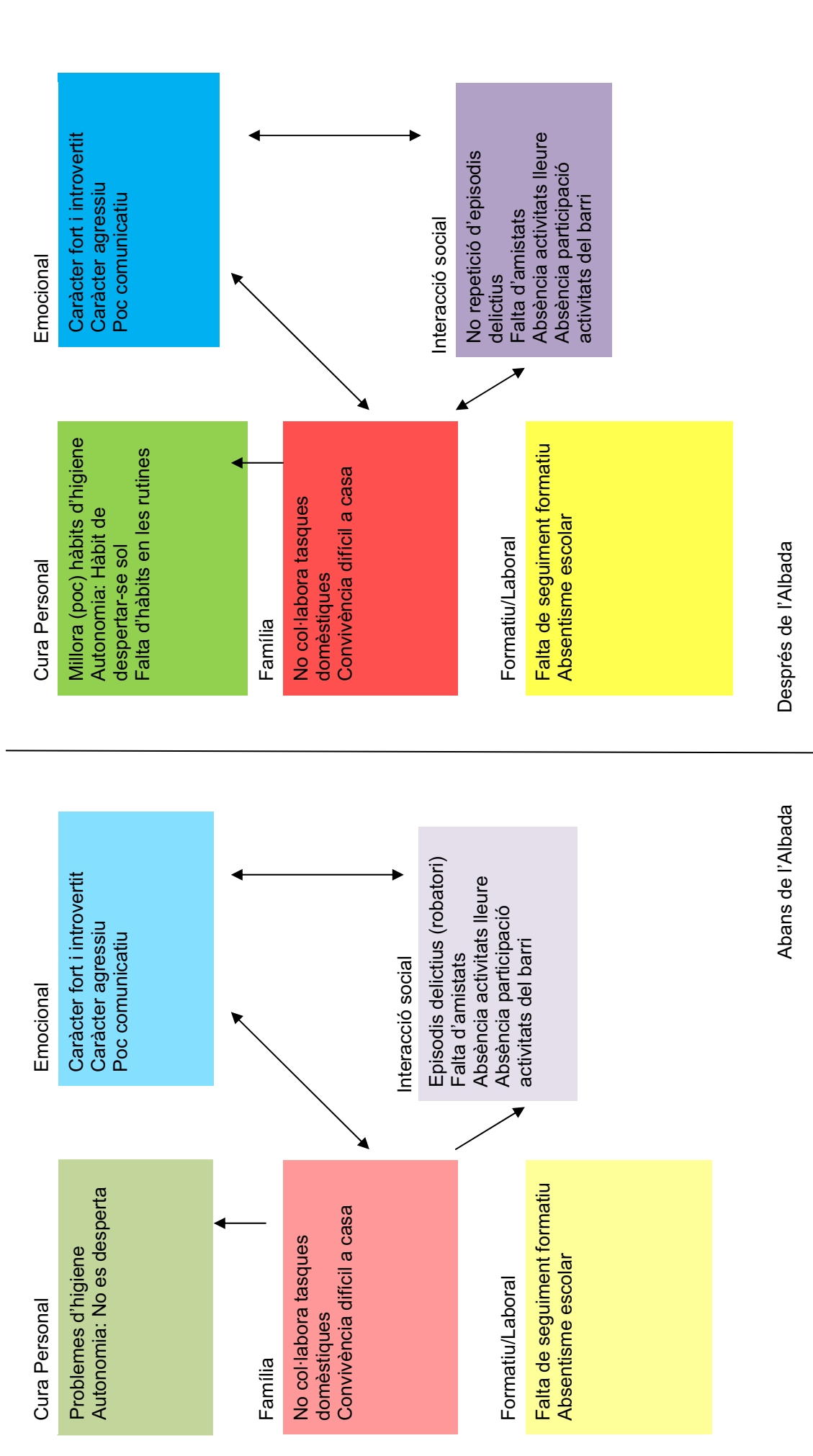
Perfil Està: Luis, 14 anys, viu al Centre Històric amb la Núria, la seva mare; la parella de la mare i dos germans, un de més gran (16 anys) i una de més petita (2 anys). Està estudiant tercer d'ESO, la mare no treballa. Està a l'Albada.

Perfil Està: Juan, 15 anys, viu al Centre Històric amb l'Eva, la seva mare i un germà també adolescent. Està estudiant quart d'ESO, la mare treballa en una feina poc remunerada (tasques de neteja a un restaurant). Ha reentrat a l'Albada.

Perfil Abandona: Maria, 16 anys, viu al Centre Històric amb la Fátima, la seva mare i un germà de 22 anys. Està estudiant quart d'ESO, la mare treballa en una feina poc remunerada (tasques de neteja). Abandona l'Albada al cap d'uns 5 mesos (aproximadament).

Perfil Abandona: Rafael, 16 anys, viu al Centre Històric amb la Concepción, la seva mare, el seu pare i quatre germans més, on el Rafael és el menor. Està estudiant, no treballen cap dels dos pares. Abandona l'Albada. Hi ha presència de problemes de salut mental.